T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

AŞÇI İBRAHİM DEDE: *RÛHU'L-BEYÂN*'DAKİ FARSÇA TANIKLAR VE ÇEVİRİSİ (II/1-352)

ECE CEYLAN

TEZ DANIŞMANI
PROF.DR. ALİ İHSAN ÖBEK

EDİRNE, 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Türk Dili ve Edebiyatı ANABİLİM DALI

Türk Edebiyatı PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ece CEYLAN tarafından hazırlanan

Hacı İbrahim Dede: Ruhu'l Beyan'daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 19-6 maddeleri uyarınca 19.04.2019 günü saat 15.00 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin * Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ali Rıhan ÖBEK	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Niyazi ADIGÜZEL	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Gülgiçek Akça	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10246086
Yazar Adı / Soyadı	ECE CEYLAN
T.C.Kimlik No	56923035070
Telefon	5542460648
E-Posta	e.c_c@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	AŞÇI İBRAHİM DEDE: RÛHU'L-BEYÂN'DAKİ FARSÇA TANIKLAR VE ÇEVİRİSİ (II/1-352)
Tezin Tercümesi	AŞÇI IBRAHIM DEDE: THE WİTNESSES İN "RÛHU'L BEYÂN" AND TRANSLATİON
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2019
Sayfa	817
Tez Danışmanları	PROF. DR. ALİ İHSAN ÖBEK
Dizin Terimleri	Fars edebiyatı=Persion literature ; Eski Türk edebiyatı=Old Turkish literature ; Divan edebiyatı=Divan literature
Önerilen Dizin Terimleri	Aşçı İbrahim Dede, Rûhu'l-Beyân, Farsça, Mevlevîlik, İsmail Hakkı Bursevî, Divan Şiiri

02.05.2019

İmza:.....

Tezin Adı: Aşçı İbrahim Dede: *"Rûhü'l-Beyân"*daki Tanıklar ve Çevirisi (II/1-352)
Hazırlayan: Ece CEYLAN

ÖZET

Çalışmamız Aşçı İbrahim Dede'nin, **Tercemetü'l Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye** adlı dört ciltlik eserinin ikinci cildinin bir kısmının (II/1-352) Latin harflerine aktarılmasıdır. Söz konusu eser, İsmail Hakkı Bursevî'nin *Rûhu'l-Beyân* adlı tefsirinde geçen Farsça mensur ve manzum tanıklar ile bunların Türkçeye tercüme ve açıklamasından ibarettir.

Aşçı İbrahim Dede'nin hayatı ve eserleri, müellifin mensubu olduğu Mevlevîlik tarikatı ve dede kavramı tanıtıldıktan sonra Fars dili ve edebiyatının en mühim klasik şairlerinin, sayısı binlerle ifade edilecek işbu Farsça beyit ve mısralarının tercümesine yer veren eserin transkripsiyonlu metni verilmiştir.

Metin neşrinde genel kabul gören bilimsel metoda titizlikle uyulmaya özen gösterilen bu çalışmada: Aşçı İbrahim Dede'nin hayatı ve eserleri ayrımında eserin dil ve imlâ hususiyetleri öne çıkarılmış; gerekli yerlerde metnin tadil ve tamiri yapılmaya çalışılmış; Aşçı Dede'nin tercümesiz bıraktığı bütün ayet, hadis ve Arapça söz ve ibareler tarafımızca referans gösterilerek tercüme edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Aşçı İbrahim Dede, Rûhu'l-Beyân, Farsça, Mevlevîlik, İsmail Hakkı Bursevî, Divan Şiiri

Name of the Thesis: Aşçı Ibrahim Dede: The Witnesses in *"Rûhü'l-Beyân"* and Translation (II/1-352)
Prepared by: Ece CEYLAN

ABSTRACT

Our study is paraphrasing Aşçı İbrahim Dede's four volumes book's (named **Tercemetü'l Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye**) second volum's some part (II / 1-352) into Latin characters. This mentioned work includes Farsi prose and poetic witnesses parteking in İsmail Hakkı Bursevi's **Rûhu'l-Beyân** interpretation and translation and explanation of those in Turkish.

Transcriptioned text of the work that includes Aşçı İbrahim Dede's life and Works and hereby numbered nearly thousands of Farsi verse's and couplet's translations from most important classical poets of Farsi philology that came after Mevleviyeh order and dede concept were inroduced is given.

In this work, which we tried meticulously to obey the academic method that is generally well accepted abaut text wrting, language and spelling characteristics are highlighted according to the division between Aşçı İbrahim Dede's life and works. The text'smodification and fixing is tried to be done when it is needed. All verses, hadiths and Arabic words and phrases that are left without translation by Aşçı İbrahim Dede are translated by us with providing reference.

Key Words: Aşçı İbrahim Dede, Rûhu'l-Beyân, Farsi, Mevleviyeh, İsmail Hakkı Bursevi, Ottoman Poetry

ÖN SÖZ

Kültür tarihimizde önemli bir yere sahip olan Mevlevî tarikatına mensup Aşçı İbrahim Dede 19. yüzyılda yaşamış, çeşitli devlet görevlerinde de bulunmuş bir mutasavvıftır.

Çalışmamızın muhtevası İsmail Hakkı'nın ünlü tefsiri **Rûhu'l-Beyân**'daki Farsça tanıkların şerhini yaptığı dört ciltlik eserinin bir kısmıdır (II/ 1-352). Bu çalışma, eski Türk edebiyatının beslendiği en önemli kaynakları içinde barındırmaktadır. Kur'an-ı Kerim'den birçok ayet, hadis-i şerif, atasözü ve deyiş yanında klasik edebiyatımız için yine mühim olan Fars edebiyatının önde gelen şairlerinden yüzlerce tanığın tercüme ve şerhini ihtiva etmektedir.

Çalışmamız **Giriş** ve **Sonuç** bölümü hariç iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde ve **Metin Tesisinde İzlenen Yöntem** yer almaktadır.

Birinci Bölümde Mevlevîlik hakkında genel bilgiler verilmiş, Aşçı İbrahim Dede'nin hayatı ve eserlerine kısaca değinilmiştir. Çalışmamıza konu olan eseri tanıtılarak Aşçı Dede'nin eseri oluştururken izlediği yöntem sunulmuş, eserin dil ve imla hususiyetleri öne çıkarılmıştır.

İkinci Bölümde Tercemetü'l Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye adlı eserin ikinci cildinin bir kısmının (II/1-352) transkripsiyon sistemi ile Latin harflerine aktarımı verilmiştir.

Aşçı Dede'nin söz konusu eserinin girişinde söylediğini aynen zikredelim: *Kusurlarımızın ve insana özgü olan hatalarımızın merhamet ve şefkat ile affedilmesini ve çalışmamızın hayırla anılmasını dileriz.*

Çalışmamız sırasında benden yardımlarını esirgemeyen, bu zahmetli süreçte sabırla yanımda olan ve manevi desteğini her zaman hissettiğim, kıymetli hocam Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e ve emeği geçen tüm hocalarıma teşekkürü borç bilirim.

Ece CEYLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET I

ABSTRACT II

ÖN SÖZ III

İÇİNDEKİLER IV

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ VI

KISALTMALAR LİSTESİ VI

GİRİŞ 1

A. Metin Tesisinde İzlenen Yöntem 2

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1..Mevlevîlik 2

1.2.Mevlevîlikte Dede Kavramı 8

1.3. Aşçı Dede'nin Hayatı 8

1.4. Aşçı Dede'nin Eserleri 16

1.5. Tercemetü'l Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye 17

1.5.1. Nüsha Tavsifi 17

1.5.2. Eserin Muhtevası 18

1.5.3. Metinde Geçen Tanıklar ve İstatistiği 20

1.5.4. Metinde İzlenen Yöntem 22

1.5.5. Metnin Dil ve İmla Özellikleri 24

1.5.5.1. Metinde Yer Alan İmla ve İfade Hataları 25

a. Basit İmla Hataları ve Dil Sürçmeleri 25

b. İfade Hataları 26

İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Tercemetü'l Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye (II/1-352) 29

SONUÇ 802

BİBLİYOGRAFYA 804

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

19. yüzyıla ait olan metnin Latin harflerine aktarımında aşağıda yer alan transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır:

آ	ā	ش	ş
ا أ	a, e, ı, i, u, ü	ص	ṣ
ء	’	ض	ż, ḍ
ب	b	ط	ṭ
پ	p	ظ	ẓ
ت	t	ع	ʿ
ث	s̱	غ	ġ
ج	c	ف	f
چ	ç	ق	ḳ
ح	ḥ	ك	k
خ	ḫ	ل	l
د	d	م	m
ذ	ẕ	ن	n
ر	r	و	v, ū, u, ü, o, ö
ز	z	ه	h, a, e, ĭ
ژ	j	ى	y, ı, i, ī, ė, á
س	S		

Tablo.1

KISALTMALAR LİSTESİ

A : Arapça

a.e. : Aynı eser

a.g.e. : Adı geçen eser

as. : Aleyhi's-selam

b. : (A.) Bin

bk.: Bakınız

bs. : Basım sayısı

bsk. : Baskı sayısı

c. : Cilt

çev. : Çeviren

H. : Hicrî

Haz. : Yayına hazırlayan

M. : Milâdî

ra. Radiyallahu anh

s. : Sayfa / sayfalar

TDK : Türk Dil Kurumu

TDV : Türk Diyanet Vakfı

D.İ.A. : Diyanet İslam Ansiklopedisi

TTK : Türk Tarih Kurumu

k.s. : Kuddise sırrehu

GİRİŞ

Türklerin İslam medeniyeti dairesine girmesinden sonra teşekkül etmeye başlayan Divan Edebiyatı, varlığını 20. yüzyılın başlarına kadar devam ettirmiştir. Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına gelindiğinde Tanzimat Fermanı'nın ilanıyla birlikte yüzünü Batı'ya dönmüş olan edebiyatımızda Doğu dillerinin etkisi azalmaya başlamıştır. Eski edebiyatımızın kuruluş döneminde olduğu gibi çöküş döneminde de dinî-tasavvufî şiire ilgi artmıştır. Bu dönem şairleri arasında herhangi bir tarikata mensup olmayan şair hemen hemen yok gibidir.[1]

19. yüzyılda yaşamış olan Aşçı İbrahim Dede de Mevlevî tarikatına mensuptur. Mezkur eserinde hem bir mutasavvıf olarak **Rûhu'l-Beyân** 'ı tanıtmış hem de Farsçaya aşina olmayanların bilgilendirilmesi amacını gütmüştür. Tercümesine sebep olarak *"beyânın rûh-ı revânı"* dediği tefsirin Farsça bölümlerinin Farsçaya aşina olmayanlarca bilinmesine aracılık etmek arzusu gösterir.[2]

Bu çalışmamızda gayemiz Aşçı Dede'nin günümüze kadar çalışılmamış olan eserini ele alarak Klasik Türk Edebiyatı alanında yapılan çalışmalara bir yenisini kazandırmaktır.

[1] Mine MENGİ, "*Eski Türk Edebiyatı Tarihi*," Akçağ yay., İstanbul 2014 s. 261
[2] Mustafa KOÇ, Eyüp TANRIVERDİ, *Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı*, 4 c., C: I, İstanbul, Kitabevi, 2006, s.XLVII

A. METİN TESİSİNDE İZLENEN YÖNTEM

Metnin aktarılmasında, döneme ait dil özelliğinin yansıtılması amacıyla imlaya sadık kalınmıştır:

- Arapça ve Farsçadan dilimize geçmiş kimi sözcükler; Arapça ve Farsça ifade, mısra ve beyitlerde kendi dillerindeki haliyle transkribe edilmiştir. Türkçeye de geçmiş bu sözcüklerin Türkçe ifadeler içerisindeki transkripsiyonu, Arapça ve Farsçada bulunmayan vokaller ile, Türkçe telaffuza uygun olarak yapılmıştır: ***Çun*** *bārān benihāl-i* ***gul*** *resed (****Çün****kĭ yaġmur* ***gül*** *aġacına ulaşa).*

- Metinde yer alan Farsça beyit, mısra ve ibarelerin Türkçeye tercümeleri parantez içerisinde ve *italik* olarak aktarılmıştır. Daha az sayıda bulunan Arapça ayet, hadis ve diğer ifadelerde ise manası dipnotta tarafımızca verildiğinden Latin harflerine aktarımı *italik* olarak yapılmıştır. Metinde Farsça ve Arapça ifadelerin tercümesinde bazen serbest çeviri yoluna gidilmiştir. Bir mısranın ya da ifadenin tercümesi, açıklamasıyla birlikte bir paragraf veya daha uzun olarak yapılmışsa, bu halde tercüme ve açıklama iç içe olduğundan aktarımda *italik* yazım kullanılmamıştır.

- Metinde geçen eser ve kişi adları ile Türkçe deyim, atasözü ve deyişler *italik* yazılmıştır.

Metindeki Arapça ve Farsça örnek ve ibareler belirtilen transkripsiyon sistemiyle[3] aktarılmıştır. Ek olarak;

- Farsçadaki e-i arası vokali belirtmek için ĭ işareti kullanılmıştır: چه *çĭ,* که *kĭ.*

- Arapça ’da elif-i maksûre denilen bazı kelimelerin sonunda bulunan ى harfinin, a sesiyle okunması kuralı vardır. Böyle kelimelerdeki elif-i maksureler á işaretiyle gösterilmiştir: موسى *Mūsá,* حتى *ḥattá.*

- Farsça bildirme eki olan است –est ve Farsça yakın geçmiş zaman şahıs eklerinin (-em, -ī, -est, -īm, īd, -end) ayrı yazıldığı yerler kesme ' ile belirtilmiştir: خوش است *ḫoş'est,* کفته اند *gofte'end.*

[3] Tablo.1

• Metinde, e sesi ile kullanılan bazı sözcükler, i ile yazılmıştır: كيجه *gice,* بيمك *yimek.*

Bu sözcüklerin e sesi ile okunacağını belirtmek için ė işareti kullanılmıştır: *gėce, yemek.*

• Arapça edatlar ile Farsça ön ekler ve son eklerin ayrı ve birleşik yazılabildiğinden hareketle birleşik yazıldığı yerler birleşik: ميكويم *mīgūyem;* ayrı yazıldığı yerler sözcük ile eki arasında tire – kullanılarak transkribe edilmiştir: مى كويم *mī-gūyem.*

• Metinde, Türkçede bağlaç olan **de** ve **ki**'lerin yazımı çoğunlukla ayrı, bazen de birleşiktir. Bu bağlaçların metinde birleşik yazıldığı durumlarda Türkçe imlada ayrı yazılması gerektiğini belirtmek için tire - kullanılmıştır: ديديكه *dėdi-kĭ,* ايكيسيده *ikisi-de.*

• Farsça cümle ve ibarelerdeki *ve* bağlacı -zorunlu haller dışında- *u* veya *vu* olarak transkribe edilmiştir.

• Metinde gözden kaçırılmış kimi harf ve sözcükler köşeli parantezle [ ] eklenmiş, düzeltilmiştir.

• Metinde ikilemde kalınan sözcükler, bağlama uygun olarak okunmuş fakat sözcüğün metin içerisindeki yazımı okunuşunun yanında verilmiştir: *Dėdi-kĭ benim gü[l]istānımıñ ẖarmanına* حرمنه *yol getürdi* (bk. sayfa; 169).

• Metinde, tanık ifadenin okunuşuna dair açık kanıtlar olmasına rağmen müellifin, tercümesinden de anlaşılan önemli okuma hataları tespit edilebildiği kadarıyla köşeli parantez içinde düzeltilerek verilmiştir:

جبين طلعتى نور على نور

Cebīn **[u]** ṭal'atī nūr^{un} 'alá nūr

(Añlınıñ [alnının] ṭal'atı nūr üzre nurdur…) (bk. sayfa; 164)

Mısranın veznini bozan yazım hatalarının mevcut olduğu durumlarda, ilgili sözün okunuşu, vezne uygun olarak verilmiştir:

زليخارا از جان برخاست فرياد

*Zuleyḫārā **zi**cān berḫāst feryād*

- Özellikle derkenarlarda sayfaya sığmamış, yazımı eksik kalmış olan ve bu sebeple okunması mümkün olmayan sözcüklerin yerine (…) işareti kullanılmıştır.

- Kaf ق yerine kef ك, kef ك yerine kaf ق kullanıldığı; nazal n sesi yerine kullanılacak olan kef ك harfi yerine nun ن; nun ن ile yazılması gereken yerlerde ise kef ك harfinin kullanıldığı abes imlalar düzeltilerek transkribe edilmiştir (bk. sayfa; 4, 7, 6, 63, 126, 184).

- Metnin çerçevesi dışında açıklama mahiyetinde yazılmış olan derkenarlar, sayfalarla aynı düzende, ilgili konunun yanında olmak üzre metin kutusu içerisinde verilmiştir.

- Müellif asıl metindeki (**Rûhu'l-Beyân**) sayfaları bazen sahife (6), sahife (7) … şeklinde parantez içinde sayfa numarası vererek yazmış; bazen de metnin çerçevesi dışında, derkenarlarda belirtmiştir. Metnin transkripsiyonunda, müellifin bu tercihine müdahale edilmemiştir.

- Metinde geçen ayetlerin mealleri http://www.kuranmeali.com/ sitesinde bulunan Diyanet İşleri Başkanlığınca hazırlanmış olan Kur'an mealinden alınmıştır.

Metinde ayetin tamamının değil bir kısmının alıntılandığı hallerde bu kısımlar ayet mealinde koyu renkli olarak dipnotta gösterilmiş, sure ve ayet numaraları verilmiştir.

- Metinde iktibas edilen hadisler Kütüb-i Sitte külliyatında yer alan hadislerden ise mutlaka dipnotta buna işaret edilerek Kütüb-i Sitte'de hangi hadis kitabında ve kaç numaralı hadisle geçtiğine değinilmiştir. Eğer hadis Kütüb-i Sitte hadisi değil de mevzu hadislerden veya halk arasında hadis diye bilinen meşhur sözlerden ise halk dilinde yaygın olarak kullanılan rivayetlerin derlendiği kitap adı, konu başlığı ve hadis numarası gösterilmekle yetinilmiştir.

- Metnin içinde bir hadisin veya sözün manası verilmişse dipnotta ayrıca manası verilmemiştir.

- Metinde Farsça beyit, mısra ve ifadeler açıklanırken, açıklamanın yetersiz kalınacağının düşünüldüğü yerlerde metnin çerçevesi dışında, derkenarlarda, daha

kapsamlı açıklamalarda bulunulmuştur. Bu açıklamalar içinde zaman zaman müellifin tercümesini yapmadığı Farsça beyitlere (s.4); sıklıkla da ayet ve hadislere rastlanır. Metnin esas kaynağı olan **Rûhu'l-Beyân** 'da bulunmayan, derkenarlardaki söz konusu beyitlerin çevirisi metin kutusu içerisinde, köşeli parantezle tarafımızca verilmiştir. Metin kutusu içinde aktardığımız derkenarlardaki ayetlerin açıklamaları ile sure numaraları dipnot ile belirtilemediğinden ayetin yanına diyanet işleri başkanlığınca hazırlanmış olan tercümesi ve sure, ayet numarası köşeli parantezle eklenmiştir. Derkenarlarda tercüme ve açıklaması yapılmış olan hadisler ayrıca açıklanmamış, tercüme ve açıklaması bulunmayan, metin kutusu içinde aktarılan hadisler de yine köşeli parantez içinde tercüme edilmiştir.

- İsmail Hakkı Bursevî'nin **Rûhu'l-Beyân** tefsiri, beş bin kadar hadis içermesi dolayısıyla hadis muhtevâsı açısından çok zengin bir kaynaktır. Ancak rivayetlerin bir kısmı sıhhat yönünden tartışmaya açık görünmektedir. Zira bu eserdeki hadislere itimat edilemeyeceği yönünde değerlendirmeler bulunmaktadır.[4] Aşçı Dede'nin aynen aldığı bu hadislerin doğruluğu çalışmamızın kapsamında olmadığından yalnızca çok bilinen birtakım hadisler hatalı yazıldığında dipnotta doğrusunu belirtmekle veya kimi hadislere hadis âlimlerince itibar edilmediğini söylemekle yetinilmiştir. Ayetlerde hata yapıldığı noktalarda ise ayetin yanına köşeli parantezle doğrusu yazılmıştır.

- **Birinci Bölüm**'de, **Tercemetü'l Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye** başlığında, söz konusu çalışma ile ilgili yapılan açıklamalarda işaret edilen sayfa numaraları, esas metinde, müellif tarafından verilmiş olan sayfa numaralarını göstermektedir.

[4] Azize SÜZER, "*İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l Beyân Adlı Tefsirindeki Hadislerin Tahrîci Ve Değerlendirilmesi (Nisa Sûresi Örneği)"*, Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. MEVLEVÎLİK

"...Mevlevîlik başlangıçta Anadolu'daki diğer tasavvuf akımları gibi âdâb ve erkânı belirlenmiş ve tekke düzeni kurulmuş klasik bir tarikat niteliğinde değildi. İbn Battûta, ilk dönem sûfîlerine nisbet edilen Cüneydiyye, Harrâziyye gibi tarikatın müesseseleşmesinden önce adları "Mevlânâî" olan bazı zümrelerden bahsetmektedir. Mevlânâ'nın ders verdiği medresenin yanına bazı binalar yaptıran Hârizmli Emîr Tâceddin Mu'tezz-i Horasânî, ona bir de âşıklar yurdu (dârül-uşşak) kurmak istemiş, fakat Mevlânâ bu teklifi ve gönderdiği 3000 altını geri çevirip "Biz şu atlas kubbenin altında ev kurmayız" matla'lı gazelini söylemişti. Ancak onun daha sonra Sultan Veled'in ısrarı üzerine medresenin yanına yoksullar için birkaç odanın inşasına razı olduğu bilinmektedir. Bu dönemde medresenin toplantı odası (cemaathâne) bazan misafirlerin kaldığı bir ev olarak da kullanıldığına göre Mevlânâ'nın oturduğu medresenin henüz sağlığında iken küçük bir tekke mahiyeti taşıdığı söylenebilir.

İlk tarikatlaşma faaliyetlerini başlatan Hüsâmeddin Çelebi'den (ö. 683/1 284) sonra 691 (1292) yılında irşad makamına geçen Sultan Veled (ö. 712/1312), Anadolu'da siyasî ve içtimaî sıkıntıların yaşandığı bu dönemde babasının görüşlerini yayabilmek, vakfın gelirlerini arttırmak, yeni vakıflar tesis etmek ve elden çıkanları geri alabilmek için Anadolu'ya hâkim olan Moğollar, siyasî iktidarı temsil eden Selçuklu hanedanı mensupları ve Türkmen beyleriyle iyi ilişkiler kurmada başarı gösterdi; daha sonra da yetiştirdiği halifeleri Amasya'ya, Kırşehir'e, Erzincan'a yollayıp buralarda zaviyeler kurdurarak Mevlevîliği yaymaya başladı. Babası ve Hüsâmeddin Çelebi gibi müderrislik yapan Sultan Veled de medresede, bir cemaathânede, büyük kubbeli veya eyvan örtülü bir mekânda, mescidde yahut kendisinin ya da mensuplarından birinin evinde eski sûfîler gibi zikir, semâ ve sohbet meclisleri düzenliyordu; onun da bir tekkesi yoktu. Konya Mevlevîhânesi türbenin yapımından sonra kurulmuştur.

...

Mevlevîliğin kuruluş döneminde Mevlânâ'ya büyük bir saygı ile bağlı olanlar, aralarında yönetici zümreye mensup kişiler de bulunmakla birlikte genellikle geniş halk kitleleriydi. Kendisini temsilen çelebilik makamına gelenler de halkın yanı sıra devlet adamları tarafından sevilmiş ve sayılmışlardır

...

XVI. yüzyılın başlarında Anadolu'da halkının tamamı Mevlevî birçok köy bulunurken devlet kurumu statüsü kazanma süreci içerisinde Mevlevîlik, devlet ricalinin intisabıyla köylerden kasabalara ve kasabalardan şehirlere intikal ederek gittikçe yüksek zümreye mal olmaya başlamıştır.

...

Mevlevîliğe intisap eden şeyh tarafından sikkesi tekbirlenmiş sâlike "muhip", ikrar verip binbir günlük çilede olana "çilekeş can" veya "matbah canı" ve ikrar verip matbahta binbir gün çile çıkararak dergâhta hücre sahibi olmuş sâlike "dede" denirdi. Mevlevîlik'te mübarek kabul edilen on sekiz sayısına telmihen mutfakta on sekiz tür hizmet alanı vardı. Mevlevîhânenin maddî ve manevî yönlerden hizmetine bakan dedelere dergâh zâbitanı denirdi. Matbah-ı şerifteki çilekeş canların eğitimi başta aşçı veya sertabbâh dede (Konya Dergâhı'nda sertarik) olmak üzre kazancı dede, meydancı dede ve bulaşıkçı dedelerin sorumlulugundaydı. Şeyhten sonra en büyük âmir konumundaki aşçı dede dervişlerin eğitiminin yanı sıra tekkenin giderlerine bakmakla da görevliydi. Yemek pişirmekle ilgisi bulunmayan aşçı dedeye bu ad sorumlusu olduğu matbah-ı şerife izafeten verilmişti. Aşçı dedenin yardımcılığını yapan kazancı dede canların terbiyesinden sorumlu idi. Halife dede mutfağa yeni girenlere (nevniyaz) yol-erkân öğretir, onları yetiştirirdi. Dergâhtaki meydan hizmetlerine bakmak, aşçı dedenin emirlerini canlara ve diğer dedelere tebliğ etmek, yemek ve mukabele zamanlarını bildirmek, şeyh postunu semahanedeki yerine sermek ve kaldırmak meydancı dedenin görevleri arasındaydı.

...

Mevlevîlik, tarih boyunca halk tabakalarından devlet adamlarına kadar toplumun her kesiminden insanların manevî hayatı üzerinde etkili olmuş, birer güzel

sanatlar akademisi gibi çalışan Mevlevî dergâhlarından birçok âlim, arif ve kâmilin yanı sıra Türk kültür ve sanatının en önemli temsilcileri yetişmiştir"[5]

1.2. MEVLEVÎLİKTE DEDE KAVRAMI

"Dede unvanının yaygın olarak kullanıldığı tarikatlar Mevlevîlik ve Bektaşîlik'tir. Mevlevîlik'te ikrar verip bin bir gün hizmetini bitirdikten sonra çile çıkarmış, dervişlik payesine erişerek dergâhta hücre sahibi olmuş sâlike "dede" veya "derviş" adı verilir. Bu tarikatta aşağıdan yukarıya muhiblik, dervişlik, şeyhlik ve halifelik şeklinde sıralanan derecelerin ikincisinde yani dervişlik derecesinde bulunan sâlike dede adı da verilir. Pîr makamında bulunan şeyh, Mevlânâ'yı örnek alarak bizzat müridleri terbiye ve sülüklerini idareyle meşgul olmadığından bu iş Konya'da tarikatçı dedeye, diğer yerlerde aşçıbaşı da denilen aşçı dedeye ait olurdu. Mevlevîlik'te dervişler aldıkları görevlere göre tarikatçı dede, aşçı dede, kazancı dede, halife dede gibi unvanlarla anılırlardı. Mevlevîlik'te çile doldurup dedelik derecesine ulaşan bir muhib için özel bir merasim düzenlenip gülbanklar[6] *çekme bir tarikat geleneği idi."* [7]

1.3. AŞÇI İBRAHİM DEDENİN HAYATI

Mevlevîlikte dedeliğe kadar yükselmiş olan Aşçı İbrahim Dede'nin hayatına dair ulaşabildiğimiz yegâne eser kendi kaleminden çıkmış olan üç ciltlik hatıralarıdır. Hatıralarında hayatını şöyle anlatır:

"Cenabı Hakkın bu âsî kulu Mehmed Ali Oğlu İbrahim Halil, hicretin 1244 (Milâdî 1828 -1829) yılında İstanbul'da Kandilli kariyesinde dünyaya gelmişim. Pederim Mehmed Ali Ağadır ...

---

[5] Ş. Barihüda TANRIKORUR, *"Mevleviyye"* TDV. İslam Ansiklopedisi, c.XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s.46 8-475

[6] Tarikat toplantılarında, bazı dinî ve resmî törenlerde belli bir edâ ile veya makamla okunan dua. Mustafa UZUN, *"Gülbank"* TDV. İslam Ansiklopedisi, c. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul , s.232

[7] Süleyman ULUDAĞ *"Dede"* TDV İslam Ansiklopedisi, c.IX Türkiye Diyânet Vakfı Yay., İstanbul, s.76

Pederim asker olup taşralarda gezdiğinden, ben validem ile Kandilli'de yalnız kaldım. Beni Kendillide mahalle mektebine verdiler…

Gayet güzel lepiska saçlarım olduğundan validem kesmeye kıyamazdı. Kızlar gibi örüp belime kadar uzatırdı. …

1257 (M. 1841) tarihinde Süleymaniyede vâki Mekteb-i Rüşdiyeye girdim. …

Geçenlerde Adana valisi olup vefat eden meşhur Ziya Paşa merhum, zâten Kandillili olup Kandilli mahalle mektebinde dahi birlikte okumuş idik. …

Rüşdiyelerde Molla Camiye kadar ders görülüp oradan sonra her sene icra olunan umumî imtihanda kaleme çırağ duyurulurdu. Vakta ki fakir dahi Molla Câmi'yi tamam ettim, 1262 senesiydi (M. 1845), umumi imtihana girdim. …

İmtihandan sonra hangi kaleme gitmek arzu edersiniz diye herkese sordular. Fakire de sordular. Günlüme ciheti askeriye geldi, çünkü askerlik Cenabı Hakka giden iki yoldan biridir. Seraskerlik kalemlerinden birine çırağ duyurulmamı niyaz eyledim. Beni müsteşar Beyefendiye gönderdiler. O da beni o zaman ordular ruznamçe kalemi tâbir olunur kaleme gönderdiler. Müdürü Nazmı Efendiydi, doğruca gidüp eteğini öptüm. O da beni İstanbul ordusu mümeyyizi Muhtar Efendinin maiyetine verdiler. …

Günlerden bir gün, Müsteşar beyin ağası, beraberinde Osman Bey namında bir çocuğu kaleme getirip müdür Nazmi Efendiye:

- Bunu Beyefendi sizin kaleme çırağ buyurdu! diye bırakıp gitti. …

Kendisi … Nakşiye tarikatından idi. … Onun sözleri beni tarikata girmeğe şevketti. …

Lâleli Camii şerifi karşısında çıkmaz sokak içinde bir ev kiraladım. Yalnız validemle beraber oraya taşındım. Halimde yine bir perişanlık başladı. Dostların ısrarı ile bir şeyhe intisap etmeğe karar verdik. O zaman kürsü şeyhi Hasan Efendi Hazretleri, Halveti tarikat şeyhlerinden ve fudalâdan bir zat idi. …

Evden yatağı Hazreti Şeyhin hanesine nakletmiştik ya... Kalemden doğruca Şeyhin hanesine gelip hemen setre pantalonu çıkarıp bir uzun entari üzerinde hırka,

başımda arakıye, üzerinde yemeni, ayağımda pabuç, yalınayak dergâha lüzumu olan şeyleri satın almak üzre Lâleli caddesinde mecnun gibi gidip gelirdim. ...

Validemin korkusu. «Oğlum sonra bütün bütün kalemi terk ile sefil düşecektir, nasıl edelim?» idi. Bâzı zevat ile müşavere idüp beni evlendirmeye karar vermişler. ...

Velhâsıl emr-i zifaf Kurban Bayramının birinci Cuma gecesine tesadüf etmekle yatsı ezanında toplar atılıp namaz kılındıktan sonra,...emr-i zifaf icra edildi. Ertesi günü erkenden Kandilli'den bir kayığa binip âdet üzre Mehmed Ali Ağayı görmeye İstanbul'a geldim. ...

Bu arada kalem arkadaşlarımızdan bir zât evlendi, Kalemdeki efendilerin daveti icâb etti. ... O gece içime düşen hüzünle Mevlevîhâneye gidip sikke-i şerif giyip muhib olmaya niyet ettim. ...

Şeyh Hasan Dedenin izniyle Kasımpaşa Mevlevihânesine gidip semaa meşk etmeyi kurdum. ...

Sema' meşk etmek için mutfakta bulunan çilekeşlerden bir dedeyi çağırtıp beni ona teslim ettiler. Mevlevîhânenin mutfağına geldim. ... Ertesi gün erkenden Lâleli'den doğruca Kasımpaşa Mevlevihânesine gidip mutbakda sema' meşkederek oradan doğruca Seraskerlik Ruznâmce Kalemine, akşam da kapudan çıkıp yine doğruca Mevlevîhâneye gider, semâ meşkedip akşam ezaniyle beraber Lâleli'deki evime dönerdim. ...

Boyum uzun. Sakal ve bıyık, tamamen Mevlevîye mahsus sakal ve bıyık, hattâ bıyıklarım o kadar terbiyeli ve düzgün idi ki, bâzı ihvan: «Yâ İbrahim Efendi! Bu senin bıyıkların satılmak mümkün olsa yüz aded Osmanlı lirası verip alırdık!:- derlerdi. İşte böyle endam ile tesadüf mevsim bahar idi, beyaz tennure ve şellâki hırka ve kıt'ası gayet güzel sikke-i şerife güzel ve rengi âlâ, pek yakışmıştı. ...

...

Bir gün Şeyh Efendi ile Dede Efendi benim aşk u şevkimden konuşmuşlar: «Vakıa İbrahim Bey çilekeş değildir, muhibdir, lâkin manen çilekeşleri pek çok geçmiştir, binâenaleyh bunu bu dâireye alıp köçeği yapalım.» diye karar vermişler.

Benim bu karardan haberim yoktu. Şeyh dâiresinde bulunan çilekeş Abdullah Efendi işitip bana müjde verdi:

— Sana bir müjdem var! Seni şeyh dâiresine alacaklar, şeyh köçeği olacaksın! dedi. *Ehl-i tarîk olanlar bilir. Mevlevîhânelerde olan çilekeşler mutfakda hizmet ederler. Ancak bu çilekeşlerden biri veya ikişer çilekeş yukarı şeyh dairesine alınıp şeyhin kahve ocağında hizmet ederler. Buna «Şeyh Köçeği» tâbir olunur. ...*

*Aynı yılın zilkaadesinde bir oğlum dünyaya geldi, adını Hüsa*meddin koydum. *Artık geceleri evimde kalmağa başladım. ...*

Bu sırada Rusya devleti ile muharebe kokusu çıkmağa başladı. Harbiye kalemlerinin işleri çoğalmağa yüz gösterdi. ...

Rusya Kars'ı alıp Erzurum'a altı saat mesafede olan Hasankalesi'ne gelmiş. Rusya'nın böyle hücum ve hareketinden, zâten yaşlı ve alil olan Anadolu Ordu-yı Hümâyûnu Ruznamçe Müdürü Şükrü Efendinin aklına biraz hiffet gelmiş. Tekaüd edilerek İstanbul'a gönderilirken yerine diğerinin gönderilmesi Ordu-yı Hümâyûn Müdürlüğünden inhâ olunmuş. Ruznamçeciliğe 2500 kuruş maaş tahsis edilmiş olup ayrıca bir miralay tayını alırlardı. O zamanlar Ordular Ruznamçe Müdürü Halil Efendi benden çekinirdi. «Bir gün bu benim yerimi alır» diye Şükrü Efendinin yerine göndermeyi aklına koymuş. Bir gün:

— İsterseniz Şükrü Efendinin yerine sizi göndereceğim! dedi. ...

Erzuruma gelişim 1272 senesi şâban-ı şerifinde idi. ...

İki ay sonra babamla üvey anam İstanbul'a döndüler. Biz de işittik ki Müşir Paşa ordunun Erzincan'a naklini yazmış. ... O yaz, Erzurumda yazladık. Daha bahar *gelmeden irâdesi geldi. Harbiye kalemleri arabalar kiralayıp takım takım yola revân oldular. Ben de aile ve eşyamı alıp bir araba kiraladım. Süvariden de yanımıza bir iki atlı aldık Hayvanlara bindik: «Destur!.. Erenler şahı efendimiz!..»* diyerek Erzincana *yollandık. ...*

Bir ikinci oğlum oldu, adını Salih koyduk. ...

1277 Zilhiccesinde, Fehmi Efendimiz Hicazda iken Abdülmecid Hân irtihâl etti. Ordu-*yı Hümâyûnun merkezi Erzincandan tekrar Erzuruma nakledildi. ...*

Erzurum'da Kaadiriyye kibar-ı Meşâyihinden Şeyh İsmail Sırrı Efendi vardı. Kendileriyle gıyaben tanışır, sevişirdik. Ordunun Erzurum'a nakledildiğini öğrenince, beni Gâvur mahallesindeki tekkesinde misafir etmeyi kararlaştırmış. ... Mevleviyye ve Hâlidiyyeden sonra aşk ve hararetimiz Kaadiriyye tarikatında da neşvünema bulmaya başladı. ...

1281 senesi Martında karımı kaybettim. Acımı unutturmak için, bana Müşir Daniş Paşanın oğlu Ahmed Beyin dadısını aldılar.. ...

Dördüncü Ordu merkezinin de Erzincan'dan Erzurum'a nakli lâzım geldi. 1286 yılı Kânunusâninin on ikinci Pazartesi günü Erzincan'dan hareket ettik. Erzurum'a girdik. ...

Bir sabah Mesnevî-i Şerif den falan fala baktım. İstifaname ve yolculuğa işaret olundu. Hemen Mesnevî-i Şerifi alıp doğruca Mehmet Beyin konağına gittim. İşi hikâye ettim. O gün Meclis'den kâğıdımı aldım. İstifam resmen Seraskerlik makamına yazıldı. ...

1288 Yılı Recebinin yirmi ikisiydi. Mi'râciyeye yetişmek için Erzurum'dan sür'atle hareket ettim ve mi'râç gecesi Erzincan'da dergâh-ı şerîfde bulundum ...

Berat gecesine kadar.Erzincan'da kaldım ...

Ramazanın ilk günü İstanbul'da iskeleye çıktım. O zaman İstanbul'da bir mükemmel zevk ettim. İş güç yok. Camilerde zikir ve ibâdetle meşgul oldum. ...

Derviş Paşanın Şam'da Buka el-Aziz'de çiflikleri vardı. Adamlarından Mehmet Ağayı bin kuruş maaşla çiftlik nâzırı yapıp çırağ buyurmuşlardı. Beni Mehmet Ağanın hesaplarını teftiş için Şam'a göndermeye karar verdiler. Paşa bana çiftlik sandığından yedi yüz elli kuruş maaş tahsis etti, iki yüz elli kuruş da Kandilli'de oturan babama maaş bağladı. ...1288 yılı Zilkadesinde Şam niyetine vapura bindim. ...

Şam'da yârânın işret meclisinde bulunuyordum. ... Cümlesi başıma toplanıp koca Sultan Baba Efendimiz derlerdi ...

1227 de ben Dördüncü Ordu-yı Hümâyûna Ruznamçecilikle gittim ...

1309 yılı Mayısının yirmi altısında Beyrut'a geldik. İki gün kalıp Şam'a hareket ettik. tekrar dâirede işimizle, evimizde ibâdetle meşgul olduk. ...

1311 Nisanının sekizinci Cumartesi günü Şam'a vedâ ettik. Pazar günü Beyruta geldik. ...

Refikamın ısrarı üzerine hemşiresi Dilrübâ Kalfaya bir arîza yazdım. Şu âhır ömrümüzde vatanımız olan İstanbul'da kalmak için maaşımız olan bin altı yüz kuruşla Seraskerlik Kapusundaki şubelerin birinde kullanılmak üzre Serasker Paşa Hazretlerine söylenmesini rica ettim. ...

Arzuma nail oldum. İstanbul'da kalamadım ama Şam'a gitmedim. Merkezi Edirne olan İkinci Ordu Levazım İkinci Şube Müdürlüğüne iki bin kuruş maaşla tâyin olundum. Fakat Rumî 1312 senesi Osmanlı Bankası baskını vak'ası üzerine ortalık karıştı, Dükkânlar kapandı. Eski Yeniçeri zamanı gibi bir hâl oldu. Edirne'ye gitmem gecikti.. Bugünlerde Fâtih taraflarında Melâmiyûn zümresinden pek çok rumuz ve işaretle kelâm eden bir Hasan Baba işittim. Ziyaretine gittim. ...

Memuriyetimin irâdesi çıkalı bir ay olmuştu. Bu hâl ile işe değil bu sene, gelecek sene bile Edirne'ye gitmem şüpheliydi. Ara sıra velinimetimiz merhum Derviş Paşazade Halet Paşanın huzuruna çıkıyordum. ...

Elime geçen bir iki parayı dervişlere, babalara veriyordum. Bir gün yine huzuruna çıkmıştım:

— Teshilât Sandığı Reisi bizim İsmail Paşaya bir tezkere yazayım, Üsküdarda Çamlıcada köşküne git, işte sana iki mecidiye de vapur parası ve araba parası! diyerek tezkereyi yazdı, verdi. ...

Hasan Baba Efendiye arz-ı vedâ ettim. Halet Paşa Efendimizle de bir vedâlaştım ki, felek de melek de maşallah, bârekâllah Aşçı Dedemiz uğurlar olsun, yolun açık olsun dediler. ...

1312 Senesi Eylülünün yirmi ikinici Pazar günü akşamı kemâl-i aşk-u muhabbetle şimendifere maa evlâdü ayal bindik, Edirne cennetine doğru hareket ettik.. ...

Edirne'de oturduğumuz ev, Eski Cami civarında hamamlı bir ufak evdi. ...

Hicrî 1315 senesi Recebinin ilk Cuma usûl ve nizâmı dâiresinde Hicaza ruhsat istihsâli için bir istida nazim ederek Müşirlik makamına takdim ettim. ...

Ramazanın onbirinci Çarşamba günü Mısır postasının «Tevfik-i Rabbani» vapuru ile Mısır yoluyla Medine-i Münevvere'ye hareket ettim. …

Hamdolsun, erenlerin sayesinde kâfilemizden kimsenin burnu kanamadı, sağ ve salim Şevvalin on üçüncü günü Medine-i Münevvere'ye dâhil olduk. …

1315 Rûmî Martında rütbe-i saniye mütemâyizliğine terfi etmiştim. …

Terfiimden az evvel de bu rütbenin elbise-i resmiyyesini «Rütbe-i Ula Mütemayizi» olan Muhasebeci Tahsin Beyden «Eskiler alayım!.» diye yarı bahası olan sekiz liraya satın almış, sonra da terfiim olmuştu. Bu sefer de Tahsin Bey rütbe-i ûlâ sınıfı evveli oldu. Ben yine «Eskiler alayım» diye rütbe-i ûlâ mütemâyizliği elbisesini satın aldım. Garib tesadüf, pek az sonra da Sabah gazetesinin 26 Temmuz 1313 tarihli nüshasında rütbe-i ûlâ mütemayizi olduğumu okudum. …

15 teşrinievvel 1322 tarihli irade-i seniye ile ve ayda 1200 kuruş maaşla tekaüt oldum. Hubbülvatan minel'iman olduğu cihetle «Ey gaziler yol göründü yine garip serime!..» diyerek mevlevihânede son defa olarak sema'a gittim." Edirnedeki ikamet konturatunın müddeti on seneymiş. Yaşım 77 dir. …

İstanbulda mahdumum İsmail efendiye Eyüp sultanda bize ucuzca bir ev tutmasını yazdım. …"[8]

Hayatını kendi anlatımından öğrendiğimiz Aşçı İbrahim Dede'nin asker olan babasının görevi nedeniyle uzakta olduğu, kendisinin de annesiyle birlikte Kandilli'de yaşadığı, Mekteb-i Rüşdiye'de meşhur şair Ziya Paşa ile birlikte okuyup sonrasında "ruznamçe"[9] kalemine girdiği anlaşılıyor. Hem kalemdeki yardımcısı Osman Efendi'den etkilenerek hem de maddi durumu kötüleştiğinden dostlarının ısrarı ile bir şeyhe intisap etmeye karar vermiş ve evine de yakın bulunan Şeyh Hasan Efendi'nin Halvetî tarikatına girmiştir. Ardından evlenir ve tarikat bağlılığından bir miktar uzaklaşır.

---

[8] Reşad Ekrem KOÇU, Mehmet Ali AKBAŞ, "*Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesiklardan Bir Eser: Hatıralar Aşçı Dede İbrahim",* İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, Sirkeci, İstanbul, s. 11-111

[9] Ruznamçe: Tanzimat'a kadar devlet gelir ve giderleri ile bunlara ilişkin açıklamaların günü gününe yazıldığı maliye defterleri. Bk. Necdet SAKAOĞLU, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü",* 1. bsk., İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 109.

Sonraları yeniden tarikatlara bağlanır. Şeyh Hasan Dede'nin izniyle Kasımpaşa Mevlevîhanesi'ne gidip sema' öğrenir. Mevlevîhane'nin mutfağına girer. Gündüzleri seraskerlik ruznamçe kaleminde, sonrasında akşam ezanına dek Mevlevîhane'de bulunmaktadır. Mevlevîliğe bağlılığı ve istidadı günden güne artmaktadır. Mutfakta hizmet edenlerden birkaçı şeyhin kahve ocağında hizmet görmektedir. Buna *şeyh köçeği* derler. Aşçı Dede şeyh köçeği seçilir. Bu sırada bir oğlu olur. Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlayacağı sıralarda ruznamçe müdürü olarak Erzurum'a, oradan da Erzincan'a ve tekrar Erzurum'a görevlendirilir. Bu sırada bir oğlu daha olur. Erzurum'da Kâdiriyye tarikatının şeyhlerinden Şeyh İsmail Efendi ile görüşür. Mevlevî ve Hâlidî tarikatlarından sonra bu kez Kâdiriyye tarikatıyla da irtibat kurar.

Eşinin ölümünden sonra ikinci kez evlenir. Erzincan'a, oradan da görevi bırakarak İstanbul'a gider. Derviş Paşa'nın çiftliklerine bakan adamlarından birinin hesaplarını denetlemesi için babasına ve kendisine maaş bağlanması karşılığında Şam'a gider. Şam'da da tarikat meclislerinde bulunur. Orada edindiği çevresi ona "Sultan Baba Efendimiz" der. Bu sırada memuriyete geri dönüp tekrar Şam'a tayin olur. Bir dönem maaş alamaz ve büyük sıkıntılar çeker. İstanbul'da kalmak adına seraskerlik kapısındaki şubelerden birinde kalmak için Serasker Paşa'dan ricada bulunur ve İstanbul'a gitmeden merkezi Edirne olan İkinci Ordu Levazımı İkinci Şube Müdürlüğüne atanır. Edirne'de Eski Cami civarında bir evde uzunca bir süre oturur. Medine-i Münevvere'ye gidecek bazı sandıkların nakli için gönderilmesi kendisini çok memnun eder. Ardından ulâ mütemayizliğine terfii eder. On sene Edirne'de kalır. Bu sırada 77 yaşındadır.

"Aşçı Dedenin, artan göz rahatsızlığı sonucu sol gözü görmez olur; sağ gözünde de görme kaybı olur. Sol elinden ameliyat geçirmesiyle artık emekli olmaya karar verir. ... 29 Mart 1906'da emeklilik dilekçesini yazar. ... İstanbulda bir ev kiralar ve İstanbul'a döner."[10]

Aşçı İbrahim Dede'nin ölüm târihi bilinmemektedir.

[10] Mustafa KOÇ, Eyüp TANRIVERDİ "*Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı Aşçı Dede'nin Hatıraları",* Çamlıca Basım Yayın Araştırma Kütüphanesi, İstanbul 2006, s.8

"*Yaşı yüze yaklaşmış olarak meşrutiyetin ilk yıllarında İstanbulda vefat etmiş olacaktır. Hafızası çok zengin hâtıralarla dolu Edirneli Rakım Bey, memuriyetden Edirnede emekliye ayrılan Aşçı Dede İbrahim Beyin ak sakallı bir pîr olduğunu söylemiştir.*"[11]

1.4. AŞÇI İBRAHİM DEDENİN ESERLERİ

1.4.1. Tercemetü'l Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye

İsmail Hakkı'nın **Rûhu'l-Beyân** isimli tefsirinde yer alan Farsça metinlerin Türkçeye tercüme ve açıklamalarını yaptığı ve 1889 yılında tamamladığı eseridir. Bu, çalışmamıza da konu olan eser olduğu için ayrıca üzerinde durulacaktır.

1.4.2. Kavâidü'l- Fârisiyye

Tercümetü'l Fârsiyye fi Tefsîri'l- Hakkıyye adlı eserinin son cildinde s. 446-606 arasında kaleme aldığı Farsça gramer kitabıdır. Bu çalışması, Tercümetü'l Farsiyye fi Tefsiri'l Hakkıyye'nin hemen ardından kaleme alındığına göre 1889'da tamamlanmış olması gerekir

1.4.3. Risâle-i Tercemetü'l Hakâyıkı'l Hakîkat

Bu eserin nüshası temin edilememiştir. Hatıralarında adı geçmekle beraber, akıbeti meçhuldür. Aşçı Dede, bu eseri henüz Şeyh Fehmi Efendi hayattayken meydana getirdiğini hatıratının son cildinde Fehmi'nin kendisinden: "Baba efendi, hakikate dair bir şey kaleme alınmış, acaba görebilir miyiz?" ifadesinden anlıyoruz.

1.4.5. Risâle-i Terceme-i Ahvâl-i Aşçı Dede-i Nakşî Mevlevî

Bu eserinin ikisi de Aşçı Dede tarafından yazılmış mevcut iki nüshası vardır. Hayatına dair pek çok bilgi edinebildiğimiz bu eserinde anılarını, Edirne

[11] Reşad Ekrem KOÇU, Mehmet Ali AKBAŞ, "*Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesiklardan Bir Eser: Hatıralar Aşçı Dede İbrahim",* İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, Sirkeci, İstanbul, s. 7

Mevlevîhanesi ve kalem arasında geçen devre anılarını, bürokratların dinî-sufî hayatlarını; kendisinin Mevlevîhaneye mensubiyetini anlatır.[12]

1.5. TERCEMETÜ'L FÂRİSİYYE Fİ TEFSÎRİ'L HAKKİYYE

Çalışmamıza da konu olan bu eseri, İsmail Hakkı'nın **Rûhu'l-Beyân** tefsirinde geçen Farsça ibarelerin tercümesidir. Aşçı İbrahim Dede, dört kalın cilt tutan ve dört yılda tamamladığı bu hacimli çalışmasına H. 1303 (M. 1886)'te başlar, H. 1306 (M.1889)'da son noktayı koyar.[13]

Çalışması için Şam'da Halilullah Medresesi'nde münzevi bir hayat yaşayan Bursalı Hâfız Efendi'den yardım alır. Her gün Hâfız Efendi'nin hocalığında **Rûhu'l-Beyân**'ın Arapça kısımlarının okunarak geçildiği ancak Farsça bölümlerinin manalarının verilmesi suretiyle yürütülen derslerin neticesi olarak bu çalışma ortaya çıkar.

Aşçı Dede, Mesnevî'den yapılan alıntıları Rusûhî'nin Mesnevî şerhiyle karşılaştırır ve beyitlerin şerhte geçtiği sayfa numaralarını vererek okuyucuya kontrol imkanı verir. [14] İlk ciltte Farsça ibareleri, her kelimenin manasını ayrı ayrı vermek suretiyle tercüme etmiştir. Eserin çalıştığımız kısmının muhtevasında da belirtileceği üzre diğer ciltlerde bu usulden vazgeçmiş, Farsça sözlerin tercümesiyle yetinmiştir. Tercümenin yetmediği durumlarda ise bazen birkaç cümle, bazen birkaç paragraf oluşturabilecek açıklamalarda bulunmuştur

Bu eserini, hatıratının sonunda verdiği bir kayıttan Aşçı Dede'nin basın izni alamadığı için yayımlayamadığı anlaşılıyor.[15]

1.5.1. Nüsha Tavsifi

Çalışmamız; "**Aşçı İbrahim Dede: "Rûhu'l-Beyân"daki Farsça Tanıklar ve Çevirisi(II/1-352)**" adı altında olup dört ciltten ikinci cildin 1.-352. sayfalarını kapsamaktadır ve ilgili bölümün tek ve müellif nüshası İstanbul Üniversitesi

[12] KOÇ, age, s. XLVIII-XLIX
[13] KOÇ, age s. XLVII
[14] KOÇ, age s. XLVII
[15] KOÇ, a.g.e s.XLVIII

Kütüphanesi, Nadir Eserler Bölümü, Türkçe Yazmalar Kısmında no: 3211'de kayıtlıdır.

Metin kırmızı bir çerçeve içindedir. Metin ile ilgili açıklamalar bu çerçevenin dışındadır. Her bir sayfada bulunan satır sayısı yirmi birdir. Başlıklar dâhil olmak üzre siyah mürekkep kullanılmıştır. Bazı kelimeler zaman içinde silinmiştir. Yanlış yazılan kelimeler veya satır tamamen çizilmiş, satır üzerinden düzeltme yapılmıştır.

Farsça ve Arapça beyit ve ibareler ile ayet ve hadisler parantez içinde yazılmıştır.

Çalıştığımız bölüme (II/1-352) *'' Bismillâḥi'r-raḥmāni'r-raḥīm*

[N]eḥmedu ḥamd^{en} *kesīr*^{an} *ve neşkeru şukr*^{an} *vefīran li'l-lâhi Rabbi'l-'ālemīn ve nuṣallī ve nusellimu kesīr*^{an} *'alá Muḥammed*^{in} *ve ālihi ve sahbihi ecma'īn.''* ifadesiyle giriş yapılır. Eserin içeriği tanıtılıp ilk ciltten farklılıkları belirtildikten sonra *Allâhü velīyyü't-tevfīḳ ve'l-mürşid (Başarıyı sağlayan Allah'tır)* sözü söylenip ikinci cilde başlanır.

1.5.2 Eserin Muhtevası

Eser, İsmail Hakkı Bursevi'nin *Rûhu'l Beyân* tefsirinin Farsça kısımlarının tercümesi ve şerhidir. Mevlânâ'nın Mesnevî'si başta olmak üzre, Kâşifi, Hâfız-ı Şirazî, Hocendî, Câmî, Sa'dî gibi şairlerin mısra ve beyitleriyle nesir türünde Farsça eserlerden alınmış ibarelere yer verilmiştir. Eserde yer alan Farsça ibareler parantez içinde gösterilmiş, hemen ardından tercümesi yapılmış, tercümenin yetersiz kalacağının düşünüldüğü yerlerin devamında da "*ya'nī*" ile başlayan bazen birkaç cümle bazen uzun bir paragraf oluşturacak ölçüde açıklamalarda bulunulmuştur. Metin çerçevesi dışında derkenarlarda da ayrıntılı açıklamalarda bulunulmuş; beyitlerde geçen Farsça sözcüklerden bazılarının anlamları verilmiştir. Bu açıklamaların içerisinde yer yer Arapça beyit, mısra ve atasözü gibi ibarelere de rastlanır.

Dört ciltlik eserin çalıştığımız ikinci cildinde de belirtildiği üzre, "sözü uzatmamak adına" ilk ciltte olduğu gibi sözcüklerin manaları ayrı ayrı verilmemiş, manzum ve mensur bulunan Farsça ibarelerin tercümesiyle yetinilmiştir. Yine sözü uzatmamak adına, birinci ciltte geçmiş olan Farsça bir beyit, mısra veya cümle tekrar

zikredilmişse bunun birinci ciltte yer aldığı sayfa numarasına işaret edilip müracaat olunması söylenmiştir. Giriş bölümünde metnin içeriği ve birinci ciltten farklı olarak izlenen yöntem şöyle ifade edilir:

"*Vaḳtā-kĭ Rūḥu'l-Beyān'ıñ cild-i evvelinde olan Fārisī elfāẓıñ tercemesi tamām olub işbu cild-i ṯānīye şürū' u mübāşeret olundı. Bunda gerek manẓūm ve gerek menṯūr mevcūd olan Fārisī 'ibāreler, 'Arabī 'ibārelerініñ nıṣfından ziyāde olmaġla kemā fi's-ṣābıḳ elfāẓıñ ayru ayru ma'nāları işāret olundıġı ḥālde pek çoḳ uzayacaġına ve cild-i evvelde īrād olunan kelimāt-ı Fārisiyyeniñ lüġat ma'nālarını müṭāla'a ėden ẕevāt [ü] iḥvān-ı bāṣafā ḫaylüce ve olduḳca Fārisī kelimelerініñ ma'nālarına 'ıṭṭılā' kesb ėtmiş olacaḳlarından ve bu cildde mevcūd elfāẓıñ pek çoàu cild-i evvelde geçmiş ve orada ma'nā-yı müfredātı başḳa başḳa gösterilmiş olmasına binā'*[en] *artıḳ taṭvīlden iḥtirāz*[en] *işbu cild-i ṯānīde yalñız ma'nālarınıñ ya'nī maḥṣūṣ cümel ü ebyātıñ tercemesiyle iktifā olunmuş ve cild-i evvelde geçmiş olanlarıñ daḫı óiõālarına cildi-i evveliñ ṣaḥife numerosı gösterilmiş oldıàı gibi kemā fi's-sābıḳ Meṯnevī-i Şerīf ebyāt-ı lâṭīfeleriniñ daḫi numeroları ayruca irā'e ḳılınmış oldıġından artıḳ bu bābda żarūrīyyu'l-vuḳū' olan ḳuṣūr ve ḥasbe'l-beşeriyye vāḳı' olan sehv u ḫaṭānıñ cümle ṭarafından dāmen-i 'afv ile mestūr buyurularaḳ merḥamet u şefḳat-ı 'uşşāḳāne ile teẕkār bi'l-ḫayr buyurulması niyāz olunur."*

Buna göre; Aşçı Dede, **Rûhu'l-Beyân** tefsirinin ilk cildindeki Farsça ibarelerin tercümesini tamamladıktan sonra, ikinci cilde başlamıştır. İkinci ciltte Farsça ibareler, Arapçaların yarısından fazla olduğu için birinci ciltte olduğu gibi her kelimenin manasının ayrı ayrı verilmesinden sarf-ı nazar edilerek yalnız beyitlerin tercümesiyle yetinileceği söylenmişse de birkaç yerde metnin içinde, çoğunlukla da derkenarlarda Farsça sözcüklerin manaları verilmiştir.

Mesnevî şerhinden alınmış olan beyitlerin cilt ve sayfa numarası, beytin hizasında metnin çerçevesi dışında işaretlenmiş, Mesnevî dışındaki tanıklar için herhangi bir kaynak gösterilmemiştir.

Farsça'nın klasik şairleri ve yazarlarının beyitlerinden ve sözlerinden örnekler ve bunların tercümeleriyle açıklamalarından oluşan eser ayrıca yüze yakın hadis ve

ayeti de ihtiva etmekte ve eserde yer yer Arapça, Farsça atasözleri ve deyişlere de rastlanmaktadır.

1.5.3. Metinde Geçen Tanıklar ve İstatistiği

Metinde Mesnevî dışındaki tanıklar üç grupta toplanır:

- Mevlânâ dışındaki şairlerin beyit ve mısraları ile mensur ifadeleri.
- Ayet ve hadisler
- Atasözleri ve deyimler

Metinde Mevlânâ haricinde on iki şairin ismi zikredilmekte ve ardından bir beyti veya art arda birkaç beyti söylenmektedir. Bunların içinde Kâşifî'nin düzyazı türünde Farsça cümle ve ibarelerine de yer verilmiştir. Farsça beyit ve mısraların tanıklığında ismi geçen şairlerin istatistiği şöyledir:

Kâşifî	121
Hâfız	70
Câmî	52
Sa'dî	52
Hocendî	14
Sâ'ib	8
F. Attâr	4
Magribî	4
Hüsrev-i Dehlevî	1
İbni Hayyam	1
Mevlâ el-Hâcî	1
'Urfî	1

Tablo.2

Çalışmamızı oluşturan bölümde Mevlânâ haricinde Farsça şiirleri tanık gösterilen diğer şairlerin ismi toplamda **329** kez zikredilmektedir. Buna göre zikredilen

şairlerden %37'si Kâşifî; %21'i Hâfız; %16'sı Câmî ve %16'sı Sa'dî; %10'u diğer şairlerdir.

Arapça şiir örneği olarak şairin ismi belirtilerek **Fahreddin er-Râzî**'ye ait iki beyte (s.93); şairin ismi söylenmeden Abbâsi şairi **Şerif Murtezâ**'ya ait bir mısraya (s.92); şairinin ismi söylenmeden **Bahaeddin el-Amilî**'ye ait üç beyte (s.185) ve yine şairinin ismi söylenmeden Mevlânâ'ya nispet edilen bir beyte (s.219) yer verilmiştir. Derkenarda mevcut olmak üzre **İbnü'n-Nahvî**'nin **Kasidetü'l-Münferice**'sinden yalnız eserin ismi belirtilerek iki beyit ve bir mısra söylenmiştir (s. 61).

Şairin ismi anılmamakla birlikte Osmanlı şairi **Ulvî**'nin bir beyti *("Arz-ı hāl etmege cānā seni tenhā bulamam / Seni tenhā bulıcak kendimi aslā bulamam" s. 25*) ve derkenarda olmak üzre yine şairin ismi söylenmeden **Dede Ömer Rûşenî**'nin bir beyti *("Ol 'Alī çāha varub bir Hū dedi / Özge sırlardan ne o ne bu dedi" s.333)* söylenir.

Sayfa 178'de **Hayâlî**'ye ait olan [Geçmiş] *zamān olur ki Ḫayāli cihān deger* mısrası manzum darb-ı mesel olarak zikredilmiştir.

Mesnevî beyitleri ve diğer Farsça şiirler ile beş Arapça şiir dışında elli iki hadis, altmış dokuz ayet ve otuz bir Arapça atasözü, dua, deyiş tanıklığı bulunmaktadır.

Sayfa 222'de, Yûsuf ile Züleyha kıssası ile ilgili Câmî'ye ait olan,

درین کار از تفاوت بی هراسیم

Derīn kār eztefāvut bī-hırāsīm

…

(Bu işde ya'nī 'aşḳ işinde tefāvütden ḳorḳusızız)

…

به پیراهن دری رأسا برأسیم

Be-pīrāhen derī re'sᵉⁿ bere'sīm

(Gömlek yırtmaḳda baş başa berāber olduḳ)

beytinin hemen ardından gelen

"dėdi. Çünkĭ Yūsuf Züleyḫāna ṭālib olub Züleyḫā andan ḳaçdı, arḳasından yetişüb Yūsuf Züleyḫā'nıñ gömlegini yırtdı, binā'en 'aleyh böyle söyledi." şeklindeki şerhinde, kıssanın bu bölümüne (Züleyha'nın Yûsuf'tan kaçması ve Züleyha'nın gömleğinin yırtılması) değinilmiş ancak Câmî'nin söz konusu bölümleri anlatan beyitlerinin tanıklığına yer verilmemiştir.

Eserdeki tanıkların büyük çoğunluğu şiir olmakla beraber mensur ifadelerin tanıklığına da yer verilmiştir.

1.5.4. Metinde İzlenmiş Olan Yöntem

- Eserde Farsça beyitler ve **Rûhu'l-Beyân**'daki sayfaları parantez içinde yazılmıştır. Kimi zaman metnin çerçevesi dışında, derkenarlarda **Rûhu'l-Beyân**'da mevcut şiirler açıklanırken açıklamaları kuvvetlendirmek adına bazen şairinin ismi belirtilerek (s.3) bazen de belirtilmeden (s.61) Farsça, Arapça ve Türkçe şiir örnekleri verilmiştir.

- Beyitlerin tercüme ve açıklamaları bazen mısra mısra, bazen de beytin tamamının tercüme ve açıklaması şeklindedir.

- Beyitlerin tercümesi yapıldıktan hemen sonra çoğunlukla "*ya'nī*..." diyerek açıklamalarda bulunulmuştur.

- Bir beytin veya mısranın şerhi bazen birkaç cümle bazen de yarım sayfa kadar sürmektedir.

- Müellif yalnız **Rûhu'l Beyân**'da mevcut Farsça beyit ve ibarelerin tercümesi ve açıklamasıyla yetinmiştir. Hâfız-ı Şirazî'nin beyitinde olduğu gibi tercümesini yapmadığı Farsça beyitler de vardır: "*Ḥadīṯ ezmuṭrib u mey gū vu rāz-i dehr kemter cū /Kĭ kes negşūd u negşāyed be-hikmet in muammārā" s.82* . Beyitlerin açıklamalarında geçen Arapça ibare ve atasözlerinin tercümesi yapılmamış; hadis ve ayetlerin tercümeleri ise bazen yapılmış, bazen yapılmamıştır.

- Osmanlı şiirinden de örneğe rastlanır *("Arz-ı hāl etmege cānā seni tenhā bulamam/ Seni tenhā bulıcaḳ kendimi aslā bulamam" Ulvî s.25)*

- Mesnevî'den alınmış olan beyitlerin, beytin hemen yanında, çerçevenin dışında, Mesnevî'nin hangi cilt ve sayfasında yer aldığı belirtilmiş, okura karşılaştırma imkânı sunulmuştur. Alıntılarda cilt ve sayfa numarasına kadar referans vermek, klasik metinlerde sık rastlanan bir durum değildir.

- Bir şairin beyti söyleneceği zaman önce şairin ismi söylenmiştir. *Kāle'l Ḥāfiż, Kāle's-Sa'dī...* Çok nadir olmakla birlikte şairi söylenmeden yazılmış beyit ve mısralara da rastlanır. Mesnevî'den bir beyit söyleneceği zaman ise *fi'l Meṯnevī , Ve fi'l Meṯnevī* diye belirtilmiştir. Ancak Mesnevî'de geçen beyit ya da beyitler açıklanmadan önce birkaç yerde *Kāle Ḥażret-i Mevlānā k.s.* denildiği de olmuştur (s. 142). Her durumda muhakkak derkenarda mezkur beytin Mesnevî'deki cilt ve sayfa numarası belirtilmiştir.

Şairin değil, eserinin isminin zikredilip ardından beytin söylendiği yerler de vardır: *"Ve fi'l Bûstân: ..." s.37.*

- Metnin girişinde ilk ciltteki gibi Farsça sözcüklerin manalarının verilmeyeceği söylenmiştir. Genel olarak beyitlerde ve mensur ifadelerde geçen Farsça sözcüklerden bazılarının manaları derkenarlarda verilmiştir (s.253, 256…). Sık olmamakla birlikte kimi Farsça sözcüklerin manaları metin içerisinde de verilmiştir (s.17, 30, 32, 43, 95, 117, 253, 255).

- Bazı beyitlerin metin içindekinden daha ayrıntılı açıklamaları derkenarlarda bulunur. Derkenarlardaki açıklamalarda sıklıkla ayet ve hadisler ile beyitlerdeki Farsça sözcüklerin anlamlarına; nadiren Arapça, Farsça ve Türkçe beyit örneklerine rastlanır (s.30; s.61; s.333). Derkenarlarda bulunan Arapça ve Farsça ibarelerin tercümesi yapılmamıştır.

- Bir beyit daha önce tercüme edilip açıklanmış ve tekrar geçmişse, beytin geçtiği sayfa belirtilerek gönderme yapılmış, tekrara düşmemek adına tercümesi yapılmamıştır. *("129. ṣaḥīfede meẕkūrdur mürāca'at oluna; 1. ciltte 34. ṣaḥīfede meẕkūrdur mürāca'at oluna…")* Bazen de birinci ciltte açıklaması verilen beyit sadece tercüme edilmiş, açıklamasının birinci ciltte olduğu belirtilmiştir *("Bu beytiñ müfredātı ve tafṣīlātı cild-i evvelde 441. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca'at oluna…")*

1.5.5. Metnin Dil ve İmla Özellikleri

Metn(in çalıştığımız bölümün)de devrin genel imla özelliklerine uyulmakla birlikte birkaç yerde genel imla özelliklerinin dışına çıkıldığı da görülmektedir. Metinde dil ve imla hususiyetlerine dair şunlar söylenebilir:

Buna göre, -ip, -up zarf fiil eki (gerundium) daima yuvarlak vokalli ve tonsuzdur: *ėdüb, gidüb;* -lı,-li yapım eki yuvarlak vokallidir: *kibrlü, nāzlu;* emir kipinin 3. tekil şahıs eki yuvarlak vokallidir: *eylesün;* Türkçe kelimelerin başındaki d sesi tonsuzdur: *ṭaġda, ṭoġrı;* -dı, -di görülen geçmiş zaman eki ünsüz uyumuna bağlanmaz ve dar ünlüdür: *gördi, oldı;* geniş zaman eki yuvarlak ünlüdür: *gelür*, *ėrişür*; bulunma hali eki (lokatif) tonludur: *ṭopraḳda;* Farsça belirtme konumu eki (akkuzatif) olan *-râ* را bazı kelimelerde birleşik bazılarında ise ayrı yazılır; Farsça yönelme konumu eki (datif) olan *be-* به bazen birleşik, bazen ayrı yazılır; kâf-ı Fârisī گ harfinin kullanılmama eğilimi vardır. Bu harfle yazılması gereken kelimeler kef harfi ك ile yazılmaktadır**;** *vur-* fiili *ur-* şeklindedir. Kendi zamiri *kendü* كندو ve *kendi* كندى olarak iki şekilde yazılmıştır. Bu zamirin ikili kullanımının örneğine tek yerde rastlanır.

Câmî'ye ait beytin ardından gelen *"...dėdi. Çünkĭ Yūsuf Züleyḫāna ṭālib olub Züleyḫā andan ḳaçdı, arḳasından yetişüb Yūsuf Züleyḫā'nıñ gömlegini yırtdı, binā'en 'aleyh böyle söyledi."* açıklamasında geçen **Züleyḫāna** sözcüğündeki yönelme konumu eki ile gelen kaynaştırma ünsüzünün bu şekli (-na) tek yerde (s. 222) görülmektedir.

Bu genel imla özelliklerinin dışına çıkıldığı da görülmektedir:

- Metinde ñ sesini karşılamak üzre kef ك ile yazılması gereken kimi sözcükler, yer yer nun harfi ن ile yazılmış, imla iki türlü kullanılmıştır.

- "iyi" sözcüğü; "eygü" ايكو şeklinde yazılmıştır.

1.5.5.1. Metinde Yer Alan İmla ve İfade Hataları

Metinde karşılaşılan imla hataları ve ifade yanlışlıklarının yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bunların tek tek tespiti ve değerlendirilmesi başlı başına bir çalışma olup tezimizin kapsamı dışındadır. Aşağıda iki grup olarak verilen hatalar, metindeki hataların tamamı olmayıp dikkat çeken ve üzerinde durulması gereken yanlışların birkaç örneğidir:

a. Basit İmla Hataları ve Dil Sürçmeleri

b. İfade Hataları

a. Basit İmla Hataları ve Dil Sürçmeleri:

- Metinde 4. sayfada *V'ez girānī-[i] bār kĭ çun cānet menem* mısrasında جان **cān** sözcüğü hataen چان *çān* şeklinde yazılmıştır.

- 4. sayfada *Behr-i ustuvārān-ı nefs-i purcefa (Pürcefā olan nefs ḫayvānı içün ṭaraf-ı ilâhīden mir-i āḫūrdur)* mısrasında استواران *ustuvārān* şeklinde yazılmış olan sözcük, mısranın açıklamasındaki mana ile uyuşmamaktadır. Sözcük hatalı yazılmış olup doğrusu "binek hayvan(lar)ı" manasındaki استوران **usturān** sözcüğü olmalıdır.

- Sayfa 4'te *Kĭ nebīnī zindegānī-rā diğer* mısrasının çevirisinde *(Öyle seniñ kemiklerini çiynerler kĭ diger başḳa* ***dirilik*** *ve ḫayātī görmezsiñ) dirilik* sözcüğünde*;* sayfa 176'da *Câmî*'ye ait olan beytin *'Azīmet kerd rūzī 'ankebūtī* mısrasının çevirisinde *(Bir gün 'azīmet eyledi* ***örümcek)*** *örümcek* sözcüğünde; sayfa 191 de *Sa'dî*'ye ait olan beytin *Ger merā zār bekoşten dehed ān yār-ı 'azīz* mısrasının çevirisinde *(Eger baña zār [ü] renc ü meşaḳḳat ile* ***öldirmeklik*** *vėrir ol Yār-ı 'Azīz) öldirmeklik* sözcüğünde; sayfa 193'te *Kâşifî*'ye ait olan beytin *Ezū çīzī tevāned sāḫt ustād* mısrasının çevirisinde *(Ondan bir nesne* ***düzmek*** *mümkin olur ustāda) düzmek* sözcüğünde kef ك ile yazılması gereken k seslerinin kaf ق ile yazılmış olmaları dikkat çekidir.

- Sayfa 255'de, Mevlânâ'ya ait olan beytin *(Ḥilyehā-yı rūḥ-ı ūrā hem numūd/ Ezṣıfāt u eẓtarīḳ u cā vu būd)* açıklamasında geçen: *Fertūt şoden (Buñamış olmaḳ). Ya'nī seng-i kemāliyle iḫtiyār olub buñamaḳ 'aḳlına* ***iṭā'*** *getürmek dėmekdir.*

cümlesinde اطا iṭā şeklinde yazılmış olan sözcük, bizce hatalı yazılmış olup sözcük, bunamak manasına gelen عته ʿateh sözcüğü olmalıdır.

- Sayfa 292'de Saʿdî'ye ait olan beytin *Ve ger ne her kĭ tu bīnī sitemgerī dāned (Ve eger yoḫsa her kim-kĭ görirseñ sen sitemkārlıà)* mısrasının açıklamasında *Ya'nī cevr ü ẓulm ü sitem ėtmegi bilür ya'nī herkes* ***sitem*** *[ü] cevr ü cefā ėtmegi bilür, ancaḳ 'ahde vefāyı bilmezler, anı ta'līm eyle, ögren, anı işle dėmekdir.* cümlesinde ستم sitem yerine sehven سمت semt yazılmıştır.

- Metne ait imla hususiyeti olarak belirtilen *iyi* anlamındaki sözcük genel olarak ایکو eygü şeklinde yazılmıştır ancak bir yerde (sayfa 347) ایو eyü şekli ile yazıldığı da görülmektedir.

- Metinde 77. sayfada geçen جنت و نعیم *Cennet ü Na'īm* ifadesinin doğrusu جنت نعیم **Cennet-i Na'īm** dir ve sekiz cennetten beşincisidir. Sehven fazladan و vav harfi eklenmiştir.

- "Elbette" sözcüğü "**Elbetde**" şeklinde hatalı yazılmıştır. Sözcük, doğru şekliyle (elbette) transkribe edilmiştir.

- Metinde 73. sayfada mısra açıklanırken kullanılan *"...hicv ėderdi"* ibaresi sehven iki kez art arda yazılmıştır.

- Sayfa 197'de *Derīn miḥnet-serā yek 'aşḳ-**pīşe*** mısrasının çevirisi; *Bu miḥnet-serāyda bir 'aşḳ* ***ziyāde*** şeklinde verilmiştir. Bu çeviriden anlaşıldığı üzre yanına geldiği sözcüğe "alışmış, huy edinmiş" anlamı katarak nitelik adı yapan **-pīşe, bīş(e)** olarak okunmuş ve sözcüğe "ziyade" anlamı verilmiştir.

b. İfade Hataları:

- Sayfa 6'da, Mesnevî'de yer alan, Mevlânâ'ya ait olan beytin şerhinde karışıklık vardır. İkinci mısraya ait olması gereken açıklama, birinci mısranın altında verilmiştir. Aşağıdaki gibi olması uygundur:

"Bā te'ennī geşt mevcūd ezḪudā

(Te'enniyle ya'nī te'ḫīr ve ṣabr u ḥesāb ile bu mevcūdāt vücūd buldı Cenāb-ı Ḥaḳ'dan)

Tā beşeş rūz īn zemīn u çerḫhā

(Ḥattá o te'enni ve ṣabrla altı günde bu yer ve arżı ve eflāki ḫalḳ eylemiş)

Ya'nī bu yerleri ve gökleri Cenāb-ı Ḥaḳ altı günde ḫalk eyledi dėmekdir. Kullarına ta'līmdir kĭ ta'cīl ėtmeyeler dėmekdir."

- Sayfa 4'te yer alan *Hâfız*'a ait: *Tāc-ı şāhī ṭalebī gevher-i ẕātī benumāy/ Ve'r ḫod ezgevher-i Cemşīd u Ferīdūn bāşī* beytinin açıklamasında bulunan "*Ol vaḳit sen-de anlar gibi pādişāh olursuñ yoḫsa aşlıñ nesliñ bilürsiñ olan kimesne pādişāh olamaz.*" ifadesinde cümle kuruluşu sıkıntılıdır.

- Sayfa 298'de *Ve Muṣḥafī-i 'Azīz dāşt u derpīş āmed u bāz kerd īn āyet ber āmed kĭ* beytinin tercümesi: *Bir Muṣḥaf-ı Şerīf-i 'Azīz ṭutdı ve öñüne geldi o ẓālimiñ ve girü eyledi, bu āyet yuḳaru geldi kĭ.* şeklinde verilmiştir. Müellifin **bāz kerden** fiilini "geri dönmek" anlamındaki **bāz gerden** olarak okuduğu tercümesinden anlaşılmaktadır. Bize göre fiil, "açmak" anlamındaki **bāz kerden** olmalıdır.

- Sayfa 172'de *Lu'āb-i ḫod heme derkār-ı ū kerd* mısrasının *Örümcek kendü oyununı cümle onuñ işinde, kārında eyledi.* şeklindeki tercümesinden anlaşıldığı üzre, müellif "tükürük" anlamına gelen **lu'āb** sözcüğüne hataen *oyun* anlamını vermiştir.

- Sayfa 198'de *Gehī çun şem' berpā īstāde / Ziruḫ zindāniyānrā nūr dāde* beytinin; *Ba'żı kerrede mūm gibi ayaḳ üzere durmuş/* ***Zindāncılarıñ zindānda olanlara*** *anıñ yanaġından nūr vėrilmiş* şeklindeki tercümesinde, ikinci mısranın çevirisi hatalıdır. Tercümenin aşağıdaki gibi olması, sözcüklerin Türkçe karşılıkları ve beytin anlam bütünlüğü açısından daha doğrudur:

Ziruḫ	*zindāniyānrā*	*nūr*	*dāde*
(yanaktan/yanağından)	(zindanda olanlara)	(nūr)	(vermiş)

- Peleng پلنگ sözcüğü metinde toplamda dört yerde geçmektedir. **"Kaplan"** anlamına gelen sözcüğe bu doğru karşılık sadece bir yerde verilmiş olup diğer üç yerde sözcük **"aslan**" olarak tercüme edilmiştir.

• Yetmiş anlamına gelen **“heftād”** sözcüğü iki kez geçmektedir. Müellif, bu sözcüğü iki yerde de **yedi** olarak tercüme etmektedir.

• ***Firāz**-i merkebī ezpā tā farḳ* mısrası *(Yūsuf'uñ ḥayvānınıñ **başdan aşaġı cümles**i ayaḳından yuḳaruya ḳadar)* şeklinde tercüme edilmiştir. Üst, yükseklik, tepe anlamına gelen **firaz** sözcüğünün anlamı derkenarda: **Firāz; başdan aşaġı, cümlesi dėmekdir* olarak verilmiştir.

• *Çu ān **gerd**-i ḫaṭā ezmen feşāndī* mısrasının *(Çünkĭ o ḫaṭāyı **eylemekligi** benden ṣaçdıñ)* şeklindeki tercümesinden toz anlamındaki **“gerd”** sözcüğünün, etti, eyledi anlamına gelen **kerd** fiili olarak okunduğu anlaşılmaktadır.

• Sayfa 221’de *Dileş eztīġ-ı nevmīdī **neḫastīm*** mısrası *(Züleyḫā'nıñ göñlüni ümīdsizlik tīġinden, ḳılıcından **birinci, ibtidā'en**)* şeklinde tercüme edilmiştir. Tercümesinden anlaşıldığı üzre yaralamamak anlamındaki **nehasten** fiili, birinci, ilk anlamına gelen **nohostin**/m? sözcüğü ile karıştırılmıştır.

• *Pes ez‘ömrī kĭ **ziher ġam** çeşāndet (Ṣoñra ‘ömrden kĭ **her ġamdan** saña ṭatdırdı) / Betiryāk-i viṣāl-i men resāndet* beytinde زهر غم sözünün “zi her gam” olarak okunduğu çevirisinden anlaşılmaktadır. Beytin anlam bütünlüğü açısından sözün “zehr-i gam” şeklinde olması daha uygun görünmektedir.

Yukarıda bir kısmına değinilmiş olan metindeki yazım yanlışları, ifade ve tercüme hatalarından, müellifin **Rûhu’l Beyân** tefsiri içerisinde yer alan Mesnevî dışındaki tanıklarda, söz konusu tefsiri yegane kaynak olarak kullandığı ve hatalarını düzeltme imkanı bulamadığı düşünülebilir.

2. TERCEMETÜ'L FÂRİSİYYE FÎ TEFSÎRİ'L HAKKİYYE (II/1-352)

Bismillâḥi'r-raḥmāni'r-raḥīm

[N]eḥmedu ḥamd^{en} kesīr^{an} ve neşkeru şukr^{an} vefīran li'l-lâhi Rabbi'l-'ālemīn ve nuṣallī ve nusellimu keṯīr^{an} keṯīr^{an} 'alá Muḥammed^{in} ve ālihi ve ṣahbihi ecma'īn.

Vaḳtā-kĭ *Rūḥu'l-Beyān*'ıñ cild-i evvelinde olan Fārisī elfāẓıñ tercemesi tamām olub işbu cild-i ṯānīye şürū' u mübāşeret olundı. Bunda gerek manẓūm ve gerek menṯūr mevcūd olan Fārisī 'ibāreler, 'Arabī 'ibāreleriniñ nışfından ziyāde olmaġla kemā fi's-ṣābıḳ elfāẓıñ ayru ayru ma'nāları işāret olundıġı ḥālde pek çoḳ uzayacaġına ve cild-i evvelde īrād olunan kelimāt-ı Fārisiyyeniñ lüġat ma'nālarını müṭāla'a ėden ẕevāt [ü] iḥvān-ı bāṣafā ḫaylüce ve olduḳca Fārisī kelimeleriniñ ma'nālarına 'ıṭṭılā' kesb ėtmiş olacaḳlarından ve bu cildde mevcūd elfāẓıñ pek çoġu cild-i evvelde geçmiş ve orada ma'nā-yı müfredātı başḳa başḳa gösterilmiş olmasına binā'^{en} artıḳ taṭvīlden iḥtirāz^{en} işbu cild-i ṯānīde yalñız ma'nālarınıñ ya'nī maḥṣūṣ cümel ü ebyātıñ tercemesiyle iktifā olunmuş ve cild-i evvelde geçmiş olanlarıñ daḫı ḥiẕālarına cildi-i evveliñ ṣaḥife numerosı gösterilmiş oldıġı gibi kemā fi's-sābıḳ *Meṯnevī-i Şerīf* ebyāt-ı lâṭīfeleriniñ daḫi numeroları ayruca irā'e ḳılınmış oldıġından artıḳ bu bābda żarūrīyyu'l-vuḳū' olan ḳuṣūr ve ḥasbe'l-beşeriyye vāḳı' olan sehv u ḫaṭānıñ cümle ṭarafından dāmen-i 'afv ile mestūr buyurularaḳ merḥamet u şefḳat-ı 'uṣṣāḳāne ile teẕkār bi'l-ḫayr buyurulması niyāz olunur.

الله ولى التوفيق و المرشد

Allâhü velīyyü't-tevfīḳ ve'l-mürşid [16]

Cildü's- Ṣānī min Rūḥu'l-Beyān

Ṣaḥīfe (4)

[16] "Başarının ve doğru yolun sahibi Allâh'dır." Nesâî, "Eşribe", 25, 48 "Fey" 1; Hülya ALPER, *"Tevfîk"*, DİA, İstanbul 2012, XLI, s. 8-9.

قیمت در کرانمایه چه دانند عوام

Ḳıymet-i durr-i girānmāye çĭ dānend ‘avām

(Aġır bahālu olan incünüñ ḳadr ü ḳıymetini ‘avām ne bilür)

حافظا کوهر یکدانه مده جز بخواص

Ḥāfıẓā gevher-i yekdāne medeh coz beḫavāṣ

(Ey Ḥāfıẓ-ı Şirāzī, naẓīr ü emṣāli olmayan bir dāne cevheri ḫavāṣdan ġayrı kimesneye vėrme-)

-zīrā kĭ ḳadr u ḳıymetini bilmezler.

Ya‘nī iki cihānda bahāsı olmayan tecellī’-i envār-ı ẕāt-ı İlâhī dürr-i girānmāyeniñ ḳıymetini ve leẕẕetini ‘avām-ı ke'l-hevām olan ehl-i dünyā ne bilür? Ey Ḥāfıẓ! Ol gevher-i lānaẓīri rāh-ı Ḥaḳ'da cānını fedā ėden ḫavāṣdan ve ‘āṣıḳ-ı belākeşden ġayrıya vėrme dėmekdir sulṭānım.

علم دریست نیک با قیمت

‘İlm durrīst nīk-i bāḳıymet

(‘İlm bir incüdür lâkin ḳıymet ile eygüdür)

Ya‘nī nās ‘indinde ḳıymeti oldığı vaḳt eygüdür. Nās muḥtāc olduḳları vaḳt bahā vü ḳıymet ṭutar dėmekdir.

جهل دردیست سخت بیدرمان

Cehl derdīst saḫt-i bīdermān

(Cehl bir derd [ü]marażdır ve bir ‘illettir kĭ dermānsız, çetin, ṣa‘b, müşkil bir derd ve bir marażdır)

Ya‘nī devāsız bir maraždır. Dünyāda cehl gibi büyük maraž yoḳdur. Çünkĭ ne ḳadar fenālıḳlar var ise cümlesi cehlden gelür. İşte cümle fenālıḳlarıñ başı cehldir sulṭānım.

Ḳāle'l- Ḥāfıẓ:

تاج شاهی طلبی کوهر ذاتی بنمای

Tāc-i şāhī ṭalebī gevher-i ẕātī benumāy

(Şāhlıḳ tācını ṭaleb ėder iseñ ẕāta mensūb olan cevheri göster)

Ya‘nī ẕātında o şahlıḳ cevheri var ise olursuñ, yoḳ ise nāfile sa‘y u ġayret ėtme dėmekdir.

ور خود از کوهر جمشید و فریدون باشی

Ve'r ḫod ezgevher-i Cemşīd u Ferīdūn bāşī

(Ve eger kendiñ Cemşīd ve Ferīdūn -kĭ iki pādişāhdır- bunlarıñ aṣlından cevherinden olasıñ)

Ol vaḳit sen-de anlar gibi pādişāh olursuñ yoḫsa aşlıñ nesliñ bilürsiñ olan kimesne pādişāh olamaz. Ma‘nā-yı işāreti budur kĭ

ولقد کرمنا بني آدم

Ve leḳad kerremnā beniyy ādeme [17] āyet-i kerimesi sırrınca tāc-ı kerremnā ile mükerrem olan ḥaḳīkat pādişāhlarınıñ tācını ṭaleb ederseñ ẕātıñda olan gevher-i rūḥāniyyeti ve envār-ı ma‘rifeti iẓhār etmege sa‘y eyle kĭ

و ان لیس للا نسان الا ما سعی

“Ve inne leyse li'l-insāni illā mā se‘á” [18]dır.

فلا انساب بینهم یومئذ ولا یتساءلون

Ḳāle's-Sa‘dī

چون انسانرا نباشد
فضل و احسان

چه فرق از آدمی تا
نقش دیوار

Çun insānrā nebāşed faẓl u iḥsān / Çe farḳ ez ādemī tā naḳş-i dīvār
Ya‘nī çünkĭ insānıñ faẓl u iḥsānı olmaya ādemīden naḳş-ı dīvāra dek farḳ nedir? Ya‘nī farḳ yoḳdur. Ḥaṣılı bīma‘rifet olan insān ile naḳş-ı dīvār beraberdir.

بدست آوردن دنیا
هنر نیست

یکی را کر توانی
دل بدست آر

Bedest āverden-i dunyā huner nīst / Yekī-rā ger tevāni dil bedest ār
Dünyāyı ele getürmek hüner degildir. Eger ḳādir iseñ biriniñ göñlünü ele getür Ya‘nī göñül ele almaḳdır hüner. Yoḳsa mā u esbāb-ı dünya degil‘azizim.

[17] **Andolsun, biz insanoğlunu şerefli kıldık.** Onları karada ve denizde taşıdık. Kendilerini en güzel ve temiz şeylerden rızıklandırdık ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık. (17:70)
[18] İnsan için ancak çalıştığı vardır. (53:39)

Felā ensebe beynehum yevme'iẕin ve lāyetesā'elūn[19] āyet-i kerimesi sırrınca eger kendiñ Cemşīd ü Ferīdūn gibi pādişāhlarıñ neslinden olsañ daḫī fā'idesi yoḳdur dėmek olur.

Meṣnevī Cildi

Cild: 4 ṣaḥīfe 666

Yaʿnī ey enāniyetden ve ḥayvāniyetden baş çeküb mürşid-i kāmile ve merd-i ʿāḳile mutābaʿat eylemeyen kimse, seniñ nefsiñ fi'l meṣel şol bir merkebe beñzer kĭ yük çekmek zaḥmetinden firār eyleyüb kūhistan içre kendi başıñ ṭutub gider ve merd-i ʿāḳil seniñ ṣaḥibiñ gibidir . Seniñ arduña düşüb bu güne ḫiṭāb-ı bāsavab ėder ki: Ey sergerdān ve ey bīʿaḳl ḥayvān her ṭarafda ḫar sīret olanlarıñ ḳaṣdında ve anları ṣayd u şikar eylemekde vāfir şeytān ḳurdları ḥażırdır. Hemandem-kĭ bir nādān müteferrid ola ve ṣoḥbet-i ʿāḳilden iʿrāż

Ḳāle's-Saʿdī

هنر بايد و فضل و دين و كمال

Huner bāyed u faż̀l u dīn u kemāl

(Hüner u faż̀l ve diyānet u kemāl gerekdir)

3

كه كاه آيد و كه رود جاه و مال

Kĭ gāh āyed u geh reved cāh u māl

(Zīrā kĭ baʿż̀ı kerre gelür ve baʿż̀ı kerre gider manṣıb u māl)

Yaʿnī şeref ve faż̀īlet cihetinden insāna lāzım olan faż̀l u kemāl ve diyānetdir. Bunlar ile insān müşerref olur. Yoḫsa manṣıb u māl ile insān müşerref olmaz çünkĭ bu manṣıb u māl baʿż̀ı kerre insāna gelür ve baʿż̀ı kerre insāndan zā'il olur gider ammā insanıñ faż̀l [u] hüner ve kemāl u diyāneti böyle degildir. Nitekim küffār Efendimiziñ faż̀l u kemal-i risāletpenāhīlerine naẓar ėtmeyüb manṣıb u riyāset ve māl ṭarafına naẓar ėdüb risālet başḳa zenginlere gelmeliydi dėdiler. Ṣaḥīfe (5)

كفتى كنم شفاعت عاصى عذر خواه

Goftī konem şefāʿat ʿāṣī-i ʿöẕr ḫᵛāh

[19] Sûr'a üfürüldüğü zaman, (işte) **o gün ne aralarında soy-sop yakınlığı kalacak, ne de birbirlerini arayıp soracaklardır.** (23:101)

(Cenāb-ı Resūl-i Ekrem Ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem Efendimize ḫiṭāb[en] *dir: Sen dėdiñ yā Resulallâh, ben şefāʻat ėderim ol bir ʻāṣīye kĭ ʻöẕr diler)*

Yaʻnī ʻöẕr dileyici ʻāṣīlere şefāʻat ėderim buyurduñ.

دل بر امید آن کرم افتاد در کناه

Dil ber umīd-i ān kerem uftād dergunāh

(İşte bu kelām-ı şerīfden ötri bu ümīd-i kerem üzerine göñül günāha düşdi)

Yaʻnī Efendimiziñ bu ḥadīṯ-i şerīf üzre göñül günāh işledi ki Efendimiziñ şefāʻatine nā'il olsun içün.

جادویست اشکارا

Cādūyist āşikārā

(Ẓāhir u āşikār siḫirbāzdır)

dėdiler.

Ve fi'l Meṯnevī

همچواستوری که بکریزد زبار

Hemçu ustūrī kĭ bugrīzed zibār

Ustūrī dört ayaġlu ḥayvān dėmekdir

(Yaʻnī ḫayvān gibi yükden ḳaçar)

Yaʻnī ḥayvān naşıl yükden ḳaçar ise insān-da öylece tekalīf-i ilâhī yükünden kaçar dėmekdir

او سر خود کیرد اندر کوهسار

Ū ser-i ḫod gīred ender kūhsār

-ḳıla, anı şayd ėderler ve pençe-i ḍelalet ve ġavayetle helak ḳılurlar. Nitekim bu ḥadiṯ-i şerīf bu mażmuna delalet ėder kĭ buyurdılar:

ان الشیطان ذئب الانسان کذئب الغنم یأخذ الشاة القاصیة و الدانیة فایاکم و الشعاب و علیکم بالجماعة

İnne'ş-şeytāne ẕi'bu'l-insāni keẕ'ibi'l-ġanemi ye'ḫuzu şāte'l-ḳāṣiyete ve'd-dāniyete [-nāhiyete] feiyyāküm ve'ş şā'be ve ʻaleyküm bi'l-cemāʻati Revāhü Muʻāẕ bin Cebel. Pes ʻāḳiliñ naẓarından hemandem-kĭ ġā'ib olasıñ her ṭarafdan saña ḳavī şeytānlar öñiñe gelür. Andan soñra seni ḍelālet ü ġavāyet pençesiyle helāk ḳılur ve seniñ kemiklerini şeker çiyneyen kimseniñ ḥaẓẓ u leẕẕeti gibi anı maóv u helāk eylemekden ḥaẓẓ u leẕẕet alur.

(O ḥayvān kendü başını ṭaġlar içinde ṭutar)

Ya‘nī baña yük urmasunlar içün ṭaġlara firār ėder

صاحبش در پی دوان کای خیره سر

Ṣaḥibeş derpey devān k'ey ḫīreser

O ḥayvānıñ ṣāḥibi anıñ ya‘nī ḥayvānıñ peyinde, izinde yilicidir kĭ onun [oña] ya‘nī ḥayvāna der kĭ ey ḫīreser, başı dönmüş ve ‘aḳılsız ḥayvān nereye ḳaçarsıñ benden? dėmekdir.

هر طرف کرکیست اندر قصد خر

Her ṭaraf gorgīst ender ḳaṣd-i ḫar

(Her ṭaraf ḳurttur.-)

Ya‘nī bu ṭaġlara ḳaçarsıñ ḥalbukĭ bu ṭaġlar ḳurtistandır ya‘nī bu ṭaġlarda ḳurtlar vardır kĭ

(-anlarıñ ḳasd u niyetleri eşekdir.)

Ya‘nī-

4

-eşek ve ḥımār bulub yerler dėmekdir.

استخوانت را بخاید چون شکر

Ustuḫ^{v}ānet-rā beḫāyed çun şeker

Eşege ḫıṭāb ėder:

(-kemiklerini şeker gibi çiynerler)

beḫāyed bir şey çiynemek dėmekdir.

که نبینی زندکانی را دکر

Kĭ nebīnī zindegānī-rā diger

Bir mertebe ḫā’ib ü ḫāsir olursuñ ve ḥayāt-ı ḳalbiyyeden maḥrūm ḳalursıñ-kĭ min ba‘d zindegānīlik eseri görmezsiñ

Ey ḫar-sīret, āgāh ol benim benim tasarruf eyledigimden ḳaçma ve yüküñ aġırlıġından daḫī ḳaçma zīrā seniñ cānıñ benim, sen bir merkebsiñ, hem senin nefsiñ ġālibdir, ey ḫodperest, hükm gālibiñ olur ya‘nī merd-i ‘āḳil ve mürebbī-i kāmil ġāfil ü cāhil olan ḫar-sīrete bu gūne naṣīḥat ėdüb dėr kĭ: Ey ḥayvān-ṭabī‘at, mütenebbih ol, seniñ vücūdunda benim taṣarruf eyledigimden ḳaçub firār ėtme ve ḫıdmet yükünüñ ṣıḳletinden daòī müte’ellim olub yabana gitme zīrā ben senin sebeb-i ḫayātınım ve‘aẕāb-ı Ḫudā'dan ve żarar-ı nefs ü hevādan bā‘iṣ-i necātınım, -

(Öyle seniñ kemiklerini çiynerler kĭ diger başķa dirilik ve ḥayātī görmezsiñ)

Ya‘nī ṭaġda olan ķurtlar seni yerler ve maḥv u izāle ėder kĭ bir dahā ḥayāt yüzini görmezsiñ.

هین بمکریز از تصرف کردنم

Hin bemegrīz ez taṣarruf gerdenem

(Āgāh ol benim tasarrufumdan gerdānıñı, boynını ķaçırma, çevirme baña muṭī‘ ol benden firār ėtme, gerdānını çevirme ṣoñra seni ķurtlar yer)

dėmekdir.

وز کرانی بارکه چون جانت منم

V'ez girānī-[i] bār kĭ çun cānet menem

Eger yükden ķaçarsan kĭ seniñ cānıñ benimdir ya‘nī benim saña merḥamet ve şefķatim vardır seniñ cānıñ benim cānım gibidir. Ol-ķadar teklīf-i mā-lā yuṭāḳ ėtmem ve öyle aġır yük urmam dėmekdir

تو ستوری هم که نفست غالبست

Tu sutūrī hem kĭ nefset ġālibest

(Sen ḥayvānsıñ hem daḫī nefsiñ ġālibdir)

Çünkĭ ḥayvānıñ nefsi ve hevā-yı şehevātı cümleden ġālibdir.

حکم غالب را بود ای خود پرست

Ḥukm ġālib-rā buved ey ḫodperest

Ḥükm ġālibiñdir ya‘nī kim ġālib ise ḥükm anıñdır.

(Ḥükm ġālibiñ olur ey kendüsine ṭabıcı-)

-sen min ḥayṣü'l-ma‘ná ustūr-sīret ve henüz daḫī hayvān-ṭabī‘at-sıñ, zīrā seniñ nefsiñ ‘aḳl ü rūḥuñ üzre ġālibdir. Pes hükm ġālibiñ olur ey ḫodperest ve maġlūb ü ma‘dūm mertebesinde ķalur ey hevāyla mest Ve li-hāẕā ķaçan bir kimseniñ nefsi ‘aḳlı üzre ġālib olsa aña óayvān derler ve ķaçan bir kimseniñ ‘aḳl ü rūóu nefsi üzre àālib olsa aña insān ta‘bīr ėderler. Ḥażret-i Muṣṭafá ‘aleyhi's-selām Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri'niñ fī'l-meåel aòūrı oldı, pür-cefā olan nefsler merkeblerinden ötri; ya‘nī bu dünyā aòūr gibidir ve bunlara sākin olan insān-sūret ve hayvān-sīret kimselerin Ḥaḳ Te‘ālá aḫūrunuñ emīr ü ḥākimidir. Pes ol pādişāh-ı a‘ẓam Resūl-ı Ekrem'e aḫūr-ı dünyāda sākin olan ḥayvān-sīretleri ṭarīḳ-i a‘del ve -

-ḥayvān veyāḫud insān murād olur. Ya‘nī ey insān, seniñ ḥayvān-ı nefsiñ şehevātı ṭarafına ġālibdir ve ḥükm-de nefsiñindir elbette, zīrā ḥükm ġālibiñdir derler.

-aḳveme da‘vet eylemekle ve anlara *te‘ālev* تعالوا söylemekle emr ėdüb

و قل[یا اهل الکتاب] تعالوا الی کلمة سواء بیننا و بینکم

Ḳul [yā ehle'l kitābi] te‘ālev ilá kelimet^{in} *sevā*^{in} *beynenā ve beyneküm [3:64]*

āyet-i kerīmesinde olan ve bunuñ emṣāli olan āyetlerde vāḳi‘ olan تعالوا te‘ālev emrleriyle da‘vet eyledi.

میر آخور بود حق را مصطفی

Mīr-i āḫur būd Ḥaḳ-rā Muṣṭafá

(Salla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz ḥażretleri Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ mīr-i āḫūrıdır.)

Ya‘nī mīr-i āḫūr naṣıl āḫūrda olan ḥayvānlara gerek terbiye ve gerek me’kūlāt ve meşrūbātca ḥükm ėder ise işte Efendimiz-de ṭaraf-ı ilâhīden böylece insānlarıñ nefsleri ḥayvānlarınıñ terbiyesine me’mūrdur dėmek olur.

بهر استوران نفس پر جفا

Behr-i ustūrān-i nefs-i purcefa

(Pürcefā olan nefs ḥayvānı içün ṭaraf-ı ilâhīden mir-i āḫūrdur)

dėmek olur.

لا جرم اغلب بلا بر انبیاست

Lācerem aġleb belā berenbiyāst

İşte böyle oldıysa ya‘nī Efendimiz insanıñ nefsi ḥayvānlarını terbiyeye me’mūr ve mīr-i āḫūr oldıysa

(Şeksiz ve şübhesiz ziyāde ve ġālib belālar ve cefālar enbiyā-yı ‘iẓām ḥażerātı üzerinedir)

Ya‘nī cümle enbiyālar zamānıñ, vaḳtiñ insānlarınıñ nefslerini terbiye içün mīr-i āḫūr oldılar ise artıḳ belā ve cefālarıñ aġlebi ve ziyādesi anlarıñ üzerinde olur-

5

dėmekdir.

که ریاضت دادن خامان بلاست

Kĭ riyāżet dāden-i ḫāmān belāst

(*Zīrā kĭ ḫām olan insānlara riyāżet ve mücāhedāt vėrmek belā vü cefā vü meşaḳḳatdir)*

Ṣahīḥ öyledir. Ḫām ervāḥ olan insānıñ terbiyesi büyük belādır. Zīrā kĭ söz bilmez, iş añlamaz ḥayvān gibidir.

İşte buraya ḳadar olan beyitler ṭaġda ḥaṭab ḳat‘ ėden oduncunuñ eşegi yükden firār ėtmesi ḥikāyesi olub ḥaḳīḳati insānlarıñ nefsleri olan ḥimārıñ, eşegiñ, ṣāḥibleri olan enbiyā-yı ʿiẓām ḥażerātınıñ ṭaraf-ı ilâhiyyeden māʾmūr olub insānda taḥmīl ėdecekleri tekālīf-i ilâhiyyeden firār ėdüb ṭāġī bāġī olub muʾaḫḫer[en] kendülerini dīv u şeyṭān torunları maḥv u izāle ėdüb bir daḫı ḥayāt-ı sermedī vü ezelī yüzini görmemek ve enbiyānıñ anlara olan şefḳat ü merḥametleriniñ rumūzundan ‘ibāretdir. Ṣaḥīfe (6)

Ve fī'l-Meṣnevī

مکر شیطانست تعجیل و شتاب

Mekr-i şeyṭānest ta‘cīl u şitāb

(Şeyṭānıñ mekrindendir bir şeyde ‘acele ve ta‘cīl ėtmek)

خوی رحمانست صبر و احتساب

Ḫūy-i raḥmānest ṣabr u iḥtisāb

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ aḫlāḳ-ı ḥamīdesindendir ṣabr u ḥesāb ile bir şey’ işlemek)

با تأنی کشت موجود از خدا

Bāteʾennī geşt mevcūd ezḪudā

(Te ʾenniyle ya‘nī te ʾḫīr ve ṣabr u ḥesāb ile bu mevcūdāt vücūd buldı Cenāb-ı Ḥaḳ'dan)

Meṩnevī cild: 5 ve 3 ṣaḥīfe: 290 ve 301.

Ḳale ‘aleyhi's-selām el-ʾaceletü mine'ş-şeyṭān ve mine'r-raḥman pes ‘āḳil olan oldur kĭ bir nesneniñ maḥalli gelmezden evvel sür‘at ve şitāb ėtmeye belkĭ teʾennī ve tedbīr eyleye tā o şeyʾiñ vaḳṭi gelüb āḫiri āsān olduḳda anı aḫz eyleye

Ya‘nī bu yerleri ve gökleri Cenāb-ı Ḥaḳ altı günde ḫalk eyledi dėmekdir.

تابشش روز این زمین و چرخها

Tā beşeş rūz īn zemīn u çerḫhā

(Ḥattá o te’enni ve ṣabrla altı günde bu yer ve arżı ve eflāki ḫalḳ eylemiş)

-ḳullarına ta‘līmdir kĭ ta‘cīl ėtmeyeler dėmekdir

ور نه قادر بود کز کن فیکون

V'er ne-ḳādir būd k'ez *kun fe-yekūn*

(Yoḫsa ḳādirdir Cenāb-ı Ḥaḳ “Kün” emriyle ol anda ol zamānda mevcūdāt olmaḳ, vücūd bulmaḳ)

Ya‘ni bir anda ḫalḳ ėtmege ḳādirdir.

صد زمین و چرخ آوردی برون

Ṣad zemīn u çerḫ āverdī birūn

(Yüz yer arż u eflāk getürür ṭışaruya)

Ya‘ni ḫalḳ ėder iẓhar ėder bir *kün* emriyle

این تأنی از پی تعلیم تست

Īn te’ennī ezpey-i ta‘līm-i tust

(Ancaḳ bu te’ennī saña ta‘līm içindir)

Ya‘nī sen-de her bir umūrunda işinde ta‘cil ėtme, te’ennī ile eyle dėmekdir.

صبر کن در کار دیر آیی درست

Ṣabr kon derkār dīr āyī dorost

(Ṣabr eyle işde fi‘lde geç gel, ṭoġrı gel)

Meṣnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 610

Ya‘nī insān kĭ ibtidā māderinden tevellüd eyledikde ekl ü şürbe ve nevme muḳayyed olur, anıñ rūḥı fī'l-meŝel bu ḥāletde bir şerāre gibi olur ve ekl ü şürb vāsıṭasıyla ḳuvvet bulur. Ba‘de[hū] ma‘rifet ü ṭā‘atle şu‘leler ṣāḥibi olduḳda melā’ikeden berter ü ‘ālīter olur, penbe vü kibrītleriñ ḥıfẓ ü penāhında ol merd-i kāmiliñ şu‘le vü nūrı semāya ve ‘arş-ı a‘lā'ya-

*Sühā, dübb-i asġar'da vāḳi‘ bir kevkebiñ ismidir.

Ya‘nī ta‘cīl ėtme işinde, aġır geç olsun ṭoġrı olsun ya‘ni ṭaraf-ı ilâhiyyeye geç gel aġır gel lâkin ṭoġrı gel dėmekdir. Meşhūrdur *geç olsun güç olmasun* dėrler. Ṣaḥīfe (8)

جمله دانند این اکر تو نکر وی

Cumle dānend īn eger tu negrevī

(Cümle ‘ālem bunı bilür eger sen bilmezseñ nedir o)

هر چه می کاریش روزی بدر وی

Her çĭ mī-kārīş rūzī bedrevī

(Her nesneyi kĭ ẕer‘ ėderseñ, ekerseñ bir gün onı biçersiñ)

Ya‘nī her *ne ekerseñ anı biçersiñ* dėmekdir. Ṣaḥīfe (9)

Fi'l-Meṣnevī

مرد اول بستهٔ خواب و خورست

Merd evvel beste-i ḫ^{v}āb u ḫorest

(İnsān birinci, evvel uyḳu ile yėmege baġlanmışdır.)

آخر الامر از ملائك برترستیک برترست

Āḫiru'l-emr ezmelā’ik berterest

(Ṣonra eñ āḫiru'l-emr melā’ikeden ziyāde ʿālīdir)

Ya‘nī insān ol melā’ikeniñ ʿaksi olarak yemege içmege uyḳuya baġlanmış ise de eñ ṣoñra ḥīn-i vefātda īmān ile Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a rücū‘ ėder ise melā’ikeden ziyāde ‘ālī vü

-ėrişür. ya‘nī merd ü zen ṭaş ü timür [demir] gibidir, ve ol merd ü zenden tevellüd eyleyen şerāreyi penbe vü kibrītle evvelā ḥıfẓ ėderler, ba‘de^{hū} fitīle vü revàanla ana ḳuvvet vėrirler, şu‘le ḳuvvet bulduḳdan ṣoñra ve nūrı ḳavī olduḳdan soñra eṭrāf ü eknāfa ziyā-küster olur. Kezālik merd ü zenden tevellüd eyleyen çocuḳ daḫı rūh-ı hayvāniyyesine ḳuvvet vėren àıdālarla terbiye ėdüb mertebe-i za‘afdan ḳurtulub rūḥ-ı ḥayvānīsi ḳuvvet bulun hāb ü hūr kĭ ana penbe vü kibrīt gider; bu ikisiniñ meyānında ana bir mertebe ḳuvvet gelür kĭ anıñ ‘aḳlınıñ ve idrākiniñ şu‘lesi felek-i sābi‘de olan Sühā yıldızına [v]urur ve reḥ ü ‘aklınıñ çerāgı kemāle ėrüb mertebe-i ‘ālī ṣāḥibi olur ve melek ü melekūtı ināre ḳılur ve muẓlim olan ‘ālem-i tabī‘ati nūr-ı ma‘rifetle rūşen eyler

efḍal olub o yemeyen içmeyen uyumayan melā'ikeler anuñ ḫiḍmetçisi olurlar.

ve ḳayd-ı ten kĭ pāy-ı -rūha nisbet kende-i āhen kende-i mesābesindedir, anı sūzen-i tedbīr ile me'a't-tedrīc pāy-ı rūḥdan ḳoparır ve şehbāz-ı rūḥunı āhen gibi olan kende-i tenden ḫalāṣ eyler 'azīzim.

در پناه پنبه و کبریتها

Derpenāh-i penbe vu kibrīthā

(Pamuḳ ve kibrītiñ ṣıġınacaġı yerde)

شعلهٔ نورش برآید بر سها

Şu'le'-i nūreş berāyed berSuhā

(Anıñ nūrınıñ şu'lesi Sühā dėnilen yıldızıñ üzerine gelür)

Ya'nī pamuḳ ve kibrīt yėrlerine çaḳmaḳla anlardan ḥāṣıl olan nurıñ şu'lesi āsumānda olan Sühā yıldızına ḳadar gider ya'nī ufaḳ bir şerāre büyük bir āteş olur göklere ḳadar çıkar. Anıñ gibi insān-da ibtidā-yı ḥālinde bir şerāre gibidir, ṣoñra mürşid-i kāmiliñ terbiyesiyle bir 'aẕīm ve 'ālī-ḳadr [u] menziletü'l-vaḥiyyete nā'il olur. Ve ʿinde'llâh büyük ḳadr u menzilet ṭutar dėmektir.

نور هستی جملهٔ ذرات عالم تا ابد

Nūr-i hestī cumle-i ẕerrāt-i 'ālem tā ebed

(Cümle ẕerrāt-ı 'ālem bu varlıḳ bu vücūd nūrını tā ebede ḳadar)

میکنند از مغربی چون ماه از مهر اقتباس

Mīkonend ez*Maġribī* çun māh ezmihr iḳtibas

(Evvel vaḳt u ʿaṣrıñ ḳuṭbı ve ġavṯı olan ḥażret-i Şeyḫ Muhammed Maġribi ḳuddese' llâhu sırrehu'l ʿazīz ḥażretlerinden ėder)

Ya'nī varlıḳ nūrını andan ṭutar. Ay şemsden nūr ve żiyā' iḳtibās ėyledigi gibi evet cümle ẕerrāt-ı cihān vaḳtiñ ve 'aṣrıñ ġavṯ-ı a'ẓāmı kimse ise andan tecellī-i feyż ėder ve alur. Ol ġavṯ-ı a'ẓam tecellī-i feyż-i ilâhiyyeye maẓhar-ı tām olub ya'nī bir büyük çeşme gibidir. Herkes destisini o çeşmeden doldırsın dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

نظر کردن بدرویشان منافی بزرکی نیست

سلیمان با چنان حشمت نظرها بود با مورش

Naẓar kerden bedervīşān menāfī-i bozorgī nīst

Suleymān bāçunān ḥaşmet naẓarhā būd bāmūreş

(Dervişlere –

7

-naẓar ėylemek ululuġa menāfī degildir. Ancılayın ‘aẓametle Ḥażret-i Süleymān'ıñ mūra, ḳarıncaya naẓarları var idi.)

Ya‘nī insān bu dünyānıñ ‘alāḳasından külliy[en] kendü kendüne münḳaṭı‘ olmaḳ mümkin olmayub bir mürşid-i kāmiliñ himmetine muḥtāc oldıġından Ḥāfıẓ-ı Şīrāzī ṭarafından öyle bir mürşidden meded ṭaleb eylemek içün buyurur kĭ; ey ‘ālī-cāh ve ‘ālī-cenāb olan pirim, naẓar-ı raḥmet ile naẓar ėtmek ululuġa menāfī degildir. Ḥażret-i Süleymān ‘aleyhi's-selām ancılayın ‘aẓametle mūr-ıża‘īfe nice naẓarlar ve ri‘āyetler eyleyüb nice mükāleme ėylemişdir. Sen-daḫı bize naẓar-ı raḥmetle naẓar buyurasıñ-kĭ bu belā-yı dünyādan ḫalāṣ olalım dėmekdir. Ṣāḥīfe (10)

بر جها دا ئم که از مشرق بر اوردند سر

Burchā dā’im kĭ ezmaşrıḳ berāverdend ser

(Gökleriñ burcları kĭ dā’im maşrıḳdan baş yuḳaru getürürler)

Ya‘nī ṭulū‘ ėderler, ẓuhūr ėderler.

جمله در تسبیح و در تهلیل حی لا یموت

Cumle dertesbīḥ u dertehlīl-i Ḥayy-i lāyemūt

(Cümlesi Ḥayy-i lāyemūt olan Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ tesbīḥinde tehlīlindedir)

Ya‘nī o burclar dāʾimā Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ tehlīl ü tesbīḥi ile meşġūl evrād ü ezkār ol Ḥaḳḳ'ıñ tesbīḥidir dėmekdir. Ṣāḥīfe (12)

Ḳāle'ş-Şeyḫu'l-Maġribī Ḳuddise Sirrahū

جمله نقش تعینات ویند

Cumle naḳş-i taʿayyünat-i veyend

(Bu görinen cümle mevcūdāt ānıñ taʿayyünātınıñ naḳşıdır.)

Ānıñ dėmek Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ dėmekdir.

هر چه هستند در زمین و سما

Her çĭ hestend derẕemīn u semā

(Her nesne kĭ yerde gökde vardır)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ taʿayyünāt-ı ẕāt-ı ülūhiyyetiniñ naḳşıdır.

مغربی زان میکند میلی بکلشن کاندرو

Maġribī z'ān mīkoned meylī begulşen k'ender ū

(Şeyḫ Maġribī ḥażretleri bu sebebden gülşene meyl ü muḥabbet ėder kĭ o gülşeniñ içinde)

هر چه را رنك و بویی هست رنك و بوی اوست

Her çĭ-rā rengī vu būyī hest reng u būy-i ūst

(Her nesne kĭ rengden ve rāyiḥadan vardır, onuñ rengi ve rāyiḥası ve ḳoḳusıdır)

Ānıñ içün Şeyḫ Maġribī gülistāna ve gülşene meyl ü muḥabbeti vardır yaʿnī bāġçelere bāġlara gidüb geşt ü güẕār ėtmesi şehevāt-ı nefsāniyyesinden içün degildir, ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ orada olan tecellīsini ve ānlarda olan reng ü būyı ḳoḳlamaḳ ve naẕar ėtmek içün dėmekdir.

در دنیا ساکن کشتند

Derdunyā sākin geştend

(Dünyāda sākin oldılar, ḳarār ėtdiler)

بر وجهلی که کوییا هر کز ایشانرا

Bervecḥlī kĭ gūyiyā hergiz īşānrā

(Bir vechle kĭ gūyā aṣlā ānlara)

از انجا رحلت نخواهد بود

Ezancā rıḥlet neḫ^{v}āhed būd

(Bu yerden bu maḥallden göçmek, rıḥlet istemez olsun)

Ya‘nī bu yerden-

8.

-rıḥlet ėtmek istemez

و ندانستند که لحظه بلحظه دست اجل

Ve nedānestend kĭ laḥẓa belaḥẓa dest-i ecel

(Ve bilmez kĭ laḥẓa belaḥẓa ecel eli)

طبل رحیل فرود خواهد کوفت

Ṭabl-i raḥīl furūd ḫ^{v}āhed kuft

(Rıḥlet, göçmek davulunı aşaġı ister urmañ)

Ya‘nī ecel eli göçmek ṭablını derdār urur dėmekdir.

آن کیست که دل نهاد و فارغ بنشست

Ān kīst kĭ dil nehād u fāriġ benişest

(Ol kimesne kĭ göñül ḳomuş ve fārīġ oturmuş)

Ya‘nī fārīġu'l-bāl göñlüni gitmekden bıraḳub oturmuş

پنداشت که مهلتی و تأخیری هست

Pindāşt kĭ muhletī vu te’ḫīrī hest

(O kimesne ẓann ėtmiş kĭ mühlet ü te’ḫīr vardır)

Ḥālbukĭ ṭabl-ı rıḥleti ecel eli her dā’im urur, ḥāżır ola deyu

کو خیمه مزن که میخ می باید کند

Gū ḫayme mezen kĭ mīḫ mī-bāyed kend

(O kimesneye söyle kĭ çādır ḳurma, çādırıñ mıḫlarını -ya‘nī ḳazıḳları- yerinden ḳoparmaḳ gerek çıḳar)

كو رخت منه كه بارمى بايد بست

Gū reḫt meneh kĭ bār mī-bāyed best

(O kimesneye söyle kĭ eşyāyı metā‘ı yükleri ḳoma, yüki baġlamaḳ gerek)

Ya‘nī yüküni yere ḳoymaġa çalışma, yüküni baġlamaġa çalışmañ gerekdir kĭ şimdi kārvān gelür, buyuruñ dėrler, ḥāżır olmaḳ gerekdir ‘azīzim.

Ṣaḥīfe (13)

سلام دوست شنيدن سعا دتست و سلامت

Selām-i dost şenīden saʿādetest u selāmet

(Dostuñ ve maḥbūbuñ selāmını işitmek saʿādet ü selāmetdir.)

‘Āşıḳlara bundan büyük sa‘ādet ü selāmet olmaz.

بوصل يار رسيدن فضيلتست و كرامت

ṣaḥīfe(14)

Bevaṣl-i yār resīden faẓīletest u kerāmet

(Dostuñ ve mahbūbuñ viṣāline ulaşmaḳ faẓīlet ü kerāmetdir)

Bundan büyük ikrām ü iḥsān olamaz kĭ nice senelerden vuṣlatı ārzū olunur. Ṣoñra ḳavuşur. Artıḳ bunda olan ẕevḳ ü ṣafā vicdān-ı ‘āşıḳa ḥavāle olunur ‘azīzim.

Ṣaḥīfe (14)

وهراييه لذت تسبيح و تحميد

Ve herāyīne leẕẕet-i tesbīḥ u taḥmīd

(Her vaḳt Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ tesbīḥ ü taḥmīdiniñ leẕẕeti)

ايشانرا از جميع لذاتها ى بهشت خوبترايد

İşānrā ezcemī‘-i leẕẕāthā-yi behişt ḫūbter āyed

(Ānlara -ya‘nī cennet ḫalḳına- cennetiñ cemī‘ leẕẕetlerinden ziyāde güzel gelür)

ذوق نامش عاشق مشتاقرا

Ẕevḳ-i nāmeş ‘āşıḳ-i muştāḳrā

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ nāmınıñ, isminiñ ẕikriniñ ẕevḳ ü ṣafāsı ‘āşık-ı müştāḳlara)

از بهشت جاودانی خوشتر است

Ezbehişt-i cāvidānī ḫoşter'est

(Ebedī ve ḳadīm olan cennetden ziyāde ḫoş ve güzeldir sulṭānım)

زبان امد از بهر شکر و سپاس

Zebān āmed ezbeher şukr u sipās

(Lisān Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ şükrü ve ḥamdı ve ṯenāsı içün geldi)

بغیبت نکرداند ش حق شناسی

Beġıybet negerdānedeş Ḥaḳ-şināsī

9

(Ġıybet ile ya‘nī insānları ġıybet ėtmekle o lisānı çevirme, döndürme, ey Ḥaḳ ṭanıyıcı)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ı bilürsüñ ṭanırsıñ. Lisānını insānlarıñ ġıybetiyle meşġūl ėtme. Ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ẕikr ü ḫamd ü ṯenasıyla meşgūl ol dėmekdir.

Ve fī'l-Meṯnevī

حمد شان چون حمد کلشن از بهار

Ḥamdişān çun ḥamd-i gulşen ezbahār

Meṯnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 196 4

Ya‘nī ‘ārifleriñ ḥamdi mücerred lisān-ı ḳālle degildir, belki gülzār-ı bahārdan leṭāfet ü ṭarāvet kesb eyleyüb ve neşv ü nemā ve ḥayāt bulub lisān-ı ḥālle bahāra nice şükr ü ḥamd eylerse ‘ārifleriñ vücūdı daḫı ol kerem ü cūd ṣāḥibine tecelliyāt-ı luṭfiyye ve cemāliyyesinden ḥayāt-pezīr olub ve kemāliyle leṭāfet ü ṭarāvet bulub her bir ‘uzuvları ve cüz’leri gülşeniñ bahāra eyledigi ḥamd gibi Ḥażret-i Perverdigār'a hezār ẕevḳ ü sürūr ile ḥamd ü ŝenālar ėderler ve bunlarıñ ḥamd ü -ŝenāsı gülzār-ı bahārdan niçe gīrūdār ya‘nī ‘alāmet ü āŝār ṭutdıàı gibi ‘alāyim ü āŝār ṭutar-ve ḥüsn-i ḥālleri ḥaḳīḳatle ḥāmid olduḳlarına şehadet ėder. Gīrūdār eger ḳabż ü baṣt ü ḥükūmet-

(O ehl-i cennetiñ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ı ḥamdi ve ṣenāsı bahārdan gülşeniñ ḥamdi gibidir)

Ya‘nī naṣıl ol bahārdan gülşen neşv ü nemā bulub bir güzellik gelüb açılur ise işte ehl-i cennet-de Ḥaḳḳ'ı ḥamd ü ṣenā ėtmekle cennet-de öylece nevbahār gibi revnaḳ bulurlar.

صد نشانی دارد وصد کیرو دار

Ṣad nişānī dāred u ṣad gīr u dār

(Yüz nişān ṭutar ve yüz atub dönmek ṭutar)

Ya‘nī ḥükm ü ḥükūmet ve emr ü fermān ānlarıñ olur dėmekdir.

بر بهارش چشمه و نخل و کیاه

Berbahāreş çeşme vu naḫl u kiyāh

(Ānlarıñ bahārları üzerine punārlar ve aġaçlar ve otlar)

و ان کلستان و نکار ستان کواه

V'ān gulistān u nigāristān gevāh

(Daḫı o gülistān daḫı o naḳşī ve güzel maḥbūblar ve güzel şeyler şāhiddir)

Ya‘nī ānlarıñ böyle nevbahār gibi revnaḳ u żiyādār olmalarına cennetde olan mevcūdāt şehādet ėder kĭ ānlarıñ sāyesinde ve ānlar içün ḫalḳ olunmuşlardır dėmekdir.

تو ملاف از مشك كان بوی پیاز

Tu melāf ezmuşg k'ān būy-i piyāz

(Sen lāf ėtme söz söyleme, müşgden -ya'nī miskden- kĭ o ḳoḳı şoġan ḳoḳusıdur)

-ma‘nāsına isti‘māl olunur lâkin bunda nişān ü âŝār ma‘nāsı vėrilür ya‘nī ‘ārifiñ derūnunda olan bahār-ı ma‘nevī üzre bu ẓāhirde olan çeşmeleriñ ve nahilleriñ ve nebātlarıñ ve daḫı gülsānıñ ve daḫı ezhārla maḥall-i nuḳūş - olan bāġlarıñ leṭāfeti ve tāzeligi şāhiddir. Nitekim bunlarıñ leṭāfeti bahārıñ vücūduna ve bahārın bunlara leṭāfet-baḫş oldıàına ve ḥayāt vėrdigine lisān-ı ḥālle şehādet ėder Kezālik ‘ārifiñ rūḥāniyyetle laṭīf olan ve nūrāniyyetle ṭarāvet bulan her bir ‘uzvı ve cüz’i naḫl-i tāze ve giyāh-ı sebz ve gülistān ü nigāristān ne güne bahārıñ feyzine ve ‘aṭāsına şehadet ėderlerse ma‘nevī olan bahāra bunlar gibi şehādet ėderler ve lisān-ı ḥālle şükr ü ŝenā ḳılarlar Sen müşkden lāf urma zīrā ol piyāzıñ rāyiḥası seniñ dem ü -

Ya‘nī aġzında ṣoġan ḳoḳısı var, misk deyu söylersiñ. Ḥālbukĭ bu sözden ḳoḳu añlaşılur ya‘nī nefesinden ṣoġan ḳoḳusu gelür.

ازدم تو میکند کشوف راز

Ezdem-i tu mīkoned kuşūf-i rāz

(Seniñ deminden nefesinden esrārıñ keşf olur)

Ya‘nī nefesinden bilinür kĭ ṣoġan ḳoḳusıdır

کلشکر خور دم همی کویی و بوی

Gulşeker ḫordem hemī gūyī vu būy

(Gülbeşeker yėdim deyu böylece söylersiñ ve ḳoḳısı)

می زند از سیر که یاوه مکوی

Mī-zened ezsīr kĭ yāve megūy

(Odur kĭ ṣarmusaḳdan ya‘nī ṣarmusaḳ yėmişsiñ, keẕb, yalan söyleme ‘azīzim)

Ṣaḥīfe (14)

بخواند مارا با خلاص

Beḫ^{v}āned mārā bāḫalāṣ

(Du‘ā ėderler, bize iḫlāṣ eyle)

برای ازا لة او

Berā-yi izālet-i ū

(Kendülerinde olan żarar ü ʿillet ve sā’ireniñ izālesi ve defʿi içün)

Ya‘nī insān bir derd ü maraża ve sā’ire mażarrāta dūçār olduḳda Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a iḫlaṣı ile du‘ā ėtmek gerekdir, o marażıñ-

-nefesinden rāzını mekşūf ü ‘ayān eyler, ḳabīh olan rāyiḥası piyaz rāyiḥası gibi seniñ dem-i necāset-tev’eminden rāzını keşf eyler. Meselā gülşeker yėdim dėrsin, ḥālbuki būy-ı nefes seyrden [v]urur kĭ yāve söyleme ya‘nī ey müdde‘ī ve keẕẕāb, fī'l-emŝel sen gülşeker yėdim dėrsiñ ve dehāhından çıḳan rāyiḥası ṣarımsaḳdır, Dem [v]urur lisān-ı ḥālle böyle ve buna -yāve söyleme ve ‘abeŝ yere da‘vā eyleme zīrā dimāàı pāk olanlara seniñ ḳabāḥat ü feżāḥatiñ ẓāhirdir, pes bu da‘vā anlar ḳatında neyi müfīd olur dėr. İşleyecegiñiz andan soñra ʿālem-i şahādetde daḫı görelim ne iş işlerseñiz yaʿni ʿālem-i ġaybda bilmedigiñiz gibi ʿālem-i şahadetde de öyle işlersiniz demektir. yaʿni cezā āyīne gibi eyledigiñ işi ve fi‘ili gösterir. Eger

10

-ve sā’ire mużırr olan şeyleriñ kendüsinden izālesi'çün dėmekdir. Ṣaḥīfe (15)

-eygü eylediñ ise eygü gösterir, kötü eylediñ ise kötü gösterir. Cezā böylece bir āyīne dėmekdir.

Ḳāle's-Sā’ib

ازین چه سود که در کلستان وطن دارم

Ezīn çĭ sūd kĭ dergulistān vaṭan dārem

(Bundan ne fāi’ide kĭ gülistānda vaṭan ṭutarım)

مرا که عمر چو نرکس بخواب میکزرد

Merā kĭ ömr çu nergis beḫ^{v}āb mīgoẕered

(Baña kĭ ‘ömr nergis gibi uyḳuda geçer güẕār ėder)

Ya‘nī benim gülistānda olmaḳlıġımda ne fā’ide var kĭ ‘ömrüñ nergis çiçegi gibi uyḳuda geçer gider dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

تا به بینیم در صورت شهادت

Tā be-bīnīm derṣūret-i şehādet

(Ḥattá biz görelim ṣūret-i şehādetde)

Ya‘nī bu ‘ālem-i ẓāhirde ve ‘ālem-i şehādetde

بعد از انکه دانستیم در غیب شما که

Ba‘d ezān-kĭ dānistīm derġayb şumā kĭ

(Āndan ṣonra kĭ ‘ālem-i ġaybda sizi bilmiş ėden kĭ-)

-keyfe ta‘lemūn dėmekdir. Ya‘nī evvel[en] ‘ālem-i ġaybda biz ‘aẓīmü'ş-şān sizi bildik

چوکونه عمل خواهید کرد ازخیر و شر

Çu gūne ‘amel ḫ^{v}āhīd kerd ezḫayr u şerr

(Ne gūne ‘amel ister iseñiz ḫayrdan ve şerden ėdiñ)

تا با شما بمقتضا ی اعمال شما معامله کنیم

Tā bāşumā bemuḳteżā-yi a‘māl-i şumā mu‘āmele konīm

(Ḥattá size siziñ a‘māliñiz muḳteżāsınca mu‘āmele ėderiz)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ ḳullarına ḫiṭāb[en] : *‘‘Ne gūne ‘amel ėtmek isterseñiz ḫayrdan ve şerrden işleyiñ, ḥattá o eylediğiñiz ‘ameliñ muḳteżāsınca size mu‘āmele ve cezā ėderiz.*’’ Ya‘nī ḫayr işler iseñ ḫayr mu‘āmele ve cezā olunursuñ, şerr işler iseñ şerr mu‘āmele ve cezā olunursuñ dėmekdir.

جزا آیینه فعلست کویی

Cezā āyīne-i fi‘ilest gūyī

(Söyle kĭ cezā fi‘iliñ āyīnesidir)

که دروی هر چه کردی مینماید

Kĭ dervey her çĭ kerdī mīnumāyed

(Kĭ her nesne ėylerseñ ānda nümāyān olur ve ānı gösterir)

Her ne işler iseñ o cezā āyīnesinden seniñ aḥvāliñ bilinür, nümāyān olur Yevm-i Ḳıyāmet'de dėmekdir.

اکر کردی نکویی نیك بینی

Eger kerdī nikūyī nīk bīnī

(Eger eygü eylerseñ eygü görürsüñ)

و کر بد کردهٔ بد پیشست آید

Ve ger bed kerde bed pīşet āyed

(Ve eger kötü eylemişseñ kötü öñüne gelür)

Ya‘nī eygü işler iseñ eygü bulursuñ, kötü işler iseñ kötü bulursuñ dėmekdir.

Ḳāleʾl-Ḥāfıẓ

خوش عروسیست جهان از ره صورت لیکن

هر که پیوست بد و عمر خودش کا بین داد

Ḫoş ‘arūsīst cihān ezreh-i ṣūret līkin

Her kĭ peyvest bedū ‘ömr-i ḫodeş kābīn dād

*kābīn, ḳızlara vėrilen mehir dėmektir

(Cihān ṣūret yüzünden bir lâṭīf gelindir lâkin her kim kĭ āña ulaşdı ve ānı ḳabūl eyledi, kendü ‘ömrüni āña mehr vėrdi)

Ya‘nī bu ibtilā ‘ālemi olan dünyā-yı fāniye ṣūret-

11

-yüzünden bir lâṭīf ‘arūs-i zībā gibi nefs-i emmāre-i bi's-sū’üñ müştehāsıdır lâkin her kim kĭ bu ‘ārūs-ı zībā gibi görinen kelimü'n-nā’im-i evhām u ḫayālāt olan dünyā ‘acūzesine göñül vėrdi ve ānı ḳabūl eyleydiyse māye-i sa‘ādet sermedī olan ‘ömri cevherini āña kābīn vėrüp ‘āḳıbeti ḫusrānda ḳalmışdır ‘azīzim. Ṣaḥīfe (16)

امید ندارند دیدار ما را

Umīd nedārend dīdār-i mārā

(Bizim dīdārımıza ümīd ṭutmazlar)

ور سیدن بما

Ve resīden bemā

(Daḫı bize ulaşmaḳlıġa ümīd ṭutmazlar)

Ya‘nī küffār ü müşrikīn Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ ḥużūr-i ma‘neviyyesine ve cemāl-i bākemāline ulaşmaḳlıġa ümīd ṭutmadıḳlarından öyle küfr ü ‘inād cihetine giderler dėmekdir.

Kāleʾl-Ḥāfiż

فیض روح القدسی ار باز مدد فرماید

دیکران هم بکنند آنچه مسیحا میکرد

Feyż-i Rūḥu'l-Ḳudsī er bāz meded fermāyed

Dīgerān hem bekonend ānçī Mesīḥā mīkerd

(Ḥażret-i Cebrā'īl'iñ feyżi eger girü meded buyura, ġayrılar hem eylerler ānı kĭ ‘Īsá ‘aleyhi's-selām eyledi)

Ya‘nī evliyānıñ tecelliyāt-ı deryā-yı mā-lānihāye-i İlâhiyye'yi nūş ėdüb ve hāżm olub keşf-i esrār eylemesi mahaẓā ‘avn-i Rabbānī iledir. Eger Ḥażret-i Allâh melek vāsıṭasıyla yā-ḫūd bilā-vāsıṭa feyż-i aḳdesiyle ḳuluna meded u ‘ināyet buyurursa mü’eyyed-min-‘indiˈllâh olub kendi ma‘ṣūm ve me’mūn olduḳdan ṣoñra enbiyā-yi ‘iżāmdan mā‘adā sā’ir evliyāu'llâh daḫı Ḥażret-i ‘İsá ‘aleyhi's-selām gibi

دا برى الاكمه والا بر حى دأ حى الموتى

Dāberī illā keme vu illā berḤayyu dā’ Ḥayyi'l-mevtá sırrınca nice mürde dilleri iḥyā ėdüb ṣūrī ve ma‘nevī ‘ilel u emrāża devā ėtseler gerekdir.

امئ دانا كه بعلم فزون

Ummī-i dānā kĭ be‘ilm-i fuzūn

(Bir ümmī ‘ālim ve bilici kĭ ‘ilm ile ziyāde eẕfūn ü dānādır)

Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir.

راند رقم بر ورق كاف و نون

Rānd raḳam bervaraḳ-i kāf u nūn

(Ḳalem sürdi ḳāf ü nūn kāġıdına)

Ya‘nī *kün* dėse olur her şey’ dėmekdir, böyle bir kātibdir. Veyāḫud cümle ẕerrāt-i cihān ānıñ içün ḫalḳ olunmuş dėmekdir, bundan kināye ola

بى خط و قرطاس ز علم ازل

Bī-ḫaṭṭ u ḳırṭās zi‘ilm-i ezel

(Yazusuz kāġıdsız ezel ü ebed ‘ilminden)

Ya‘nī ‘İlm-i İlâhī'den yazu ve kāġıd olmaksızın böylece ḳalem sürüb kün dėr ise cümle mevcūdāt olur.

مشكل لوح و قلمش كشت حل

Muşkil-i Levḥ u ḳalemeş geşt ḥall

(Ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem Efendimiz

12

-ḥażretlerinden ḳalem ve Levḥ-i Maḥfūz'uñ müşkilleri ḥall oldı)

Yaʻnī ḳalem ü levḥiñ müşkillerini ḥall eyledi dėmekdir. *(Allâhümme ṣallī ʻalá seyyidinā Muhammed[in] ve ālihi ve ṣahbihi ecmaʻīn)*

Ṣaḥīfe (17)

Ve fī'l-Meṣnevī

کر حدیثت کژ بود معنیت راست

Ger ḥadīṣet kej buved maʿnīt rāst

(Eger seniñ sözüñ kelāmıñ egri olur, maʻnāsı doġrıdır)

Yaʻnī efsāne-i telaffuẓda lisānında dolaşık[lık] ve egrilik olur da güzel söylemez, güzel telaffuẓ ėdemez lâkin onuñ maʻnāsı doġrıdır.

آن کژیٔ لفظ مقبول خداست

Ān kejī-i lafẓ maḳbūl-i Ḫudāst

(O lafẓıñ egriligi ġayr-i müstaḳīm olması Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ maḳbūlıdır)

Zīrā o insānıñ murādı ve ḳalbi ānıñ doġrıdır. Maḫṣūṣ öyle egri telaffuẓ ėtmiyor, lisānında olan saña kendin içün oldığından o ʻāṣıḳın egrisi ʻāṣıḳ olmayanıñ doġrısından ʻinde'llâh maḳbūldür ʻazīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

مرده است از خود شده زنده برب

Morde'est ezḫod şode zinde beRab

*Kej: egri, żıdd-ı doġrı yaʿnī ġayr-ı müstaḳīm

(Meṣnevī cild 4, sahife 25) -

yaʿnī ol lafżıñ egriligi maḳbūl-i Ḫüdādır kī ان الله لا ینظر الی اقوالکم اعما لکم بل ینظر الی قلوبکم و بنا تکم

İnn'allâhe lāyenẓuru ilá aḳvālikum velā ilá a'mālikum bel yenẓuru ilá ḳulūbiküm ve niyātiküm buyurmuşlardır. *[Muhakkak Allah sözlerinize ve amellerinize bakmaz . Bi'l-ʻakis kalplerinize ve niyetlerinize bakar*] *Müslim, Birr, 33*

Ol dimāġı rāyiha-i Ḥaḳ'la ḫoş olan velī-i kāmil

(Kendi nefsiniñ murād u maḳṣūdundan biʾl-külliye mürde olmuşdır ve Rabbiyle zinde olmuşdır)

Yaʻnī Ḥażret-i Ḥaḳḳ'ıñ evṣāfıyla iltiṣāf ḳılınmışdır.

زان بود اسرار حقش در دو لب

Z'ān buved esrār-i Ḥaḳḳeş der du leb

(Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ esrārı ānıñ iki lebinde bu cihetden olur)

Yaʻnī esrār-i İlâhiyye ānıñ iki dudaḳındadır, vāḳıf-i esrār-i İlâhiyye'dir yaʻnī her neyi murād ėtse olur, her neye ol dėse olur, kün lafẓ-i şerīfi ānıñ iki dudaġına iḥsān olunmuşdur dėmek olur.

Ḳāle'l-Kāşifī

یا اکر فرضا حشر و نشر با شد

Yā eger farżā ḥaşr u neşr bāşed

(Yā eger faraż̄ī yönünden meṣelā faraż̄ā ḥaşr u neşr ola)

چنانچه معتقد مؤمنانست

Çunānçe muʻteḳid-i muʼminānest

(Ancılayın kĭ müʼminleriñ iʻtiḳādı gibi)

Yaʻnī müʼminler iʻtiḳād ėderler kĭ ḥaşr ü neşr vardır deyü faraż̄ā olsa

مارا از خدا ی در خواست میکنند

Mārā ezĦudāy derḫᵛāst mīkonend

(Kāfirler derler kĭ bize Ħüdā'dan şefāʻat isterler ėtmek)

Yaʻnī ṭabdıḳları ṣanem putlar, bize Cenāb-i Ḥaḳ'dan şefāʻat ṭaleb ėderler dėmekdir.

واز عذاب میرهانند

V'ezʻaẕāb-i mīrehānend

(Daḫı putlar ‘aẕābdan bizi ṣalıvėr[ir]ler)

Ya‘nī ṣanemler bizi ‘aẕāb-i Ḫüdā'dan ḳurtarırlar dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāṣifī

انتفاء علم بجهت معلومست

İntifā’-i ‘ilm becihet-i ma‘lūmest

(‘İlmiñ nefyi ya‘nī ‘ilmiñ olmaması ma‘lūm cihetindendir)

Çünkĭ ‘ilm ma‘lūma tābi‘dir, ‘ilm-

13

-ve bir şey’ bilmeklik ma‘lūmdan olur, evvel[en] ma‘lūmāt olmalı dėmekdir.

یعنی شما میکوید که خدا یرا شریك هست

Ya‘nī şumā mīgūyīd kĭ Ḫudāyrā şerīk hest

(Ya‘nī siz ey müşrik, ey küffār; diyorsuñuz kĭ Cenāb-i Ḥaḳḳ'a şerīk vardır)

Bu ma‘lūmāt neredendir? Bu ‘ilm neredendir? ‘İlm ma‘lūmātdan olur, bu ma‘lūmātıñız neredendir? dėmekdir.

و اثبات بشفاعت بتان میکنید

Ve iṣbāt beşefā‘at-i butān mīkonīd

(Daḫı putlarıñ şefā‘ati[ni] iṣbāt ėdiyorsuñuz)

Ya‘nī putlar bize Cenāb-i Ḥaḳḳ'a şefā‘at ėder diyorsuñuz

وخداوند که عالمست جمیع معلومات

Ve Ḫudāvend kĭ ‘ālimest cemī‘-i ma‘lūmāt

(Daḫı Cenāb-ı Ḥaḳ kĭ cem‘i ma‘lūmāta ‘ālimdir)

ان را نمی دانید

Īn-rā nemī-dānīd

(Bunı bilmezsiñiz)

پس معلوم شد كه شريك نيست

Pes ma‘lūm şod kĭ şerīk nīst

(İmdi ma‘lūm oldı kĭ Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ şerīki yoḳdur)

و شفاعت نخواهد بود

Ve şefā‘at neḫ^{v}āhed būd

(Ve şefā‘at istemez kĭ ėde)

Ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳ size şefā‘at ėtmez çünkĭ Ḫüdā'nıñ şerīki yoḳdur. Siz hem şerīk iṣbāt ėderek ve hem-de putlar bize şefā‘at ėder dersiñiz, bu ikisi olmaz dėmekdir.

و احد اندر ملك اورا يارنى

Vāḥid ender mulk ūrā yār nī

(Birdir, mülk içinde oña yār arḳadaş yoḳdur)

*Sālār: ḳabīle re’īsi, ṭaḳım başı, ser‘asker, serdār, sergerde dėmekdir.

بند كانش را جزا و سالار نى

Bendegāneş-rā coz Ū sālār nī

(O Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ bendelerine ḳullarına Cenāb-i Ḥaḳ'dan ġayrı sālār yoḳdur)

Ḳāleʿl-Kāşifī

هرآيينه حكم كرده شدى ميان ايشان

Herāyine ḥukm kerde şodī meyān-i īşān

*Herāyine: elbette, ve'l-ābüd ü bi'z-zarūr dėmekdir, Arabīde alá-külli-ḥāl dėmekdir.

(Elbette ānlarıñ meyānında, ortasında ḥükm eylemiş olurdı)

در ان چيزى كه ايشان در ان اختلاف ميكنند

Derān çīzī kĭ īşān derān iḫtilāf mīkonend

(Ol nesnede kĭ ānlar o nesnede iḫtilāf eylediler)

عزاب بيامدى و مبطل هلاك شدى

‘Aẕāb beyāmedī vu mubṭal helāk şodī

(ʻAẕāb gelürdi ve bāṭıl olan helāk olurdı)

ومحق بماندى

Ve muhıḳḳ bemānedī

(Ḥaḳ olan ḳalurdı)

Yaʻnī Cenāb-i Ḥaḳ: *"Egerçĭ ʻaẕāb ü ʻiḳābı āḫirete taʻlīḳ ėtmeyüb taʻcīl ėtmiş olsaydı, ol kāfirler kĭ o nesnede iḫtilāf ėtdiler*" der. ʻUḳb ānlara ʻaẕāb gelürdi ve Ḥaḳ ile bāṭıl temyīz olu[nu]b bāṭıl helāk olub Ḥaḳ ne ise ḳalurdı lâkin böyle olmadı, bunları Cenāb-i Ḥaḳ āḫirete bıraḳdı dėmekdir. Ṣahīfe (19)

Ḳāleʾl Ḥāfıż

تو عمر خواه و جورى كه چرخ شعبده باز

هزار بازى ازين طرفه تر بر انكيزد

Tu ʻömr ḫᵛāh u cevrī kĭ çerḫ-i şaʻbede bāz

Hezār bāzī ezīn ṭurfe-ter berengīzed

(Sen ʻömr ve ṣābırlıḳ-

14

-iste zīrā ḥoḳḳabāz felek bundan ziyāde ʻacīb biñ oyun ḳoparır.)

Yaʻnī ey bīçāre, mübtelā[-yi] ʻāşıḳ, sen Ḥażret-i Allâhʾıñ maʻrifetine ve envār-i tecellīsine maẓḥar olmaḳ içün Ḥażret-i Allâh'dan ʻömr iste ve ḳażāsına rāżī olub belāsına ṣabr eyle. Cemīʻ ḥükmüne teslīm olub hiçbir ḥükmünden suʾāl eyleme zīrā bu muʻammā ve ḳaragöz oyunuñ gösterici ḥoḳḳabāz felegi Ḥaḳ Sübḫāne[hu] ve Teʻālá Ḥażretleri bir ḥikmetle binā eyledi kĭ her bir nefesde biri-birinden ʻacīb ve ʻaḳlıñ idrākinden ḫāric bundan ziyāde biñ oyun ḳoparır ve ḥikmetler ẓuhūra getürür dėmekdir.

Ḳāle'l Ḥāfıż

روزى اكر غمى رسدت تنك دل مباش

روشكر كنى مباد كزان بد بتر شود

*şaʻabdebāz: ḥoḳḳabaz dėmektir

Rūzī eger ġamī resedet teng-dil mebāş

Rev şukr konī mebād k'ezān bed beter şeved

(Eger bir gün saña bir ġamm ėrişe, teng-dil ü bī-ḥużūr olma, yüri şükr eyle, olmaya kĭ ol yaramazdan yaramazıñ ola)

Ya‘nī āndan beter ziyāde bir ġam olur dėmekdir. Pīr ü mürşid daḫı şefḳat-i degirmenden

الصبر مفتاح الفرج

Es-ṣabrü miftāḥü'l-ferec [20] sırrınca nuṣh ü pend ėdüb buyurur kĭ; “Ey peser-i ma‘nevīm, eger bir gün saña ḥavādiṯ-i beşeriyyeden bir ġam ėrişe, teng-dil olub ẕikr ü fikrine ve ḥużūr-ı ḳalbine ḫalel getürme, yüri şükr eyle. Olmaya kĭ ol bedden ziyāde bed, kötü ola.” Ya‘nī rāh-i Ḥaḳ'da bir ġam ve bir belā geldikde ṣabra mülāzemet eyle, belkĭ şükr de eyle kĭ daḫı ziyāde ġam ü belāya uġramayasıñ dėmekdir.

Ḳāle'l Ḥāfiż

معشوقه عیان می کذر و بر تو و لیکن

اغیار همی بیند از ان بسته نقابست

Ma‘şūḳa ‘ayān mī-goẕer u bertu ve līkin

Aġyār hemī bīned ezān beste niḳābest

(Ma‘şūḳ seniñ üzeriñe ‘ayān u āşikāre geçer lâkin aġyār görür ol sebebden niḳāb baġlamışdır) ya‘nī

نحن اقرب الیه من حبل الورید

Naḥnü aḳrabü ileyhi min ḥabli'l-verīd[21] ḥükmünce maḥbūb bu cümle müẓāhirde ẓāhirdir ve Ḥaḳ'dan āşikāre bir nesne yoḳdur lâkin göz sizlere pinhāndır. Ey sālik, saña daḫı ‘ayāndır lâkin sen ḥicāb-i beşeriyyetle maḥcūb oldıġıñ içün seni

[20]“Sabır, başarının anahtarıdır” bk. es-Sehâvî, Şemseddin Ebi’l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman, el-Mekāsidü’l-hasene Daru’l-Kitabi’l-Arabi, Beyrut 1985, I,418, 616.

[21] Andolsun, insanı biz yarattık ve nefsinin ona verdiği vesveseyi de biz biliriz. Çünkü **biz, ona şah damarından daha yakınız.** (50:16)

ḥarem-i ḳudsüne lāyıḳ görmeyüb bīgāne görür. Ol sebebden yetmiş biñ perdeden bir perde seniñ içün keşf olmamışdır kĭ göresiñ āşikāre dėmekdir.

كفت اكر اسان نمايد اين بتو

Goft eger āsān numāyed īn betu

Cenāb-i Ḥaḳ dėdi ol kāfirlere,

(Söyle ey Ḥabībim, eger bu Ḳur'ān-i 'Aẓīmü'ş-şān-

15

-saña āsān, kolay görinür ise)

اينچنين يك سوره كواى سخت رو

Īnçunīn yek sūre gū ey saḫt-rū

(Buncılayın bir sūre söyle ey ḳatı yüzlü)

- dėmekdir. Küffār ü müşrikīn ḥaḳḳındadır

آورده اند كه سپه سالارى بود ظالم

Āverde'end kĭ sipehsālārī būd ẓālim

(Getürmişlerdir kĭ -ya'nī rivāyet ėderler kĭ- sefihleriñ -ya'nī süfehānıñ- başı olan ẓālim idi)

Ya'nī zamān-i evvelde *dėlübaş* ta'bīr olunan ẓālim dėmekdir.

وبا اتباع خود بخانهٔ يكى از مشايخ كبار

Ve bāetbā'-i ḫod beḫāne-i yekī ezmeşāyiḫ-i kibār

(Etbā'ıyla -ya'nī ādemleriyle- berāber meşāyiḫ-i kibārdan birisiniñ ḫānesine)

فرود آمد

Furūd āmed

(Aşaġı geldi)

Ya'nī nāzil oldı, iñdi.

خداوند خانه كفت من منشورى دارم

Ḫudāvend-i ḫāne goft; *“Men menşūrī dārem”*

(Ḫāne ṣāḥibi olan şeyḫ-i ‘azīz dėdi-kĭ; “Ben menşūrum ṭutarım”)

Ya‘nī “Benim menşūrum vardır. Naṣıl sen benim ḫāneme nāzil olursuñ?” dėdi.

بخانهٔ من فرود میا

Beḫāne-i men furūd miyā

(Benim ḫāneme nāzil olmış iken)

کفت منشوری بنمای

Goft; “Menşūrī benumāy”

(Dėlübaş dėdi-kĭ; “Menşūrī göster”)

شیخ در خانه رفت و مصحف عزیز داشت

Şeyḫ derḫāne reft u Mushaf-i ‘Azīz dāşt

(Şeyḫ Efendi ḫāneniñ içerüsine gitdi ve bir Muṣḥaf-i ‘Azīz ṭutdı)

Ya‘nī getürdi

و در پیش بیاورد و باز کرد

Ve derpīş beyāverd u bāz kerd

(O dėlübaşınıñ öñüne getürdi ve açdı)

Yaʿnī Muṣḥafʾı feṭḥ ü küşād ėtdi

این آیت برآمد که

Īn āyet ber-āmed kĭ[22]

یا ایهالذین امنو اللا[لا] تدخلوا بیوتاً غیر بیوتکم حتی تستأ نسواو تسلمو اعلی اهلها

“*Yā eyyühelleẕīne āmenū illa [lā] tedḫulū büyūt[en] ġayri büyūteküm ḥattá teste’nisū ve tesellimū ‘alā ehlihā”*[23] Bu āyet-i kerīme geldi, ẓuhūr ėtdi

[22] “Bu ayet geldi ki”

[23] Ey iman edenler! **Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin**. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor. (24:27)

سپهسالار کفت من پندا شتم که

Sipehsālār goft: “Men pindāştem kĭ”

(O dėlibaş dėdi-kĭ: “Ben ẓann ėtdim-kĭ”)

منشور امید داری

Menşūr-i emīr dārī

(Emīriñ, pādişāhıñ menşūrını ṭutarsıñ)

بدان التفات نکرد

Bedān iltifāt nekerd

(O Muṣḥaf-i Şerīf'e iltifāt ėtmedi)

و در خانهٔ شیخ فردد آمد

Ve derḫāne-i şeyḫ furūd āmed

(Ve şeyḫiñ ḫānesine nāzil oldı, iñdi)

آن شب قولنجش بکرفت و هلاك شد

Ān şeb ḳulunceş begrift u helāk şod

(O gėce o dėlübaşıyı ḳulunc ṭutdı ve helāk oldı)

امنا و صدقنا الی جهنم و بئس الماصیر

Āmennā ve ṣaddaḳnā ilá cehennemi u bi’se'l-maṣīr

Ṣaḥīfe (20)

ای فغان ازیار نا جنس ای فغان

Ey fiġān! Ezyār-i nācins ey fiġān

(Nācins olan yārdan fiġān fiġān)

Ya‘nī seniñ cinsiñ olmayan aḥbābdan dostdan fiġān fiġān!

همنشینی نیك جویید ای مهمان

Hemnişīnī-i nīk cūyīd ey mihmān

*Menşūr; neşrden daġılub açılub gitmek ya‘nī pādişāh ve paşalardan gönderilen buyurları demektir.

(Eygü hemnişīn arayıñız ey ulular pādişāhlar)

Ya‘nī eygüye muḳārin oluñ-

16

-kötüden ictināb ėdiñ

ای بسا مهتر بچه از شور و شر

Ey besā mihter beççe ezşūr u şerr

(Ey çoḳ ulular, büyük ādemler, oġulları çocuḳları şūr ü şerden)

شد ز فعل زشت خود تنك پدر

Şod zifi‘l-i zişt-i ẖod teng-i peder

(Bu çocuḳarıñ kendü kötü işlerinden pederi ‘ārr ü nāmūsı oldı)

Ya‘nī böyle büyük ādemleriñ çocuḳları kötü iş işlerler, bundan ḥaḳīḳatde pederleriniñ ‘ārr ü nāmūsı bir pārelik olur çünkĭ pederlerine ‘ā’iddirler ya‘nī bu çocuḳ filān ādemiñ oġlıdır dėrler.

Ḳāle'l Ḥāfıẓ

کر رنج پیشت آید و کر راحت ای حکیم

نسبت مکنی بغیر که اینها خدا کند

Ger renc pīşet āyed u ger rāhat ey hekīm

Nisbet mekonī beġayr kĭ īnhā Ḫudā koned

(Eger seniñ öñüne renc ve eger rāḥat gele, ey ‘ākil ġayra nisbet eyleme zīrā bunları Ḫüdā eyler)

Ya‘nī i‘tikād dersindendir kĭ ḫayr ü şerr Cenāb-i Ḥaḳ'dandır. Eger öñüne belā vü zaḥmet ve eger ‘aṭā vü rāḥat, her ne gelür ise ānı ġayrıdan görseñ ḫaṭādır, naẓar-i pākde bunlarıñ cümlesi Ḥaḳ'dandır, Ḫüdā eyler.

من عرف الله کل لسانه

"Men 'arefellâhe kelle lisānuhu" [24] buyurulmuşdur.

علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد

'İlāc-i vāḳı'a pīş ezvuḳū' bāyed kerd

('İlāc, devā vāḳı'a ya'nī vuḳū'ātıñ 'ilācı ve devāsı vuḳū'ātdan evvel eylemek gerekdir)

Ya'nī gelecek belā ve muṣībetlere evvelce 'ilāc ve tedārikāt gerekdir ṣoñra fā'ide vėrmez. Destī ḳırılmazdan evvel gerekdir dėmekdir.

Ḳāle's-Sa'dī

تو پیش از عقوبت در عفو کوب

Tu pīş ez'uḳūbet der-i'afv kūb

(Sen 'uḳūbetden evvel 'afv-i İlâhī ḳapusını ur çal)

Ya'nī tevbe vü istiġfār eyle.

که سودی ندارد فغان زیر چوب

Kĭ sūdī nedāred fiġān zīr-i çūb

(Zīrā bir fā'ide tutmaz fiġān āh ėtmek çūb altında)

Ya'nī yük altında āh [u] efġān fā'ide vėrmez, evvel o yüki ḥāmil olmamaḳ gerekdir.

کنون کرد باید عمل را حساب

Kenūn kerd bāyed 'amel-rā ḥesāb

(Şimdi 'amelini ḥesāb ėtmek gerekdir)

Ya'nī işini şimdi bunda ḥesāb ü kitāb ėtmek gerekdir.

نه روزی که منشور کردد کتاب

Ne-rūzī kĭ menşūr kerded kitāb

[24] "Kim Rabbini bilirse dilini tutar" bk. Ali el-Kârî, Mirkâtu'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh "Kitâbu Fedâili'l-Kur'ân" 2195.hadis. IV, 1498 (Hadis-i Şerif açıklanırken kullanılmış sözdür)

(Degil o günüñe kĭ kitābı daġıdırlar açarlar, neşr ėder)

Ya‘nī Rūz-i Maḥşer'de degil kĭ o günde herkesiñ kitābı ṭaġı[dı]lur, ṣāhiblerine vėrilür. Ol zamān fā’ide ėtmez, ḥesāb ü kitāb ėtmek şimdi bunda gerekdir ‘azīzim.

Kāle'l Ḥāfıẓ-

17

زاهد امین مشواز بازی غیرت زنهار

که ره از صومعه تا دیرمغان این همه نیست

Zāhid emīn meşev ezbāzī-i ġayret zinhar

Kĭ reh ezṣavma‘a tā deyr-i muġān īn heme nīst

(Ey zāhid, emīn olma ġayret oyunundan ṣakın zīrā yoluñ ṣavma‘adan kilisa-yi muġāna dek bu cümle yoḳdur)

Ya‘nī bu‘d-i mesāfe yoḳdur, pek yaḳīndır dėmek olur ey zāhid.

ما غرك بربك الكريم

“Mā ġarreke biRabbike'l-Kerīm”[25] sırrınca ‘ibādāt ü ṭā‘atine ve zühd ü taḳvána maġrūr olub meger Allâh'dan emīn olmaḳ ve ḫavfu'llâhı terk ėdüb ṣaḳın şeyṭān gibi bī-edeblik ėtmeyesiñ kĭ ġayretu'llâh ẓuhūr ėdüp dergāh-i Ḥaḳ'dan maṭrūd olmaḳ ile kendüni rüsvāy ėdersen saña hemān beyne'l-ḫavf ve'r-ricā olmaḳ lāzımdır.

Ve fī'l-Meṣnevī

در پناه شیر کم نا ید کباب

روبها تو سوی جیفه کم شتاب

Derpenāh-i şīr kem n'āyed kebāb

Rūbehā tu sūy-i cīfe kem şitāb

Meṣnevī Cildi: Cild:3
ṣaḥīfe: 191

[25] Ey insan! Seni yaratıp seni düzgün ve dengeli kılan, seni istediği bir şekilde birleştiren**, ihsanı bol Rabbine karşı seni aldatan nedir?** (82:6,7,8)

(Arslanıñ sāyesinde kebāb noḳṣān gelmez tilkisiñ, cīfe ṭarafına noḳṣān şitāb eyle)

Yaʿnī cīfeye ʿacele ėtme, gitme zīrā arslanıñ sāyesinde saña kebāb eksik değildir. Yaʿnī nefs ü şeyṭān seni ehlü'llâha ilticā eyledikde ḳıllet-i ṭaʿām ü şerābla ḳorḳudurlarsa şīr-i Ḥaḳ olanlarıñ penāhında ġıdā vü şerāb eksik gelmez ve ġıdā-yi nefsānī ḳalīl olmaz. Ey rūbāh-sīret, kilābdār-i cīfe-i dünyā cānibine az şitāb eyle, girü ḥırṣ-ı rāzī koyup Allâh'ıñ ezelde taḳsīm eyledigine rāżī ol dėmekdir.

چون کرفتی پیر هن تسلیم شد

Çun giriftī pīrehen teslīm şod

(Çünkĭ bir mürşid-i kāmiliñ dāmenini ṭutdıñ, teslīm ol ānıñ emrine rāżī ol)

Pīrehen gömlek dėmek ise de burada etek maʿnāsınadır.

همچو موسی زیر حکم خضرور

Hemçu Mūsá zīr-i ḥukm Ḫıżırver

(Ḥażret-i Mūsá ʿaleyhi's-selām gibi Ḥażret-i Ḫıżır gibi ḥükmi altında ol)

Yaʿnī o mürşid Ḫıżır gibi sen de Mūsá gibi ānıñ ḥükmi altında ol dėmekdir. Ṣaḥīfe (21)

برفتن آوردن

Bereften āverden

(Yaʿnī gitmeklige getürmek)

Cenāb-i Ḥaḳ ḳullarını yürütmege ḳuvvet ü ḳudret vėrmek dėmekdir.

می را ند وقدرت می دهد

Mī-rāned u kudret mī-dehed

(Sürer ve ḳudret verir)

dėmekdir.

در قطع مسافت شما را

Derḳaṭ‘-i mesāfet şumārā

(Mesāfeyi ḳaṭ‘ ėtmekde size-)

-ḳuvvet ü ḳudret vėrüb istediginiz maḥale sizi sevḳ ėder, sürer dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

18

قضا كشتى اينجا كه خواهد برد

Ḳażā keştī īnḥā kĭ ḫ^{v}āhed bered

(Ḥükm ü ḳażā-yi İlâhī ve ezelī sefīneyi istedigi yere ve maḥale götürür)

وكر نا خدا جامه برتن درد

Ve ger nāḫodā cāme-i berten dered

(Eger ḳapudan üzerinde olan elbiseyi yırtsa çāre yoḳdur)

Ḥükm-i Rabbānī yerini bulacaḳdır. (Cild-i Evvel'de 364. ṣahīfede müfredātı zikr olunmuşdur.)

*ezçep: ṣoldan ve
*rast: ṣaġdan ve
*pīş: öñden ve
*pes: arḳadan gelen mevcūd ṭalġalar demektir.

Ḳāle'l Ḥāfıẓ

من از بيكانكان ديكر ننالم

كه بامن هرچه كرد آن آشنا كرد

Men ezbīgānegān-i dīger nenālem

Kĭ bāmen her çĭ kerd ān āşinā kerd

(Ben ġayri bīgānelerden nāle eylemezem zīrā baña her ne kĭ eylediyse ol āşinā eyledi)

‘Āşıḳīne olan feyż ü iḥsān ve tecelliyāt-ı bī-pāyān, cümlesi Ḥażret-i Allâh'dan olıcaḳ ẓuhūrātı ġayrıdan görmek ḫaṭādır ve tefriḳada olub esrār-i tevḥīdden maḥcūbiyyetdir. Muḳteżā-yi tevḥīd cümle ẓuhūrātı Ḥaḳ'dan görmek lāzım olunca ben ġayrı yadlardan nāle eylemezem zīrā baña her ne eylediyse ol āşinā-yi ezelī eyledi dėmekdir. Ṣaḥīfe (22)

Ḳāle'l-Kāşifī

تأ کیدست یعنی فساد ایشان بغیر حق است

Te'kīdest yaʿnī fesād-i īşān beġayr-i Ḥaḳ'est

(Āyet-i kerīmede olan beġayr-i Ḥaḳ lafẓ-i şerīfi te'kīddir)

Yaʿnī ānlarıñ fesādları yaʿnī küffār ü müşrikīñ fesādları beġayr-i Ḥaḳdır dėmek olur.

هم باعتقاد ایشان چه میدانند که

Hem bei'tikād-i īşān çĭ mī-dānend kĭ

(Daḫı ānlarıñ i'tikādları ne bilür kĭ)

در آن عمل مبتلند

Derān 'amel mubṭalend

(O 'amel mübṭaldir)

Yaʿnī ānlarıñ i'tikādları bilmez kĭ eyledikleri 'amel bāṭıldır yaʿnī ānlarıñ i'tikādları bu işledigimiz işler ṣavābdır, bāṭıl degildir ẓann ėderler. Ḥālbukĭ bāṭıldır.

هر که او بد میکند

Her kĭ ū bed mīkoned

(Her ol kimesne kĭ kötü ėder)

Yaʿnī kötü bir şey' işler

بی شبهه با خود میکند

Bī-şubḥe bāḫod mīkoned

(Şübhesiz kendüsine ėder)

Yaʿnī her kime ne ėder ise kendüsine ėder zīrā cezāsı kendüne 'ā'iddir. *Her kim ėder kendüne yine kendü kendüne* dėrler

بدریا در منافع بی شمارست

Bederyā dermenāfi' bī-şomārest

(Deryāda deñizde menāfi‘ ḥesābsız ṣayısızdır)

Ya‘nī deñizde çoḳ menfa‘at vardır, incü mercān gibi daha ticāret ėtmek, bir maḥale gitmek gibi, balıḳ ṭutmaḳ gibi

اكر خواهى سلامت در كنارست

Eger ḫ^{v}āhī selāmet derkenārest

(Eger selāmet ister iseñ kenārdadır)

Ya‘nī selāmet ciheti ḳaradadır. Meşhūrdur, *ṣuyı bardaḳda sefīneyi dīvārda gör* dėrler.

Ḳāle's-Sa‘dī

سود دريا نيك بودى

Sūd-i deryā nīk būdī-

19

كرنبودى بيم موج

-ger nebūdī bīm-i mevc

(Deryānıñ deñiziñ fā’idesi eygü olurdı, eger dalḳa ḳorḳusı olmayaydı)

Evet, öyle ṭaġlar gibi üzerine ṭoġrı gelen dalḳalara taḥammül ėtmek müşkildir.

صحبت كل خوش بدى كر نيستى تشويش خار

Ṣoḥbet-i gul ḫoş bedī ger nīstī teşvīş-i ḫār

(Gülüñ musāḥabeti ḫoş olurdı eger dikeniñ teşvīşi olmayaydı)

Evet dikensiz gül olmaz, güli alayım der iken dikeni eline batar, ānıñ teşvīşden güle yaḳīn olamazsıñ ‘azīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

محو مى بايد نه نحو اينجا بدان

Maḥv mī-bāyed ne naḥv īncā bedān

Ya‘nī güzeller ile muṣāḥabet ü muhālatat laṭīf idi, eğer hicrān elemi ve firāḳ belāsı olmasa ‘azīzim.

Meṣnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 251

(Bil kĭ bu maḥalde maḥv gerek naḥv gerek degil)

کر تو محوی بی خاتر در اب رانی

Ger tu maḥvī bī-ḫātar derāb rānī

(Eger sen maḥvī iseñ āb içine ḥavfsiz ve ḥāṭarsız sür)

İşāret ma'nāsı budur kĭ keştī-i vücūduñ şikeste olması vaḳtinde 'ilm-i kīl ü kāliñ insāna fā'idesi olmayup belkĭ 'ilm-i maḥv ü ḥālin nef' ü fā'idesi vardır.

اب دریا مرده را بر سرنهد

Āb-i deryā morde-rā berser nehed

(Deryānıñ ṣuyı mürdeyi başı üzre ḳor, vaz' ėder)

ور بود زنده زدریا کی رهد

Ver buved zinde zideryā key rehed

(Ve eger diri ola, deryādan ḳaçan ḳurtulur)

Ma'lūm ḳurturmaz [kurtulmaz] ammā olur ise ol zamān ṣuyuñ üzerinde gezer

چون بمردی تو از اوصاف بشر

Çun bemordī tu ezevṣāf-i beşer

(Çünkĭm sen beşer vaṣflarından olursan fevt olursuñ)

و موتوا قبل ان تموتوا

"Ve mūtū ḳable en temūtū"[26] Ḥadīṯ-i Şerīfi feḥvāsı üzre ölmezden evvel ölüb mertebe-i fenāya ėrüb ḳurb-i Ḥaḳḳ'ı bulasıñ.

بحر اسرارت نهد بر فرق سر

Bahr-i esrāret nehed berferḳ-i ser

(Esrār-i İlâhī deryāsı seni başınıñ üzerine ḳor ve saña ta'ẓīm ü tekrīm eyler)

ای که خلقانرا تو خر می خوانده

[26] "Ölmeden önce ölünüz" bk. Ali el-Kârî, Esrâru'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevdua, el-Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut 1986, s.348

Ey kĭ ḫalḳānrā tu ḫar mī-ḫʷānde

(Ey şol kimesne kĭ ḫalāyıḳa sen ḫar oḳursuñ)

Ya‘nī ‘ilmiñe maġrūr olub ānlara ḫar, eşek *lāyefhem* deyu söz söylersiñ.

این زمان چون خر بزیر یخ مانده

Īn zamān çun ḫar bezīr-i yaḫ māndе

(Bu zamān ḫar gibi eşek gibi bu yaḫ üzre ḳalmışsıñ)

Eşek buz üzre donup ḳaldığı gibi sen-daḫı bu zamāne, bu dünyāda eşek gibi ḳalub ilerü gidememişsiñ ve āḫiret ve ‘ālem-i ḥaḳīḳat cānibine seyr ü naḳl ėdememişsiñ ‘azīzim. Ṣaḥīfe (23)

Ḳāle's-Sa‘dī

رعیت چو بیخند سلطان درخت

Re‘iyyet çu bīḫend sulṭān dıraḫt

(Pādişāhıñ re‘āyāsı teb‘alar fī'l-meṣel kök gibidir, sulṭān pādişāh-

20

-aġaç gibidir, aġacıñ köki-de teb‘ası re‘āyāsıdır)

درخت ای پسر با شد از بیخ سخت

Dıraḫt ey peser bāşed ezbīḫ saḫt

(Ey oġul aġaç kökünden saḫt, ḳatı ve ḳuvvetlü olur)

Ma‘lūmdur köki ḳavī olur ise aġaç ḳuvvetlü ve bālā vü ā‘lā olur. Egerçĭ aġacıñ köki ḳurır ise aġaç ḳurır ‘azīzim.

مکن تا توانی دل خلق ریش

Mekon tā tevānī dil-i ḫalḳ rīş

(Tā ḳādir iseñ ḫalkıñ gönlüni yere cerāḥat eyleme)

Ya‘nī maḫlūḳı renc ü meşaḳḳat ėtme

وکر میکنی میکنی بیخ خویش

Ve ger mīkonī mīkonī bīḫ-i ḫᵛīş

(Ve eger ėder iseñ kendü köküne ėdersiñ)

Ya‘nī ḫalḳa eylediğiñ renc ü meşaḳḳat saña rāci‘dir

کر انصاف پرسی بد اختر کسست

Ger inṣāf porsī bed aḫter kisest

(Eger insāfca su’āl ėder iseñ kötü ṭāli‘lü yıldızlu kimdir deyu su’āl ėderseñ)

که در را حتش رنج دیکر کسست

Kĭ derrāḥateş renc dīger-i kisest

(O kimesnedir kĭ o kimesneniñ rāḥatı dīger kimesneyi renc ü meşaḳḳat ėtmekle gelür)

Ya‘nī o ādem bir kimesneyi renc ü meşaḳḳat ėtmese ānıñ rāḥatı ve keyfi gelmez, işte o ādemdir kötü ṭāli‘lü yıldızlı ādem ‘azīzim.

نماند ستمکار بد روزکار

Nemāned sitemkār-i bed-rūzgār

(Ḳalmaz bu dünyāda sitemkār kötü günli ādem)

-hep giderler

بماند برو لعنت پایدار

Bemāned berū la‘net-i pāydār

(Ancaḳ o ādemiñ üzerine ḳadīm la‘net ḳalur)

Ya‘nī o ādemiñ ẕikri olduḳça ḫalḳ āña la‘net ėder, artıḳ bundan eygü ṭāli‘ olmaz ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

ناکاه امد بدان زمین غزاب ما

Nāgāh āmed bedān zemīn ʿaẕāb-i mā

(Añsızın o yere o zemīne bizim ʿaẕābımız gelür)

یعنی فرمان ما بخرابی آن زمین در رسید

Yaʿnī fermān-i mā beḫarābī ān zemīn derresīd

(Yaʿnī Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ o yere o zemīne ḫarābiyyet fermānı ulaşur)

dėmekdir.

بنکر بانکه روی زمین فصل نوبهار

Benger beān-kĭ rūy-i zemīn fasl-i nevbahār

(Naẓar eyle baḳ kĭ ol nesneye kĭ yeryüzi nevbahār faṣlı oldı, güzelleşdi)

مانند نقش خامهٔ مانی مزینست

Mānend-i naḳş-i ḫāme-i *Mānī* muzeyyenest

(Meşhūr ü maʿrūf olan Mānī nam naḳḳāşıñ ḳaleminiñ naḳşı gibi müzeyyen oldı)

Çünkĭ bu Mānī naḳḳāş pek meşhūr naḳḳāş oldıġından ānıñ ḳalemiyle naḳş olmuş çiçekler gibi revnaḳ ve mezīd-baḫş oldı dėmekdir.

وقت خزان برك ریا حین چو بنکری

Vaḳt-i ḫazān berg-i reyāḥīn çu benigerī

(Ḫazān vaḳti -güz faṣlı- köhne bahārda reyḥānlarıñ -fesleyen

21

-denilen çiçekleriñ- yapraḳına naẓar ėdersiñ, baḳarsıñ)

منصف شوی که لائق بر باد دادنست

Munṣif şevī kĭ lā'iḳ berbād dādenest

(İnṣāf ėderseñ münṣif olursuñ-kĭ bunları bād [ü] rūzgāra vėrmek lā'iḳdır)

Kĭ bir şey'e yaramaz ve bir şey'e beñzemez, evet insānlara nerede ge[n]ç ve güzellik vaḳti faṣl-i bahār, ḳoca ve iḫtiyārlıḳ vaḳti vaḳt-i ḫazāndır ʿazīzim.

Fī'l-Meṣnevī

مال چون آبست وتا باشد روان

Māl çun ābest u tā bāşed revān

(Māl şu gibidir, tā hattá revān ola)

Ya‘nī o şu aḳıcı ola

فیض می یابند از واهل جهان

Feyż mī-yābend ezū ehl-i cihān

(Feyż ve bereket bulur, āndan ehl-i cihān)

Ma‘lūmdur oña şu aḳıcı olur, herkes tarlasını baġçesini şular, āndan feyż ü bereket bulur.

چند روزی چون کند یکجا درنك

Çend rūzī çun koned yekcā direng

(Çünkĭ birḳaç gün bir yerde maḥalde eglenür)

Ya‘nī aḳmaz, bir yere cem‘ olub durur, göl olur.

کنده وبیحاصلست وتیره رنك

Konde vu bīḥāşılest u tīre-reng

(Ḳoḳmuş ve ḥāşılsız ve rengi bulanıḳ olur)

*Konde; ḳoḳmuş dėmekdir. şaḥife (24)

Evet aḳçeler ve liralar ḳaşada durur ise ḳoḳar, lâkin ānıñ ḳoḳusı burada çıḳmaz, şoñra çıḳar ‘azīzim.

توانکری کشدت سوی عجب ونخوت وناز

Tevāngerī keşedet sū-yi ‘aceb u neḫvet u nāz

(Zenginlik seni çeker, ‘aceb ü kibr ü nāz ṭarafına)

Öyledir , zengin olanlar kimesneyi begenmez, kibrlü ve nāzlu olurlar.

خوشست فقر که دارد هزار سوز ونیاز

Ḫoşest faḳr kĭ dāred hezār sūz u niyāz

(Faḳīrlik ḫoşdur kĭ biñ dürlü sūz ü niyāz ṭutar)

Ya‘nī dā’imā baġrı yanıḳ ve herkese niyāz ve ricā ėder, boynı bükük olur, işte budur maḳbūl ‘azīzim.

چون باران بنهال كل رسد

Çun bārān benihāl-i gul resed

(Çünkĭ yaġmur gül aġacına ulaşa)

لطافت وطراوت او بيفزايد

Leṭāfet u tarāvet-i ū beyefzāyed

(O gülüñ leṭāfet ü ṭarāvetini efzūn [ü] ziyāde ėder)

و چون بخار بن كذرد حدت وشوكت او زيادت كند

Ve çun beḫar-i bon goẕered ḥiddet u şevket-i ū ziyādet koned

(Ve çünkĭm o yaġmur dikeniñ dibinden geçer, o dikeniñ ḥiddet ü şiddet ü şevketi ziyāde ėder)

مال دنيا نيز چون بمصلح رسد صلاح او بيفزايد

Māl-i dunya nīz çun bemaṣlaḥ resed ṣalāḥ-i ū beyefezāyed

(Dünyā mālı daḫı böylecedir çünkĭ ṣāliḥ ādeme ulaşa, o ādemiñ ṣalāḥını ziyade ėder)

Çünkĭ ṣāliḥ ādem gül gibidir, fāsid ādem ḫār gibidir. Nitekim Ḥadīṯ-i-

22

-Şerīf'de;

نعم المال الصالح للرجل الصالح

Ni‘me'l-mālü'ṣ-ṣāliḥu li’r-racüli'ṣ-ṣālihi[27] buyurulmuşdır.

واكر بدست مفسد افتد مايۀ فساد وعناد او روى بازدياد نهد

[27] “Sālih bir insana helāl bir mal, çok mal olması ne kadar yakışır” bk. Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, el-Âdâb li’l-Beyhâkî “Bâbun Lâbe’se bi’l-Gınâ”791. Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye, Beyrut 1988, s.320.

Ve eger bedest-i mufsid ufted māye-i fesād u ʿinād-ı ū rūy beizdiyād nehed

(Eger o māl müfsid ādemiñ eline düşe, o ādemin fesād ü ʻinād māyesi yüzini izdiyād ḳor)

Yaʻnī fesād ü ʻināds ziyāde olur dėmekdir.

چون آب باران بزمین رسد

Çun āb-i bārān bezemīn resed

(Çünkĭ yaġmur ṣuyı yere ulaşur)

قرار نکیرد وبلکه باطراف وجوانب روان کردد

Ḳarār negīred u belkĭ bāṭarāf u cevānib revān kerded

(Ḳarār ṭutmaz, belkĭ o zemīniñ eṭrāfına cevānibe aḳıcı olur)

Yaʻnī nāzil oldığı yerde durmaz, her cihete münteşir olur.

مال دنیا نیز یکجا قرار نکیرد

Māl-i dunyā nīz yekcā ḳarār negīred

(Dünyā mālı daḫı bir yerde bir maḥalde ḳarār ṭutmaz)

بلکه هر روز در دست دیکری باشد

Belkĭ her rūz derdest-i digerī bāşed

(Belkĭ her gün dīgeriniñ elinde olur, maʻlūmdur)

وهر شب با یکی عقد مواصلت بندد

Ve her şeb bāyekī ʿakd-i muvāṣelet bended

(Ve her gėce birisiyle muvāṣelet dügümüni baġlar)

Yaʻnī her gün birisiniñ elinde ve her gėce dīger ādemiñ yanında olur, hiçbir yerde ḳarārı yoḳdur.

نه عهد او را وفایی ونه وفای او را بقائی

Ne ʻahd-i ūrā vefayī vu ne vefā-yi ūrā beḳā'ī

(Ne ānıñ ʻahdiniñ vefāsı vardır ve ne de vefāsınıñ beḳāsı vardır)

Ne ‘ahdine vefā ėder ve ne de vefāsı bāḳī olur, olmaz ‘azīzim.

كنج امان نيست درين خاكدان

Kunc-i emān nīst derīn ḫak-dān

(Emān bucaġı bu yerde bu ṭoprakda yoḳdur bil)

مغز وفا نيست درين استخوان

Maġz-i vefā nīst derīn ustuḫ^{v}ān

(Vefā beyni bu kemikde yoḳdur ‘azīzim)

كهنه سراييست بصد جا كرو

Kohne sarāyīst beṣad cā girev

(Eski sarāydır, yüz yerde rehīndir)

كهنه واندر كرو نوبنو

Kohne vu ender girev nev benev

(Köhne ve eskidir ve rehīn içindedir yeni beyeni)

Yaʿnī cedīdden cedīde rehīn ėderler, meṣelā o kimesne dünyā benimdir der, bir müddet soñra terk ėder gider. Dīgeri benimdir der, o da bırakub gider. İşte böyle elden ele rehīn olmuş, ‘atīḳ bir sarāydır, iki ḳapudır, birisinden girerseñ dīgerisinden çıkarsıñ. Birisi Allâh ḳapusı, birisi yallâh ḳapusıdır. Ya‘nī firār ėdersiñ gidersiñ.

والله يدعو آمده آزادى زندانيان

Vallâhu yed‘ū āmede āzādī-yi zindānīyān

Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ āyet-i kerīmede olan

(“*Vallâhü yed‘ū*” والله يدعو *lafẓ-i şerīfi zindānda olanlarıñ āzādeligine-*

23

-gelmişdir)

Ya‘nī ānlara tebşīrdir kĭ bu dünyā zindānından veyāḫod cism ü ṭabī‘at zindānından ḳurtılub Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ ḳurb-i ma‘neviyyesine gitmek içün işāret ü tebşīr gelmişdir.

زندانیان غمکین شده کویی بزندان میکشی

Zindāniyān ġamgīn şode gūyī bezindān mīkeşī

(Zinde olanlar ġamgīn ve kederlü ve ḫüzünlü olmuşdır)

Ya‘nī gūyā zindāna çekerler.

شاهان سفیهانرا همه در بند زندان میکشند

Şāhān sefīhānrā heme derbend-i zindān mīkeşend

(Pādişāhlar sefīhleri aḥmaḳları böylece cümlesini zindān bendine çekerler)

تو از چه از زندان شان سوی کلستان میکشی

Tu ezçĭ ezzindānişān sū-yi gulistān mīkeşī

(Sen neden ānlarıñ zindānından gülistān ṭarafına çekersiñ)

Ya‘nī sefīhleri pādişāhlarıñ ‘ādetleri zindāna ḳoyub ayaġına zincīr ururlar, sen neden bunları gülistān ṭarafına çekersiñ? Ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳ maḥlūḳını bu zindān-i dünyādan ve ṭabī‘atdan cennet ve dīdārı ṭarafına da‘vet ėdüb çeker. Ḥālbukĭ pādişāhlarıñ ‘ādetleri zindāna çeküb ḥabs ėderler dėmekdir.

Ḳāle'l Hāfıẓ

مکن درین چمن سرزنش بخود رویی

پرورشم میدهند میرویم چنانکه

Mekon derīn çemen serzeniş beḫodrūyī

Çunān kĭ perverişem mīdehend mīrevīm

(Bu çemende baña ḫod-rūyluḳla ṭa‘an eyleme, ancılayın kĭ baña perveriş vėrirler, biterim)

şaḥife (65)
*serzeniş; ṭa'an
*perveriş; beslemek
*mīrevīm; bitirmek, ḥāṣıl olmaḳ

Ya‘nī ey sālik, bu bāġ-i ‘ālemde ḫod-rūyluḳla baña ṭa‘an eyleme. Ol ‘ālemi‘ademden ṣahrā-yi vücūda getürici Ḫāliḳ biçimüne ancılayın ḥüsn-i ẓannım vardır kĭ maḫżā kereminden baña feyż bilā-vāsıṭa ile perveriş vėrir.

انبتها نبات حسناً [28]

Enbetehā nebāt^{en} *ḥasen*^{en} āyet-i kerīmesi sırrınca ḳalbimde esrār-i ma‘āriflerini bitürür ve kendi vuṣlatına yetürür dėmekdir.

در راه عشق وسوسهٔ أهرمن بسیست

هش دار وکوش دل بپیام سروش کن

Derrāh-i ʿaşḳ vesvese-i Ehrimen besīst

Hoş dār u gūş-i dil bepeyām-i surūş kon

(*‘Aşḳ yolunda şeyṭānıñ vesvāsı çoḳdır, ‘aḳl ṭut ve göñül ḳulaġını melek ḫaberine eyle*)

Ya‘nī bu yolda şeyṭān saña çoḳ vesvese ėder, āña ḳulaḳ vėrme, göñül ḳulaġını melā’ike ṭarafından gelecek ḫabere eyle, āña muntaẓır ol çünkĭ her insāna iki cihetden ma‘nevī söz söylerler; birisi nefs ve şeyṭān ṭarafından kĭ āña vesvese dėrler, dīgeri melā’ike ṭarafından kĭ āña ilhām derler, nefs ve şeyṭān ṭarafından-

-olan söz muġāyir-i şer‘-i şerīfdir, melā’ike ṭarafından olan ‘ayn-i şer‘-i şerīfdir.

Ḳāle'l Ḥāfıẓ

جمال یار ندارد نقاب و پرده ولی

غبار ره بنشان تا نظر توانی کرد

Cemāl-i yār nedāred niḳāb u perde velī

Ġubār-i reh benişān tā naẓar tevānī kerd

ṣaḥīfe (26)

[28] Rabbi onu güzel bir kabulle karşıladı, **güzel bir bitki gibi yetiştirdi**; onu Zekeriya'nın himayesine bıraktı. Zekeriya mabedde onun yanına her girişinde, yanında bir yiyecek bulurdu. "Ey Meryem! Bu sana nereden geldi?" demiş, o da: Bu, Allah'ın katındandır" cevabını vermişti. Doğrusu Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır. (3:37)

(Yāriñ cemāli niḳāb ve perde ṭutmaz lâkin yoluñ tozını sākin eyle tā naẕar ėtmege ḳādir olasıñ)

Ya‘nī Cemālü'llâhdan ‘ayān ve müşāhedesi āsān bir nesne yoḳdur lâkin sa‘y ile ve himmet-i pīr ile bu perde-i vücūdı maḥv ü def‘ eyle kĭ müşāhede-i Cemālül'lâha ḳādir olasıñ ‘azīzim.

پوشیده نکرداند رویهای بهشتیانرا

Pūşīde nekerdāned ruyihāy bihiştiyānrā

(Cenāb-i Ḥaḳ ehl-i cennete cemālini yüzini örtülü pūşīde eylemez)

Ya‘nī keşf-i cemāl ėder.

ṣaḥīfe (27)

وبپوشد ایشانرا اذا عاینو النار

Ve bepūşed īşānrā iẕā ʾāynüʾn-nār

(Ānları örter, nārı āteşi müşāhede [vü] mu‘āyene ėtdiklerinde)

خوری ورسوایی

Ḫūrī vu rusvāyī

(Ḫūr [hor] ü ḥaḳīr ü rüsvāy olmaḳ)

یعنی آثار مذلت بر ایشان هویدا کردد

Yaʿnī āṩār-i meẕellet berīşān huveydā kerded

(Meẕellet ü ḥaḳāret eṩeriñ ānlara ẓāhir ü āşīkar ėderler)

کوییا پوشیده شده است

Gūyīyā pūşīde şode'est

(Gūyā örtülmüş pūşīde olmuşdır)

dėmekdir.

یعنی سیاه کردد رویها ایشان

Ya‘nī siyāh kerded rūyihā[-yı] īşān

(Ya‘nī ānlarıñ yüzlerini siyāh ėderler)

از غم واندوه چون شب تیره

Ez ġam u endūh çun şeb-i tīre

(Ġamdan ve kederden bulanıḳ gėce gibi)

آن کروه که کاسب سئتاتند

Ān gurūh kĭ kāsib-i seyyi'ātend

(Ol gürūh kĭ seyyi'āt [ü] ma'ṣiyyet kesb ėdicilerdir)

Ve fī'l-Meṣnevī

Meṣnevī cildi: Cild 2, ṣaḥīfe 610

این ریاضتهای درویشان چراست

Īn riyāżethā-yi dervīşān çerāst

(Dervīşān ve fuḳarānıñ bu riyāżetleri ne içündir)

کان بلای تن بقای جانهاست

K'ān belā-yi ten beḳā-yi cānhāst

Zīrā kĭ ol belā vü cefā ten üzredir, cānlarıñ beḳāsına sebeb fuḳarā tenleriniñ fenāsında cānlarınıñ beḳāsını müşāhede eyledikleri içün riyāżete meşġūl oldılar ve ḥarāret-i belāya ve cefāya taḥammül ḳıldılar.

مردن تن در ریاضت زندکیست

Morden-i ten derriyāżet zindegīst

(Teniñ riyāżet ve mücāhededе olması zindelikdir, ḥayāt-i ebedīdir)

رنج این تن روح را پایند کیست

Renc-i īn ten ruḥ-rā pāyendegīst

(Bu teniñ ṭarīk-i Haḳḳ'da olan renci rūḥa pāyendelikdir)

Rūḥı ṣābit-ḳadem olur ya'nī ba'de'l-mevt ehlül'lâhıñ rūhı-

25

-bu 'ālemde ṣābitdir, ḥayātda gibi taṣarruf ėder.

پس ریاضت را بجان شو مشتری

Pes riyāżet-rā becān şev muşterī

(Pes belā vü miḥnetiñ bu ḳadar menfa‘ati oldıġını bildiñse riyāżete cān ile müşterī ol)

Riyāżdan maḳṣūd aḫlāḳ-i ḥayvāniyyeniñ izālesidir, bī-meşaḳḳat ü ḫıdmet müyesser olmaz.

چون سپردی تن بخدمت جان بری

Çun siperdī ten beḫidmet cān berī

(Çünkĭm teniñi ḫıdmete ışmarlayasıñ, cānıñı ḳurtarırısıñ ‘azīzim)

بیازمودن ای تختبر وتذوق

Beyāzmūdenī teḫtebir u teẕevvuḳ

(Ögretmeñlik iḫtiyār ėtmek ve zevḳ ėtmek, taṭmak)

dėmekdir

هر کنج سعادت که خدا داد بحافظ

از یمن دعای شب وورد سحری بود

şaḥīfe (28)

Her kunc-i saʿādet kĭ Ḫudā dād beḤāfıẓ

Ezyumn-i duʿā-yi şeb u verd-i seḥerī bud

(Her bir sa‘ādet bucaġı kĭ Cenāb-i Ḥaḳ Ḥāfıẓ-i Şīrāzī'ye iḥsān ėtdi, bu gėceniñ du‘āsı yümn [ü] berekātı ve vaḳt-i seheriñ vėrdi ve ezkārı sāyesi idi)

Ya‘nī *Ḥāfıẓ-i Şīrāzī*'niñ nā’il oldıġı sa‘ādet-i ebediyye gėcelerde eyledigi du‘ā ve seḥer vaḳtinde ėtdigi āh [ü] efġān ve oḳudıġı evrād ü ezkār sāyesinde idügi muḥaḳḳakdır ʿazīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

چون بباطن بنکری دعوی کجاست

Çun bebāṭın bengerī da‘vá kocāst

(Çünkĭm bāṭına naẓar eyleyesiñ, ‘āşıḳda da‘vā ḳandedir)

Ya‘nī ānda da‘vā yoḳdur.

او ودعوی پیش آن سلطان فناست

Ū vu da‘vā pīş-i ān sulṭān fenāst

(*Ol ‘āşıḳ ve da‘vā ol sulṭān-i ḥaḳīḳatıñ saṭvet-i tecellīsi ḥużūrunda fenādır)*

Beyt:

‘Arż-i ḥāl vėrmege cānā seni tenhā bulamam

Seni tenhā bulıcaḳ kendimi aşlā bulamam [29]

Böyledir ‘aşḳ ‘azīzim.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

حدیث مدعیان وخیال همکاران

همان حکایت زر دوز وبوریا بافست

Ḥadīṯ-i mudde‘īyān ḫayāl-i hemkārān

Hemān hikāyet-i zer dūz u buryā bāfest

*zer; alṭūn
*dūz; doḳumaḳ ve
*buryā; ḥaṣır
*bāfet; doḳumak

(Müdde‘īleriñ sözi ve ‘amel ehlleriniñ ya‘nī ehlül'lâhıñ żiyāsı hemān altun dikici ile ḥaṣīr örici ḥikāyetidir.)

Ya‘nī ey ṭālib-i Ḥaḳ, kendiñde olmayan ḥāli bende vardır deyu da‘vā ėden ṭarīḳ-i münāfıḳlarından olma zīrā kendiñde olmayanı (?) iẓhār ėden müdde‘īleriñ sözi ile ẓāhiri bāṭına muvāfıḳ olan ehlül'lâhıñ ḥāli bir degildir ve ḳaderi berāber degildir. Hemān altunlı ḥarīr doḳuyan ile ḥaṣīr doḳuyanıñ ḥāli gibi ḳader cihetinden beynehümāda böyle farḳ vardır, gerçi ikisi-de bir ‘ameldedir ‘azīzim-

-lâkin biri altun ṭoḳur, dīgeri ḥaṣīr ṭoḳur.

şaḥīfe (29)

[29] Ulvī. bk. TARLAN, *“Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri; Ulvî-Me’âlî-Nihanî-Feyzî-Kâtibî”,* İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1948.

كيست كه شما را روزى ميدهد

Kīst kĭ şumārā rūzī mīdehed

(Kimdir kĭ size rızḳ verir?)

Ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳ'dır rızḳ vėren. Yoḫsa putlar ṣanemler, rızḳ vėrmez, ḥāṣā.

از آسمانكه باران می باراند

Ezāsmān kĭ bārān mībārāned

(Göklerden kĭ [kim] yaġmur yaġdırır?)

Ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳ'dır dėmek.

واز زمين كه كياه می روياند

V'ez zemīn kĭ gīyāh mīrūyāned?

(Daḫı yerden kim zemīnden ot bitürür)

Cenāb-ı Ḥaḳ'dır

آيا كيست كه

Āyā kīst kĭ

(Āyā kimdir kĭ)

Ḳāle's-Sa‘dī

ترسم نرسی بكعبه ای اعرابي

كين ره كه تو ميروی بتركستانست

Tırsem neresī beKa‘be Ey ‘Arabī

K'īn reh kĭ tu mīrevī beTurkistān

(Ḳorḳarım-kĭ Ka‘be'ye ėrişmeyesiñ ey ‘Arabī, zīrā kĭ bu yol kĭ sen gidersiñ, Türkistān'a gider)

Ya‘nī Türkistān yolını ṭutub gidersiñ, murādıñ Ka‘be'ye gitmekdir, ḥālbukĭ Ka‘be'niñ yolı bu degildir. Ya‘nī Ka‘be-i maḳsūdına vāṣıl olmayasıñ zīrā kĭ böyle riyā’

ve ḫalḳa gösteriş ile olan ‘amel seni viṣāl-i ḳurb-i İlâhī Ka‘be'sine götürmez, belkĭ bu‘d ve uzaḳlıḳ ṭarafına götürür dėmekdir ‘azīzim.

Ḳāle's-Ṣā’ib

و اقف نمیشوند که کم کرده اند راه

تا رهروان برهنمایی نمی رسند

Ve uḳf nemīşevend kĭ kem kerde'end rāh

Tā rahrevān berehnumāyī nemīresend

(Yolı żāyi‘ ėdenler vāḳıf-i esrār-i İlâhī olmadılar ve olamaz, ḥattá yolcılar sālikler bir yol göstericiye ulaşmadılar)

Ya‘nī sālikān-i mürīdān vāḳıf-i esrār-i İlâhī olamadılar, yollarını żāyi‘ eylediler. Tā kĭ bir mürşid-i kāmil bulub yolı ānlara göstermedikçe nāfiledir, beyhūdedir sülūkleri. Ya‘nī insān kendi kendine Ḥaḳḳ'a yol bulup gidemez, elbette bir mürşid-i kāmil dāmenine yapışmaḳ lāzımdır.

عجز وقدرت که هر دو ضدانند

‘Acz u ḳudret kĭ her du żıddānend

(‘Acz ve ḳudret, her ikisi birbirine żıddır)

ṣaḥīfe (30)

عقل کرکویدت که یکسانند

‘Aḳl ger gūyedet kĭ yeksānend

(‘*Aḳl eger saña söyler kĭ ikisi birdir)*

Keẕbdir, yalandır.

عجز بر خلق می دراند پوست

‘Acz berḫulḳ mīderāned post

(‘Acz maḫlūk üzerinedir, postı yırtar)

Ya‘nī ‘aczinden olur, vücūd postunı yırtar dėmekdir. Ölmeklik ‘aczden gelür.

قادری بر کمال حضرت اوست

Ḳādirī berkemāl Ḥażret-i Üst

(Kemāl-i ḳudret üzre ḳādir ol Ḥażret-i Ḥaḳ'dır)

Kĭ hiçbir şeyde ʻāciz degildir, ḳādir ve kemāl-i ḳudreti ẓāhirdir.

بی نیاز نکرداند کسی را

Bī-niyāz nekerdāned kesī-rā

27

(Bir kimesneyi niyāzsız eylemez)

از علم واعتقاد درست

Ezʻilm u iʻtiḳād-i dorost

(Doġrı ve müstaḳīm olan iʻtiḳād ü ʻamelden)

یعنی ظن وتخمین بجای حق ویقین نتواند

Yaʻnī ẓan u taḫmīn becā-yi Ḥaḳ u yaḳīn netevāned

(Yaʻnī ẓan ile taḫmīn bunlar Ḥaḳ ü yaḳīn yerinde ḳādir olamazlar)

Bunlar insāna Ḥaḳ u yaḳīn getürmege ḳādir olamazlar dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

وهم افتد در خطا ودر غلط

Vehm uftād derḫaṭā vu derġalaṭ

(Vehm ḫaṭā vü ġalaṭa düşer)

Āndan ṣādır olur ḫaṭā vu ġalaṭ

عقل باشد در اصابتها فقط

ʻAḳl bāşed derişābethā faḳat

Meṣnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 306; cild 3, ṣaḥīfe 372

Yaʻnī vehm düşer, ḫatā vü àalaṭ andan ṣādır olur ve işābetlerde olan ʻaḳl olur ve bī-ḫatā vü àalaṭ ʻukūl işābet ḳılur, faḳat ve illā vehm kĭ idrāk-ı maʻānī-i cüz'iyye ḳılan bedene müteʻallıḳ bir ḳuvvetdir, ekŝeriyā idrāk eyledigi ḫaṭā vü ġalatdır.

(Ve işābetlerde olan ‘aḳl olur ve bī-ḫaṭā vü ġalaṭ ‘uḳūl işābet ḳılur, ancaḳ)

Ve illā vehm kĭ idrāk-i me‘ānī-i cüz’iyye ḳılan bedene müte‘alliḳ bir ḳuvvetdir, ekṣeriyā idrāk eyledigi ḫaṭā vü ġalaṭdır.

كشتى بى لنكر آمد مرد شر

Keştī-i bī-lenger āmed merd-i şer

(Merd-i şerr ya‘nī ehl-i ḫaṭā vü żarar timürsüz [demirsiz] sefīne kimi geldi)

Ya‘nī timür [demir] ėtmeyen ve baġlu olmayan gemi gibi oldı

كه ز باد كژ نيابد او حذ ر

Kĭ zibād-i kej neyābed ū ḥaẕer

(Kĭ muḫālif havādan o ḥaẕer bulmaz)

Ya‘nī ḥazer eylemez ve ḫalāṣ bulmaz çünkĭ timürsüz [demirsiz] oldı, havā ānı alup götürüp bir kenāra ve bir ṭaşa çarpup telef ėder.

لنكر عقلست عاقل را أمان

Lenger ‘aḳlest ‘āḳil-rā emān

(Timür [demir] ‘aḳldır, ‘āḳile cemī‘ żarar ve ḫaṭarlardan emāndır)

لنكرى در يوزه كن از عاقلان

Lengerī deryūze kon ez‘āḳilān

(Bir lenger bir timür [demir] ‘uḳalādan ṭaleb eyle)

İste kĭ emān bulasıñ dėmekdir. (Cild-i evvelde 574. ṣaḥīfede müfredātı vardır, mürāca‘at oluna.)

Ḳāle'l Ḥāfıẓ

من بسر منزل عنقانه بخود بردم راه

قطع اين مرحله با مرغ سليمان كردم.

Men besermenzil-i ‘Anḳā ne beḫod bordem rāh

Ḳaṭ‘ īn merḥale bāmorġ-i Suleymān kerdem

ṣaḥife (31)

(Ben ʻAnḳānıñ sermenziline kendü saʻyimle yol iletmedim, bu merḥaleyi Murġ-i Süleymān'la ḳaṭʻ eyledim)

Yaʻnī bu dergāh-i bī-nihāyetde ve burada ḳurbiyyetde sermenzil-i ʻAnḳāʾya teşbīh olub teşbīhden ʻārī olan Cenāb-i Ḳudsī Ḥażret-i Allâh'da ve bu maḳām-i vuṣlat ilâllâha kendü saʻyimle vāṣıl olmadım, belkī ḳudsiyyet ve beşeriyyet ile zü't-ṭarafeyn olub Hüdhüd-i Süleymān ʻaleyhi's-selām gibi vuṣlata vesīle olan mürşid-i ʻālī-himmetiñ feyż ü himmetiyle kaṭʻ-i menāẕil ve tayy-i merāhil eyledim-kī bu pürāfet ve pürḫavf ü ḫaṭar olan yolda mürşidsiz vuṣlat mümkin degildir.

şahīfe (32)

Meṣnevī cildi: Cild 6, ṣaḥīfe 27; cild 6, ṣaḥīfe

28

یعنی از ظهور حجت ووضوح دلالت بمثابه ایست که

Yaʻnī ezẓuhūr-i ḥuccet u vużuḥ-i delālet bemeṣābe'īst kī

(Yaʻnī ḥüccet-i ẓuḥūrı ve delālet-i āşikāre olması ol bir meṣābdadır kī)

هر که دراو ادنی تأملی کند

Her kī derū edná te'emmulī koned

(Her kim-kī onda yaʻnī o ẓuḥūr ėden ḥüccet ve āşikāre olan delā'ilde edná mertebe te'emmül ü tefekkür ėde)

زریب باز استد وداند که

Zireyb bāz'ested u dāned kī

(Şekkden ve şübheden girü ṭutar ve bilür kī)

بشبه در اومجال نیست

Beşubhe derū mecāl nīst

Yaʻnī bu şeker-i maʻnāya lāyıḳ ü müstaʻid bir ṭūtī ḳanı kī bu ʻazīm olan şeker-i maʻnevīden aña iʻtā eyleyem ve ḫavāṣṣa lāyıḳ olan şīrīn sözleri aña söyleyem ve bu bāà-ı ḥaḳīḳatiñ ḥāŝŝı olan ṭūtīleri içün bir ʻazīm zī-şān ḳand-ı maʻnevī vardır kī nuṭḳı olmayan vėrmez ve nükte bilmeyen ʻavām ṭūtīleriniñ andan gözi baàlanmışdır, ḥāṣṣu'l-ḥāṣ olan ʻārifleriñ leẕẕet aldıḳları şeker-i maʻnā ne gūne maʻnādır, anı göremezler ve andan ḥaẓẓ ü leẕẕet almaàa ḳādir olamazlar zīrā ol, ʻazīmü'ş-şān olan ḳand-ı maʻnā bu ʻavām-sīret olan kimseleriñ ġıdāsı-

(Onda şübhe vü şekk ėtmege mecāl yoḳdur)

Yaʿnī Ḳur'ān-i ʿAẓīmü'ş-şān kelāmı İlâhī olub Ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem Efendimiz'e nāzil oldığında şekk ü şübhe yoḳdur, güneş gibi ẓāhirdir. Ammā gözi olanlara, aʿmāya degildir. Aʿmā yalnız bir ḥarāret, ṣıcaḳlıḳ ḥissėder. Şemsi ne oldığını bilmez, ānıñ gibi küffār da ḥissėder kĭ Ḥaḳ kelāmıdır, lâkin ānlarıñ küfr ü ʿinādı inkār ėder, kör gibidir.

Ve fī'l-Meṣnevī

طوطیان خاص را قندیست ژرف

Ṭūṭiyān-i ḫaṣrā ḳandist-i jerf

(Ḫāṣṣī olan ṭūṭīler içün bir ʿaẓīm şeker, ḳand vardır)

طوطیان عام ازان خور بسته طرف

Ṭūṭiyān-i ʿāmm ezān ḫor beste ṭaraf

(ʿĀmm ṭūṭīleriñ ol şekeri yemeklik ṭarafı baġlanmışdır)

Yaʿnī ḳand olan ʿaẓīm şekeri ḫāṣṣī olan ṭūṭīler yer, ʿāmm olan ṭūṭīler ānı yėmege muḳtedir degildir.

کی چشد درویش صورت زان زکات

Key çeşd dervīş-i ṣūret z'ān zekāt

(Ṣūret-i dervīşī ol zekāt-i rūḥānīden ḳaçan ṭatar)

معنیست آن نی فعولنی فاعلات

Maʿnīst ān neī feʿūlunī fāʿilāt

(O maʿnádır, rūḥānīdir, feʿūlünī fāʿīlātıñ degildir)

-degildir. Yaʿnī bu maʿnevī dėnilen şeker bir sırdır bizim ḫazīne-i esrārımızdan bir zekātdır kĭ aña bī-vücūd olan faḳīr-i maʿnevī lāyıḳ olur ve andan fānī-fīllâh olan dervīş-i maʿnevī ḫaẓẓ alur ve leẕẕet bulur, ol zekāt-ı sırrīden dervīş-i ṣūret ḳaçan ṭāʿim olur ve leẕẕet bulur, ol sırra müteʿallıḳ olan zekāt-ı maʿnādır, faʿūlenī fāʿilāt degildir kĭ anı vezne getürem ve sāir kelimāt-ı manẓūme gibi añı naẓm mertebesine yetürem; farazā ol maʿnevī olan zekātı eger vezne getürsem ve naẓm ü tertīb mertebesine yetürsem ṣūretā dervīş olanlar mücerred faʿūlenī fāʿilāt bilmekle ol sırr ü ḫafāyā bilmege ḳādir-olamazlar ve mutlaḳ eşʿār ü ebyāt oḳumaġla ve anlarıñ elfāẓından müstefād olan maʿnāyı fehm ḳılmaḳla ol sırr u maʿnāyı hemfeḥm ḳılamazlar, bu maʿnevī olan zekātdan ḫaẓẓ -

Ya‘nī o zekāt min-ciheti'l-ma‘ná rūḥānīdir, öyle fe‘ūlünī fā‘ılāt'ıñ deyu naẓma gelmez, ḳāle gelmez dėmekdir.

از خر عیسی دریغش نیست قند

Ezḫar-i ʿĪsá dirīġeş nīst ḳand

(‘Īsá ‘aleyhi's-selām'ıñ eşegi ‘Īsá'nıñ ḳand şekerinden dirīġ degildir)

ليك خر آمد بخلقت كه پسند

Līk ḫar āmed beḫilḳat keh pesend

(Lâkin eşek ḫilḳatde yaradılışda ṣaman-pesend geldi)

Ya‘nī eşek ṣamanı begendi, maḳbūl oldı, şekeri begenmedi maḳbūlı degildir.

بال بازان را سوی سلطان برد

Bāl-i bāzānrā sū-yi sulṭān bered

(Şāhīn dėnilen ḳuşuñ ḳanadını veyāḫud yürek ve cigerini sulṭān ṭarafına getürirler)

بال زاغان را بكورستان برد

Bāl-i zāġānrā begūristān bered

29

(Ḳarġaları ḳanadını cigerini ḳabristān ṭarafına getürürler)

Burada bāldan murād kāmiller ve zaġān'dan murād kāhillerdir.

الله ظلم نكند بر مردمان هیچ چیز

-almaġa dervīş-i ma‘nevī olmaḳ ve taḥṣīl-i isti‘dād ḳılmak şartdır ‘azīzim. [?] beyti suāl-i muṣaddara cevāb olur, ke-enne bir kimsedir kĭ ḳandistān-ı ma‘ānīnin ṣāḥiblerine lāyıḳ olan budur kĭ herkese ma‘nā şekerlerini vāhib olalar ve kimseden anı dirīà ėtmeyüb herkese anı i‘tā ve seḫā ḳılalar buyururlar kĭ ‘Īsá-meşreb olan ṣāḥib-i sa‘ādetiñ kendi mürekkebinden ḳand dirīà degildir lâkin ḫar, eşek ḫilḳatde şekerden ma‘razı oldı. Ve ‘alev ḳabūl ėdici geldi, eger ol ṣāḥib-i devlet ol ḫara merḥamet ėdüb anıñ öñüne vāfir şekerler dökse aṣlā ana meyl ü raàbet göstermez ve bir miḳdār kāh ya‘nī ṣaman ol ḫımāra biñ ḳantār şekerden eŝabb ü eleẕẕdir. Eger ḳand-ı ma‘nevī ve şeker-i rūḥānī ḫar-sīret olan dervīş-ṣūrete da‘vām ṭabī‘ate ṭarab vėreydi ve neşāt-engīz olaydı ol ‘Īsá-meşreb olan ẕāt-ı

Allâh ẓulm nekoned bermerdomān hīç çīz

(Cenāb-ı Ḥaḳ ḳullarına hiçbir nesne ile ẓulm ėtmez)

یعنی سلب نکند حواس وعقول ایشانرا

Ya‘nī selb nekoned ḥevās u ‘uḳūl-i īşānrā

(Ya‘nī ānlarıñ ‘aḳıllarını ve ḥislerini selb ėdüb gider ṣan[m]a)

ستم کنند بر نفسهای خود

Sitem konend bernefeshā-yi ḫod

(Kendü nefslerine ānlar ẓulm ėder, yoḫsa Cenāb-i Ḥaḳ ānlara ẓulm ėtmez)

حس وعقل که آلت ادراك آیات قدرتست

Ḥiss u ‘aḳl kĭ ālat idrak-i āyāt-i ḳudretest

(Ve ḥis ü ‘aḳl kĭ bunlar Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ āyāt ve ‘alāmāt-i ḳudretlerini idrāk ėtmege ālātdı)

Ānıñ içün ḳullarına bunları iḥsān ėtmişdir.

در ملاهی استعمال نمایند

Dermelāhī istiʿmāl numāyend

Nefsiñ ve şehevātıñ lu‘b ü lehv ü sāzıyla yaʿnī

(Şer‘-i şerīfiñ ḥilāfı olan şeylerde isti‘māli göstermek, isti‘māl ėtmek)

ومنافع وفوائد آن بدرکات از ایشان

Ve menāfi‘ u fevā’id ān beder kāt ezīşān

(Bu yüzden ondan ya‘nī o ḥiss ü ‘aḳldan menfa‘at ü fā’ide āndan aşaġı)

Ya‘nī derecātı aşaġı olub

ālī-ḳadr ol ḫar-sīretin önüne niçe ḳantār ma‘nā şekerleriñ döke idi; lâkin iş böyle degildir ‘azīzimİmdi, buradaki bālden murād cebr ve bāzdan murād kāmiller ve zāàāndan murād kāhillerdir. Bāl ü perr bāzları sulṭān cānibine iletdigi ve zāàları daḫı gūristān cānibine alub gitdigi gibi cebr hem dīnde kāmil olanları sulṭān-ı ḥaḳīḳat cānibine iletür ve kezālik kāhil olan zāà-sīret ve zāàān-ṭābī‘atleri daḫı mürdeler maḳāmı olan dünyā cānibine iletür kĭ fī'l-meŝel dünyā vü māfīhā gūristān gibidir, anda sākin olanlara ve Ḥażret -i Ḥaḳ'dan ġāfil ḳalanlara gūrīstānda sākin olan mevtā gibidir, ve li -hāẕā ḳāle ‘aleyhi's-salāti ve's-selām: اياكم و جمالة الموتى قالوا و ما الموتى يا رسول الله قال اهل الدنيا

İyyāküm ve cemālete'l-mevtá ḳalū

فائت كردد

Fā'it kerded

(Bu menfa'at ü fā'ide fevt olmaḳdır)

Ya'nī bir fā'ide olmaz mażarratdan başḳa dėmekdir.

چشم از براى ديدن آيات قدرتست

Çeşm ezberā-yi dīden āyāt-i ḳudretest

Kezālik Cenāb-i Ḥaḳ gözi ḳudret-i İlâhiyye'siniñ 'alāmetlerini görmek ve müşāhede ėtmek içün vėrmiş, iḥsān ėtmişdir.

كوش از پى شنيدن اخبار حضرتست

Güş ezpey şenīden iḫbār-i ḥażretest

(Kezālik ḳulaġı ẕāt-i ülūhiyyetiñ ḫaberini emrini işitmek ecelden iḥsān ėtmişdir)

هر كه كه حق نبيند وحق نشنود كسى

Her kĭ kĭ Ḥaḳ nebīned u Ḥaḳ neşeneved kesī

(Her vaḳt kĭ bir kimesne Ḥaḳḳ'ı görmez ve Ḥaḳ sözi işitmez)

كور وكرست بلكه از آن هم بتر بسى

Kūr u kerest belkĭ ezān hem beter besī

(Kördür ṣaġırdır, belkĭ körden ṣaġırdan daḫı çoḳ beterdir, ziyādedir dėmek olur)

Ve fī'l-Meṣnevī

عاشق بودست در ايام پيش

'Āşıḳ būdest dereyyām-i pīş

(Bir 'āşıḳ eyyām-i sālifede var idi)

me'l-mevtá yā Rasulallâhi ḳale: ehlü'd-dünya

ḫulāṣa-i kelām cebri ve 'ilm-i tevḥīdi meşāyiḫ-i 'iẓām ve evliyā-yı kirām bārān-ı nisana daḫı temsīl eylemişlerdir.

Bārān-ı nisan ṣadef dehānına düşse dürr ya'nī incü ve mār agzına düşse zehr-i ḳātil olur ve daḫı bārān bāġa yaġsa lāle bitürür ve şūra, yere yaàsa ḫār ü ḥaşş bitürür dėmüşlerdir. Beyt: بارانكه در لطافت طبعش خلاف نيست

در باغ لاله روید و در شوره بوم خس

Bārān-kĭ derleṭāfet ṭab'eş ḫilāf nīst /Der bāġ lāle rūyed u derşūre būm ḥas

[Her ne kadar yağmurun tabiatındaki letafet hakında

پاسبان عهد اندر عهد خویش

Pāsbān-i ‘ahd ender ‘ahd-i ḫᵛīş

(Kendi ‘aṣrınıñ pāsbān-i ‘ahd[i] olmuş-idi)

Ya‘nī zamān-i sābıḳda bir ‘āşıḳ kendi ‘aṣrında maḥbūbuyla dostuyla olan-

30

‘ahdini ḥıfẓ u ḥırāset ėdici olmuş-idi.

سالها در بند وصل ماه خود

Salha derbend-i vaṣl-i māh-i ḫod

(Nice yıllar ol ‘āşıḳ kendi māhınıñ vaṣlı ḳaydında)

شاه مات ومات شاهنشاه خود

Şāh māt u māt-i şāhen-şāh-i ḫod

(*Māt ve kendi şāhen-şāhınıñ mātı idi)*

Ya‘nī kendi ma‘şūḳasınıñ māt ü maġlūbı ve bi'l-külliye müstehlik ü maḳhūrı olmış idi, şāh-māt bi'l-külliye müstehlik olmaḳdır, kināyet olur.

عاقبت جوینده یابنده بود

‘Āḳıbet cūyende yābende buved

(‘Āḳıbet cūyende yābende olur kĭ)

که فرج از صبر زاینده بود

Kĭ ferec ezṣabr zāyende buved

(Ferec-i ṣabrdan zāyende olur)

من طلب و جدّ وجد

ṣaḥīfe 33

Meṩnevī cildi: Cild 6, ṣaḥīfe 73

söylenecek söz yoksa da/ bahçedeki lale, çorak yerde ise diken bitirir] bu beytle hem bu mażmūnı te’yīd ėtmişlerdir, bir kimse Cüneyd Ḥażretlerine gelüb dėdi-kĭ “Yā şeyḫ, filān kimse dėdi-kĭ biz fī'l-ḥaḳīḳa bir ḳapu gibiyiz, eger açarlarsa açıluruz ve eger örterlerse-örtülürüz.” Cüneyd Ḥażretleri buyurdılar kĭ “Bunı diyen ḳāil yā muvaḥḥid-i kāmil veyā mülhid-i kāhildir. Böyle diyen kāile naẓar ḳıl eger deḳāyık-ı şer‘iyyeden ve a‘māl-i mer‘iyyeden bir vesīḳayı terk eylemezse aña tābi‘ ol, ve eger kāhillerden ve tenbellerden ise andan i‘rāz eyle ve ictināb ḳıl” dėdi ‘azīzim.

Men ṭalebe ve cedde vecede[30] ḥadīṯiniñ mūcibince ‘āḳıbetü'l-emr her ṭālib maṭlūbunı bulur kĭ

الصبر مفتاح الفرج

Eṣ-ṣabrü miftāḥü'l-ferec[31] kelāmınıñ ḥasebince ferec ü ṣādī ṣabrdan doġıcı olur, ol ‘āşıḳ nice eyyām cūyende oldı ve ma‘şūḳunuñ firāḳına ve cefāsına ṣabrlar ve taḥammüller ḳıldı, ‘āḳıbetü'l-emr āña ma‘şūḳı māyil oldı ve ferec ü sürūr ẓuhūra geldi.

کفت روزی یار او کامشب بیا

Goft rūzī yār-i ū k'imşeb biyā

(Bir gün ol ‘āşıḳıñ yāri, maḥbūbı āña dėdi-kĭ bu gėce gel)

که به پختم از پی تو لوبیا

Kĭ bepuḫtem ezpey-i tu lūbyā

(Kĭ senden ötüri lūbyā pişürem)

Lūbyā bögrülceye dėrler. Burada baḳlava ma‘nāsı murād olunur, ya‘nī onuñ yārī āña dėdi-kĭ “żiyāfet eylemekden ötüri saña baḳlava pişürürüm, bu gėce bizim ḫānemize gel” dėdi.

در فلان حجره نشین تا نیم شب

Derfilān ḥucre-nişīn tā nīmşeb

(Nıṣfü'l-leyle dek filān ḥücrede otur)

تا بیایم نیمشب من بی طلب

Tā biyāyem nīmşeb men-i bīṭaleb

(Tā kim nıṣfü'l-leylde bīṭaleb ü bīda‘vet saña ben gelürüm ve seniñle ṣoḥbet ḳılurum dėdi)

مرد قربان کرد ونانها بخش کرد

[30] “Kim bir şeyi ister ve elde etmek için ciddī çalışırsa istediği şeye ulaşır” Mehmet Y. ŞEKER *“Kullukta Dört Esas; İhlâs, Murakabe, Râbıta-i Mevt, Tefekkür”* Işık Yay, 2010, s.46,

[31] “Sabır, başarının anahtarıdır” es-Sehâvî, Şemseddin Ebi'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman, el-Mekāsidü'l-hasene Daru'l-Kitabi'l-Arabi, Beyrut 1985, I,418, 616.

Merd ḳurbān kerd u nānhā baḫş kerd

(Merd-i ʻāşıḳ çünkĭm maʻşūḳundan bu müjdeyi işitdi, ḳurbān ėtdi ve etmegi[ekmegi] baḫş eyledi)

Yaʻnī fuḳarālara etmek[ekmek] vėrdi.

چون پدید آمد مهش از زیر کرد

Çun pedīd āmed meheş ezzīr kerd

(Çünkĭm ānıñ māhı ġubār-i alṭından ẓāhir geldi)

Yaʻnī ānıñ māh-i baḫtı ġubār-i nuḫūsunuñ taḥtından yuḳaru geldi ve ṭāliʻ oldı, bu eclden ol merd-i ʻāşıḳ ḳurbān ėtdi ve nān vėrdi.

شب دران حجره نشست آن کرم دار

Şeb derān ḥucre nişest-i ān germdār

31

(Ol germ-dār yaʻnī ḥarāret-i girdār olan ʻāşıḳ gėce ol ḥücrede oturdı)

بر امید وعدهٔ آن یار غار

Berumīd-i vaʻde-i ān yār-i ġār

(Ol yār-i ġārıñ vaʻdesi ümīdi üzre)

بعد نصف اللیل آمد یار او

Baʻd nıṣfu'l-leyl āmed yār-i ū

(Ol ʻāşıḳın yāri nıṣfü'l-leylden-ṣoñra mevʻūd olan ḫāneye geldi)

صادق الوعدانه آن دلدار او

Ṣādıḳu'l vaʻadāne ān dildār-i ū

(Ānıñ ol dildārı ṣādiḳu'l-vaʻad olanlar gibi vaʻdesine vefā ėtdi)

عاشق خود را فتاده خفته دید

ʻÂşıḳ-i ḫodrā futāde ḫofte dīd

(Kendiniñ ‘āşıḳını ol ḥīnde düşmüş yatmış uyumuş gördi)

اندکی از آستین او درید

Endekī ezāstīn-i ū derīd

(Birazcıḳ ānıñ yeñinden yırtdı)

کرد کانی چند اندر جیب کرد

Girdukānī-i çend ender cīb kerd

(Birḳaç cevizler ānıñ cībi içre eyledi)

که تو طفلی کیر این می باز نرد

Kĭ tu ṭıflī gīr īn mībāz nerd

-ve kāne ol ‘āşıḳa lisān-i işāretle böyle deyu söyledi-

(Kĭ sen ṭıflsıñ bunı ṭut, edniyā ya'nī çocuḳlar cevz ile oynar)

Āña işāret ėtdi.

چون سحر از خواب عاشق بر جهید

Çun seher ezḫ^{v}āb ‘āşıḳ bercehīd

(Çünkĭm vaḳt-i seher ‘āşıḳ ḫ^{v}ābdan ṣıçradı)

آستین وکرد کانها را بدید

Āstīn u girdukānhārā bedīd

(Yeñini ve cībinde olan cevizleri gördi)

Ya‘nī yeñi yırtılmış ve cībinde cevzleri ṭolmuş gördi,

کفت شاه ما همه صدق ووفاست

Goft şāh-i mā heme ṣıdḳ u vefāst

(Ol ‘āşıḳ dėdi, bizim şāhımızdır küllī ṣıdḳ ü vefādır)

Ya‘nī böylece va‘dine vefā ėtdi, ṣādıḳdır.

آنچه بر ما می رسد آن هم زماست

Ānçĭ bermā resed ān hem zimāst

(Ol nesne kĭ bizim üzerimize ėrişür, hem bizdendir)

Ya‘nī bizim nefsimize her ne güne ḫusrān ü żarar gelür ise

وما اصابك من سيئة فمن نفسك

Ve mā eṣābeke min seyyi’et[in] fe-min-nefsike[32] āyetiniñ mücibince yine kendi nefsimizdendir. İmdi eṭfāl-sīret olan ṭāliblerіñ ḥāli bu ‘āşıḳıñ ḥāline beñzer.

خوابرا بكذار امشب اى پدر

Ḫ[v]ābrā bugẕār imşeb ey peder

(Ey peder, bu gėce ḫ[v]ābı terk eyle)

يك شبى در كوى بى خوابان كذر

Yek şebī der kūy-i bī-ḫ[v]ābān guẕer

(Bir gėce bīdārlarıñ maḥallesine uġra)

Ya‘nī ey ṭarīḳatde peder mertebesine vāṣıl olan kimse, bu gėce ḫ[v]ābı terk eyle, bir gėce uyḳusuzlar maḥallesine uġra ve peydār olan ‘āşıḳlarıñ mekānına varub ānlarla-

32

-ḳarār eyle.

بنكر اينها را كه مجنون كشته اند

Beniger īnhārā kĭ mecnūn geşte'end

(Naẓar eyle bunlara kĭ mecnūn olmuşlardır)

همچو پروانه بوصلت كشته اند

Hemçu pervāne bevuṣlat koşte'end

(Pervāne gibi vuṣlat sebebiyle küştelerdir)

Ya‘nī ölmüşlerdir cānān yolunda dėmekdir.

[32] Sana ne iyilik gelirse Allah’tandır. **Sana ne kötülük gelirse kendindendir.** (Ey Muhammed!) Seni insanlara bir peygamber olarak gönderdik. Şahit olarak Allah yeter. (4:79)

در تفسیر زاهدی آورده که

Der*Tefsīr-i Zāhidī* āverde kĭ

(Tefsīr-i Zāhidī'de getürilmişdir kĭ rivāyet olunmuşdur kĭ)

معتزله در نفی عذاب قبر

Mu‘teẕile dernefy-i ‘aẕāb-i ḳabr

(Mu‘teẕile ṭā’ifesi ḳabr ‘aẕābınıñ nefyinde)

Ya‘nī ḳabrde ‘aẕāb yoḳdur dėmeleri

بدین آیت استدلال نموده

Bedīn āyet istidlāl numūde

(Bu āyet-i kerīme ile istidlāl göstermişlerdir)

Ya‘nī bu āyet-i kerīme ile istidlāl ėderler.

کویند اکر کفار در قبر معذب بودندی

Guyend eger kuffār derḳabr mu‘aẕẕeb

(Söyler kĭ eger küffār ḳabrde mu‘aẕẕeb oldılar)

Ya‘nī ānlara ḳabr ‘azāb olaydı,

مدتی بدین درازی ایشانرا ساعتی نه نمودی

Muddetī bedīn dirāzī īşānrā sā‘atī nenumūdī

(Bundan uzun müddet ānlara bir sā‘at görünmezdi)

Ya‘nī ‘aẕāb-i āḫiret bir sā‘atdir, buyurdı Ḥaḳ. Eger küffār ḳabrde ‘aẕāb olaydı, bir sā‘at görünmez, bu bir sā‘at müddetden uzun olurdı çünkĭ ḳabrde müddet-i medīde ḳalacaḳlardır ve müddet-i medīde ‘aẕāb olacaḳlardır, naṣıl bir sā‘at olur? Olmaz. dėdiler.

وجواب میکویند که

Ve cevāb mīguyend kĭ

(Bizim ṭarafdan Mu‘tezile'ye cevāb söylerler kĭ)

این صورت بسبب صعوبت اهوال وشدت احوال قیامتست

İn ṣūret besebeb-i ṣu‘ūbet-i ehvāl u şiddet-i aḥvāl-i ḳıyāmet

(Bu ṣūret ya‘nī bir sā‘at dėmek aḥvāl-i ḳıyāmetiñ şiddet ve ehvāl-i ṣu‘ūbeti sebebiyledir)

Yoḫsa ḳabrde yine müddet-i medīde ‘aẕāb vardır derler.

که مدت عذاب قبر در جنب آن یکساعت نماید

Kĭ muddet-i ‘aẕāb-i ḳabr derCenāb-i Ān yek sā‘at numāyed

(Kĭ ḳabr müddetinde olan ‘aẕāb Yevm-i Ḳıyāmet'de olan ‘aẕāb yanında bir sā‘at gibi ẓāhir ü nümāyān olur)

dėmekdir.

*ämūzgār; ḥᵛāce ve ögretici dėmekdir

چه خوش کفت با کودك آموزکار

Çĭ ḫoş goft bākūdek āmūzgār

(Ne güzel söyledi, bir cocuġa ḥᵛāce efendi)

ṣaḥife (34)

که کاری نکردیم وشد روزکار

Kĭ kārī nekerdīm u şod rūzgār

(Böyle söylediği bir kār ve bir iş eylemedik, eyyām gitdi)

“Şod” burada “gitdi” ma‘nāsınadır ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳḳ'a yarar bir iş eylemedik, günümüz żāyi‘ ü telef oldı.

هر کسی از همت والای خویش

Her kesī ezhimmet-i vālā-yi ḥᵛīş

(Herkes herbir kimesne kendüsünüñ vālā vü ‘ālī-

33

-olan himmetinden)

*ḫor; lāyıḳ seza

*kālāy; ḳumaş

سود دارد در خور کالای خویش

Sūd dāred derḫor-i kāla-yi ḫᵛīş

(Fā'ide ṭutar, kendüsüne lāyıḳ ü sezā olan ḳumaşdan)

(Müfredātı cild-i evvelde 480. ṣahīfede meẕkūrdur, mürāca'at oluna.)

استعجال عذاب موعود

İsti'cāl-i 'aẕāb-i mev'ıd

(Va'ad olunmuş olan 'aẕābıñ sür'at ü isti'cālini)

ṣāḥife (35)

نمودند این آیت نازل شد

Numūdend īn āyet nāzil şod

(Göstermeklik istediler, bu āyet nāzil oldı)

dėmekdir.

عذاب جاویدی که آن دائم بود

'Aẕāb-i cāvīdī kĭ ān da'im būd

(Bir ebedī ḳadīm 'aẕāb kĭ o 'aẕāb dā'im olur)

نپنداری که بد کو رفت وجان برد

Nepindārī kĭ bed gū reft u cān bord

(Sen ẓann ėtme-kĭ kötü söylediñ gitdi ve cānını iletdiñ)

Ya'nī söylediğiñ kötü sözler maḥv u zā'il oldı ve cānını-da ḳurtardıñ, ḥāṣā böyle degildir, böyle ẓann ėtme ya'nī ėtdikleriñ yanına ḳalmaz.

حسابش با کرام الکاتبین است

Ḥesābeş bāKirāmu'l-Kātibīn'est

(O ėtdikleriniñ ḥesābı ve kitābı Kirāmü'l-Kātibīn yanındadır)

Orada mektūb ü maḥfūẓdur. Soñra görürsüñ, bilürsüñ-kĭ neler ėtmişsiñ, sen ėtdikleriñ unutduñ lâkin Kirāmü'l-Ḳātibīn unutmadı, miṣḳāl-i ẕerre cümlesi mektūb u maḥfūẓdur 'azīzim.

چرا از غیر شکایت کنم که همچوحباب

Çerā ezġayr şikāyet konem kĭ hemçu ḥabāb

(Niçün ġayrıdan şikāyet ėdeyim ḥabāb gibi)

همیشه خانه خراب هوای خویشتنم

Hemīşe ḫāne-ḫarāb heva-yi ḫ^{v}īştenem

(Dā'imā ḫānesiniñ ḫarāblıġı kendünüñ hevāsından-)

-ve nefsimiñ şehevātındandır, ġayrıdan degildir. Müfredātı cild-i evvelde 187. ṣahīfede meẕkūrdur.

آری بحق پروردکار من

Ārī beḥaḳḳ-i perverdigār-i men

(Evet, benim perverdigārım ḥaḳḳı içün)

dėmekdir.

مانده در تنکنای این مجلس

Mānde dertengnā-yi īn meclīs

(Bu dar u teng olan meclisde ḳalmış)

Yaʿnī murād dünyādır.

غیر دنیا ندیده دیده حس

Ġayr-i dunyā nedīde dīde-i ḥiss

(Hiss gözi dünyādan ġayrı görmez)

Ancaḳ bu ḥiss gözi dünyāyı görür dėmekdir.

چشم دل کو که پردها بدرد

Çeşm-i dil gū kĭ perdehā bedered

ṣaḥīfe (36)

Meṣnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 262, Cild 4, ṣaḥīfe 374

Ḥażret-i Nebī ʻAleyhi's-selām buyurmuşlardır:

الدنیا والاخرة
ضرتان فبقدر ماترضی احداهما تسخط الاخری

Eddünyā ve'l-āḫiretü żarretāni febiḳadar^{in} mā terażżà eḥadü hümā tesḫaṭü'l-üḫrá

*żarre, ḳumaya dėrler yaʻnī şol iki ʻavrete dėrler kĭ bir kimseniñ taḫt-ı nikāhında ola, biri birine żıd olub żarar vėrdigi-çün żarre dėnilmişdir. Her bār kĭ birin rāżı eyleseñ bir āḫeri ġazabnāk olur. Pes dünyā ile āḫiret iki ḳuma ʻavret gibidir, her ḳangı cānibine ilṭifāt ziyāde ėdüb anınla mukayyed olsan ol bir āḫer cānib senden mütebāʻid ü mütecānib olmak muḳarrerdir.

(Ḳalb, göñül gözine söyle kĭ perdeleri ḥicābları yırtsun)

-aradan ḳaldırsın.

جانب ملك آخرت نكرد

Cānib-i mulk-i āḫiret nigered

(Āḫiret mülkünüñ cānibine ṭarafına naẓar eylesün)

مرغ او در قفس زبون باشد

Morġ-i ū derḳafes zebūn bāşed

(O kimesneniñ ḳuşı ya'nī rūḥı ḳafesde zebūn oldı, ḳaldı)

34

چه شناسد كه باغ چون باشد

Çĭ şināsed kĭ bāġ çun bāşed

(Ne añlar kĭ baġ bağçe naṣıl olur)

Ya'nī ḳafesde ḥabs olan ḳuş baġ bağçe naṣıl oldıġını añlar mı? Añlamaz. Zīrā kĭ ḳafesde maḥbūsdur, ne bilecekdir. İşte insānlar da bu dünyā ḳafesinde ve ten ü vücūd [ve] rūḥları ḥabs olub 'ālem-i āḫiretden cennet ü cemālden ne añlar? Añlamaz. dėmekdir.

Fi'l-Meṣnevī

ای برادر صبر كن بر درد نیش

Ey berāder ṣabr kon berderd-i nīş

(Ey birāder, riyāżet ü meşaḳḳat-nīşiniñ derdine ṣabr eyle ve taḥammül ėt)

تا رهی از نیش نفس كبر خویش

Tā rehī eznīş-i nefs-i kibr-i ḫᵛīş

Pes bu cihānıñ visāli ol cihānıñ firāḳı olur. Bu cism ü teniñ ṣıḥḥati dil ü cānıñ saḳāmı olur ya'nī bu cihānıñ vuṣlatı ve bunun devlet ü 'izzetinin muḥabbeti ol cihānıñ ya'nī āḫiretiñ firāḳına sebeb olur. Kezālik bu teniñ ṣıḥḥati ve rāḥatı cānıñ saḳāmetine sebeb olur zīrā her-bār kĭ ten ṣıḥḥatde olsa ve ni'mete ve rāḥata iştiàāl ḳılsa cānıñ ḫasteligine sebeb olur. ammā ten şikeste olsa cān Ḥaḳ Te'ālá'ya müteveccih olmaàla- ve tażarru' ü niyāz ḳılmaàla ṣıḥḥat bulur ve ḳavī olur. Ve li-hāẕā ḳāle Ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem:

اذا احب الله
عبداً ابتلاه و لا خير فى عبد لا
يذهب ماله و لا يسقم جسمه

İẕā eḥabbe'l-lâhü abd[en] ibtelāhü ve lā ḫayra fī 'abd[in] lā yüẕhibü malehu ve lā yesḳumü cismühu

(Tā kendü kāfir nefsiñiñ nīşinden ḳurtulasıñ)

هر كه مرد اندر تن او نفس كبر

Her kĭ merd ender ten-i ū nefs kibr

(Her şol kimesneniñ kĭ ānıñ teninde vücūdunda kibr nefs oldı)

-fevt oldı, māt oldı

مرد را فرمان برد خرشيد وابر

Merdrā fermān bered ḫurşīd u ebr

(Āftāb ü sihāb taḥḳīḳ[an] ānıñ fermānını iletür)

Ya‘nī ānıñ cemī‘ eşyā emriñ ṭutar ve ānıñ fermānını yerine getürür, ne emr ėder ise ol ānda icrā ėder.

نى بكفتست آن سراج امتان

Nī begoftest ān sirāc-i ummetān

(Ol ümmetleriñ sirācı olan ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz buyurmamış-mıdır)

Ya‘nī buyurmuşdur.

اين جهان وآن جهان چون ضرتان

Īn cihān u ān cihān çun żertān

(Bu dünyā ve āḫiret iki ḳuma gibidir)

Ya‘nī bir ādemiñ iki ḳarısı olur, birisine gider ise dīgeri incinür dėmekdir.

پس وصال اين فراق آن بود

Pes viṣāl-i īn firāḳ-i ān būd

(İmdi bunuñ viṣāli ānıñ firāḳı olur)

Ya‘nī dünyāyı alur iseñ āḫiretden firāḳ lāzımdır.

صحت اين تن سقام جان بود

Sıḥḥat-i īn ten seḳām-i cān būd

(Bu teniñ bu vücūduñ ṣıḥḥati cānıñ rūḥuñ ḥastalıgı olur)

Ya‘nī vücūduñ yemek içmek ile ṣıḥḥat bulur, tenperest dėmekdir, rūhuñ ḫasta olur.

Bu memerriñ firāḳı saña saḫt gelür; pes ol maḳarr-ı firāḳı saḫt-ter bil ya‘nī bu cihān bir memerr ü ma‘ber ve fī'l-mesel bir rehgüzerdir, çünkim bu cāy-güzerden müfārakat eylemek sana müşkil ü şedīd gele. Pes ol dārü'l-karārın ve mekān-ı pāyidārın firākı ne mertebe saht-ter ü müşkil-ter gelür, bundan kıyās eyle.

سخت می آید فراق این ممر

Saḫt mī-āyed firāḳ-i īn memer

(Bu çiçek maḥalli olan dünyādan ayrılmaḳ firāḳ ėtmek ġāyet çetin, ṣa‘ab gelür)

پس فراق آن مقردان سخت تر

Pes firāḳ-i ān maḳar dān saḫt-ter

(İmdi bu dünyānıñ firāḳını muḳarrerdir bil, ziyāde çetindir bil)

Elbette bir gün olur buradan ayrılursuñ, muḳarrerdir lāşekk.

چون فراق آن نقش سخت آید ترا

Çun firāḳ-i ān naḳş saḫt āyed turā

(Çünkĭ nakşınıñ ya'nī bu dünyānıñ ve elvānınıñ firāḳı saña çetin gelür, saḫt gelür)

تا چه سخت آید ز نقاش جدا

Tā çĭ saḫt āyed zinaḳḳāş cudā

35

(Ḥattá naşıl çetin ve saḫt gelür, o naḳşıñ naḳḳāşından ayrılmaḳ cüdā olmaḳ)

*memmer, çiçek maḥalli dėmekdir.

Yaʿnī naḳş [ü] elvāndan ayrılmaḳlıḳ saña çetin gelür lâkin onuñ naḳḳāşı olan Cenāb-i Ḥaḳ'dan ayrılmaḳ cüdā olmaḳ tā naşıl olur ve saña naşıl çetin gelür. Elbette işte insān, naḳşa muḥabbet ėtmemeli; naḳḳāşa muḥabbet ėtmeli ‘azīzim efendim.

زهی کلام تو محض هدایت وحکمت

Zihī kelām-i tu maḥż-i hidāyet u ḥikmet

(Ne güzel seniñ kelāmıñ, maḥż-i hidāyet ve ḥikmetdir)

Cenāb-i Ḥaḳḳ'a ḫiṭābdır.

زهی پیام تو عین عنایت ورحمت

Zihī peyām-i tu ‘ayn-i ‘ināyet u raḥmet

(Ne güzel seniñ ḫaberiñ, ‘ayn-i ‘ināyet ü raḥmetdir)

کشد کمند کلام تو اهل عرفانرا

Keşed kemend kelām-i tu ehl-i ‘irfānrā

(Ehl-i ‘irfāna seniñ kelāmıñ kemend ya‘nī baġ çekdi)

ز شوره زار خساست بکلشن همت

Zişūre zār-i ḫasāset begulşen-i himmet

(Şūrāḳ olan yerden ḫasāset ḥaddini ṣınurını gülşen-i himmete çekdi)

Ya‘nī şūrāḳ maḥallden gülistāna çekdi dėmekdir.

*Zār; ḥudūd ṣınur dėmekdir.

هر کسی را سرمایه ایست وسرمایه مؤمنان فضل من

Her kesī-rā sermāye'īst u sermāye-i mu’minān fażl-i men

(Herkesiñ sermāyesi vardır, mü’minānlarıñ ya'nī mü’minleriñ sermāyesi-de benim fażlımdır)

Ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ fażlıdır mü’minleriñ sermāyesi.

هر کسی را خزانه ایست وخزانه مؤمنان رحمت من

Her kesī-rā ḫezāne'īst u ḫezāne-i mu’minān raḥmet-i men

(Herkesiñ ḫazīnesi vardır, mü’minleriñ ḫazīnesi-de benim raḥmetimdir.)

کر شاه را خزانه نهادن بود هوس

Ger şāhrā ḫezāne nehāden buved heves

(Eger pādişāha ḫazīne ḳoymaḳ heves olur)

Ya‘nī pādişāhlar heves ėderler, ẖazīnesi olmaḳlıġı.

درویش را خزانه همین لطف دوست بس

Dervīş-rā ẖezāne hemīn luṭf-i dūst bes

(Dervīşe faḳīre ẖazīne böylece dostuñ luṭfı olur, ancaḳ)

Ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ luṭfı dervīşleriñ ẖazīnesidir.

Ḳāle'l Ḥāfıẓ

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود

ز هر چه رنك تعلق پذیرد آزادست

Ġulām-i himmet-i ānem kĭ zīr-i çerẖ-kebūd

Ziher çĭ reng ta‘alluḳ pez̲īred āzādest

(Bu çerẖ-i āsmānıñ altında ol himmet ṣāḥibi olan z̲āt-i ‘ālī-ḳadriñ kölesiyim kĭ ta‘alluḳ ḳabūl ėder, her dürlü reng ü elvāndan āzād olmuşum)

Müfredātı cild-i evvelde 50. ṣaḥīfede mez̲kūrdur, mürāca‘at oluna.

نقد عمرش ز فکرت معوج

Naḳd-i ‘ömreş zifikret-i mu‘avvec

(Ānıñ naḳd-i ‘ömri egri olan fikrinden efkārından)

36

خرج شد در رعایت مخرج

H̱arc şod derri‘āyet-i meẖrec

(H̱arc oldı, ṣarf oldı. Āyet ve Ḳur’ān'ıñ maẖrecleri ri‘āyetinde)

Ya‘nī Ḳur’ān-i ‘Aẓīmü'ş-Şān'ıñ ma‘nāsını bilüb mūcibince ‘amel ėtmeyüb ancaḳ ḳurrālıḳ yolunda maẖreclerine ri‘āyet ėtmege ‘ömrini ṣarf ü ẖarc eyledi.

صرف کردش همه حیات سره

Ṣarf kerdeş heme ẖayāt-i sere

(Yaşayacaḳ ḥayātını cümlesini o yolda ṣarf eyledi)

در قراءات سبع وعشره

Derḳırā'at-i seb‘ u ‘aşare

(On yedi ḳırā'at ögrenmek içün)

-ḥayātını başdan aşaġa ḳadar ṣarf eyledi. Ya‘nī ölünceye ḳadar ḳırā'atde ‘ömrini ṣarf ėtdi.

Müfredātı cild-i evvelde muṣarraḥ ve meẕkūrdur.

Ḳāle'l Ḥāfıẓ

عاشق که شد که یار بخالش نظر نکرد

ای خواجه درد نیست وکر نه طبیب هست

‘Āşıḳ kĭ şod kĭ yār beḫāleş naẓar nekerd

Ey ḫ^{v}āce derd nīst u ger ne ṭabīb hest

(‘Āşıḳ-ı ṣādıḳ kim oldı-kĭ o ‘āşıḳıñ ḥāline yāri ve maḥbūbı naẓar ėtmeye, elbette naẓar ėder. Ey efendi, sende derd-i ‘aşḳ yoḳdur, yoḫsa böyle derdlilere ṭabīb vardır)

Cild-i evvelde 45. ṣaḥīfede meẕkūrdur.

Ḳāle'l Ḥāfıẓ

طالب لعل وکهر نیست وکر نه خورشید

همچنان در عمل معدن وکانست که بود

Ṭālib-i la‘l u guher nīst u ger ne-ḫorşīd

Hemçunān der‘amel-i ma‘den u kānest kĭ būd

(La‘l ü güher ṭālibi yoḳdur, yoḫsa güneş ancılayın ma‘den ü kān ‘amelindedir kĭ idi)

Ya‘nī evvelden berü iş budur, ma‘ná-yi işāreti ṣıdḳ u iḫlāṣ ile feyż ü tecellī [-i] İlâhī ṭālibi yoḳdur yoḫsa.

الله نور السموات والارض

Allâhü nürü's-semāvāti ve'l-arż [33] āyet-i celīlesi sırrınca nūr-i ‘ālem olan feyyāżda baḫl yoḳdur. Ezelden ėde ḳadr-i ma‘ādinü'ẕ-ẕehb ve'l-fiḍḍa gibi ḫālişi ve müsta‘idd olan ṭālib-i Ḥaḳḳ'a nefeḥāt ve füyūżāt-i İlâhī iḥsān ėtmek ‘amelinde Cenāb-i Ḥaḳ dā’imdir ˈazizim.

Fī'l-Meṣnevī

کر کران وکر شتابنده بود

Ger gerān u ger şitābende buved

(Eger aġır ve eger ‘acele olur)

Ya‘nī gerek aġır te’ḫīr olsun ve gerek şitāb ėdüb sür‘at ve ‘acele ile olsun.

عاقبت جوینده یابنده بود

‘Āḳıbet cūyende yābende buved

(‘Āḳıbetü'l-emr netīcesi arayan bulur)

Ya‘nī gerek aġır ve gerek ‘acele arar iseñ bulursuñ. Gerek Mevlā'nı ve gerek belānı; ḳangısını ister iseñ elbette isteyen bulur, arar Mevlā'sını-da belāsını-da.

37

şaḥīfe (38)
Meŝnevī cildi, cild: 1 şaḥīfe: 170

Ve fī'l-Meṣnevī

اندرین ره می تراش ومی خراش

Enderīn reh mī-tirāş u mī-ḫırāş

(Bu ṭarīḳ-i Ḥaḳ'da mebẕūl ü maṣrūf ol ve zaḥmet çek)

“Mītirāş” luġatde “yontul” ve *“mīḫırāş”,* “ṭırmalan” dėmekdir ammā burada mebẕūl ol ve zaḥmet çek dėmekdir.

تا دم آخر دمی فارغ مباش

Tā dem-i āḫir demī fāriġ mebāş

[33] Allah, göklerin ve yerin nurudur. (24:35)

(Ḥattā āḫir deme dek bir dem fārigˊ olma kĭ)

ان الله لا يضيع اجر المؤمنين

İnnellâhe lāyuḍīuˋecre'l-müʾminīn[34] ḥasebince müʾminleriñ ṭarīḳ-i Ḥaḳ'da olan ‘ameliniñ ecrini Ḥaḳ Te‘ālá żāyi‘ eylemez ‘azīzim.

Ve fī'l-Būstān

ز خود بهتری جوی وفرصت شمار

Ziḫod bihterī cūy u fırṣat şomār

(Kendinden eygüyi ara, ṭaleb ėt ve fırṣat ṣay)

-fırṣatı ġanīmet bil.

که با چون خودی کم کنی روزکار

Kĭ bāçun ḫodī kem konī rūzgār

(Zīrā kĭ kendüligini eyyām noḳṣān ėder)

ṣaḥīfe (39)

Meṡnevī cildi, cild:4 ṣaḥīfe: 56

Ya‘nī kendü kendüne bir iş yapamazsıñ, kendinden eygüyi ṭaleb ėt, bul ve ānı fırṣat ‘add ėt, ānıñla berāber rāh-i Ḥaḳḳ'a git dėmekdir ‘azīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

این دراز وکوتهی مر جسم راست

Īn derāz u kūtehī mer cism-i rāst

(Bu dirāz u kūtehlik ya‘nī bu uzunluḳ ve ḳıṣalıḳ taḥḳīḳ-i cism içündür)

ve ḳurb u bu‘d-i mekān ėdene müte‘alliḳdir.

چه دراز وکوته آنجا که خداست

Çĭ derāz u kūteh āncā kĭ Ḫudāst

(Dirāz ü kūtehlik nedir, ol bir mertebede kĭ Ḫüdā'dır)

[34] (Şehitler) Allah'ın nimetine, keremine ve Allah'ın, mü'minlerin ecrini zayi etmeyeceğine sevinirler. (3:171)

Ya‘nī ‘indillâh ḳurb u bu‘d ve uzun ve ḳışa ve bunlar emṣāli olan şeyler mutaṣavver olmaz. Bu cümlesi ecsāmıñ ve maġlūb-i ecsām olan ervāḥıñ vaṣflarıdır.

چون خدا مر جسم را تبدیل کرد

Çun Ḫudā mer cism-rā tebdīl kerd

(Çünkĭm Ḫüdā-yi Te‘ālá cismi tebdīl eyledi)

رفتنش بی فرسخ وبی میل کر

Refteneş bīfersaḫ u bīmīl kerd

(Ānıñ gitmesi ve seyr ėtmesi bīfersaḫ ü bīmīll eyledi)

Fersaḫ dört biñ adımdır. Nitekim Sulṭān-i Enbiyā ‘aleyhi's-selām'ıñ cism-i şerīfini Ḥaḳ Te‘ālá hażretleri çünkĭm tebdīl eyledi, Şeb-i Mi‘rāc'da bu ḳadar mesāfe kaṭ‘ buyurub ve henüz germiyyet-i pesterleri zā’il olmadın mekānlarına geldiler.

Ve fī'l-Meṣnevī

رهرو راه طریقت این بود

Rehrev-i rah-i ṭarīḳat īn buved

(Yola gidiciler, sālikān-i ṭarīḳat bu olur)

Ya‘nī ānlarıñ ‘ādetleri budur kĭ

کاو باحکام شریعت میرود

Ki'ū beaḥkām-i şeri‘at mīreved

(Onlar şerī‘at-i muṭahharanıñ aḥkām-i celīli üzre giderler)

38

Ḳāle'l-Kāşifī

رخش ز میدان ازل تاخته

Raḫş zimeydān-i ezel tāḫte

Evliyā-yi Kirām ḥażerātınıñ evṣāfı ḥaḳḳındadır:

ṣaḥīfe (40)

*raḫş; esb, at, feres

*tāḫte; çapmaḳ, at sürmek

*bāḫte; oynanmış,oynama (?)

*şoste; àusül yıàamış [yıkamış]

*rāh-ı nevrān; yol deviriciler, ṭayy ėdiciler

(Evliyā-yi Kirām ḥażerātı atı ḥayvānı ezel meydān[ın]dan bu ‘ālem-i kevne sürdi, ‘acelet[en] çarpmışdır)

Ya‘nī at-süvār olan zevāt birden bire meydāna at sürer, işte ānıñ gibidir.

کوی بچوکان ابد باخته

Gūy beçevgān-i ebed bāḫte

(Ebed çevgānıyla ṭopı oynatmışdır.)

معتکفان حریم کبریا

Mu‘tekifān-i Ḥarem-i Kibriyā

(Ḥarem-i Cenāb-i Kibriyā'nıñ mülāzımlari mu‘tekifleri)

شسته ز دل صورت کبر وریا

Şoste zidil ṣūret-i kibr u rīyā

(Göñülden kibr ü riyā ṣūretlerini yıġamış)

-ġusl ėdüb pāk ėtmişdir

راه نوردان شکسته قدم

Rāh-neverdān şikeste ḳadem

(Yol düriciler ya‘nī sālikān-i Ḥaḳ olan evliyā-yi kirām ayaḳları ḳırılmışdır)

Ya‘nī ānlar öyle herkesiñ öñüne düşüb yol göstermezler, gūyā ayaḳları ḳırılmışdır.

راز کشایان فرو بسته دم

Rāz-kuşāyān furū beste dem

(Esrār-i dirāz açıcılar ya‘nī esrār-i İlâhiyye'yi keşf ėdiciler aşaġı baġlamışdır nefsini)

Ya‘nī evliyā-yi kirām esrār-i İlâhiyye'den öyle herkese esrār söylemez, nefsini aşaġı ṭutar, baġlar, söz söylemez dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

اسیرش نخواهد رهایی ز بند

Esīreş neḫ^{v}āhed rehāyī zibend

(Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ muḥabbetinde esīr olanlar istemezler ānıñ bendinden ḳurtulmaḳlıḳ)

شکارش نجوید خلاص از کمند

Şikareş necūyed ḫalāṣ ezkemend

(O Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ şikārı avı olanlar dilemezler ānıñ kemendinden ḫalāṣ olmaḳlıġı)

دلارام در بر دلارای جوی

Dil-ārām derber dilārāyī cūy

(Benim maḥbūbum yanımda ‘indimde, ben maḥbūb ararım)

لب از تشنکی خشك بر طرف جوی

Leb ezteşnegī ḫoşk berṭaraf-i cūy

*derber; yanında, ‘indinde

(Dudaḳ ṣusuzluḳdan ḳurumış ırmaḳ kenārında ṭarafında)

Ya‘nī çeşmeniñ yanında oturur da ṣusuzlukdan dudaġı ḳurumışdır. Te’essüf olunur, bu neye beñzer; bir ādemiñ birisi merkebine binmiş de yine, hani benim merkebim, deyu arar. Kātib Efendi ḳalemi dudaġında ṭutub-da, hani ḳalemim, deyu aradıġına beñzer ‘azīzim.

سلمی فرموده که

Sulemī fermūde kĭ

ṣaḥīfe (41)

(İmām Sülemī ḥażretleri buyurmuşdur kĭ)

بشارت دنیا وعده لقاست

Bişāret-i dunyā va‘de-i liḳāst

(Dünyāda müjde [vü] tebşīr Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ cemāliniñ va‘desidir)

Ya‘nī āẖiretde size cemālini-

39

-göstericeġine söz vėrmiş, va‘ad ėtmişdir.

ومژده آخرت تحقیق آن وعده

Ve mujde-i āẖiret taḥḳīḳ-i ān va‘de

(Āẖiret müjde vü tebşīri o va‘deniñ taḥḳīḳi)

Kĭ orada muḥaḳḳaḳ Cemālüllâh'ı müşāhede olunacaġıdır.

وشیخ الإسلام فرموده که

Ve Şeyḫu'l-İslām fermūde kĭ

(Daẖı Şeyḫü'l-İslām buyurmuşdur kĭ)

ولی را دو بشارتست. در دنیا شناخت

Velī-rā du beşāretest derdunyā şināẖt

(Evliyā-yi kirāma iki beşāret ü müjde vardır, dünyāda Cenāb-i Ḥaḳḳ'ı ṭanımaḳ bilmek kĭ)

من عرف نفسه فقد عرف ربه

Men ʿarefe nefsehu fe-ḳad ʿarefe rabbehu[35] sırrıdır, bu birisi dünyādadır.

ودر عقبی نواخت

Ve der‘uḳbá nevāẖt

Dīger tebşīr, müjde

(Āẖiretde Cenāb-i Ḥaḳ o ḳulunı oẖşamaḳ)

Ya‘nī āña luṭf ü iḥsān ü keremler ėtmekdir.

درین سرای سرور مجاهده

[35] “Kendini, nefsini bilen, Rabbini bilir” Bu söz hakkında *Riyâzü’s-Sâlihîn* adlı eserin ve Sahih-i Müslim’in *Şerhi el-Minhâc* adlı eserin sahibi büyük hadis âlimi Ebu Zekeriyya en-Nevevî (ö.676/1277) “Hadis değildir” demiştir. bk. es-Sehâvî Şemseddin, el-Mekâsídu’l-Hasene “Harfu’l-Mim” 1149; Daru’l-Kitabi’l-Arabi, Beyrut 1985, I, 657.

Derīn sarāy server mucāhede

(Bu sarāyda server ve mücāhededir)

Ya‘nī dünyāda mesrūr ve mücāhede olunur.

ودر ان سرای نور مشاهده

Ve derān sarāy Nūr muşāhede

(Dād-i sarāyda nūr-i tecellī-i İlâhī'yi müşāhede)

Ya‘nī āḫiretde maẓhar-i tecellī-i İlâhī olmaḳ

اینجا صفا ووفا وآنجا رضا ولقا

İncā ṣafā vu vefā vu āncā rıżā vu liḳā

(Bu yerde ya‘nī dünyāda ṣafā vü vefā ve o yerde ya‘nī āḫiretde Cenāb-i Ḥaḳḳ'ın rıżāsıyla liḳāsıdır)

Ve fī'l-Meṣnevī

مکسل از پیغمبر ایام خویش

Meksel ezpeyġamber-i eyyām-i ḫ^{v}īş

(Ey ṭālib, kendi eyyāmıñ peyġamberinden münḳaṭı‘ olma kĭ)

الشیخ فی قومه کالنبی فی امته [36]

Eş-şeyḫu fī ḳavme kāle'n-nebī fī ümmete ḥadīṯiniñ muḳteżāsınca, şeyḫ-i kāmil kendi ‘aṣrında ḳavmī içinde peyġamber gibidir.

تکیه کم کن بر فن وبر کام خویشت

Tekye kem kon berfen u berkām-i ḫ^{v}īş

Kendi fenniñ ve kendi ḳavmiñ ve dostuñ üzre yāḫud murādıñ üzre i‘timād eyleme kĭ bu yola rehber ü mürşidsiz giden gümrāh olmuş ve kendi fenni ve idrākine i‘timād ėden nāḳış u ḫām ḳalmışdır.

ṣaḥīfe (42)

MeṢnevī cildi, cild: 4 ṣaḥīfe: 57

[36] “Şeyh; kavmi arasında, ümmeti arasındaki peygamber gibidir” es-Sehâvî Şemseddin (ö. 902/1496) bu rivayetin uydurma hadis olduğunu söylemektedir. bk. es-Sehâvî, el-Mekâsídu’l-Hasene “Şın harfi” 609, I, s.412.

کر چه شیری چون روی ره بیدلیل

Gerçĭ şīrī çun revī reh bīdelīl

(Egerçi arslansıñ ve ẕekā vü fażīletle dilirsiñ, çünkĭm yolı bīdelīl gidesiñ)

خویش بین ودر ضلالی وذلیل

Ḫ^{v}īş bīn u derḍalālī u ẕelīl

(Rūbāh gibi ḍalāldesiñ ve ẕelīl ü ḥaḳīrsiñ)

Zīrā ḳuvvet ü ‘izzet yoḳdur, illā üstāda teba‘iyyetdedir ḳuvvet ü ‘izzet ‘azīzim.

هین مپر الا که با پر های شیخ

Hīn meper illā kĭ bāperhā-yi şeyḫ

(Ey sālik, rāh-i āgāh ol, uçma, illā şeyḫin ḳanadlarıyla uç-kĭ-)

40

تا ببینی عون لشکر های شیخ

Tā bebīnī ‘avn leşkerhā-yi şeyḫ

(Tā kim şeyḫiñ leşkerlerine ‘avn ü ‘ināyetini göresiñ)

Ya‘nī şeyḫiñ himmet ü irşād ü hidāyeti ve rūḥāniyyeti ve ‘ilm ü ḥikmeti ‘askerleriniñ mu‘āvenetini görmek isterseñ, kendü ‘aḳl ü ‘ilmiñ perr ü bālini terk ėdüb ānıñ re’y ü tedbīri perleriyle pervāne eyle ve āndan ḳahr ü luṭf her ne gelürse becān u dil ḳabūl eyle.

Ḳāle İbn-i Ḫayyām

زمانی بحث ودرس وقیل وقالی

Zamānī baḥṯ u ders u ḳīl u ḳālī

(Bir zamānımız mübāḥaṯe ders ve ḳīl u ḳāl iledir kĭ)

که انسان را بود کسب کمالی

Kĭ insānrā buved kesb-i kemālī

(Zīrā kĭ insānlara bunlar ile kemāl kesbi olur)

زمانی شعر وشطرنج وحکایات

Zamanī şi‘r u şaṭranc u ḥikāyāt

(Bir zamānımızda beyt-i mevzūn söz söylemek şaṭranc oynamaḳ ve ḥikāye söylemek ile olur kĭ)

که خاطر را شود دفع ملالی

Kĭ ḫāṭırrā şeved def‘ melālī

(Zīrā kĭ ḫāṭırımız bunlar ile melālimizi def‘ ėder)

Melāl ü kesānlıḳ bunlar ile def‘ olub insānıñ ẕihnine şiddet ü ḥiddet gelür dėmekdir.

Ve Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

از قال وقیل مدرسه حال دلم کرفت

یك چند نیز خدمت معشوق ومی کنم

Ezkāl u ḳīl-i medrese ḥāl-i dilem girift

Yek çend nīz ḫidmet-i ma‘şūḳ u mey konem

(Medreseniñ ḳāl ü ḳīlinden şimdi göñlüm yigrendi, bir nice zamān daḫı ma‘şūḳ ü mey ḫıdmetini ėdem)

Ya‘nī fırḳa-i ḍālle gibi mücerred ‘ulūm-i resmiyye ve ‘ulūm-i ‘aḳliyye-i ġayr-i nāfi‘lerle ‘ömr-i cevher-i girān-māyeleriñ hevā-yi nefse ṣarf ėdüb riyāżāt ü mücāhedāt ile ma‘rifetu'llâh ve erzāḳ-i rūḥāniyyetle müşāhede-i cemālüllâh kesbinden maḥrūm olan ehl-i medreseniñ ve ‘ulemā’-i ẓāhiriyyeniñ ḳāl ü ḳīlinden şimdi göñlüm yigrendi, bir nice zamān daḫı meslek-i ehlüllâha sülūkle ḳurbüllâhı ve ‘aşḳ u muḥabbet-i şeh-en-şāhı taḥṣīline sa‘y eyleyem dėmekdir.

مردمان غافلند از عقبی

Merdomān ġafilend ez‘uḳbá

(İnsānlar ādemler āḫiretden ġāfildirler)

همه کویی بخفتکان مانند

Heme gūyī kĭ beḫoftegān-mānend

(Cümlesine söyle kĭ uyumuşlara beñzerler)

ضرر غفلتی که می ورزند

Żarar-i ġafletī kĭ mī-verzend

(O ġaflet kĭ ānıñ hevāsında asarlar ānıñ żararını)

چون بمیرند آنکهی دانند

Çun bemīrend āngehī dānend

(Çünkĭ ölürler, mevt gelür ol vaḳt bilürler)

-kĭ ġafletiñ żararı ne ḳadar ‘aẕīm żarar u ziyānmış

41

ṣaḥīfe (44)

پند دادن من شما را

Pend dāden men şumārā

(Ben size pend ü naṣīhat vėrmeklik)

بعلامتهای روشن بر وحدانیت خدا

Be‘alāmethā-yi rūşen bervaḥdāniyyet-i Ḫudā

(Rūşen ü āşikār olan ‘alāmetler ile Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ vaḥdāniyyeti üzre)

Delīl ü āşikār olan āyāt ü ‘alāmetler ile size pend ü naṣīḥat ėtdim dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

مخلص آیت آنکه شما همه بقصد من اتفاق کنید

Muḫallaṣ-i āyet-i ān kĭ şuma heme beḳaṣd-i men ittifāḳ konīd

(Ol āyet-i kerīme'niñ ḫulāṣası bu kĭ siz cümleñiz benim ḳasdıma ittifāḳ ėdiñiz)

Ya‘nī küffār ṣalla'llâhü ‘aleyhi ve sellem Efendimiz'e sū-yi niyyet ile ḳasd ėderlerdi.

Kāle's-Sa‘dī

زیان میکند مرد تفسیردان

Ziyān mīkoned merd-i tefsīrdān

(Tefsīr bilen merd insān ziyān ėder)

که علم وادب میفروشد بنان

Kĭ ‘ilm u edeb mīfurūşed benān

(Zīrā kĭ ‘ilm ü edebi bir etmege [ekmege] ṣatar)

Ānıñ içün żarar ü ziyān ėder ‘ulemā’-i ẓāhir

بدین ای فرومایه دینی مخر

Bedīn Ey furūmāye dīnī meḫar

(Ey ṭabī‘ati alçaḳ ve denī olan ādem! Dīn ü diyāneti ve İslāmiyyet'i denī alçaḳ olan dünyāya ṣatma)

Ya‘nī dünyā ile dīni tebdīl ėtme.

چوخر بانجیل عیسی مخر

Çu ḫar beİncīl-i ‘Īsá meḫar

(Çünkĭ eşegi ‘Īsá ‘aleyhi's-selām'ıñ İncīl'e ṣatun alma)

Ya‘nī İncīl-i Şerīf'i eşek gibi olan ehl-i dünyāya ṣatma, o eşekleri İncīl-i Şerīf ile degişme, alma dėmekdir.

محالست چون دوست دارد ترا

Muḥālest çun dūst dāred tura

ṣaḥīfe (45)

Meṡnevī cildi, cild: 4 ṣaḥīfe: 327

Şāhdan murād enbiyā-yı ‘iẓāmdır, dīnār ü diremden murād madrūb ü meskūk olan sīm ü zer olsa da cāizdir kĭ pādişāhān-ı selef dirhem ü dīnārıñ bir yüzüne kendi nāmların ḍarb ėdüb ve bir yüzüne daḫı *“Lā ilâhe illallâh, Muḥammedün rasūlüllâh”* ḍarb eylemişlerdir. Nitekim

(Muḥāldir, çünkĭ dost seni ṭutar)

که در دست دشمن کذارد ترا

Kĭ derdest-i duşmen goẕāred turā

(Zīrā kĭ düşmeniñ elinden seni geçürür)

Ya‘nī mādām-kĭ dost seni muḥāfaẓa ėder, düşmen saña bir şey’ bir żarar ü ziyān ėtmek muḥāldir ‘azīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

منبری کو که بر آنجا مخبری

Minberī k'ū kĭ berāncā muḫberī

(Ḳanı bir minber kĭ ānda bir muḫber)

یاد آرد روزکار منکری

Yād āred rūzgār-i munkerī

(Bir münkiriñ rūzgārını yāda getüre)

Ya‘nī bilād-i İslāmiyye'de ve ehl-i ḳıble mābeyninde aṣlā bir minber yoḳdur kĭ ol minberde bir ḫaṭīb bir ulūhiyyete ve risālet ü mu‘cizāta münkir kimesneniñ rūzgārını ve medḥ ü ṣenāsını yād eyleye ve ol bir kimse idi deyu söyleye.

سکه شاهان همی کردد دکر

Sikke-i şāhān hemī kerded diger

(Şāhlarıñ sikkesi pāresi [parası] bir dürlü olur)

سکه احمد ببین تا مستقر

Sikke-i Aḥmed bebīn tā mustaḳar

(Ammā Ḥażret-i Aḥmed ‘aleyhi's-selām'ıñ-

-Sulṭān ‘Alāeddīn'iñ sikkesi bu günedir- ammā direm ü dīnārdan murād mücerred sīm ü zerden düzilen ṭılsımāt ve elvāḥ olsa ba‘zı su’āl ü cevābdan biri olub direm ü dīnārıñ rūyunda şimdi enbiyā-yı ‘iẓāmıñ nāmları yoḳdur dėmekden ḫalāṣ olurdı. Ekŝer-i enbiyā ‘aleyhimü's-selāmınñ nāmını sīm ü zerden sāḫte olan ṭılsımlar üzre ḳazdırub yazdırırlar, bāḫuṣūṣ-kĭ

“Lā ilâhe illallâh, Muḥammedü'n rasūlüllâh” kelimesi direm ü dīnārdan düzilen ṭılsımlar üzre ḳatı çok görülmüşdür. Pes Ḥażret-i Aḥmed ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimiziñ nām-ı şerīfi çünkim elān rūy-ı direm ü dīnār üzre bāḳīdir. Cemī‘ enbiyā ‘aleyhimü's-selāmiñ-daḫı nāmları anıñ ẓımnında bāḳī olmuşdur.

-sikkesini gör müsteḳarra dek)

Şāhdan murād enbiyā-yi ‘iẓāmdır. Enbiyā-yi ‘izāmıñ sīm ü zer olan nāmlarından ḳıyāmete dek ḥaḳīḳatden nişān vėrir kĭ ānlarıñ nāmlarınıñ ṣābit olması Ḥaḳ ü ṣādıḳ olduḳlarına şehādet ile pādişāhlarıñ sikkeleriñ ve ḫuṭbeleriñ mu‘teber ü maḳbūl olur ammā Aḥmed ‘aleyhi's-selām Ḥażretleri'niñ sikkesini ve ḫuṭbesini ḳıyāmete dek dā’im gör. Müstaḳarrdan murād bunda ḳıyāmete ve ol ḥażretiñ ḫuṭbe ve sikkesiniñ devāmını cemī‘ enbiyā ‘aleyhi's-selāmıñ nāmlarınıñ dā’im olmasını müstelzim olmuşdur.

در رخ نقره ویا روی زری

Derruḫ-i noḳre vu yā rū-yi zerī

(Bir nuḳreniñ yüzünde veyā bir zeriñ yüzünde)

ونما بر سکه نام منکری

Ve numā bersikke nām-i munkerī

(Sikke üzre bir münkiriñ nāmını göster)

Ya‘nī sīm ü zeriñ yüzünde enbiyā ‘aleyhi's-selāma münkir olan kimesnelerden biriniñ aṣlā nāmı yazılmamışdır. Eger su’āl olunursa kĭ kāfir pādişāhlarıñ nuḳre vü zer üzre ṣūretleri ḍarb olunub eṭrāfına nāmları naḳş olunmuşdur ve elān bilād-i İslāmiyye'de ānlarıñ nāmıyla menḳūş-i nuḳre vü zeriñ nihāyeti yoḳdur. Pes sikke üzre bir münkiriñ nāmını gösterdiñ nice ṣaḥīh olur. Cevāb oldur kĭ evvelā kefere şāhlarınıñ nuḳre vü dīnār üzre nāmları bāḳī degildir, mütebeddil ü müteġayyir olmaḳdan ḫālī degildir. Pes her müteġayyir olan ‘adem ḥükmündedir ve ṣāniy[en] cevāb oldur kĭ enbiyā ‘aleyhi's-selāmıñ münkiri olmaḳ veyāḫud Ḥażret-i Muḥammed Muṣṭafá ‘Aleyhi's-selām'ıñ münkiri olmaḳ nāmıyla aṣlā bir sīm ü zer maḍrūb ü menḳūş olmamışdır. Pes lāzım gelse enbiyā ‘aleyhi's-selāma ve Ḥażret-i Muḥammed ‘aleyhi's-selām'a münkir olan kimesneniñ münkirlik nāmı ile ismi aṣlā dirhem ü dīnārda yoḳdur ve lāzım gelse bulunmaḳ iḥtimāli daḫı yoḳdur. Pes müdde‘ī ṣābit olur ve dirhem ü dīnār üzre olan kefereniñ nāmları bu da‘vāyı nāḳış olmaz ve fesḫ daḫı ḳılmaz ‘azīzim.

این که تو آورده ومعجزه نام کرده

ṣaḥīfe (46)

Īn kĭ tu āverde vu mu‘cize nām kerde

Mūsá ‘aleyhi's-selām'a dėdiler kĭ:

(Bunı kĭ sen getürmişsüñ ve mu‘cize deyu nām eylemişsiñ)

Ya‘nī ‘aṣā-yi şerīf'i ejderhā olmuş dėmekdir.

43

سحر با معجزه پهلو نزند ایمن باش

Siḥr bāmu‘cize pehlū nezened emīn bāş

(Siḥr, mu‘cize ile yan uramaz, emīn ol)

Ya‘nī siḥr, mu‘cizeye beñzemez. Cümleniñ ma‘lūmıdır, āña ḳıyās ve berāber olamaz, herkes siḥr ile mu‘cizeyi bilür dėmekdir.

آنچه من آورده ام

Ānçĭ men āverde'em

(Ol nesneyi-kĭ ben getürmişim)

Ya‘nī mu‘cizeyi kĭ Mūsá ‘aleyi's-selām getürmüşdür, elbette o şey’ ḥaḳdır.

Ḳāle'l-Kāşifī

یعنی حق سبحانه وتعالی بوعده نصرت وفا کند

Ya‘nī Ḥaḳ Subḥāne u Te‘ālá beva‘de-i nuṣret vefā koned

(Ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳ nuṣret ve yardım va‘desine vefā ėder)

Çünkĭ va‘d ėtmişdir, elbette vefā ėder.

واز خشم وکراهت دشمنان پاك ندارد

şaḥīfe (47)

V'ez ẖışm u kerāhet-i düşmenān pāk nedāred

(Daẖı düşmenleriñ ẖışm ü kerāhetden o kimesneniñ ya‘nī ḥaḳḳında va‘de olunan zātın ẖavfı yoḳdur)

Burada pāk ẖavf nedāret; *ṭutmaz* dėmekdir.

وار مثنوی معنوی اشارتی بدین معنی هست

Me§nevī cildi: Cild 6, şaḥīfe 262; cild 2, şaḥīfe 40

Māh nūrunı şaçar, köpek vu‘ vu‘ ėder,

V'er *Meṣnevī-i Ma‘nevī* işāretī bedīn ma‘ná hest

(Ve eger Meṣnevī-i Ma‘nevī olan Mevlānā ḳuddise sirrahū'l-‘azīziñ kitābında bu ma‘nāya işāreti vardır)

Kĭ buyurmuşdur,

حق تعالی از غم وخشم خصام

Ḥaḳ Te‘ālá ezġam u ḫışm-i ḫısām

(Cenāb-i Ḥaḳ ḫuṣamānıñ ya‘nī ḫaṣmlarıñ ḫışm ü ġamından)

کی کذارد اولیا را در عوام

Key goẕared evliyārā der‘avām

(‘Avām-i nāssı içinde olan evliyāsını ḳaçan geçüren)

Ya‘nī terk ėder ėtmez

مه فشاند نور وسك وع وع كند

Meh feşāned nūr u seg va‘ va‘

(Ay, ḳamer nūr ṣaçar; köpek va‘ va‘ ėder)

Ya‘nī kelb ḳameriñ ḳarşusunda durub ānıñ żiyāsına uhlar, ulur, āndan ḳamere bir żarar ziyān gelmez.

سك ز نور ماه کی مرتع کند

Seg zinūr-i māh mertaʿ key koned

(Köpek ḳameriñ żiyāsından ḳaçan fā’ide-mend olur)

Aṣlā bir fā’ide alamadıġından āña ḥaşm olub va‘ va‘ ėder olur. Tıbḳı sefihleriñ evliyā-yi kirāmdan fā’ide-mend olamadıḳlarından ānlara ulumaları gibidir.

خس خسانه میرود بر روی آب

Ḫas-ḫasāne mīreved ru-yi āb

(Çörçöb, sübründi ḫasāne

alçaḳāne ṣuyuñ yüzünden gider)

Ma‘lūm yā birṭaḳım mezbele öyle pāk ü ṭāhir deryānıñ üzerinden geçer, deryānıñ vaẓīfesi bile olmaz.

آب صافی میرود بی اضطراب

Āb-i ṣāfī mīreved bī-ıżṭırāb

(Ṣāf olan ṣu ıżṭırābsız gider, aḳar)

Ya‘nī çörçöbüñ üzerinden gitmesi āña bir żarar-

44

-vėrmez ve āndan mużṭarib olmaz.

مصطفی مه میشکافد نیمشب

Muṣṭafá meh mīşekāfed nīmşeb

(Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz Ḥażretleri gėce yarısında ḳameri yardı, iki[ye] şaḳḳ eyledi)

ژاژ می خاید ز کینه بو لهب

Jāj mī-ḫāyed zikīne Bū Leheb

(Ḫalṭ çignedi, ya‘nī kötü lāf söyledi, ḫalṭ eyledi, Bū Leheb kīnden ve ḥasedlerinden)

Onuñ öyle hezeyānı Efendimiz'e żarar ü ziyan vėrmez, ḥāşā.

Ya‘nī ṣāfī-dil olanlar ṣafā vü ẕevḳ üzre gider ve has gibi rezīl ü denī olanlar denāet ü rezālet-i cibiliyyeleri üzre seyr ėderler dėmek olur.

آن مسیحا مرده زنده میکند

Ān Mesīḫā morde zinde mīkoned

(Ol Mesīḫā ya‘nī ‘Īsá ‘aleyhi's-selām ölüyi diri ėder, ölüye ḥayāt vėrir)

وآن جهود از خشم سبت میکند

V'ān Cuhūd ezḫışm sebt mīkoned

(Ve ol Cühūd, Yahūdī ḫışm [ü] ġazabından söñer, sebt ėder)

Ḥāşā şān-i ʻālīlerinden önüñde bu hezeyānı ʻĪsá ʻaleyhi's-selāmʿıñ şān-i vālāsına żarar ü ziyān ėtmez.

Ḳāleʿl-Ḥāfıẓ

اسم اعظم بکند کار خود ای دل خوش باش

که بتلبیس وحیل دیو سلیمان نشود

İsm-i Aʻẓam bekoned kār-i ḫod ey dil ḫoş baş

Kĭ betelbis u ḥīl dīv Suleymān neşeved

(İsm-i Aʻẓam kendü işini ėder, ey göñül sen ḫoş ol, zīrā telbīs ü ḥīle eyle deyu melʻūn Süleymān olmaz)

Cild-i evvelde 571. ṣaḥīfede müfredātı ẕikr olunmuşdur, mürācaʻat oluna.

هر که در بحر توکل غرقه کشت

Her kĭ derbaḥr-i tevekkul ġarke geşt

ṣaḥīfe (48)

(Her kim-kĭ tevekkül deryāsında ġarḳ olmuşdur)

همتش از ما سوی الله درکذشت

Himmeteş ezmāsivállâh dergozeşt

(Ānıñ himmeti Allâh-i ʻAẓīmü'ş-şān'ıñ ġayrısından geçmişdir)

Yaʻnī māsivā'ü'llâhı terk ėdüb ancaḳ ümīdi Ḥaḳḳ'adır.

این توکل کر چه دارد رنجها

Īn tevekkul gerçĭ dāred renchā

(Bu tevekkül egerçi zaḥmet ü meşaḳḳat ṭutar)

Yaʻnī insāna renc ü meşaḳḳat vėrir,

فهو حسبه بخشد از پی کنجها

Fehuve ḥasbe[hu] baḫşed ezpey genchā

(O Cenāb-i Ḥaḳ o ādeme kāfīdir baḫş-i iḥsān ėtmekde o zaḥmet ü meşaḳḳatiñ arḳasından ḥazīneler)

Āmennā ve ṣaddaḳnā.

ṣaḥīfe (49)

Meṣnevī cildi; cild: 3

ṣaḥīfe: 303

Fī'l-Meṣnevī

كفت جفت امشب غريبى ميروى

Goft coft imşeb ġarībī mīrevī

Ḥażret-i Bilāl-i Ḥabeşī raḍiyallâhü ‘anha ḥażretleri ḥarem-i ‘ālīleri Ḥażret-i Bilāl'iñ irtiḥāl-i dār-i beḳā zamānında Ḥażret-i Bilāl'e

(-dėdi-kĭ, bu gėce ġarīblik ‘ālemine giderseñ)

از تبار خويش غائب ميشوى

Eztebār-i ḥūyeş ġa’ib mīşevī

(Ḳavm ü ḳabīlinden ġā’ib olursuñ)

كفت نى نى بلكه امشب جان من

Goft nī nī belkĭ imşeb cān-i men

(Ḥażret-i Bilāl āña dėdi-kĭ, yoḳ yoḳ-

45

-böyle degildir, belkĭ bu gėce benim cānım)

ميرسد خود از غريبى در وطن

Mīresed ḫod ezġarībī dervaṭan

(Ḫod ġarīblik ‘āleminden benim kendi vaṭan-i aṣliyyesine vāṣıl olur)

كفت رويت را كجا بينيم ما

Goft ruyetrā kocā bīnīm mā

Ḫātūnı yine Bilāl raḍiyallâhü ‘anh ḥażretlerine ayıtdı

(-dėdi seniñ yüzini ḳande görelim)

كفت اندر حلقه خاص خدا

Goft enderḥalḳa-i ḫāṣṣ-i Ḫuda

(Ḥażret-i Bilal cevāb vėrüb dėdi, Ḥaḳ Te'ālá'nıñ ḫalḳa-i ḫāṣṣında)

كفت ويران كشت اين خانه دريغ

Goft vīrān geşt īn ḫāne dirīġ

(Ḥażret-i Bilāl raḍiyallâhü 'anh'ıñ ḫātūnı dėdi, vīrān oldı bu ḫān, bu ev, dirīġ ü ḥayf olsun)

كفت اندر مه نكر منكر بميغ

Goft endermeh niger meniger bemīġ

(Ḥażret-i Bilāl cevāb-i bāṣavāb vėrüb dėdi, sen māha naẓar eyle ya'nī rūḥa baḳ, mīġ gibi olan cism ḫānesine baḳma)

dėdi.

كرد ويران تا كند معمور تر

Kerd vīrān tā koned ma'mūrter

(Ol pādişāh benim ḫāne-i cismim vīrān eyledi, tā kĭm neş'et-i cināniyye ve rūḥāniyye ile ziyāde ma'mūr eyleye)

قومم انبه بود وخانه مختصر

Ḳavmem enbeh būd u ḫāne muḫtaṣar

(Zīrā ḳavmim enbūh idi ve ḫāne muḫtasar idi)

Ya'nī ḳuvā-yi rūḥāniyyem ve envār-i esrār-i ẕātīm ve ḫāṣṣ-i āṯār-ı ṣafātiyyem keṯīre ve müctemi'a oldı ve ḫāne-i cism-i 'unṣurı ol ḳavm-i enbūha taḥammül ėdemeyüb teng ü muḥtaṣar geldi, pes lāzım oldı-kĭ muḥtaṣar olan beden ḫānesi vīrān olub ol ḳavm-i enbūha muvāfiḳ ve ol ma'nevī ve rūḥāniyye müte'allıḳ ve maṭālibe

ḳusūr-i ʻāliye ve büyūt-i vāsiʻa ve sāmiye binā oluna. Tā kim ebedü'l-ābād ānlarda istirāḥat ḳılına dėdi.

من كدا بودم درين خانه چو چاه

Men gedā būdem derīn ḫāne çu çah

(Ey ḫātūn, me̱selā muḳaddemā ben bu çāh gibi teng ü tārīk olan ḫāne vü beden içre faḳīr ü gedā idim)

شاه كشتم قصر بايد بهر شاه

Şāh geştem ḳaṣr bāyed beher şāh

(Elān ḳuvvet-i İlâhiyye ve saʻādet-i ebediyye ile şāh oldum. Şāh içün ḳasr [u] köşk gerekdir buyurdı)

قصرها خود مرشهانرا مأنس است

Ḳaṣrhā ḫod mer şahānrā me'nes'est

(Ḳaṣrlar ḫod taḥḳīḳ[an] şāhlar içün maḥall-i üns ü ārāmgāhdır)

مرده را خانه ومكان كورى بس است

Morderā ḫāne vu mekān gūrī-i besest

(Mürdeye ḫāne vü mekān bir ḳabr-i kāfīdir)

Yaʻnī mülūk-i

46

-āḫiret olanlar içün ḳuṣūr-ı ʻāliye ve cinān-ı sāmiye me'nes ve mürde-dilān-i cihān içün ḳubūr-i ebdān ve ḳuṣūr-i ḫākdān kāfī vü besdir.

انبيا را تنك آمد اين جهان

Enbiyārā teng āmed īn cihān

(Enbiyā-yi ʻiẓāma bu cihān teng ü muẓīḳ geldi)

Ve le-haẕā ḳāle ʻaleyhiˈs-ṣalevāti ve's-selām

الدنيا سجن المؤمن و جنة الكافر

Ed-dünyā sicnü'l-mü'mini ve cennetü'l-kāfiri[37]

چون شهان رفتند اندر لامكان

Çun şahān reftend ender lāmekān

(Pādişāhlar gibi lāmekān cānibine gitdiler)

Ve ‘ālem-i mekānı ve zemīni ve zamānı terk ėtdiler.

مردكان را اين جهان بنمود فر

Mordegānrā īn cihān benumūd fer

(Mürde-dil olanlara bu cihān fer ü ẕībā göründi)

ظاهرش زفت وبمعنى تنك تر

Ẓāhireş zift u bema‘ná teng-ter

(Ẓāhiri vāsi‘ ü ma‘náda teng-terdir)

كر نبودى تنك اين افغان ز چيست

Ger nebūdī teng īn efġān ziçīst

(Eger bu cihān teng olmayaydı, ḫalḳıñ bu efġānı nedir)

چون دو تا شد هر كه در وى بيش زيست

Çun dūtā şod her kĭ dervey bīş zīst

(*Nicün dūtā oldı ve beli büküldi?)*

Her şol kimse kĭ ol cihānda ziyāde dirildi, insānıñ çoḳ yaşadıḳça münḥanī olması ve eleminden, nāle vü efġān eylemesi bu cihānıñ teng olmasına delālet ü şehādet eyler ‘azīzim.

در زمان خواب چون آزاد شد

Derzamān-i ḫ^{v}āb çun āzād şod

[37] “Dünya mü’minin zindanı, kafirin cennetidir.” bk. Müslim b. Haccac Ebu Hasan Kuşeyrî, Sahih, “Kitâbu’z-Zühd”, Thk: Muhammed Fuad Abdulbaki, Nşr: Daru İhyai Türasi’l-Arabî, Ts. 2956.

Eger bu cihān teng olmayaydı

(-ḫᵛāb zamānında insān bu cihānıñ ālāmından nice āzād olurdı)

زان ز مکان بنکر که جان چون شاد شد

Z'ān zimekān beniger kĭ cān çun şād şod

(Gör kĭ ol mekāndan cān nice şād oldı)

ابن عباس فرموده که

İbn ʿAbbās fermūde kĭ

(İbn ʿAbbās raḍiyallâhü ʿanhā buyurdı-kĭ)

از فسطاط مصر تا زمین حبشه

EzFusṭāṭ-i Mıṣr tā zemīn-i Ḥabeşe

*Fuṣṭaṭ; Mıṣr ülkesinde bir şehriñ

(Mıṣr'da olan Fusṭāṭ nām şehrden Ḥabeşe dėnilen memālikiñ zemīnine ḳadar)

Yaʿnī Mıṣrʿdan Ḥabeşe'ye ḳadar

کوهها که در او معادن ذهب وفضه وزبرجد بود

Kuhhā kĭ derū maʿāden-i ẕeheb u fıḍḍa u zeberced būd

(Ṭaġlar kĭ o ṭaġlarda altūn gümüş ve zeberced maʿādini idi)

Yaʿnī o ḳadar mesāfede kĭ ṭaġlarıñ cümlesi maʿādin idi, hiç boş, ḫālī ṭaġ yoḳ dėmekdir.

همه تعلق بفرعون داشت

Heme taʿalluḳ beFiraʿvn dāşt

(Bunlarıñ cümlesi Fiʿavn'a müteʿallıḳ idi)

Yaʿnī ānıñ emr ü ḥükmüni ṭutar idi.

وفرمان او درین مواضع بود

Ve fermān-i ū derīn mevāżıʿ būd

(O Firʿavn'ıñ fermānı ḥükmü bu yerlerde-

47

-idi)

بدین سبب مال بسیار بتصرف قبط در آمد

Bedīn sebeb māl-i bisyār betaṣarruf-i Ḳıbṭ derāmed

(Bu sebebden Ḳıbṭīler'iñ taṣarrufunda çoḳ māl geldi)

Ya‘nī ānlar çoḳ māl ṣāḥibi idiler.

ومتحول ومتجمل شدند

Ve muteḥavvil u mutecemmil şodend

(Daḫı müteḥavvil, rengīn ve cemāl, güzellik ānda oldı)

Ya‘nī ānlar rengīn ve cemāl ṣāḥibi oldılar.

وسبب ضلال واضلال شد

Ve sebeb-i ḍelāl u iḍlāl şod

(Daḫı ḍāll u muḍill bu sebebden oldı)

Ya‘nī böyle rengīn ve güzellik cihetiyle hem azġun oldılar ve hem-de ḫalḳı azdırdılar, iḍlāl ėtdiler.

باد چون بر فضای بد کذرد

Bād çun berfeżā-yi bed goẕerd

(Rūzgār çünkĭ kötü bir ṣaḥrādan güẕer ėder geçer)

بوی بد کیرد از هوای خبیث

Būy-i bed gīred ezheva-yi ḫabīṯ

(Kötü ḳoḳu rāyiḥa ṭutar, ḫabīṯ olan havādan)

Ya‘nī rūzgārıñ ḥadd-i ẕātında ḳoḳu rāyiḥa yoḳdur, nereden güẕer ėder ise oradakĭ havāyı saña sevḳ ėdüb getürür dėmekdir.

ṣaḥīfe (50)

کارها موقوف وقت آید نکهدارید وقت

Kārhā mevḳūf vaḳt āyed nigehdārīd vaḳt

(İşler, fi'ller vaḳte mevḳūf gelür, ḥıfẓ ṭutın vaḳti)

Ya'nī her bir iş bir vaḳte mevḳūfdur, o vaḳt geldikde o iş meydāna gelür. O vaḳti żāyi' ėtmeyesiñiz, ḥıfẓ ėdesiñiz dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

Meṣnevī cildi; cild: 4 ṣaḥīfe: 415

جز تو پیش که بر آرد بنده دست

Coz tu pīş kĭ berāred bende dest

(Seniñ ġayrı kimiñ öñüne bende, ḳul dest, el getürür getürmez)

Ya'nī ancaḳ seniñ öñüne ḳul el açar.

هم دعا وهم اجابت از تو است

Hem du'ā vu hem icābet eztu'est

(Daḫı du'ā ve ḳabūl sendendir)

Ya'nī ḳula sen du'ā ėtmegi müyesser ėdersiñ, o da du'ā ėder ve hem-de ānıñ du'āsını sen ḳabūl ėdersiñ, başḳası degildir.

هم ز اول تو دهی میل دعا

Hem zievvel tu dehī meyl du'a

(Daḫı evvelden du'ā ėtmege meyl ü muḥabbet sen vėrirsiñ)

Soñra 'abd, ḳul du'ā ėder

تو دهی آخر دعاها را جزا

Tu dehī āḫir du'arā cezā

(Sen vėrirsiñ āḫir du'ālara cezā)

Senden ġayrı cezā vėrecek yoḳdur.

Fī'l-Meṣnevī

Meṩnevī cildi, cild: 3 ṣaḥīfe: 27

داد مر فرعونرا صد ملك ومال

Dād mer Fir‘avnrā ṣad mülk u māl

(Cenāb-i Ḥaḳ Fir‘avn'a taḥḳīḳ yüz mülk ü māl vėrdi)

تاکه کرد او دعوی عز وجلال

Tā kĭ kerd ū da‘vī-i ‘izz u celāl

(Ḥattá ol Fir‘avn ‘izz ü celāl da‘vāsıñ eyledi)

Ve Ḳıbṭīler'e:

انا ربکمم الا علی

“Ene rabbükümü'l-a‘lá”[38] deyu söyledi.

48

در همه عمرش ندید او درد سر

Derheme ‘ömreş nedīd ū derdser

(Cümle ‘ömründe ol Fir‘avn baş aġrısı görmedi)

تا ننالد سوی حق آن بد کهر

Tā nenāled sūy-i Ḥaḳ ān bed guher

(Tā kim ol bed gevher Ḥaḳ Te‘ālá cānibine nāle [vü] efġān eyleme)

Ve Yā Rabbī, benden bu derd-i seri gider deyu söylemeye.

درد آمد بهتر از ملك جهان

Derd āmed bihter ezmulk-i cihān

(Derd ü belā mü’mine mülk-i cihāndan bihter ü evlā geldi)

تا بخوانی مر خدا را در نهان

Tā beḫ^{v}ānī mer Ḫudārā dernihān

(Tā kim oḳuyasıñ ve du‘ā ḳılasıñ Ḫüdā-yi Müte‘āl Ḥażretleri'ne)

[38] “Ben, sizin en yüce Rabbinizim!” dedi. (79:24)

-imdi maʻlūm olsun-kĭ derd ü belā müʼmine mülk-i cihāndan bihter ü evlá geldi, tā kim mülk-i dünyādan ol kimseye şāhid bu yeter kĭ Ḥaḳ Teʻālá Firʻavn'a mülk-i cihān vėrdi, derd ü belā vėrmedi. Derd ü belāyı sevdigi ḳullarına vėrüb ānları ibtilā vü derd vāsıṭasıyla ehl-i dünyādan mümtāz ü müctebā ḳıldı.

Ḳāle'n-Nebī ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem:

اذا احب الله قوماً ابتلاهم

İẕā eḥabbellâhü ḳavmen ibtelāhüm[39]

Kemā ḳāle ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem:

اذا احب الله عبداً ابتلاه و ان صبر اجتباه

İẕā eḥabbellâhü ʻabden ibtelāhü ve in-ṣabere ictebāhü[40]

Kemā ḳāle ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem:

اذا احب الله عبداً ابتلاه يسمع تضرعه

İẕā eḥabbellâhü ʻabd[en] *ibtelāhü yesmeʻu tażarruʻahū*[41]

Ḳāleʾl-Ḥāfiż

فقير وخسته بدركاهت آمدم رحمى

كه جز ولاى توام نيست هيچ دست آويز

Faḳīr u ḫaste bedergāhet āmedem raḥmī

Kĭ coz velā-yi tu'em nīst hīç dest-āvīz

---

[39] "Eğer Allah bir kavmi severse onları imtihan eder." et-Taberî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed " Muʿcemu'l Evsat, "İsmi Bekir Olanlar" 3228, Dâru'l-Harameyn, Kahire 1995, III, 302.

[40] "Eğer Allah bir kulu severse onu sabırla dener ve onu seçer." el-Beyhâkî, Ahmed b. Hüseyin, Şu'abu'l-İman, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 2003, XII, 236.

[41]"Eger Allah bir kulu severse onun tazarrusunu yani canı gönülden yalvarışını dinlemek için onu imtihan eder" İbn Hibbân, Kitâbu'l-Mecrûhîn mine'l-Muhaddisîn, Dâru's-Sumay'î, Riyad 2000, II, 474.

(Seniñ dergāhına faḳīr ü ḫaste geldim, bir raḥm eyle kĭ seniñ muḥabbetiñden ġayrı saña armaġanım yoḳdur)

Ya‘nī, Yā Rabb! Kerem ü iḥsānıña ḥaḳ olsun-kĭ seniñ derd-i ‘aşḳıñ sebebiyle yine seniñ faḳīr ü muḥtāc ve ḫaste vü bīçāre-i rehiñ oldıġım ḥālde dergāhıña geldim. Bu düşkün ḳuluña bir naẕar-i raḥmet eyle, naẕar eyle kĭ seniñ muḥabbetiñden ve derd ü ġammıñdan ġayrı bir armaġanım yoḳdur.

Ḳāle'l-Kāşifī

چون عذاب[به] آن قوم رسید

Çun ‘aẕāb [be]ān ḳavm resīd

(Çünkĭ o ḳavme ‘aẕāb ulaşdı)

Ya‘nī Fir‘avn'ıñ ḳavmine ‘aẕābıñ gelmesi yaḳīn oldı,

وحی آمد بموسی علیه السلام با قوم خود

Vaḥy āmed beMūsá ‘aleyhi's-selām bāḳavm-i ḫod

(Mūsá ‘Aleyhi's-selām'a vaḥy-i İlâhī geldi, kendü ḳavmiñ ile)

از مصر برون رو که قبطیان را هنکام عذاب رسید

EzMıṣr birūn rev kĭ Ḳıbtīyānrā hengām-i ‘aẕāb resīd

(Mıṣr'dan ṭışaru git kĭ Ḳıbtīler'e ‘aẕāb vaḳti ulaşdı-)

-deyu vaḥy-i İlâhī geldi.

موسی علیه السلام با جماعت بنی إسرائیل متوجه شام شدند

Mūsá ‘aleyhiʿs-selām bācemā‘at-i Beniyy İsrā’īl muteveccih Şām şodend

49

(Mūsá ‘aleyhiʿs-selām Beniyy İsrā’īl cemā‘atiyle berāber Şām-i Şerīf'e müteveccih oldılar)

وبکناره دریای قلزم رسیده

Ve bekenāre-i Deryā-yi Ḳulzum resīde

(Daḫı meşhūr olan Ḳulzüm Deryā'nıñ kenārına ėrişdiler),

دریا شکافته شد وبنی إسرائیل بسلامت آن دریا را بکذشتند

Deryā şikāfte şod u Beniyy İsrā'īl beselāmet ān deryārā bogẕeştend

(Deryā yarıldı, ayrıldı, Beniyy İsrā'īl selāmetle o deryādan geçdiler, güzār ėtdiler)

چنانچه حق سبحانه وتعالی میفرماید

Çunānçe Ḥaḳ Subḥāne vu Te'ālá mīfermāyed

(Öylece kĭ Ḥaḳ Te'ālá buyurdı)

وجاوزنا ببنی اسرائیل البحر

Ve cāveznā biBeniyy İsrā'īle'l-baḥra [42]

وبکذرانیدیم فرزندان یعقوب را از دریای قلزم بسلامت

Ve bogẕerānīdīm ferzendān-i Ya'ḳūb-rā ezDeryā-yi Ḳulzum beselāmet

(Biz 'Aẕīmü'ş-şān geçürdük, güzer ėtdirdik Ya'ḳūb'uñ evlādlarını Deryā-yı Ḳulzüm'den selāmet ile)

Ḳāle'l-Kāşifī

بغیا برای ستم کردن بنی إسرائیل

Baġy[en] berā-yi sitem kerden Beniyy İsrā'il

(Āyet-i kerīmelerde olan baġy[en] lafẓ-ı şerīfi Benī İsrā'īl'e Fir'avn'ıñ sitem [ü] cevr ü cefā eylemek içündür)

وعدوا از جهت واز حد بیرون بردن از جفای ایشان

Ve 'adv[en] ezcihet v'ez ḥadd birūn borden ezcefā-yi īşānrā

(Daḫı āyet-i kerīmede 'adv[en] lafẓ-ı şerīfi cihet ü ḥadden ṭışaru ya'nī ḥesābsız onlara cefā ėtmekden kināyedir)

---

[42] **İsrailoğullarını denizden geçirdik**. Derken, kendilerine ait putlara tapan bir kavme rastladılar. İsrailoğulları, "Ey Mûsâ! Onların kendilerine ait ilâhları (putları) olduğu gibi sen de bize ait bir ilâh yapsana" dediler. Mûsa şöyle dedi: "Şüphesiz siz cahillik eden bir kavimsiniz."(7:138)

Ya‘nī Fir‘avn Benī İsrā’īl'e ḥaddsiz ḥesābsız cevr ü cefā vü sitem eylediler dėmekdir, kināyedir.

Ḳāle'l-Kāşifī

پس چون بکنار دریا رسیدند

Pes çun bekenār-i deryā resīdend

(Benī İsrā’īl'den soñra çünkĭ Fir‘avn ve ḳavmi deryānıñ kenārına ulaşdılar)

و اسب فرعون بسبب بوی مادیان که جبریل سوار بود

Ve esb-i Fir‘avn besebeb-i bū-yi mādiyān kĭ Cibrīl suvār būd

(Fir‘avnˈıñ atı ḥayvānı Cebrā’īl ‘aleyhi's-selāmˈıñ süvār oldıġı ḳışraḳıñ ḳoḳusu rāyiḥası sebebiyle)

Ya‘nī Cebrā’īl ‘aleyhi's-selām ḳışraḳa rākibdir, Fir‘avn bir ayġır ḥayvānda idi.

بدرامد ولشکر متابعت نموده

Bederāmed u leşker mutāba‘at numūde

Bu sebebden Fir‘avnˈıñ atı ḳışraḳıñ ḳoḳusuyla hemān deryāya geldi, Cebrā’īl öñünde gideyordı, Fir‘avn görmezdi ve ‘askeri-de Fir‘avn'a teba‘iyyet gösterdiler. Ya‘nī ānlar da cümlet[en] deryāya girdiler.

همه خود را در دریا افکندند

Heme ḫodrā derderyā ufkendend

(Cümlesi ḫod deryāya düşdiler)

وفرعون نمی خواست که بدریا در آمد

Ve Fir‘avn nemī ḫ[v]āst kĭ bederyā derāmed

50

(Fir‘avn istemez idi-kĭ deryāya gele ve gire)

اما مرکب او را می برد

Ammā merkeb-i ūrā mībord

(Lâkin bindigi ḥayvān deryāya atıldı)

Çünkĭ öñünde ḳışraḳı gördi, daha Fir‘avn'ı dinlemey[ib] hemān ḳışraḳıñ arḳası şıra sürdi.

نیست معبودی مستحق عبادت

Nīst ma‘būdī musteḥaḳḳ ‘ibādet

(Bir ma‘būd yoḳdur kĭ ‘ibādet müsteḥaḳḳ)

مکر آن خدایی که بدعوت موسی علیه السلام

Meger ān Ḫudāyī kĭ beda‘vet-i Mūsá ‘aleyhi's-selām

(İllā ol Ḫüdā'ya kĭ ol Ḥaḳḳ'a kĭ Mūsá ‘aleyhi's-selām da‘vetidir)

Ya‘nī Mūsá ‘aleyhi's-selām'ıñ da‘vet ėtdigi bizi oraya çaġırdıġı Cenāb-i Ḥaḳḳ'a īmān ü ‘ibādet vardır.

ṣaḥīfe (51)

بنده که خود را از غرقه شدن

Bende kĭ ḫodrā ezġarḳe şoden

(Bir bende bir ḳul kĭ kendüyi ġarḳ olmaḳdan, boġulmaḳdan)

در کرداب فنا نرهاند

Dergirdāb-i fenā nerehāned

(Fenā girdābından ḳurtaramaz)

چرا صدای انا ربکم الأعلی بسمع جهانیان رساند

Çerā sadā-yi “*Ene rabbukmu'l-a‘lá*” besemi‘-i cihāniyān resāned

(Niçün “Ene rabbükümü'l-a‘lá” علی الا ربکم انا ṣadāsını dünyā vü cihān ehliniñ ḳulaġına ulaşdırır)

عاجز ای کو اسیر خواب وخورست

‘Ācizī k'ū esīr-i ḫ^{v}āb u ḫorest

(Bir ‘āciz kĭ o ‘āciz uyḳu ve yemek esīridir)

لاف قدرت زند چه بیخبرست

Lāf-i ḳudret zened çĭ bīḫaberest

(Ḳudretden lāf urmañ ne ḫabersizlikdir)

آنکه در نفس خود زبون باشد

Ān kĭ dernefs-i ḫod zebūn bāşed

(Ol kimesne kĭ kendü nefsine zebūn olmuş)

صاحب اقتدار چون باشد

Ṣāḥib-i iḳtidār çun bāşed

(Ṣāhib-i ḳudret ü ḳuvvet nice olur)

Olmaz. dėmekdir.

Ḳāleʿl-Kāşifī

بعد از انکه فرعون این سخن کفت

Ba‘d ezān kĭ Fir‘avn īn suḥan goft

(Ondan ṣoñra kĭ Fir‘avn bu sözi söyledi)

Ya‘nī ḥīn-i ġarḳda āmentü bih Benū İsrā’īl dėdi.

ṣaḥīfe (52)

حق تعالی بجبریل در جواب او فرموده آلان الی اخره

Ḥaḳ Te‘ālá beCibrīl dercevāb-i ū fermūde elān ilá āḫirihi

(Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri o Fir‘avn'ıñ cevābında Cebrā’īl ‘aleyhiʿs-selāmʿa buyurdı-kĭ elān āyet-i kerīmesini oḳudı-)

-ilá āḫirihi dėmekdir.

Meṣnevī cildi; cild: 5
ṣaḥīfe: 216

Ve fī'l-Meṣnevī

نی ترا از روی ظاهر طاعتی

Nī turā ezrūy-i ẓāhir ṭā‘atī

(Ne ẓāhir yüzünden seniñ bir ṭā‘atiñ vardır)

نی ترا در سر وباطن نیتی

Nī turā dersırr u bāṭın niyyetī

(Ne seniñ sırr ü bāṭından bir ḫayr niyyetiñ vardır)

Ya‘nī ne senden ṭā‘at ü ‘ibādet eylemek ve ne bāṭın[en] āña niyyet ḳılmak ṣādır olmuşdur.

51

نی ترا شبها مناجات وقیام-

Nī turā şebhā munācāt u ḳıyām

(Ne seniñ gėcelerde münācāt u ḳıyāmıñ vardır)

نی ترا درروز پرهیز وصیام

Nī turā derrūz perhīz u ṣıyām

(Ne seniñ gündüzde perhīz ü ṣıyāmıñ vardır)

نی ترا حفظ زبان ز آزار کس

Nī turā ḥıfẓ-i zebān z'āzār-i kes

(Ne saña kĭmseyi rencīde eylemekden lisānını ḥıfẓ eylemek oldı)

نی نظر کردن بعبرت پیش و پس

Nī naẓar kerden be‘ibret pīş u pes

(Ne öñüne ve ardıña ‘ibretle naẓar eylemek oldı-kĭ)

Cümle ṭā‘ātdan biri lisānını īẕā-yi nāssa müte‘llıḳ olan kelimātdan ḥıfẓ eylemekdir ve biri daḫı insān öñüne ve ardına ‘ibretle naẓar ḳılmaḳdır. Ya‘nī senden evvel gelenler ne oldı ve seniñ gidecek yeriñ neresidir, ne olacaḳsıñ deyu tefekkür ėtmek ve gidenlerden ‘ibret almaḳ lāzımdır.

پیش چه بود یاد مرك ونزع خویش

Pīş çĭ būd yād-i merg u nez‘-i hᵛīş

(Pīş nedir ya‘nī öñ nedir, ölümi ve kendi ḥālet-i nez‘iñi yād ėtmekdir, düşünmekdir)

پس چه باشد مردن یاران پیش

Pes çĭ bāşed morden-i yārān pīş

(Pes nedir ya‘nī arḳa nedir, yārānıñıñ dostlarınıñ senden muḳaddem olmasıdır)

Ya‘nī ‘ibretle öñüne baḳmaḳ nedir? Mevtiñi ve ḥālet-i nez‘iñi zikr eylemek ve ānıñ içün tedārük ḳılmaḳ, mevt gelmezden evvel āña müte’ehhib ve müsta‘idd olmaḳdır. Arḳa nedir? Senden muḳaddem yārān ü iḫvānıñ olması kān, ānlar senden muḳaddem ölmekle seniñ arda ḳalmaḳlıġıñ ānlara ‘ibretle naẓar ḳılmaḳ ve ānlarıñ ḥālinden müteyaḳḳıẓ ü mütenaşşıḥ olmaḳdır.

Fī'l-Meşnevī

كرده تأويل حرف بكر را

Kerde te’vīl ḥarf-i bikrrā

Ey hevāsını ilâh ittiḫāz ėden ve te’vīl-i bāṭıl semtine giden kimse

(-bikr-i kelimeyi te’vīl eylemişsiñ)

Ya‘nī ḥaḳīḳat-i ma‘nāya muṭṭali‘ olmayub muḳteżā-yi hevā-yi nefsiñ üzre ma‘nā vėrmişsiñ.

خويش را تأويل كن نى ذكر را

Ḫ^{v}īşrā te’vīl kon nī ẕikrrā

(Kendini Ḳur’ān'a te’vīl eyle Ḳur’ān ve Ḥadīṩ'i degil)

Ya‘nī lāzım ü vācib olan oldur kĭ kendini ıṣlāḥ ėdüb Ḥażret-i Ḳur’ān'a uydurasıñ ve Ḳur’ān'ı murād-i nefsiñ üzre te’vīl ėtmeyüb ḥāli üzre ḳoyasıñ. Bu gūne te’vīl ėdenlere ve muḳtezā-yi hevāları üzre tevcīh ḳılanlara bir sebīl-i tevbīḫ ḫiṭāb ėdüb buyururlar,

52

بر هوا تأويل قرآن ميكنى

şaḥīfe (53)

Meşnevī cildi; cild: 1

şaḥīfe: 102

من فرالقران
[فسر] برأيه فليتبوء مقعده من النار

Men ferā'l [fessare'l-] ḳur'āne bire'yihi fel-yetebevve’ meḳ‘adehu mine'n-nār

[Kim kur’ânı kendi re'yine göre tefsir ederse cehennemdeki yerini hazırlasın]

ḫadīŝ-i şerīfi kuvvet-i rivayetle tefsīr ve te’vīl ėdenler ḥaḳḳında vārid olmuşdur.

Berhevā te’vil-i Ḳurʿān mīkonī

(Ey te’vīl-i bāṭıl ṣāḥibi, hevāñ üzre Ḳur’ān'ı te’vīl ėdersiñ)

-Murādu'llâha ve murād-i Resūlüllâh'a -ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem- üzre te’vīl eylemezsiñ.

پست وکژ شد از تو معنیء سنی

Pest u kej şod eztu maʿná-i senī

(Bülend derviş maʿná-sından alçaḳ ve egri oldı)

Yaʿnī Ḳur’ān'ıñ ve anıñ maʿnāsı nefsü'l-emrde ʿālī dervişdir, ammā sen hevā-yi nefsiñ üzre te’vīl eylediginden alçaḳ ve egri oldı dėmekdir ʿazīzim.

چون محك دیدی سیه کشتی چوقلب

Çun miḥekk dīdī siyeh geştī çu ḳalb

(Çünkĭ mihekki gördüñ, siyāh olduñ ḳalb gibi)

Naṣıl ḳalb gümüş mihekk ṭaşını gördükde siyāh olur rengi, işte sen-de ānıñ gibi vaḳt-i imtiḥānda böyle siyāh-rūy olursuñ.

نقش شیری رفت و پیدا کشت کلب

Naḳş-i şīrī reft u peydā geşt kelb

(Arslan naḳşı gitdi, köbek[köpek] naḳşı ẓāhir oldı)

Yaʿnī köbek [köpek] arslanıñ postunu giyüb ben arslanım dėse vaḳt-i imtiḥānda o post fā’ide vėrmez, aṣl kendiniñ naḳşı ve rengi olan köbeklik [köpeklik] ẓāhir olur.

ودر زاد المسیر آورده که

Ve der*Zādu'l-Muyesser* āverde kĭ

(Zādüʾl-Müyesser nam kitābında getürülmüşdür kĭ)

Yaʿnī o kitābda rivāyet olunur kĭ

ان بمعنی مای نافیه است

Ān ma‘ná-fih'est

(Ān kelimesi mā‘ná-fīhdir)

یعنی تو در شك نیستی

Ya‘nī tu derşekk nīstī

(Ya‘nī yā Resūlüllâh, seniñ şekk ü şübheñiz yoḳdur)

اما برای زیادتئ بصیرت سؤال کن از اهل کتاب

Ammā bera-yi ziyādetī-i başıret su’āl kon ezEhl-i Kitāb

(Lâkin başīretiñ ziyādesi içün Ehl-i Kitāb’dan su’āl eyle)

Ya‘nī İncīl ve Tevrāt'da beyān ü zikr olunmuşdur dėmek olur.

چون چنین وسواس دیدی زود زود

Çun çunīn vesvās dīdī zūd zūd

(Çünkĭ böylece vesvese gördüñ, ‘acele ‘acele tīz tīz)

با خدا کرد ودرا اندر سجود

BāḪudā kerd u derā ender sucūd

(Cenāb-i Ḥaḳk'a rücū‘ ve gel secde içinde)

Ya‘nī böyle bir vesvese ẓuhūr ėder ise ‘acele ‘acele Cenāb-i Ḥaḳḳ'a rücū‘ ėdüb ve gel āña secde eyle.

سجده که را تر کن از أشك روان

Secdegāhrā ter kon ezeşk-i revān

(Secdegāhı ıṣlat, aḳıcı gözyaşıyla)

Ya‘nī hemān secde eyle ve çoḳ aġla-

53

کای خدا تو وا رهانم زین کمان

K'ey Ḫudā tu vā rehānem z'īn gumān

(Kĭ ey Ḫüdā, sen beni ḳurtar, bu gümān ü şekkden)

deyu niyāz ü duʿā eyle dėmekdir.

کو ندانستی مراد حق ازین

K'ū nedānestī murād-i Ḥaḳ ezīn

(Öyle kĭ bilmediñ, bundan murād-i Ḥaḳḳ'ı)

Yaʿnī Ḥaḳḳ'ıñ murādı ne oldıġını bilmediñ

فاسئال اهل العلم حتی تطمئن

Fāse'l-ehlü'l-ʿilme ḥattá teṭma'innü

(Ehl-i ʿilmden su'āl ėt, ḥattá muṭma'innü'l-ḳulūb olasın)

dėmekdir. Yaʿnī bir şeyde şekk ü şübḥe ėderseñ, ʿacele Cenāb-i Ḥaḳḳ'a secde eyle, aġla, tażarruʿ ü niyāz ėt ve Ḥaḳḳ'ıñ murādını bilmediñ ʿulemāya gidüb su'āl ėt kĭ ḳalbiñ muṭma'in olsun, iʿtiḳādıñ düzelsiñ dėmekdir ʿazīzim.

Fi'l-Meṣnevī

تنکتر آمد خیالات از عدم

Tengter āmed ḫayālāt ezʿadem

ʿĀlem-i ʿadem-kĭ murād ʿālem-i aʿyān ve ʿālem-i ervāḥdır-

(-ḫayālāt ʿālemi āndan ziyāde teng ü żīḳdır, tengter geldi)

زان سبب باشد خیال اسباب غم

Z'ān sebeb bāşed ḫayāl esbāb-i ġam

(Ol sebebden ḫayāl esbāb-ı ġamm oldı-)

8- Meṩnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 269

Teng-ter dėmekdir.

ṣaḥīfe 54

8- Ancaḳ bu aralıḳ ʿālemi cemīʿ[an] ʿālem-i ḫayālden eżyaḳ oldı, ol teng-ter oldıġından ötüri olur ol ʿālem-i hestīde, ḳamer hilāl gibi küçük görinür, hālbuki ʿālem-i ḫayālde o büyükdür zīrā ehl-i heyet dėmişlerdir kĭ ḳameriñ vücūdı alṭmış bu zemīn ḳadardır. Pes ḫayāl anı ʿazīm ü kebīr taḫayyül eyler, ʿālem-i ḫayālde anıñ cürmi böyle ʿazīm ü kebīr iken bu ʿālem-i vücūdda hilāl gibi saġīr olur. Bu maʿnā delālet eyler kĭ bu vücūd ʿālemi ʿālem-i ḫayālden teng-ter ü asġar ola ʿazīzim.

-kĭ ‘ālem-i a‘yān ü ervāḥda ġamm ve esbāb-i ġamm yoḳdur

Ve Ḳāle'l-Kāşifī

یعنی قولی که در لوح محفوظ نوشته

Ya‘nī ḳavlī kĭ derLevḥ-i Maḥfūz nivişte

(Bir söz bir ḳavl kĭ Levḥ-i Maḥfūz'da yazılmışdır)

که ایشان بر کفر میرند

Kĭ īşān berkufr mīrend

(Kĭ ānlar küfr üzre olurlar ve giderler)

وملائکه را بران خبر داده

Ve melā’ikerā berān ḫaber dāde

(Daḫı melā’ikeye o ḫaber vėrilmişdir)

Ya‘nī ānlarıñ küfr üzre olacaḳları melā’ikeye daḫı iḫbār ü iş‘ār olunmuşdur.

چرا اهل قری ایمان نیاوردند

Çerā ehl-i Ḳurá īmān neyāverdend

(Niçün Ḳurá ahālīsi īmān getürmediler)

قبل از معاینه عذاب وتعجیل نکردند

Ḳabl ezmu‘āyene-i ‘aẕāb u ta‘cīl nekerdend

(‘Aẕābı mu‘āyeneden evvel daḫı ta‘cīl ėtmediler)

پیش از حلول آن تا نفع کردی ایشانرا

Pīş ezḥulūl-i ān tā nef‘ kerdī īşānrā

(O ‘aẕābıñ ḥulūlünden evvel kĭ ḥattá ānlara nef‘ ü fā’ide olurdı)

ایمان ایشان

Īmān-i īşān

(Ānlarıñ īmānı)

Ānlara nāfi‘ ü fā’ide olurdı.

لیکن قوم یونس چون امارات عذاب

Līkin ḳavm-i Yūnus çun emārāt-i ‘aẕāb

(Lâkin Yūnus ‘aleyhi's-selām'ıñ ḳavmi çünkĭ ‘aẕāb emāretini)

مشاهده نمودند تأخیر نکردند

Muşāhede numūdend te’ḫīr nekerdend

(Müşāhede göstermekden ya‘nī müşāhede ėder ėtmez te’ḫīr ėtmediler)

ایمان خود را تا بوقت حلول

Īmān-i ḫodrā tā bevaḳt-i ḥulūl

(Kendi īmānlarını ḥattá ‘aẕābıñ ḥulūl ve gelmesi vaḳtine-)

-der‘aḳab īmān ėtdiler dėmekdir.

54

وایمان آوردند

Ve īmān āverdend

(Der‘aḳab īmān getürdiler)

-ānlar dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

بندکی در غیب آمد خوب وکش

Bendegī derġayb āmed ḫūb u kaş

(Ḥıḏmet ve bendelik ġaybda ḫūb ve güzel gelür)

حفظ غیب آید در استبعاد خوش

Ḥıfẓ-i ġayb āyed deristi‘bād ḫoş

(Ġaybıñ ḥıfẓı isti‘bādda ḫoş gelür)

Ya‘nī efendisiniñ bir bende ḥużūrunda degil iken ġāyibde bendelik eylemek ḥużūrunda olan bendelikden ḫūb ü lâṭīfdir zirā ‘ibādet ḳılmakda ve ṭālib-i ḥıḍmet olmaḳda ġaybı ḥıfẓ ėtmek evlā vü ḫoşdur.

طاعت وایمان کنون محمود شد

Ṭā‘at u īmān kenūn maḥmūd şod

(Ṭā‘at ü īmān şimdi maḥmūd ü memdūḥ oldı)

بعد مرك اندر عیان مردود شد

Ba‘d-i merg ender ‘ayān merdūd şod

(Mevtden soñra ‘ayān vaḳtinde īmān merdūd oldı)

Ānıñ içün īmān-i ye’s maḳbūl degildir.

Ḳāle'l-Kāşifī

یونس ایشانرا خبر داد

Yūnus īşānrā ḫaber dād

(Ḥażret-i Yūnus ‘aleyhi's-selām ānlara ḫaber vėrdi)

از میان قوم یونس بیرون رفته

Ezmeyān-i ḳavm Yūnus bīrūn refte

(Ḳavmiñ arasından ortasından Yūnus ‘aleyhi's-selām ṭaşra gitmiş idi)

Ya‘nī ‘aẕābıñ gelecegini ānlara ḫaber vėrüb kendüsi aralarından ṭışaruya gitdi, çıḳdı.

در شکاف کوهی پنهان

Derşekāf-i kūhī pinhān

(Bir ṭaġıñ yarıġında gizlendi)

چون زمان موعود رسید

Meŝnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 310

Nitekim İbn Mes‘ūd radıyallâhü ‘anh Ḥażretlerinden rivāyet olunur kī buyurmuşlar: Ḳāle ‘aleyhi's-selām:

و الذی لا اله غیره و ما آمن احد ایمانا افضل من ایمان بغیب

Vellezī lā ilâhe ġayruhu ve mā āmene eḥad^{ün} *īmān*^{en} *efḍalü min īmān*^{in} *biġayb*^{in}

sümme kara’e ‘aleyhi's-selām:

و الذین یومنون بالغیب

Ve'l-lezīne yü’minūne bi'l-ġaybi [Bakara/3]

“Bi'l-ġayb”de bā-iltibās içündür,

من ایمان ملتبس بغیب

min īmāni mültebis biġaybi dėmek olur.

Çun zamān-i mev‘ūd resīd

(Çünkĭ va‘ad olunan zamān ulaşdı, vaḳt-i mev‘ūd geldi)

حق تعالی بمالك دوزخ اشارت كرد كه

Ḥaḳ Te‘alá bemālik-i dūzeḫ işāret kerd kĭ

(Cenāb-i Ḥaḳ cehennemiñ mālikine işāret ėtdi-kĭ)

Ya‘nī fermān buyurdı-kĭ

بمقدار شعيره از سموم دوزخ

Bemiḳdār-i şe‘īre ezsemūm-i duzeḫ

(Bir arpa miḳdārı cehennemden rūzgār kĭ āña sem[ūm] rūzgārı derler-)

-insānı helāk ėder.

بد يشان فرست

Bedīşān firist

(Ānlara gönder)

مالك فرمان الهی را بجا آورد

Mālik fermān-i ilâḥī-rā becā āverd

(Ol cehennemiñ māliki fermān-i İlâhī'i yerine getürdi)

Ya‘nī ceḥennemden Semūm rūzgārını.

سموم بصورت ابر سياه

Semūm beṣūret-i ebr-i siyāh

(Semūm siyāh bir buluṭ ṣūretinde)

با دود غليظ وشراره آتش بيامده

Bādūd-i ġalīẓ şerāre-i āteş beyāmed

(Ġalīẓ duḫān ile āteş-i şerārelerini eṭrāfa ṣaçaraḳ gelmiş idi)

55

كرد مدينه نينوى را فرو كرفت

Gird-i medīne-i Nīnevī-rā furū girift

*gird; eṭrāfına dėmek

(Nīnevī [Ninova] ismiyle müsemmā olan şehriñ eṭrāfına aşaġı ṭutdı)

Ya‘nī ānlarıñ olduḳları şehriñ ismi Nīnevī idi, ānıñ eṭrāfını aşaġı ṭoġrı ṭutdı.

اهل آن شهر دانستند كه يونس راست كفته

Ehl-i ān şehr dānistend kĭ Yūnus rāst gofte

(O şehriñ ahālīsi bildiler kĭ Yūnus ‘aleyhi's-selām doġrı söylemişdir)

Ya‘nī “ ‘Aẕāb getür” dėdi. Bu söz doġrı oldıġı[nı] taṣdīḳ ėtdiler.

روى بملك آوردند واو مرد عاقل بود

Rūy bemelik āverdend u ū merd ‘āḳil būd

(Şehriñ ahālīsi yüzlerini o şehriñ melikine pādişāhına getürdiler, o pādişāh ‘āḳil idi)

فرمود كه يونس را طلب كنيد

Fermūd kĭ Yūnus-rā ṭaleb konīd

(O pādişāh buyurdı-kĭ Yūnus'u ṭaleb idiñ, arayıñ)

چندانكه طلبيدند نيافتند

Çendān kĭ ṭalebīdend neyāftend

(Ahālī ol ḳadar aradılar, bulamadılar)

ملك كفت اكر يونس برفت

Melik goft eger Yūnus bereft

(Pādişāh dėdi, egerçi Yūnus gitdi)

خدايى كه ما را بدعوت ميكرد باقيست

Ḫudayī kĭ mārā beda‘vet mīkerd bāḳīst

(Bir Ḫüdāyā kĭ bizi da‘vet ėderdi, o Ḫüdā bāḳīdir dėdi)

ودانا وشنوا

Ve dānā vu şenevā

(Daḫı o Ḫüdā bilici ve işidicidir)

اکنون هیچ چاره نیست

Eknūn hīç çāre nīst

(Dėdi şimdi hiç çāre yoḳdur)

الا انکه عجز وشکستکی وتضرع بدرکاه او بریم

İllā ān-kĭ ‘acz u şikestegī vu tażarru‘ bedergāh-i Ū berīm

(İllā ol çāre vardır kĭ ‘acizlik, ḳırıklıḳ tażarru‘ ü niyāz o Ḫüdā'nıñ dergāhına getürelim dėdi)

پس ملك سر و پابرهنه پلاسی در پوشید

Pes melik ser u pā berehne pelāsī derpūşīd

(İmdi pādişāh başı ayaġı açıḳ ya‘nī ‘uryān olaraḳ bir pelāsı üzerine aldı)

ورعایا بهمین صورت روی بصحرا نهادند

Ve re‘āyā behemīn ṣūret rūy beṣaḥrā nehādend

(Daḫı re‘āyāsı bu ṣūretde yüzlerini ṣahrā cānibine ḳodılar)

Ya‘nī gerek pādişāh ve gerek ahālī ‘uryān [ü] püryān olaraḳ şehrden çıḳub ṣahrāya gitdiler.

مرد وزن وخرد وبزرك خروش وفریاد در کرفتند

Merd u zen u ḫord u bozorg ḫurūş u feryād giriftend

(Erkek ve ḳarı çocuk ve büyük ḫurūş feryād ṭutdılar)

کودکانرا از مادران جدا کردند

Kūdekānrā ezmāderān cudā kerdend

(Çocuḳları analarından cüdā eylediler, ayırdılar)

Buña cānlar mı dayanır ‘azīzim? Naşıl merḥamet-i İlâhī-

56

-ẓuḥūr ėtmez sulṭānım?

ṣaḥīfe (55)

من امیدوارم ز لطف کریم

Men umīdvārem ziluṭf-i Kerīm

(Kerīm olan Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ lüṭfundan ben ümīd getürerem, ümīdvārım)

که خوانم کنه پیش عفو عظیم

Kĭ ḫ^{v}ānem guneh pīş-i ‘afv-i ‘Aẓīm

(Kĭ ‘afv-i ‘Aẓīm büyük olan Cenāb-i Ḥaḳḳ'ın öñüne günāhı oḳurum)

Ya‘nī günāhı muḳırr ü mu‘terif olurum.

افعل بنا ما انت اهله

İf‘al binā mā ente ehlühu

İşle bize şol şey-kĭ sen āña ehlsin ya‘nī saña yaḳışan şey’i bize işle.

و لا تفعل بنا ما نحن اهله

Ve lātef‘al binā mā naḥnü ehlühu[43]

Bize işleme şol şey’i kĭ biz āña ehl ü müsteḥaḳḳ olduḳ.

واز أول ذی الحجة تا عاشر محرم برین وجه می نالیدند

V'ez evvel-i ẕī'lḥice tā ‘āşr-i muḥarrem berīn vechī mīnālīdend

(Zīlḥicce ayınıñ evvelinden tā muḥarrem'iñ onuncı gününe ḳadar bu vecḥle nālīn ü efġān idiler)

ودرین چهل روزه از افغان وناله نیاسوده

Ve derīn çihil rūze ezefġān u nāle neyāsūde

(Bu ḳırḳ günde eyledikleri efġān ü nāleden bir fā’ide olmadı)

دردمندی وبیچارکی بموقف عرض میرسانیدند

[43] Yunus as.’ın kavmiyle ilgili anlatılan bir kıssada geçen duadır. bk. “*Nesefi Tefsiri”*, (çev. Harun ÜNAL) Ravza Yayınları, İstanbul 2007, V,252.

Derdmendī vu bīçāregī bemevḳuf-i ‘arż mīresānīdend

(Derdmend ü bīçāreler ‘arż mevḳi‘ine ulaşmadılar)

Ya‘nī bu bīçāreleriñ niyāz ü tażarru‘ları ḳabūl ve du‘āları müstecāb olmadı.

چاره ما ساز که بی یاوریم

Çāre-i mā sāz kĭ bīyāverīm

(Bizim çāremizi düze kĭ bīmu‘īn ü bīnāṣırız)

کر تو برانی بکه رو آوریم

Ger tu berānī bekĭ rū āverīm

(Eger sen bizi dergāhından redd ėderseñ sürerseñ kime yüz getürelim)

بی طربیم از همه سازنده

Bī-ṭarabīm ezheme sāzende

(Cümle sāzendelerden bīṭarabım)

Ya‘nī ne-ḳadar calḳılar [çalgılar] çalsalar aṣlā göñlümde neş’e olub raḳṣ ü simā‘ ėtmem, ya‘nī şiddet-i ġam ü ḫüznünden kināyedir.

جز تو نداریم نوازنده

Coz tu nedārīm nevāzende

(Senden ġayrı oḫşamaḳ ṭutmazam)

Ya‘nī sen beni oḫşarsıñ, iltifāt ėdersiñ, başḳası degildir.

پیش تو کربی سرو پاآمدیم

Pīş-i tu ger bī-ser u pā āmedīm

(Seniñ öñüne başsız ayaḳsız gelmişiz)

هم بامید تو خدا آمدیم

Hem beumīd-i tu Ḫudā āmedīm

(Daḫı seniñ ümīdiñ ile ey Ḫüdā gelmişiz)

قومی میکفتند خداوندا یونس ما را

Ḳavmī mīgoftend Ḫudāvendā Yūnus mārā

(Ol ahālīden dīger bir ḳavm dėdiler, ey Ḫudā Yūnus bize)

57

کفته بود که خدای من کفته بندکان بخرید وآزاد کنید

Gofte būd kĭ Ḫudā-yi men gofte bendegān beḫarīd u āzād konīd

(Söylemiş idi-kĭ Cenāb-i Ḫüdā buyurdı-kĭ bende, ʻabd ṣatın alub āzād ėdiñ deyu buyurmuşsuñ)

ما بندکان توایم تو بکرم ازاد کن

Mā bendegān-i tu'īm tu bekerem āzād kon

(Biz seniñ bendeleriñiz, lüṭf u keremle bizi āzād eyle)

جماعتی دیکر می نالیدند الهنا

Cemāʻatī-i diger mīnālīdend ilâhnā

(Dīger bir cemāʻat nālān [ü] efgān ėtdiler kĭ ey bizim ilâhımız)

ما را یونس خبر داد که

Mārā Yūnus ḫaber dād kĭ

(Bize Yūnus ḫaber vėrdi-kĭ)

تو خداوند فرموده که بیچارکان ودرماند کانرا دستکیری

Tu Ḫudāvend fermūde kĭ bīçāregān u dermāndegānrā destgīrī

(Sen Ḫüdāvend buyurmuşsuñ-kĭ bīçāreleriñ dermāndeleriñ elini ṭutuñ)

Yaʻnī muʻāvenet ve yardım ėdiñ deyu.

ما بیچاره ودر مانده ایم بفضل خود ما را دستکیر

Mā bīçāre vu dermānde'īm befażl-i ḫod mārā destgīr

(İşte biz bīçāre vü dermāndeyiz, sen fażl ü keremiñ ile bizim elimizi ṭut)

بعض دیکر بعرض میرسانیدند که

Ba‘ż-i diger be‘arż mīresānīdend kĭ

(Ahālīden dīger ba‘żıları ‘arż ü niyāza ulaşdırırlar kĭ)

ای پروردکار ما یونس از قول تو میفرمود که

Ey Perverdgār mā Yūnus ezḳavl-i tu mīfermūd kĭ

(Ey Perverdigār, Yūnus bize seniñ ḳavlinden ve kelāmından olaraḳ buyurdı-kĭ)

هر که بر شما ستم کند ازو در کذرانید

Her kĭ berşumā sitem koned ezū dergoẕerānīd

(Her kim-kĭ siziñ üzerinize ẓulm ü cevr ü sitem ėder, āndan güzer ėdiñiz)

Ya‘nī ānıñ cevr ü ẓulmünden geçiñiz, muḳābele ėtmeyeziñ [etmeyiñiz].

خدایا ما بکناه بر خود ستم کرده ایم

Ḫudāyā mā begunāh berḫod sitem kerde'īm

(Ey Ḫüdā, biz günāh ü ma‘ṣiyyet ile kendümize ẓulm ü cevr ü sitem eylemişiz)

بر ما عفو کن

Bermā ‘afv kon

(Bizim üzerimize ‘afv eyle)

برخی دیکر بدین کونه ادا میکردند که

Berḫī-i dīger bedīn güne edā mīkerdend kĭ

(Dīger ba‘żısı bu güne niyāz edā eylediler kĭ)

یونس مارا کفت که سائلانرا رد مکنید

Yūnus mārā goft kĭ sā’ilānrā redd mekonīd

(Yūnus bize dėdi-kĭ sā’illeri redd ėtmeyeñiz)

سائلان روی بدرکاه کرمت آورده ایم

Sa’ilān rūy bedergāh-i keremet āverde'īm

(Biz sā'iller yüzlerimizi seniñ keremiñ dergāhına getürmişiz)

ما را رد مکن

Mārā redd mekon

(Bizi redd ėtme)

ما تهی دستان بر آوردیم دستی در دعا

Mā tehī-destān berāverdīm destī derduʿa

(Biz eli boşlar eli duʿāya getürmişiz)

نقد فیضی نه برین دست کنهکاران همه

Naḳd-i feyżī neh berīn dest-i gunehkārān-i heme

(Peşīn ü naḳd olan feyż-i İlâhiyye'ni

58

bu günehkārıñ eline ḳoy, iḥsān eyle)

القصه روز چهلم که آذینه بود وعاشورا

El-ḳıṣṣa rūz-i çihilem kĭ āẕīne būd u ʿāşūrā

(El-ḳıṣṣa bu ḳırḳ günümüzde cumʿa güni yevm-i ʿāşūrā idi)

Yaʿnī muharrem'iñ onuncı cumʿa güni idi.

اثر مناجات دلسوز ایشان ظهور نمود

Eṯer-i munācāt dil-sūz-i īşān ẓuhūr numūd

(Münācātıñ eṯeri ānlarıñ yanmış olan ḳalblerine żāhir oldı,ve ẓuhūr gösterdi)

برات نجات از دیوان رحمت نوشته شد

Berāt necāt ezdīvān-i raḥmet nivişte şod

(Necāt ü selāmet berāt-i ʿālī-şānı raḥmet-i İlâhiyye dīvānından meclisinden yazılmış oldı)

وظلمت سحاب مرتفع کشته

Ve ẓulmet-seḥab murtefi‘ geşte

(Ẓulmet olan buluṭ ḳalḳdı, mürtefi‘ oldı)

ابر رحمت سایه رأفت بر مفارق ایشان افکنده

Ebr-i raḥmet sāye-i re’fet bermefārıḳ-i īşān efkende

(Raḥmet buluṭı ānlarıñ başları ḳafāları üzre re’fet-i sāyesini bıraḳdı)

یونس بعد از چهل روز متوجه شده

Yūnus ba‘d ezçihil rūz muteveccih şode

(Ḥazret-i Yūnus ‘aleyhi's-selām ḳırḳ günden ṣoñra bir gün ānlara müteveccih olmuş oldı)

میخواست که از حال قوم خبرکیرد

Mīḫ^{v}āst kĭ ezḥāl-i ḳavm ḫaber gīred

(İstedi-kĭ ḳavmiñ ḥālinden ḫaber ṭuta, ya‘nī ḫaberdār ola)

چون بنزدیك شهر رسید

Çun benezdik-i şehr resīd

(Çünkĭ şehriñ yanına ulaşdı)

وبر صورت واقعه مطلع شد

Ve berṣūret-i vāḳı‘a muṭṭali‘ şod

(Daḫı ṣūret-i vāḳı‘aya muṭṭali‘ oldı)

ملال بسیار برو غلبه کرد

Melāl-i bisyār berū ġalebe kerd

(Çoḳ melūl ü ḫüzn ānıñ üzerine ġalebe eyledi)

با خود کفت من ایشانرا بعذاب ترسانیدم

Bāḫod goft men īşānrā be‘aẕāb tırsānīdem

(Ve kendüsine dėdi, ben ānları ġazāb ile ḳorḳutdum)

وعذاب بر رحمت مبدل شد

Ve ‘aẕāb berraḥmet mubeddel şod

(‘Aẕāb raḥmete tebdīl oldı)

اکر من بدین شهر روم مرا بکذب نسبت دهند

Eger men bedīn şehr-i Rūm merā bekeẕb nisbet dehend

(Eger ben bu şehre gideyim, baña keẕb ile nisbet ḳorlar)

Ya‘nī *“Baña sen keẕb söylediñ derler.”* dėyüb oradan gitdi ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

şaḥīfe (56)

این آیت منسوخت بآیت قتال

Īn āyet mensūḫet beāyet-i ḳıtāl

(Bu āyet ḳıtāl ḥaḳḳında olan āyet ile nesḫ olmuşdur, mensūḫdur dėdi)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

رضا بداده بده وزجبین کره بکشای

که بر من وتو در اختیار نکشادست

Rıżā bedāde bedeh v'ez cebīn-i girih bugşāy

Kĭ bermen u tu dar-i iḫtiyār neguşādest

Cild-i evvelde 573. şaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.

59

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ای که از دفتر عقل آیت عشق آموزی

ترسیم این نکته تحقیق ندانی دانست

Ey kĭ ezdefter-i ‘aḳl āyet-i ‘aşḳ āmūzī

Tırsīm īn nukte taḥḳīḳ nedānī dānest

(Ey ʿaḳl-i maʿāş defterinden aşḳ āyetini ögrenmek isteyen kimse ḳorḳarım bu nükte-i ʿaşḳı tahḳīḳ ile bilmek ile bilmeyesiñ)

Yaʿnī ey ʿaḳl-i maʿāş ṣāḥibi bu üns-i maʿnevī ve esrār-i ʿaşḳ-i ledünnī riyāżāt ü mücāhedātla ve cūdunı Allâh yoluna ifnā ėden ʿāşıḳ-ı ṣādıḳlara Allâhʿıñ ʿatāsıdır ve umūr-i ẕevḳiyyedendir. Mücerred ḳīl ü ḳāl ile maġrūr olan ʿaḳl-i maʿāş ehliniñ ʿāşıḳlara vėrilen esrār-i İlâhiyyelere ʿaḳl-ı ḳāṣırları vāṣıl olmaz ve ḥaḳīḳat-i ḥāllerini bilemez.

من لم يذق لم يعرف

Men lem yezuḳ lem yaʿrif[44]

ṣaḥīfe (57)

Kāle's-Saʿdī

محالست چون دوست دارد ترا

كه در دست دشمن كذارد ترا

Muḥālest çun dūst dāred turā

Kĭ derdest-i duşmen guẕāred turā

45. ṣaḥīfede zikr olunmuşdur, mürācaʿat [oluna].

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ای دل صبور باش مخور غم كه عاقبت

اين شام صبح كردد واين شب سحر شود

Ey dil ṣabūr bāş meḫor ġam kĭ ʿāḳıbet

Īn şām ṣubḥ kerded u īn şeb seher şeved

(Ey göñül, ṣabūr ol ve ġam yeme kĭ ʿāḳıbet bu aḫşam ṣabāḥ olur ve bu gėce seher olur)

Yaʿnī

لن يغلب عسر يسرين

[44] "Tatmayan (zevkini almayan) bilmez." manasınadır. Bk. *"Mirkâtu'l-Mefâtih"*

Len yaġlibe ‘usrün yüsrayni[45] ḥadīṯ-i şerīfi sırrınca rāh-i ‘ibādetde ta‘ab ü meşaḳḳat ve māsivādan kaṭ‘-ı naẓar ėdüb ancaḳ Ḥażret-i Ḥaḳḳ'a raġbet ėtmek ‘āḳıbet seni

فان مع العسر يسرا

Fe-inne me ‘a'l- ‘usri yüsrā[46] sırrına vāṣıl ėdüb bu żīḳ-ṣadr ve inḳıbāż-i ḳalb gibi ẓulemāt-i beşeriyyelerden ḫalāṣ ile inşirāḥ ü infisāḥ ḥükm ü ‘ulūm-i ledünniyye-i Rabbāniyye ve infitāḥ-i envār-i ḳudsiyye-i İlâhiyye'ye irişdiririz ve bu gėceler seher olur kĭ ṭulū‘-i fecr envār-i İlâhiyye ile ḫayṭ-i ebyażı ḫayṭ-i esvedden temyīz ve

اللهم ارنا الاشياء كما هى

Allâhümme erine'l-eşyā’e kemā hiye[47] sırrından ḫaberdār olursuñ ‘azīzim.

Fī'l-Meṣnevī

Meṣnevī cildi; cild: 3
ṣaḥīfe: 179

علم آبست وعمل شد چون سبو

‘İlm ābest u ‘amel şod çun sebū

(‘İlm ṣudur, ‘amel destī gibidir)

Ya‘nī ‘ilmi ṣuya ve ‘ameli destiye teşbīh ėtdi.

چون سبو بشكست ريزد آب ازو

Çun sebū beşkest rīzed āb ezū

(Çünkĭ destī ḳırılur ṣu andan dökülür ise desti ḳırılur ise içinde olan ṣuyı dökilecegi ma‘lūmdur)

عبادت بإخلاص نيت نكوست

‘İbādet bāḫalāṣ-i niyyet nikūst

[45] “Asla zorluk iki kolaylığı yenemez.” Mürsel Hadistir, İnşirah Sūresi 5. āyetini açıklar. Bk, el-İstizkâr. “Bâbu’t-Terġīb fi’l-Cihâd”,6; Feyzu’l-Kadîr, “Lam harfi”,7392

[46] Şüphesiz güçlükle beraber bir kolaylık vardır. (94:5)

[47] “Allâh’ım, bana eşyāyı oldugu gibi göster.”bmanasında duadır. Bk. Mirkâtu’l-Mefâtih Şerhu Mişkâti’l-Mesâbîh, “Kıyamet Alâmetleri ve Deccalin Zikri”.

(Cenāb-i Ḥaḳḳ'a niyyet-i ḫāliṣe ile ‘ibādet ėtmek eygüdür)

وكرنه چه آيد ز بى مغز پوست

Ve ger ne çĭ āyed zibī-maġz-i post

(Yoḫsa ne gelür içi olmayan postdan)

Ya‘nī içi yoḳ. Yalñız ḳabuḳ. Bundan ne ḥāṣıl olur? Hiç. Maṭlūb ānıñ maġz, içidir. İçi olmazsa ḳabuḳı kimse almaz ‘azīzim.

كر بغير تو كردم نكاه در همه عمر

Ger beġayr-i tu kerdem nigāh derheme ‘ömr

(Eger seniñ ġayrına cümle ‘ömrümde naẓar ėderim)

بياد جرم غرامت ز ديده ام بستان

Beyād-i curm-i ġarāmet dīde'em besitān

(Seniñ ġarāmıñ cürmi yādıyla gözden beni al)

Ya‘nī eger ben seniñ ġayrına cümle ‘ömr içinde naẓar ėder isem seniñ ġarāmıñ cürmüyle beni gözden ġā’ib eyle ya‘nī vücūdumı maḥv ü izāle eyle dėmekdir.

خيال جمله جهانرا بنور چشم يقين

Ḫayāl-i cumle cihānrā benūr-i çeşm-i yaḳīn

ṣaḥīfe (58)

(Cümle cihānıñ ḫayāli yaḳīn gözi nūrıyla)

بجنب بحر حقيقت سراب مى بينم

Becenāb-i baḥr-i ḥaḳīḳat serāb mī-bīnem

(Ḥaḳīḳat deñiziniñ yanında serāb göririm)

Ya‘nī bu dünyānıñ ḫayālātı çeşm-i nūr-i yaḳīn ile naẓar ėderseñ, baḥr-i ḥaḳīḳat yanında serāb gibidir. Serāb uzaḳdan ṣu gibi görinür, yanına gitdikde bir şey’ yoḳdur ancaḳ uzaḳdan öyle ṣu ḫayāli gösterir ‘azīzim.

واكر برساند خداى بتو

Ve eger beresāned Ḫudāy betu

(Ve eger Cenāb-i Ḥaḳ saña ulaşdıra)

مرضی یا شدتی یا فقری

Marażī yā şiddetī yā faḳrī

(Bir maraż ve ʻillet veyā şiddet veyā faḳīrliḳ)

واکر خواهد بتو صحت وراحت وغنا

Ve eger ḫᵛāhed betu ṣaḥt u rāḥat u ġinā

(Ve eger ister saña ṣaḥt u rāḥat ve zenginlik-)

-ulaşdıra, cümlesi Cenāb-i Ḥaḳ'dandır.

میرساند فضل خود را

Mīresāned fażl-i ḫodrā

*(Cenāb-i Ḥaḳ kendü faż*l *u kereminden ulaşdırır, iḥsān ėder)*

Ve fī'l-Meṣnevī

بندکان حق رحیم وبردبار

Bendegān-i Ḥaḳ raḥīm u burdbār

(Ḥaḳ Teʻālá'nıñ bendeleri raḥīm ü ḥalīmlerdir)

خوی حق دارند در اصلاح کار

Ḫū-yi Ḥaḳ dārend derıṣlāḥ-i kār

(Ḥaḳ Teʻālá'nıñ aḫlāḳını ṭutarlar, ıṣlāḥ-i kār eylemekde)

Yaʻnī cemīʻ[en] evṣāf-i beşeriyye ve aḫlāḳ-i reddiyyeden müteḥallī ve aḫlāḳ-i İlâhiyye ve ṣıfāt-i ḥamīde ile müteḥallī olub Hażret-i Ḥaḳ bunlarıñ semʻ ü başarı gibi

Meṣnevī cildi; cild: 3
ṣaḥīfe: 190

ṣaḥīfe (59)

Meṣnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 157; Cild 3, ṣaḥīfe 323; Cild 3, ṣaḥīfe 326

Yaʻnī ḳabz ü elemiñ geldigine abūsü'l-vech olma ve yüzüñ ve gözüñ türş ḳılma zīrā belā vü şiddet sebeb-i feraḫ ü ferec ve ẓulmet ü ġam bāʻis-i defʿ-i ḫarcdır ve mūris-i rūşināyī ve belcdir. Ve li-hāzā ḳāle ʻaleyhi's-selām:

اشتدی ازمة تنفرجی

İşteddi ezmetü tenferici

ve ḳāle ṣāhib-i *Ḳasīdetü'l-Münferice*

قد آزن لیلك بالبلج الی اخره

Ḳad āzene leyleke bi'l-belci ilá aḫırihi

olub ve bāṭın u ẓāhirleri nūr-i Ḥaḳ'la ṭolub Hażret-i Ḥaḳḳ'ıñ maḫlūḳuna bilā-'ıvaż ve lā-ġaraż naṣīḥat-

61

-ü mu'ānevet ėderler.

مهربان بی رشوتان یاری کران

Mihribān bī-ruşvetān yārī-girān

(Bunlar mihribānlardır ve bīrüşvet yardım ėdicilerdir)

در مقام سخت ودر روز کران

Dermaḳām-i saḫt u derrūz-i girān

(Maḳām-i saḫtda ve rūz-i ṣaḳīlde)

Ya'nī belā vü muṣībet maḳāmında ve ālām u cefā eyyāmında ḫalk-ı enām bunlar mu'īn u nāṣırlardır dėmek olur.

از سپیدی تا سیاهی کیر وتا لوح وقلم

Ezsipīdī tā siyāhī gīr u tā levḥ u ḳalem

(Beyāżdan siyāha ḳadar ṭut tā levḥ u ḳalemden)

Ya'nī mine'l-bāb ile'l-miḥrāb

یك رقم از خط حکمش وهو خیر الحاکمین

Yek raḳam ezḫaṭṭ-i ḥukmeş u Hū ḫayru'l Ḥākimīn

(O Cenāb-i Ḥaḳḳ'ın ḥükmünüñ ḫaṭṭından bir ḳalem ṭaşra değildir)

dėmekdir. Ḫayrü'l-Ḥākimīn odur.

Ya'nī cümle ẕerrāt ānıñ ḥükmünüñ ḫaṭṭından ṭaşra degildir 'azīzim.

ve ḳāle āḫiri beyti

اذا ضاقت بك البلوی /ففکر یسرین فی الم شرح/ فعسر بینی / اذا فکرته تفرح

İẕa żāḳat bike'l-belvá / Fe fekkara fi elemi şerḥ[in] */ Fe 'usra beyney yüsrayn İẕa fekkertehü tefraḥü*

*Çerb; yaġlı dėmekdir. Ṭıfl-ı sagīrin gözi ḫar gibi āḫurdadır ya'nī netīce-i kārı bilmez, 'āḳıbet-i emre naẓar ḳılmaz; belki hemān ḥāżıra nāẓır ü ḥālet-i kārdan ġāfildir ammā 'āḳilin çeşmi her şeyiñ āḫirini ve 'āḳıbetini ḥesāb eylemekdedir. Fikret-kīş ü 'āḳıbet-endīşdir. Ve li-hāẕā ekŝer zamānda àamm ü ġussadan cānı pürrīşdir.

يأكلون كما تأكل الانعام و النار مثوى لهم

Ye'külūne kemâ te'külü'l-en'āmü ve'n-nāru meṯve'l-lehüm [47:12] āyet-i kerimesinin-

Ve fī'l-Meṣnevī

صد هزاران كيميا حق آفريد

Ṣad hezārān kīmyā Ḥaḳ āferīd

(Ḥaḳ Te'ālá yüz biñ kīmyā yaratdı)

كيميايى همچوصبر آدم نديد

Kīmyāyī hemçu ṣabr ādem nedīd

(Ṣabr gibi bir kīmyā ādem görmedi)

Pes ṣabr dėdikleri iksīr-i a'ẓam ve kibrīt-i aḥmerdir.

چونكه قبض آمد تو در وى بسط بين

Çun kĭ ḳabż āmed tu dervey basṭ bīn

(Çünkĭ saña ḳabż gele ānda basṭ gör)

Ya'nī göñlünde ḳabż ve ṣıḳındı ḥāṣıl olursa o ḳabżda basṭ u sürūr gör, saña ḳabż sürūr gibi gelsün.

تازه باش و چين ميفكن بر جبين

Tāze bāṣ u çīn meyefken bercebīn

(Tāze ol, añlını [alnını]ḳırışıḳ eyleme)

Ya'nī böyle muṣībet u belālar gelmedikçe yüzini ekşitme, ḳırışdırma; güler yüz göster dėmekdir.

چشم كودك همچوخر در آخرست

Çeşm-i kūdek hemçu ḫar derāḫurest

(Çocuḳuñ gözi eşek gibi aḫurdadır)

Ma'lūm ya çocuḳlar aḫurda eşek ve ṭavuklar ile oynamaḳ ister.

چشم عاقل در حساب آخرست

Çeşm-i 'āḳil derḥesāb-i āḫirest

('Āḳil olan ādemiñ gözi eñ soñra eñ āḫir olan

ḥesābdadır)

Ya‘nī kendü ‘āḳıbetini tefekkür ü ḥesāb ėder.

او در آخر چرب می بیند علف

Ū derāḫır çerb mī-bīned ‘alef

(O eşek aḫurda ‘alefi yaġlı görür)

Ya‘nī yiyecegi arpa ṣaman ot bunları yaġlı ve a‘lā görür

وین ز قصاب آخرش بیند تلف

V'īn ziḳaṣṣāb āḫireş bīned telef

(Bu ya‘nī eşek ve sā’ir ḥayvānāt ḳoyun keçi gibi ḳaṣṣābdan eñ soñra āḫir o ḥayvān telef görür)

Elbette ḳaṣṣāb ḥayvānı besler kĭ soñra keser, laḥmı içün besleyecekdir.

62

آن علف تلخست کین قصاب داد

Ān ‘alef telḫest k'īn ḳaṣṣāb dād

(Ol ‘alef kĭ bunı ḳaṣṣāb vėrmişdir, o ‘alef acıdır*)*

Ma‘lūm gerçĭ o ‘alef arpa ṣaman ot āña yaġlı görinür lâkin ḳaṣṣāb ‘āḳıbet o ḥayvānı ẕebh ėdecegi ve ānıñ içün besledigi cihetle o yaġlı ‘alef zehr u semm ve acı olur.

بهر لحم ما ترا زویی نهاد

Beher laḥm-i mā terāzūyī nehād

(Bizim etimiz laḥmimiz içün terāzūyi ḳoydı)

Ḳaṣṣāb ecel bizim etimiz içün terāzūyi dünyā dükkānına vaż‘ ėtmişdir.

-muḳteżāsınca mekānı nār olan kimselerden olur ve eger ekl ü şürb lillâh ve fīllâh ve tā‘at-i Ḥaḳḳ'a ḳuvvet ü ḳudret ḥuṣūlı içün ise

و اما من ثقلت موازینه * فهو فی عیشة راضیة

Ve emma men ŝeḳulet mevazınüh Fe hüve fī ʿıyşeti rāêıyeh [*İşte o zaman tartıları ağır basan kimse, artık hoşnut olacağı bir hayat içindedir o* [101: 6,7]

āyet-i kerīmesi ḥasebince īş-i marżiyyede olur ve cennet-i ‘āliyyeye duḫūl ḳılur dėmek olur. Bu beytde olan ṣabr-ṣābir ma‘nāsınadır, racül ‘adl ḳabīlinden olur mübāladan ötüri ya‘nī kemāl-i ṣabr ile muttaṣıf olan ṣābir ictihād perdesinde görür, gülnār gibi rengīn ü tāze yüzüni ve murādın iki zülfüni. Zülfeynden murād biri dünyevī ve biri uḫrevī olan iki nevi‘ peserdir kĭ ber-mūceb

صبر می بیند ز پرده اجتهاد

Ṣabr mī-bīned ziperde-i ictihād

(İctihād perdesinden görür ṣabrı)

روی چون کلنار وزلفین مراد

Ruy çun gulnār u zulfīn murād

(Yüzi gülnār çiçegi ve zülüfleri murād-)

-görür ṣabr cihetinden

Ve fī'l-Meṣnevī

طبع را کشتند در حمل بدی

Tab‘rā koştend derḥaml-i bedī

(Zīrā bunlarıñ ya‘nī enbiyā-yi ‘izām ḥażerātı muḳteżā-yi ṭabī‘atlerini ḫalḳıñ cefā vü īzālarına taḥammül ḳılmaḳda ḳatl ü zā’il ḳıldılar)

نا حمولی کر بود هست ایزدی

Nāḥamūlī ger buved hest Īzedī

(Ba‘d ezān bunlardan nāḥamūllük olursa Īzed-i Te‘ālá'ya mensūbdur)

Kĭ bu güne taḥammülsüzlükde nice menāfi‘ vü fevā’id mündericdir ve bu ṣabrsızlıḳda nice esrār ü ḥikem mündemicdir, muḳteżā-yi ṭabī‘at üzre bī-maḥall olan taḥammül ü taṣabburdan bu güne ‘adem-i taḥammül hezārbār evlādır ve cehl ü ġaflet üzre olan ḥilm ü re’fetden bu güne ḫışm ü şikāyet nice vücūhla elyaḳ ü aḥrādır.

ای سلیمان در میان زاغ وباز

Ey Suleymān dermiyān-i zaġ u bāz

فان مع العسر یسرا * ان مع العسر یسرا

Feinne me‘al‘usri yusrā inne me‘al‘usri yusrā [94: 5]

Her ʿusrla iki yüsr muḳarrerdir zīrā ḳā‘ide-i ehl-i usūl budur kĭ ḳaçan mu‘arrefe tekrār ma‘rife[t] i‘āde olunsa ŝāni ‘ayn evvel olur, nitekim iki ‘usr bile mu‘arrefedir ve ḳaçan münekkere tekrār nekre[t] i‘āde olunsa ŝānī evvelin ġayrı olur.Pes

ان مع العسر یسرا یسرا

İnne me‘al‘usri yüsrā [Gerçekten güçlükle birlikte bir kolaylık vardır. 94:6] dėmek olur ve zülfeynden murād bu iki yüsr olur ‘azīzim.

Meṣnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 80

5-Ṭabī‘ati bedligi götürmekte öldürdiler.

ṣaḥīfe (60)

Nitekim *Ḳādı ‘İyāz Şifā*'da bu ḥadīŝ-i şerifi bu güne rivāyet eyleyüb dėr:

Süleymān'dan murād bunda her zamānda olan ‘ārif-i Rabbānī'dir kĭ ṭuyūr-i ervāḥıñ lisānını bilmege ḳādir ve herkesiñ ‘aḳl ü feḥmi yetdigi yerden söz söylemekde māhir ol, pes kendi vaḳtiniñ Süleymānı olan şeyḫ-i kāmile ḫiṭāb buyurub dėrler,

(Ey vaḳtiñ Süleymān'ı olan kāmil zāġ ü bāz meyānında)

Ya‘nī eygü ve kötü ve denī ü şerīf olan kimseler mābeyninde

حلم حق شو با همه مرغان بساز

Ḥilm-i Ḥaḳ şev bāheme morġān besāz

(Ḥilm-i Ḥaḳ ol düdükli ḳuşlarla düzel)

Ya‘nī imtizāc ile ve herkese ‘aḳlı yetdigi ve feḥm ėtdigi yerden söyle, ḥilm-i Ḥaḳḳ'a maẓḥar ol ve ānıñ ṣıfātıyla taḫalluḳ ü taḥaḳḳuk ḳıl kĭ ḫalīfe-i Ḥaḳ olan enbiyā-yi ‘iẓāmıñ şān-ı şerīfleri böyledir.

63

ا ی دو صد بلقیس حلمت را زبون

Ey du ṣād Belḳīs ḥilmet-rā zebūn

(Ey Süleymān-i zamān iki yüz Belḳīs seniñ ḥilmiñiñ zebūnıdır)

كه اهد قومی انهم لا یعلمون

Kĭ Uhud ḳavmī enhemü lāya‘lemūn

(Zīrā kĭ Uhud ḳavmi enhemü lāya‘lemūn)

روی ان النبی علیه السلام لما کسرت رباعیته و شج وجهه یوم احد شق ذلك علی اصحابه شدیداً و قالوا لو دعوت علیهم فقال النی لم ابعث لعانا و لکنی بعثت و اعیا و رحمة اللهم اهد قومی فانهم لایعلمون

Ruviye enne'n-nebiyye ‘aleyhi's-selāmu lemmā küsirat ruba‘ıyyetühu ve şücce vechühü yevme Uḥud[in] Şaḳḳa ẕālike ‘alá aṣḥābihi şedīd[en] ve ḳālū lev de‘avte ‘aleyhim feḳāle innī lem üb‘as le‘ān[en] velākinnī bu‘iṯtü vā‘iy[en] ve raḥmet[en] Allâhümmehid ḳavmī fe innehüm lā ya‘lemūn

[Ben hakka çağırmak için ve rahmet olarak gönderildim. Allâhım kavmimi hidayet et. Çünkü onlar bilmiyorlar” dedi]

Enhemü lāya‘lemūn dėmek seniñ şānındandır. Belḳīs'dan murād īmān u İslām ṣadedinde olan ve ṭālib ü mübtedī olan kimselerdir ve taḳdīr-i kelām oldur kĭ ey nice yüz īmān ü İslām'a müsta‘id olan kimesneler, seniñ kemāliyle olan ḥilmiñe esīr ü

zebündur zīrā kĭ sen şol ḥalīm ü bürdbārsıñ kĭ sen ānlardan her ne-ḳadar cefā vü sitem görürseñ ānlar ḥaḳḳında yā Rab sen benim ḳavmime hidāyet eyle, zīrā bunlar taḥḳīḳ beni bilmezler ve benim kendiler ḥaḳḳında olan fevā'id ü menāfi'e āgāh olmazlar ve bilicisiñ, nitekim ṣallellâhü 'āleyhi ve sellem Efendimiz Ḥażretleri böyle buyururlardı,

منم خدای که می بینم طاعت مطیعانرا ومعصیت عاصیانرا

Menem Ḫudāy kĭ mībīnem ṭa'at-i mu'ṭī'ānrā vu ma'ṣiyyet-i 'āṣīyānrā

(Benim Ḫüdāy kĭ muṭī'leriñ ṭā'atini ve 'āṣīlerin ma'ṣiyyetlerini görürüm)

وهر کس را مناسب عمل او جزا خواهم داد

Ve her kesrā munāsib-i 'amel-i ū cezā ḫ^{v}āhem dād

(Ve herkese 'ameline münāsib o kimesneye cezā vėrmek isterim)

پس این کلمه مشتمل است بر وعد ووعید

Pes īn kelime muştemil'est berva'd u va'īd

(İmdi bu kelime va'd [ü] va'īdi müştemildir 'azīzim)

Ve fī'l-Meṣnevī

مصطفی را وعده کرد ألطاف حق

Muṣṭafárā va'de kerd elṭāf-i Ḥaḳ

Meṣnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 104

(Ḥaḳ Te'ālá Ḥażretleri kemāl-i luṭf ü kereminden ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimize va'de eyledi.)

کر بمیری تو نمیرد این سبق

Ger bemīrī tu nemīred īn sebḳ

(Ve dėdi-kĭ: Yā Muḥammed! Eger sen ölesiñ bu sebḳ ölmez)

Ve bu kitāb-i müsteṭābı taġyīr ü tebdīl ėtmege kimse ḳādir olmaz.

کس نتاند بیش وکم کردن درو

Kes netāned bīş u kem kerden derū

Daḫı Ḥażret-i Ḥaḳ ol sulṭāna bu güne va‘de buyurdı-kĭ: Yā Muḥammed!

(Bir kimse ḳādir olamaz, ol Ḳur’ān'dan ziyāde vü noḳṣānla taṣarruf ėtmeklige)

تو به از من حافظی دیکر مجو

Tu bih ezmen ḥāfıẓī-i diger mecū

(Sen benden eyü bir ġayrı ḥāfıẓ isteme buyurdı)

هست قرآن مر ترا همچون عصا

Hest Ḳur’ān mer turā hemçun ‘aṣā

(Ḳur’ān-i ‘Aẓīm taḥḳīḳ[an] saña Mūsá ‘aṣāsı gibi oldı)

کفرها را درکشد چون اژدها

Kufrhārā derkeşed çun ejdehā

Nitekim ‘aṣā muḫayyelāt olan ḥibāl u ‘aṣāyı çekdi ve maḥv ėtdi, Ḥażret-i Ḳur’ān daḫı küfrleri ve ma‘āṣīyi-

64

-çeker ve izāle ėder.

تو اکر در زیر خاکی خفتهٔ

Tu eger derzīr-i ḫākī ḫofte'ī

بحکم قول الموت نوم ثقیل

Bi-ḥükmi ḳavli' l-mevti nevm[ün] ṯaḳīl[ün][48]

(Eger sen zīr-i ḫākde yatmış iseñ)

چون عصایش دان تو آنچه کفته

Çun ‘aṣāyeş dān tu ānçĭ gofte'ī

(Ol Mūsá ‘aleyhi's-selām'ıñ ‘aṣāsı gibi maḥfūẓ bil, ol nesneyi sen kelām-i Ḥaḳ'dan söylediñ)

[48] “Ölüm ağır bir uykudur sözünün hükmüne göre” manasındadır.

قاصدانرا بر عصایت دست نی

Ḳāṣıdanrā ber‘aṣāyet dest nī

(Seniñ ‘aṣāña ya‘nī kitāb-i Ḫüdā'ya taḥrīf ü tebdīl ḳaṣd ėdenler içün dest yoḳdur)

تو بخسب ای شه مبارك خفتنی

Tu beḫasb ey şeh mubārek ḥoftenī

(Sen ey şāh-i risālet, mübārek yatmaġıla yat ve istirāḥat ėt buyurdı)

متاعا حسن رضاست بر آنچه هست از نعمت وصبر بر آنچه رو نماید از سخت

Metā‘ā ḥusn-i rıżāst berānçī hest ezni‘met u ṣabr berānçī rū numāyed ezsaḫt

(Metā‘ dėmek ḥüsn-i rıżādır, ol nesne üzerine kĭ ni‘met-i İlâhiyyedendir, daḫı ġażab ü saḫtdan-kĭ ol nesne kĭ yüz gösterir, daḫı āña ṣabr ėtmekdir)

جورجانی کفته که ذو فضل آنست که

ṣaḥīfe(61)

Cūrcānī goft kĭ *ẕū fażl* ānest kĭ

(İmām Cūrcānī söylemiş kĭ āyet-i kerīmede olan ẕū-fażl lafẓ-i şerīfiñ[in] ma‘nāsı oldur kĭ)

Ya‘nī ẕū-fażl ol nesne kĭ

در دیوان ازل بنام او نشان فضل نوشته باشند

Derdīvān-i ezel benām-i ū nişān-i fażl nivişte bāşend

(Ezel meclisinde dīvānında o kimesneniñ nāmına fażl nişānı yazılmış ola)

İşte zū-fażl ma‘nāsı budur.

وهر آینه بعد از وجود بدان

Ve her āyine ba‘d ezvucūd-i bedān

(Ve elbette o kimesneniñ vücūdundan soñra)

Ya‘nī ba‘de'l-mevt

شرف خواهد رسید

Şeref ḫ^{v}āhed resīd

(Şeref ulaşmaḳ ister)

İşte zū-fażl bu dėmekdir.

آنرا که بدادند ازو باز نکیرند

Ānrā kĭ bedādend ezū bāz negīrend

(O nesneyi kĭ vėrirler, onı girü ṭutmazlar)

Ya‘nī girü almazlar.

Ḳāle'l-‘Urfī

ما لب آلوده بهر توبه بکشاییم لیك

Mā leb ālūde beher tevbe bekşāyīm līk

(Biz dudaġı bulaşdırılmışız, tevbe içün açarız, lâkin)

Ya‘nī lisānımız ile tevbe vü istiġfār ėderiz, estaġfirullâh dėriz lâkin

بانك عصیان میزند ناقوس استغفار ما

Bāng-i ‘işyān mīzened nāḳūs istiġfār-i mā

(‘İşyān ṣadāsı urur, bizim istiġfārımız çanı nāḳūs)

Ya‘nī dilde lisānda istiġfār ėderiz. Gönlümüz niyyetimiz yine ‘işyān ėtmekdedir. Elde tesbīḥ dilde ‘işyāna niyyet ėtmekdedir. Ya‘nī insān tevbe öyle ėtmeli-kĭ daha o ma‘ṣiyyete rücū‘ ėtmemek niyyetiyle yoluna niyyetiñ yine-

65

-ma‘ṣiyyet ėtmek olsun-da yalñız lisān ile istiġfār ėtmek fā’ide vėrmez dėmekdir ‘azīzim.

ای که در دل نهان کنی سری

Ey kĭ derdil nihān konī sırrī

ṣaḥīfe (62)

(Ey kimesne kĭ sırrı esrārını dilde göñlünde gizlü eylemişsiñ)

Ya‘nī sırrını göñlünde ṣaḳlamışsıñ.

آنکه دل آفرید میداند

Ān kĭ dil āferīd mīdāned

(Ol Ẕāt-i Ecel-i ‘Ālī kĭ göñül ḫalḳ ėdicidir ol Cenāb-i Ḥaḳ bilür)

Āmennā ve ṣaddaḳnā, Cenāb-i Ḥaḳ'dan naṣıl nihān eylersiñ göñlün sırrını, ya‘nī münāfiḳlar göñülde nifāḳlarını gizlerler lâkin Cenāb [-i Ḥaḳ] bilür dėmekdir.

صورت ظاهر ندارد اعتبار

Ṣūret-i ẓāhir nedāred i‘tibār

(Ẓāhir ṣūreti i‘tibār ṭutmaz)

Ya‘nī sūret-i ẓāhire naẓar olunmaz, ancaḳ insānıñ bāṭını derūnuna niyyet ü i‘tiḳādına naẓar olunur.

باطنی باید مبرا از غبار

Baṭınī bāyed muberrā ezġubār

(İnsānıñ bāṭını derūnı gerekdir, ġubārdan tozdan müberrā vü ṣāf olmaḳ)

Ya‘nī göñli sū’-i i‘tiḳād ve sū’-i niyyetden ve bu ġubārdan tozdan berī olmaḳ gerekdir ‘āzīzim.

هر که سازد نفاق پیشهٔ خویش

Her kĭ sāzed nifāḳ pīşe-i ḫ^{v}īş

(Her kimesne kĭ nifāḳı münāfiḳlıġı kendüsüne ṣan‘at ü kār düze)

Ya‘nī o kimesne ānıñ ṣan‘atı ve kārı ve işi nifāḳdır.

خوار کردد بنزد خالق وخلق

Ḫ^{v}ār kerded benezd-i Ḫāliḳ u ḫalḳ

ṣaḥīfe (63)

(Öyle olan kimesne Ḫāliḳ ve ḫalḳ yanında ḫor ü ḥaḳīr olur, kendi ḫor eyler, aṣlā kimesne i‘tibār ėtmez)

dėmekdir.

هر که پیشه کند عداوت خلق

Her kĭ pīşe koned ‘adāvet ḫalḳ

(Her kimse kĭ ḫalka ‘adāvet ėtmegi ṣan‘at ėde)

Ya‘nī işi ve ṣan‘atı maḫlūḳa ‘adāvetdir.

از همه خیرها جدا کردد

Ezheme ḫayrhā cudā kerded

(O kimesne cümle ḫayrlardan cüdā ayrıḳ olur)

که دلش خسته عنا باشد

Kĭ dileş ḫaste-i ‘inā bāşed

(Zīrā kĭ ānıñ göñli ḳalbi meşaḳḳat ü zahmet ḥastası olur)

که تنش بسته بلا کردد

Kĭ teneş beste belā kerded

(Zīrā kĭ ānıñ teni vücūdı belā [vü] muṣībetlere baġlamış olur)

Aṣlā muṣībet ü belālardan ḫalāṣ olmaz dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

دلم خانه مهر یارست وبس

Dilem ḫāne-i mihr-i yārest u bes

(Benim göñlüm yāriñ maḥbūbuñ muḥabbet ḫānesidir, ancaḳ)

از ان جا نکنجد درو کین کس

Ezān nekunced derū kīn-i kes

(Bu sebebden o yere kimesneniñ kīn ü ‘adāveti ṣıġmaz)

Ya‘nī göñlüm maḥbūbuñ muḥabbeti ile ancaḳ dolmuşdur, başḳa kimesneye ‘adāvet o göñlüme-

66

-ṣıġmaz zīrā yāriñ muḥabbetinden ḥālī yer yoḳdur dėmekdir.

وكفته اند بمعنى من است

Ve gofte'end bema‘ná-i *min*-est

Āyet-i kerīmede olan (على الله رزقه)“‘*Alellâhi rızkuhā’’*[49]dakĭ ‘alā ḥarfi dėnilmiş kĭ *min* ma‘nāsınadır.

يعنى روزى همه از خداست

Ya‘nī rūzī-i heme ezĦudāst

Ya‘nī ‘alā min ma‘nāsına olursa ne dėmekdir,

(Cümle rızḳ Ħüdā'dan, Cenāb-i Ḥaḳ'dandır)

يا بمعنى الى يعنى روزى مفوض بخداى تعالى است

Yā bema‘ná-i ilá ya‘nī rūzī mufevvaż beĦuda-yi Te‘alá'est

(Yāĥud ‘alá ḥarfi ilá ma‘nāsınadır, ya‘nī rızḳ Cenāb-i Ḥaḳḳ'a Ħüdā-yi Müte‘āl'e müfevvażdır)

dėmek olur.

اكر خواهد بسط كند

Eger ĥ^{v}āhed basṭ koned

(Eger ister ise basṭ ėder)

Ya‘nī rızḳı çoḳ ėder, iḥsān ėder.

واكر اراده نمايد قبض كند

Ve eger irāde numāyed ḳabż koned

(Ve eger irāde-i ‘aliyyesi gösterirse ta‘alluḳ ėder ise ḳabż ėder)

ṣaḥīfe (64)

[49] Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, **rızkı Allah’a ait olmasın**. Her birinin (dünyada) duracakları yeri de, (öldükten sonra) emaneten konulacakları yeri de O bilir. Bunların hepsi açık bir kitapta (Levh-i Mahfuz’da yazılı)dır. (11:6)

Ya‘nī rızḳı az ve ḳalīl ėder dėmekdir.

مکن سعدیا دیده بر دست کس

Mekon Sa‘diyā dīde berdest-i kes

(Ey Şeyḫ Sa‘dī, gözi bir kimesneniñ eli üzerine eyleme)

Ya‘nī gözini kimesneye degme, ‘acebā baña bir şey’ mi iḥsān ėdecek deyu ḫalḳıñ eline baḳma.

که بخشنده پروردکارست وبس

Kĭ baḫşende Perverdigārest u bes

(Zīrā kĭ baḫş ü iḥsān ancaḳ Perverdigār'ıñdır ‘azīzim)

Anlar ara yerde ālet ü vāsıṭadır,

اکر حق پرستی ز درها بست

Eger Ḥaḳ perestī zidarhā best

(Eger Cenāb-i Ḥaḳḳ'a taparsañ ḳapulardan kāfīdir)

Ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳḳ'ı bilüb āña ‘ibādet ü tā‘at ėderseñ başḳa ḳapulara ḥācet yoḳdur, bu kāfīdir.

که کر وی براند نخواند کست

Kĭ ger vey berāned neḫ^{v}āned kist

(Zīrā kĭ o Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ ḳapusundan sürerler, redd ėderler, kimesne istemez seni, başḳaları ḳabūl ėtmez)

dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

کر توکل میکنی در کار کن

Ger tevekkul mīkonī derkār kon

(Ey kāhil olan cebrī, eger tevekkül eylerseñ kār ü ‘amelde eyle)

Meṣnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 86; Cild 1, ṣaḥīfe 90

Ammā āḫiret ḫuṣūṣunda tevekkül olmaz zīrā ‘abd bu ḫuṣūṣda a‘mālle mükellef ve me’mūrdur; Kemā-Ḳālellâhü Te‘ālá:

و اقیمو الصلوة و آتوا الزکوة و ارکعوا مع الراکعین

Ve eḳīmu'ṣ-ṣalâte ve ātü'z-zekâte ve'r-ke'û ma'a'r-râki'īn

[Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin.2:43]

Ya‘nī kār ü ‘ameli terk eylemeklik ḥālinde tevekkül eyleme.

ان الله لا يحب البطالين[50]

“İnnellâhe lāyuḥibbü'l-baṭṭālīn” fehvāsınca

كشت كن پس تكيه بر جبار كن

Kişt kon pes tekye bercebbār kon

(Sen zirā‘at ü kār eyle, ba‘dehū mübālaġa eyle cābir)

İnkisār ve muṣliḥ-i kār olan Ḫüdā'ya ittikāl eyle, kesb ü kārdan ḳaṭ‘i naẓar.

Ve fī'l-Meṣnevī

این دهان بستی دهانی باز شد

Īn dehān bestī dehānī bāz şod

Meṣnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 324

(Ey esīr-i nān, sen-kĭ bu dehānı baġlayasıñ, ma‘nevī bir dehān-i āḫer küşāde olur)

كو خورنده لقمهای راز شد

K'ū ḫorende-i loḳmhā-yi rāz şod

(Kĭ ol dehān-i ma‘nevī-

67

-rāz loḳmalarını yiyici olur)

كر ز شير ديو تن را وا برى

Ger zişīr-i dīv tenrā vā berī

(Eger Şeyṭān südünden teni girü kesesiñ)

در فطام او بسى نعمت خورى

Derfeṭām-i ū besī ni‘met ḫorī

*feṭām: çocuġı südden kesmege dėrler

[50] “Muhakkak ki Allâh boş duranı sevmez” Bk. el-Mekâsídu’l-Hasene “Harfu’l-Hemzeti” 246.

(Ol şīr-i şeyṭānīden münfaṭım olmaḳda çoḳ ni‘am-ı rūḥānī ve erzāḳ-i Rabbānī yiyesiñ)

Ya‘nī Şeyṭān'ıñ südünden teni kesersiñ, ni‘am-ı rūḥānī ve erzāḳ-i Rabbānī saña iḥsān olunur dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (69)

در وقوف عرش بر آب

Dervuḳūf-i ‘arş berāb

(‘Arş-i A‘lā'nıñ ṣu üzerinde vuḳūfı durması)

واستقرار آب بر باد

Ve istiḳrār-i āb berbād

(Daḫı ṣuyuñ rūzgār üzerinde ḳarārı durması)

اعتبار عظیم است مر اهل تفکر را از عباد

i‘tibār-i ‘aẓīm'est mer ehl-i tefekkurrā ez‘ıbād

(‘İbāddan ehl-i tefekkür taḥḳīḳ bir i‘tibār bir ‘ibret-i ‘aẓīmdir ‘azīzim)

Ve fī'l-Meṣnevī

MeṠnevī cildi; cild: 4 ṣaḥīfe:436

بی تعلق نیست مخلوقی بدو

Bī-ta‘alluḳ nīst maḫlūḳī bedū

(Ol Ḫüdā'ya hiçbir maḫlūḳ ta‘alluḳsuz degildir)

Her maḫlūḳuñ melekūtı ānıñ yed-i ḳudretindedir.

آن تعلق هست بیچون ای عمو

Ān ta‘alluḳ hest bīçun ey ‘amū

(Lâkin ol ta‘alluḳ ey ‘amā bī-çün ü bī-çegūnedir)

Ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ eşyāya ve eşyānıñ Ḥaḳ Te‘ālá'ya olan ta‘alluḳı şu cihetdendir dėmek mümkin degildir ‘azīzim.

این تعلق را خرد چون ره برد

Īn ta‘alluḳrā ḫor çun reh bered

(Bu ta‘alluḳa ‘aḳl nice yol iletür)

بسته فصلست ووصلست این خرد

Beste-i faṣlest u vaṣlest īn ḫored

(Zīrā bu ‘aḳl-i cüz’ī faṣl ü vaṣla muḳayyedir)

İmdi faṣl u vaṣla muḳayyed olan ‘aḳl-ı bī-kem olan ma‘nāyı nice bilür ve ne vechle idrāk ḳılur, ḳılamaz ‘azīzim.

زین وصیت کرد ما را مصطفی

Z'īn vaṣiyyet kerd mārā Muṣṭafá

(Ḥażret-i Muṣṭafá ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem ḥażretleri bu ecilden bize vaṣiyyet eyledi)

بحث کم جویید در ذات خدا

Baḥṣ kem cūyīd derẕāt-i Ḫudā

(Ḥażret-i Ḫüdānıñ zāt-i şerīfinde baḥṣ ṭaleb eylemeyiñiz)

Kemā ḳāle ‘aleyhi's-selām:

تفکراو فی کل شیئ ولا تفکروا فی ذات الله

Tefekkerū fī külli şey’in ve lātefekkerū fī ẕātillâhi[51]

Kemā ḳāle ‘aleyhi's-selām:

تفکروا فی خلق الله ولا تفکرو فی الله فتهلکوا

Tefekkerū fī ḫalaḳallâhi ve lātefekkerū fillâhi fe-tehlekū[52]

Kemā ḳāle ‘aleyhi's-selām:

تفکروا الاء الله ولا تفکروا فی الله

[51] “Her şey hakkında düşünün, Allâh’ın zâtını düşünmeyin (kavrayamazsınız)” Bk. Keşfu’l-Hafâ, “Harfu’l-Müsennati’l-Fevkıyye”, 1005.

[52] “Allâh’ın yarattıklarını düşünün, kendisini değil. Helâk olursunuz.” Bk. Keşfu’l-Hafâ, “Harfu’l-Müsennati’l-Fevkıyye”, 1005.

Tefekkū alā'ellâhi ve lā tefekkerü fi'llâhi [53] Zīrā ẕātu'llâhda tefekkür ėtmek taḥsīl-i ḥāsıl ve ḫayāl-i bāṭıldır.

آنکه در ذاتش تفکر کردنیست

Ān kĭ derẕāteş tefekkur kerdenīst

(Ol nesne kĭ ānıñ ẕātında tefekkür eylemeklikdir)

در حقیقت آن نظر در ذات نیست

Derḥaḳīḳat ān naẓar derẕāt nīst

68

(-haḳīḳatde ol naẓar zātda degildir)

هست آن پندار او زیرا براه

Hest āñ pindār-i ū zīrā berāh

(Zīrā ol mütefekkiriñ ol pindārı rāhdedir)

صد هزاران پرده آمد تا اله

Ṣad hezārān perde āmed tā İlâh

(Bulunsa Allâh'ıñ zāt-i şerīfine dek ṣad-hezārān perde vü ḥicāb geldi)

Ya'nī ol nesne kĭ ol Ḫüdā-yı bīçūn'uñ ẕātı ḫuṣūṣunda tefekkür eylemeklikdir. Nefsü'l-emrde ol naẓar ve ol tefekkür ẕāt mertebesinde degildir. Belkĭ ol mütefekkiriñ ol pindārı henüz daḫı yoldadır zīrā ānıñ fikrinden Ḥażret-i Allâh'ıñ ẕātına dek nice yüz biñ ẓulemātī ve nūrānī perde geldi.

Kemā Ḳāle 'aleyhi's-selām:

ان الله تعالی سبعین الف حجاب من نور و ظلمه، لو کشفت لا حترقت سبحات وجهه ما دونه او ما انتهی الیه بصره

[53] "Allah'ı düşünmeyin, Allah'ın nimetlerini düşünün" Bk. el-Uzma li Ebi'ş-Şeyh İsbehânî, "Bâbu'l-Emri bi't-Tefekküri fî Ayâtillah"I,210

İnnellâhe Te‘ālá sib‘īne elfi ḥicābün min nūrin ve zulmetin lev keşefte lāḥateraḳte sebāḥat vechehū mā dūnihī ev mā entehī ileyhi baṣarahū[54] Her neyi kĭ ‘aḳl-ı zātu'llâhīde ta‘aḳḳul u tefekkür eylerse ānıñ fikrine gelen maḫlūḳdur.

Kemā ḳāle ‘Alī Kerremu'llâhü Vechehū ve Raḍiyallâhü ‘Anh:

كل ما يدركه عقلك فالله خالقه

Küllü mā yedrukühü aklüke fallâhi Hālıkuhū[55] Pes ‘aḳl ü fikriñ bu ḫuṣūṣda medḫali olmaz, dehr neyi bilürse bildigi kendiye ‘ayn-i perde olur ‘azīzim.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

صحبت خور نخواهم كه بود عين

با خيال تو اكر با دكرى پردازم

Ṣoḥbet-i ḫūr neḫ^{v}āhem kĭ buved ‘ayn[-i ḳusūr]

Bāḫayāl-i tu eger bādigerī perdāzem

(Cennetde olan ḥūrīleriñ musāḥabetini istersem kĭ ‘ayn-i ḳusūr u ḫaṭā olur, zīrā kĭ seniñ cemāliniñ ḫayāliyle dīgerleriyle uçarım ve muḥabbet ėderim)

Bu ‘ayn-i ḳusūr ve ḫaṭā-yi ‘aẓīmdir dėmek olur. Cild-i evvelde 922. ṣaḥīfede müfredātı zikr olunmuşdur.

علاج واقعه پيش از وقوع بايد كرد

‘İlāc-i vāḳ‘a pīş ezvuḳū‘ bāyed kerd

(Vāḳi‘ olacaḳ ḥavādiṯiñ ve ṣavtıñ ve sā’ir vuḳū‘ātıñ tedārik ve tedāvīsi o şey'iñ vuḳū‘undan evvel ‘ilācını eylemek gerekdir)

Ya‘nī destī ḳırılmazdan evvel lāzımdır tedbīr ü mu‘ālece dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

مكوى آنچه دانى سخن سودمند

[54] “Allahın nuru ve gölgesi aradında yetmiş bin perde vardır. Eğer o perdeler açılsa, ona bakan kişi Allâh’ın zatının nurundan dolayı yanar.” Bk. Taberânî, Mucemu’l-Kebîr,5802

[55] Hadis-i Mevkuf’dur (Sahabe sözüdür). Hz. Ali (r.a.); “Senin aklının anladığı her şeyi Allah yaratmıştır”manasındadır.

Megūy ānçī dānī suḫen sūdmend

(Fā'idelü olan sözden ol nesneyi-kĭ bilürsüñ, söyleme, kimesneden iḥtirāz ėtme, maḫlūḳ ḥaḳḳında fā'ide olsun)

وكر هيچ كس را نيايد پسند

Ve ger hīç kesrā neyāyed pesend

(Eger hiçbir kimesneye maḳbūl gelmez-)

-ise de sen fā'idelü sözi söyle dėmekdir. Zīrā ḥaḳ kelāmı herkes ḳabūl etmez, ānıñ içün herkese maḳbūl gelmez ise de yine sen söyle 'azīzim.

69

كه فردا پشيمانى بر آرد خروش

Kĭ ferdā peşīmānī berāred ḫurūş

(Zīrā yarın peşīmānlıḳ yuḳaruya ḫurūş getürür)

Ya'nī Rūz-i Maḥşer'de ise meydāna ve ẓāhir çıḳdıḳda, āh ben niçün filān ādemiñ pend ü nuṣḥunı ṭutmadım, deyu peşīmānlıḳ, cūş u ḫurūş ėder lâkin öñünde fā'ide vėrmez 'azīzim.

كه آوخ چرا حق نكردم بكوش

Kĭ āvaḫ çerā Ḥaḳ nekerdem begūş

(*Kĭ āh vāḫ niçün Ḥaḳ kelāmını ḳulaġıma eylemedim)*

Ya'nī işitmedim, ḳabūl ėtmedim deyu āh vāḫ ėdersiñ, yine fā'ide vėrmez.

Meŝnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 225; cild 4, ṣaḥīfe 257

Ve fī'l-Meṣnevī

كردند بعضى زين قصص منقبض

Kerdend ba'żī z'īn ḳıṣaṣ munḳabıż

(Bu ḳıṣaṣdan ba'żısı münḳabıż olurlar)

زانكه هر مرغى جدا دارد قفص

Z'ān kĭ her morġī cudā dāred ḳafeṣ

(Zīrā kĭ herbir ḳuş başḳa ḳafeṣi ṭutar)

Ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳ āyet-i kerīmesinde

يااهل الكتاب تعالوا

“Yā ehle'l-kitāb te‘ālev”[56] buyurdı.

Bundakĭ fī'l-ḥaḳīḳa mūcib-i cem‘iyyet ve sebeb-i ittiḥād iken ba‘żı kimesne bundan münḳabiż olurlar. Ānıñ içün kĭ ānlar bunuñ ehli degillerdir, her ḳuş kendüye münāsib bir ḳafeṣi ṭutdıġı gibi herkes daḫı kendi ẕātına lāyıḳ bir mertebe vü maḳām ṭutar. Bir āḫir mertebeden āña söz söyleseñ ve ḳıṣṣalar naḳl eyleseñ ol ḳıṣṣadan ānıñ cānı münḳabiż olur. Ve'l-ḥāṣıl

الناس معادن كمعادن الذهب و الفضة

En-nāsü ma‘ādinü ke-ma‘ādini'ẕ-ẕehbi ve'l-fiżżati[57]

Ḥadīṯiniñ mefḥūmı üzre bu nāss mütefāvitdir, kimiñ mertebesi altun gibi a‘lā ve kimiñ gümüş gibi āndan dūn ve kimi timür [demir] gibi ve kimi ḳalay gibi ve ḳıs ‘alā hāẕihī bu aḫlāḳ insānda olmaḳ ‘aceb degil, melā’ike cinsinde daḫı vāḳı‘ olmuşdur.

كودكان كر چه بيك مكتب درند

Kūdekān ger çĭ beyek mekteb derend

(Meṯelā çocuḳlar egerçi bir mekteb içindedirler)

در سبق هر يك ز يك بالاترند

Ya‘nī ey ‘aẕāb-ı Ḫudā'dan necāt ve helāk-ı ma‘nevī ile ölmekden ḫalāṣ isteyen cemī‘niz mevt-i irādī ile öliñiz [ölünüz] ve bī-nām ü bī-nişān olmaàla ve bu cihānıñ rüsūmundan ve şöhretinden güzer ḳılmaàla mekān-ı şeytānī olan dünyādan ḫalāṣ olıñız, eger ḥüsn-i irādetiniz ile ölmezseniz ve bu cihān-ı fānīden güzer ḳılmazsañız mevt geldikde fiten ü mihnetle olursuz ve şöhret ü şūrete esīr oldıġınız vāṣıta ile dām-ı şeyṭāna sayd olursuz, ‘āḳıbet nār-ı sa‘īre vuṣūl bulursuz.

[56] De ki: **“Ey kitap ehli! Bizimle sizin aranızda ortak bir söze gelin**: Yalnız Allah’a ibadet edelim. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Allah’ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilâh edinmesin.” Eğer onlar yine yüz çevirirlerse, deyin ki: “Şahit olun, biz müslümanlarız.” (3:64)

[57] “İnsanlar, aynen altın ve gümüş madenlerine benzerler.” Bk. Buhārī, Menakıb, 1; Müslim, Birr, 160; Müsned, 2/539,

Dersebḳ her yek ziyek bālāterend

(Ders ü sebḳde her biri biribirinden bālālardır)

Ya‘nī melā’ikeniñ ‘ilmi ve mertebesi biribirinden a‘lā ve mütefāvit oldığı gibi mekteb içinde sākin olan çocuḳlarıñ biribirinden ‘ilmleri ve mertebeleri ‘ālīdir.

مرك پيش از مرك اينست اى فتى

Merg pīş ezmerg īnest ey fetī

(*Ölmezden evvel ölmek budur ey yigid, ey civān)*

70

اين چنين فرمود ما را مصطفى

Īn çunīn fermūd mārā Muṣṭafá

(Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz bunı böylece bize buyurdı)

موتوا قبل ان تموتوا

Mūtū ḳable en temūtū [58] ḥadīṯ-i şerīfine işāretdir.

كفت موتوا كلكم من قبل ان

Goft: *Mevtevā külliküm men ḳabl ān*

(Efendimiz buyurdı: Cemī‘[en] cümleniñ ölüñüz evvel)

يأتى الموت تموتوا بالفتن

Ye’tīü'lmevt temavtevā bi'lfevten

(Mevt gelmezden ölürseñiz fitne ile)

Ya‘nī eceliñiz gelmezden evvel ölüñüz dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

Bu ḥadīŝ-i şerīfe işāret buyururlar kĭ Ḥażret-i Nebī ‘aleyhi's-selām buyurdılar:

حاسبوا انفسكم قبل ان تحاسبوا و زنوا اعمالكم قبل ان توزنوا و موتوا قبل ان تموتوا

Ḥasebu enfüseküm ḳable en tüḥāsebu, vezinū ‘amāleküm ḳable en tūzenü, ve mūtū ḳable ente mūtū [Hesaba çekilmeden önce kendinizi hesaba çekin. Amelleriniz tartılmadan önce amellerinizi tartın. Ölmeden önce (ölümü hatırlayarak ölüm sonrası için hazırlık yaparak) ölün.]

şaḥīfe 68

[58] “Ölmeden önce ölün”. Mevzu hadistir. Bk. Esrâru’l-Merfua fi’l-Ahbâri’l-Mevdua “Fasıl” 539

سکی را لقمه کر دادی فراموش

Segīrā loḳma ger dādī ferāmūş

(Bir köbege[köpege] eger bir loḳma vėrirseñ ferāmūş olmaz)

Ya‘nī o köbek [köpek] o loḳmayı unuṭmaz.

نکردد کر زنی صد نوبتش سنك

Nekerded ger zenī ṣad nevbeteş seng

(Eger yüz kerre āña ṭaş urursañ ya‘nī yüz kerre ṭaşla aġaçla urub ḳovsañ seniñ ḳapuyı terk ėdüb gitmez)

وکر عمری نوازی سفله را

Ve ger ‘ömrī nevāzī sefelerā

(Ammā eger bir zamān bir alçaġı ri‘āyet ėdüb oḫşayasıñ)

بکمتر چیزی آید با تو در جنك

Bekemter çīzī āyed bātu derceng

(Az buçuḳ bir kemter nesne bile ya‘nī cüz’ī baḥāne ile seniñle cenge gelür)

Az buçuḳ bir şey’ bile seniñle ceng ėder ve seni terk ėder dėmekdir.

شادمانست مغروریان

Şādmānest maġrūryān

(Maġrūrlar şād oldılar)

dėmekdir.

Kāle's-Sa‘dī

چومنعم کند سفله را روزکار

Çu mun‘im koned sefelerā rūzgār

(Çünkĭ sefiḥleri eyyām-ı mün‘am ėder)

Ya‘nī felek bu ya, süfehāları zengīn [ü] māldār ėder.

نهد بر دل تنك درويش بار

Nehed berdil-teng-i dervīş bār

(Dervīşiñ faḳīriñ żīḳ u tār olan göñlünüñ üzre minnet yüküni ḳor)

Ya‘nī āña eyledigi iḥsānlarını başa ḳaḳar ve sā’ir bu gibi yükler göñlüne vaż‘ ėder, ḳor.

چوبام بلندش بود خودپرست

Çu bām-i bolendeş buved ḫodperest

(Çünkĭ o kendüne tapıcı ādemiñ damı ḳonagı yüksek ‘ālī oldı)

كند بول وخاشاك بر بام پست

Koned bevl u ḫāşāk berbām-i pest

(Alçaḳ olan damlara evlere bevl ėder)

Daha büyügüni-de ėder sefele bu ya, ne edeb bilür ve ne de ḥayā. Bu beytiñ müfredātı cild-i evvelde 223. ṣaḥīfede meẕkūrdur.

Ḳāle's-Sa‘dī

كه اندر نعمتى مغرور وغافل

Geh ender ni‘metī maġrūr u ġāfil

(Kāh ni‘met ü ġınāda maġrūr u ġāfilsiñ)

Ya‘nī dünyā ni‘metine meşġūl olmaġla Ḥaḳ'dan zāhil ü ġāfilsiñ,

كهى از تنك دستى خسته وريش

Gehī ezteng-i destī ḫaste vu rīş

71

(Ve kāh el darlıgında ḫasta vü mecrūhsuñ)

Ya‘nī iflās ü faḳrdan dilrīş ü mecrūḫ-i ḫāṭırsın.

چودر سرا وضرا حالت اينست

Çu derserā vu ḍarā ḥālet īnest

(Çünkĭ ḥālet-i sürūrda ve ġamda hāliñ budur)

ندانم کی بحق پردازی از خویش

Nedānem key beḤaḳ perdāzī ezḫ^{v}īş

(Bilmezem kendinden Ḥudā'ya ne-vaḳt meşġūl olursuñ)

یعنی کی فارغ شوی از خود وبحق مشغول شوی

Ya‘nī key fāriġ şevī ezḫod u beḤaḳ meşġūl şevī

(Ya‘nī ḳaçan, ne vaḳt kendinden fāriġ olursuñ ve ne vaḳt Cenāb-i Ḥaḳ'la meşġūl olursun)

dėmekdir.

مکر آنان که

Meger ānān kĭ

(Meger ānlar kĭ-)

-dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

شیخ الإسلام فرموده که

Şeyḫu'l-İslām fermūde kĭ

(Şeyḫu'l-islām buyurmuş-kĭ)

در جنت نعمتی هست که

Dercennet ni‘metī hest kĭ

(Cennetde bir ni‘met vardır kĭ)

همه نعیم بهشتی در جنب آن محقر ومختصر باشد

Heme-i ni‘īm-i behiştī dercenb-i ān muḥaḳḳer u muḫtaṣar bāşed

* Perdāzīden: meşġūl olmaḳ ma‘nasınadır

ṣaḥīfe (69)

(Cennetiñ cümle ni‘metleri o ni‘metiñ yanında ḥaḳīr ve ġāyet muḥtaṣar, az, ḳalīl olur)

Nedir o ni‘met dėr iseñ,

یعنی مشاهده أنوار لقای خدا

Ya‘nī müşāhede-i envār-i liḳā-yi Ḫudā

(İşte budur kĭ ya‘nī Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ liḳāsı yüziniñ müşāhedesidir)

Ẕātdan bu müşāhede ṣoñra cennet ‘āşıḳlara cehīm gibi olur.

ما را بهشت بهر لقای تو در خورست

Mārā behişt beher liḳā-yi tu derḫūrest

(Bize cennet seniñ liḳā-yi cemāliñ içün ḫor u ḥaḳīrdir)

Biz ancaḳ seniñ liḳānı isteriz ey maḥbūb-i ḥaḳīḳī dėmekdir.

بی پرتو جمال تو جنت محقرست

Bī-pertev-i cemāl-i tu cennet muḥaḳkerest

(Seniñ cemāliñ pertevi olmaḳsızın cennet ḥaḳīrdir)

Ednā bir şeydir ‘āşıḳān içinde, zīrā maṭlūb sensiñ ey cānān.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

زاهد غرور داشت سلامت نبرد راه

رند از ره نیاز بدار السلام رفت

Zāhid ġurūr dāşt selāmet nebord rāh

Rind ezreh-i niyāz bedāru's-selām reft

(Zāhid ‘ilmine ġurūr ṭutdı, yolı selāmet iletmedi, rind taẓarru‘ vü niyāz yolundan dārü's-selāma ya‘nī cennete gitdi)

Bu ma‘nādan ḫaberi olmayan zāhidān ṣūret-perestler bu mürde-dillere ḥayāt-baḫş olan mürşidān rāh-i Ḥaḳḳ'a teslīm olmayub mücerred a‘māl-i ẓāhirelerine maġrūr

olub manẓar-i Ḥaḳ olan ḳalbleri ḫarāb oldıġı içün yolı selāmetle başına eyletmedi ve nefsi ve şeyṭān elinden necāt bulmadı-

72

-lâkin ẓāhirin ḫarāb ėdüb manẓar-i Ḥaḳ olan ḳalbi ta‘mīrine sa‘y ėden ehl-i melāmet derdiniñ dermānı içün ṭabīb-i İlâhī olan meşāyiḫler ḳapusunda ṣad-hezār züll ü ḥaḳāretle ḳaḥr-i nefs ėdüb ve tażarru‘ ü niyāzda olduḳları içün cennet-i ma‘rifetü'llâh'a dāḫil oldılar.

متعنا الله ببركاته

Metta‘nāllâhü bi-berekātihi[59]

Kāle'l-Ḥāfıẓ:

زاهد ايمن مشو از بازى غيرت زنهار

كه ره از صومعه تا دير مغان اين همه نيست

Zāhid emīn meşev ezbāzī-i ġayret zinhār

Kĭ reh ezṣavma‘a tā deyr-i muġān īn heme nīst

21. ṣaḥīfede zikr olunmuşdur, mürāca‘at oluna.

پس شايد كه تو ترك كننده باشى

Pes şāyed kĭ tu terk konende bāşī

(İmdi lāyıḳ kĭ sen terk ėtmiş olsañ)

ميكويد استفهام بمعنى نهى است يعنى ترك مكن

Mīgūyed istifhām bema‘ná-i nehy-est ya‘nī terk mekon

(İmām Māturīdī söyler kĭ, istifhām nehy ma‘nāsınadır ya‘nī terk eyleme) dėmekdir.

در شبى مهتاب مه را بر سماك

Derşebī mehtāb meh-rā bersemāk

[59] “Allah bizi bereketiyle (nimetiyle) donatsın. Allah üzerimizdeki nimetini devamlı kılsın”. manasında duadır.

(Māhtāb gėcede māh, ḳamer semā üzerinde)

ṣaḥīfe (70)

از سکان وعوعو ایشان چه پاك

Ezsegān vaʻvʻav īşān çĭ pāk

(Kelbleriñ o māha ve o ḳamere vaʻvʻav deyu çaġırmasından ḳameriñ ne pāki vardır)

Aṣlā, hiç. İstedigi ḳadar ḳamere vaʻvʻav ėtsün, bundan ḳameriñ ḫaberi bile yoḳdur.

Ḳāle'l-Kāşifī

یعنی ملتبس بعلمی که خاصه اوست

Yaʻnī multebes beʻilmī kĭ ḫāṣṣa ūst

(Yaʻnī bir ʻilme mültebesdir kĭ o ʻilm o Cenāb-i Ḥaḳḳ'a maḫṣūṣdur)

ʻİlm-i ezelī ebedī olan ʻilmüllâha dėrler

وآن علمست بمصالح عباد وآنچه ایشانرا بکار آید در معاش ودر معاد

V'ān ʻilmest bemaṣāliḥ-i ʻabād u ānçĭ īşānrā bekār āyed dermaʻāş u dermiʻād

(Daḫı ol ʻilm-kĭ ḳullarınıñ maṣāliḥine ve ol nesne kĭ o ḳullarınıñ işleri gele, maʻāş ü miʻādda)

Yaʻnī dünyā vü āḫiretde olan işleriniñ tesviyesine ve ne yolda muʻāmele olunacaġına ve'l-ḥāsıl maḫlūḳuñ umūr ü ḫuṣūṣāt-i dünyeviyye ve uḫreviyyeleriniñ tesviyesine dā'ir olan o ʻilm-kĭ ʻilmü'llâhdır, işte o ʻilm Cenāb-i Ḥaḳḳ'a maḫṣūṣdur, bu ʻilmden dīger kimesneniñ ḫaberi yoḳdur ancaḳ ẕāt-i ülūhiyyete maḫṣūṣ bir ʻilmdir, kimesneye bildirmemişdir.

کرت نهی منکر برآید ز دست

Geret nehy-i munker berāyed zidest

(Eger nehy-i münker ėtmek seniñ elinden yuḳaru gele)

Yaʻnī ḳādirsiñ nehy-i münker ėtmege,

نشاید چوبی دست و پایان نشست

Neşāyed çū bīdest u pāyān nişest

(Lāyıḳ degildir elsiz ayaḳsız oturmañ)

Ya‘nī-

73

-bir ādemiñ eli ayaġı var iken eli ayaġı yoḳ gibidir. Oturtmaḳ lāyıḳ olmadıġı gibi bir kimesneniñ münkeri nehy ėtmege ḳudreti vardır, hemān icrā eylemelidir ‘azīzim.

هجا كفتن ار چه پسنديده نيست

Hicā goften er çĭ pesendīde nīst

ṣaḥīfe (71)

(Hicv söylemek egerçi maḳbūl degildir)

مبادا كسى كآلت آن ندارد

Mebādā kesī k'ālet nedāred

(Olmasun bir kimesneye kĭ o hicv āletı ṭutmaz)

Ya‘nī ol kimesne kĭ hicv ėtmek bilmez, öyle olan kimesne hicv söylemege ḳıyām ėtmesüñ dėmekdir.

چه آن شاعرى كو هجا كو نباشد

Çĭ ān şā‘irī k'ū hicā gū nebāşed

(Ne ol şā‘ir kĭ o şā‘ir hicv söyleyici olmadı)

Ya‘nī hicv söylemeyen şā‘ir şā‘ir degildir. Şā‘ir oldur kĭ hicv söylemek bile.

چوشيرى كه چنكال ودندان ندارد

Çu şīrī kĭ çengāl u dendān nedāred

(Böyle hicv bilmeyen ve söylemeyen şā‘ir ol arslan gibidir kĭ ṭırnaḳı ve dişi ṭutmaz)

Ya‘nī ṭırnaḳı ve dişleri olmayan arslana beñzer, bundan ne fā’ide ya‘nī ol şā‘ir kĭ hicv bilmez, söylemez, o şā‘irden ne fā’ide, hiç. Zīrā ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz'iñ Ḥüssān ismiyle bir şā‘iri var idi. Mescidde āña bir minber vaż‘ ėtdi, ānıñ üzerine çıḳub ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz'i hicv ėderdi.

دلت آيينه خداى نماست

Dilet āyīne-i Ḫudāy numāst

(Seniñ göñlüñ Ḫüdā-yi Te'ālá'yı gösterir āyīnedir)

روی آیینه تو تیره چراست

Ruy-i āyine-i tu tīre çerāst

(Seniñ āyīneniñ yüzi niçün bulanıḳdır)

صیقلی دار صیقلی میزن

Ṣayḳalī dār ṣayḳalī mīzen

(Bir ṣayḳal ṭut bir ṣayḳal ur āyīneye)

dėmekdir.

باشد آیینه ات شود روشن

Bāşed āyine'et şeved rūşen

(Āyīne rūşen olsun, seniñ āyīne rūşen olur)

صیقل آن اکر نه آکاه

Ṣayḳal ān eger ne-āgāh

(Ṣayḳal oldur, eger bilmez āgāh degilsiñ nedir)

نیست جز لا اله الا الله

Nīst coz *lā-ilâhe illallâh*

(İşte bu kelime-i ṭayyibeden ġayrı başḳa ṣayḳal degildir)

yoḳdur ṣayḳal budur 'azīzim.

هر که باشد که از دنائت همت

Her kĭ bāşed kĭ ezdena'yet himmet

(Her kimesne kĭ o kimesneniñ himmeti alçaḳ ve denī olur)

İşte o kimesneden dünyāyı ve zīnetini murād ėden dėmekdir.

مرایی هر کسی معبود سازد

Murāyī her kesī ma‘būd sāzed

(Riyā ėdici mürāyī herkesi ma‘būd düzer)

Ya‘nī herkese tapınır, puta tapanlar gibi.

مرایی را از آن کفتند مشرك

Murāyīrā ezān goftend muşrik

(İşte bu sebebden mürāyīye müşrik dėdiler)

Ya‘nī-

şaḥīfe (72)

74

-müşrikiñ Allâh'dan başḳasını ma‘būd ittiḫāẕ eyledigi gibi mürāyī-de ‘amelini Ḥaḳ içün ėtmeyüb maḫlūḳ içün e[y]lediginden āña da müşrik dėdiler.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

کوییا باور نمی دارند روز داوری

کین همه قلب ودغل در کار داور میکنند

Gūyā bāver nemī-dārend Rūz-i Dāverī

K'īn heme ḳalb u daġal derkār-i Dāver mīkonend

(Gūyā Ḳıyāmet gününe inanmazlar kĭ Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ işinde bu denli riyā vü ḥīle ve ḳalb ü daġal ėderler)

*Bāver; taṣdīk.

*Rūz-i dāverī; ḥükūmet gönedilmek [gözedilmek?]

*Dāver; ḥākim ma‘nāsına

Ya‘nī

اتأمرون الناس بالبر وَتنسون انفسكم

“E-te’murūne'n-nāse bi'l-birri ve tensevne enfüseküm”[60] āyet-i kerīmesiyle tevbīḫ olunan ‘ulemā’-i ẓāhiriyye ve rüsūmiyye ve vā‘iẓān-i ṭālibān dünyā-yi dīne ḥalḳa tevbe ile emr ėdüb kendüleri tevbede tesvīf ėtmeleri ve emr-i ma‘rūf ve nehy-i ‘ani'l-münker ėdüb kendüleri mü’temir ü müntehī olmamaları gūyiyā Ḳıyāmet gününe

[60] Siz Kitab’ı (Tevrat’ı) okuyup durduğunuz hâlde, kendinizi unutup başkalarına iyiliği mi emrediyorsunuz? (Yaptığınızın çirkinliğini) anlamıyor musunuz? (2:44)

ve Ḥākim-i Muṭlaḳ olan Allâh'ıñ ḥużūr-i ma‘neviyyesine varmaḳlıġa inanmazlar ve taṣdīḳ ėtmezler gibi gösterir kĭ Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ işinde bu ḳadar ḳalpazanlıḳ ve bu ḳadar mekr ü ḥīle ėderler dėmekdir.

Ḳāle'ṣ-Ṣeyḫu'l-Maġribī

سایه هستی می نماید لیك اندر اصل نیست

Sāye-i hestī mī-numāyed līk ender aṣl nīst

(Seniñ varlıḳ sāyesi gösterir, ya‘nī seniñ vücūduñ gölge gibi gösterir lâkin aṣl içinde degildir)

Ya‘nī ḥaḳīḳatinde seniñ varlıġın yoḳdur, ancaḳ o görinen gölge sāye varlıḳ Cenāb-i Ḥaḳḳ'dır, ya‘nī aġacıñ sāyesi gölgesi aġaçdandır, aġaç olmasa gölgesi olmaz. Ānın gibi seniñ bu ‘ālemde mevcūd [ve] var olmaḳlıġıñ Cenāb-i Ḥaḳḳ'ın mevcūd ve varlıġındandır, sen ānıñ sāyesi gölgesi gibisiñ.

نیست را از هست ار بشناختی یابی نجات

Nīstrā ezhest er beşināḫtī yābī necāt

(Yoḳluġı eger varlıḳdan eger añladıñ, ṭanıdır, necāt bulursuñ)

Ya‘nī bu seniñ yoḳluġuñ egerçi Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ varlıġından añladıñ, ṭanıdır necāt bulursuñ. Sen yoḳ olub Ḥaḳ var oldıġını añlamaḳ bilmek

من عرف نفسه فقد عرف ربه

“Men ‘arefe nefsehu fe-ḳad ‘arefe Rabbehu” [61] sırrınca bu bilmek añlamaḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ı bilmek añlamaḳdır ‘azīzim.

Ḳāle'ṣ-Ṣeyḫu'l-Maġribī

[61] “Kim kendini bildi, Rabb’ini de bildi”. Bu söz hakkında *Riyâzü’s-Sâlihîn* adlı eserin ve Sahih-i Müslim’in şerhi *el-Minhâc* adlı eserin sahibi büyük hadis âlimi Ebu Zekeriyya en-Nevevî (ö.676/1277) “Hadis değildir” demiştir. Bk. el-Mekâsídu’l-Hasene “Harfu’l-Mim” 1149; ed-Dürrü’l-Müntesira fi’l-Ehâdîsi’l-Müştehira, “Harfu’l-Mim” 393.

75

بیدار شو از خواب که این جمله خیالات

Bīdār şev ezḫ^{v}āb kĭ īn cumle ḫayālat

(Uyanıḳ ol uyḳudan zīrā bu cümle ḫayālātdır)

Ya‘nī gözini aç, eygü baḳ-kĭ bu ‘ālemde müşāhede olan şeyleriñ cümlesi ḫayālātdır, bī-esāsdır, rü’yā gibidir.

اندر نظر دیده بیدار چوخوابیست

Ender naẓar-i dīde-i bīdār çu ḫ^{v}ābīst

(Uyanıḳ gözüñ naẓarında uyḳu gibidir)

Ya‘nī naşıl insān uyḳuda rü’yā görür, işte ehlü'llâh ‘indinde bu dünyā uyḳu gibidir, artıḳ biñ dürlü rü’yā vü ḫayālāt görürsüñ, uyandıġıñ gibi hiçbirisi yoḳdur ve ‘ālem o ‘ālem degildir ‘azīzim.

ṣaḥīfe (73)

وهر که کافر شود بقرآن

Ve her kĭ kāfir şeved beḲur’an

(Her kimesne kĭ Ḳur’ān-ı Aẓīmü'ş-şān'a kāfir olur)

dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

در کارخانه عشق از کفر ناکزیرست

آتش کرا بسوز دکر بو لهب نباشد

Derkārḫāne-i ‘aşḳ ezkufr nāgozīrest

Āteş kerā besūzed ger Bu Leheb nebāşed

(‘Aşḳ kārḫānesinde küfrden nāçār lā-büdd u lāzımdır, āteş kimi yaḳar, eger Ebū Leheb olmaya)

Ya‘nī ‘aşḳ kārḫānesinde ve muḥabbetu'llâh yolunda küllī māsivā'llâh terk ü ifnādan lāzımdır zīrā

واجنبنى وبنى ان نعبد الاصنام

Vecnübniyy ve beniyye en na‘büde'l-asnām[62] āyet-i kerīmesi sırrınca āteş-i ‘aşḳıñ kārı aṣnām-i māsivāyı yaḳmaḳdır. Eger bir göñülde Ebū Leheb kimi ṣanem-perestlik olmaya āteş-i ‘aşḳ kimi yaḳar, yaḳacaġı yoḳdur. Eger Ebū Leheb ṣıfātı üzre ḳalursa āteş ẕāt-i Leheb'e nefs-i “*ḥammālete'l-ḥaṭab*” ile duḫūlı ḫavfi ṣābit ü muḥaḳḳaḳdır.

اعاذنا الله من تعبد الاصنام بجاه سيد الانام صلى الله عليه و سلم

E‘āzenellâhü min ta‘büdi'l-aṣnām bi-cāhi Seyyidi'l-Enām ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem.[63]

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

عشق ميورزم وامید كه اين فن شريف

چون هنرهای دكر موجب حرمان نشود

‘Aşḳ mīverzem u umīd kĭ īn fenn-i şerīf

Çun hunerhā-yi diger mūcīb-i ḥırmāñ neşeved

*Mīverzem; özenirim, ‘aşḳa özenmek dėmekdir.

(‘Aşḳa sa‘y eylerim ve ümīddir kĭ bu şerīf-i fennī ġayrı hünerler gibi sebeb-i ḥırmān olmaya)

Ya‘nī bi‘avni Ḫüdā ve tevfīḳihī manẓar-i Raḥmān olan ḳalbim ṭahāreti içün ‘aşḳıñ taḥṣīline sa‘y ideyim, zīrā ‘aşḳ cümle ‘illetleriñ ṭabībidir ve usṭurlāb-i esrār-i Ḫüdā'dır kĭ ḳalbi riyādan ve ḥırṣı meẕmūmdan ve kibr ü nāmūṣdan ve küllī ‘uyūb-i nefsāniyyeden pāk ėdicidir ve āyīne-i ḳalbi-

76

-jengār-i māsivādan pāk ėdüb feyż tecellī envār-i Ḫüdā'ya ve ‘ulūm-i ledünniyye ve esrār-i İlâhiyye'ye ḳābil ü müsta‘idd ḳılıcıdır. Ümīddir kĭ bu şerīf ü bī-naẓīr olan fenn-

[62] Hani İbrahim demişti ki: “Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut.” (14:35)

[63] “Yaratılmışların Efendisi (S.A.V) hürmetine Allâh bizi putlara tapmaktan korusun” manasında, duadır.

i ʾaşḳ ‘aşḳsız olan ġayrı hünerler ve ṭā‘atleri ve ‘aşḳsız olan ‘ulūm ve ma‘rifetler gibi sebeb-i ḥırmān olmaya dėmekdir.

Ḳāle's-Ṣā’ib

طریق عقل را بر عشق رحمان می دهد زاهد

Ṭarīḳ-i ‘aḳlrā ber‘aşḳ raḥmān mī-dehed zāhid

(‘Aḳl ṭarīḳine ‘aşḳ ṭarīḳi üzerine raḥmāniyyet vėrir, zāhid)

Ya‘nī ‘aşḳ ṭarīḳinden ‘aḳl ṭarīḳi daha eygüdür der. Bīçāre zāhid ne bilür ‘aşḳ yolunda ‘aḳlıñ kārı işi yoḳdur, belkĭ bu yolda ānıñ laḳırdısı bile olmaz, ‘aşḳ nerede, ‘aḳl nerede.

عصایی بهتر از صد شمع کافورست أعمی را

‘Aṣāyī bihter ezṣad şem‘-i kāfūrest a‘mārā

(Bir ‘aṣā aġaç a‘māya yüz kāfūrı mūmundan eygüdür)

Ma‘lūmdur, kör a‘mā mūmı ne yapacaḳ? Aña değnek, ‘aṣā lāzımdır. İşte zāhidlere bunuñ gibi körler ‘aşḳı ne yapacaḳdır? Aña ‘aṣā gibi ‘aḳl gerekdir.

Ve Ḳāle

جمعی که پشت کرم بعشق ازل نیند

Cem‘ī kĭ pişet germ be‘aşḳ-i ezel nīned

*nīned; degildir dėmekdir.

(Bir cem‘iyyet ve aṣḥāb-i dünyā kĭ arḳaları ‘aşḳ-i ezel ḥarāreti ve germiyyetle ṣıcaḳ degillerdir)

ناز سمور ومنت سنجاب میکشند

Nāz-i semmūr u minnet-i sincāb mīkeşend

(*Semmūr kürküñ ve sincap kürküñ nāz ü minnetini çekerler)*

Ma‘lūm ḳışda kürklere muḥtāc olurlar, ‘aşḳları olmadıġından naẓar ėder misiñ ḳış gününde çıplaḳ dervīşlere, ānlarıñ kürkleri derūnlarında olan ‘aşḳ ṣobasınıñ āteş ü ḥarāretidir ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

بی شك وشبهه ایشان دران سرای ایشان

Bī-şekk u şubhe īşān derān sarāy īşān

(Şekksiz ve şübhesiz ānlar ya‘nī münāfiḳ ü küffār o āḫiret sarāyında ānlar)

زیانکارتر از همه زیانکار

Ziyānkārter ezheme ziyānkār

(Ziyān ėdicilerdir, cümleden ziyāde ānlar ziyānkārdırlar)

چه پرستش بتان را بپرستش خدای تعالی

Çĭ perestiş butānrā beperestiş Ḫudā-yi Te‘ālá

(Ne ola putlara ānlarıñ tapması Ḫüdā-yi Te‘ālá Ḥażretleri ‘ibādet ėtmek üzerine)

Ya‘nī Allâh'ıñ ‘ibādeti üzerine ānlarıñ-

77

-bütlere tabması ne ola, hiç, ḫüsrān ola.

خریده اند ومتاع دنیای فانی را بر نعیم عقبای باقی اختیار کرده

Ḫarīde'end u metā‘-i dunyā-yi fānīrā berni‘īm-i ‘uḳbā-yi bāḳī iḫtiyār kerde

(Fānī olan dünyānıñ metā‘ını bāḳī olan āḫiretiñ ni‘metleri üzre iḫtiyār ėdüb ṣatın almışlardır)

ودرین سودا غبن فاحش است

Ve derīn sevdā ġaben-i fāḥiş'est

(Bu sevdā ġaben-i fāḥişdir)

Ya‘nī ziyāde aldanmışlardır.

مایه این را بدنیا دادن از دون همتیست

Maye-i īnrā bedunyā dāden ezdūn himmetīst

(Bu māye ve bu sermāyeyi dünyāya vėrmek dūn ü alçaḳ himmetdir)

Ya‘nī bu ‘azīz olan ‘ömr ü ḥayātı böyle dūn olan dünyāya ṣarf ü żāyi‘ ėtmek alçaḳ himmetdendir. ‘Ulüvv-i himmet oldur kĭ bu ‘ömr ü ḥayāt ile ebedī ve bāḳī olan Cennet ü Na‘īm'i ve liḳā-yi zū'l-celāl'i almaḳ gerekdir.

علو همت من الايمان

‘Uluvv-i himmet mine'l-īman [64]

İşte budur,

زانكه دنيا جملكى رنج است ودين آسايش است

Zi ān kĭ dunyā cumle kĭ renc'est u deyn-i āsāyiş'est

(Ol sebebden kĭ cümle dünyā zaḥmet ü meşaḳḳatdir ve bu āḫiret āsāyişi ve rāḥat ü selāmetdir)

نعمت فانى ستانى دولت باقى دهى

Ni‘met-i fānī sitānī devlet-i bāḳī dehī

(Dünyānıñ ni‘metini alursañ bāḳī olan leẕẕeti vėrirsiñ)

اندرين سودا خريداريت غبن فاحش است

Enderīn sevdā ḫarīdārīt ġaben-i fāḥiş'est

(Bu sevdā içinde olan aḫz ü i‘ṭā ya‘nī alışvėriş ġaben-i fāḥişdir)

Çoḳ aldandıñ ‘azīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

تو ملاف از مشك كان بوى پياز

Tu melāf ezmuşg k'ān buy-i piyāz

(Sen müşgden lāf urma, zīrā ol piyāzıñ rāyiḥası)

از دم تو ميكند مكشوف راز

ṣaḥīfe (75)
Meṡnevī cildi; cild: 4 ṣaḥīfe: 197

[64] “Himmetin yüceliği imandandır” manasındadır.

Ezdem-i tu mīkoned mekşūf rāz

(Seniñ dem ü nefsinden rāzıñı mekşūf ü ‘ayān eyler)

Ya‘nī sen ṣalāḥü ü taḳvādan lāf urma zīrā ol derūnuñ ḳabīḥ olan rāyiḥası piyāz rāyiḥası gibi seniñ dem-i necāset-tev’eminden rāzını keşf eyler.

کلشکر خوردم همی کوی وبوی

Gulşeker ḫordem hemī gūy u būy

(Meṣelā gülşeker yėdim dėsiñ, ḥālbukĭ būy, ḳoḳı)

میزند از سیر که یاوه مکوی

Mīzened ezsīr kĭ yāve megūy

(Nefesi sīrden urur kĭ yāve söyleme)

Ya‘nī ey müdde‘ī vü keẕẕāb, fī'l-meṣel sen gülşeker yėdim dėrsiñ ve dehānından çıḳan rāyiḥa ṣarmısaḳdan dem urur, lisān-i ḥāl ile böyle deyu kĭ yāve söyleme ve ‘abeṣ yere da‘vā eyleme zīrā dimāġı pāk-

78

-olanlara seniñ ḳabāḥat u feṣāhatiñ ẓāhirdir. Pes bu da‘vā ānlar ḳatında yine fā’ide vėrir hiç ‘azīzim.

ترسم نرسی بکعبه ای أعرابی

کین ره که تو میروی بترکستانست

ṣaḥīfe (76)

Tırsem neresī beKa‘be Ey ‘Arābī

K'īn reh kĭ tu mīrevī beTurkistān

29. ṣaḥīfede ẕikr olunmuşdur, mürāca‘at oluna.

کوشی که بحق باز بود در همه جای

Gūşī kĭ beḤaḳ bāz būd derheme cāy

(Bir ḳulaḳ-kĭ Ḥaḳḳ'a açıḳ olur, her yerden cümle maḥalden)

از هیچ سخن نشنود الا ز خدای

Ezhīç suḫan neşneved illā ziḪudāy

(Hiç söz ü kelām işitmez, istimā‘ ėtmez, illā Ḫüdā-yi Te‘ālá'dan işitir, istimā‘ ėder)

Ya‘nī bir kimesneniñ ḳulaġı Ḥaḳ ṭarafına açılmışdır, her yerden āña söyleyen söz ü kelām gūyā Ḥaḳ söylüyor gibidir, öyle işidir o ẕāt-i ‘ālī ḳadar, evet bu bir maḳām-i vālādır kĭ ḥattá Yehūd ü Naṣārā'dan daḫı bir söz işidir ise o sözi Ḥaḳ söylüyor deyu istimā‘ ü ḳabūl ėder dėmekdir.

وان دیده کزو نور پذیرد او را

V'ān dīde kezū nūr pezīred ūrā

(Daḫı ol göz kĭ o göz nūr-i İlâhī ḳabūl ėdicidir)

Ya‘nī ṭaraf-i İlâhiyye'ye nāẓır olub oradan o göze feyż u żiyā mütecellī olur. İşte o göze

هر ذره بود آیینهٔ دوست نمای

Her zerre buved āyīne-i dūst numāy

(Her ẕerre dostı gösterir bir āyīne olur)

Ya‘nī öyle olan göz her bir zerrede Ḫüdāʿyı müşāhede ėder dėmekdir.

Ve fĭ'l-Meṣnevī

Meṩnevī cildi; cild: 1 saḥīfe: 197

آن سواریکه سپه را شد ظفر

Ān suvārī kĭ sipahrā şod ẓafer

(*Ol bir süvārī-kĭ o sipāhe ẓafer oldu)*

اهل دین را کیست سلطان بصر

Ehl-i dīnrā kīst sulṭān-i baṣar

(*Ya‘nī ehl-i dīne kimdir sulṭān-i baṣardır)*

Ol süvārī-kĭ ‘askere ya‘nī ehl-i dīne ẓafer ve ẓehīr oldı. Ol kimdir dėr ise baṣar sulṭānıdır. Ya‘nī insānü'l-‘ayn menzilesinde olan ve merdümüñ dīde mertebesiñ bulan

insān-i kāmiliñ sulṭānıdır. Murād Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ‘aleyhi's-selām ve āña vāriṣ olan kāmillerdir ve verāṣetleri ḥasebiyle sulṭān-i baṣar menzilesinde olurlar. Sulṭān-i baṣar dėmek sulṭān-i insān dėmek ma‘nāsınadır. Ānıñ içün baṣara insān dėrler ve insāna insān dėdikleri eşyāya ve Ḥaḳḳ'a baṣar menzilesinde oldıġından ötiridir.

با عصا کوران اکر ره دیده اند

Bā‘aṣā kūrān eger reh dīde'end

(Körler ‘aṣā ile egerçi yolı görmüşlerdir ve maḳṣūda ėrmişlerdir)

79

در پناه خلق روشن دیده اند

Derpenāh-i Ḫalḳ rūşen dīde'end

(Ḫalḳıñ penāhında rūşen göricilerdir)

کرنه بینایان بدندی وشهان

Ger ne-bīnāyān bedendī vu şāhān

(Meṣelā eger ‘ālemde bīnālar ve şāhlar olmayalardı)

جمله کوران مرده اندی در جهان

Cumle kūrān morde'endī dercihān

(Cihānda olan cemī‘ körler olmuş olurlardı)

نی ز کوران کشت آید نی ورود

Nī zikūrān keşt āyed nī vurūd

(Zīrā körlerden ne ekmek ve ne biçmek gelür)

نی عمارت نی تجارتها سود

Nī ‘imāret nī ticārethā sūd

(Ne bināları ‘imāret eylemek ve ne ticāretlerden fā’ide vü menfa‘atler ḥāṣıl olur)

Ḳāle'ṣ-Ṣeyḫu'l-Maġribī ḳuddise sirrahū:

در جنت دیدار تماشای جمالت

Dercennet-i dīdār temāşā-yi cemālet

(Dīdār-i cennetlerde seniñ cemāliñ temāşāsı vardır)

Şübhe yoḳ, dīdār-i cennetinde başḳa ne olur cemāl müşāhedesinden ġayrı ʻazīzim.

باشد ز قصور ار بودم میل بحوری

Bāşed ziḳuṣūr er būdem meyl beḥūrī

(Ḳuṣūr ü ḫaṭā olur, eger ben ḥūrīye meyl ėdeyim)

Elbette bundan büyük ḫaṭā mı olur kĭ ḥużūr-i cānānda cānānıñ cemāline naẓar ėtmeyüb-de ānıñ köle vü cāriyelerine naẓar ėtmek ve ānları sevmek ve muḥabbet ėtmek? ʻAyn-i küfrdür ʻuṣṣāḳ meẕhebinde ʻazīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī:

ṣaḥīfe (77)

ایشان هیاکل بشر دیدند

Īşān heyākel-i beşer dīdend

(Nūḥ ʻaleyhi's-selām'ıñ ḳavmi Ḥażret-i Nūḥ ʻaleyhi's-selāmları beşer, insān heykeli gördiler)

Yaʻnī kendileri gibi beşer ve insān ẓann ėtdiler, sırr-i nübüvvetden ḫaberdār degiller idiler.

واز درك حقایق اشیا غافل ماندند

V'ez derk ḫaḳāyıḳ-i eşyā ġāfil mādend

(Eşyānıñ ḫaḳāyıḳını derk [ü] idrākden ġāfil ḳaldılar)

Ve fī'l-Meŝnevī

همسری با انبیا بر داشتند

Meŝnevī cildi: cild 1
ṣaḥīfe: 68

Hemserī bāenbiyā berdāştend

(Enbiyā-yi ʻizām ʻaleyhi's-selām ile hemserlik)

Yaʻnī berāberlik daʻvāsınıñ ṭutdılar.

Kemā Ḳāle'llâhü Te‘ālá:

قالوا ان[ما] انتم الا بشر مثلنا

“Ḳālū en[mā]-entüm illā beşer$^{\ddot{u}n}$ *miṯlünā”*[65]

dėdiler.

أوليا را همچوخود پنداشتند

Evliyārā hemçu ḫod pendāştend

(Evliyā-yi ‘izāmı kendiler gibi zu‘m ėtdiler)

كفت اينك ما بشر ايشان بشر

Goft īnek mā beşer īşān beşer

(Bunlar dėmiş kĭ işte biz beşeriz ve ānlar daḫı beşerdir)

ما وايشان بسته خوابيم وخور

Mā vu īşān beste-i ḫ^{v}ābīm u ḫor

(Biz ve ānlar ḫ^{v}āb ü ḫuzūra muḳayyediz)

Kemā Ḳālellâhü Te‘ālá

وقالوا مالهذا الرسول يأكل الطعام ويمشى فى الأسواق

“Ve ḳālū mā li-hāẕā'r-rasūlü ye’küli'ṭ-ṭa‘āme ve yemşiyy fī'l-esvāḳi”[66]

dėdiler.

اين ندانستند ايشان از معمنى

Īn nedānistend īşān ez‘amā

(Ol gümrāhlar a‘mā olduḳları cihetden bu ma‘nāyı bilmediler)

80

[65] Onlar şöyle dediler: “**Siz de ancak bizim gibi insansınız**. Rahmân, hiçbir şey indirmemiştir. Siz sadece yalan söylüyorsunuz.”. (Dogrusu “en entüm” yerine “mā entüm” (ما انتم)olmalıdır.) (36:15)

[66]Dediler ki: **“Bu ne biçim peygamber ki yemek yer, çarşıda pazarda dolaşır**. Ona bir melek indirilseydi de, bu onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya!” (25:7)

هست فرقی در میان بی منتهی

Hest farḳī dermiyān bīmuntehī

(Bunlar ile ānlarıñ miyānında bīnihāyet bir nevi‘ farḳ-i ‘aẕīm vardır)

Mücerred ṣūret-i beşeriyyetde mümāṣeletleri ma‘nen daḫı mümāṣil ü müşābih olmaġı muḳteżī olmaz. Ānıñ içün Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem bunlarıñ beşeriyyetde müşterek olmasına iḳrār buyurub

انما أنا بشر مثلكم

“İnnemā enā beşer[un] miṣlüküm”[67] buyurdı.

و یوحی الی

“Ve yūḥā ileyye”[68] dėmekle bunlardan vücūd-i şerīfini farḳ ü temyīz ḳıldı. İmdi Cenāb-i Mevlānā ḳuddise sirrahū dahī enbiyā vü evliyānıñ küffār ü füccār ile beşeriyyetde ve eklde ve şirbde ve nefsāniyyetde müştere olub lâkin min-haysi'l-ma‘ná bunlarıñ beyninde tefāvüt-i ‘azīm oldıġını tefhīm içün ḍarb-i meṣel īrād ėdüb buyururlar:

هر دو کون زنبور خوردند از محل

Her du kevn-i zenbūr ḫordend ezmaḥal

(Meṣelā her iki dürlü arı ya‘nī bal arısı ve ṣarıca arıdır, bir yerde yėdiler)

لیك شد زان نیش وز این دیکر عسل

Līk şod z'ān nīş v'ez īn diger ‘asel

(Lâkin bundan nīş oldı ve öbürisinden ‘asel oldı)

هر دو کون آهو کیا خوردند وآب

Her du kevn-i āhū kiyā ḫordend u āb

(Miṣāl-i aḫir; her iki dürlü āhū otluḳ yėdiler ve ṣu içdiler)

---

[67] De ki: “Ben de ancak sizin gibi bir insanım. (18:110)
[68](Ne var ki) bana, ‘Sizin ilâh’ınız ancak bir tek ilâhtır” diye vahyolunuyor. (18:110)

ز ین یکی سر کین شد وزان مشکناب

Z'īn yekī sergīn şod u z'ān muşknāb

(Bu birinden kĭ murād şikār āhūsıdır, yaḫni oldı, ve ol birinden ṣāfī müşk oldı)

هر دو نی خوردند از یك آبخور

Her du ney ḫordend ezyek ābḫor

(Miṯāl-i āḫer, her iki ney kĭ birisi şeker ḳamışı ve birisi ʻādī ḳamışdır, bir maḥallden ṣu içdiler)

این یکی خالی وآن پر از شکر

Īn yekī ḫālī vu āñ pur ezşeker

(Bu biri şekerden ḫālī ve ol biri şeker ṭolı oldı)

فلك بمردم نادان دهد زمام مراد

Felek bemerdom-i nādān dehed zimām-i murād

(Felek cāhil ādeme murād zimāmını vėrir yaʻnī murādını cāhiliñ vėrir)

تو اهل فضلی ودانش همین کناهت بس

Tu ehl-i fażlī vu dāniş hemīn gunāhet bes

(Sen ehl-i fażlī ve ʻulemāyı böylece saña günāhdır ancaḳ)

Yaʻnī sen ehl-i fażlsın ve ʻulemādansın, işte bu günāh saña kifāyet ėder.

یکی را بخوانی که مقبول ماست

Yekī-rā beḫ^{v}ānī kĭ maḳbūl-i māst

(Birini otursan kĭ bizim maḳbūlümüzdür deyu)

یکی را برانی که مخذول ماست

Yekī-rā berānī kĭ maḫẕūl-i māst

(Birini dergāhından sürerseñ kĭ bizim maḫẕūl ü ḫusrānımızdır deyu redd ėderseñ)

*Zimām; yular dėmekdir.

Ya‘nī faẓl ṣāḥibi ve ‘ilm ṣāḥibi oldıġın bu saña yeter dėmekdir.

ṣaḥīfe (78)

بدو نیك امر ترا بنده اند

Bed u nīk emr-i turā bende'end

(Kötü ve eygü seniñ emriniñ bendeleridir)

Ya‘nī gerek eygü ādemler ve gerek kötü ādemler seniñ emr-i İlâhiyye'niñ bendesidir.

81

بتسلیم حکمت سر افکنده اند

Beteslīm-i ḥikmet serefgende'end

(Ḥikmet-i İlâhiyye'ne teslīm ile başlarını bıraḳmışlardır)

Ya‘nī ḥikmet ü fermān-i İlâhiyye'ne teslīmiz deyu başlarını aşaġa ėgüb Mevlevīler gibi baş kesmişlerdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

آنچه زر میشود از پرتو آن قلب سیاه

کیمیاییست که در صحبت درویشانست

Ānçĭ zer mīşeved ezpertov-i ān ḳalb-i siyāh

Kimyāyīst kĭ derşoḥbet-i dervīşānest

(Ol nesne kĭ siyāh ḳalb ānıñ ‘aksinden altun olur bir kīmyādır kĭ dervīşleriñ ṣohbetindedir)

Ya‘nī ḳalbi nūr-i Ḥaḳ ile münşeriḥ olan dervīş-i ḥaḳīḳīniñ muṣāḥabeti ve mücālesti berekātından jengār [ü] māsivā ile

*Pertev; ʿaḳs dėmekdir

كالحجارة او اشد قسوة

‘‘Ke'l-ḥacāreti ev eşeddü ḳasvet[en]’’[69] olan dil göñül ḳalb-i siyāh zer-i ḫālişi gibi berrāḳ ü nūrānī ve zī-ḳadr-i ‘ālī olub pertev ü in‘ikās nūrāniyyetiyle pertev olur ‘azīzim.

[69] Sonra bunun ardından kalpleriniz yine katılaştı; taş gibi, hatta daha katı oldu. (2:74)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

نظر کردن بدرویشان منافیء بزرکی نیست

سلیمان با چنان حشمت نظرها بود با مورش

Naẓar kerden bedervīşān munāfī-i bozorgī nīst

Suleymān bāçunān ḥaşmet nazarhā būd bāmūreş

(Dervīşlere naẓar eylemek ululuġa münāfī degildir. Ancılayın ‘aẓametle Süleymān'ıñ mūra naẓarları var idi)

Ya‘nī ey ‘ālī-cāh olan sulṭānım, pīrim, naẓar-i raḥmet ile naẓar ėtmek ululuġa münāfī degildir. Süleymān ‘aleyhi's-selām ancılayın ‘aẓametle mūr-i ża‘īfe nice naẓarlar ve ri‘āyetler eyleyüb nice mükāleme eylemişdir, sen-daḫı bize naẓar-i raḥmetle naẓar buyurasıñ ‘azīzim.

Ḳāle's-Sa‘dī

معانیست در زیر حرف سیاه

Ma‘ānáest derzīr-i ḥarf-i siyāh

(Ma‘ná ḥarf-i siyāhıñ altında)

şaḥīfe (79)

Ya‘nī mürekkeb ile yazılmış olan siyāh kelimeleriñ altında ma‘ná vardır. Ḥüsn ma‘nāsı güzel dėmekdir, evet lafẓı siyāh ammā ma‘nāsı güzeldir. Ba‘zı çirkin gördigiñ insānıñ derūnı Yūsuf-i ṣānī gibidir.

چودر پرده معشوق ودر میغ ماه

Çu derperde maşūḳ u dermīġ māh

(Ma‘şūḳ perdede ve ay ü ḳamer buluṭda gibidir)

Evet ma‘şūḳ yüz perdeyi niḳābı ref‘ ėtmedikçe ḳameriñ yüzünden buluṭ zā’il olmadıḳça ḥüsn ü cemāli ẓāhir olmaz ‘azīzim.

پسندیده ونغز باید خصال

Pesendīde neġz bāyed ḫiṣāl

(Begenilmiş, pesendīde, maḳbūl gerek maḥbūba güzele aḫlāḳ)

Ya‘nī maḥbūba gerekdir, aḫlāḳı begenilmiş maḳbūl-i ‘āmm olan aḫlāḳ lāzımdır, gerekdir. Yoḫsa kendü kendülere aḫlāḳı çirkin āña maḥbūb dėnilmez ‘azīzim. Ḥüsni gibi ḫulḳı gerekdir sulṭānım.

82

که کاه آید وکه رود جاه ومال

Kĭ gāh āyed u geh reved cāh u māl

(Dünyānıñ manṣıbı ve māli kāh gelür ve kāh gider)

-dā’im ü bāḳī degildir. Sen bir dā’im [ü] bāḳī olan manṣıb ü mālı ṭaleb eyle ‘azīzim.

خوار داشتن

Ḫor dāşten

(Ḫūr ü ḥaḳīr ṭutmaḳ)

dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ:

مکن بچشم حقارت نکاه بر من مست

که نیست معصیت وزهد بی مشیت او

Mekon beçeşm-i ḥaḳāret nigāh bermen-i mest

Kĭ nīst ma‘ṣiyyet u zuhd bī-meşiyyet-i Ū

(Ben mest üzre ḥaḳāret gözüyle naẓar eyleme zīrā ma‘ṣiyyet ü zühd Ḥüdā'nıñ irādetsiz degildir, bunlar meşiyyetü'llâha menūṭdur ve mütevaḳḳıfdır)

Ya‘nī ben mesti meyḫānede görüb ḥaḳāret naẓarıyla naẓar eyleme.

قل کل من عند الله

“Kul küll^{ün} *min ‘indi'llâh”*[70] sırrınca zühd ü ma‘ṣiyyet ḫayr ü şerr Ḫüdā'nıñ meşī’etsiz degildir.

علیکم انفسکم

‘*Aleyküm enfüseküm”*[71] *[ve]*

هو اعلم بمن اهتدی

“Hüve a‘lemu bimeni-ehtedá”[72] āyet-i kerīmesi sırrınca

حدیث از مطرب و می کو وراز دهر کمتر جو

که کسی نکشود نکشا به بحکمت این معمارا

Ḥadīŝ ezmuṭrib u mey gū vu rāz-i dehr kemter cū

Kĭ kes negşūd u negşāyed be-hikmet in muammārā[73]

deyüb ḫodbīnlik eyleme kĭ ‘ilm-i ezelī-i Ḫüdā bilüne degildir ‘azīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī:

Meŝnevī cildi; cild: 4
ṣaḥīfe: 256

پند کفتن با جهول خوابناك

Pend goften bācuhūl ḫ^{v}ābnāk

(Ziyāde cāhile ve ḫ^{v}ābnāke pend dėmeklik)

تخم افکندن بود در شوره خاك

Toḫm efkenden buved derşūre ḫāk

(Toḫmı şūra ḫāke bıraḳmaḳlıḳ olur)

---

[70] (Ey Muhammed!) De ki: “Hepsi Allah’tandır.” Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar! (4:78)

[71] Ey İnananlar! Siz kendinize bakın; doğru yolda iseniz sapıtan kimse size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır, işlemekte olduklarınızı size haber verecektir. (5:105)

[72] İşte onların ilimden ulaşabildikleri nokta! Şüphesiz senin Rabbin, yolundan sapanı daha iyi bilir. **O, hidayete ereni de daha iyi bilir.** (53:30)

[73] Hâfız-ı Şirāzi, “Çalgıcıdan, meyden dem vur, Arayıp durma feleğin sırrını / Hikmetle çözen çıkmadı; çıkmayacak zira bu muammayı.” Mehmet KANAR, *“Hafiz Divan’ı Üzerinde Yeni Bir Çeviri Çalışması: Hafız’ın Şiirlerinin Farsça Öğretimine Katkısı Üzerine Denemeler*”, yy. , bty, s.143,144

Ya‘nī cāhil ü ġāfil olan kimseye naṣīḥat eylemek ve ānıñ irşādına müte‘allıḳ söz söyleme fī'l-miṣl temennī şūra yere ilḳā eylemek olur. Şūra yerde toḫm ne mertebe żāyi‘ olursa cāhil ü ġāfil insānıñ zemīn-i vücūdunda toḫm-i naṣīḥat o güne żayi‘ olur.

چاك حمق وجهل نپذيرد رفو

Çāk-i ḥumḳ u cehl nepeẕīred refū

(Zīrā ḥumḳ ü cehālet yırtıġı yama ḳabūl eylemez)

Ya‘nī ḥamḳ ü cehālet öyle bir ‘atīḳ parça parça elbise gibidir kĭ o elbiseniñ yırtıġ maḥallerine yama yamamaḳ ḳabūl ėtmez ya‘nī iler tutar yeri ḳalmamışdır.

تخم حكمت كم دهش اى پندكو

Toḫm-i ḥikmet kim deheş ey pend-gū

(Ey pend söyleyici, ḥikmet toḫmunı āña vėrme)

ṣaḥīfe (80)

تا كى غم دنياى دنى اى دل دانا

Tā key ġam-i dunyā-yi denī ey dil-i dānā

(Ey dānā, bilici olan göñül, tā ḳaçına dek denī [vü] alçaḳ olan dünyānıñ ġammı)

Ya‘nī ne vaḳte ḳadar bu alçaḳ dünyānıñ ġammıyla ġamm-nāk olacaḳsıñ? Artıḳ elvėrir, bu ḳadar zaḫmet ü meşaḳḳatler ‘āḳıbet sen bunı ve o seni terk ėdecekdir. Bārī vaḳtiyle sen ānı terk ėt-de rāḥat ü ḥużūr bul.

حيفست ز خوبى كه شود عاشق زشتى

Ḥayfest ziḫūbī kĭ şeved ‘āşıḳ zeştī

(Ḥayf yazıḳdır-

83

-öbür göze kĭ bir çirkin şey’e ‘āşıḳ olmuş)

Ya‘nī insān ḥaḳīḳatde aḥsen-i taḳvīm oldıġı ḥālde böyle cīfe olan dünyāya ‘āşıḳ olmaḳ te’essüf olunur.

Ve fī'l-Meṣnevī

Meṡnevī cildi; cild: 4
ṣaḥīfe:80

ناحمولی انبیا را از امر دان

Nāḥamūlī enbiyārā ezemr dān

(Enbiyā-yi ‘izām ‘aleyhi's-selāmıñ nāḥamūllügüni emrden bil)

Ya‘nī enbiyā vü mürselīniñ ‘adem-i taḥammüllerini emr-i İlâhī'den feḥm ḳıl.

ور نه حمالست بدرا حلمشان

V'er ne-ḥamālest bedrā ḥilmişān

(Yoḫsa ānlarıñ ḥilmi bed ü ḳabāḥati ḥammāldir)

Ya‘nī ānlar bir mertebe ḥilme māliklerdir kĭ ānlarıñ ḥilmi ḫalḳıñ cemī‘ ḳabāyihin ve cefā vü īzālarını götüricidir ‘azīzim.

طبع را کشتند در حمل بدی

Ṭab‘rā koştend derḥaml-i bedī

(Zīrā bunlarıñ ṭabī‘ati bedligi götürmekde öldürdiler)

Ya‘nī enbiyā-yi ‘iżām muḳteżā-yi ṭabī‘tlerini ḫalḳıñ cefā vü īzālarına taḥammül ḳılmaḳlıḳda ḳatl ü zā’il ḳıldılar.

ناحمولی کر بود هست ایزدی

Nāḥamūlī ger buved hest Īzedī

(Ba‘dezān bunlardan eger nā-ḥamūllük olursa Īzed Te‘ālá'ya mensūbdur)

-kĭ bu gūne taḥammülsüzlükde nice menāfi‘ ü fevā’id mündericdir ve bu ṣabrsızlıḳda nice esrār ü ḥikem mündericdir. Muḳteżā-yi ṭabī‘at üzre bī-maḥall olan taḥammül ü taṣabburdan bu gūne ‘adem-i taḥammül hezārbār evlādır ve cehl ü ġaflet üzre olan ḥilm ü re’fetden bu gūne ḫışm ü şikāyet nice vücūhla elyaḳ ü aḥrādır.

چون فائدهٔ دعوت از ایشان منقطع کشته

ṣaḥīfe (81)

Çun fā’ide-i da‘vet ezīşān munḳaṭı‘ geşte

(Çünkĭ ānları Cenāb-i Ḥaḳḳ'ıñ tevḥīdine da‘vetde olan fā’ide münḳaṭı‘ oldı)

Ya‘nī Nūḥ ‘aleyhi's-selām'ı ḳavmini da‘vet ėtmekde bir fā’ide müşāhede ėtmedi,

زمان نزول عذاب در رسید

Zamān-i nuzūl-i ‘aẕāb derresīd

(‘Aẕābıñ nüzūlı zamānı ulaşdı)

حکم شد که ای نوح میان اجتهاد دربند

Ḥukm şod kĭ ey Nuḥ meyān-i ictihād derbend

(Ṭaraf-i İlâhī'den ḥükm oldı-kĭ ey Nūḥ, ortadan ictihādı baġla)

Ya‘nī bunları Ḥaḳḳ'a da‘vet ėtmege terk eyle.

وبساز کشتی را

Ve besāz keştīrā

(Bir sefīne ve gemi düz)

Ya‘nī bir sefīne yap bir gėmi inşā, īcād eyle deyu fermān-i İlâhī geldi.

Ḳāle'l-Kāşifī

باعیننا بنکاه داشتن

Bia‘yāninā benigāh dāşten

(Āyet-i Kerīme'de olan bi-a‘yāninā lafẓ-i şerīfinden murād bizim muḥāfaza ṭutmaḳlıḳ ve ḥıfẓ ėtmeklik)

Ya‘nī biz muḥāfaza ėderiz.

یا با عین ملائکه که مددکار وموکل تواند

Yā bi‘ayn-i melā’ike kĭ muddedkār u muvekkil tevāned

(Bu emr[i] muḥāfaza yā melā’ikeniñ gözleriyle ḥıfẓ ėderiz zīrā melā’ike işlere meded ėder ve müvekkil -

84

-ānlar ile mümkindir)

Ya‘nī melā’ike vāsıṭasıyla biz muḥāfaẓa ėderiz, o sefīneyi gėmi dėmekdir.

چون سفینه مرغ وبر او

Çun sefīne morġ u berr-i ū

(Sefīne kimi ḳuşuñ gövdesi ve ḳanadı gibi)

dėmekdir.

ودر اخبار آمده که نوح علیه السلام چوب کشتی را بطلبید فرمان برسید

Ve deraḫbār āmede kĭ Nūḥ ‘aleyhi's-selām çūb-i keştīrā beṭalebīd fermān beresīd

(Ve ḫaber de gelmişdir kĭ Nūḥ ‘aleyhi's-selām'a sefīneniñ, gėminiñ aġacını ara, ṭaleb ėt fermānı ṭaraf-i İlâh ī'den ulaşdı)

تا درخت ساج بکاشت

Tā dıraḫt-i sāc bekāşet

(Ḥaḳ sāc dėnilen aġacı ekdi)

Ya‘nī sāc aġacı dėrler bir Nūḥ aġacıdır, ānıñ toḫmunı arẓa zemīne ekdi-kĭ ḥattá aġac ḥāṣıl olsun, soñra āndan sefīneyi inşā ėtsün,

ودر مدت بیست سال که درخت برسید

Ve dermuddet-i bīst sāl kĭ dıraḫt beresīd

(Yigirmi sene müddetde aġac ulaşdı, ḥāṣıl oldı)

Evet enbiyā-yi ‘iẓām daḫı aḫlāk-i İlâhiyye ile müteḥallıḳ olduḳlarından işlerinde ‘acele ėtmezler. Nitekim Cenāb-i Ḥaḳ yerleri gökleri altı günde ḫalḳ ėtdi, bir ānda ḫalḳ ėtmege ḳādir iken bizlere ta‘līm içün böyle ḫalḳ ėtdi ‘azīzim.

مطلقا هیچ فرزند متولد نشد تا أطفال قوم بالغ شدند

Muṭlaḳā hīç ferzened mutevellid neşod, tā eṭfāl-i ḳavm bāliġ şodend

(Muṭlaḳā hiç çocuḳ tevellüd ėtmedi, ḥattá ḳavmiñ çocuḳları-da bāliġ oldılar)

Ya‘nī o müddet ẓarfında aṣlā çocuḳ doġmadı ve evvelce doġmuş olan çocuḳlar da bāliġ oldılar, çünkĭ eṭfāle ‘aẕāb gelmesi ẓulmdür, ḥāṣā Cenāb-i Ḥaḳ ẓulmden münezzehdir.

وایشان نیز متابعت آبا کرده

Ve īşān nīz mutāba‘at ābā kerde

(O bāliġ olan çocuḳlar daḥı babalarına mütāba‘at ėtdiler, bülūġdan soñra)

از قبول دعوت نوح أبا کردند

Ezḳabūl-i da‘vet-i Nūḥ ibā kerdend

(Nūḥ ‘aleyhi's-selām'ıñ da‘vetini ḳabūlden ibā eylediler)

پس نوح بساختن کشتی اشتغال فرمود

Pes Nūḥ besāḫten keştī iştiġāl fermūd

(İmdi Nūḥ ‘aleyhi's-selām sefīneyi düzmek yapmaḳ ile iştiġāl buyurdılar ‘azīzim)

Ve fī'l-Meṯnevī

Meṡnevī cildi; cild: 4
ṣaḥīfe: 135

قابل تعلیم وفهمست این خرد

Ḳābil-i ta‘līm u fehmest īn ḫured

(Bu ḫurd kĭ murād ‘aḳl-i cüz’īdir, ta‘līme ve fehme ḳābildir)

لیك صاحب وحی تعلیمش دهد

Līk ṣāḥib-i vaḥy ta‘līmeş dehed

(Līk āña ṣāḥib-i vaḥy ta‘līm vėrir)

Ma‘lūm oldı-kĭ ‘uḳūl-i cüz’iyye ṣāhibleri bir fenn ü ṣan‘atıñ īcādına ḳādir degillerdir. Belkĭ ṣāhib-i vaḥy mu‘allimiñ ta‘līmine muḥtācdırlar.

85

- جمله حرفتها یقین از وحی بود

Cumle ḥırfethā yaḳīn ezvaḥy būd

(Cemīʿ ḥırfetler yaḳīn budur kĭ vaḥy-i İlâhī'den oldı)

أول او ليك عقل آنرا فزود

Evvel-i ū līk ʻaḳl ānrā fuzūd

(Ānıñ evveli ve līk ʻaḳl soñra anı ziyāde eyledi)

Meṣelā cellāhligi [hallāclıgı] ibtidā Ḥażret-i Şīt'e iḥdāṣ eyledi, lâkin bu mertebe kāmil degil idi, baʻde[hū] her ʻaḳl ṣāhibi üstād āña bir gūne naḳş ü ṣanʻat vėrüb ānı bu mertebe kemāl getürdi ve kezālik ʻilm-i nücūmı ve kitābet ü ḫıyāṭeti Ḥażret-i İdrīs ibdāʻ ü iẓhār eyledi, baʻdehū ḫıyāṭetler ve kitābetler ānı bu mertebe kemāle yetürdi,

هیچ حرفت را ببین کین عقل ما

Hīç ḥırfet-rā bebīn k'īn ʻaḳl-i mā

(Gör kĭ bu bizim ʻaḳlımız hiç ṣanʻat ü ḥırfeti)

تاند اد آموختن بی اوستا

Tā nedād āmūḫten bī-ūstā

(Ol bizim ʻaḳlımız üstādsız ögrenmege ḳādir olur mı)

Yaʻnī hiçbir ṣanʻatı üstādsız ögrenmege ḳādir olmaz.

کر چه اندر مکرمو[ی] اشکاف بد

Ger çĭ ender mekr-i muy işkāf bud

(Egerçi bizim ʻaḳlımız mekr ü ḥīlede mūşkāf oldı)

هیچ پیشه رام بی استا نشد

Hīç pīşe rām bī-ustā neşod

(Ammā hiçbir ṣanʻat üstādsız āña rām olmadı ve āsān gelmedi)

Ve fī'l-Meṣnevī

بهر این فرمود پیغمبر که من

Behr-i īn fermūd Peyġamber kĭ men

(Ḥażret-i Peyġamber ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem bundan ötüri buyurdı-kĭ ben)

همچوکشتی أم بطوفان زمن

Hemçu keştī'em beṭūfān-i zamān

(Keştī gibiyim, zamānıñ ṭūfānına)

ṣaḥīfe (82)
Meṡnevī cildi; cild: 4
ṣaḥīfe: 57

Ya‘nī necāt-i ma‘nevī ve sefer-i rūḥānīden ötüri Ḥażret-i Nebī ‘aleyhi's-selām kendüyi ve aṣḥābını sefīne-i Nūḥ'a teşbīh ėdüb ben ṭūfān-i zamāna ve ḥavādiṯ-i ekvāna nisbetle gemi gibiyim buyurdı.

ما واصحابیم چون کشتی نوح

Mā vu aṣḥābīm çun keştī-i Nūḥ

(Ben ve aṣḥābım ol keştī-i Nūḥ gibiyiz)

هر که دست اندر زند یابد فتوح

Her kī dest ender zened yābed futūḥ

(Her kim kĭ bizim sefīnemize el ura, fütūḥ bulur)

Ve bid‘at ü ḍalālet ve ma‘ṣiyyet ü ḳabāḥat varṭalarından necāt bulur, çünkĭm

الشیخ فی قومه کالنبی امته

“Eş-şeyḫu fī ḳavmihī ke'n-nebiyyi fī ümmetihī”[74] ḥadīṯiniñ feḥvāsınca şeyḫ-i kāmil daḫı ḳavmi içre ḳā’im-i maḳām-i nebī ve ‘aṣrınıñ peyġamberi gibi olduysa ānıñ sefīne-i ṣoḥbetine dāḫil olan daḫı ḳaṭ‘i menāzil ḳılur ve girdāb-i helāket ü ḍalāletden ḫalāṣ olur ve maḳṣūdına vuṣūl bulur.

چونکه با شیخی تو دور از زشتیء

Çunkĭ bāşeyḫī tu dūr ezziştī

(Ey ṭālib-i Ḥaḳ, çünkĭm bir şeyḫle-

86

-sen ziştlikden dūr olasıñ)

[74] “Kavmindeki yaşlı kimse, onların içindeki peygamber gibidir” Hadis ve fıkıh alimi olan İbn Hibbân (ö.354/965) Bu sözün uydurma hadis olduğu söylenmektedir. Bk. el-Mekâsídu’l-Hasene “Harfu’ş-Şın” 609; ed-Dürrü’l-Müntesira fi’l-Ehâdîsi’l-Müştehira, “Harfu’ş-Şın” 266.

Ya‘nī muḫālefetden ve ‘adem-i iṭā‘at ü mütāba‘atden ictināb ḳılasıñ,

روز وشب سیاری ودر کشتیء

Rūz u şeb seyyārī u derkeştī’

(Rūz ü şeb seyr ėdicisiñ)

Ya‘nī gemide oturub seyr eyleyesiñ kimse nice ise sen daḫı fī'l-meṣel böylesiñ, egerçī ẓāhir[en] bir maḳāmda muḳīm iseñ-de bāṭınen ḳaṭ‘-i merātib ü maḳāmāt eylemekden ḫālī degilsiñ.

مکسل از پیغمبر ایام خویش

Meksel ezpeyġamber-i eyyām-i ḫᵛīş

(Ey ṭālib, kendi eyyāmıñ peyġamberinden münḳaṭı‘ olma kĭ)

الشیخ فی قومه کالنبی امته

Eş-şeyḫu fī kavmihī ke'n-nebiyyi fī ümmetihī

Ḥadīṯiniñ muḳteẓāsınca şeyḫ-i kāmil kendi ‘aṣrında ḳavmi içinde peyġamber gibidir.

تکیه کم کن بر فن وبر کام خویش

Tekye kem kon berfen u berkām-i ḫᵛīş

(Kendi fenniñ ve kendi ḳavmiñ ve dostuñ üzre veyāḫud murādıñ üzre i‘timād eyleme)

Kĭ bu yola rehber ü mürşidsiz giden gümrāh olmuş, kendi fenni ve idrākine i‘timād ėden nāḳıṣ ü ḫām ḳalmışdır.

کر چه شیری چون روی ره بی دلیل

Ger çĭ şīrī çun revī reh bī-delīl

(Egerçi şīrsin ve ẕekā vü faẓīletle dilīrsiñ, çünkĭ yolı bī-delīl gidesiñ)

خویش رو به در ضلالی وذلیل

Ḫūyeş rūbeh derżelālī vu ẕelīl

(Rūbāh gibi żalāldesiñ ve ẕelīl ü ḥaḳīrsiñ)

Zīrā ḳuvvet ü ‘izzet yoḳdur, illā üstāda teba‘iyyetdedir ḳuvvet-i ‘izzet ‘azīzim.

من اکر نیکم وبد تو برو وخود را باش

Men eger nīkem u bed tu berev u ḫodra bāş

(Eger ben eygüyüm veyā kötüyüm, sen git kendüne ol)

Ya‘nī sen kendüne muḳayyed ol, şunuñ bunuñ eygülügünden kötülügünden saña bir şey’ terettüb ėtmez dėmekdir.

هر کسی آن درود عاقبت کار که کشت

Her kesī ān durūd ‘āḳıbet kār kĭ keşt

(Her kimesne onı añar, zer‘ ėder, ‘āḳıbet iş ekdigini biçer)

Ya‘nī ne eker ise ānı biçer dėmekdir.

ṣaḥīfe (83)

کاری کنیم ور نه حجالت برآورد

Kārī konīm v'er ne-ḥicālet berāverd

(Bir iş eyleyelim yoḫsa ḥicālet yuḳaru getürene)

Ya‘nī bu dünyāda bir iyilik eyle ṣoñra Rūz-i Maḥşer'de maḥcūb olursuñ.

روزی که رخت جان بجهان دکر کشیم

Rūzī kĭ reḫt-i cān becihān-i diger keşīm

(Bir gün-kĭ cān metā‘ını diger-i cihāna çekeriz)

İşte o günde yine maḥcūb oluruz dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

کنون کوش کآب از کمر درکذشت

Kenūn gūş k'āb ezkemer dergoẕeşt

(Şimdi sa‘y eyle kĭ ṣu kemerden geçmekdedir)

نه در وقت سیلابت از سر کذشت

Ne dervaḳt-i seylābet ezser goẕeşt

87

(Seylāb vaḳti degil kĭ ol vaḳt ṣu seniñ başından geçer)

Ol zamān degil sa‘y ü ġayret burada kemerden murād orta, bel, meyān dėmekdir. Ya‘nī ṣu seniñ beline ḳadar iken anıñ def‘i çāresine sa‘y u ġayret eyle, degil-kĭ ṣu seniñ belinden başına çıḳub seylāb oldığı vaḳt sa‘y u ġayret fā’ide vėrmez, ya‘nī her bir şey’iñ ibtidāsında çāre-i ḥasenesine baḳub sa‘y u ġayret ėtmeli isen āḫere varmaḳsızıñ ‘azīzim.

وبجوشید آب از تنور

Ve becūşīd āb eztennūr

(Ṣu tennūrdan cūş ü ḫurūş ile ẓāhir oldı)

dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

ṣaḥīfe (84) Meṡnevī cildi; cild: 4 ṣaḥīfe: 117

حرص تو در کار بد چون آتشست

Ḥırṣ-i tu derkār-i bed çun āteşest

(Seniñ ḥırṣ u ṭama‘ıñ kār-i bedde āteş gibidir)

اخکر از رنك خوش آتش خوشست

Āḫker ezreng-i ḫoş-i āteş hoşest

Āḫker *kömür* dėmekdir.

(İmdi kömür āteşiñ ḫoş olan renginden ḫoşdur)

Evvelkĭ āteşden murād maḥall-i ḥarāret olan āḫkerdir ve āteş-i ṣānīden murād leheb ü enāre kendidir, ya‘nī kār-i ḳabīḥ ve ‘amel-i bedde seniñ ḥırṣıñ fī'l-meṣel āteş gibi ve ol kār-i bed faḥm gibidir, faḥm āteşiñ renkliginden ḫoş olur ve ḥumret ü nūrāniyyet şeklinde görinür. Egerçi fī-ḥadd-i ẕātihī ol kār- i bed siyāhdır ve lâkin şu‘le-i ḥırṣ aña revnaḳ vėricidir, nitekim āteşiñ ḫoş rengi kömüre ḳırmızılıḳ ve leṭāfet vėricidir.

آن سیاهیٔ فحم در آتش نهان

Ān siyāhī-i faḥm derāteş nihān

(Ol kömürüñ siyāhlıġı āteş içre nihāndır)

چون شد آتش آن سیاهی شد عیان

Çun şod āteş-i ān siyāhī şod ‘ayān

(Çünkĭ kömürden āteş gitdi, anıñ siyāhlıġı ‘ayān oldı)

Şod burada reft ma‘nāsınadır, ya‘nī mādāmkĭ kömürden āteş cüdā olmaya, kömürüñ siyāhlıġı ẓāhir olmaz çünkĭm āteş andan zā’il ola, anıñ ẓulmeti ẓuhūra gelür. Keẕālik kār-i dünyevī ve a‘māl-i nefsānī vü şehvānī kömür gibi ḥadd-i ẕātında siyāh ve ẓulmānīdir. Lâkin ḥırṣ āteşi anı lâṭīf ü nūrānī gösterir, çünkim āteş ḥırṣı ol kār-i bedden gide, anıñ ẓulmeti ‘ayān olur.

اخکر از حرص تو شد فحم سیاه

Āḫker ezḥırṣ-i tu şod faḥm-i siyāh

(Faḥm-i siyāh seniñ ḥırṣıñdan āḫker oldı, kömür oldı)

حرص چون شد ماند آن فحم تباه

Ḥırṣ çun şod māned ān faḥm tebāh

(Çünkim ṭama‘ gitdi, ol faḥm tebāh-

88

-ḳaldı)

Ya‘nī bu kār-i dünyevī ve a‘māl-i nefsānī vü şehvānī ḥadd-i zātında faḥm-i siyāh gibidir. Anıñ āḫker gibi nūrānī görünmesi seniñ aña ḥırṣ u ṭama‘ıñdandır çünkim ol kāra olan ḥırṣ u ṭama‘ıñ senden gide, ol kār-i bed faḥm-i ḫarāb gibi ḳalur ve anıñ ẓulmeti ve ḳabāḥati ẓuḥūra gelür.

آن زمان آن فحم اخکر مینمود

Ān zamān ān faḥm aḫker mīnumūd

(Ol zamān ol faḥm kĭ āḫker göründi)

آن نه حسن کار نار حرص بود

Ān ne-ḥusn kār nār-i ḥırṣ būd

(*Ol revnaḳ-i kārıñ gitdi, ḥüsni degil ḥırṣ u ṭamaʿıñ nārı idi)*

Yaʿnī ol zamānda kĭ siyāh kömür gibi olan kār-i şehvānī saña āḫker gibi lâṭīf ü nūrānī göründi, ḥadd-i zātında ol ḥüsn-i kārıñ ḥüsn ü leṭāfeti degil idi, belkĭ nār-i ḥırṣıñ şuʿlesi idi-kĭ ol kārı saña maḥcūb ü müstaġnī gösterdi çünkim ol kāra olan ḥırṣ u ṭamaʿıñ gitdi, ol kārıñ ḳubḥ ü fesādı ẓuhūr ėtdi.

حرص کارت را بیارائیده بود

Ḥırṣ kāret-rā beyārā'īde būd

(Belkĭ ḥırṣ u şehvet seniñ kārıñı tezyīn eylemiş idi)

حرص رفت وماند کار تو کبود

Ḥırṣ reft u māned kār-i tu kebūd

(Çünkim ḥırṣ ü ṭamaʿ gitdi, seniñ işiñ kebūd ü ḳabīḥ ḳaldı)

Ve ẓulmet-i fesādı ẓāhir oldı.

وایمان نیاورده بودند

Ve īmān neyāverde būdend

(Nūḥ ʿaleyhi's-selām'ıñ ḳavmi Ḥażret-i Nūḥ'a īmān getürmemişler idiler)

وموافقت نکرده با نوح

Ve muvāfaḳat nekerde bāNūḥ

(Daḫı Nūḥ ʿaleyhi's-selām'a muvāfaḳat eylememişler idi)

مکر اندکی از مردمان

Meger endekī ezmerdomān

(İllā azıcıḳ ādemlerden īmān getürmüşler idi)

Ḳāle'l-Kāşifī

نوح ایشانرا بنزدیك کشتی آورد

şaḥīfe (85)

Nūḥ īşānrā benezdīk-i keştī āverd

(Nūḥ ‘aleyhi's-selām anları sefīneniñ yanına getürdi)

وسرپوشی که ترتیب داده بود

Ve serpūşī kĭ tertīb dāde būd

(Daḫı bir baş örtüsi kĭ tertīb vėrmiş idi)

Ya‘nī tertīb ü tehyi’e eylemiş idi.

بالای کشتی پوشید

Bālā-yi keştī pūşīd

(Sefīneniñ üzerine örtdi, pūşīde eyledi)

واز زمین آب عذاب جوشیدن کرفت

V'ez zemīn āb-i ‘aẕāb cūşīden girift

(*Zemīnden ‘arżdan ‘azāb ṣuyı ḳaynamaḳlıḳ ṭutdı)*

Ya‘nī başladı ḳaynamaġa.

واز آسمان آب بلا فرود آمدن آغاز کرد

V'ez āsmān āb-i belā furūd āmeden āġāz kerd

Meṡnevī cildi; cild: 4
ṣaḥīfe 701
cild: 4, ṣaḥīfe: 733

(Daḫı göklerden belā vü musībet ṣuyı aşaġı gelmeklige bede’ eyledi)

Ya‘nī āb-i belā vü muṣībet inzāl ėtmege āġāz eyledi dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

کاملان از دور نامت بشنوند

Kāmilān ezdūr nāmet beşnevend

(Kāmiller ehlü'llâha-

89

-uzaḳdan seniñ nāmıñ işitdiler)

Ya‘nī kāmil olan ẕevāt-i kirām Cenāb-i Ḥaḳḳ'ın ism-i şerīfini Ḥaḳḳ'a vāṣıl olmazdan evvel işitdiler.

تا بقعر باد وبودت در روند

Tā beḳa‘r-i bād vucūdeş derrevend

(Ḥattá seniñ varlıġıñ ve seniñ mevcūd olmaḳlıġıñ ḳa‘rına nihāyetine gitdiler)

Ya‘nī saña vāṣıl olub seniñle var ve seniñle mevcūd oldılar.

بلکه پیش از زادن تو سالها

Belkĭ pīş ezzāden tu sālhā

(Belkĭ anlar doġmazdan evvel öñ seni nice seneler)

دیده باشندت ترا با حالها

Dīde bāşendet turā bāḥālhā

(Görmüş olurlar, saña ḥālleriyle)

Ya‘nī kāmiller bu ‘āleme gelmezden evvel seni nice seneler ol görmüş olurlar seni dėmekdir.

هر کسی اندازه روشن دلی

Her kesī endāze-i rūşen-i dilī

(Herkes göñlünüñ rūşen ve ışıġı endāzesi miḳdārı)

غیب را بیند بقدر صیقلی

Ġaybrā bīned beḳadr-i ṣayḳalī

(Ġaybı görür, sayḳalı miḳdār)

Ya‘nī herkes ne-ḳadar ḳalbini ẕikrü'llâh ile ṣayḳal ėdüb rūşen ėder ise ol ḳadar ġayb ve esrār-ı İlâh ī'yi müşāhede ėder dėmekdir.

Ya‘nī ṭabībān-ı İlâhī ıraḳdan seniñ nāmını işidirler, tā seniñ bād ü būdunuñ ḳa‘rına giderler, belki seniñ doġmaḳlıġından nice yeller muḳaddem seni seniñ ḥāllerinle görmüş olurlar. Bād ü būd kevn ü vücūd ma‘nāsınadır, ya‘nī kāmil ü mükemmel olan ṭabībān-ı İlâhī ıraḳdan seniñ ismini kĭ işideler, tā seniñvücūdunuñ ve mütekevvin olmanıñ ḥaḳīḳatine giderler ve anı kemā-yenbagī müşāhede ėderler; aşlında sen ne kimse idin ve şoñra ne olsañ gerek bilürler ve derūnuna ve birūnuna vāḳıf olurlar ve sen-daḫı ‘ālem-i dünyāda ve meşhed-i insāna gelmezden muḳaddem raḥm-i māderinde, belki ṣulb-i pederinde iken, belki ebā’-i ‘ulvīden ümmehāt-ı ‘anāsıra gelmezden ve ümmehāt-ı ‘anāsırdan tevellüd ḳılub peder ü māderiniñ vücūduna muttaşıl olmazdan muḳaddem-

یعنی هر جا که ماهی میرفت اب بالای ومرتفع می ایستاد

Ya‘nī her cā kĭ māhī mīreft āb bālāyī vu murtefi‘ mī-īstād

(Ḥażret-i Yūnus ‘aleyhi's-selām'ı balıḳ yuṭdı, Yūnus balıḳıñ ḳarnında iken o balıḳ her yere her mahalle kĭ gider, ṣu o balıḳdan yuḳarı ve mürtefi‘ olurdı)

Ve yuḳarı dururdı kĭ ṣu balıḳıñ aġzından ḳarnına gidüb Ḥażret-i Yūnus'ı boġmasun içün.

پس از فرط شفقت کفت

Pes ezfarṭ-i şefḳat goft

İmdi Nūḥ ‘aleyhi's-selām evlādına ifrāṭ-ı şefḳat u muḥabbet-i ebevīden dolayı dėdi:

یا بنیّ ارکب معن ا

“Yā büneyye irkeb me‘anā”[75]

deyu nidā ėtdi.

ای پسرك من سوار شو در کشتی با ما تا ایمن شوی

Ey peser-i men suvār şev derkeştī bāmā tā īman şevī

(*Nūḥ ‘aleyhi's-selām evlādına dėdi, ey benim oġulcuġum, sefīneye bizimle berāber süvār ol, bil, ḥattá emīn olasıñ ṭūfāndan ‘aẕāb-i Ḫüdā'dan)*

dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

همچوکنعان کآشنا میکرد او

Hemçu Ken‘ān k'āşinā mīkerd ū

-henüz daḫı ‘ālem-i ervāḥ ü ma‘ānīde iken belki ‘ayn-ı ŝābite ‘āleminde iken seniñ ḥaḳīḳat-i ẕātını cemī‘ aḥvālinle bile müşāhede ḳılmışlar ve Levh-i Maḥfūẓ'da senin-çün muḳadder olan aḥvāle muttali‘ olmuşlardır. Nitekim *Bāyezīd* ve *Hasan Harakānī* ḳaddesa'llâhü sırruhümā'l-‘azīz Ḥażretleriniñ vücūdı ve cemī‘ aḥvālini ẓuhūra gelmezden evvel bildi ve ana göre mürīdlerine ḫaber vėrdi ve fī'l-ḥaḳīḳa bilā-ziyāde ve lā-noḳṣān dėdigi gibi ẓuhūra geldi ‘azīzim. Āmennā ve saddaḳnā sulṭānım.

[75] Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, “**Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin**, inkârcılarla birlikte olma” diye seslendi.(11:42)

Ken‘ān Ḥażret-i Nūḥ'uñ kendüye ‘āṣī olan oġlunuñ ismidir, pederine muṭī‘ olmayub ve da‘vetine icābet ḳılmayub kendü ‘aḳl ü re’yine i‘timād ėdüb ve istikbār ü ‘inād semtine gidüb āḫirü'l-emr helāk oldı. Pes Ḥażret-i Mevlānā -ḳuddise sırruhū- Şeyḫ ‘Ārif'le aña muḫālif olan ve anıñ da‘vet-i mütāba‘atından istikbār ḳılan müdemmaġ ve ḫodbīniñ ḥālini ḳıṣṣa-i Nūḥ ve Ken‘ān ṣūretinde īrād buyurub anıñ tenāverligine i‘timād ve lāzım gelürse-

90

-kūh-i pürşükūha ilticā vü istinād eylerim dėmesiniñ ẕikrine şürū‘ ėdüb ber-vech-i ta‘rīż ale'l-mu‘arriżīn buyururlar. Şenāverligi sefīne-i Nūḥ-i pürfütūḥ ḳatında terk ile nitekim Ken‘ān-kĭ sebāḥat ögrendi ve şenāverlik ėtdi ve böyle dėdi-kĭ

كه نخواهم كشتئ نوح عدو

Kĭ neḫ^{v}āhem keştī-i Nūḥ-i ‘adv

(Ben Nūḥ ‘advünüñ keştīsini istemezem)

هى بيا در كشتى بابا نشين

Hey biyā derkeştī-i bābā nişīn

و نادى نوح ابنه

Ve nādā Nūḥü ibnehū

فقال [في معزل] يا بنىّ اركب معنا ولا تكن مع الكافرين

Feḳāle[fi ma‘zili^{n}] yā büneyye irkeb me‘anā ve lātekün me‘a'l-kāfirīn[76] āyet-i kerīmesiniñ feḥvāsınca Nūḥ-meşreb olan ṣāḥib-i hidāyetler Ken‘ān-ṭabī‘at olan ehl-i

Meŝnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 112

ṣaḥīfe 86

Ya‘nī āyīne-i ḳalbi küdūret-i cismāniyyeden ve vesāvis-i şeytāniyyeden ve kesāfet-i nefsāniyyeden-

*Mī-istād; dururdı.

-velḥāsıl jengār-ı māsivādan her ne ḳadar musaffá ve mücellā eylediyse ‘ālem-i ġaybı ol-ḳadar müşāhede eyler her şol kimse kĭ ḳalb āyīnesini jengār-ı māsivādan ziyāde pāk ėdüb musayḳal ü mücellā eylediyse ol kimse suver-i àaybiyeyi ziyāde görür ve ‘ālem-i àaybıñ ṣūretleri aña ziyāde ẓāhir olur dėmekdir.

ṣaḥīfe 87

[76] Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, **ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna, “Yavrucuğum, bizimle beraber sen de bin, inkârcılarla birlikte olma” diye seslendi**. (11:42)

ḍalālete “*Hey gel, ey Ken‘ān-ṭabī‘at, babanıñ ve ḫayrü'l-ebeveyn olan şeyḫ-i kāmiliñ keştī-i ṣoḥbet u ḥıḏmetine”*

تا نکردی غرق طوفان ای مهین

Tā nekerdī ġarḳ ṭūfān ey mehīn

(Tā kim ṭūfān-i ḥavādiṯ-i ekvān ve hevācis ü vesāvis-i şeyṭāna ġarḳ olmayasıñ ey ḥaḳīr ü ẕelīl)

کفت نی من آشنا آموختم

Goft nī men āşinā āmūḫtem

(Ken‘ān Nūḥ'a dėdi, yoḳ ḳabūl ėtmezem, ben sebāḥat ögrendim)

من بجز شمع تو شمع افروختم

Men becoz şem‘-i tu şem‘ efrūḫtem

(Ben seniñ şem‘iñden ġayrı şem‘ yaḳdım)

Ken‘ān-ṭabī‘at olan ehl-i ṭuġyān daḫı mürşid-i püriḥsāna böyle dėr ve Nūḥ-meşreb olan şeyḫ-i kāmil dėr kĭ

هین مکن کین موج طوفان بلاست

Hīn mekon k'īn mevc-i ṭūfān belāst

(Āgāh ol, ‘inād eyleme kĭ bu mevc-i ṭūfān belādır)

دست و پای و آشنا امروز لاست

Dest u pāy u āşinā imrūz lāst

(Dest ü pā ve sebāḥat bugün lādır)

Ya‘nī yoḳdur, bunlar fā’ide vėrmez dėmekdir.

باد قهرست وبلای شمع کش

Bād ḳahrest u belā-yi şem‘-koş

(Bād ḳahr-i İlâhī'dir ve şem‘-i tedbīr ü tedārükĭ öldürici belādır)

جز که شمع حق نمی باید خمش

Coz kĭ şem‘-i Ḥaḳ nemī-bāyed ḫemeş

(Şem‘-i Ḥaḳ'dan ġayrısı gerekmez)

Ebkem ol ve sükūt ḳıl.

كفت مى رفتم بران كوه بلند

Goft mī-reftem berān kūh-i bulend

(Ken‘ān aña dėdi, yoḳ ben saña tābi‘ olmazam- ben ol kūh-i bülendiñ üzerine gitdim)

عاصمست آن كه مرا از هر كزند

‘Āṣımest ān kĭ merā ezher gezend

(Ol kūh baña her bir żarardan ‘āṣımdır dėdi)

هين مكن كه كوه كاهست اين زمان

Hīn mekon kĭ kūh kāhest īn zamān

Ḥażret-i Nūḥ ‘aleyhi's-selām aña dėdi,

(Zinhār böyle eyleme kĭ kūh bu zamān kāh gibidir)

Ya‘nī-

91

-ṭaġ bu zamānda ṣaman gibidir.

جز حبيب خويش را ندهد أمان

Coz ḥabīb-i ḫ^{v}īş-rā nedhed emān

(Ḥaḳ Te‘ālá kendiniñ habībinden ġayrıya emān vėrmez)

كفت من كى پند تو بشنوده ام

Goft men k'ey pend-i tu bişnevde'em

(Ken‘ān Ḥażret-i Nūḥ ‘aleyhi's-selām'a dėdi: Ey peder, ben seniñ ḳaçan pend ü naṣīḥatiñ işitmişim)

Ben ḫod bu āna dek seniñ pend ü naṣīḥatiñ işitmemişim ve ḳabūl ėtmemişim

که طمع کردی که من زین دوده ام

Kĭ ṭamaʿ kerdī kĭ men z'īn dūde'em

(Kĭ sen ṭamaʿ ėdesiñ kĭ ben bu ḳabīledenim)

Ben ḫod bu ḳabīleden degilim pes baña ne pend ü naṣīḥat vėrirsiñ dėdi

خوش نیامد کفت تو هرکز مرا

Ḫoş neyāmed goft-i tu hergiz merā

(Seniñ guft ü gūyuñ hergiz baña ḫoş gelmez)

من بری ام از تو در هر دو سرا

Men berī'em eztu derher du serā

(Ben her iki sarāyda yaʿnī dünyā vü āḫiretde senden beri'em)

dėdi.

این دم سرد تو در کوشم نرفت

Īn dem-i serd-i tu dergūşem nereft

(Bu seniñ serd olan nefesiñ ve bārid olan kelāmıñ benim ḳulaġıma gitmedi)

خاصه اکنون که شدم دانا وزفت

Ḫāṣa eknūn kĭ şodem dānā vu zift

(ʿAle'l-ḫuṣūṣ şimdikĭ ben dānā vü zift oldum ve büyüdüm)

ʿĀḳil olub kendime ḫayr ü nāfiʿ olanı bildim dėdi.

کفت بابا چه زیان دارد اکر

Goft bābā çĭ ziyān dāred eger

(Babası aña dėdi, ne ziyān ṭutar ve saña ḥazer ėder, eger)

بشنوی یکبار تو پند پدر

Beşnevī yekbār tu pend-i peder

(Bir kerre sen pederiniñ pendiñ işidesiñ)

Ve anıñ naṣīḥatini ḳabūl ėdesiñ.

همچنین می کفت او پند لطیف

Hemçunīn mī-goft ū pend-i lâṭīf

(Buncılayın ol Nūḥ ʻaleyhi's-selām Kenʻān'a lâṭīf pend ü naṣīḥat dėdi)

همچنان میکفت او دفع عنیف

Hemçunān mīgoft ū defʻ-i ʻunīf

(Ve buncılayın ol Kenʻan pederini ve pederiniñ nuṣḥ ü pendini ʻunfla defʻ eyledi)

نی پدر از نصح کنعان سیر شد

Nī peder eznuṣḥ-i Kenʻān sīr şod

(Ne babası Kenʻān'ıñ naṣīḥatinden ṭoḳ oldı)

نی دمی در کوش ان ادبیر شد

Nī demī dergūş-i an idbār şod

(Ve ne bir dem ol ṣāḥib-i idbārıñ ḳulaġına gitdi)

Yaʻnī Ḥażret-i Nūḥ ʻaleyhi's-selām aña naṣīḥat ėtmekden duymadı ve bu sözler ol müdebbiriñ ḳulaġına girmedi ve Nūḥ ʻaleyhi's-selām'a uymadı.

اندرین کفتن بدند وموج تیز

Enderīn goften bedend u mevc-i tīz

(Baba ile oġul bu güft ü gūda idiler, nāgāh mevc-i tīz)

بر سر کنعان زد وشد ریز ریز

Berser-i Kenʻān zed u şod rīz rīz

(Kenʻān'ıñ-

92

-başı üzre urdı ve rīze rīze oldı ve anı ġark ü helāk ḳıldı)

Pes ber-mūceb-i ḥadīṯ-i şerīf yaʻnī

مثل شريعتى كمثل سفينة نوح فمن تمسك بها نجا و من تخلف عنها غرق [77]

Meŝelü şerī'atī kemeŝeli sefīneti nūḥi femen temesseke bihā necā ve men teḫallefe 'anhā ġariḳa.

Sünnet-i seniyye-i Nebeviyye'den taḫallüf eyleyen kimseler daḫı Ken‘ān var muġriḳīnden olmaḳ muḳarrerdir ‘azīzim.

ṣaḥīfe (88)
Menevī cildi; cild: 4 ṣaḥīfe: 398

Ve fī'l-Meṣnevī

پس بكوشى وباخر از كلال

Pes begūşī vu beaḫer ezkelāl

(Pes ‘aḳl-i cüz’īniñ murādı üzre çalışursuñ, āḫirü'l-emrde kelāl ü melālden)

هم تو كويى خويش كا العقل عقال

Hem tu gūyī ḫ[v]īş kāe'l‘aḳl-i ‘iḳāl

(Hem sen kendiñ dėrsin-kĭ ‘aḳl-i ‘iḳāldir)

‘İḳāl ‘ayn'ıñ kesriyle *buḳaġu*ya dėrler. Ya‘nī Mecūslar'ıñ ayaḳlarına adardıḳları buḳaġu zincīr dėmekdir. Egerçĭ şimdi ‘aḳl-i cüz’īniñ muḳteżāsına sa‘y ü kūşiş eylersiñ ve anı nāfi‘ ẓann eyleyüb ‘ömr-i nāzenīni ol ‘aḳl-i cüz’īniñ muḳteżāsına ḫarc eylersiñ ammā āḫir kārda anıñ bī-nef‘ oldığına vāḳıf olub kelāl ü melālinden ‘aḳl ayaḳ baġıdır deyu i‘tirāf eylersiñ.

همچوآن مرد مفلسف روز مرك

Hemçu ān merd-i mufelsef rūz-i merg

(Ol merd-i müfelsef gibi merg gününde)

عقل را مى ديدى پس بى بال وبرك

‘Aḳlrā mīdīdī pes bī-bāl u berk

[77] “Benim şeriatimin Nuh peygamberin gemisi gibidir. Kim ki ona (şeriatima) tutunursa kurtulur; kim ki ona muhalif olursa bogulur”. kaynaklarda ***“meselü ehli beytî”*** geçmektedir. Zannımızca sehven yahut kasten *meselü şerîatî* yazılmıştır. Bk. Taberanî, Mu’cemu’l-Kebîr, “Bakiyyetü ahbâri Hasan b. Ali”, 2637; Keşfu’l-Esrâran Zevâidi’l-Bezzâr, “Menâkıbu Ehli’l-Beyt”, 2614.

(‘Aḳlı ziyāde bī-bāl ü berk gördi)

بی غرض میکرد آن دم اعتراف

Bī-ġaraż mīkerd ān dem i‘tirāf

(Ol demde ġarażsız i‘tirāf eyledi, böyle deyu kĭ)

کز زکاوت را ندیم اسب از کزاف

K'ez zekāvet rāndīm esb ezguzāf

(Zekāvetden esbi güzāf cihetinden sürdüñ)

Ya‘nī ey ‘aḳl-i cüz’ī ṣāḥibi, egerçĭ ḥāl[en] anıñ muḳteżiyātı üzre sa‘y ü kūşiş eylersiñ, lâkin āḫir kārda anıñ bī-nef‘ oldıġı görüb العقل عقال المرء (*El-ʿaḳlü ʿıḳālu'l-meri’*) [78]dėrsiñ, şol felsefī meẕheb olan kimse gibi mevt gününde ḥālet-i nez‘e ḳarīb olduḳda ‘aḳl-i cüz’īyi ziyāde ḳanadsız ve ḳudretsiz gördi ve bildi-kĭ anıñla maḳsūd-i aṣlī ve maḥbūb-i ḥaḳīḳī ṭarafına gidilmez ve mertebe-i ḥaḳīḳate ol ‘aḳl-i cüz’ī vesīle olmaz. Bilā-ġaraż ol demde i‘tirāf eyleyüb dėdi-kĭ ḥayfā vü dirīġā ẕekāvet cihetinden ‘aḳl esbini lāf ü güzāfdan ötüri-

93

-meydān-i ḳīl ü ḳāle sürdüñ ve kendimizi ‘aḳliyāt ü naḳliyātda kemāl irgürdüñ. Ol ḳīl ü ḳāliñ ve bahṣ ü cidāliñ bugünkĭ günde nef‘i yoḳ imiş. Nitekim ḥālet-i nez‘de *İmām Faḥreddīn Rāzī* bu beytleri söylemişdir:

نهاية ادراك العقول عقال

و اكثر سعى العالمين دلال

ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا

سوى ان جمعنا فيه قيل و قال

Nihāyetü idrāki'l-‘uḳūli ‘iḳāl[un]

[78]“Akıl, kişinin dizginidir (bağıdır)” Bu cümle Abbasi şairi Şerif Murtezâ’nın şiirinde geçmektedir. Bk. Esâsu’l-Belağati, “Ayn Kef Ra Babı”, I,671.

Ve ekṣerü sa'yi'l-'ālemīne dalāl[ün]

Ve lem nestefid min baḥṣinā ṭūli 'umrinā

Sevá en cema'nā fīhi ḳīle ve ḳālu[79]

از غروری سر کشیدیم از رجال

Ezġurūrī ser keşīdīm ezricāl

(Biz ġurūrdan ricālden baş çekdik)

آشنا کردیم در بحر خیال

Āşenā kerdīm derbaḥr-i ḫayāl

(Ḫayāl deryāsında yüzgeçlik eyledik)

*āşenā: yüzmek maʿnāsınadır.

آشنا هیچست اندر بحر روح

Āşenā hīçest ender baḥr-i rūḥ

(Baḥr-i rūḥda āşenā hīçdir)

نیست آنجا چاره جز کشتیء نوح

Nīst āncā çāre coz keştī-i Nūh

(Yoḳdur, burada çāre keştī-i Nūḥ'dan ġayrı)

Ya'nī ol felsefī-meẕheb ve kilīm-meşreb olan kimse ḥālet-i nez'e varub uḫrevīniñ 'adem-i nefʿini müşāhede ḳıldıḳda mu'terif olub dėdi-kĭ lāf ü güzāfdan ötüri esb-i 'aḳlı meydān-i ḳīl ü ḳāle beyhūde yere sürdüñ ve ġurūrumuzdan ricālü'llâhdan baş çekdiñ ve anlara mütāba'at eylemekden i'rāż ėdüb ḫayāl baḥrini ḥaḳīḳat ẓann eyleyüb anda ġavvāṣlıḳ ėtdiñ ve ḳīl [ü] ḳāl cem'ine gitdiñ. Böyle deyu zu'm ėtdiñ kĭ kendimizi ḳuvvet-i fikriyye ve 'ulūm-i naẕariyye ile ġark-āb-i fenādan ḫalāṣı eyleyeyiz, şimdi bilmediñ kĭ bu 'aḳlıñ bu deryāda aṣlā nefʿi yoḳ imiş, ya'nī āşinālıḳ baḥr-i rūḥda hīçdir, ya'nī deryā-yı rūḥa sālik olmaḳda ve baḥr-i 'ālem-i ḥaḳīḳate sefer

[79] "Akıl nihayette ileri atıldığ her yerde çıkmaza girer. O yüzden ehl-i ilmin birçok gayreti boşa çıkar. Ömrümüz boyu aradık, araştırdık. Onun bunun zayıf fikirlerini topladık yalnız." Bk. el-Cumûu'l-Behiyye li'l-Akîdeti's-Selefiyye, "Tenbîhün Mühimmun",I,26.

ḳılmaḳda seyāḥat ve ġavvāṣlıġa i‘timād ḳılmaḳ ve muḳteżā-yı ‘aḳl üzre sālik olmaḳ hīç-ender-hīçdir. Bu mertebede keştī-i Nūḥ'dan ġayrı çāre yoḳdur. Keştī-i Nūḥ'dan murād sünnet-i Nebeviyye ve şerī‘at-i Muṣṭafeviyye'dir. Nitekim temṯīl ėdüb buyurmuşlardır:

مثل سنتی کمثل سفینة نوح فمن تمسك بها نجا و من تخلف عنها غرق

Meṯeli sünnetī kemeṯeli sefīneti Nūhi femen temesseke bihā necā ve men teḫallefe ‘anhā ġaraka.[80]

Bir kimse ‘aḳlda *Cālīnūs ve Arisṭaṭalīs* gibi kemāl bulsa ve *Ebū ‘Alī bin Sīnā* gibi re’s-i ḥukemā vü ‘uḳalā olsa ve *Şifā* gibi kitāblar te’līf eylese-

94

-me‘a-hāẕā şer‘-i Nebevī ve sünnet-i Muṣṭafevī üzre sülūk ḳılmama bu baḥrde muġarriḳīnden olur ve dīn-i Arisṭaṭalīs üzre olur dėmişlerdir. *Şeyḫ Müceddidīn Baġdadī* -ḳuddise sirrahū- buyurmuşlardır kĭ, Ḥażret-i Resūl ‘aleyhi's-selām'ı vāḳı‘ada gördüm, su’āl ėtdim-kĭ:

Yā Resūlallâh, mā teḳūlü fī ḥaḳḳi İbn-i Sīnā Ḳāle ‘aleyhi’s-selām:

هو رجل اراد أن يصل الى الله تعالى بلا واسطتی فحجبته بيدی فسقط فِی اَلْنَّار

Hüve racülün erāde en yusalli ilāllâhi Te‘ālá bilā vāsıtatī fehaccebtehū bi-yedī fe sekata fi’n-nār.[81]

همچوکنعان سوی هر کوهی مرو

Hemçu Ken‘ān sūy-i her kūhī merev

(Ken‘ān gibi her bir dağ ṭarafına gitme)

از نبی لا عاصم الیوم شنو

Eznebī lā *‘āsıme'l-yevme* şinev

---

[80] “ Benim sünnetim Nuh(a.s)’ın gemisi gibidir. Kim sünnetime yapışırsa kurtulur. Kim sünnetimden geri kalırsa boğulur” manasındadır. Bk. dipnot: 62

[81] “O, benim vasıtam olmadan Allah’a ulaşmak isteyen bir adamdır. Ben onu elimle şu şekilde üstünü kapattım. O da cehenneme (ateşe) düştü” Bk. Abdussamed Hemedânî, Bahru’l-Mearif, 31.Fasıl, 689.

(Ḳur'ān-ı 'Aẓīm'den "Lā 'āsıme'l-yevme"[82] āyetini istimā' eyle)

می نماید پست آن کشتی ز بند

Mīnumāyed pest ān keştī zibend

(Bend-i çeşminden bu keştī saña pest ü denī görinür)

می نماید کوه فکرت بس بلند

Mīnumāyed kūh-i fikret bes bulend

(Kūh-ı fikriñ saña ziyāde ālī, bülend görinür)

در علو کوه فکرت کم نکر

Deruluvv-i kūh-i fikret kem niger

(Sen kūh-ı fikriñ bülendligine naẓar eyleme)

که یکی موجش کند زیر وزبر

Kĭ yekī mevceş koned zīr u zeber

(Zīrā bir mevc anı zīr ü zeber eyler)

Ya'nī ey Ken'ān-sīret ve ṭāġī-ṭabī'at olan kimse, fikriñ kūhunuñ bülend olmasına naẓar ėtme ve keştī-i Nūḥ gibi olan kāmiliñ ṣoḥbetini ḳoyub ol semte gitme zīrā deryā-yı ḳahr-ı İlâhī'den bir mevc ol fikriñ kūhunı alt u üst ėder, pes 'aḳl u fikrine niçün i'timād u iltibā ėdersiñ.

کر تو کنعانی نداری باورم

Ger tu Ken'ānī nedārī baverem

(Eger sen Ken'ān iseñ baña taṣ dīḳ ṭutmazsañ)

کرد وصد چندین نصیحت آورم

Ger du ṣad çendīn naṣiḥat āverem

(Eger iki yüz bu ḳadar naṣ īḥat eylesem)

[82] O, "Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. Nûh, "Bugün Allah'ın rahmet ettikleri hariç, O'nun azabından **korunacak hiç kimse yoktur**" dedi. Derken aralarına dalga giriverdi de oğlu boğulanlardan oldu. (11:43)

Ya‘nī ey ‘āṣī-ṭabī‘at, eger sen Ken‘ān-sīret iseñ bańa taṣdīḳ ėtmezseñ ve sözümi ṭutmazsañ eger nice yüz kerre sańa naṣīḥat eyleyem,

كوش كنعان كى پذيرد اين كلام

Gūş-i Ken‘ān key pezīred īn kelām

(Ken‘ān'ıñ ḳulaġı bu kelāmı ḳaçan ḳabūl eyler)

كه بر او مهر خدايست وختام

Kĭ berū muhr-i Ḫudāyīst ve ḫıtām

(Zīrā anıñ üzerinde Ḫüdā-yı Te‘ālá Ḥażretleri'niñ mühr ü ḫıtāmı vardır)

Mührle ḫıtām elfāẓ-ı müterādifedendir, ikisi daḫı bir ma‘nāyadır ya‘nī Ken‘ān-sīret olan-

95

-kimseniñ sem‘i bu kelāmı ḳaçan istimā‘ eyler? Ol sem‘iñ üzerine Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ mühri vardır.

آخر اين اقرار خواهى كرد هين

Āḫir īn iḳrār ḫ^{v}āhī kerd hīm

(Āḫir bu iḳrārı eyleseñ gerekdir, āgāh ol)

هم ز أول روز آخر را ببين

Hem zievvel-i rūz āḫirrā bebīn

(Hem evvel günden āḫiri gör)

هر كه آخر بين بود مسعود وار

Her kĭ āḫir bīn buved mes‘ūd vār

(Her şol kimesne kĭ mes‘ūd gibi āḫir bīn ola)

نبودش هر دم بره رفتن عثا ر

Nebūdeş her dem bereh reften ‘iṯār

(Yola gitmekde her dem aña ‘iṯār olmaz)

‘İṣār sürçüb düşmege dėrler, ya‘nī şol kimse kĭ ehl-i sa‘ādet gibi āḫir ü ‘āḳıbet görici ola, yola gitmekde aña her dem düşmek ve sürçmek olmaz.

كر نخواهى هر دمى اين خفت وخيز

Ger neḫ^{v}āhī her demī īn ḫoft u ḫīz

(Ve eger her bir demde düşmegi ve ḳalḳmaġı istemez iseñ)

كن ز خاك پاى مردى چشم تيز

Kon ziḫāk-i pā-yi merdī çeşm-i tīz

(Bir merd-i kāmiliñ ḫāk-i pāyinden çeşmi tīz eyle)

Vaṣf terkībi olub *kon* baş ma‘nāsınā isti‘māl olunub ma‘ná böyle olsa daḫı cā’izdir. Bir merd-i kāmiliñ ḫāk-i pāyinden çeşm-i tīz ol ya‘nī bir mürşid-i kāmiliñ yolunuñ ṭozunı gözine sürme eyle, tā kim güzel tīz bilen ol. Ya‘nī keskin göre ve ṭarīḳatiñ şekīb ü firāzını göre ve anda olan varaṭāta ve mezālıḳ-ı iḳdāma naẓar ėrgüre. Pes üftān ü ḫīzān gitmekden necāt bula.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

يار مردان خدا باش كه در كشتىء نوح

هست خاكى كه بابى نخرد طوفانرا

Yār merdān-i Ḫudā bāş kĭ derkeştī-i Nūḥ

Hest ḫākī kĭ beābī neḫored ṭūfānrā

(Ya‘nī merdān-ı Ḫüdā'ya yār ol kĭ Nūḥ ‘aleyhi's-selām'ıñ gemisinde ḫākī vardır kĭ ṭūfānı bir ṣuya almaz ve ṣaymaz)

Ya‘nī merdān-ı Ḫüdā'nıñ ṣūretine naẓar ėdüb ma‘nāsından ġāfil olub kendiñ gibi beşer ẓann ėtme ve anlara muḫālefet semtine gitme. Hemān ṣoḥbetleri berekātından muġtenim olmaḳ içün anlara ṣıdḳ ü iḫlāṣı ile yār ü muṣāḥib ol ve muṭī‘ ü münḳād ol, tā kĭ sa‘ādet-i dāreyn ile fevz-yāb olasıñ zīrā Ḥażret-i Nūḥ ‘aleyhi's-selām'ıñ gemisinde Ḥażret-i Nūḥ'a muṣāḥib ve emrine muṭī‘ olan kişileriñ naẓarında ṭūfān belā lā-şey meṣābesinde oldıġı-

96

-gibi sefīne-i şerī‘at-i Muḥammediye'de de ṣūret[en] seniñ gibi beşer ü ḫākī merdān-ı Ḫüdālar vardır kĭ

لوا قسم على الله لابره [83]

“Levā ḳaseme ‘alállâhi lā-ebrehu” ḥadīṯiniñ maẓharıdır. Eger ‘ālem-i belā ile mālāmāl olsa yine anlar

لا خوف عليم و لاهم يحزنون

“Lā ḫavfün ‘aleyhim ve lā-hüm yaḥzenūn”[84] vaṣfıyla mümtāz ü ma‘ṣūmlardır ‘azīzim.

Ḳāle Ḫusrev Dehlevī

ز دریای شهادت چون نهنك لا بر آرد سر

Zideryā-yi şahādet çun neheng lāber āred ser

(Şehādet deryāsından timsāk balıḳı gibi “Lā” lafẓ-i şerīfi yuḳaru baş getüre)

نیم فرض کردد نوح را در وقت طوفانش

Nīm farż kerded Nūḥrā dervaḳtī ṭūfāneş

(Nūḥ ‘aleyhi's-selām ṭūfān vaḳtinde teyemmüm farż olur)

Ne-ḳadar lâṭīfdir bu kelām, ṣuya boġulmuşlar gūyā ṣu yoḳ gibi teyemmüm farż oluyor. Ḥażret-i Nūḥ'a ma‘nāyı işāreti budur kĭ deryā-yı şehādet mü’minleriñ *“Eşhedü”* lafẓ-ı şerīfi timsak balıḳınıñ yuḳaruya deryādan baş getürmesi şehādet kelimesinde olan *“Lā”* lafẓ-i şerīfidir. Teyemmümden murād iki kerre urmaḳdır, teyemmüm ma‘lūm yā, ellerini iki kerre yere ṭopraḳa uracaḳsıñ, bunuñ gibi iki kerre ḍarb ėtmekdir. Bir ḍarb *“İllā”* lâfẓ-ı şerīfi, dīger ḍarbı *“Allâh”* lafẓ-i şerīfi. Nūḥ'dan murād lisāndır ve femden murād sefīnedir. Ṭūfāndan murād *“Enne lāilâhe illallâh”* lafẓ-ı şerīfini telaffuẓ, söylemekdir. İmdi mü’min *“Eşhedü enne lāilâhe illallâh”*

[83] "Allah'ın öyle kulları var ki bir konuda Allah'a yemin etse, Allah onu yemininde doğru çıkarır" Sahih-i Buharî, “Bâbu’s-Sulh fi’d-Diyet”, 2703; Sahih-i Müslim, “Bâbu İsbâti’l-Kısas”, 1675; Ebu Davud, Sünen, “Bâbu’l-Kısâs Mine’s-Sin”, 4595; İbn Mace, Sünen, “Bâbu’l-Kısâs fi’s-Sinni”, 2649.
[84] Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. (10:62)

dėdikde *lā* kelimesi timsak balıḳı gibi insān telef ü zāyi‘ ėdici başını deryā-yı şehādetden yuḳarıya ḳaldırır, ṭūfān vāḳi‘ olur. Lisān üzre ya‘nī *lā* kelimesi inkār degilmi yoḳdur diyorsuñ, işte Nūḥ ḳavmi gibi inkār ėdeyorsuñ. İmdi böyle oldıysa o ādeme vācib olur şu iki ḍarb kĭ *“İllallâh”* lafẓ-ı şerīfi bunları der‘aḳab urur ise ṭūfāndan necāt bulur. Egerçi bu iki ḍarbı urmayub bir sā‘at tevḳīf ėder ise baḥr-i ṭūfānda ġark ü helāk olur. ḥattá burada vaḳf, durmaḳ küfrdür dėmişlerdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

طریقت جز این نیست درویش را

Ṭarīḳat coz īn nīst dervīş-rā

(Ṭarīḳat dervīşlere bundan ġayrı degildir)

Ya‘nī tevażu‘ ėtmekden başḳa yol yoḳdur.

ṣaḥīfe (89)

که افکنده دارد تن خویش را

Kĭ efkende dāred ten-i ḫ^{v}īş-rā

97

(*-Kĭ kendi teni vücūdını terk ėtmek ṭutar)*

Ya‘nī tev[ā]żu‘ kendi varlıġı terk ėdüb kendüyi aşaġa bıraḳmak aşaġı ṭutmak dėmekdür.

بلندیت باید تواضع کزین

Bulendīt bāyed tevāżu‘ kezīn

(Saña bülend, ‘ālī olmaḳ gerek ise tevāżu‘ı iḫtiyār eyle)

که آن نام را نیست راهی جز این

Kĭ ān nāmrā nīst rāhī coz īn

(Zīrā ol bülend, ‘ālī nām olmaḳlıġa bir yol yoḳdur bu tevāżu‘dan ġayrı ‘azīzim)

Ve fī'l-Meṣnevī:

Meṡnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 274

باد را بی چشم اکر بینش نداد

Bādrā bīçeşm eger bīneş nedād

(Meşelā Ḥaḳ Teʻālá Ḥażretleri bāda çeşmsiz eger dāniş ü bīniş vėrmeyeydi)

Yaʻnī rūzgāra gözsüz biliş ve göriş vėrmeyeydi

فرق چون میکرد اندر قوم عاد

Farḳ çun mīkerd ender Ḳavm-i ʻĀd

(Ḳavm-i ʻĀd içinde olan mü'minleri nice farḳ eylerdi)

کر نبودی نیل را آن نورو دید

Ger nebūdī Nīl-rā ān nūr u dīd

(Ve kezālik eger Nīl ṣuyunuñ ol çeşmi ve ol görmesi olmayaydı)

از چه قبطی را ز سبطی برکزید

Ezçĭ Ḳıbṭīrā ziSebṭī bergozīd

(Ne vechden Sebṭī Ḳıbṭī'den temyīz eylerdi ve öründilerdi)

Yaʻnī Nīl-i Cārik'iñ kendi ẕātına münāsib gözi ve görmesi ve bilmesi olmayaydı ne cihetden Firʻavn ḳavmini Mūsá ḳavminden farḳ ü temyīz eylerdi? Ḳıbṭīler'e nice ḳan ve Sebṭīler'e ne-vechle āb-ı revān olurdı ve Sebṭīler'e nice rehgüzer olub anları selāmete vesīle olurdı ve Ḳıbṭīler'e nice maḥall-i helāk olub anları ḳahr ü helāk ėderdi?

کرنه کوه و سنك با دیدار شد

Ger ne-kūh u seng bādīdār şod

(Keẕālik eger kūh ü seng bādīdār olmasa)

ve dāniş ü bīnişle ittişāf ḳılmasaydı

پس چرا داود را او یار شد

Pes çerā Dāvūdrā ū yār şod

(Pes Ḥażret-i Dāvud ʻaleyhi's-selām'a ol seng ü kūh niçün yār olurdı)

-ve ne vechle mu‘āvenet ḳılurdı?

این زمین را کر نبودی چشم و جان

Īn zemīnrā ger nebūdī çeşm u cān

(Kezālik bu zemīniñ eger çeşm ü cānı olmayaydı)

از چه قارونرا فرو خوردی انچنان

Ezçĭ Ḳārūnrā furū ḫordī ānçunān

(Ḳārūn'ı ancılayın ne vechle aşaġa yudardı)

Ve Ḥażret-i Mūsá ‘aleyhi's-selām añña *ابلغی یا ارضی "Üblugī yā arzī"* deyu ḫiṭāb eyledikde anı nice fehm ėderdi ve Ḳārūn'ı tevābi‘iyle görüb bilmese ne ḥālle anı ḫasf ėderdi?

دوری و هلاکی باد مر قوم ستمکارانرا

Dūrī vu helākī bād mer ḳavm-i sitemkārānrā

98

(Dūrluḳ uzaḳlıḳ ve helāllik olsun o ẓālimlere-)

dėmekdir.

Ḳāle's-Ṣā’ib:

مشو بمرك ز امداد اهل دل نومید

Meşev bemerg ziimdād-i dil novmīd

(Ehl-i dil olan evliyā-yı kirāmıñ ölümüyle ya‘nī anlarıñ irtiḥāl-i dār-ı beḳā eylemeleri anlardan imdād ü meded ṭalebinden ümīdsiz olma)

Ya‘nī ḥayātda gibi anlardan istimdād ü meded ṭaleb eyle.

که خواب مردم آکاه عین بیداریست

Kĭ ḫ^{v}āb-i merdom-i āgāh ‘ayn-i bīdārīst

(Zīrā āgāh olan merd-i kāmil, insān-ı kāmiliñ uyḳusı ‘aynı uyanıḳlıḳ gibidir)

Ya‘nī anıñ mevti ‘aynı ḥayātda gibidir.

در بیان ودر فصاحت کی بود یکسان سخن

Derbeyān u derfeṣāḥat key buved yeksān suḫan

(Beyānda ve feṣāḥatde ḳaçan bir olur söz)

Olmaz.

Ya‘nī bir şey’i ifāde vü beyān ėtmekde ve belāġat ü feṣāhatle söylemekde kelām, söz bir olmaz, bilenlerinde farḳ olur.

کر چه کوینده بود چون جاحط و چون أصمعي

Ger çĭ güyende būd çun Cāḥiṭ u çun Aṣma‘ī

(Egerçi söylenmiş olur söz ve kelām, Cāḫiṭ gibi daḫı Aṣma‘ī gibi)

Lâkin beynlerinde farḳ-ı ‘azīm vardır. Bu *Cāḥıṭ* ile *Aṣma‘ī* meşhūr şu‘arādan feṣāḥat [ü] belāġat ṣāḥibleri olub ancaḳ kelām ü şi‘irlerinde min-ciheti-belāġat ü feṣaḥat farḳ vardır.

از کلام ایزد بیچون که وحی منزلست

Ezkelām-i Īzed-i bīçun kĭ vaḥy menzilest

(Bīçün olan Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ kelāmından kĭ vaḥy menzildir)

کی بود تبت یدا چون قیل یا ارض ابلعي

ṣaḥīfe (91)

Key buved *Tebbet yedā* çun *Ḳīle yā arż eble‘ī*

(Ḳaçan olur, “Tebbet yedā”[85] sūresi, “Ḳīle yā arżu eble‘ī”)

-gibi felāḥat ü belāġatde olmaz ya‘nī

قِيلَ يا أَرْضُ ابْلَعِى

“Kīle yā arżu eble‘ī” [86] āyet-i kerīmesi *“Tebbet yedā”* sūresinden fevḳa'l-āde belāġat ü feṣāḥatde olduġunu iş‘ārdır.

[85] Ebû Leheb’in **elleri kurusun**. Zaten kurudu. (111:1)

[86] “**Ey yeryüzü! Yut suyunu**. Ey gök! Tut suyunu” denildi. Su çekildi, iş bitirildi. Gemi de Cûdî’ye oturdu ve “Zalimler topluluğu, Allah’ın rahmetinden uzak olsun!” denildi. (11:44)

وبخواند پروردکار خود را

Ve beḫ^{v}āned perverdigār-i ḫodrā

(Ḥażret-i Nūḥ ʻaleyhi's-selām kendü Perverdigār'ını ütüdi)

Yaʻnī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a nidā eyledi dėmekdir.

ای پروردکار من

Ey perverdigār-i men

(Ey benim Perverdigār'ım dėdi)

Ḳāle's-Saʻdī

مها زورمندی مکن بر جهان

Mehā zūrmendī mekon bercihān

(Ey ulu olan, büyük olan kimesne, cihān üzerine zūrluḳ ve ḳuvvetlilik eyleme)

Yaʻnī bu dünyāya zūrmendlik eyleme. Ben büyügüm, ben pādidşāhım deyu ḫalḳa ezā vü cefā eyleme.

که بر يك نمط می نماند جهان

Kĭ beryek nemāṭ mī-nemāned cihān

(Zīrā kĭ-

99

-cihān bir üslūb ve bir ḳāʻide üzre ḳalmaz)

Devr-i felek dünyāyı bir üslūb üzre bıraḳmaz.Anıñ içün zūrmendlik ile felek bu ya, soñra sen aʻlādan esfele atar, zengīn iken faḳīr olursuñ, şecīʻ ile żaʻīf [ü] perīşān olursuñ.

لب خشك مظلوم را کو بخند

Leb-i ḫoşk-i maẓlūmrā gū beḫaned

(Maẓlūmuñ ḳurumuş dudaġına gülmeklik söyle)

Ya‘nī maẓlūmuñ ẓulmden dudaġı ḳurumuşdur, aña şefḳat ü merḥametle güldir ya‘nī aña feraḥ ü sürūr baḫş eyle.

كه دندان ظالم بخواهند كند

Kĭ dendān-i ẓālim beḫ^{v}āhed kened

(Zīrā kĭ ẓālimiñ dişlerini yerinden ḳoparmaḳ isterler)

Yevm-i Cezā'da ya‘nī maẓlūma ẓulm eylediginden nāşī Yevm-i Cezā'da anıñ dişlerini şökerler dėmekdir.

Kāle's-Sa‘dī

چوكنعانرا طبيعت بى هنر بود

Çu Ken‘ānrā ṭabī‘at bī-huner būd

(Ken‘ān gibi ṭabī‘at hünerisiz olur)

پيمبر زادكى قدرش نيفزود

Peyamber-zadegī kadreş neyefzūd

(Anıñ peyġamber evlādı olmaḳlıġı ḳadrini ziyāde eylemez)

هنر بنماى اكر دارى نه كوهر

Huner benumāy eger dārī ne-gevher

(Hüner göster, eger hüner ṭutarsan hüneriñ var ise cevher degildir)

Ya‘nī aṣlını nesebini gösterme, bir hüneriñ var ise anı göster.

كل از خارست وابراهيم از آزر

Gul ezḫārest u İbrāhīm ezĀzer

(Gül çiçegi dikendendir, dikenden ḥāṣıl olur ve Ḥażret-i İbrāhīm ‘aleyhi's-selām, pederi olan kāfir Āzer'dendir)

Ya‘nī gül dikenden ḥāṣıl olur, İbrāhīm ‘aleyhi's-selām kāfir olan pederinden dünyā[ya] gelmiş lâkin bu bezl-i ḳudret menziletlerinde farḳ-ı ʿaẓīm vardır. Gül nerede, diken nerede? Peyġamber nerede, kāfir nerede? Farḳ-ı ‘aẓīm vardır.

Fī'l-Meṣnevī

این هم از تأثیر حکمست وقدر

Īn hem ezte'sīr-i ḥikmet u ḳadr

(Bu hem te'sīr-i ḥükm ü ḳaderdendir kĭ)

چاه می بینی ونتوانی حذر

Çāḥ mī-bīnī vu netevānī ḥaẕer

(Çāhı ḳuyuyı görürsüñ ve ḥaẕerde ḳādir olmazsıñ)

ṣaḥīfe (92)
Meṣnevī cildi; cild: 3 ṣaḥīfe: 139

İmdi her ne-ḳadar 'āḳil ü zeyrek olsañ ḥükm ü ḳadr ẓuhūra gelse ḥazerde ḳādir olamazsıñ.

Kemā ḳāle 'aleyhi's-selām:

اذا دخل القدر بطل الحذر و اذا جاء القدر عمی البصر

"*İẕā deḫale'l-ḳadrü baṭṭale'l-ḥaẕere ve iẕā cā'e'l-ḳadri ʿammīyü'l-baṣar*"[87] Āmennā ve ṣaddaḳnā.

نیست خود از مرغ پران این عجب

Nīst ḫod ezmorġ-i perrān īn 'aceb

(Mürġ-i perrāndan bu ḫod 'aceb degildür)

که نبیند دام وافتد در عطب

Kĭ nebīned dām u uftad derʿaṭab

(Kĭ dāmı tuzaġı görmeye ve helāke düşme)

این عجب که دام بیند هم وتد

Īn 'aceb kĭ dām bīned hem veted

[87] "Kader girdiği (geldiği) zaman sakınmak (tedbir) bozulur (Takdir, tedbiri bozar manasındadır)" Bk. Ali EKBER, "Emsâl ve Hikem", Tahran, I, s. 92.

(‘Aceb budur kĭ dāmı tuzaġı görür ve hem mīġı görür)

کر بخواهد ور نخواهد می فتد

Ger beẖ^{v}āhed ver neẖ^{v}āhed mī-futed

100

(Ḫāh-nā-ḫāh ve çār-nā-çār bi'ż-żarūrī ol dāma tuzaġa düşer)

چشم باز وکوش باز ودام پیش

Çeşm bāz u gūş bāz u dām pīş

(Me‘a-hāẕā gözi açıḳ ve ḳulaġı açıḳ ve dām önünde)

سوی دامی می برد با پر خویش

Sūy-i dāmī mī-bered bāperr-i ẖ^{v}īş

(Dām-ı ḳażā vü belā cānibine kendi ḳanadıyla uçar ve zehr-i ḳātili bilürken kendi eliyle içer)

Bundan ‘aceb şey olmaz ‘azīzim.

فرود آمدن

Furūd āmed

(Aşaġı gelmeklik)

Ya‘nī sefīneden yere arża nüzūl ėtmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

جمله را رزاق روزی میدهد

Cumle-rā Rezzāḳ rūzī mīdehed

(Cemī‘ mevcūdāta rızḳ Rezzāḳ-ı ‘Ālem olan Cenāb-ı Ḥaḳ vėrir)

قسمت هر کس که پیشش مینهد

Ḳısmet-i her kes kĭ pīşeş mīnehed

(Her biriniñ ḳısmet ü naṣībini anıñ öñüne ḳor ve aña ėrişdirir)

ṣaḥīfe (93)
Meŝnevī cildi; cild: 5 ṣaḥīfe: 268

سالها خوردی وکم نامد ز خور

Sālhā ḥordī vu kem nāmed ziḫor

(Nice seneler yėdiñ, ekl ü şirb ėtdiñ, yėmekden içmekden noḳṣān bir şey' gelmedi)

Ya'nī anandan doġalıdan-berü yėrsiñ içersiñ, hiçbir gün yėmek içmek noḳṣān olmadı 'azīzim, bir kerre inṣāf eyle, tefekkür ėt, işte böyle erse

ترك مستقبل كن وماضى نكر

Terk mustaḳbel kon u mażī niger

(Gelecegi terk eyle ve geçmişe naẓar eyleme)

Ya'nī işte böyle oldıġı ḥālde artıḳ gelecek içün endīşe eyleme ve geçmiş şeylere naẓar ėtme, ḥattá ḥāl ile bile olma 'azīzim.

زود باشد كه برخورداری دهيم ايشانرا

Zūd bāşed kĭ berḫurdārī dehīm īşānrā

(Tīz ü 'acele olur kĭ anlara berḥūrdārlıḳ vėrerim)

Ya'nī tīz anları berḫūrdār ėderim.

در دنيا بفراخى عيش وسعت رزق

Derdunyā beferāḫī-i 'ıyş u sa'at-i rızḳ

(Dünyāda ma'īşetleriniñ ferāḫlıġıyla ve rızḳlarınıñ vüs'atiyle)

dėmekdir.

پس برسد ايشانرا از ما

Pes beresed īşānrā ezmā

(Ṣoñra anlara bizden ėrişür)

عذابى دردناك

'Aẕābī derdnāk

(Derdnāk olan 'aẕāb-ı elīm)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ ḳullarına dünyāda bir ḫūrdār ėdüb ma‘īşet ü rızḳlarını vüs‘atle iḥsān ėder ve her dürlü ni‘met iḥsān ėder. Anlarıñ sū’-i ef‘āl ü i‘tiḳād ve Peyġamber'e ‘adem-i iṭā‘atleri cihetle ṭaraf-ı İlâhī'den anlara ‘aẕāb-ı elīm-i derdnāk ėrişür dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

در کار خانه عشق از کفر ناکزیرست

آتش کرا بسوزد کر بو لهب نباشد

Derkārḫāne-i ‘aşḳ ezkufr nāgozīrest

Āteş kerā besūzed ger Bū Leheb nebāşed

(‘Aşḳ kārḫānesinde küfrden nāçār lābüd ü lāzımdır.

101

-āteş kimi yaḳar eger Ebū Leheb olmaya)

Ya‘nī ‘aşḳ kārḫānesinde ve muḥabettu'llâh yolunda küllī māsivāll'āhı terk u ifnādan lāzımdur zīrā

واجنبی وبنی ان نعبد الاصنام

Vecnübnī ve beniyye en na‘büde'l-aṣnām [88] sırrınca āteş-i ‘aşḳıñ kārı aṣnām [ü] māsivāyı baḳmaḳdan eger bir göñülde Ebū Leheb gibi ṣanemperestlik olmaya, āteş-i ʿaşḳ kimi yaḳar, yaḳacaġı yoḳdur. Eger Ebū Leheb ṣıfātı üzre ḳalursa āteş ẕāt-ı Leheb'e nefsi *“Ḥammālete'l-ḥaṭab”* [89]ile duḫūlı ḫavfı ṣābit ü muḥakkakdır.

درکار دین ز مردم بی دین مدد مخواه

Derkār-i dīn zimerdom-i bī-dīn meded meḫ^{v}āh

ṣaḥīfe (95)

(Dīn işinde, dīn yolunda dīnsiz olan ādemden meded, imdād, mu‘āvenet isteme, ṭaleb ėtme)

از ماه منخسف مطلب نور صبحکاه

[88] Hani İbrahim demişti ki: “Rabbim! Bu şehri güvenli kıl, **beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut.**” (14:35)
[89] “Odun taşıyıcısı” demektir.

Ezmāh-i munḫesif meṭaleb nūr-i ṣubḥgāh

(Ṭutulmuş ḳamerden, aydan ṣabāh vaḳtiniñ nūrını ṭaleb eyleme)

Zīrā ṭutulmuş ḳamerde nūr-ı ṣubh-gāh olmaz ancaḳ siyāh ẓulmāt olur. Ol vaḳt ḳamerde bundan nūr ü żiyā ṭaleb eyleme dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

سروش عالم غیبم بشارتی خوش داد

که کس همیشه کرفتار غم نخواهد ماند

Suruş-i ʻālem-i ġaybem bişāretī-i ḫoş dād

Kĭ kes hemīşe giriftār-i ġam neḫᵛāhed māned

(ʻĀlem-i ġayb melegi baña bir lâṭīf müjde vėrdi kĭ kimse dā'im ġama giriftār ḳalmayısıdır)

Yaʻnī ey ġam-ı dünyā ile ve ekdār-ı taʻalluḳāt-ı māsivā ile ʿömr-i girānmāyesin hebāya vėren ḥumaḳā-yı ehl-i dünyā, mülk-i mülhem olan ġayb mülki baña bir güzel müjde vėrdi ve yaḳīnen bildirdi-kĭ ṣaḳın dünyā varınıñ ve yoġunuñ ġammını çekerim deyu zikr-i Ḥaḳ'dan ve vuṣlat-ı Feyyāż-ı Muṭlaḳ'dan kendüni meḥcūr ü maḥrūm eyleme zīrā bu dünyā ve ġamm-ı dünyā dā'im ü bāḳī ḳalmayısıdır ʻazīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

پیر طریقت فرمود که

Pīr-i ṭarīḳat fermūd kĭ

(Pīr-i ṭarīḳat buyurmuş-kĭ)

صبر کلید همه بستکیها ست

Ṣabr kilīd-i heme bestegīhāst

(Ṣabr cümle baġlarıñ kilididir)

Yaʻnī baġlanmış olan şeyler ṣabr ile fetḥ ü küşād olur dėmekdir.

وشکیبایی علاج همه خستکیها

Ve şekībāyī ‘ilāc-i heme ḫastegīhā

(Daḫı ṣabr cümle ḫasteleriñ ‘ilācıdır)

Ya‘nī ne-ḳadar ‘illet, derd ü ġam var ise ṣabr ile şifā bulur.

نتیجهٔ شکیبایی ظفر است

Netice-i şekībāyī ẓafer'est

(Ṣabrıñ netīcesi ẓaferdir)

*Şekīb; ṣabr ma‘nāsınadır

Ya‘nī ṣabr-ı insān her şey’e muẓaffer olur dėmekdir.

وکار بی صبر از هر زور بترست

Ve kār-i bīṣabr ezher zūr beterest

(Ṣabrsız iş her ẕor olan şeyden beterdir)

Ya‘nī

102

-ne-ḳadar dünyāda zor şeyler var ise anlardan beter zordur ṣabrsızlıḳ dėmekdir.

صبر است کلید کنج مقصود

Ṣabrest kilīd-i genc-i maḳṣūd

(Maḳṣūd ü murād ḫazīnesiniñ kilīdi ṣabrdır)

Ya‘nī ṣabr ile insān murād ü maḳṣūdına nā’il olur.

بی صبر در مراد نکشود

Bī-ṣabr der-i murād nekuşūd

(Ṣabrsız murād ḳapusı küşād olmaz, açılmaz)

کر صبر کنی مراد یابی

Ger ṣabr konī murād yābī

(Eger ṣabr ėderseñ murādını bulursuñ)

وز پای در افتی از شتابی

V'ez pāy deruftī şitābī

(Daḫı ayaḳdan düşersiñ, ta‘cīl ü ‘acele ėtmekden)

Ya‘nī ṣabr ile murādını bulur ‘acele vü şitāb ėderseñ ayaḳdan düşer ya‘nī vāṣıl-ı maḳṣūd ü murād olamazsıñ dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (96)

عاد چهارم پدر هودست

‘Ād çehārim-i peder-i Hūdest

(‘Ād Hūd ‘aleyhi's-selām'ıñ dördünci pederidir)

وعاد پسر عوص بن ارم بن سام بن نوح است

Ve ‘Ād peser-i ‘Avṣ bin İrem bin Sām bin Nūḥ'est

(Daḫı ‘Ād ‘Avṣ bin İrem bin Sām bin Nūḥ oġlıdır)

وبرین قول از أبناء عم عاد باشد

Ve berīn ḳavl ezebnā’-i ‘amm-i ‘Ād bāşed

(Daḫı bu ḳavl üzre Hūd ‘aleyhi's-selām ‘Ād'ıñ çocuḳlarınıñ ‘ammīsidir)

طمع بند ودفتر ز حکمت بشوی

Ṭama‘ bend u defter ziḥikmet beşūy

(Ṭama‘ı baġla ve defteri ḥikmetden yıḳa, ġusl eyle)

طمع بکسل وهر چه خواهی بکوی

Ṭamaʿ bekesl u her çī ḫ^{v}āhī begūy

(Ṭama‘ı kes, ḳaṭ‘ ėt ve her nesneyi-kĭ isterseñ söyle)

Ya‘nī ṭama‘ı keser iseñ diliñ uzun olur, istedigi şey’ söylersin dėmekdir.

مکن سعدیا دیده بر دست کس

Mekon Sa‘dīyā dīde berdest-i kes

(Ey Şeyḫ Sa‘dī, kimseniñ eline gözini eyleme)

Ya‘nī kimesneniñ eline baḳma, naẓar eyleme kĭ baña ‘acabā bir şey’ vėrir mi, iḥsān ėder mi deyu.

كه بخشنده پروردكارست وبس

Kĭ bebaḫşende perverdigārest u bes

(Zīrā kĭ baḫş ü iḥsān ancaḳ perverdigār'ıñdır ancaḳ)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ındır i‘ṭā vü iḥsān, başḳa kimesneniñ elinde bir şey’ yoḳtur. Bunlar ancaḳ ara yerde bir vāsıṭa olabilürler ‘azīzim.

طمع آب روى موقر بريخت

Ṭama‘ ab-i rūy-i muveḳḳar berīḫt

(Ṭama‘ dėnilen şey’ vāḳar vāḳarlu olan insānıñ yüziniñ ṣuyunı döker, zāyi‘ ü telef ėder)

برای دو جو دامن در بريخت

şaḥīfe (97)

Berā-yi du cū dāmen-i durr berīḫt

(İki arpa içün incü olan dāmeni döker)

Ya‘nī dünyā vü māfīhā ‘uḳalā yanında iki arpa ḳadar ḳıymet dutar, bu iki arpaya eteginiñ incüsüni döker aḥmaḳ olan insān ve ṭama‘ edilen şey’ böyle kemāl-i ḥırṣ ü ṭama‘dan incüyeyi arpa ile dėgişür.

زيان ميكند مرد تفسير دان

Zīyān mīkoned merd-i tefsīr-dān

(Tefsīr bilici insān, merd ziyān ėder)

كه علم وادب ميفروشد بنان

Kĭ ‘ilm u edeb mīfurūşed benāñ

103

(Zīrā kĭ ‘ilm ü edebi bir ekmege ṣatar)

Ya‘nī efendisiniñ ḫaṭırı ḫoş olsun deyu ma‘nāyı tahvīl ü te’vīl ėdüb mizācına göre söyler ve ‘ilm ü edeb yolundan çıḳub kendü zu‘m ü inkārına göre birṭaḳım heẕeyān ėder dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

تا بفرستد از آسمان بارانی پیوسته

Tā befiristed ezasmān bārānī peyveste

(Ḥattā semādan gönderir yaġmurı, birbirine muttaṣıl olaraḳ)

وبیفزاید وزیاده کند

Ve bīfezāyed u ziyāde koned

(Daḫı izdiyād ü ziyāde ėder)

Ya‘nī fevḳa'l-āde gönderir dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

آورده اند که عادیان دعوت هود قبول نکردند

Āverde'end kĭ ‘Ādīyān da‘vet-i Hūd ḳabūl nekerdend

(Rivāyet ėderler kĭ ‘Ād ḳavmi Hūd ‘aleyhi's-selām'ıñ da‘vetini ḳabūl ėtmediler)

وحق سبحانه وتعالی بشأمت آن سه سال

Ve Ḥaḳ subḥāne vu te‘ālá beşe’āmet-i ān se sāl

(Daḫı Cenāb-ı Ḥaḳ anlarıñ şe’āmeti sebebiyle üç sene)

باران از ایشان باز کرفت

Bārān ezīşān bāz girift

(Yaġmurı anlardan kir ṭutdı)

Ya‘nī öylesine yaġmur inzāl olmadı, anlarıñ şūm ü şe’āmetleri cihetle

وزنان ایشانرا عاقره وعقیمه ساخت

Ve zenān-i īşānrā ‘āḳıra vu ‘aḳīme sāḫt

(Daḫı anlarıñ ḳarılarını ḥayż-dan kesmiş, ʻāḳıra ve ʻaḳīme düzdi)

-kĭ ḥattá nesilleri evlādları olmadı.

و چون اصحاب زراعت بودند ودشمنان نیز داشتند

Ve çun aṣḥāb-i zirāʻat būdend u duşmān nīz dāştend

(Çünkĭ anlar aṣḥāb-ı zirāʻatden idiler, daḫı düşmanları ṭutarlardı)

Yaʻnī kendü hem asḥāb-ı zirāʻatden ve hem düşmanları var idi.

برای زراعت به باران وبرای دفع اعادی باولاد محتاج شدند

Berā-yi zirāʻat be-bārān u berā-yi defʻ-i aʻādī beevlād muḥtāc şodend

(Zirāʻāt içün yaġmura ve düşmanları defʻ ü izāle içün evlāda muḥtāc oldılar)

هود علیه السلام فرمود که یا قَوم استغفروا ربکم

Hūd ʻaleyhi's-selām fermūd kĭ, *yā ḳavm istiġfar Rabbikum*

(Hūd ʻaleyhi's-selām bunlara buyurdı-kĭ yā ḳavm, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a Rabbiñiz'e istiġfār eyleyiñ)

قوتی با قوت شما یعنی فرزندان دهد شما را

Ḳuvvetī bāḳuvvet-i şumā yaʻnī ferzendān dehed şumārā

(Siziñ ḳuvvetiñiz ile bir ḳuvvet yaʻnī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a size evlādlar vėrir)

تا بمدد ایشان بر دفع أعادی قادر شوید

Tā bemeded-i īşān berdefʻ-i aʻādī ḳādir şevīd

(Hattá o evlādlarıñ aʻdādıyla düşmanlarıñızıñ defʻine ḳādir olursuñuz)

مکرآنکه رسانیده اند بتو

Meger ān-kĭ resānīde'end betu

(İllā ol vaḳt-kĭ saña ulaşdırmışlar, ėrişdirmişlerdir)

برخی از خدایان ما

Berḫī ezḪudāyān

(Biraz azıcıḳ bizim ḫüdāyālarımızdan)

Ya‘nī aṣnāmdan putlarımızdan dėmekdir.

رنجی وکزندی وعلتی ای بجنون

Rencī vu gozendī vu ‘illetī'ī becunūn-

104

(-Zaḥmet ü ḥazer ü ‘illet kĭ cünūn mecnūnluk)

Daḫı Hūd ‘aleyhi's-selām'a bunlar gūyā anlarıñ putlarından gelmiş dėmekdir. Ḥāṣā sümme ḥāṣā öyle dėdiler kāfirler, bunlar yā

جمله عالم اکر دریا شود

Cumle-i ‘ālem eger deryā ṣeved

(Cümle ‘ālem eger deryā deñiz ola)

چون تو با حق تر نکردد پای تو

Çun tu bāḤaḳ ter nekerded pāy-i tu

(Çünkĭ sen Cenāb-ı Ḥaḳ ilesiñ seniñ ayaġını yaş eylemez ‘azīzim, āmennā ve ṣaddaḳnā)

ودر نقد النصوص قدس سر جامعه

Ve dernaḳdu'l- Nuṣūṣ ḳuddise sırr[un] cāmi‘e

(Naḳd-i Nuṣūṣda vāḳi‘ olmuşdur; zikr olunmuşdur, cāmi‘iniñ)

Ya‘nī anı cem‘ ėdiciniñ sırrını Cenāb-ı Ḥaḳ taḳdīs eylesün.

در باب احدیت افعال

Derbāb-i eḥadiyyet-i ef‘āl

(Ef‘āl-i İlâhiyye'niñ eḥadiyyeti bābında me̲zkūrdur)

وبیان وتأثیرات ومؤثرات که

Ve beyān u te’sīrāt u mu’es̲s̲iret kĭ

(Daḫı beyān-ı te’s̲īrāt ve mü’es̲s̲ire kĭ)

ṣaḥife (98)

*Ter; yaş ma‘nāsınadır

آن ذات متعالیه که فی الحقیقة

Ān ẕāt-i mute‘āliyye kĭ fi'l-ḥaḳīḳat

(O ẕāt-ı ‘ālī olan Cenāb-ı Ḥaḳ'dır, ḥaḳīḳatde)

Ya‘nī bunlar cümlesi ḥaḳīḳatde Cenab-ı Ḥaḳ'dandır.

مصدر جمیع افعال ومؤثر در تمام منفعلاتست

Maṣdar-i cemī‘-i ef‘āl u mu‘esṣer dertamām-i munfe‘alātest

(Cemī‘-i ef‘āl ve mü’eṣṣireniñ maḥall-i ṣudūru işlenmişleriñ tamāmı maḥall-i ṣudūru ḥaḳīḳatde Cenāb-ı Ḥaḳ'dır)

بحکم تربیت هر یکی را بحسب قابلیات

Beḥukm-i terbiyyet her yekī-rā beḥaseb-i ḳābiliyyāt

(Her birisiniñ terbiyet ü ḳābiliyet ḥükmü ve ḥasebiyle)

*Münfe‘al; te’sîri ḳabūl ėdici şeyler dėmekdir

بسو[ی] حضرت خود می کشاند اینست سر

Besū[-yı] ḥażret-i ḫod mīkeşāned īnest sırr

(Kendi cānibine ve ḥażretine çeker, işte budur sırr)

اخذ بناصیتها ان ربی علی صراط مستقیم

Āḫizün bi-nāsiyetihā inne Rabbī ‘alá sırātin müstakīm[90] āyet-i kerīmesinde olan ma‘ná-yı şerīfiñ sırrı budur.

کش کشاند می کشد کل الیغا راجعون

Keş keşāned mī-keşed kullu'l yaġā rāci‘ūn

(Keşākeş çek çeke çeker, külli şey’ cümle mevcūdāt ‘āḳıbetü'l-emr Cenāb-ı Ḥaḳ'a rücū‘ ü ‘avdet ėder)

وازین مقوله است قول قائل

[90] “İşte ben, hem benim, hem sizin Rabbiniz olan Allah’a dayandım. Yeryüzünde bulunan hiçbir canlı yoktur ki, Allah, **onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru bir yol üzerindedir**.”(11:56)

Ve ezīn muḳavvele'est ḳavl-i ḳā'il

(Bundan içün söylenmişdir, söyleyeciniñ sözi ḳavli nedir o ḳavli)

چون همه راست اوست از چپ وراست

Çun heme rast ūst ezçep u rāst

(Çünkĭ cümle doġrı onadır, ya'nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'adır, ṣaġdan ṣoldan)

Ya'nī ṣaġdan ṣoldan giden yollar ṭoġrı Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a gider, ġayrısına degildir.

تو بهر ره كه میروی او راست

Tu beher reh kĭ mīrevi ūrast

(Sen-kĭ her bir yola gidersiñ, orayadır)

Ya'nī ḳanġı yola gitseñ o Cenāb- ı Ḥaḳḳ'a dır, intihāsı oraya müntehī olur.

چون از وبود ابتدای همه

Çun ezŪ būd ibtidā-yi heme

(Çünkĭ cümle şey'iñ ibtidāsı Cenāb-ı Ḥaḳdan idi)

هم بدو باشد انتهای همه

Hem bedū bāşed intihā-yi heme

(Daḫı o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a olur her bir şey'iñ intihāsı)

Evvel u Āḫir sırrıdır.

105

Çünkĭ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ evveli ve āḫiri yoḳdur. Evvel ve Āḫir Esmā'-i Ḥüsnā'dan murād her bir şey'iñ evveli Cenāb-ı Ḥaḳ'dır, bed[en] ibtidā ėdüb āḫiri yine Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a müntehī olur. Ya'nī bir dā'ire gibidir, devr ėderek yine Ḥaḳḳ'a rücū' ėder 'azīzim.

Ḳāle's-Sa'dī

نماند ستمكار بد روزكار

Nemāned sitemkār bed-rūzgār

ṣaḥīfe (99)

(Ẓālim ve kötü eyyām ādem ḳalmaz)

Ya‘nī bu dünyā ẓālim ve eyyāmı işi kötü olanlar ḳalmaz, ölürler giderler.

بماند برو لعنت پایدار

Bemāned berū la‘net pāyidār

(Onlara la‘net s̱ābit ü bāḳī ḳalur)

Ya‘nī anlara mevt gelüb bu dünyādan giderler, anlarıñ arḳasından dā’imā la‘net ėderler, işte bu la‘net s̱ābit ü bāḳī ḳalur dėmekdir.

خنك روز محشر تن دادكر

Ḫonek rūz-i Maḥşer ten dādger

(Maḥşer güni mübārek ten-i vücūd kĭ ‘adālet eyledi)

Ya‘nī dünyāda ‘adālet ėden ādeme insān Maḥşer güni mübārek olsun anıñ vücūdına dėmekdir.

كه در سايه عرش دارد مقر

Kĭ dersāye-i ‘arş dāred maḳarr

(Kĭ ‘Arş-i A‘lā'nıñ sāyesi gölgesi ḳarār ṭutar)

Ya‘nī ol ādem kĭ ‘ādildir, Rūz-ı Mahşer'de ‘Arş'ıñ gölgesinde sāyebān olur.

هيچ نبى هيچ ولى هم نبود

Hīç nebī hīç velī hem nebūd

(Hiçbir nebī, hiçbir velī daḫı olmadı)

كونه برين در رخ اميد سود

Gūne berīn der ruḫ-i umīde sūd

(Kĭ o nebī vü velī bu ḳapuya ümīd yanaġını sürmedi olmadı)

Ya‘nī cümle nebī vü velī Ka‘be-i Mükerreme ḳapusuna ümīd yanaġını sürmüşdür.

كعبه بود نوكل مشكين من

Ka‘be būd nev gul-i muşkīn-i men

(Ka‘be benim yeñi gül-i miskimdir)

Ya‘nī Ka‘be-i Mükerreme benim miskim ‘anber yeñi gülüm olur.

تازه ازو باغ دل ودین من

Tāze ezū baġ dil u dīn-i men

(Benim göñlüm ve dīnim andan tāze-ter bāġ olur)

Kestān ü sünbül olur dėmekdir.

فرمان هر سرکشی ستیزه کار را

Fermān-i her serkeşī sitīze kārrā

(İşleri güçleri ‘inād olan ḳavm her serkeş olanlarıñ fermānına tābi‘ olurlardı)

Ya‘nī içlerinde kim serkeş, azġun ise anlara tābi‘ olurlardı dėmekdir.

بدانید که دوریست مر عادیانرا

Bedānīd kĭ dūrist mer ‘Ādiyānrā

şaḥīfe (100)

(Bil-kĭ ‘aḳīḳ-i ‘Ādyān ya‘nī ‘Ād ḳavmi dūr uzaḳdır)

یعنی از رحمت دورند

Ya‘nī ezraḥmet dūrend

(Ya‘nī raḥmet-i İlâhiyye'den dūr, uzaḳdırlar)

dėmekdir.

Ve fī'l-Meṩnevī

Meṩnevī cild: 1, şaḥīfe 270

بس سپاس او را که ما را در جهان

Pes sipās Ūrā kĭ mārā dercihān

(Pes sipās, ḥamd ü ṩenā ol Ḫüdā'ya kĭ bizi cihānda)

کرد پیدا از پس پیشینیان

Kerd peydā ezpes pīşīniyān

106

(Ol gelen ümmetlerden ṣoñra peydā vü mevcūd eyledi)

تا شنیدیم آن سیاستهای حق

Tā şenīdīm ān siyāsethā-yi Ḥaḳ

(Tā Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ ol siyāsetlerini işitdiñ)

بر قرون ماضیه اندر سبق

Berḳurūn-i māżiyye ender sıbḳ

(Sābıḳda māżīye olan ḳurūn üzre)

استخوان و پشم آن کرکان عیان

Ustuḫ^{v}ān u peşm-i ān gorgān ‘ayāñ

(Ol gürkleriñ üstüḫ^{v}ān ü peşmine āşikāre)

بنکرید و پند کیرید ای مهان

Benigerīd u pend gīrīd ey mehāñ

(Naẓar eyleyiñiz ve naṣīhat ṭutuñuz ey ulular)

Üstühān ü peşmden murād ümem-i sābıḳanıñ eşerleridir.

عاقل از سر بنهد این هستی وباد

‘Āḳil ezser benehed īn hestī u bād

(‘Āḳil başından bu vücūdı ve hevāyı ḳovar ve izāle ḳılur)

چون شنید انجام فرعونان وعاد

Çun şenīd encām-i Fir‘avn u ‘Ād

(Çünkĭ Fir‘avnīler'iñ ve ‘Ād ḳavminiñ ‘āḳıbetini işitdi)

ور نه بنهد دیکران از حال او

Ver ne-benehed digerān ezḥāl-i ū

(Ve eger ‘āḳil olan bu enāniyyet ü hevāyı başından ḳovmazsa ġayrılar anıñ ḥālinden)

عبرتی کیرند از إضلال او

‘İbretī gīrend eziḍlāl-i ū

(Ve anıñ ıḍlālinden bir ‘ibret ṭutarlar)

Ya‘nī anıñ ıḍlālinden ötüri ḳahr ü ġażabından ‘ibret alurlar.

نیست شما را معبودی جزوی

Nīst şumārā ma‘būdī coz vey

(Size o Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ġayrı bir ma‘būd yoḳdur)

وزندکانی وبقا داد شما را در زمین

Ve zindegānī vu beḳā dād şumārā derzemīn

(Daḫı dirliḳ ve beḳā vėrdi size yerde, arżda)

در مدارك مذکورست که

Der*Medārik* meẕkūrest kĭ

(Medārik nām kitābda ẕikr olunmuş kĭ)

سال عمر هر یك از ثمود

Sāl-i ‘ömr-i her yek ezṮemūd

(Ṯemūd ḳavminden her birisiniñ ‘ömri, ḥayātı)

از سیصد تا هزار بوده

Ezsī-ṣad tā hezār būde

(Üç-yüzden biñe ḳadar idiler)

Ya‘nī o ḳavmiñ ömrleri üç-yüz sene ve ekṯerīsiniñ biñ seneye ḳadar imiş.

آبادان کردن

Ābādān kerden

(Bir maḥalli ma‘mūr ėtmek ma‘nāsınadır)

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (101)

شما را قدرت داد بر عمارت زمین

Şumārā ḳudret dād be‘imāret-i zemīn

(Size ḳudret vėdi zemīniñ arżıñ ‘imāreti üzre)

Ya‘nī bu arżı ve zemīni ma‘mūr ėtmek içün Cenāb-ı Ḥaḳ size ḳuvvet ü ḳudret iḥsān ėtdi.

تا منازل نزه ساختید

Tā menāzil-i nezih sāḫtīd

(Ḥattá nezih menziller, yerler düzesiñiz)

Ya‘nī teferrüc [ü] tenezzüh içün enbineler ve köşkler ve sarāylar binā ėdesiñiz

وبر حفر انهار وغرس أشجار اشتغال نمودید

Ve berhefr enhār u ġirs eşcār iştiġāl numūdīd

(Daḫı nehr ḳazasıñız ve aġaçlar dikesiñiz, bunlar ile iştiġāl gösteresiñiz)

Ya‘nī bu dünyāda bize ḳuvvet ü ḳudret vėrdi-kĭ işte bunları icrā-

107

-ve bunlar ile meşġūl olasıñız. Lâkin hevā-yı nefs-i emmāre içün degildir, belkĭ emr-i İlâhīye imtiṯāl içündür. Burası refīḳdir şeydir ‘azīzim.

یعنی ایمان آرید تا شما را بیامرزد

Ya‘nī īmān ārīd tā şumārā beyāmurzed

(Ya‘nī īmān getürüñ hattā size maġfiret eyleye Cenāb-ı Ḥaḳ)

dėmekdir.

محالست اکر سر برین در نهی

Muḥālest eger ser berīn der nehī

(Muḥāldir eger baş bu ḳapuya ḳoyasıñ)

که باز آیدت دست حاجت تهی

Kĭ bāz āyedet dest-i ḥācet tehī

(Kĭ seniñ ḥācet elin girü boş gele)

Ya‘nī gelmez, muḥāldir. Ancaḳ sen Ḥaḳḳ'ıñ ḳapusuna baş ḳoman gerekdir. Ol zamān her ne kĭ Ḥaḳ'dan ister iseñ iḥsān olunur, aṣlā men‘ olunmaz ‘azīzim.

چوبیت المقدس درون بر قباب

Çu Beytu'l Muḳaddes derūn berḳubāb

(Beyt-i Muḳaddes gibi derūnı içerüsi ḳubbelerdir)

رها کرده دیوار بیرون خراب

Rehā kerde dīvār-i bīrūn ḫarāb

(Ṣalıvėrmiş bıraḳmış ṭaşranıñ dīvārını ḫarāb)

بخود سر فرو برده همچون صدف

Beḫod ser furū borde hemçun ṣadef

(Ṣadef gibi kendüsine baş egmek iletmiş)

Ya‘nī kendi vücūdına teslīm ėdüb ey vāllâhi dėyü kendüsine baş eymiş.

نه ماند ز دریا بر آورده کف

Ne māned zideryā berāverde kef

(Degil miṣāli deryādan yuḳarı köpük getürmüş)

Bu beytler ‘ulemā’-bi'llâh olan ẕevāt-ı kirām ḥażerātı ḫaḳḳında rümūzdur. Anlarıñ ḥāl-i şānları beyān olunur. Ehliniñ ma‘lūmıdır.

ṣaḥīfe (102)

Kāle's-Sa‘dī

نمرد آنکه ماند پس از وی بجای

Nemerd ān kĭ māned pes ezvey becāy

(Olmaz ol kimesne kĭ andan ṣoñra ḳalur, yerler maḥaller ḫayrāt olan şeyler)

dėmekdir.

پل ومسجد وخان ومهمان سرای

Pol u mescid u ḫān u mihmān-sarāy

(İşte bunlar ḳalur, köpri cāmi‘ ḫān ve müsāfir ḫāneler)

هر آن کو نماند از پسش یادکار

Her ān k'ū nemāned ezpīş yādigār

(Her ol kimesne kĭ o kimseden ṣoñra ḳalmaz yādigār)

Ya‘nī anıñ bir ḫayrāt ve ḥasenātı ḳalmaz.

درخت وجودش نیاورد بار

Dıraḫt-i ū vucūdeş neyāverd bār

(Anıñ vücūdınıñ aġacı getürmez meyve)

وکر رفت آثار خیرش نماند

Ve ger reft āṯār-i ḫayreş nemāned

(Ve eger ol kimesne kĭ bu ‘ālemden gitdi ve anıñ ḫayr eṯeri ḳalmadı)

Ya‘nī bir ḫayr eṯer bir şey’ yapmadı bıraḳmadı.

نشاید پس از مرك الحمد خواند

Neşāyed pes ezmerg *Elḥamdü* ḫ^{v}āned

(Öyle olan kimesne içün lāyıḳ degildir kĭ o kimesne öldükden fevt olduḳdan ṣoñra arḳasından el-ḥamdü okuyasıñ)

Ya‘nī öyle olan kimesneniñ arḳasından Fātiḥa-i Şerīfe oḳumaḳ lāyıḳ degildir.

Ve fī'l-Meṯnevī

عقل جزوی عشق را منکر بود

‘Aḳl-i cuz’ī ‘aşḳra munkir buved

Meŝnevī cildi; cild: 1 ṣaḥīfe:183

(‘Aḳl-ı cüz’ī ‘aşḳa münkir olur)

Zīrā

المرء عدو لما جهل

El-mer’ü ‘adüvv[ün] *li-mā cehil*[91] feḥvāsınca ‘aşḳıñ esrār-ı ezvāḳını idrāk eylemedigi ecilden ve ‘aşḳıñ ‘aẓm-i şānına vāḳıf olmadıġı cihetden aña ‘adāvet ü inkār ḳılur.

کر چه بنماید که صاحب سر بود

Ger çĭ benmāyed kĭ ṣāḥib-sırr buved

(Farżını ‘aḳl-ı cüz’ī ṣāḥibi egerçi ṣāhib-i sırr olmaḳ görinürse de)

Yine ḥaḳīḳat mertebesi ḥükmüyle ‘aşḳa ve ‘āşıḳa münkir olmaḳ muḳarrerdir.

Kāle'l-Ḥāfıẓ

مبین حقیر کدایان عشق را کین قوم

شهان بی کمر وخسروان بی کلهند

Mebīn ḥaḳīr gedāyān-i ‘aşḳrā k'īn ḳavm

Şahān-i bī-kemer ve ḫusrevān-i bī-kulahend

*Kulāh'end: taḳdīrindedir

(‘Aşḳ gedālarını ḥaḳīr görme zīrā bu ḳavm muraṣṣa‘kemersüz pādişāhlardır ve muraṣṣa‘ tācsız ḫusrevlerdir)

Ya‘nī ey sālik, ṣaḳın ol Ḥażret-i Allâh'ıñ ‘aşḳında faḳr iḫtiyārıyla

الفقر فخری

El-faḳru faḫrī[92] sırrına maẓhar olan ‘aşḳ-ı İlâhī faḳīrlerini ḥaḳīr görme zīrā bu ḳavm ṭaraf-ı Ḥaḳ'dan

اجزح الی الخلق بصفاتی[93]

---

[91] “Kişi bilmedigi şeyin düşmanıdır”. H.Hüseyin TOP, *“Mevlana Celaleddin Rumi Mesnevi-i Manevi Şerhi, Cilt 7 ”* Rumi Yay., İstanbul, s.342

[92] “Fakirligim övüncümdür”. Bu hadisin uydurma olduğu söylenilmektedir**.** Bk. Mirkâtu’l-Mefâtih Şerhu Mişkâti’l-Mesâbîh “Babu mâ Yenhâ Anhü mine’t-Teheccüri” VIII, 3161; Tühfetü’l-Ahvezî, “Enne Fakra’l-Muhâcirîne Yedhulûne el-Cennete”, VII,17 el-Mekâsídu’l-Hasene “Harfu’l-Fâ” 745.

[93] **“**Benim mahlukatıma sıfatlarıma yaraşır şekilde yumuşak davran”.

Eczüḥü ile'l ḫalḳi biṣıfātī kelāmıyla mü'eyyed ve mutaṣarrıf-ı 'ālem ḳıbāb-ı 'izzetden olan pelās içinde gizlü tāc ü kemersiz şāhān-ı ḥaḳīḳatlerdir 'azīzim.

غلام همت دردی كشان يك رنكيم

نه آن كروه كه ازرق ردا ودل سيهند

Ġulām-i himmet-i derdī-keşān yekrengīm

Ne ān gurūh kĭ ezreḳ-i redā ve dil-i siyehend

(Yekreng derdkeşleriñ himmetiniñ ġulāmıyım, ol cemā'atiñ himmetiniñ ġulāmı diñlemege gök ridālu ve ḳara göñüllülerdir)

Ya'nī

اشد البلاء على الانبياء[94]

Eşedü'l belā' 'alá'l enbiyāi' sırrınca rāh-ı 'aşḳda derd ü belā ve hezār renc ü 'anālar iḫtiyār ėdüb ṣıbġatu'llâh ile yekreng olunan ḫāne-i ḳalbi maẓhar-ı envār-ı tecellī olan şāhān-ı ḥaḳīḳatiñ himmetiniñ ġulāmıyım.

تغيير الشكل لاجل الاكل[95]

Taġyiru'ş-şekli liecli'l ekli olan ṣūfī-i zerrāḳ dil-siyāh ve riyā vü ġareżi fāsidelerle ḥāli tebāh ḳalpazānlarıñ ġulāmı degilim sulṭānım.

Ve fī'l-Meṣnevī

مرسكانرا چون وفا آمد شعار

Mer segānrā çun vefā āmed şi'ār

(Taḥḳīḳan kelblere çünkim vefā şi'ār geldi)

روسكانرا ننك بدنامى ميار

*Derdkeşān; şerābıñ ṭortısını içenler dėmekdir.

*Ezreḳ-i redā; gök renginde olan ḫırḳa dėmekdir.

*Siyeh end (?) taḳdīrinde

ṣaḥīfe (103)

Me**ṣ**nevī cildi: cild: 3 ṣaḥīfe 30

[94] "En şiddetli belalar, peygamberlerin başına gelir." Buhari, bu cümleyi bab başlığı olarak kullanmıştır. Hakim, Müstedrek'inde bu hadisi vermektedir. Bk. Sahih-i Buhari, "Bab, Eşeddü'n-Nâsi Belâen Elenbiyâü"; Hakim, Müstedrak Ala's-Sahîhayn, "Kitâbu't-Tıb", 8231; Taberânî, Mu'mumu'l-Kebîr, " Havle bintu'l- Yemân", 626.

[95] "Yemek için tarzını değiştirmek"

Rev segānrā neng bednāmī meyār

(Yüri ey ṭāgī, sen segler zümresine eygü ve kötü nāmlıḳ getürme)

بی وفائی چون سکانرا عار بود

Bī-vefā'ī çun segānrā ‘ārr būd

(Bī-vefālıḳ çünkim seglere ‘ārr oldı)

بی وفائی چون روا داری نمود

Bī-vefā'ī çun revā dārī numūd

(Sen bīvefālıḳ göster, küllī nice revā ṭutarsıñ)

Gerekdir kĭ bizi ‘inde'n-nās ma‘yūb ü şerm-sār ḳılmayasıñ

109

-ve bīvefālıġı bize vėrmeyesiñ dėrler ‘azīzim.

این تردد عقبه راه حقست

Īn tereddud ‘aḳabe-i rāh-i Ḥaḳḳest

(Bu tereddüd fī'l-meṣel ‘aḳabe-i rāh-i Ḥaḳ'dır)

ای خنك آنرا که پایش مطلقست

Ey ḫonek ānrā kĭ pāyeş muṭlaḳest

(Ey sa‘ādet ol kimseye kĭ anıñ pāy-ı rūḥı ‘aḳabe-i tereddüdden ve ‘uḳde-i tevaḳḳufdan muṭlaḳ ü āzādedir)

بی تردد می رود در راه راست

Bī-tereddud mī-reved derrāh-i rāst

(Rāh-ı rāsta bī-tereddüd ü bī-tevaḳḳuf gider)

*Kāmeş; ş[ın] żamīr, kām iz ma‘nāsınadır

ره نمی دانی بجو کامش کجاست

Reh nemī-dānī becū kāmeş kocāst

*(Ey müteredd*id*, sen yol bilmezsiñ, iste ṭaleb eyle ol yoluñ izi ne yerdedir)*

Ve rāh-ı rāsta bītereddüd ü bītevaḳḳuf seyr ḳılanıñ kāmını ya‘nī izini ve eṣerini ne yerdedir dėmek olur.

كام آهو را بكير ورو معاف

Kām-i āhūrā begīr u rev mu‘āf

Āhūdan murād Ḥażret-i Resūl-ı Ekrem -ṣallellâhü ‘aleyhi ve ṣellem- veyāḫud anıñ vāriṣi olan velī-i müfaḫḫam olur kĭ bunlar āhūvān-ı ṣaḥrā-yı ḥaḳīḳatdir ve kām-ı Nebī'den sünnet-i seniyyesi ve kām-velīden maḳṣūd ṭarīḳat-ı marżiyye olur ya‘nī ey yol bilmeyen mütereddid-

(-Āhū-yı ḥaḳīḳatiñ izini ṭut ve anıñ izine mu‘āf ü müsellem git)

تا رسى از كام آهو تا بناف

Tā resī ezkām-i āhū tā benāf

(Tā kim ol āhū-yı ḥaḳīḳatiñ eṣerinden ve anıñ izine gitmekden tā nāfına ve meskene vāṣıl olasıñ)

Ya‘nī menba‘ revāyiḥ-i İlâh ī ve nefeḥāt-ı Rabbānī olan mertebesini bulasıñ ve andan rāyiḥa vü fāyiḥa alasıñ ‘azīzim.

كر كران وكر شتابنده بود

Ger girān u ger şitābende buved

(Eger geç te’ḫīrlü ve eger tīz ‘acele ola)

انكه جوينده يابنده بود

Ān-kĭ cūyende yābende buved

(Ol kimesne kĭ arayıcıdır, bulıcı olur)

Ya‘nī ger tīz ve gerek aġır ol kimesne kĭ ṭaleb ėdici, arayıcıdır, aradığını bulur. Meşhūrdur, *arayan Mevlā'sını-da bālāsını-da bulur* dėrler.

يعنى روزىء او بر شما نيست

Ya‘nī rūzī-i ū berşumā nīst

ṣaḥīfe (104)

(Ya‘nī Ṣāliḥ ‘aleyhi's-selām'ıñ devesiniñ rızḳı size ya‘nī Ṣāliḥ'iñ ḳavminiñ üzerine degildir)

ونفع او را شما راست

Ve nef‘i-i ūrā şumārāst

(Daḫı o deveniñ nef‘i menfa‘ati sizedir)

Ya‘nī o deveniñ rızḳı siziñ üzeriñize degildir ancaḳ menfa‘ati sizedir, südini alub içerlerdi.

ومرسانید بوی آزاری

Ve meresānīd bevey āzārī

Ṣāliḥ ‘aleyhi's-selām ḳavmine tenbīh ėtdi; dėdi-kī:

(O deveye bir āzārlıḳ, bir incinmeklik irişdirmeyiñiz)

Ḳāle'l-Kāşifī

صالح علیه السلام در ان وقت در میان قوم نبود

Ṣāliḥ ‘aleyhi's-selām derān vaḳt dermiyān-i ḳavm nebūd

110

(-Ṣālih ‘aleyhi's-selām o vaḳt ḳavmiñ ortasında olmadı)

Ya‘nī Ṣālih ‘aleyhi's-selām beldede, memleketde degil idi.

و چون بیامد حال با او تقرید کردند

Ve çun beyāmed ḥāl-i bāū taḳrīr kerdend

(Çünkĭ beldeye geldi, ḥāli ve deveniñ aḥvālini ona taḳrīr eylediler)

Ya‘nī deveyi ḳavmi kesüb telef ėtdiklerini söylediler.

Ve fī'l-Meşnevī

روح همچون صالح وتن ناقه است

Rūḥ-i hemçun Ṣāliḥ u ten nāḳa'est

(Cenāb-ı Ḥakk'ıñ velīleriniñ rūḥı Ṣāliḥ gibidir ve tenleri Nāḳa gibidir)

روح اندر وصل وتن در فاقه است

Rūḥ ender vaṣl u ten derfāḳa'est

(Rūḥ-ı evliyā-yı ʻiẓām vaṣl-ı İlâhī'de ve tenleri iḥtiyāc ü fāḳadadır)

روح صالح قابل آفات نيست

Rūḥ-i ṣāliḥ ḳābil-i āfāt nīst

(Ṣālih olan rūḥ ḳābil-i āfāt degildir)

زخم بر ناقه بود بر ذات نيست

Zaḫm bernāḳa buved berẕāt nīst

(Zaḫm nāḳa üzredir, ẕāt üzre degildir)

Yaʻnī her velīniñ ṣāliḥ olan rūḥı nāss cānibinden zaḫm-ı āfet ėrişmege ḳābil degildir. Nitekim ḳavm-i Ṣemūd'uñ Ḥażret-i Ṣālih ʻaleyhi's-selām'a żararları ėrişmedi. Zaḫm-ı āfet nāḳa-i cisme ėrişür, anıñ ẕātına ėrişmez dėmekdir.

روح صالح قابل آزار نيست

Rūḥ-i ṣāliḥ ḳābil-i āzār nīst

(Ṣālih olan rūḥ ḳābil-i āzār degildir)

نور يزدان سغبه كفار نيست

Nūr-i Yezdān saġbe-i kuffār nīst

(Nūr-ı Yezdān kāfirleriñ zebūn ü maġlūbı degildir. Nitekim Ṣālih Peyġamber ʻaleyhi's-selāmıñ küffārıñ zebūnı olmadı)

حق از ان پيوست با جسم نهان

Ḥaḳ ezān peyvest bācism nihān

(Ḥaḳ Teʻālá Ḥażretleri bu cisme ol cihetden nihānī muttaṣıl oldı-kĭ)

تاش ازارند وبينند امتحان

Tā ezāzārend u bīnend imtiḥān

(Tā ol cismi ehl-i ṣūret incideler ve imtihān-ı İlâhī'yi göreler)

Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ nihānī cisme ittiṣālinden murād aña kemāl-i ḳurbünden ve anda evṣāfıyla ẓuhūrundan ‘ibāretdir; yoḫsa keyfiyyetiyle olan ittiṣāl gibi degildir.

بی خبر کازار این آزار اوست

Bī-ḫaber k'āzār-i īn āzār-i Ūst

(Maḥcūb ve ġāfil-i bī-ḫaber kĭ bu cism-i velīniñ āzārı ol Ḥaḳḳ'ıñ āzārıdır)

آب این خم متصل با آب جوست

Āb īn ḫom muttaṣıl bāāb cūst

(Zīrā bu żammıñ ābı ol cūya muttaṣıldır)

Ya‘nī velīniñ bu vücūdı kübünde olan āb-ı rūḥ ol ḥaḳīḳat ırmaġına vāṣıldır; bunuñ vücūdunda olan evṣāf ü aḥvāl Ḥażret-i Ḥaḳ'dan aña ḫāṣıldır . Buña ihānet ma‘n[en] Ḥażret-i Ḥaḳḳ'a ihānet ve buña ḫıdmet ü ri‘āyet yine Ḥazret-i Ḥaḳḳ'a [hıdmet] ü ri‘āyet oldıġı içün ḥadīṯ-i-

111

-ḳudsīde buyurur:

من اهان لی ولیا فقد بارزنی بالمحاربة

Men ehāne lī veliyy[en] fe-ḳad bi-erzenī bi'l-muḥārebeti[96]

ناقه جسم ولی را بنده باش

Nāḳa cism-i velī-rā bende bāş

(Velīniñ cismi nāḳasına bende olur)

Aña cān ü dil ile ḫıḍmet ḳıl.

[96] “Benim velime, dostlarıma düşmanlık edene muharebe ilan ederim” Bk. Taberânî, Mu’cemu’l-Evsat, “İsmi Ahmed Olanlar”, 609; Hulyetu’l-Evliyâ ve Tabakâtu’l-Esfiya, “Hüseyin b. Yayha”, VIII, 318.

تا شوی با روح صالح خواجه تاش

ṣaḥīfe (105)

Tā şevī bārūḥ-i Ṣāliḥ ḫ^{v}āce-tāş

(Tā Ṣāliḥ Peyġamber ʻaleyhi's-selām'ıñ rūḥuyla ḫ^{v}āce-tāş olasıñ)

Veyāḫud ṣāliḥ olan rūḥla bir ḫ^{v}āceniñ ḳulı olasıñ.

پس آن هنکام که آمد فرمان ما بعذاب ایشان

Pes ān hengām kĭ āmed fermān-i mā beʻaẕāb īşān

(İmdi ol vaḳt-kĭ bizim ʻaẕāb fermānımız anlara geldi)

نجات دادن

Necāt dāden

(Necāt vėrmeklik)

Ḳāle'l-Kāşifī

هو القوی *(Hüve'l-Ḳaviyyü)*

اوست توانا بنجات مؤمنان

Ūst tevānā benecāt-i mu'minān

(O Cenāb-ı Ḥaḳ Ḳādir'dir mü'minleriñ necātına)

العزیز *(El-ʻAzīzü)*

غالب بر دشمنان بر هلاك ایشان

Ġālib berduşmenān berhelāk-i īşāñ

(Düşmenler üzre ġālib'dir Ḥaḳ Teʻālá, anlarıñ helākine daḫı ġālib'dir, Ḳādir'dir)

Ḳāle'l-Kāşifī

در زاد المسیر آورده که

Der*Zādu'l-Mesīr* āverde kĭ

(Zādü'l-Mesīr nām kitābda rivāyet olunur kĭ)

در آن سه روز که وعده حیات داشتند

Derān se rūz kĭ va‘de-i ḥayāt dāştend

(Ol öyle günde kĭ va‘de-i ḥayāt ṭutdılar)

Ya‘nī öyle gün ḥayātda olacaḳları va‘de olan idi, ol öyle günde.

در خانه خود ساکن شده

Derḫāne-i ḫod sākīn şode

(Kendü ḫānelerinde sākin oldılar)

قبرها کندیدند ومنتظر عذاب می بودند

Ḳabrhā kendīdend u muntaẓır-i ‘aẕāb mī-būdend

(Ḳabrler ḳazdılar ve ‘azāba muntaẓır oldılar.)

چون روز چهارم آفتاب طالع شد

Çun rūz-i çehārom āfitāb ṭulū‘ şod

(Çünkĭ dördünci gün oldı, güneş ṭulū‘eyledi)

وعذاب نیامد از منازل بیرون آمده

Ve ‘āẕāb neyāmed ezmenāzil bīrūn āmede

(Daḫı ‘aẕāb gelmedi, evlerinden menzillerinden ṭışaruya geldiler)

یکدیکر را می خواندند ناکاه جبرائیل

Yekdigerrā mī-ḫ^{v}āndend nāgāh Cebrā’īl

(Yekdīgerini ya‘nī birbirlerini çaġırdılar, āñsız Cebrā’īl ‘aleyhi's-selām)

بر صورت اصل خود

Berṣūret-i aṣl-i ḫod

(Kendi aṣlı ṣūreti üzre)

پایش بر زمین وسر بر آسمان

Pāyeş berzemīn u ser berāsmān

(Ayaḳı yerde baş semāda)

پرهای خودرا نشر کرده

Perhā-yi ḫodrā neşr kerde

(Kendi ḳanadlarını açmış, neşr eylemiş)

از مشرق تا مغرب پایهای وی

Ezmaşrıḳ tā maġrib pāyhā-yi vey

(Maşrıḳdan maġribe ḳadar anıñ ayaḳları)

زرد وبالها سبز ودندانها سفید وبراق

Zerd u bālhā sebz u dendānhā sefīd u berrāḳ

(Ṣaru ve ḳanadları yeşil ve dişleri beyaż, berrāḳ, aḳdır)

و پیشانی با جلا ونورانی ورخسار برافروخته

Ve pīşānī bācelā[l] u nūrānī vu ruḫsār berefrūḫte

(Añlı [alnı] cebḥesi-

112

-celālli ve nūrānī ve yanaġı ḳararmış, aḥmār)

وموی سروی سرخ برنك مرجان

Ve mūy-i ser-i vey surḫ bereng-i mercān

(Ve anıñ başınıñ ḳılları mercān renginde ḳırmızı)

ظاهر شده افق بپوشید

Ẓāhir şode ufḳ bepūşīd

(Semānıñ eṭrāfını örtmüş, ẓāhir olmuş)

و ثمود آن حالرا مشاهده نمود

Ve Ṣemūd ān ḥālrā muşāhede numūd

(Ḳavm-i Ṣemūd ol ḥāli müşāhede gösterdi)

Ya‘nī gördiler.

وروی بمساکن نهاده بقبور در آمدند

Ve rūy-i bemesken nehāde beḳubūr derāmed

(Yüzlerini meskenlerine ḳodılar ve ḳubūrlarına geldiler)

جبرائیل نغره زد که موتوا علیکم لعنة الله

Cebrā’īl naġre zed kĭ *mevtevā ‘aleyküm la‘netu'llâh*

(Ḥażret-i Cebrā’īl ‘aleyhi's-selām naġra urdı-kĭ ölüñüz; siziñ üzeriñize olsun Allâh'ıñ la‘neti)

بیکبار همه مردند وزلزله در خانها افتاده

Bīkibār heme mordend u zelzele derḫānehā uftāde

(Cümlesi birden öldiler ve ḫānelerine zelzele düşdi)

سقفها بر ایشان فرود آمد

Sekfhā berīşān furūd āmed

(O ḫāneleriñ ṭavanları aşaġa geldi)

Ya‘nī cümlesi ḫarāb oldı dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

Meṩnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 226

شحنهٔ قهر خدا ایشان بجست

Şiḥne-i ḳahr-i Ḫudā īşān becost

(Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ ḳahrı, şiḥnesi ol ümmetden)

خونبهای اشتری شهری درست

Ḫunbahā-yi eşterī şehrī-i dorost

(Bir deveniñ ḳan bahāsını tamām bir şehr istedi)

Ol nāḳayı sekrledikden ṣoñra bi'l-külliye ol şehri ol nāḳanıñ ḳan bahāsına bedel Ḥaḳ Te‘ālá ḳahr eyledi.

چون همه بر ناامیدی سر زدند

Çun heme bernā-umīdī ser zedend

(Çünkĭ cem‘īsi ümīdsizlige baş ḳodılar)

همچومرغان در دو زانو آمدند

Hemçu morġān derdū zānū āmedend

(Murġān gibi iki dize üzre geldiler)

Nitekim ṭuyūr gelür yer üzre çökerler ve ayaḳlarıñ altlarına alub otururlar. Bunlar daḫı ayaḳlarıñ altlarına alub ḫāneleri içre diz çökdiler.

در نبی آورد جبریل أمین

DerNebī āverd Cibrīl-i Emīn

(Nitekim Cibrīl-i Emīn ‘aleyhi's-selām Ḳur’ān-ı ‘Aẓīm'de getürdi)

شرح این زانو زدن را جاثمین

Şerḥ-i īn zānū zedenrā cāṯimīn

(Bu zānū urmaġıñ şerḥini cāṯimīn dėmekle)

Nitekim Sūre-i A‘rāf'da Ḥaḳ Te‘ālá bunlarıñ cāṯim olmalarından ḫaber vėrüb buyurur:

فاخذتهم الرجفة

Fe-eḫaẕethümū'r-recfetü

Bu ḳavm zelzele ve ızdırāb aḫz eyledi.

فاصحبوا فی دارهم جاثمین

Fe-aṣhabū fī dārihim cāṯimīn.[97]

Bunlar evlerinde ṣabāḥa cāṯimīn dāḫil oldılar.

[97] Derken, onları o korkunç sarsıntı yakaladı da yurtlarında yüzüstü hareketsiz çöke kaldılar.(7:91)

Cāṣim diz çökiciye dėrler. İmdi bunlarıñ ḥālinden vaḳt-i belāda mü'eddeb olub diz çöküb Cenāb-ı Ḥaḳ'a mutażarrı‘ olan kimselere ḫiṭāb eylemek ṭarīḳiyle ḥiṣṣe vü irşāda-

113

-buyururlar:

زانو آندم زن كه تعليمت كنند

Zānū ān dem zen kĭ ta‘līmet konend

Ey vaḳt-i nüzūl ü belāda diz çöküb mutażarrı‘ olan kimesne,

(-diz ol-demde yere ur kĭ saña nāṣiḥler ta‘līm ėderler)

وز چنين زانو زدن بيمت كنند

V'ez çunīn zānū zeden bīmet konend

(Ve bunuñ gibi diz çökmekden ve bī-vaḳt tażarru‘ ėtmekden seni ḳorḳudurlar)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ṣaḥife (106)

قومی بجد وجهد نها دند وصل دوست

قومی دكر حواله بتقدير ميكنند

Ḳavmī becidd u cehd nehādend vaṣl-i dūst

Ḳavmī-i diger ḥavāle betaḳdīr mīkonend

(Bir ḳavm dostuñ viṣālini cidd ü cehde ḳodılar, bir ḳavm daḫı taḳdīre ḥavāle ėderler)

Ya‘nī

و ان ليس للانسان الا ما سعى

“Ve en leyse li'l-insāni illā mā se‘ā” [98] sırrınca merdān-ı Ḫüdā'dan bir cemā‘at ẓuḥūr-ı feyżi ve ma‘rifet ve tecellā-yı envār-ı ẕāt-ı eḥadiyyet ve müşāhede-i cemāl-i Ḥażret sa‘y ü mücāhede ile ḥāṣıl olur dėdiler ve merdān-ı Ḫüdā'dan bir cemā‘at daḫı

[98] İnsan için ancak çalıştığı vardır. (53:39)

taḳdīr-i Ḫüdā'ya ḥavāle eylediler ammā anlar daḫı güci yetdigi miḳdārı saʻy ü mücāhededen-ṣoñra tecellī vü müşāhede müyesser olmazsa nice ėdelüm, taḳdīr-i Ḫüdā böyledir deyüb yine saʻyden ḫālī olmazlar ve muʻaṭṭal durmazlar.

سلام میکنیم بر تو سلام کردنی

Selām mīkonīm bertu selām kerdenī

(Selām ėtmeklik ile seniñ üzerine selām ėderiz dėdiler melekler)

Ḳāle'l-Kāşifī

ابراهیم علیه السلام ندانست که فرشتکانند ایشانرا

İbrāhīm ʻaleyhi's-selām nedānest kĭ ferişteġānend īşānrā

(İbrāhīm ʻaleyhi's-selām bilmedi-kĭ anlar Melā'ike'lerdir)

در مهمانخانه نشانید

Dermihmānḫāne nişānīd

(Musāifirḫāneye anları örtdi)

یعنی پس درنك نكرد آورد كوساله

Yaʻni pes direng nekerd āverd gūsāle

(Yaʻnī bundan ṣoñra İbrāhīm ʻaleyhi's-selām teʼḫīr eylemedi, ʻaceleten bir buzaġı getürdi)

بریان كرده بر سنك كرم

Buryān kerde berseng-i germ

(Ṣıcaḳ ṭaşıñ üzerine büryān eylemiş)

Yaʻnī o buzaġı büryān ėdüb Melā'ike'niñ öñlerine getürdi.

قاصد دلبر كه آرد یك پیام

Ḳāṣıd-i dīlber kĭ āred yek peyām

(Dilberiñ, maḥbūbuñ sāʻīsi, postacısı, bir cüz getürüñ)

از حبیب من که آمد یك سلام

Ezḥabīb-i men kĭ āmed yek selām

(Benim maḥbūbumdan kĭ bir selām geldi)

مژدکانه مال وجانم می دهم

Mujdegāne māl u cānem mīdehem

(Müjdelik olaraḳ māl ü cānım vėrerim)

هر چه میدارم براهش می نهم

Her çĭ mīdārem berāheş mī-nehem

(Her nesne kĭ ṭutarım, anıñ yoluna ḳorum)

Ya‘nī neyim var ise-

114

-anıñ yoluna fedā ėderim dėmekdir.

بیم در دل کرفتن

Bīm derdil giriften

(Göñülde ḳorḳu ṭutmaḳ, ḳor[k]maḳ)

Ḳāle'l-Kāşifī

در حقایق آورده که

DerḤaḳāyıḳ āverde kĭ

(Ḥaḳāyıḳda rivāyet olunur kĭ)

مژده بود بظهور حضرت سید أنبیاء از صلب وی

Mujde būd beẓuhūr-i ḥażret-i Seyyīd-i Enbiyā ezṣulb-i vey

(Müjde idi, Seyyid-i Enbiyānıñ anıñ ṣulbünden ẓuhūrına)

بآنکه خاتم پیغمبران وصاحب لواء حمد است

Beān-kĭ ḫātim-i peyġamberān u ṣāḥib-i livā’-i ḥamd'est

ṣaḥīfe (107)

(Ol ẕāt-ı ‘ālī-ḳadr kĭ peyġamberānıñ ḫātemi, āḫeri ve livā’-i ḥamdiñ ṣāḥibidir)

وجه بشارت در مقابله این

Vech-i bişāret dermuḳabele-i īn

(Sebeb-i beşāret bunuñ muḳābelesinde)

تواند بود که پدری را چنین پسر باشد

Tevāned būd kĭ pederīrā çunīn peser bāşed

(Mümkin olur kĭ pederine buncılayın çocuḳ olur)

خوش وقت آن پدر که چنین باشدش پسر

Ḫoş vāḳt-i ān peder kĭ çunīn bāşedeş peser

(O pederiñ vaḳti ḥoş kĭ aña buncılayın çocuḳ olur)

ساباش از آن صدف که چنین پرورد کهر

Sābāş ezān sadef kĭ çunīn perverd guher

(Taḥsīn o ṣadefe-kĭ buncılayın cevheri besledi)

آبا ازو مکرم وابنا ازو عزیز

Ābā ezū mukerrem ebnā ezū ‘azīz

(Babası andan ötüri mükerrem ve çocuġı andan ‘azīz ü muḥterem)

صلو علیه ما طلع الشمس و القمر صلی الله علیه و سلم

‘‘Ṣallū ‘aleyhi mā ṭale‘a'ş-şemsü ve'l-ḳameru ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem.’’[99]

آیا من بزایم

Āyā men bezāyem

(‘Acebā ben ṭoġırverir miyim)

[99]“Güneş ve ay doğduğu zaman Hz.Peygambere salat getirin. Allah'ın salat ve selamı onun üzerine olsun.”

dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

از کار خدای تعالی هیچ عجب نیست که

Ezkār-i Ḫudā-yi Te‘ālá hīç ‘aceb nīst kĭ

(Cenāb-ı Ḥaḳ'ıñ işinden hīç ‘aceb yoḳdur kĭ)

Ya‘nī ‘acebā böyle olur mı, ‘acebā şöyle olur mı deyu Cenāb-ı Ḥaḳ işinde böyle bizim gibi ‘acebā yoḳdur kĭ

از صنع بی آلت واز فضل بی علت

Ezṣun‘-i bī-ālet u ezfażl-i bī-‘illet

(Āletsiz ṣun‘ ü īcādı, ‘illetsiz fażl ü iḥsānı)

Ya‘nī ālet olmaḳsızın her şey’ ḫalk ü īcād ėderken buyurmasıyla olur, ne-ḳadar fażl-ı luṭf ü iḥsānı var ise bir sebebden ve bir ġaraż ü ‘ıvażdan ve ‘illetden ötüri degildir. Maḥż-ı luṭf ü iḥsān ve fażlındandır ‘azīzim.

از میان دو پیر فرزندی بیرون آرد

Ezmiyān-i du pīr ferzendī bīrūn āred

(İki pīr, iḫtiyār ortasından bir çocuḳ ṭaşra getürür)

Āmennā ve ṣaddaḳnā. Ādemsiz de daḫı getürür ya‘nī hīç yoḳdan var ėder.

قدرتی را که بر کمال بود

کی چنینها از ومحال بود

Ḳudretī-rā kĭ berkemāl buved

Key çunīnhā ezū muḥāl buved

(Yed-i ḳudret ve bir ḳuvvet kĭ kemāl üzre olur, ḳaçan buncılayın şeylerden andan muḥāl olur?)

Olmaz, ḥāşā ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

چون نزدیك شهر سدوم رسیدند که

Çun nezdīk-i şehr-i Sodom resīdend kĭ

115

(Çünkĭ Lūṭ ‘aleyhi's-selām'ıñ şehri olan Sudūm'uñ [Sodom'uñ] yanına ulaşdılar ki)

لوط در آنجا می بود نکاه کردند

Lūṭ derāncā mī-būd nigāh kerdend

(Lūṭ ‘aleyhi's-selām o yerden, o maḥallden naẓar ėder olurdı)

دیدند که وی در زمین کار میکرد

Dīdend kĭ vey derzemīnkār mīkerd

(O Melā’ike gördiler kĭ Lūṭ ‘aleyhi's-selām yerde, ‘arżda iş işler)

پیش وی رفتند وسلام کردند

Pīş-i vey reftend u selām kerdend

(O Lūṭ ‘aleyhi's-selām'ıñ öñüne gitdiler ve selām vėrdiler)

Vaḳtā kĭ Lūṭ ‘aleyhi's-selām anları gördi ve hey’etleri müşāhede eyledi.

اندوهکین شد بدیشان

Endūhgīn şod bedīşān

(Anlardan ġuṣṣalu ve ġamm-nāk, maḥzūn oldı)

Ya‘nī bunlar ṭaraf-ı İlâhiyye'den menfūrdurlar, ‘azāb içün gelmişlerdir deyu bu gibi şeylere ẕāhib olmasından ġuṣṣa eyledi anlarıñ gelmesinden dėmekdir.

وتنك دل شد بجهت ایشان

Ve teng-dil şod becihet-i īşān

(Lūṭ ‘aleyhi's-selām göñli teng ü ḫār oldı ol)

Melā’ike'den kĭ ol cihetden kĭ ḥaremi ḳavmine ḫaber vėrdi.

براندن سخت وشتابانیدن

Berānden-i saḫt u şitānbānīden

(Kaṭı, çetin sürmek ve ‘acele vü ta‘cīl ėtmek)

Ya‘nī sür‘atle ve ‘acelet[en] gitmek dėmekdir.

عملهای بد از لواطه وکبوتر بازی وصفیر زدن در مجالس

‘Amelhā-yi bed ezlivāṭa vu kebūter bāzī vu ṣafīr zeden dermeclīs

(Ḳavm-i Lūṭ'uñ ‘amelleri, işleri, kārları livāṭa ve köğüçek oynatmaḳ ve meclislerde ışlıḳ urmaḳ idi.)

وبرای استهزا نشستن بر سر راهها

Ve berā-yi istihzā nişesten berser-i rāhhā

(Daḫı ḫalḳı istihzā ėtmek içün yollarıñ başlarında otururlar idi)

Ḳāle's Sa‘dī

نه هرکز شنیدم درین عمر خویش

ṣaḥīfe (110)

Ne hergiz şenīdem derīn ‘ömr-i ḫ[v]īş

(Aṣlā ve ḳaṭ‘ā kendümüñ bu ‘ömrüm içinde işitmedim)

که بد مرد را نیکی آمد بپیش

Kĭ bed merdrā nīkī āmed bepīş

(Kĭ kötü ādemiñ öñüne bir iyilik gele)

Ya‘nī bir kötü ādem kötülük eyleye, aña muḳābil oña eygülük gelsün, ‘ömrümde işitmedim.

نه إبلیس بد کرد ونیکی ندید

Ne İblīs bed kerd u nīkī nedīd

(Yalñız şeyṭān degildir kötü eyledi ve eygülügi görmedi)

Cümle ḫalḳ böyledir kĭ kötülük eylesün, ṣoñra eygülük bulsun; böyle olmaz, elbette eyledigi kötülüge ḳarşuluk kötülük bulacaḳdır.

بر پاك ناید ز تخم پلید

Berpāk neāyed zitoḫm-i pelīd

(Alçaḳ, kötü toḫūmdan pāk, ṭāhir yuḳaru gelmez)

Elbette toḫūmı gibi kötü şey’ ḥāṣıl olur.

مرا رسوای نکنید

Merā rusvāy nekonīd

(Bizi rüsvāy eylemeyiñiz)

-dėdi Lūṭ ‘aleyhi's-selām ḳavmine.

Ḳāle'l-Kāşifī

آیا نیست از شما مردی راه یافته

Āyā nīst ezşumā merdī-i rāh-yafte

(‘Acebā-

116

-sizden yoḳ mı bir ādem-kĭ yol bulmuş)

Ya‘nī “Rāh-ı hidāyeti bulmuş bir ādem yoḳ mı?” dėdi.

که شما را پند دهد واز عملهای بد باز دارد

Kĭ şumārā pend dehed v'ez ‘amelhā-yi bed bāz dāred

(Kĭ size pend ü naṣīḥat vėrsün; daḫı kötü ‘amellerden girü ṭutsun dėdi)

کاشکی مرا باشد بدفع شما قوتی

Kāşkī merā bāşed bedef‘-i şumā ḳuvvetī

(Lūṭ‘aleyhi's-selām dėdi; kāşkī baña olaydı, sizi def‘ ėtmege ḳuvvet ü ḳudret dėdi)

Ḳāle'l Kāşifī

یا پناه کیرم وباز کردم برکنئ سخت

Yā penāh gīrem u bāz kerdem berkenī-i saḫt

(Lūṭ ʻaleyhi's-selām dėdi, yā penāh-ı muḥāfaẓa ṭutayım veyā girü ėyleyem, ḳatı, çetin ḳoparayım)

یعنی عشیرة وقبیله که بدیشان منع شما توانم کرد

Yaʻnī ʻaşīret u ḳabīle kĭ bedīşān menʻ-i şumā tevānem kerd

(Yaʻnī bir ʻaşīret ve bir ḳabīle kĭ anları menʻ ėtmege ḳādir olayım, mümkin olsun dėdi)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

تیمار غریبان سبب ذکر جمیلست

جانا مکر این قاعده در شهر شما نیست

Tīmār-i ġarībān sebeb-i ẕikr-i cemīlest

Cānā meger īn ḳāʻide derşehr-i şumā nīst

(Ġarīblere riʻāyet eylemek zikr-i cemīle sebebdir. Ey cān, siziñ şehriñizde meger bu ḳāʻide yoḳdur)

Yaʻnī bura pürḫaṭarda ʻaceb nefsden ve ġurūr-ı şeyṭāndan ḫod-be-ḫodāne ḫalāṣ mümkin degildir, ʻināyet-i Ḥaḳḳ'a ve himmet-i ehlü'llâha muḥtācdır. Ey şefḳat-i ḫulḳullâh ḫulḳ-i kerīmleri olan pīrān-ı ṭarīḳat, bu nefs elinde ʻāciz ḳalmış bīçāre ġarīb ṭāliblere bir himmet ü ʻināyet buyuruñ kĭ ġarīblere riʻāyet eylemek zikr-i cemīle sebebdir. Ey rūḥ-ı mücerred olan sulṭānlar, meger siziñ şehriñizde bu ḳāʻide yoḳdur kĭ ġarībi gözedesiz ʻazīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

ما که باشیم ای تو ما را جان جان

Mā kĭ bāşīm ey tu mārā cān-i cān

(Biz kim olavuz ey sen bizim cānımızıñ cānı)

تا که ما باشیم با تو در میان

Tā kĭ mā bāşīm bātu dermiyān

ṣaḥīfe (111)
Meŝnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 60

(Tā kim biz seniñle ortada)

-olavuz ve vücūdda ve īcād-ı ef‘ālde müşāreket ḳılavuz; ḥāşā s̱ümme ḥāşā.

دست نی تا دست جنباند بدفع

Dest nī tā dest conbāned bedef‘

(Efrād-ı mevcūdātdan bir ferdiñ eli yoḳdur kĭ tā kendi-de Ḫüdā-yı Te‘ālá'nıñ mevcūd ḳıldıġı naḳşıñ def‘ine elini taḥrīk eyle)

نطق نی تا دم زند از ضر ونفع

Nuṭḳ nī tā dem zened ezżarar u nef‘

(Ve kezālik her biriniñ nuṭḳı yoḳdur, tā żarar ü menfa‘at cihetinden dem ura)

Ya‘nī kendüye żarar gelse veyā andan menfa‘at dūr olsa niçün bu żararı getürüñ ve ol menfa‘ati-

117

-benden āzād ėdüb yetürdüñ deyu söz söyleye, ḥaḳīḳatde bir eḥad böyle dėmege ḳādir ü müsteḥaḳḳ olmaz nitekim.

لا یسئل عما یفعل و هم یسئلون

“Lā yüs’elü ‘ammā yef‘alü ve hüm yüs’elūn”[100] bu mażmūna delālet ėder.

پیش قدرت خلق جمله بارکه

Pīş-i ḳudret Ḫalḳ-i cumle bārgah

(Me̱selā ḳudret-i İlâhiyye'niñ öñünde cümle-i bārgāh-ı ‘ālemiñ ḫalḳı)

عاجزان چون پیش سوزن کارکه

‘Ācizān çun pīş-i sūzen kārgeh

(Sūzen öñünde kārgeh gibi ‘ācizlerdir)

Kārgeh Türkçe kārgef dėdikleridir.

[100] O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar. (21:23)

Fe-ḳāle'l-Kāşifī

یعنی بخدای پناه کرفت

Ya‘nī beḪudā penāh girift

(Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ ḥıfẓ ṭutdı)

وخدای او را یاری داد که

Ve Ḫudāy ūrā yārī dād kĭ

(Daḫı Cenāb-ı Ḥaḳ oña yardım, mu‘āvenet vėrdi-kĭ)

ملجأ درماندکان جز درکار کاه او نیست

Melce’-i dermāndgān coz dergāh-i Ū nīst

(Derdmend, bīçāregānıñ melce’, ṣıḳıncak [sıgınacak] yėri o Cenāb-ı Ḥakk'ıñ kārgāh-ı ülūhiyyetiniñ ġayrı degildir)

Ya‘nī bīçāre vü żu‘afā Cenāb-ı Ḥaḳ'ıñ bārgāh-ı İlâhiyye'sini melce’, penāh ittihāẕ ėderler, ġayrı yerleri yoḳdur dėmekdir.

آستانش که قبله همه است

Āstāneş kĭ ḳıble-i heme'est

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḳapusunuñ eşigi cümleniñ ḳıblesidir)

Ya‘nī cümle ẕerrāt bārgāh-ı İlâhiyye'yi ḳıble ittiḫāz ėtmişdir ya‘nī oraya redd-i teveccüh ve istiḳbālleri daḫı rücū‘ları

در پناهش ز ماهی تا بمه است

Derpenāheş zimāhī tā bemeh'est

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḥıfẓ ü emānı balıḳdan ḳamere, aya ḳadardı)

Ya‘nī baḥriñ, deryānıñ ḳa‘arından āsmāna ḳadar o Ḥaḳḳ'ıñ ḥıfẓ ü emānındadır cümle maḥlūḳāt dėmekdir.

هر که دل در حمایتش بستست

Her kĭ dil derḥimāyeteş bestest

(Her kim-kĭ gönlüni, ḳalbini o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḥimāyesine baġlamışdır)

Aña tevekkül olmuşdur [ėtmişdir].

از غم هر دو كون وارستست

Ezġam-i her du kevn vārestest

(Her iki ʻālemiñ ġamm ü ġuṣṣasından vāreste, ḳurtulmuşdur)

Āmennā ve ṣaddaḳnā ʻazīzim.

رفتن بشب

Reften beşeb

(Gėce gitmek)

dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

ببركسان خود را

Beber kesān-i ḫodrā

(Kendü ādemlerini ilet, getür, çıḳar)

dėmekdir.

*Berḫī; baʻzīsı dėmekdir

بپاره از شب يعنى بعد از كذشتن برخى ز شب

Bepāre ezşeb yaʻnī baʻd ezgozeşten berḫī zişeb

(Gėceden bir pāre yaʻnī gėceniñ bir pāresinde yaʻnī gėceden baʻżīsı geçdikden ṣoñra)

dėmekdir.

با بدان يار كشت همسر لوط

Bābedān yār geşt hemser-i Lūṭ

(Lūṭ ʻaleyhi's-selām'ıñ zevci, ḥaremi kötüler ile yār, dost oldı)

خاندان نبوتش كم شد

Ḫānedān-i nubuvveteş kem şod

(Anıñ nübüvvetiniñ ḫānedānlıġı żāyi‘ oldı)

118

Ya‘nī o ḫātūn ḫānedān-ı nübüvvetden olmadı, bedler ile hemnişīn, hem-ṣoḥbet oldıġından ötüri dėmekdir.

ṣaḥīfe (112)

آیا نیست صبح نزدیك نفی نزدیکست

Āyā nīst ṣubḥ nezdīk nefy nezdīkest

(‘Acebā ṣabāḥ yaḳīn, ḳarīb degildir, ḳarīb, yaḳīnlıġı nefydir)

Ya‘nī istifḥām inkārıdır, ṣabāh yaḳīn degildir dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

چرا دل برین کاروان می نهیم

Çerā dil berīn kārvān mī-nehīm

(Niçün göñül bu kārvān üzerine ḳorız)

Ya‘nī bu dünyāya niçün göñül vėririz?

که یاران برفتند وما بر رهیم

Kĭ yārān bereftend u mā rehīm

(Zīrā dostlar, aḥbāblar gitdiler, biz daḫı yol üzerindeyiz)

Ya‘nī gitmek üzreyiz dėmekdir.

پس ای خاکسار کنه عن قریب

Pes ey ḫāksār-i guneh ‘an ḳarīb

(İmdi ey günāh ḫāksārı olan ādem, insān, yaḳīnen-‘an-ḳarīb)

سفر کرد خواهی بشهر غریب

Sefer kerd ḫ^{v}āhī beşehr-i ġarīb

(Ġarīb olan şehre sefer ėtmek istersiñ)

Kĭ şehr-i Āḫiret'dir, orada sen ġarībsiñ. Egerçĭ buradan arḳadaş, yoldaş tedārik ėtseñ iseñ a‘lādır.

برین خاك چندان صبا بکذرد

Berīn ḫāk çendān ṣabā bugẕered

(Bu ḫākiñ bu ṭopraḳıñ üzerinden ne-ḳadar ṣabā rūzgārı geçer)

Ya‘nī sen öldükden ṣoñra seniñ ṭopraḳıñ üzerinden ne-ḳadar ṣabā rūzgārı esüb çeker ise

که هر ذره از ما بجایی برد

Kĭ her ẕerre ezmā becāyī bered

(Kĭ bizden her ẕerreyi bir yere, maḥalle iletür)

Ya‘nī bizim ṭopraḳımızıñ her ẕerresini alub bir yere ṣavurır, getürür dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

در هر یکی صد هزار مرد شمشیر زن

Derher yekī ṣad hezār merd-i şemşīr zen

(Lūṭ ‘aleyhi's-selām'ıñ memleketlerinde her birinde yüz biñ merd insān ḳılıc urucı ādemler var idi)

وهی سدوم وعامورا وکادوما ومذوایم

Ve Hiye, Sodum u Gāmura vu Kadūmā vu Meẕvāyim

İşte bu dört memleket idi.

نکون ساخیتم

Nikūn sāḫtīm

(Baş aşaġı düzdük)

Ya‘nī memleketi baş aşaġı ėtdiñ dėmekdir.

ای بعد از سر نکون شدن

Ey ba‘d ezsernikūn şoden

(Baş aşaġı ėtdikten ṣoñra dėmektir)

Ḳale'l Kāşifī

آماده کشته در خزائن پروردکار تو

Āmāde geşte derḫezā’in-i Pervendigār-i tu

(Seniñ Perverdigār'ıñ ḫazīnesinde ḥāżırlamış, āmāde eylemiş idi)

برای عذاب ایشان

Berā-yi ‘aẕāb īşān

(Anları ‘aẕāb içün)

در تفسیر زاهدی آورده که

Dertefsīr-i *Zahidī* averde kĭ

(Zāhidī tefsīrinde getürülmüşdür kĭ)

سنك کلان او برابر خمی بود

Seng-i gelān-i ū berāber ḫumī būd

(Büyük ṭaşlar kübe berāber idi)

Ya‘nī büyük ṭaşlar küp gibi,

وخردی مساوی اسبویی

Ve ḫordī musāvī esbūyī

(Küçük ṭaşlar da ṣu destīsiyle-)

*Gelān; kebīr, büyük dėmekdir;

*Ḫumī; küp dėmekdir;

*Esbūyī; ṣu destīsi

119

-müsāvī, berāber idi)

Ya‘nī nāzil olan ṭaşlar küb ve destī ḳadar idi dėmekdir.

چون عالم از ستمکر ننك دارد

Çun ‘ālim ezsitemger neng dāred

(Çünkĭ ʻālim olan ẓālimden ʻārr ṭutar)

Yaʻnī ẓālim olan kimesneye pend ü naṣīḥat ėtmez, ʻarr ü nāmūs ṭutar.

عجب نبود كه بر وى سنك بارد

ʻAceb nebūd kĭ bervey seng bāred

(ʻAceb olmaz kĭ yaʻnī taʻaccüb olmaz kĭ anıñ üzerine ṭaş yaġa)

Yaʻnī ʻaceb olunmaz, anıñ üzerine semādan yaġmur gibi ṭaş yagması taʻaccüb olunmaz. Elbette ṭaş nāzil olacaḳdır dėmekdir.

تواضع ز كردن فرازان نكوست

Tevāżuʻ zikerden firāzān nikūst

(ʻĀlī ve büyük olanlar tevāżuʻ eylemek eygüdür, güzeldir)

كدا كر تواضع كند خوى اوست

Gedā ger tevāżuʻ koned ḫūy-i ūst

(Eger gedā, faḳīr olan ādem tevāżuʻ ėde, o tevāżuʻ anıñ ḫūyu , aḫlāḳıdır)

Yaʻnī fuḳarā tevāżuʻ ėtmek anıñ aḫlāḳındandır lâkin büyükler tevāżuʻ ėder ise eygü ve güzel olur zīrā kĭ anlar şānındandır tekebbür ve cebbārlıḳ; anıñ içün anlara tevāżuʻ ḫūb ü güzel olur.

مكاهيد كم مكنيد

Mekāhīd kem mekonīd

ṣaḥīfe (113)

(Mikyāl, ölçileri noḳṣān eylemeyiniz)

dėmekdir.

پيمانه را در پيمودن

Peymānerā derpeymūden

(Ölçegi ölçmeklikden)

مكيلات وترازو را در سنجيدن موزونات

Mikyalāt u terāzūrā dersencīden mevzūnāt

(Mikyālleri ve terāzūleri ṭartmaḳtan mevzūn ü müvāzī vü müsāvī ėdiñ)

dėmekdir.

یعنی درمانده ومحتاج نیستید که

Ya‘nī dermānde vu muḥtāc nīstīd kĭ

(Ya‘nī faḳīr ü muḥtāc degilsiñiz kĭ)

داعی باشد شما را بخیانت

Dā‘ī bāşed şumārā beḫıyānet

(Size ḫıyānetlik sebeb ola)

*Dermānde; bīçāre faḳr ü şıḳındı ve kedere uġramış olmaḳ ma‘nāsınadır

Ya‘nī faḳr-i ḥāl ve muḥtāc degilsiñiz kĭ böyle birbirlerinden ḫıyānetlik ėtmege dā‘ī, sebeb ola.

بلکه منعم وتوانکرید

Belkĭ mun‘im u tuvāngerīd

(Belkĭ mün‘im ü tüvāngersiñiz)

Ya‘nī size in‘ām olunmuş zengīnsiñiz; böyle ḫıyānetlige sebeb nedir?

رسم حق کزاری آنست که

Resm-i Ḥaḳ gozārī ānest kĭ

(Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri'niñ resmi ve ḥaḳḳını edā ėtmek ol nesnedir kĭ)

مردم را از مال خود بهره مند کنید

Merdomrā ezmāl-i ḫod behremend konīd

(İnsān kendü mālinden behremend olalar, fā’ide göreler)

نه آنکه از حقوق ایشان باز کیرید

Ne ānkĭ ezḥuḳūḳ-i īşān bāz gīrīd

(Yoḫsa ol nesne degildir kĭ anlarıñ ḥaḳḳlarından girü ṭutarlar)

*Gozārī; edā, īfā ėtmek dėmekdir

Ya‘nī herkesiñ ḥaḳḳını vėrmez, şundan bundan eksik ü nāḳış ėderek şey’ girüye ḳor ya‘nī mikyāl ü veznde herkesiñ ḥaḳḳını vėrmez, noḳṣān ėdüb kendüsüne ḳalur; ḥālbukĭ bunlar zengīn ü tüccār ādemlerdir ‘azīzim.

120

من آنچه شرط بلاغست با تو میکویم

şaḥīfe (114)

Men ānçĭ şart-i belāġest bātu mīgūyem

(Ben ol nesneyi-kĭ teblīġ şarṭdır, saña söylerim)

Ya‘nī saña teblīġi şarṭ ü lāzım olan şeyleri teblīġ ėderim, söylerim dėmekdir.

تو خواه از سخنم پند کیر وخواه ملال

Tu ḫ^{v}āh ezsuḫanem pend gīr u ḫ^{v}āh melāl

(Sen ister iseñ benim sözümden pend ü naṣīḥat ṭut ve isterse iseñ melāl ṭut)

Ya‘nī uṣanmaḳ, cān ṣıḳılmaḳ gibi melāl ṭut.

Ve fī'l-Meṣnevī

چون ترازوی تو کژ بود ودغا

Meṡnevī cildi: Cild 5, ṣaḥīfe 216

Çun terāzū-yi tu kej būd u daġā[l]

(Çünkim seniñ terāzū-yı ‘ameliñ egri idi ve ḥīle idi)

راست چون جوئی ترازوی جزا

Rāst çun cüyī terāzū-yi cezā

(Pes cezā terāzūsunı niçe rāst ü doġrı istersiñ?)

Bugün ḫod Rūz-ı Cezā'dır, herkes kendi ‘ameline münāsib egerçi ḫayr ise ḫayr cezā bulur ve eger şerr ise şerr cezā bulur.

چونکه پای چپ بری در غدر وکاست

5: nāme çun āyed derdest-i rāst

Çunkĭ pāy-i çeb berī derġadr u kāst

(Çünkim ġaderde ve kāsetde sen ṣol ayaḳ olduñ)

Nāme-i a‘māl seniñ ṣaġ eline niçe gelür ya‘nī ġadrde ve noḳṣānda çünkim sen ṣol ayaḳ meṣābesinde olasıñ ve hemīşe çep gidesiñ, seniñ nāme-i a‘māliñ ṣaġ eline gelmez ve saña rāstlar cezāsı olmaz ‘azīzim.

چون جزا سایه است ای قد توخم

Çun cezā sāye'est ey ḳadd-i tu ḫem

(Çünkim cezā sāye-i ‘amel gibidir ey ‘āṣī, seniñ ḳaddiñ egridir)

سایه تو کژ فتد در پیش هم

Sāye-i tu kej futad derpīş hem

(Pes seniñ sāyeñ daḫı seniñ öñüne egri düşer)

Ya‘nī ḳaddi müstaḳīm ve ‘ameli doġrı olanıñ cezāsı aña göre doġrı olur ve ‘ameli egri olur ve ‘ameli egri olanıñ cezāsı daḫı aña göre gelür.

آورده اند که انبیا بر دو قسم بوده اند

Āverde'end kĭ enbiyā berdu ḳısm būde'end

(Rivāyet olunur kĭ enbiyā iki ḳısm idiler)

بعضی آنکه ایشانرا فرمان حرب بود

Ba‘żı ānkĭ īşānrā fermān-i ḥarb būd

(Anlarıñ ba‘żısına kĭ anlara muḥārebe ėtmek fermān idi)

Çün Mūsá ve Dāvūd ve Süleymān ‘aleyhimü's-selām ḥażerātı gibi

وبرخی آنکه ایشانرا بحرب نفرمودند

Ve berḫī-i ān kĭ īşānrā beḥarb nefermūdend

(Anlarıñ ba‘żısına kĭ anlara muḥārebe ėtmek ile buyurulmadı)

وشعیب از آن جمله بود که

Ve Şu‘ayib ezān cumle būd kĭ

(Şu‘ayb ‘aleyhi's-selām o cümleden idi)

Ya‘nī aña muḥārebe ėtmek ile fermān olmadı idi kĭ

رخصت حرب نداشت قوم خود را

Ruḫṣat ḥarb nedāşt ḳavm-i ḫodrā

(Kendü ḳavmiyle muḥārebeye ruḫṣat ṭutmadı)

121

موعظه میکفت وخود همه شب نماز می کرد

Mev‘iẓa mīgoft u ḫod heme şeb namāz mīkerd

(Mev‘iẓa söyler ya‘nī va‘aẓ [ü] pend [ü] naṣīḥat ėder ve kendüsi cümle gėce namāz ėderdi)

Ya‘nī namāz ḳılardı ve ḳavmine pend ü naṣīḥat ėderdi.

کفتند قوم او که ای شعیب آیا نماز تو

Goftend ḳavm-i ū kĭ Ey Şu‘ayb āyā namaz-i tu

(Onuñ ḳavmi söylerler idi-kĭ yā Şu‘ayb, ‘acebā seniñ namāzın-)

-mı bize emr ėder, babalarımızıñ ‘ibādet ėtdigi putları terk ėtmege? dėdiler. Zīrā her gėce namāz ḳıldığı ḳavmi bilürlerdi, küffār ‘aḳlı buña öyle ẓann ėtdiler.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

şaḥīfe (115)

واعظان کین جلوه در محراب ومنبر میکنند

چون بخلوت میروند آن کار دیکر میکنند

Vāi‘ẓān k'īn cilve dermiḥrāb u minber mīkonend

Çun beḫalvet mīrevend ān kār diger mīkonend

(Vā‘iẓler kĭ miḥrāb ü minberde bu cilveyi eylerler çünkĭ ḫalvete giderler, ol işi ġayrı eylerler)

Ya‘nī şol vā‘iẓler ve şol imāmlar kĭ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ dīnini dünyāya degişüb dünyā ġareżi içün deryā vü sem‘a içün miḥrābda ve kürsīde ḫalk baña pāra vėrsün yāḫud beni medḥ ėtsünler veyā ‘inde'n-nās mertebem ve ḳudretim ‘ālī olsun-da bir cāh ve bir manşıb-ı dünyāya nā’il olayım deyu va‘aẓ ü imāmetde olan insān eşrāṭ-ı sā‘at olan vā‘iẓlerdendir.

مشکلی دارم ز دانشمند مجلس باز پرس

توبه فرمایان چرا خود توبه کمتر میکنند

Muşkilī dārem zidānişmend-i meclīs bāzipors

Tevbe fermāyān çerā ḫod tevbe kemter mīkonend

Bir müşkilim vardur:

(Meclisiñ ʻāliminden su'āl ile ġayra teveccüh buyurıcılar niçün kendüler[i] teveccüh eylemezler ve tevbede noḳṣān eylerler-)

-bilemem belkĭ anlara tevbeniñ lüzūmı yoḳdur. Sen ne bilürsüñ?

Ḳāle's-Saʻdī

بکوی آنچه دانی سخن سودمند

وکر هیچ کس را نیاید پسند

Begūy ānçĭ dānī suḫan sūdmend

Ve ger hīç kes-rā neyāyed pesend

27. ṣaḥīfede zikr olunmuşdur, mürācaʻat oluna.

تا نخوانی لا و الا الله را

Tā neḫ^{v}ānī *lā ve illāllâh*rā

(Ḥattá sen oḳumayasıñ, Lā ve illāllâh lafẓ-ı şerīfini)

در نیابی منهج این راه را

Derneyābī menhec-i īn rāhrā

(Bu yolda ṭarīḳ-i Müstaḳīm bulamazsıñ)

عشق آن شعله کو چون بر فروخت

ʻAşḳ ān şuʻle k'ū çun berfurūḫt

(ʻAşḳ ol bir şuʻledir kĭ çünkĭ o şuʻle yuḳaruya parladı, żiyā ṭutdı)

هر چه جز معشوق باقی جمله سوخت

Her çĭ coz maʻşūḳ bāḳī cumle suḫt

*Menhec; yol, ṭarīḳ, rāh

(Her nesne kĭ ma‘şūḳdan ġayrı bāḳī mevcūddur, cümlesini yaḳdı)

-ḫarāb ėtdi, illā ma‘şūḳı ḳaldı, dā’im [ü] bāḳī ‘azīzim.

122

تیغ «لا» در قتل غیر حق براند

Tīġ *“lā”* derḳatl-i ġayr-i Ḥaḳ berāned

(Lā lafẓ-ı şerīfiniñ ḳılıcını Ḥaḳḳ'ıñ ġayrı ḳatl ėtmege sür)

در نکر زان پس که بعد از «لا» چه ماند

Derniger z'ān pes kĭ ba‘d ez“*lā”* çĭ māned

(Andan ṣoñra naẓar eyle kĭ lā'dan ṣoñra ne ḳaldı?)

ماند «الا الله» باقی جمله رفت

Māned *İllallâh* bāḳī-i umle reft

(İllāllâh lafẓ-ı şerīfi ḳaldı. Bāḳī cümlesi ‘ademe gitdi)

شاد باش ای عشق شرکت سوز ورفت

Şād bāş ‘aşḳ şirket sūz u reft

(Ey ‘aşḳ, şāh ü mesrūr ol, şirket şirklik ḥaḳḳıyla yandı ve gitdi)

Ya‘nī ortada olan şirket yanub kül olub gitdi. Şimdi işte maḥż-ı ‘abd, ḳul olduñ ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

شما بر ان نداد ودشمنی وستیزه کاری

ṣaḥīfe (116)

Şumā berān nedād u duşmenī vu sitīze kārī

(Siz anuñ üzerine vėrmeyiñiz, daḫı düşmenlıḳ ve ‘inādlıḳ işi)

با من که برسد شما را

Bāmen kĭ beresed şumārā

(Benimle eyleyüñiz kĭ bunlar size ėrişür ṣoñra)

dėmekdir.

Meṡnevī cildi; cild: 5
ṣaḥīfe: 188

Ve fī'l-Meṉnevī

پس وصیت کرد وتخم وعظ کاشت

Pes vaṣiyyet kerd u toḫm-i vaʿiẓ kāşt

(Ol merd-i seḫī evlādlarına çoḳ vaṣiyyet eyledi ve naṣīḥat toḫmunı ekdi)

چون زمین شان شوره بد سودی نداشت

Çun zemīnişān şūre bud sūdī nedāşt

(Çünkĭ anlarıñ zemīni şūre idi, bir fā'ide ṭutmadı)

کرچه ناصح را بود صد داعیه

Gerçĭ nāṣiḥ-rā buved ṣad dāʿiye

(Gerçĭ vāʿiẓ içün vaʿaẓ ü naṣīḥat eylemege yüz dāʿiye olur)

پند را اذنی بباید واعیه

Pendra uẓnī bebāyed vāʿiye

(Lâkin pend ü naṣīḥati ḳabūl eylemege bir işidici ve ḥıfẓ ėdici ḳulaḳ gerekdür)

Yaʿnī Ḥażret-i Lūṭ ʿaleyhi's-selām ḳavmine ve gerek ise ol merd-i ṣāliḥ evlādlarına çoḳ vaṣiyyetler ve naṣiḥatler eyledi lâkin anlara sūd ü menfaʿat ḳılmadı. Zīrā kĭ anlarıñ zemīn-i vücūdı çünkim şūre yer, arż gibi bed ü fāsid idi. Toḫm-ı pendi ḳabūl ėdici olmadı. Egerçĭ nāṣiḥ olan kimesneniñ naṣīḥat eylemege nice yüz dāʿiyesi olur ve lākin

و تعیها اذن داعیة

Ve taʿiyehā üẓünün vāʿiyet[üin101] āyet-i kerīmesi ṭıbaḳınca naṣīḥati üzn-i vāʿiye ḳabūl ėder. Üzn-i vāʿiyesi olmayan nuṣh u pendi istimaʿ eylemeyüb kendi hevāsı semtine gider.

تو بصد تلطیف و پندش میدهی

[101] Şüphesiz, (Nûh zamanında) su bastığı vakit, sizi gemide biz taşıdık ki, bu olayı sizin için bir uyarı yapalım ve belleyecek **kulaklar da onu bellesin**. (69:12)

Tu beṣad talṭīf u pendeş mīdehed

(Üzn-i vā‘iyesi olmayan kimesneye eger sen yüz talṭīf ü terkīmle pend ü naṣiḥat vėresiñ)

او ز پندت کند پهلو تهی

Ū zipendet koned pehlū tehī

(Ol kimesne seniñ pend ü naṣīḥatiñden pehlūsunı tehī vü ḫālī eyler)

Ya‘nī gūş-ı hūşı olmayan kimesneye eger ziyāde-

123

-luṭfla ve rıfḳla naṣīḥat eylesek o kimesne seniñ pendinden derūnunı ḫālī eyler, anıñ içün Ḥażret-i Ḳur’ān'da vāḳi‘ olan mevā‘iẓ ü aḥkāmı Ḥaḳ Te‘ālá ḳılıb ḥāżır ve anıñ istimā‘ına ilḳā-yı sem‘ eyleyen kimseler içündür deyu buyurmuşdur.

ان فی ذلك لذکری لمن کان له قلب او القی السمع

“İnne fī ẕālike le ẕikrā li men kāne lehū ḳalbün ev elḳá's-sem‘a” dürr ve lü’lü’ vü cevāhir gibi pendler vėrseñ andan kendisini ḫālī eylemek muḳarrerdir.

یك کس نا مستمع ز استیز ورد

Yek kes-i nāmustemi‘ ziestīz u redd

(Nā-müstemi‘ olan bir kimesne ‘inād ü redden)

Ya‘nī ‘inādından ve seniñ kelāmını redden ötüri

صد کس کوینده را عاجز کند

Ṣad kesī-i gūyende-rā ‘āciz koned

(Yüz söyleyici kimseyi ‘āciz ėder)

Ya‘nī nāṣiḥiñ sözüni istimā‘ ėtmeyeci ve ‘inādından anıñ kelāmını redd ėdici bir kimse bu yüz dāne söz söyleyici kimse olsa anıñ cümlesini ‘āciz eyler, ma‘lūmdur ‘azīzim. Bu ḥāl ekṣer nāssda mevcūddur, bundan fenā ḥālde yoḳdur efendim.

ز انبیا ناصحتر وخوش لهجه تر

Z'enbīyā nāṣiḥter u ḫoş lehceter

(Enbiyā ‘aleyhimü's-selāmdan ziyāde nāṣiḥ ve lehceleri vech-i ‘ādetleri ziyāde ḫoş, lâṭīf)

کی بود که رفت دمشان در حجر

Key buved kĭ reft demşān derḥacer

(Ḳaçan olur olmaz anlarıñ nefsleri ṭaşa ve aġaca te’sīr eyledi)

زانچه کوه وسنك در کار آمدند

Z'ānçĭ kūh u seng derkār āmedend

(Ol nesneden ṭaġ ve ṭaş işe geldiler)

می نشد بدبخت را بکشاده بند

Mī-neşod bedbaḫt-rā bugşāde bend

(Ammā bedbaḫtıñ bendi küşāde olmadı)

Ya‘nī enbiyā-yı ‘iẓām ḥażerātı naṣīḥat ü mev‘iẓatda ol-ḳadar lâṭīf-ter ve nuṭḳları ḫoşter idi-kĭ anlarıñ kelimāt-ı ḥayāt-ı mużāhātı ṭaşa, ḳuma, aġaca ve meyvelere te’s̱īr ėtdi, ol kelimāt-ı nefīseden-kĭ ṭaġlar ve ṭaşlar işe geldiler ve anı ḳabūl ḳıldılar; bed, kötü baḫt olanlarıñ bend-i dilleri ol kelimāt-ı nefīseden küşāde olmadı ve küfr ü nifāḳlarına zevāl gelmedi ve ṭaşdan aḳsı olan ḳalblerine daḫı te’s̱īr ḳılmadı.

آنچنان دلها که بدشان ما ومن

Ān çunān dilhā kĭ bedişān mā vu men

(Ançılayın diller kĭ göñüller kĭ Ḥaḳ kelāmı ḳabūl etmeyeler ve mā vü men ḳaydında giriftār olalar)

تعتشان شد بل أشد قسوة

Ta‘atişān şod bel eşedd ḳasvet

(Anlarıñ ṣıfatı ve ta‘atı ḳasvet ü ġılẓetde ḥacerden eşedd oldı)

Zīrā ṭaşlar ḫaşyetüllâhdan müte’es̱s̱ir ü münfa‘il olurlar. Ammā mā vü men ile muttaṣıf olan ḳalb Allâh'dan-

124

-ḫaşyet üzre olmaz dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

Fī tefsīri Ḳuṭbi'l-Ebrār Mevlānā Ya‘ḳūb Çerḫī ḳuddise sırruhū:

در شرح اسماء الله تعالی معنی الودود را

Derşerḥ-i Esmā’ü'llâhi Te‘ālá ma‘náu'l Vedūdrā

(Esmāü'llâhi Te‘ālá şerḥinde Esmā’-i Ḥüsnā'dan olan ism-i Vedūd ma‘nāsı)

برین معنی آورده که

Berīn ma‘ná āverde kĭ

(Bu ma‘nā üzerine getürdi, rivāyet eyledigi)

دوست دارنده نیکی بهمه خلق

Dūst dārende-i nīkī beheme ḫalḳ

(Dost cümle ḫalka eygülük ṭutıcı, mālik ü ṣāḥib olan ẕātdır)

*Dārende; mālik, ṣāḥib, ṭutıcı olan

دوستیء ایشان فرع دوستی اوست

Dūstī-i īşān fer‘i-i dūstī-i Ūst

(Onlarıñ ya‘nī ḫalḳıñ dostluġı o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ dostluġunuñ fer‘idir)

Aṣlı Cenāb-ı Ḥaḳ'dır. Maḫlūḳuñ-kĭ anıñ fer‘idir.

زیرا که چون بنظر تحقیق در نکرند

Zīrā kĭ çun benaẓar-i taḥḳīḳ dernigerend

(Zīrā kĭ çünkĭ naẓar-ı taḥḳīḳ ü ḥaḳīḳatle naẓar ėtmekde, baḳmaḳda)

اصل حسن واحسان که سبب محبت باشد

Āṣl ḥusn u iḥsān kĭ sebeb-i muḥabbet bāşed

(Aṣl güzellik ve iḥsān-kĭ muḥabbete sebeb olur)

Ya‘nī sebeb-i muḥabbeti ḥüsn ü iḥsāndır. Yā güzel olmalı yā ṣāḥib-i iḥsān olmalı-kĭ herkes aña muḥabbet ėtsün, böyle olduysa

غیر او را ثابت نیست

Ġayr-i Ūrā ṣābit nīst

(Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ġayrıya ṣābit degildir -)

-bu güzellik ve iḥsān

پس خود خود را دوست میدارد

Pes ḫod ḫodrā dūst mīdāred

(İmdi ḥaḳīḳatde kendüni dost ṭutar)

ای حسن تو داده یوسفانرا خوبی

Ey ḥusn-i tu dāde Yūsufānrā ḫūbī

(Ey seniñ ḥüsnünden Yūsuf'lara güzellik vėrici, iḥsān ėdici)

وز عشق تو کرده عاشقان یعقوبی

V'ez ‘aşḳ-i tu kerde ‘āşıḳān Ya‘ḳūb

(Ey seniñ ‘aşḳından ‘āşıḳları Ya‘ḳūb eylemiş)

کر نیك نظر کند کسی غیر تو نیست

Ger nīk naẓar koned kesī ġayr-i tu nīst

(Eger eygü naẓar-ı diḳḳat eyleseñ senden ġayrı kimesne yoḳdur)

در مرتبهٔ محبی ومحبوبی

Dermertebe-i muḥibbī u mahbūbī

(Mertebe-i muḥibbī ü mahbūbīde)

Ya‘nī ‘āşıḳ ü ma‘şūḳ mertebesinde senden ġayrı kimesne yoḳdur, ‘āşıḳda sen ma‘şūḳda sen, senden ġayrı kimesne yoḳdur, sen kendü kendüne ‘āşıḳsıñ dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

توبه آرند وخدا توبه پذیر

Tevbe ārend u Ḫudā tevbe peẕīr

(Tevbe getüreler, Cenāb-ı Ḥaḳ tevbeyi ḳabūl ėdicidir)

امر او کیرند او نعم الأمیر

Emr-i Ū gīrend Ū ni‘me'l-Emīr

(Ol Ḫüdā'nıñ emrini ṭutalar ve Cenāb-ı Ḥaḳ “ni‘me'l-Emīr”dir)

Ya‘nī bu ṣıfatla mevṣūf olan kimsele fevz ü necāt bulurlar ‘azīzim.

125

Ve fī'l-Meṣnevī

وقت بازی کودکان را ز اختلال

Vaḳt-i bāzī kūdekān-rā ziiḫtilāl

(Leḥv ü bāzī vaḳtinde çocuḳlara ‘aḳllarınıñ iḫtilāfı oldıġından)

می نماید ان خزفها زر ومال

Mī-numāyed ān ḫazefhā zer u māl

(Ol ḫazefler anlara zer ü māl görinür)

‘Ādet-i ṣıbyān oldur kĭ ḳaçan bir yere cem‘ olsalar birḳaç ḫazef-pāreyi ala, götürüb aña sīm ü zer ıṭlāḳ ėderler, ḥattá anıñ cem‘ ü taḥṣīli semtine giderler. ‘Uḳalāya ma‘lūmdur kĭ bu anlarıñ ‘aḳllarınıñ iḫtilālindendür. Pes eṭfāl-i dünyā daḫı bunuñ gibidür. Fī'l-ḥaḳīḳa seng ü ḫazef gibi olan şey’i sīm ü zer deyüb ‘aḳlları muḫtell oldıġından ḥaḳīḳat-i ḥāli temyīz ėdemeyüb ‘ömrlerini bāzī-i dünyāda ‘abeṣ yere ṣarf ėderler.

عارفانش کیمیا کر کشته اند

‘Ārifāneş kimyāger geşte'end

(Ḥażret-i Ḥaḳḳ'ıñ ‘ārifleri kīmyāger olmuşlardır)

تا که شد کانها پریشان ونژند

şaḥīfe (117);

Meŝnevī cildi, cild 6, şaḥīfe 440

Meŝnevī cildi: Cild 4, 4, şaḥīfe 70, 90

Tā kĭ şod k'ānhā perīşān u nejend

(Tā kĭ ma‘ādin anlarıñ ḳatında nejend ü bī-ḳadr oldı)

Ya‘nī ol Allâh'ıñ ‘ārif olan bendeleri ḥaḳīr ü dūn olan şeyleri tebdīl ėdüb ‘azīz ü şerīf eylemege bi-iẕni'llâh ḳādir olmuşdur ve tebdīl-i īmān ḳılmışlardır ḥattá bir mertebeye vāṣıl olmuşlardır kĭ bunlarıñ naẓar-ı iksīr-i te’s̱īrlerinde ẕeheb ü fiżża ma‘denleriniñ i‘tibārı ḳalmamışdır. Ve eṭfāl dünyānıñ fī'l-ḥaḳīḳa ḫazef-pāre gibi olan sīm ü zerlerine raġbet ü iltifātları olmayub aña meyl ü muḥabbet ḳılmamışlardır.

باغها وقصرها وآب رود

Bāġhā vu ḳaṣrhā vu āb-i reved

(Bāġlar ve ḳaṣrlar ve mā’-i cārīler)

پیش چشم از عشق کلخن می نمود

Pīş-i çeşm ez‘aşḳ kulḫan mī-numūd

(‘Aşḳ eclinden anıñ gözi öñünde külḫan göründi, ṣaḥīḥ ‘azīzim)

Maḥbūbsuz ‘āşıḳı cennete ḳoyṣalar aña cennet cehennem olur. Lâkin maḥbūbuyla cehenneme ḳoyṣalar orası aña cennet olur -5151- bu derdi çeken bilür ‘azīzim.

عزیز ترند بر شما ودوسترند نزد شما

‘Azizterend berşumā vu dūstterend şumā

(Siziñ üzeriñize ziyāde ‘azīz midir ve siziñ ‘indiñiz, yanıñız ziyāde dost mıdır)

Ya‘nī benim ḳavm ü ḳabīlem, aḳrabā-yı ta‘alluḳātım siziñ ‘indiñizde Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ziyāde ‘azīz ü dost mıdır? Şu‘ayb ‘aleyhi's-selām kendi ḳavmine böylece söyler.

از پس پشت خود

Ezpes-i pişet-i ḫod

(Kendü arḳasınıñ ardında, verāsında)

dėmekdir.

126

همچومرد فراموش شده

Hemçu merd-i ferāmūş şode

(Unudulmuş olan efsāne gibi ya‘nī ferāmūş olan, ḫaṭırdan çıḳmış ādem gibi) dėmekdir.

زهاد خلد خواهد وأوباش عيش نقد

Zuhād ḫold ḫ^{v}āhed ve evbāş ‘ıyş-i naḳd

(Zāhidler, ‘ābidler cennet isterler, süfehā, eşḳıyā peşīn ‘īyş ü ‘işret isterler)

ما خود بدولت غمت از هر دو رسته ايم

Mā ḫod bedevlet-i ġammet ezher du reste'īm

(Biz ḥaḳīḳatde seniñ ġammıñ, ġuṣṣanıñ devletiyle ikisinden de ḳurturmuşsuñ)

Ya‘nī ne cennet isteriz ve ne de ‘īyş ü ‘işret isteriz.

خيز دلا مست شو از می قدسی از آنکه

Ḫīz dilā mest şev ezmey-i ḳudsī ezān kĭ

(Ey dil, ey göñül, ḳalḳ mey-i ḳuds-ile ya‘nī ḳuds-i rūḥāniyye-i tecelliyāt şerābıyla mest oldı, ol sebebden kĭ)

ما درين تيره جام بهر نشست آمديم

Mā derīn tīre-i cām behr-i nişest āmedīm

(Biz bu bulanıḳ cām ḳadeḥde oturmaḳ içün gelmedik)

Ya‘nī dumanlı, bulanıḳ ẓulemāt ile memlū olan bu dünyāda oturmaḳ içün buraya gelmedik, anıñ içün mi ḳudsīden iç ey göñül, vaḳtiyle mest olub ḫāne-i aṣliyyemiz vaṭan-ı ḳadīmemiz olan ‘ālem-i ervāḥa gidelim ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (119)

بدانيد كه هلاكيست قوم مدين را

Bedānīd kĭ helākist ḳavm-i mudeyyinrā

(Biliñiz kĭ ma'lūmuñuz olsun-kĭ ḳavm-i müdeyyin helākdir)

ودوری از رحمت من

Ve dūrī ezraḥmet-i men

(Daḫı Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ benim raḥmetinden dūr ü ba'īddir.

Ve fī'l-Meṣnevī

Meŝnevī cildi: Cild 1, 1, ṣaḥīfe 177, 223

سازد اسرافیل روزی ناله را

Sāzed İsrāfīl rūzī nālerā

(İsrāfīl ḥażretleri bir gün nālesini düzer)

Ve ṣūr'a nefḥ ėdüb āvāz eyler

جان دهد پوسیده صد ساله را

Cān dehed pūsīde-i ṣad sālerā

(Niçe yüz yıllıḳ çürimişe cān vėrir)

هین که اسرافیل وقتند أولیا

Hīn kĭ İsrāfīl-i vaḳtend evliyā

Ey maḳābir-i ebdān icre mürde olanlar ve daḫmhā-yı ecsādda medfūn ḳalanlar,

(-Āgāh olıñız evliyāu'llâh vaḳtleriniñ İsrāfīl'idir)

مرده را ز یشان حیاتست ونما

Morde-rā z'īşān ḥayātest u nemā

(Mürde-dil olanlara ve efsürde vü pejmürde ḳalanlara ḥayāt-ı bī-bahā ve neşv ü nemā vardır)

جان هر یك مرده اندر کور تن

Cān her yek morde ender gūr-i ten

(Her bir mürde-diliñ cānı ten-i ḳabrinde)

می جهد ز آواز شان اندر کفن

Mī-cehid z'āvāzişān ender kefen

(Ten-i ḳabrinden

127

-kefen ve libās-i ṣuverīde pīçīde iken anlarıñ āvāzlarından ḥayāt bulub ṣıçrar)

Ve zinde olub ḥaşr-i ma‘nevī içün ḳāyim olur ve ḳıyāmet-i ma‘nevīyi müşāhede ḳılur.

سرکشی از بندکان ذو الجلال

Serkeşī ezbendegān-i ẕū'l-Celāl

(Ẕū'l-Celāl olan Allâh'ıñ bendelerinden eger baş çekerseñ)

دانکه دارند از وجود تو ملال

Dānkĭ dārend ezvucūd-i tu melāl

(Bil kĭ anlar seniñ vücūdundan melāl ṭutarlar)

-ol bendegān-ı İlâhī olan velīler ‘azīzim.

کهربا دارند چون پیدا کنند

Kehrubā dārend çun peydā konend

(Kehrübā ṭutarlar, çünkim ẓāhir ėdeler)

کاه هستیء ترا شیدا کنند

Kāh hestī-i tura şeydā konend

(Seniñ kāh gibi olan vücūduñ şeydā ėderler)

کهربای خویش چون پنهان کنند

Kehrubā-yi ḫ‍ٞīş çun pinhān konend

(Ol velīler kendileriniñ kehrübāsını çünkim pinhān ėde[r]ler)

Kehrübādan murād ḳalb-i şerīfleriniñ muḥabbet ü rıżāsıdır çünkim ḳalblerinde muḥabbet ü rıżā kehrübāsını pinhān ėde[r]ler.

زود تسلیم ترا طغیان کنند

Zūd telsīm-i turā ṭuġyān konend

(Seniñ teslīmini ʻaceleten ṭuġyān ėderler)

ʻAbdü'l-Ḳādir Geylānī -ḳuddise sirrahū- ḥazretlerinden kendünüñ bir mürīdi naḳl ėder kĭ ben şeyḫ ile ekṣer zamānda Cumʻa'ya giderdim, keṣret-i nāss içinde nāss aña iltifāt eylemelerdi, ḫāṭırıma geldi-kĭ ʻacībdir kĭ böyle ṣāḥib-i saʻādet bunlarıñ mābeyninden geçer gider, aña taʻẓīm ü iltifāt eylemezler. Bu ḫāṭıradan ṣoñra Cumʻa'yı edā ėdüb cāmiʻ ḳapusundan şeyḫ ṭaşraya müteveccih olduḳda ol ḳadar nāss üş[üş]di-kĭ dest-i būslarına iḳdām ü izdiḥām eylemekde güçle ḫalāṣ olub ḫāne-i saʻādetlerine nice zaḥmetlerle gelüb düşdi ve baña buyurdı, bunlarıñ ḳulūbı bizim dest-i irādetimizdedir. Ṣanma kĭ bunlar bize iltifāt eylemezler, belkĭ bizim bunlardan bāṭınımızıñ nefreti anlar bizi görmege ve bizden nefret ėtmege sebeb olur buyurmuşlardır. Ḳuddisellâhü sirrahū'l-ʻazīz ʻazīzim.

كر تو پیلی خصم تو از تو رمید

Ger tu pīlī ḫaṣm-i tu eztu remīd

(Eger bir fīl saña ḫasmdır, o fīl senden ürkdi)

نك جزا طیرا ابابیلت رسید

Nok-i cezā ṭayr[an] ebābīlet resīd

(İşte cezā ṭayr[an][102] ebābīl ulaşdı yetişdi)

كر ضعیفی در زمین خواهد أمان

Ger żaʻīfī derzemīn ḫ[v]āhed emāñ

128

(Eger bir żaʻīf yeryüzünde Cenāb-ı Ḥaḳ'dan emān isteye, ṭaleb ėde)

غلغل افتد در سپاه آسمان

Ġulġul uftād dersipāh-i āsmān

(Āsmān ʻaskerine ġulġule düşer)

[102] Üzerlerine balçıktan pişirilmiş taşlar atan sürü sürü kuşlar gönderdi. Nihayet onları yenilmiş ekin yaprakları hâline getirdi. (105:3,4,5)

کر بدندانش کزی پر خون کنی

Ger bedendāneş kezī purḫūn konī

(Eger dişleriñle anı ışırasıñ, pürḫūn ėdesiñ)

Ya‘nī kemāl-i ẓulmden kināyedir.

درد دندانت بکیردند چون کنی

Derd-i dendānet begīrdend çun konī

(Seniñ dişlerine derd ü ‘illet ya‘nī diş aġrısı ṭutar, naṣıl ėdesiñ)

Ya‘nī ėtdigiñ ẓulmüñ elbette cezāsı olur, aña muḳābil bir cezā saña gelür, ol zamān naṣıl ėdesiñ?

هر پیمبر فرد آمد در جهان

Her peyamber ferd āmed dercihān

(Her peyġamber cihāna ferd geldi)

فرد بود وصد جهانش در نهان

Ferd būd u ṣad cihāneş dernihān

(Ẓāhirde ferd idi ve ma‘nāda anıñ nihān-ı derūnunda yüz cihān var idi)

ابلهاها نش فرد دیدند و ضعیف

Eblehāneş ferd dīdend u ża‘īf

(Eblehler ol Peyġamber ‘aleyhi's-selām'ı ferd gördiler ve ża‘īf gördiler)

کی ضعیفست انکه با شه شد حریف

Key ża‘īfest ān kĭ bāşeh şod ḥarīf

(Ḳaçan ża‘īfdir kĭ ol kimse şāh-ı ḥaḳīḳat aña ḥerīf ü muṣāḥib ola)

Ya‘nī ża‘īf olmaz belkĭ her ḳavīden aḳvá olur.

ابلهان کفتند مردی بیش نیست

Eblehān goftend merdī bīş nīst

(Eblehler Peyġamber ʻaleyhi's-selām ḥaḳḳında dėdiler bir merddir, ziyāde degildir)

وای آن کو عاقبت اندیش نیست

Ve ey ān k'ū ʻāḳıbet endīş nīst

(Ve ey ol kimseye kĭ ʻāḳıbet fikr ėdici degildir)

Ḳāle's-Saʻdī

یکی بر سر کور کل میسرشت

Yekī ber ser-i gūr gil mīsirişt

(Birisi ḳabriñ başında çamur ḳarışdırıyor idi)

Yaʻnī çamur yapıyor idi.

که حاصل کند زان کل کور خشت

Kĭ ḥāṣıl koned z'ān gil-i gūr hişt

(Kĭ andan ḥāṣıl ėder ḳabr kerbici)

Yaʻnī o çamurdan ḳabre ḳonulacak kerbic ḥāṣıl ėderdi.

باندیشه لختی فرو رفت پیر

Beendīşe leḫtī furū reft pīr

(Biraz endīşe vü efkār ile o çamurcı pīr, iḫtiyār aşaġa gitdi)

Yaʻnī ḳabre girdi.

که ای نفس کوته نظر پند کیر

Kĭ ey nefs-i kūteh-i naẓar pend gīr

(Böyle deyu kĭ ey ḳıṣa naẓarlu nefs, pend ü naṣīḥat ṭut)

چه بندی درین خشت زرین دلت

Çĭ bendī derīn hişt-i zerīn dilet

(Gönlüni ne baġlarsıñ, bu altun kerpice)

Ya‘nī bu dünyānıñ altun, gümüş kerpiçlerine baġlarsıñ.

129

كه يك روز خشتى كند از كلت

Kĭ yek rūz ẖişţī koned ezgilet

(Zīrā bir gün çamurdan seni kerbiç ėder)

Ya‘nī ba‘de'l-mevt türāb olub kerbiçleri gelüb seni-de kerbiç ėder dėmekdir.

تو غافل در انديشه سود ومال

Tu ġāfil derendīşe-i sūd u māl

şaḥīfe (120)

(Sen ġāfilsiñ, fā’ide vü māl endīşe vü efkārıyla)

كه سرمايه [عمر] شد پايمال

Kĭ sermāye-i [‘ömr] şod pāymāl

(Zīrā kĭ ‘ömr sermāyesi pāymāl oldı)

Hebā’[en] menṣūr[en] żāyi‘ ü telef oldı.

دل اندر دلارام دنيا مبند

Dil ender dilārām-i dunyā mebend

(Gönli dünyānıñ dilārāmı içinde baġlama)

Ya‘nī dünyā maḥbūbları olan emti‘a vü eşyālarına göñül vėrme, baġlama.

كه ننشست با كس كه دل بر نكند

Kĭ nişest bākes kĭ dil bernekoned

(Zīrā kĭ bir kimse ile oturmadı kĭ dil, göñli ḳoparmasun)

Ya‘nī ḳoparır, evet. Dünyānıñ maḥbūbları olan eşyā ve altun ve sā’ire bir kimse ile berāber olmaz oturmaz, illā anıñ göñlüni ḳoparır, anı o ādem olub ayrılır dėmekdir.

بر مرد هشيار دنيا خسست

Bermerd-i huşyār dunyā ḫesest

(‘Āḳıllu olan ādeme dünyā çörçöpdür)

Ya‘nī ‘āḳillü ādem ‘indinde dünyā çörçöp gibidir, iltifāt ėtmez, dünyāda aña gelmez dėmekdir.

که هر مدتی جای دیکر کسست

Kĭ her muddetī cā-yi diger-i kisest

(Zirā kĭ dünyā her bir müddetde diger kimseniñ yerinde maḥallindedir)

Ya‘nī ‘āḳillü olan ādem anıñ içün dünyāya iltifāt ėtmez kĭ her bir vaḳt bir ādemiñ yanındadır, bir yerde ḳarārı yoḳdur ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

نبود کار فرعون بر نهج رشد وصواب

şaḥīfe (121)

Nebūd kār-i Fir‘avn bernehc-i ruşd u ṣevāb

(Fir‘avuñ'uñ işi rüşd ü ṣavāb ṭarīḳi üzre olmadı)

Fī'l-Meṣnevī

ای فغان از یار ناجنس ای فغان

Ey fiġān ezyār-i nācins ey fiġān

(Ey āh [ü]efġān nā-cins olan yārden dostdan ey āh [ü] efġān)

همنشین نیك جویید ای مهان

Hemnişīn-i nīk cuyīd ey mihān

Meṡnevī cildi: Cild 6, sahīfe 361

(Ey ulu, eygü hemnişīn arayıñız)

Ya‘nī eygü muṣāhib arḳadaş arayıñız dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

Meṡnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 143

ای خنك آن مرد کز خود رسته شد

Ey ḫonek-i ān merd kez ḫod reste şod

(Ey sa‘ādetlü ol merd kĭ kendisinden ḳurtulmuş oldı)

در وجود زنده پیوسته شد

Dervucūd-i zinde peyveste şod

(Bir zindeniñ vücūdına ulaşmış oldı)

Ya‘nī bir mürşid-i kāmile vāṣıl olub anıñ sāye-i terbiyesinde perveriş buldı.

130

سیل چون آمد بدریا بحر کشت

Seyl çun āmed bederyā baḥr geşt

(Seyl çünkĭ deryāya geldi ve ḳarışdı, deryā oldı)

دانه چون آمد بمزرع کشت کشت

Dāne çun āmed bemezra‘ geşt geşt

(Dāne çünkĭ mezra‘a geldi, geşt ü zer‘ oldı)

Ya‘nī Rūm mülkünden gelen elçi muḳaddemā seyl gibi idi, baḥr-i ma‘nā olan Ḥażret-i ‘Ömer raḍıyallâhü ‘anh vāṣıl olduḳda deryāyı me‘ānī oldı ve ol bir dāne gibi idi, mezra‘a-i esrār-ı İlâhī olan Ḥażret-i ‘Ömer raḍıyallâhü ‘anh vāṣıl olmaġla cem‘iyyet ma‘nāsını bulub keşf-i ‘ulūm ü ma‘ārif oldı. Kezālik her kimse ehl-i taṣavvufdan birine mülāḳāt olsa ḳaṭre iken deryā ve dāne meṣābesinde iken maḥall-i cem‘ olmaḳ muḳarrerdir ‘azīzim.

چون تعلق یافت نان بأبو البشر

Çun ta‘alluḳ yāft nān beEbū'l- Beşer

(Çünkĭ nān Bū'l-Beşer'e ta‘alluḳ buldı, aña ġıdā olmaḳ sebebiyle)

نان مرده زنده کشت وبا خبر

Nān morde zinde geşt u bāḫabīr

(Lācerem mürde vü cemād nān zinde vü ḫabīr oldı)

موم وهیزم چون فدای نار شد

Mūm u hīzem çun fedā-yi nār şod

(Mūm ü ḥaṭab çün āteşe fedā oldı ve yandı)

ذات ظلمانئ او أنوار شد

Ẕāt-i ẓulmānī-i ū envār şod

(Ol mūm ü ḥaṭab ẕāt-ı ẓulmānīsi envār ü münevver oldı)

سنك سرمه چونکه شد در دیدکان

Seng-i surme çunkĭ şod derdīdegān

(Sürme ṭaş çünkim gözlerde oldı)

Ya‘nī sürme ṭaş saḥḳ olunub çünkim gözlere çekildi.

کشت بینائی شد آنجا دیده بان

Geşt bīnā’ī şod āncā dīde-bān

(Ol seniñ mesḥūḳ bīnālıġa sebeb oldı, ol çeşm görici oldı)

وای آن زنده که با مرده نشست

Vāy ān zinde kĭ bāmorde nişest

(Vāy ol zindeye kĭ mürde ile oturdı)

مرده کشت وزندکی از وی بجست

Morde geşt zindegī ezvey becost

(Ol zinde mürdeye muḳārenetle mürde oldı ve zindelik andan ṣıçradı)

Mürdeden murād aġniyā ve ehl-i dünyādır.

Ḳāle'l-Kāşifī

قائم باقیست وآبادان

ve ṭabīʿat-ı sārika oldıġı cihetden muḳārinin ḥükmüni aḫẕ ėdüb mürde vü pejmürdelik aña daḫı sirāyet ėder. *(Ve āyet-i kerīmede olan ḥaṣīd lafẓ-ı şerīfi maʻnāsı mefḳūddur)* Kemā ḳāle ʿAleyhi's-selām:

ایاکم و حجالة الموتی قالوا و من الموتی یا رسول الله

Eyāküm ve ḥacāleti'l-mevtá ḳālū ve mine'l-mevtī yā Resūlüllâh. Ḳāle ʿAleyhi's-selām, الاغنیاء و فی روایة اخری قال اهل الدنیا *El-aġniyā’ü ve fī rivāyeti uḫrá, ḳāle ehlü'd-dünyā* / Ve zindeden murād ḳalbi ʿilm ü maʿārifle ḥayāt bulan kimsedir çünkim bir zinde-dil olan kimse mürde-dil olan kimse ile muḳārenet ḳılsa sohbet-i mü’eŝŝiredir

Pes ey zinde-dil, eger ṣoḥbet ü muḳārenete lāyıḳ ve ḥayāt-ı ḳalbi ziyāde ėdici ehl-i tasavvufdan

Ḳā’im bāḳīest u ābādān

(Āyet-i kerīmede olan ḳā’im lafẓ-ı şerīfi ma‘nāsı bāḳīdir ve ābādān ü ma‘mūrdur) dėmekdir.

وحصید مفقود است یا خراب

Ve ḥaṣīd mefḳūd'est yā ḫarāb

131

(Yoḳdur ve ḫarābdır-)

-dėmek olur.

- kimseyi bulmazsañ mürde-dillerle yine muṣāḥabetden firar-eyleyüb ḫayrü'l-celīs ve rūḥ-ı revāna enīs olan Ḥażret -i Kur’ān'la ünsiyyet ile ve anıñ tilāveti ile müteleẕẕiẓ ol ve aḥkāmıyla‘amel ḳıl ṣāḫım.

کسی کر صرصر ظلمش دمادم

Kesī ger ṣarṣar-i żulmeş demādem

(Bir kimse eger anıñ ṣarṣar [ü] rūzgār-ı ẓulmi dem bedem ān beān)

چراغ عیش مظلومان بمیرد

Çerāġ-i ‘ıyş-i maẓlūmān bemīred

(Maẓlūmlarıñ ma‘īşet çerāġını öldirir)

Ya‘nī söndirir

نمیترسد از ان کایزد تعالی

Nemītırsed ezān k'Īzed-i Te‘ālá

(O kimse ḳor[k]maz kĭ o ẓulmden yāḫud andan kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri)

اکر چه دیر کیرد سخت کیرد

Egerçĭ dīr gīred saḫt gīred

(Egerçĭ geç ṭutar, lâkin çetin, saḫt ṭutar)

Ya‘nī geç mu’āḫaze ve mu‘aẕẕib ėder ammā fevḳa'l-‘āde mu’āḫaze ve ‘aẕāb ėder dėmekdir.

قبول توبه بر رب كريمست

Ḳabūl-i tevbe berRabb-i Kerīmest

(Tevbeniñ ḳabūlı Rabb-i Kerīm üzerinedir)

فعجل ان فى التأخير آفات

Fi‘acel ān fi'l te’ḫīr āfāt

(Ta‘cīl ü sür‘at ile taḥḳīḳ tevbeniñ te’ḫīrinde āfāt vardır, tevbede ‘acele lāzımdır)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

سير سپهر ودور قمر را چه اختيار

در كردشند بر حسب اختيار دوست

ṣaḥīfe (122)

Seyr-i sipihr u devr-i ḳamerrā çĭ iḫtiyār

Dergerdeşend berḥasb-i iḫtiyār-i dost

(Feleginñ seyrine ve ayıñ devrine ne iḫtiyār var, iḫtiyār yoḳdur. Cümle dostuñ iḫtiyārı muḳteżāsınca dönmekdedirler)

Ya‘nī cümle ‘ināyet-i ḥaḳḳ'la oldıgıñ gör kĭ ecrām-ı ‘ulviyyeden olan felek ve ḳamer bilā-iḫtiyār Mü’eṩṩir-i Ḥaḳīḳī olan Allâh'ıñ ḥalḳ ü irādesiyle devr ü ḥareket ėtmededir. Bi'l-cümle cemī‘ mükevvenātda olan ẓuhūrāt naẓar-ı ehl-i ḥaḳīḳatde cümle Mü’eṩṩir-i Ḥaḳīḳī olan Allâh'ıñdır ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

مكر از براى كذشتن مدتى شمرده

Meger ezberā-yi goẕeşten muddetī-i şomardeh

(İllā bir ṣayılmış olan müddeti geçürmek içün)

Ya‘nī ecel-i ma‘dūd dėmek ṣayılmış miḳdār olan bir müddeti geçürmek içün dėmekdir.

یعنی تا وقت وی در نرسد

Yā‘nī tā vaḳt-i vey derneresed

(Ya‘nī ḥattá anıñ vaḳti ėrişmez)

Ya‘nī müddet tamām olub ecel ėrişmez.

قائم نکردد

Ḳā’im nekerded

(Anıñ ḳıyāmeti ḳā’im olmaz)

Ya‘nī o kimesne ölmez dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá' el-Cāmī

هر دم از عمر کرامی هست کنج بی بدل

Her dem ez‘ömr-i kerāmī hest genc-i bī-bedel

(Her vaḳt mükerrem olan ‘ömrden bedelsiz em̲sālsiz ḫazīne vardır)

میرود کنج چنین هر لحضه بر باد آخ آخ

Mīreved genc çunīn her laḥże berbād āḫ āḫ

(Böylece ḫazīne her lahẓa gider, bād üzre rūzgār üzre, żāyi‘ ü telef olur, ‘ömr ḫazīnesi āḫ āḫ)

Kemāl-i ḫüzn [ü] te’essüfdür.

ṣaḥīfe (123)

132

Ḳāle's-Sa‘dī

اکر تیغ قهر بر کشد ولی وبنی سر در کشد

Eger tīġ-i ḳahr berkeşed velī vu benī ser derkeşed

(Eger Cenāb-ı Ḥaḳ ḳahr ḳılıcını çeker, enbiyā vü evliyā kemāl-i ḫavfden baş çeker)

Ya‘nī başlarını aşaġı ėdüb ḫavfden kelām ėdemezler.

وکر غمزهٔ لطف بجنباند بدانرا بنیکان رساند

Ve ger ġamze-i luṭf beconbāned bedānrā benīkān resāned

(Ve egerçi Cenāb-ı Ḥaḳ luṭf ü kerem ġamzesin oynadır, kötüler eygülere ulaşur)

Ya‘nī kötüler de eygüler ile berāber dāḫil-i feyż ü ‘ināyet olurlar.

کر بمحشر خطاب قهر بود

Ger bemaḥşer ḫiṭāb-i ḳahr buved

(Eger Maḥşer'e ḫiṭāb-ı ḳahr-ı İlâhī olur)

انبیا را چه جای معذرتست

Enbiyārā çĭ cā-yi ma‘ẕeretest

(Enbiyā-yı ‘izāma ne ma‘ẕeret yeridir, degildir)

Ya‘nī bir ma‘ẕeret ibrāz ü ‘arẕ ėdemezler.

پرده ز لطف کو بردار

Perde ziluṭf gū berdār

(Luṭfdan perdeyi yuḳaru ṭut deyu söyle)

Ya‘nī yā İlâhī, perde-i luṭfı ḳaldır.

کاشقیا را امید مغفرتست

K'eşḳiyārā umīd-i maġfirest

(Kĭ ya‘nī perde-i luṭf-ı İlâhī ḳalḳarsa ol-vaḳt eşḳıyālar da senin maġfiretinden emīn ėderler ‘azīzim)

Şeyḫ Ebū Sa‘ad Ḫarrāz ḳuddise sirrahū

فرموده که حق سبحانه وتعالی درین سوره

Fermūde kĭ Ḥaḳ Subḥāne ve Te‘ālá derīn sūre

(Buyurmuşdur kĭ Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri bu sūre-i şerīfde)

دو كار عظيم بيان فرموده

Dū kār-i ‘aẓīm beyān fermūd

(İki büyük, ‘aẓīm iş beyān buyurmuşdur)

يكى سياست جبارى وسطوت قهارى كه

Yekī siyāset-i Cabbārī vu saṭvet-i ḳahrī kĭ

(Birisi Cebbār olan Te‘ālá'nıñ siyāset ü ‘aẓemet ve ḳudret-i ḳahhārı kĭ)

دمار از روزكار كفار بر آورده

Demār ezrūzgār-i kuffār berāverde

(Küffārıñ eyyāmından intiḳām yuḳarı getürmüş)

Ya‘nī küffārdan rūzgār ile intiḳām almışdır.

ديكر حكم ازلى كه بشقاوت وسعادت

Diger ḥukm-i ezelī kĭ beşeḳāvet u sa‘ādet

(Digerisi ezeliñ ḥükmi-kĭ şaḳāvet ü sa‘ādetdir)

Kĭ bunlar ezelde böyle ḥükm olmuşdur, kimiñ şaḳāvetine kimiñ sa‘ādetine dėmekdir.

دوكار عظيم شرف نفاذ يافته

Dū kār-i ‘aẓīm şeref-i nifāẕ yāfte

(İki ‘aẓīm olan iş şeref-i infāzını bulmuşdur)

وحضرت رسالت از هيبت آن چيز

Ve ḥażret-i Risālet ezheybet-i ān çīz

(Ve Ḥażret-i Resūl-i Ekrem ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz ol nesneniñ heybetinden dehşetinden)

وسطوت اين حكم فرموده كه

Ve saṭvet-i īn ḥukm fermūde kĭ

(Bu kelām-ı İlâhī ḳahrından şiddetü'l-baṭşından buyurmuşdur kĭ)

*Saṭvet; ḳahr-ı şiddetü'l-batş, ḳuvvet,

شیبتنی سورة هود

Şībtenī Sūre-i Hūd

(Hūd Sūresi beni ḳocaltı)

Yaʻnī iḫtiyār ėtdi, ḳocaltı dėmekdir

133

آن یکی را از ازل لوح سعادت بر کنار

Ān yekī-rā ezezel levḥ-i saʻādet berkenār

(Ol birisine ezelden levḥ-i saʻādet kenār üzerine yazılmış)

dėmekdir. *Derkenār* dėrler yaʻnī varaḳaya yazmaḳ dėmekdir yaʻnī ezelde ol kimse saʻīd olmuşdur.

وین یکی را تا ابد داغ شقاوت بر جبین

V'īn yekīrā tā ebed-i dāġ-i şeḳāvet bercibīn

(Ve bu digerine birisine tā ebedü'l-ebed şaḳāvet dāġı, timüri en[se]nine vurulmuşdur)

dėmekdir. Yaʻnī iki ḳaşınıñ ortasına *Hāzā şaḳī* هذا شقی deyu damġa urulmuşdur, neʻūzü-billâhi Teʻālá.

عدل او میراند این را سوی اصحاب شمال

ʻAdl-i Ū mīrāned īnrā sūy-i aṣḥāb-i şimāl

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ʻadli bunları aṣḥāb-ı şimāl ṭarafına sürer, sevḳ ėder)

فضل او میخواند آنرا نزد اصحاب یمین

Fażl-i Ū mīḫ^{v}āned ānrā nezd-i aṣḥāb-i yemīn

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ fażl ü iḥsānı ol saʻīd olanları oḳur, aṣḥāb-ı yemīn nezdine ve yanına daʻvet ėder.)

لا یسئل عما یفعل

Lā yüs'elü 'ammā yef'alü[103] Şaḳīler aṣḥāb-ı şimālden sa'īdler aṣḥāb-ı yemīndendir 'azīzim. Ḥażret-i Şeyḫ -ḳuddise sirrahū-

در فتوحات آورده که

Der*Futūḥāt* āverde kĭ

(Fütūḥāt'da getürmüş kĭ)

şaḥīfe (124)

دوام آسمان وزمین از حیثیت جوهر ایشان مرا دست

Devām-i āsmān u zemīn ezḥat̲siyyet cevher-i īşān murādest

(Gökleriñ yerleriñ devāmı, beḳāsı anlarıñ cevher-i ẕātiyyeleri ḥay̲siyyetle cihetle)

dėmekdir, murād budur.

نه از حیثیت صورت ایشان

Ne ezḥay̲siyyet ṣūret-i īşān

(Degildir anlarıñ ṣūret-i ẓāhireleri ḥay̲siyyetle cihetle böyle degildir)

-ancaḳ ḥaḳīḳatleri ve cevher-i ẕātiyyeleri üzre dā'im ü bāḳī olur dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

دلا طمع مبر از لطف بی عنایت دوست

که میرسد همه را لطف بی نهایت او

Dilā ṭama' mebor ezluṭf-i bī-'ināyet-i dūst

Kĭ mīresed heme-rā luṭf-i bī-nihāyet-i ū

(Ey göñül dostuñ nihāyetsiz luṭfundan ümīd kesme kĭ anıñ nihāyetsiz luṭfı ḫalḳıñ cümlesine ėrişür)

Ya'nī

انا عند ظن عبدی بی اذا ذکرنی عبدی ذ کرته

[103]O, yaptığından dolayı sorgulanamaz fakat onlar sorgulanırlar. (21:23)

"Ene 'inde ẓanni 'abdī bī" "İẕā ẕekernī 'abdī ẕikretihī" [104] ḥadīṯ-i ḳudsīsi sırrınca ey gönül, sen ol *"Lâṭîfün bi-'ibādihī"* olan Maḥbūb-ı Ḥaḳīḳī'niñ nihāyetsiz luṭf ü iḥsānından ümīdiñ kesme zīrā ol Lâṭîf ü Raḥīm Allâh'ıñ nihāyetsiz olan luṭfı ve raḥmeti cemī' 'āciz ü muḥtāc ḳullarınıñ cümlesine bilā-'illet ėrişicidir 'azīzim.

Ve fī'l-Meṣnevī

پیر را بکزین بی پیر این سفر

Pīr-rā bugzīn bī-pīr-i īn sefer

(Bir pīr-i kāmili iḫtiyār ėt, pīrsiz bu sefer, bu yolda)

هست ره پر آفت وخوف وخطر

Hest reh purāfet u ḫavf u ḫaṭar

(Vardır, yolda pürāfet ve ḫavf ü ḫaṭar 'azīzim)

134

آن رهی که بارها تو رفته

Ān rehī kĭ bārhā tu refte

(Ol bir yolı kĭ kerreler ile defa'ātle sen gitmişsiñ)

بی قلاوز اندر آن آشفته

Bī-ḳılavuz ender-ān āşufte

(Ḳılavuzsuz ol yolda ol ṭarīḳde āşüfte olmuşsuñ)

پس رهی را که ندیدستی تو هیچ

Pes rehī-rā kĭ nedīdestī tu hīç

(İmdi bir yol kĭ sen o yolı, ṭarīḳi hiç görmemişsiñ)

هین مرو تنها ز رهبر سر مپیچ

Hīn merev tenhā zirehber ser mepīç

şaḥīfe (125)

Meŝnevī cildi: Cild 1, şaḥīfe 259

[104] "Ben kulumun zannı üzerineyim" Bk. Sahîh-i Buhari, "Allah Azze ve Celle'nin Şu Kavli", 7405; Sahîh-i Müslim, "el-Hassü Alâ Zikri'l-lâh", 2675

(Āgāh ol, tenhā, yalñız o yola gitme, rehberden ḳılavuzdan başını çekme)

Ya‘nī yalñız ḳılavuzsuz o yola gitme zīrā bu seniñ defa‘ātle gitdigiñ bildigiñ yola ḳıyās olmaz.

کر نباشد سایه او بر تو کول

Ger nebāşed sāye-i ū bertu gūl

(Eger o rehberiñ, o mürşid-i kāmiliñ sāyesi seniñ üzerine göl olmaya)

Ya‘nī seyl gibi gelüb bir maḥalle biriküb oraya ṣu göl olur, işte böyle sana biriküb göl olmaya.

پس ترا سرکشته دارد بانك غول

Pes turā serkeşte dāred bāng-i ġūl

(Ṣoñra saña baş çekmekden ġūl ṣadāları ṭutar)

Ya‘nī o mürşid-i kāmiliñ sāyesinden baş çekersiñ, ṣoñra yolda saña ġūlyabānīleriñ ṣadāsı ṭutub seni rāh-ı müstaḳīmden iz vėrüb bir yabana iletürler dėmekdir.

Ḳāle'l-Mevlā el-Ḥācī

سیراب کن ز بحر یقین جان تشنه را

Sīrāb kon zibaḥr-i yaḳīn cān-i teşne-rā

(Ṣuṣamış, ‘aṭşān olan cānı yaḳīn deryāndan ḳandır)

-Ṣu var ḥarāreti teskīn eyle.

زین بیش خشك لب منشین بر سر آب ریب

Z'īn bīş ḫoşk-leb menişīn berserāb-i reyb

(Bundan ziyāde ḳurumuş dudaḳ oturma, şekk, şübhe serābında)

Buradakĭ serāb ma‘lūmdur, uzaḳdan ṣu gibi görinür, ḥālbukĭ yanına yaḳīn olsañ bir şey’ yoḳdur. İşte bu yoḳluġı şekk ü şübheye teşbīh ėdüb ya‘nī şekk ü şübhede bundan ziyāde ḳurumuş dudaḳ oturma, yaḳīn deryāsından ṣuṣamış cānını ṣuvar, ḳandır ‘azīzim.

*Sīrāb; doyurmak, ḳandırmak.

ṣaḥīfe (126)

دین ما عشقست ای زاهد مکو بیهوده پند

Dīn-i mā ‘aşḳest ey zāhid megū bīhūde pend

(Bizim dīnimiz ‘aşḳdır ey zāhid, beyhūde pend [ü] naṣīhat söyleme)

ما بترك دین خود كفتن نخواهیم از كذاف

Mā beterk-i dīn-i ḫod goften neḫ^{v}āhīm ezkeẕāf

*Kezāf; yalan, keẕb dėmekdir.

(Biz kendi dīnimizi terkiñi söylemeklik istemeyiz, yalandan keẕbden)

Ya‘nī biz kendi dīnimizi terk ėtmeyiz biz yalandan terk ėderiz, dėmeyiz ey zāhid kĭ bizim dīnimiz ‘aşḳdır, bu da terk olunmaz.

135

Ḳāle'l-Mevlá el-Cāmī fī Na‘atihī

بر دفتر جلال تو تورات یك رقم

Berdefter-i celāl-i tu Tevrāt yek raḳam

(Seniñ celāl defterinden Tevrāt bir raḳamdır)

وز مصحف جمال تو إنجیل یك ورق

V'ez muṣḥaf-i cemāl-i tu İncīl yek varaḳ

(Seniñ cemāliñ muṣḥafından İncīl bir varaḳdır)

Āmennā ve ṣaddaḳnā yā seydī, yā Mevlānā ṣāhım.

یعنی نفس را مضطرب ودل را شوریده كننده

Ya‘nī nefs-rā mużṭarib ve dil-rā şūrīde konende

(Ya‘nī insānıñ nefsi mużṭarib olmaḳ ve göñli de şūrīde olmaḳdır)

بهمه كار بنده دانا اوست

Beheme kār-i bende dānā Ūst

(Bendeniñ, ‘abdiñ cümle işini bilici o Cenāb-ı Ḥaḳ'dır)

بمكافات او توانا اوست

ṣaḥīfe (127)

Bemukāfāt-i ū tevānā Ūst

(O bendeye, ḳula mükāfāt etmege ḳādir o Cenāb-ı Ḥaḳ'dır)

Ḳāle'l- Mevlá' el-Cāmī

بی رنج کسی چون نبرد ره بسر کنج

Bī-renc kesī çun nebered reh beser-i genc

(Çünkĭ bir kimesne zaḥmetsiz meşaḳḳatsiz yolı ḫazīneniñ başına iletmez)

Ya‘nī zaḥmetsiz ḫazīne başına yola iletmez, elbette zaḥmet ü meşaḳḳat çekecek ḥattá zengīn ü ġanī olsun.

آن به که بکوشم بتمنا ننشینم

Ān bih kĭ begūşem betemennā nenişīnem

(Ol eygüdür kĭ sa‘y ü ġayret ėdüb çalışırım, temennā ile oturmayız)

Ya‘nī sa‘y ü ġayret ėtmeyüb oturdığımız yerde zengīn olalım, ḫazīneye mālik olalım deyu temennā ėtmeyiz ‘azīzim.

ṣaḥīfe (128)

فرمود که مستقیم آنکس است که از راه حق

Fermūd kĭ mustaḳīm ānkes'est kĭ ezrāh-i Ḥaḳ

(İmām Ḳuşeyrī buyurmuş kĭ müstaḳīm ol kimesnedir kĭ Ḥaḳ yolundan)

باز نکردد تا بسر منزل وصال برسد

Bāz negerded tā beser-i menzil-i visāl beresed

(Girü dönmeye, ḥattá viṣāl menziliniñ başına irişe)

وشیخ أبوعلی دقاق کفته استقامت آنست که

Ve Şeyḫ Ebū ‘Alī Deḳḳāḳ gofte istiḳāmet ānest kĭ

(Ebū ‘Alī Deḳḳāḳ söylemişdir, istikāmet odur kĭ, ol nesnedir kĭ)

سر خود را از ما سوی محفوظ داری

Ser-i ḫodrā ezmāsivá maḥfūẓ dārī

(Kendi başını māsivádan maḥfūẓ ṭutasıñ)

Ve Ḥāce ‘İṣmet Buḫārī

در صفت اهل استقامت فرموده

Derṣıfat-i ehl-i istiḳāmet fermūde kĭ

(Ehl-i istiḳāmetiñ vaṣfında buyurmuşdur kĭ)

کسی را دانم اهل استقامت

Kesīrā dānem ehl-i istiḳāmet

(Bir kimseyi bilürüm, ehl-i istiḳāmet kĭ)

که باشد بر سر کوی ملامت

Kĭ bāşed berser-i kūy melāmet

(Melāmet kūyunuñ başında ola)

İşte o kimsedir ehl-i istiḳāmet dėmekdir.

ز أوصاف طبیعت پاك برده

Zi-evṣāf-i ṭabī‘at pāk borde

(Ṭabī‘at evṣāfından pāk, ṭāhir de iletmiş)

Ya‘nī kendüsüni ṭabī‘at-i beşeriyyeden-

136

-pāk eylemiş

بإطلاق هویت جان سپرده

Beıṭlāḳ huviyyet cān siparde

(Iṭlāḳ ile hüviyyete cān ışmarlamış)

Ya‘nī dünyā vü māsivādan ḳurtılub cānib-i hüviyyete cān ışmarlamış, cānını oraya ḥavāl ėtmiş, vėrmiş dėmekdir.

*Gird; ṭoz, ġubār dėmekdir

تمام از کرد تن دامن فشانده

Temām ezgird-i ten dāmen feşānde

(Tamām kāmil[en] ten, vücūd tozundan etegini ṣilkmiş)

برفته سایه وخورشید مانده

Berefte sāye vu ẖorşīd mānde

(Sāye, ẓıll gitmiş ve güneş ḳalmış)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

سالکان بی کشش دوست بجایی نرسند

Sālikān bī-keşeş-i dūst becāyī neresend

(Sālikler dost çekmezsiz bir yere ulaşamazlar)

Ya‘nī sālikleri Cenāb-ı Ḥaḳ cezb-i İlâhiyye'siyle çekmeksiz bir maḳāma anlar yirişemezler.

سالها کر چه درین راه تك و پوی کنند

Sālhā ger çĭ derīn rāh tek u pūy konend

(Gerçi nice seneler bu yolda, bu ṭarīḳde yelmek, ḳoşmak ėderler)

Nāfile ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ cezebāt-ı İlâhiyye'si anları kendü yoluna cezb ėtmedikçe vāṣıl-ı Ḥaḳ olamazlar ya‘nī kendü kendülerine ṭarīḳde sa‘y ü ġayret ėtmek fā’ide vėrmez ‘azīzim.

بشما برسد

Beşumā beresed

(Size ulaşur)

dėmekdir.

آتش دوزخ

Āteş-i dūzeẖ

(Cehennem āteşi)

dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

کرازی بچاه اندر افتاده بود

Gorāzī beçāh ender uftāde būd

(Bir tilki bir ḳuyu içine düşmüş idi)

که از هول او شیر نر مانده بود

Kĭ ezhevl-i ū şīr-i ner mānde būd

(Böyle kĭ o tilkiniñ hevl ü şiddetinden erkek arslan ḥayrān ḳalmış idi)

بد اندیش مردم بجز بد ندید

Bed endīş merdom becoz bed nedīd

(Kötü fikirli ādem kötüden başḳa görmez)

Ya‘nī efkārı kötü olan ādem dā’imā kötü görür, eygü görmez aṣlā.

بیفتاد وعاجز تر از خود ندید

Bīfutād u ‘ācizter ezḫod nedīd

(Düşdük ādem kendinden ziyāde ‘āciz kimesne görmez)

Ya‘nī māl ü manṣıb ve sā’ir rütbelü olub ṣoñra düşmüş, böyle olan ādem kendinden ziyāde ‘āciz kimesneyi görmez ancaḳ kendisi görür.

همه شب ز فریاد وزاری نخفت

Heme şeb ziferyād u zārī neḫoft

(Cümle gėce feryād ü zārīden uyumaz)

یکی بر سرش کرفت سنکی وکفت

Yekī bersereş girift sengī vu goft

(Birisi o tilkiniñ başına bir ṭaş urdı ve dėdi)

تو هرکز رسیدی بفریاد کس

Tu hergiz resīdī beferyād-i kes

(Sen aṣlā bir kimesneniñ feryādına ėrişmek eylemedin)

dėmekdir.

که میخواهی امروز فریادرسی

Kĭ mīẖ^{v}āhī imrūz feryād resī

(Kĭ bugün feryādına ėrişmek istersiñ)

که بر ریش جانت نهد مرهمی

Kĭ berrīş-i cānet nehed merhemī

(Kĭ seniñ cānınıñ yāresi üzerine-

137

-bir merhem ḳoya)

که دلها ز دردت بنالدهمی

Kĭ dilhā ziderdet benāled hemī

(Zīrā göñüller seniñ derdinden hemī nālāndır, efġāndır)

تو ما را همی چاه کندی براه

Tu mārā hemī çāh konedī berāh

(Sen bize dā'imā yolda ḳuyu ḳazdıñ)

-İşte kendiñ düşdüñ dėmekdir

بسر لا جرم در فتادی بچاه

Beser lācerem derfutādī beçāh

(Başdan lācerem sen düşdüñ ḳuyuya)

اکر بد کنی چشم نیکی مدار

Eger bed konī çeşm-i nīkī medār

(Eger bedlik, kötülük ėderseñ eygülük gözini ṭutma)

که هرکز نیارد کژ انکور بار

Kĭ hergiz neyāred kej-i engūr bār

(Zīrā egri aşmadan üzüm meyvesi aşlā gelmez)

Ya‘nī egri büyri aġaçlardan meyve gelmez dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ṣaḥīfe (130)

خوشا نماز ونیاز کسی که از سر درد

بآب دیده وخون جکر طهارت کرد

Ḫoşā namāz u niyāz-i kesī kĭ ezser derd

Beāb-i dīde vu ḫūn-i ciger ṭahāret kerd

(Ne lâṭīfdir, ol bir kimesneniñ namāz ü niyāzı-kĭ derd evcinden āb-ı dīde ve ḫūn-ı cigerle ṭahāret eyledi)

Ya‘nī şol kimesneleriñ namāz ü niyāzı gibi a‘māl-i ẓāhireleri ‘indellâh ḫoşdur ve lâṭīfdir kĭ ḳalbinde olan derd-i İlâhī evcinden gözyaşıyla ve ciger ḳanıyla ṭahāret eyledi ‘azīzim.

مده براحت فانی حیات باقی را

Medeh berāḥat-i fānī ḥayāt-i bāḳīrā

(Fānī olan rāḥatı bāḳī olan ḥayāta vėrme)

Ya‘nī bir müddetcik bu dünyāda rāḥat ėtmegi ḥayāt-ı bāḳī olan āḫiret'e tebdīl ėtme, değişme. Bu fenānıñ ve fānī olan şeyleriñ rāḥatı terk eyle kĭ bāḳī vü ḳadīm olan ḥayāt ü rāḥat vāṣıl olasıñ ‘azīzim.

بمحنت دو سه روز از غم ابد بکریز

Bemiḥnet-i du-se rūz ezġam-i ebed begrīz

(İki-üç günlük mihnet ü meşaḳḳat ile ebed olan, ḳadīm olan ġammdan ġuṣṣadan ḳaç)

Ya‘nī bu dünyāda olan miḥnet ü meşaḳḳat, ṭā‘āt ü ‘ibādete taḥammül eyle kĭ ebedī vü ḳadīm olan ġammdan ve ġuṣṣadan ḳaçarsıñ ya‘ni Āḫiret'de ġamm ü ġuṣṣa görmezsiñ ‘azīzim.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ببال و پر مروازره که تیر پرتابی

هوا کرفت زمانی ولی بخاك نشست

Bebāl u perr merev ezreh kĭ tīr-i purtābī

Hevā girift zemānī velī beḫāk nişest

(Bāl ü perr sebebiyle yoldan çıḳma zīrā uzaġa atılmaġa mensūb olan oḳ bir zamān hevā ṭutdı ve yuḳarı gitdi lâkin ṣoñra ṭopraḳa oturdı)

Ya‘nī ey mü’min, müteyaḳḳın, dünyā devletiniñ beḳāsı olmayub salṭanat Süleymān ‘aleyhi's-selām'a daḫı fā’ide ėtmeyincek bu dünyānıñ māl ü devletine-

138

-maġrūr olmayub ṭūl-ı emel ile ṣırāṭ-ı Müstaḳīm'den çıḳmayasıñ zīrā bu ṭūl emel ṣāḥibiniñ māl ü devlet sebebiyle bir zamān hūy ü hevesi ile salṭanat sürer ve dünyā yüzine güler ammā ‘āḳıbet ḳabre girersiñ, ‘amelsiz ve ‘ibādetsiz ḳalub Āḫiret devletinden maḥrūm ü peşīmān olur dėmekdir.

کر نباشد نیت خالص چه حاصل از عمل

Ger nebāşed niyet-i ḫāliṣ çĭ ḥāṣıl ez‘amel

(Eger niyyet-i ḫāliṣa olmaya, ‘amelden ne ḥāṣıl)

Hiç. Her bir şey’ niyyet-i ḫāliṣa ile olur ḥāṣıl ‘azīzim.

ṣaḥīfe (131)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

مزن ز چون و چرا دم که بنده مقبول

قبول کرد بجان هر سخن که جانان کفت

Mezen ziçun u çerā dem kĭ bende-i maḳbūl

Ḳabūl kerd becān her suḫan kĭ cānān goft

(Çün ü çerādan söz söyleme zīrā sa‘ādetlü ḳul cānla ḳabūl eyledi her sözi kĭ cānān dėdi)

Ya‘nī ey sālik bu bī-beḳā olan ‘ālemde ṣaḳın ḥükm-i ḳażā-yı fā‘il-i muḫtāra mu‘āraża ṭarīḳiyle söz söyleme; rāżī ol zīrā sa‘ādetlü ḳul oldur kĭ Maḥbūb-ı Ḥaḳīḳī

olan Allâh her ne emr ü fermān itdyise anı cān ile ḳabūl ėdüb emri yerine getürüb iṭā‘at üzre olandır ‘azīzim.

داد حق را قابلیت شرط نیست

Dād-i Ḥaḳ-rā ḳābiliyyet şart nīst

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ kemāl-i luṭf ü kereminden olan i‘ṭā vü iḥsānına ḳābiliyyet şarṭ degildir)

بلکه شرط قابلیت داد اوست

Belkĭ şarṭ-i ḳābiliyyet dād-i Ūst

(Belkĭ şarṭ-ı ḳābiliyyet o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ iḥsān ü i‘ṭāsıdır)

Zīrā Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ luṭf ü iḥsānına öyle meşrūṭ yoḳdur; diledigi ḳuluna bi-ġayr-ı-ḥesāb iḥsān ėder; öyle sa‘y ü ġayret ü kesb ile olmaz ‘azīzim.

پس چرا نبود

Pes çerā nebūd

(İmdi niçün olmadı)

ṣaḥīfe (132)

dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

کرت نهی منکر برآید ز دست

Geret nehy-i munker berāyed zidest

(Nehy-i münker eger seniñ elinden gelür)

نشاید چوبی دست و پایان نشست

Neşāyed çu bī-dest u pāyān nişest

(Lāyıḳ degildir elsiz ayaḳsız gibi oturtmaḳ)

Ya‘nī seniñ elinden nehr-i münker ėtmek gelür ise ėtmeli.

بکو آنچه دانی سخن سودمند

Begū ānçĭ dānī suḫan-i sūdmend

(Ḫalḳa fā’idelü olan sözi bilürseñ söyle)

وکر هیچ کس را نیاید پسند

Ve ger hīç kesrā neyāyed pesend

(Ve egerçi hīç kimesneye maḳbūl ve begenilmiş gelmez ise de)

-sen yine o fā’idelü olan sözi söyleme dėmekdir.

چودست وزبانرا نماند مجال

Çu dest u zebānrā nemāned mecāl

139

(Çünkĭ elinde ve dilinde mecāl ḳalmaya)

Ya‘nī elinle lisānıñla men‘ine ve nehy-i münkere mecālin ḳalmaya.

بهمت نمایند مردی رجال

Behimmet numāyend merdī ricāl

(Himmet ü du‘ā ile insānlıġı ricāle göster)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥakk'a du‘ā vü niyāz ėt o şey’ içün, nehy-i münker içün dėmekdir.

شه کسری از ظلم از ان ساده است

Şeh kesrī ezẓulm ezān sāde'est

(‘Acem pādişāhları ol sebebden ẓulmden sādedirler)

Ya‘nī ẓulm ėtmediler, sādedil oldılar.

که در عهد او مصطفی زاده است

Kĭ derahd-i ū Muṣṭafá zāde'est

(Kĭ o pā[d]işāhıñ zamānında Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz doġdı)

Anıñ içün ya‘nī efendimiz anlarıñ zamānında dünyāya teşrīf buyurduḳları-çün anlar ẓulmden berī oldılar çünkĭ efendimiziñ teşrīfleri cihetle zamān-ı sa‘adetleri ẓulmden berī olmaḳ gerekdir. Bu da bir mu‘cize-i bāhiredir ‘azīzim.

نیاید بنزدیك دانا پسند

Neyāyed benezdīk-i dānā pesend

(Dānā [vü] ʻālim olan ẕātıñ yanında, ʻindinde maḳbūl gelmez)

شبان خفته وكرك در كوسفند

Şobān ḫofte vu gorg dergusfend

(Çoban uyumuş ḳurt-da ḳoyunlarıñ içindedir)

İşte bu ḥāl ʻālim [ü] dānā olan kimesneniñ ʻindinde maḳbūl gelmez.

مكن تا توانی دل خلق ریش

Mekon tā tevānī dil-i ḫulḳ rīşt

(Ḥattā ḳādir iseñ, mümkin ise maḫlūḳuñ gönlüni yere cerāḥat eyleme)

وكر میكنی میكنی بیخ خویش

Ve ger mīkonī mīkonī bīḫ-i ḫ^{v}īş

(Eger èder iseñ kendü köküni ḳoparırsıñ)

Yaʻnī kendüne èdersiñ.

ṣaḥīfe (133)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

حق فاعل وهر چه جز حق آلات بود

Ḥaḳ fāʻil u her çĭ coz Ḥaḳ ālāt būd

(Fāʻil Cenāb-ı Ḥaḳ'dır ve her nesne kĭ Ḥaḳ'dan ġayrı ālāt olur)

Yaʻnī fāʻil olmaz, aña ālāt dèrler, dülgeriñ elindekĭ keser gibi ālātdır. Taḥtayı kesen dülgerdir, keser degildir; ancaḳ o vāsıṭadır kesmege ʻazīzim.

تأثیر ز آلت از محالات بود

Teʾs̱īr ziālat ezmuḥālāt būd

(Ālātdır. Teʾs̱īr-i muḥāl olur)

هستی مؤثر حقیقی است یکیست

Hestī mu’es̲s̲ir-i Ḥaḳīḳī'est yekīst

(Mü’es̲s̲ir-i Ḥaḳīḳī vardır, birdir, iki degildir)

باقی همه أوهام وخیالات بود

Bāḳī heme evhām ve ḫayālāt būd

(Mü’es̲s̲ir-i Ḥaḳīḳī olan Cenāb-ı Ḥaḳ'dan bāḳīsi cümlesi evhām ü ḫayālāt olur)

-başḳa bir şey’ olmaz.

Meŝnevī cildi: Cild 5, ṣaḥīfe 451

Fī'l-Meṉnevī

چون خلقت الخلق کی یربح علی

Çun ḫalektu'l ḫalke key yerbeḥ aliyy

(Çünkim ḫalaḳtü'l-ḫalḳ kĭ buyurdı Cenāb-ı Ḥaḳ)

لطف تو فرمود ای قیوم وحی

Luṭf-i tu fermūd ey Ḳayyūm u Ḥayy

(Ey Ḳayyūm ü Ḥayy olan pādişāh çünkim-

140

-seniñ luṭfuñ ḫalaḳtü'l-ḥalḳ kĭ یربح علی buyurdı)

لا لان اربح علیهم جودتست

Lālān-i erbeh ‘aleyhim cūdetest

(Lālān-ı erbeh seniñ cūdundur)

که شود زو جمله ناقصها درست

Kĭ şeved z'ū cumle nāḳışhā dorost

(Zīrā nāḳışlar andan dürüst ü tamām olur)

عفو کن زین بندکان تن پرست

‘Afv kon z'īn bendegān-i tenperest

(Bu tenperest bendelerinden cürm ü günāhı ‘afv ile)

عفو از دریای عفو اولیترست

‘Afv ezderyā-yi ‘afv ū līterest

(‘Afv deryāsından ‘afv o yeriñdir)

قرب تو بأسباب وعلل نتوان یافت

Ḳurb-i tu beesbāb u ‘ilel netevān yāft

(Seniñ ḳurbunı esbāb ü ‘ilel ile bulmaḳ mümkin degildir)

بی سابقه فضل ازل نتوان یافت

Bī-sābıḳa-i faż̧l-i ezel netevān yāft

(Ezel faż̧lınıñ sibḳati olmaḳsızın bulmaḳ mümkin degildir)

Belkĭ faż̧l-ı ezel sibḳat ėtmiş ola, ol zamān ḳurb-ı İlâhiyye'sine yol bulunur.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

یا من ملکوت کل شی بیده

Yā min melekūtu kulle şey’ bīdih

(Ey ẕāt-ı İlâhī, her bir şey’iñ melekiyyeti seniñ yedindedir)

طوبی لمن ارتضاك ذخرا لعنده

Ṭubá limen irtiżake ẕaḫara li ʿinde

(Sa‘ādetlü ol kimesneye kĭ senden andan rāżī olduñ, yarın ẕaḫīre içün)

Ya‘nī Yevm-i Ḳıyāmet'de anı merzūḳ eylemek içün sen rāżī olduñ.

این بس که دلم جز تو ندارد کامی

Īn bes kĭ dilem coz tu nedāred kāmī

(Bu kāfī, yeter kĭ benim göñlüm senden ġayrı murād ṭutmaz)

تو خواه بده کام دلم خواه مده

Tu ḫ^{v}āh bedeh kām-i dilem ḫ^{v}āh medeh

(Sen ister iseñ göñlümüñ murād ü maḳṣūdını vėr, ister iseñ vėrme)

-benim göñlüm sendedir.

نیست در باطن ارباب حقیقت جز حق

Nīst derbāṭın-i erbāb-i ḥaḳīḳat coz Ḥaḳ

(Erbāb-ı ḥaḳīḳatiñ bāṭınında senden ġayrı yoḳdur)

جنت اهل حقیقت بحقیقت اینست

Cennet-i ehl-i ḥaḳīḳat beḥaḳīḳat īnest

(Ehl-i ḥaḳīḳatiñ cenneti ḥaḳīḳatde budur)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ'dan başḳa göñüllerinde kimesne yoḳdur.

Fī'l-Meṣnevī

ماهیانرا بحر نکذارد برون

Māhīyānrā baḥr negẕāred birūn

(Māhīleri deñiz ṭaşra çıḳmaġa ḳomaz)

خاکیانرا بحر نکذارد درون

Ḫākīyānrā baḥr negẕāred derūn

(Ve ḫākīleri deñiz derūnuna girmege ḳomaz zīrā)

اصل ماهی اب حیوان از کلست

Aṣl-i māhī āb ḥayvān ezkulest

(Balıḳıñ aṣlı ābdan ve ḥayvān küldendir)

حیله وتدبیر اینجا باطلست

Ḥīle vu tedbīr īncā bāṭılest

(Ḥīle vü tedbīr bu maḥallde bāṭıldır)

ṣaḥīfe (134)
Meṡnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 267

Zīrā irādetü'llâh olmayınca mücerred ḥīle vü tedbīr ile bir kimesne kendi mertebesinden ḫalāṣı olamaz.

قفل زفتست وکشاینده خدا

Ḳufl ziftest u kuşāyende-i Ḫudā

(Ḳufl ḳavī vü muḥkemdir kĭ murād ḳufl-i ḳażā vü ḳaderdir ve anı Fettāḥ-

141

-Ḫüdā'dır)

دست در تسلیم زن واندر رضا

Dest dertelsīm zen u ender rıżā

(Elini teslīme ur ve ḳażāya rāżī olmaġa ur ‘azīzim)

Ve fī'l-Meṣnevī

هر کجا باشد شه ما را بساط

Her koca bāşed şeh-i mārā bisāṭ

(Her ne yerde kĭ bizim şāhımız bisāṭı vardır)

هست صحرا کر بود سم الخیاط

Hest ṣaḥrā ger buved semmu'l-ḫıyāṭ

(Eger semmü'l-ḫıyāṭ ya‘nī igne deligi ise de ol ṣaḥrādır)

هر کجا که یوسفی باشد چوماه

Her kocā kĭ Yūsufī bāşed çu māh

(Her ḳande kĭ māh gibi bir Yūsuf ola)

جنتست ار چه که باشد قعر چاه

Cennetest erçĭ kĭ bāşed ḳa'r-i çāh

(O yer ‘āşıḳa cennetdir. Egerçi ḳuyunuñ dibi olursa da)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

ای دل تو که آن فضولی وبو العجبی

Ey dil, tu kĭ ān fużūlī vu bu'l-‘acebī

(Ey göñül, sen-kĭ ol fużūlluḳ ve ‘acebdesiñ)

ṣaḥīfe (135) Meṧnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 329

از من چه نشان عافیت می طلبی

Ezmen çĭ nişān-i ‘āfiyet mī-ṭalebī

(Benden ne ‘āfiyet nişānı ṭaleb ėdersiñ, istersiñ)

Olmaz kĭ ol emrde bu fużūllukdan ve ‘acebden geç, sonra ‘āfiyetden nişān ṭaleb eyle ‘azīzim.

سرکشته بود خواه ولی خواه نبی

Sergeşte būd ḫ^{v}āh velī ḫ^{v}āh nebī

(Velī olsun nebī olsun başı dönmüşdür)

-ḥayrān ve dehşetdedir.

در وادی ما أدری ما یفعل بي

Dervādī-i *mā edrī mā yufʿalu bī*

(Mā edrī mā yüfʿalü bīkelām-ı şerīfiniñ vādīsinde,)[105]

-ṣaḥrāsında sergerdān [ü] ḥayrān olmuşlardır dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

حرص چه درزی که نبودت او سود

*Derzī; ṭartmak, vezn, ḳantār ėtmek

Ḥırş çĭ derzī kĭ nebūdet ū sūd

(Ḥırsı ne ola kĭ tartarsıñ, vezn ėdersiñ, ondan sañа fā’ide olmadı)

هیچ دو شش کرد و هشت تونه

Hīç du şeş kerd u heşt tu neh

(Hīç düşeş olur mı, o bir kerre düşeş olur)

-dėmekdir veyāḫud iki altı dėmekdir.

(Hīç olur mı ve daḫı sekiz saña doḳuz olur mı?)

Bunlar hiç olmaz, düşeş ba‘żı kerre düşeş olur, her zamān olmaz dėmekdir.

[105] De ki: “Ben türedi bir peygamber değilim. **Bana ve size ne yapılacağını da bilmem**. Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.” (46:9)

رنج طلب را همه بر خود مکیر

Renc-i ṭaleb-rā heme berḫod megīr

(Dā'im ṭalebiñ zaḥmetini kendü üzerine ṭutma)

Ya'nī rızḳ ṭalebiniñ zaḥmet ü meşaḳḳatini kendüye eyleme.

یطلبك الرزق كما تطلبه

Yeṭalebeku'l rızḳ kemā ṭalebe

(Rızḳ seni ṭaleb ėder, nitekim sen anı ṭaleb ėtdigiñ gibi)

Evet, öyledir lâkin burasını ḥalḳa añlatmaḳ müşkil olur.

یا رب ز دو كون بی نیازم كردان

Yā Rab zidu kevn bī-niyāzem kerdān

(Yā Rabb, iki 'ālemden iḥtiyācsız eyle)

Ya'nī beni iki 'ālemde bir şey'e muḥtāc eyleme, dünyā ve Āḫiret bī-niyāz olayım.

142

از أفسر فقر سر فرازم كردان

Ezefser-i faḳr ser-ferāzem kerdān

(Faḳīr tācıyla beni serefrāz eyle)

در راه طلب محرم رازم كردان

Derrāh-i ṭaleb maḥrem-i rāzem kerdān

(Ṭaleb yolunda beni maḥrem-i esrār eyle)

şaḥīfe (136)

زان ره كه نه سوی تست بازم كردان

Z'ān reh kĭ ne-sūy-i tust bāzem gerdān

(Ol yol kĭ seniñ ṭarafına degildir, beni anlardan girü eyle)

قدر كوهر چوكوهری دان

Ḳadr-i cevher çu gevherī dān

(Cevheriñ ḳadrini çünkĭ cevherci bilür)

چه نهی در دکان خرده فروش

Çĭ nehī derdukān ḫurde furūş

(Ne ḳorsañ dükkānda ufaḳ tefek ḫurdevātı ve ḫurde-fürūşı)

-teb‘īd ėt anları dükkāndan dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

قیمت در کرانمایه چه دانند عوام

حافظا کوهر یکدانه مده جز بخواص

Ḳıymet-i durr-i girānmāye çĭ dānend ʿavām

Ḥāfıẓā gevher-i yekdāne medeh coz beḫavāṣ

(Aġır bahālu olan incünüñ ḳıymetini ‘avām ne bilürler. Ey Ḥāfıẓ, yekdāne gevheri ḫavāssdan ġayrıya vėrme)

Ya‘nī iki cihān bahāsı olmayan tecellī-i envār-ı ẕāt-ı İlâhī dürr-i girānmāye seniñ ḳıymetini ve leẕẕetini ‘avām ke'l-hevām olan ehl-i dünyā ne bilürler, ey Ḥāfıẓ ol gevher-i lā-naẓīri rāh-ı Ḥaḳ'da cānını fedā ėden ḫavāṣdan ve ‘āṣıḳ-ı belākeşden ġayrıya vėrme.

Meṡnevī cildi: Cild 5, ṣaḥīfe 256

Ḳāle Ḥażret-i Şeyḫü'l-‘Aṭṭār -ḳuddise sırruhū-

دلی پر کوهر اسرار دائم

Dilī pur gevher-i esrār dānem

(Esrār-ı İlâhī cevheri ṭolı bir dili, göñli bilürüm)

ولی اندر زبان مسمار دارم

Velī ender zebān mismār dārem

(Lâkin zebān, lisān içinde mismār ṭutarım)

Ya‘nī aġzım, lisānım çivilenmiş, ruḫṣat ü müsā‘ade yoḳdur söylemege.

Ḳāle Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sirrahū

هر کرا اسرار کار آموختند

Her kirā esrār-i kār amūḫtend

(Her kime ḳī esrār-ı kārı ögretdiler)

مهر کردند ودهانش دوختند

Muhr kerdend u dehāneş dūḫtend

(Mühr eylediler ve anıñ aġzını dikdiler)

Meŝnevī cildi: Cild 5, ṣaḥīfe 256

Bunlar derūnda rāz ü esrārı iẓhār eylemege Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ rıżā-yı şerīfi olmayub bunlarıñ aġzını ol rāzı söylemekden ve ol sırrı keşf eylemekden men‘ eylediklerine cāhil ü ġāfil olmaları lāzım gelmez, belkī tecāhül ü teġāfül ḳılmaları lāzım gelür zīrā tecāhül [ü] teġāfül ‘ārif olanlarıñ ḫaṣlet-i ḥasenelerinden ve bilürken bilmezlenmek ‘ādet-i kerīmelerindendir ‘azīzim.

تازی یثربی قلب مکئ هاشمی نسب

Tāzī-i Yeṯribī-ḳalb Mekkī-i Hāşimī neseb

(Yeṯribī, ‘Arabī, ḳalb-i şerīfi Mekkī, neseb-i şerīfi Haşīmī ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz ḥażretleridir)

ṣaḥīfe (137)

*Tāzī; ‘Arab dėmekdir

*Yeŝrib; Medīne-i Münevvere'niñ ismidir

Ya‘nī Medīne-i Münevvere'niñ ‘Arab'ı dėmekdir. Elḳāb-ı sa‘ādetleri-de-

143

-Mekke-i Mükerreme'ye mensūb neseb-i sa‘ādetleri-de Hāşim ḳabīlesindendir.

معتکف سرای وحی امئ أمتی سرای

Mu‘tekif-i sarāy-ı vaḥy ummī-i ummetī-sirāy

(Vaḥy-i Rabbānī sarāyınıñ mülāzımı daḫı Yevm-i Maḥşer'de ve ümmetī, ümmetī deyu söyleyici, ümmī olan ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir)

*Sirāy; sirāyīden ism-i masdar; ırlamak ve teġannī ėtmek ma‘nāsınadır. Burada söylemek murāddır

ما میخوانیم بر تو

Mā mīḫ^{v}ānīm bertu

(Biz oḳuduḳ seniñ üzerine)

Ya‘nī biz ‘azīmü'ş-şān size ḳırā’at ėdüb bildirdik dėmekdir.

غافلان از موت مهلت خواستند

Ġafilān ezmevt muhlet ḫ^{v}āstend

(Ġāfiller ölümden mühlet isterler)

ṣaḥīfe (138)

عاشقان كفتند نی نی زود باش

‘Āşıḳān goftend nī nī zūd bāş

(‘Āşıḳlar dėrler, söylerler, yoḳ yoḳ tīz ol, ‘acele ol)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

بس دلكش است قصه خوبان وزان ميان

Bes dilkeş'est ḳıṣṣa-yi ḫūbān v'ez ān meyān

(İmdi güzelleriñ ḳıṣṣası göñül çekicidir o meyāndan)

تو يوسفی وقصه تو احسن القصص

Tu Yūsufī vu ḳıṣṣa-i tu Aḥsenu'l-Ḳaṣaṣ

(Sen bir Yūsuf'suñ ve seniñ ḳıṣṣa-i şerīfiñ cümle ḳıṣaṣlarıñ aḥseni ve güzelidir)

Ve fī'l-Meṣnevī

Meṩnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 366

چون كتاب الله بيامد هم بران

Çun Kitābu'llâh beyāmed hem berān

(Çünkim Kitābü'llâh geldi, hem anıñ üzerine)

اينچنين طعنه زدند آن كافران

Īn çunīn ṭaʿne zedend ān kāfirān

(Bunuñ gibi ṭa‘ne urdılar, ol kāfirler)

-böyle deyu kĭ

كه أساطيريست وافسانه نژند

Kĭ esāṭīrest u efsāne nijend

(Kĭ ol Ḳur'ān-ı 'Aẓīm esāṭīrdir ve eski efsānelerdir)

نيست تعميقى وتحقيقى بلند

Nīst taʿmīḳī vu taḥḳīḳī bulend

(Daḫı Ḳur'ān bir ta'mīḳ ve bir taḥḳīḳ degildir)

Ve anda daḳīḳ [ü] raḳīḳ ma'nālar yoḳdur dėrler idi.

ذكر يوسف ذكر زلف پرخمش

Ẕikr-i Yūsuf ẕikr-i zulf-i purḫameş

(Ve dėrler kĭ Yūsuf 'aleyhi's-selām'ıñ ẕikri ve anıñ pürḫam olan zülfünüñ ẕikri)

ذكر يعقوب وزليخاى غمش

Ẕikr-i Yaʿḳūb u Zuleyḫā-yi ġameş

(Ve Ya'ḳūb 'aleyhi's-selām'ıñ ẕikri ve Züleyḫā'nıñ zikri ve anıñ ġamm ü eleminiñ ẕikri var dėrler idi)

Ḳāle Şeyhu's-Sa'dī

كسى بديده انكار اكر نكاه كند

Kesī bedīde-i inkār eger nigāh koned

(Bir kimesne eger inkār gözüyle naẓar ėde)

نشان صورت يوسف دهد بنا خوبى

Nişān-i ṣūret-i Yūsuf dehed benāḫūbī

(Yūsuf 'aleyhi's-selām'ıñ ṣūretinden nāḫūbluḳ, güzelsizlik ile nişān vėrir)

Ya'nī inkār naẓarıyla baḳdıġından ṣūret-i Yūsuf aña çirkin gelür.

وكر بچشم أرادت نكه كند در ديو

Ve ger beçeşm-i irādet nigeh koned derdīv

(Ve eger meveddet [ü] muḥabbet irādet gözüyle naẓar ėde, şeyṭāna)

فرشته اش بنماید بچشم کروبی

Ferişte'eş benumāyed beçeşm-i kerrūbī

(Āña melekdir-

ṣaḥīfe (139)

144

-ferişte̊dir, melek gözüyle tābān olur gözükir)

dėmekdir.

کفر ایمان کشت ودیو اسلام یافت

Kufr īmān geşt u dīv İslām yāft

(Küfr īmān oldı ve şeyṭān İslām buldı)

آن طرف کان نور بی اندازه یافت

Ān ṭaraf k'ān nūr-i bī-endāze yāft

(O ṭarafa kĭ o nūr-i bī-endāze buldı)

کویند یوسف در کنار پدر

Gūyend Yūsuf derkenār-i peder

(Söylediler Yūsuf pederiniñ ḳucaġında idi)

در خواب بود ناکاه سراسیمه از خواب

Derẖ^{v}āb būd nāgāh serāsīme ezẖ^{v}āb

(Uyḳuda idi, ansızıñ, nāgāh sersem olaraḳ uyḳudan)

در آمد پس یعقوب کفت ای پسر

Derāmed pes Yaʿḳūb goft: “Ey peser!”

(Geldi, Ya‘ḳūb dėdi: “Ey oġul”)

ترا چه رسید کفت

Turā çĭ resīd goft

(Saña ne ulaşdı dėdi)

ای پدر خواب عجب دیدم

Ey peder ḫ^{v}ab-i ʻaceb dīdem

(Ey baba, ʻaceb rü'yā gördüm dėdi)

ومن بر سر کوهی بلند بودم که

Ve men berser-i kūhī-i bulend būdem kĭ

(Ve ben bir büyük, bülend ṭaġıñ başında oldum kĭ)

حوالیء او انهار جاری وأشجار سبز بود

Ḥevālī-i ū enhār-i cārī vu eşcār-i sebz būd

(O ṭaġıñ eṭrāfı aḳan ṣular ve yeşil aġaçlar idi)

این ستارکان ونیرین فرود آمدند

Īn sitāregān u neyyīreyn furūd āmeden

(Bu yıldızlar ve ay ve güneş aşaġı geldiler)

ومن در ایشان نکرستم دیدم

Ve men derīşān nigerestem dīdem

(Ve ben anlara baḳayordum, gördüm)

مرا سجود کنندکان

Merā secde konendegān

ṣaḥīfe (140)

(Baña secde ėdiciler idi)

Yaʻnī gördüm-kĭ yıldızlar, Güneş, Ḳamer baña secde ėtdiler dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

اکر کنند بمن عرض دنیی وعقبی

Eger konend bemen ʻarż-i dunyi vu ʿuḳbá

(Eger baña dünyā ve āḫiret'i ‘arż ėdeler)

من آستان تو بر هر دو جای بکزینم

Men āsitān-i tu berher du cā bugzīnem

Ben seniñ kapunuñ eşigini her iki üzerine ya‘nī dünyā ve āḫiret üzerine iḫtiyār ėderim ya‘nī seniñ ḳapunuñ eşigini dünyā ve āḫiret üzerine tercīḥ ėderim.

مخوان و پیدا مکن

Meḫ^{v}ān u peydā mekon

(Oḳuma ve āşikār ü ẓāhir eyleme).

ṣaḥīfe (141)

حق فاعل و هر چه جز حق آلات بود

تأثیر ز آلت از محالات بود

Ḥaḳ fā‘il u her çĭ coz Ḥak ālāt buved

Te’ṯīr ziālet ezmuḥālāt buved

133. ṣaḥīfede ẕikrolunmuşdur.

خیال جمله جهانرا بنور چشم یقین

Ḫayāl-i cumle cihānrā benūr-i çeşm-i yaḳīn

(Cihānıñ cümle ḫayālini yaḳīn gözüniñ nūruyla naẓar ėdesiñ).

بجنب بحر حقیقت سراب می بینم

Becanīb-i baḥr-i ḥaḳīḳat serāb mībīnem

ṣaḥīfe (142)

(Ḥaḳīḳat deñiziniñ yanında serāb göririm)

در دل مؤمن بکنجم ای عجب

Derdil-i mu’min bekuncem ey ‘aceb

(Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ ‘aceb budur kĭ mü’miniñ göñlüne, ḳalbine-

145

-ṣıġarım)

کر مرا جویی دران دلها طلب

Ger merā cūyī derān dilhā ṭaleb

ṣaḥīfe (143)

(Eger beni dilerseñ, ararsañ ol dillerde, göñüllerde, ḳalblerde ṭaleb eyle, ara) dėmekdir.

آورده اند که چون یوسف خواب مذکور

Āverde'end kĭ çun Yūsuf ḫ^{v}āb-i meẕkūr

(Rivāyet olunur kĭ çünkĭ Yūsuf meẕkūr rü'yāyı)

با پدر تقریر کرد ویعقوب بکتمان آن وصیت فرمود

Bāpeder taḳrīr kerd u Ya'ḳūb bekitmāñ-i ān vaṣiyyet fermūd

(Pederine taḳrīr eyledi ve Ya'ḳūb o rü'yānıñ ketmiyle vaṣiyyet buyurdı)

وباجتباء وإتمام نعمت او مژده داد

Ve bābeictibā' u itmām-i ni'met-i ū mujde dād

*İctiba'; seçmek, intiḫāb, iḫtiyār ėtmek ma'nāsınadır

(O Yūsuf'uñ itmām-ı ni'met-i İlâhiyye ve iḫtiyār-ı ülūhiyyet müjde vü tebşīrini vėrdi)

Ya'nī Ya'ḳūb 'aleyhi's-selām Yūsuf 'aleyhi's-selām'a böylece müjde ve tebşīr vėrdi.

بعض از زنان برادران او شنودند

Ba'żı ezzenān berāderān-i ū şenūdend

(Onuñ birāderleriñ, ḳardaşlarınıñ, ḫātūnlarınıñ ba'żısı bu müjde vü tebşīri işitdiler)

ونماز شام که ایشان بخانه باز آمدند

Ve namāz-i şām kĭ īşān beḫāne bāz āmedend

(Ve aḫşam namāzı kĭ ya'nī aḫşam vaḳti o birāderler ḫāneye girü geldiler)

Ya'nī soḳaḳdan aḫşam vaḳti evlerine geldiler.

صورت حال را باز نمودند

Ṣūret-i ḥālrā bāz numūdend

(Ṣūret-i ḥāli girü gösterdiler)

Ya‘nī o Yūsuf'uñ birāderleriniñ ḥaremleri bu ṣūret-i ḥāli birāderlerine söylediler, ‘arż-ı ḥāl ėtdiler.

ایشانرا عرق حسد در حرکت آمد

Īşānrā ‘arḳ-i ḥased derḥareket āmed

(Anlara ya‘nī Yūsuf'uñ birāderlerine ḥased ṭamarları ḥarekete geldi)

Ya‘nī ḥased ėtdiler.

بتدبیر مهم مشغول شدند

Betedbīr-i muhim meşġūl şodend

(Mühimm ü elzem olan tedbīre ve tedārüke meşġūl oldılar)

یاد کن آنرا که کفتند برادران یوسف با یکدیکر

Yād kon ānrā kĭ goftend berāderān-i Yūsuf bāyekdīger

(Yād [ü] ẕikr ile on iki Yūsuf'uñ birāderleri yekdīgerlerine söylediler)

Ya‘nī Yūsuf'uñ birāderleri birbirlerine söyledikleri sözleri, meşveretleri ẕikr ile yād eyle kĭ

هر آینه یوسف

Her āyine Yūsuf

(Elbette Yūsuf)

Ya‘nī elbette Yūsuf içündür bu sözler bu meşveretler dėmekdir.

Fī'l-Meṣnevī

عارفی پرسید از آن پیر کشیش

‘Ārifī porsīd ezān pīr-i keşīş

(Bir ‘ārif ol pīr-i keşīşden ṣordı)

Meṡnevī cildi: Cild 6, ṣaḥīfe 220

Ya‘nī bir ‘ārif ü kāmil bir gün bir aḳ ṣaḳallu pīr olmuş keşīşe rāst geldi ve andan böyle deyu su’āl eyledi-kĭ

که تو ی خواجه مسن تریاکه ریش

Kĭ tuī ḫ^{v}āce musinter yā kĭ rīş

(Ey ḫ^{v}āce-

146

-sen-mi müsintersiñ, ya‘nī ziyāde iḫtiyārsıñ yāḫud seniñ ṣaḳalın-mı?)

کفت نی من پیش ازو زائیده ام

Goft nī men pīş ezū zā’īde'em

(Ol keşīş ol ‘ārife dėdi, yoḳ ṣaḳalım benden ziyāde müsin degildir, ben ṣaḳalımdan evvel doġmuşum)

بی زریشی بس چهانرا دیده ام

Bī-zirīşī bes cihānrā dīde'em

(Ṣaḳalsız cihānı ben çoḳ görmüşüm)

-ve nice müddet ṣaḳalsız sāde-ruḫ ‘ömr sürmüşüm. Pes ben ṣaḳalımdan ziyāde müsinim dėdi.

کفت ریشت شد سفید از حال کشت

Goft rīşet şod sefīd ezḥāl geşt

(Ol ‘ārif ü kāmil ol keşīş-i cāhile dėdi, seniñ ṣaḳalıñ beyāżı oldı, ḥālinden döndi-kĭ)

-evvelkĭ ḥāli anıñ siyāh idi, dönüb beyāż oldı.

خوی زشت تو نکردیده ست وشت

Ḫūy-i zişt-i tu negerdīdest veşt

(Seniñ zişt ü kötü olan ḫūyuñ aḫlāḳıñ dönmemişdir veşt saña)

Ya‘nī istihzā’ ṭarīḳiyle veyl saña dėmekdir.

او پس از تو زاد واز تو بکذرید

Ū pes eztu zād u eztu bugẕerīd

(Ol ṣaḳal senden ṣoñra doġdı ve senden ilerü geçdi)

Ya‘nī nice zamān senden ṣoñra ẓuḥūra geldi ve aġarub nūrāniyyet mertebesiñ buldı, ol senden mertebede ilerü geçdi.

تو چنین خشکی ز سودای ثرید

Tu çunīn ḫoşkī zisevdā-yi ṣerīd

(Ammā sen ṣerīd sevdāsından bunuñ gibi ḳurusuñ)

Ṣerīd terīd dėdikleri ṭa‘ām ya‘nī üstden nice zamān ṣoñra ẓuḥūr gele ve senden ilerü İslām ṣıfatıyla muttaṣıf olub nūrāniyyet bulmaġa sür‘at ḳıla; sen terīd yėmek sevdāsından ötüri niçün īmān ü İslām nevāsından böyle ḳuru ḳaldıñ? dėdi.

تو بران رنکی که أول زاده

Tu berān rengī kĭ evvel zāde’i

(Ey cāhil ü ġāfil, sen evvel reng üzre doġmuşsuñ)

یك قدم زان پیشتر ننهاده

Yek ḳadem z'ān pīşter nenhāde’i

(Sen-kĭ ol ḥālden ilerürek bir ḳadem ḳoymamışsıñ)

Ya‘nī anadan nice doġmuş ve ẓulmet-i ġafletle nice münbażı‘ olmuş iseñ ḥālen ol reng ve ol ḥāletden bir ḳadem ilerürek ḳoymamışsıñ.

همچنان دوغی ترش در معدنی

Hemçunān dūġī-i turş derma‘denī

(Ancılayın ekşi ayransıñ; bir ma‘dende)

خود نکردی زو مخلص روغنی

Ḫod nekerdī z'ū muḫliş revġanī

(Ḫod ol dūġdan bir revġan-i muḫliṣī ėtmemişsiñ)

Ya‘nī sen şol bir ma‘dende olan-

147

-ekşimiş ayrana beñzersiñ kĭ andan yaġı taḫlīṣ olunmuşdur, sen hem bu beden ma‘deni içre yoġurt ayranı gibi ekşiyüb ḳalmışsıñ ve nefsinden İslām ü īmān revġanı[nı] taḫlīṣ ėdüb ṭā‘at-ı rūḥāniyyet yaġını bu ḳadar zamāndan ṣoñra iẖrāc ü iẓhār ėtmişsiñ.

در تیسیر آورده که چون شیطان این کلمات

Der*Teysīr* āverde kĭ çun şeyṭān īn kelimāt

(Tefsīr-i Teysīr'de rivāyet olunur kĭ çünkĭ şeyṭān bu kelimātı)

از ایشان استماع کرد بصورت پیری

Ezīşān istimā‘ kerd beṣūret-i pīrī

(Anlardan istimā‘ėtdi, pīr [ü] iẖtiyār ādem ṣūretinde)

بریشان ظاهر شد وکفت

Berīşān ẓāhir şod u goft

(Anlarıñ üzerine ẓāhir oldı ve dėdi)

ṣaḥīfe (144)

یوسف میخواهد که شما را ببندکی کیرد

Yūsuf mīẖ^{v}āhed kĭ şumārā bebendegī gīred

(Yūsuf ister kĭ sizi bendegiyyet ṭutar)

Ya‘nī sizi kendün[e] bende [vü] ḳul ėtmek ister dėdi.

کفتند ای پیر تدبیر چیست

Goftend Ey pīr tedbīr çīst

(Yūsuf'uñ birāderleri dėdiler, ey pīr, tedbīr nedir?)

Çāre nedir? dėdiler

کفت اقتلوا یوسف

Goft; uḳtulū Yūsuf

(Şeyṭān cevābında Yūsuf'ı ḳatl ėdiñ dėdi)

واین نیز زمکائد إبلیس بود که

Ve īn nīz zimekā'id-i İblīs būd kĭ

(Bu daḫı iblīsiñ ḥīle vü ḫud'asından idi kĭ)

ناشکیبان بادیه آرزو را

Nāşekībān bādiye-i ārzūrā

(Emel [ü] ārzū ṣaḥrāsında ṣabr ėtmeyenler içün)

از روی تسویف میکوید

Ezrūy-i tesvīf mīgūyed

(Şeref yüzünden, cihetinden söylerler)

Ya'nī Yūsuf'uñ birāderleri bundan ṣoñra biz ṣāliḥīnden oluruz dėdikleri içündür.

امروز کنه کنید وفردا توبه

İmrūz guneh konīd u ferdā tevbe

(Bugün günāh [ü] ma'ṣiyet ėdersiñiz, yarın tevbe ėdersiñiz)

Ya'nī bugün günāh ėdersem yarın tevbe ėderim dėrler, 'ādet-i nās böyledir.

آخر تأمل میکند که غدر فردا را

Āḫir te'emmul mīkoned kĭ ġadr-i ferdārā

(Āḫir ṣoñra tefekkür [ü] te'emmül ėderler kĭ yarınıñ ġadri, ẓulmi)

عمر فردا می باید

'Ömr-i ferdā mī-bāyed

(Yarınıñ 'ömri gerekdir)

Ya'nī bugün günāh ėderim, yarın tevbe ėderim dėrler, bununla berāber te'emmül ėderler kĭ yarınıñ ẓulmi-de yarınıñ 'ömrine menūṭdur, gerekdir.

وبر عمر اعتمادی نیست

Ve ber‘ömr i‘timādī nīst

(Ḥālbukĭ ‘ömr üzerine bir i‘timād yoḳdur)

Kimesne bilmez kĭ bir sā‘at ‘ömri var mı, yoḳ-mı ya‘nī bugün günāh ėderim, yarın tevbe ėderim diye bilmez. Ne-kĭ bir sā‘at ‘ömrüñ var mıdır? dėmekdir.

148

کار امروزبفردا نکذاری زنهار

Kār-i imrūz beferdā negẕārī zinhār

(Bugünüñ işini yarına bıraḳmayasıñ, geçürmeyesiñ, zinhār, aṣlā.)

که چوفردا برسد نوبت کار دکرست

Kĭ çu ferdā beresed nevbet-i kār-i digerest

(Zīrā kĭ çünkĭ yarına ėrişesiñ, işiñ nevbeti digerdir)

Ya‘nī yarın-da başḳa diger iş nevbeti olur, evvelkĭ günüñ işi mu‘aṭṭal ḳalur, hemān her günüñ işini o günde icrā ėdesiñ dėmekdir.

بعضی از راه کذریان که بدانجا

Ba‘żı ezrāh goẕeryān kĭ bedāncā

(Ba‘żı yoldan geçenler, güzer ėdiciler kĭ ol yere, ol maḥalle)

رسند ببرند ناحیتی دیکر

Resend beberend nāḥiyyetī-i diger

(Ėrişür, diger nāḥiyeye Yūsuf'ı iletürler)

dėmekdir.

وشما ازو باز رهید

Ve şumā ezū bāz rehīd

(Daḫı siz andan ya‘nī Yūsuf'dan girü ḳurtılursuñuz)

یعنی چون غرض شما بودن اوست

Ya‘nī çun ġaraż-i şumā būden-i ūst

(Ya‘nī çünkim sizüñ ġarażıñız öyle olmaḳdır)

Ya‘nī Yūsuf'ı arañızdan çıḳarmaḳdır.

برین وجه میباید کرد

Berīn vech mībāyed kerd

(Bu vechle eylemeklik gerekdir)

جامی ابنای زمان از قول حق صمند وبکم

Cāmī ebnā-yi zamān ezḳavl-i ḥaḳ ṣummend u bukm

(Ey Cāmī ḥażretleri, zamānıñ çocuḳları ḥaḳ sözden, ṣaġır, dilsizdir)

نام ایشان نیست عند الله بجز شر الدواب

Nām-i īşān nīst ‘indellâh becoz şerru'd-devāb

(Anlarıñ nāmları ‘indellâhda şerrü'd-devābdan ġayrı degildir)

Ya‘nī yeryüzünde yürilen[106] ḥayvānātıñ şerrīsidir.

در لباس دوستی سازند کار دشمنی

Derlibās-i dostī sāzend kār-i duşmenī

(Dostluḳ libāsında düşmanlıḳ işini düzerler)

حسب الإمکان واجبست از کید ایشان اجتناب

Hasbu'l-imkān vācibest ezkeyd-i īşān ictināb

(Mümkin olduḳça anlarıñ mekr ü ḥīle [vü] ḫud‘alarından ictināb ėtmek vācibdir)

شکل ایشان شکل انسان فعلشان فعل سباع

Şekl-i īşān şekl-i insān fi‘l-i īşān fi‘l-i sibā‘

(Anlarıñ şeklleri insān şeklidir, anlarıñ işleri ve yırtıcı ḥayvān işidir)

هم ذئاب فی ثیاب او ثیاب فی ذئاب

---

[106] *çiftleşmek. Bk. Türk Dil Kurumu Yayınları Sayı:211/11 *“Türkiyede Halk Ağzından Derleme Sözlüğü XI U-Z”*, TTK, Ankara, 1979

Hum z̲i’āb[un] fī s̲iyabi ev s̲iyab[un] fi z̲i’āb

(Hum anlar ḳurd dėrler ise de ya‘nī elbise içinde ḳurddurlar yāḫud elbise ḳurd içindedir)

Ya‘nī yā anlar insān elbisesinde, içleri ḳurddur yāḫud elbisedir ḳurd içinde.

آورده اند که برادران یوسف بر قول یهودا

Āverde'end kĭ berāderān-i Yūsuf berḳavl-i Yehūdā

(Rivāyet olunur kĭ Yūsuf'uñ birāderleri ḳarındaşı olan Yehūdā'nıñ ḳavli, sözi üzerine)

149

متفق شدند ونزد پدر آمده

ṣaḥīfe (145)

Muttefiḳ şodend u nezd-i peder āmede

(Müttefiḳ oldılar ve pederleri yanına geldi)

کفتند فصل بهار رسیده وسبزه دمیده

Goftend faṣl-i bahār resīde vu sebze demīde

Yūsuf'uñ birāderleri Ḥażret-i Ya‘ḳūb'a dėdiler

(Bahār faṣlı ėrişmiş ve yeşillik ẓāhir olmuş)

چه شود که یوسف را با ما بصحرا فرستی

Çĭ şeved kĭ Yūsufrā bāmā beṣaḥrā firistī

(Ne olur kĭ Yūsuf'ı bizimle ṣaḥrāya gönderesiñ)

تا روزی بتماشا وتفرج بکذارند

Tā rūzī betemāşā vu teferruc bug̲zārend

(Ḥattā bir gün temāşā vü teferrüc ėtsünler)

یعقوب فرمود که از هجر حسن بهار رخسار یوسف

Ya‘ḳūb fermūd kĭ ezhecr-i husn bahār-i ruḫsār-i Yūsuf

(Ya‘ḳūb buyurdı-kĭ Yūsuf'uñ yanaġınıñ bahārı, hüsni hicrinden)

چون بلبل خزان دیده خواهم بود روا مدارید که

Çun bulbul ḫazān dīde ḫ^{v}āhem būd revā medārīd kĭ

(Revā [vü] lāyıḳ degildir kĭ bülbül gibi benim gözüm ḫazān olmaḳ ister, bu da revā [vü] lāyıḳ degildir)

شما در کلزار باشید ومن در خانهٔ بخار هجر کرفتار باشم

Şumā dergulzār bāşīd u men derḫāne-i beḫār-i hicr giriftār [ne]bāşem

(Siz gülzārda olasıñız, ben hicrān dikeni ḫānesinde ṭutulmuş olmam)

حریفان در بهار عیش خندان

Ḥerīfān derbahār-i ‘ıyş ḫandān

(Ḥerīfler ‘ıyş ü ‘işret bahārında gülici)

من اندر کنج غم چون دردمندان

Men ender-i kunc-i ġam derdemendān

(Ben ġam bucaġı içinde dermendānlar-)

-gibi mükedder ü maḥzūn

فرزندان از یعقوب درمانده

Ferzendān ezYa‘ḳūb dermānde

(Çocuḳlar Ya‘ḳūb'dan ‘āciz ḳaldılar)

Ya‘nī Ya‘ḳūb'uñ kelāmına muḳābele ėdemediler.

پیش یوسف آمدند و کفتند موسم کل

Pīş-i Yūsuf āmedend u goftend mevsim-i gul

(Yūsuf'uñ öñüne geldiler, dėdiler gül mevsimi)

دو سه روزیست غنیمت دانید که

Dū-se rūzīst ġanīmet dānīd kĭ

(İki-üç gündür ġanīmet biliñiz kĭ)

دکر نوبت تاراج خزان خواهد بود

Diger nevbet tārāc-i ḫazān ḫᵛāhed būd

(Başḳa vaḳt tārāc-ı ḫazān ister olmaḳ dėdiler)

یوسف نام تماشا شنیده خاطر مبارکش متوجه شد

Yūsuf nām-i temāşā şenīde ḫāṭır-i mubārekeş muteveccih şod

(Yūsuf temāşā nāmını işitdi, anıñ mübārek ḫāṭırı teveccüh ėtdi)

Ya‘nī temāşā ve ṣaḥrā cānibine gitmegi emel [ü] ārzū eyledi.

وبا برادران پیش پدر آمده

Ve bāberāderān pīş-i peder āmede

(Birāderleriyle berāber pederiniñ öñüne geldiler)

التماس اجازت نمود

İltimās icāzet numūd

(İẕn vėrmegi iltimās gösterdi)

Ya‘nī ricā ėtdi-kĭ pederi ruḫṣat ü izn vėrsün.

مضمون این مقال بعرض رسانیده

Mażmūn-i īn maḳāl be‘arż resānīde

150

(Bu sözüñ mażmūnı pederine ‘arża ulaşdı)

Ya‘nī bir-iki mevsim-i bahār olub temāşā [vü] teferrüc vaḳti oldıġı ve bu gibi sözler kĭ birāderleri Yūsuf'a söylemiş idi, işte bu sözleriñ mażmūnı Ya‘ḳūb'a ‘arża ulaşdı.

زین تنکنای خلوتم خاطر بصحرا می کشد

Z'īn tengnā-yi ḫalvetem ḫāṭır beṣaḥrā mīkeşed

(Bu tār [ü] teng olan ḫalvetdeyim, ḫāṭır ṣaḥrā çeker deyu pederine ‘arż ėtdi)

کز بوستان باد سحر خوش میدهد پیغامرا

K'ez bustān bād-i seḥer ḫoş mīdehed peyġāmrā

(Zīrā būstāndan bād-ı seḥer ḫoş, güzel ḫaber vėrir-)

-deyu böylece bunları pederine ‘arż ėtdi

يعقوب در فكر دور ودراز افتاد

Ya‘ḳūb derfikr dūr u dirāz uftād

(Ḥażret-i Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām'ıñ fikri dūr ü dirāza düşdi)

Ya‘nī uzun uzun efkārlara düşdi, lâkin çāre nedir? Hīç. Taḳdīr-i İlâhī birini bulacaḳdır ‘azīzim.

نيك خواهيم وبغايت بر وى مهربان

Nīk ḫ^{v}āhīm u beġāyet bervey mihribāñ

Birāderleri dėdi-kĭ pederine:

(Biz eygü isteriz ve ġāyet anıñ üzerine muḥabbetlüyüz)

Ya‘nī bizden dā’imā aña eygülük gelür ve biz aña ziyāde muḥabbet ėderiz dėdiler. (Aşlı var ise ‘Arab olayım)

آنكه شما ببريد او را از پيش من

Ānkĭ şumā beberīd ūrā ezpīş-i men

(Ol vaḳt kĭ siz Yūsuf'ı benim öñümden iletürsüñüz)

اين هم از تأثير حكمست وقدر

Īn hem ezte’s̱īr-i ḥikmetest u ḳadr

(Bu daḫı ḥikmet ü ḳader-i İlâhī'niñ te’s̱īrindendir)

چاه مى بينى ونتوانى حذر

Çāh mī-bīnī vu netevānī ḥaz̲er

(Ḳuyuyı görürsüñ, ḥaz̲er ėtmege ḳādir degilsiñ)

Mümkin degildir, ḥazer ėtme zirā ḳader ü ḳażānıñ te’s̱īrinden ḥazer ėtmege ḳādir olmamaḳ.

ازو بیخبران باشید بسبب تماشا

Ezū bī-ḫaberān bāşīd besebeb-i temāşā

(Pederi dėdi-kĭ temāşā sebebiyle ḳurt gelüb Yūsuf'ı ekl ėtmekden andan ḫabersizler olursuñuz)

از ان ترسم کزو غافل نشینید

Ezān tırsem kezū ġāfil nişīnīd

*(Ondan ḳorḳarım-kĭ ondan ya‘nī ḳurt gelüb yemesinden ġāfil otururs*uñuz*)*

ز غفلت صورت حالش نبینید

Ziġaflet ṣūret-i ḥāleş nebīnīd

(Ġafletden anıñ ṣūret-i ḥālini görmezsiñiz)

درین دیرینه دشت محنت انکیز

Derīn dīrīne-i deşt-i miḥnet engīz

(Bu miḥnet ḳoparıcı eski köhne ova, ṣaḥrāda)

کهن کرکی برو دندان کند تیز

Köhn-i gorgī berū dendān koned tīz

(Eski, ‘atīḳ ḳurt anıñ üzerine-

151

-dişlerini keskin ėder)

وحال آنکه ما کروهی توانا

Ve ḥāl-i ān kĭ mā gurūhī-i tevānā

(Yūsuf'uñ birāderleri dėdiler kĭ ḥālbukĭ ol vaḳt biz tüvānā, ṣāḥib-i ḳuvvet ü ḳudret gürūhundanız)

وقوی هیکلیم که هر یکی از ما

Ve ḳavī heykelīm kĭ her yekī ezmā

(Daḫı ḳavī heykel insān ādemleriz kĭ bizden her birimiz)

با ده شیر در محار به مقاومت میتواند کرد

Bā-deh şīr dermuḥārebe muḳāvemet mītevāned kerd

(On aslana muḥārebede muḳāvemet eylemeklik mümkindir)

- dėdiler.

بدرستی که ما آن وقت برادر را بکرك دهیم

Bedorostī kĭ mā ān vaḳt berāderrā begorg dehīm

(Doġrılıḳ bu kĭ ol vaḳt kĭ biz birāderimiz Yūsuf'ı ḳurda vėrirsek)

هر آیینه زیانکاران باشیم

Her āyine ziyānkārān bāşīm

(Elbette ziyān işlemiş oluruz)

-dėdiler.

وصل میسر نشود جز بقطع

Vaṣl muyesser neşeved coz beḳaṭ‘

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a vāṣıl olmaḳ müyesser olmaz dünyā vü māfīhādan ḳaṭ‘ olmadan ġayrı)

قطع نخست از همه ببرید نست

şaḥīfe (146)

Ḳaṭ‘-i noḫost ezheme beberīdenest

(Birinci ḳaṭ‘ cümleden kesilmekdir)

Ya‘nī māsivādan ve cümleden kesmekdir birinci ḳaṭ‘ dėmekdir.

پس آن هنکام که برادران ببردند یوسف را

Pes ān hengām kĭ berāderān bebordend Yūsufrā

(İmdi ol vaḳt kĭ birāderleri Yūsuf'ı iletdiler)

Ya‘nī Yūsuf'ı alub gitdiler dėmekdir

Ḳāle'l-Kāşifī

چون تعویذی بر بازویش بست

Çun taʿvīzī berbāzūyeş best

(Çünkĭ ḥamā’ili Yūsuf'uñ bāzūsuna ya‘nī ḳoluna baġladı)

وبمشایعه فرزندان تا شجرة الوداع که

Ve bemeşāyi‘a ferzendān tā *Şeceretü'l-Vedā‘* kĭ

(Oġullarını teşyī‘e içün Şeceretü'l-Vedā‘ dėnilen maḥalle kĭ)

بر دروازۀ کنعان بود بیرون آمد

Berdervāze-i Ken‘ān būd bīrūn āmed

(Ken‘ān şehriniñ büyük ḳapusı üzre idi)

-Oradan ṭaşra geldi Ḥażret-i Ya‘ḳūb teşyī‘e içün dėmekdir.

ویوسف را در کنار کرفته کریه کنان آغاز وداع کرد

Ve Yūsuf-rā derkenār girifte girye kenān āġāz vedā‘ kerd

(Ḥażret-i Ya‘ḳūb Yūsuf'ı ḳucaġında ṭutmuş aġlayaraḳ vedā‘a ibtidā eyledi)

دل نمی خواست جدایی ز تو اما چه کنم

Dil nemī ḫ^{v}āst cudāyī zitu ammā çĭ konem

(Göñül istemez senden ayrılmaḳ ammā ne ėdeyim)

دور ایام نه بر قاعده دلخواهست

Devr-i eyyām ne-berḳā‘ide-i dil-ḫ^{v}āhest

(Eyyāmıñ devri gö[ñü]l istedigi ḳā‘ide üzerine degildir)

Ya‘nī eyyām-ı felek herkesiñ istedigi gibi devr ėtmez dėmekdir.

تجری الریاح بما لا تشتهی السفن

Bu ḥamā’il dėnilen nüsḫa degil idi, Cebrā’īl İbrāhīm ‘Aleyhi's-selām'ıñ nāra ilḳāsında cennetden getürmüş gömlekdir, işte anı ḥamā’ili gibi muḥāfaẓa içün ḳoluna baġladı

Tecrīu'l-riyāḥ bimā lāteştehiyyu'l-sifen

(Rūzgār eser, şol şey' ile kĭ gemineniñ-

152

sefīneniñ istedigi rūzgār degildir)

Ya'nī sefīneniñ ārzū vü emel ėtdigi rūzgār esmiyor dėmekdir.

یوسف کفت ای پدر سبب کریه چیست

Yūsuf goft ey peder sebeb-i girye çīst

(Yūsuf dėdi, ey peder aġlamaġa sebeb nedir)

-deyu su'āl ėtdi.

کفت ای یوسف ازین رفتن تو رایحه اندوهی عظیم

Goft Ey Yūsuf ezīn reften-i tu rāyiḥa-i endūhī-i 'aẓīm

(Ya'ḳūb dėdi, ey Yūsuf, seniñ bu gitmekliginde 'aẓīm [ü] büyük bir ġuṣṣa [vü] keder ḳoḳusı)

بمشام دل میرسد

Bemeşām-i dil mīresed

(Göñül meşāmmına ulaşmış)

ونمی دانم که سرانجام کار بکجا خواهد کشید

Ve nemī dānem kĭ serencām-i kār kocā ḫ^{v}āhed keşīd

(Daḫı bilmiyorum-kĭ işiñ netīcesi, 'āḳıbeti ḳangı yere ve maḥalle ister çekmek dėdi)

باری لا تنسنی فانی لا أنساك

Bārī lātensenī fānī lā-ensāk

(Ḥażret-i Yūsuf ʿaleyhi's-selām dėdi-kĭ bārī beni unutma, ben-de seni unutmam dėdi)

فراموشی نه شرط دوستانست

Ferāmūşī ne-şarṭ-i dūstānest

(Unutmaklıḳ dostlarıñ şarṭı degildir)

Ya‘nī dostlar unutmazlar.

پس فرزندانرا در باب محافظه یوسف مبالغه بسیار فرمود

Pes ferzendānrā derbāb-i muḥāfaẓa-i Yūsuf mubālaġa-i bisyār fermūd

(İmdi Ya‘ḳūb ‘Aleyhi's-selām Yūsuf'uñ muḥāfaẓası bābında oġullarına ziyāde, çoḳ mübālaġa buyurdı)

Vāh vāh, çĭ fā’ide‘azīzim? Ḥaḳ selāmet vėrsün.

یعقوب در ایشان مینکریست

Ya‘ḳūb derīşan mīnigerīst

(Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām anlara naẓar ėderdi)

Ya‘nī anlar yola revān oldılar, Ya‘ḳūb da arḳalarından baḳdı, naẓar ėderdi,

واز شوق لقای فرزند ارجمند می کریست

Ve ezşevḳ-i liḳā-yi ferzend-i ercumend mī-girīst

*Ercümend; ḳıymetlü dėmekdir

(Daḫı ḳıymetlü olan oġlunuñ liḳā-yı şevḳinden aġlar idi)

İşte buraya yürekler dayanmaz. Ṣūfī aġla, ḳoca felek aġla.

هنوز سرو روانم ز چشم ناشده دور

Henūz serv-i revānem ziçeşm nāşode dūr

(Elān serv-i revānım gözden uzaḳ, dūr olmuş idi)

دل از تصور دوری چوبید لرزانست

Dil eztaşavvurī-i dūrī çu bīd lerzānest

(Göñül seniñ uzaḳlıgıñ taşavvurundan sövüd aġacı gibi lerzāndır)

Ya‘nī sövüd aġacı rūzgārdan titrediği gibi titrer dėmekdir.

و چون فرزندان از نظر وی غائب شدند

Ve çun ferzendān eznaẓar-i vey ġā’ib şodend

(Çünkĭ çocuḳlar Ya‘ḳūb'uñ naẓarından ġā’ib oldılar)

Ya‘nī ḫayli mesāfe ḳaṭ‘ ėdüb daha Ya‘ḳūb anları görmedi-

153

-dėmekdir.

روی بکنعان نهاد

Rūy beKen‘ān nehād

(Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām yüzini Ken‘ān şehrine, memleketine ḳoydı)

Ya‘nī ‘avdet ü ric‘at ėtdi şehre dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

در خاك خوری کرسنه وتشنه بر وی می کشیدند

Derḫāk-i ḫorī gorosne vu teşne bervey mī-keşīdend

(Ḫor ü ḥaḳīrliḳ ṭopraḳında aç ve ṣusuz yüzi üzerine çekdiler)

Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi's-selām'ı ḳarındaşları böylece ḥaḳāret ėtdiler, artıḳ var ḳıyās ėt dünyāyı ‘azīzim.

تا بهلاك نزدیك رسید

Tā behelāk nezdīk resīd

(Ḥattā helāke yaḳīn ulaşdı ya‘nī helāk derecesine geldi.)

Ḳāle'l-Kāşifī

هفتاد کز عمق یافت یا زیاده

Ḫeftād kez ‘umḳ yāft yā ziyāde

(Ḳuyunuñ derinligi yetmiş arşun buldı, yā ziyāde idi)

dėmekdir

Ḳāle'l-Kāşifī

*Kez; arşun dėmekdir

از حضرت ملك أعلى خطاب

EzḤażret-i Melik ā‘lá ḫiṭāb

(Melik-i ā‘lā olan Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ḫiṭāb)

ṣaḥīfe (147)

بطائر آشيان سدرة المنتهى رسيد كه

Beṭā’ir-i āşiyān-i Sidretu'l- Muntehá resīd kĭ

(Sidretü'l-Müntehā'nıñ yuvalarında olan ḳuşlara ulaşdı-kĭ)

Ya‘nī orada olan melā’ike-i kirām ḥażerātına ṭaraf-ı İlâhī'den emr ü fermān ulaşdı kĭ *“İdrik ‘abdī”* ‘abdime, ḳuluma yetiş deyu.

جبريل پيش از انكه يوسف به تك چاه رسد

Cibrīl pīş ezānkĭ Yūsuf beteg-i çāh resed

(Ḥażret-i Cibrīl andan evvel kĭ Yūsuf ḳuyunuñ dibine ulaşa)

Ya‘nī ulaşmazdan evvel Cibrīl aña ulaşdı.

بوى رسد واو را با بنجه مقدسه خود كرفت

Bevey resed u ūrā bābence-i makdese-i ḫod girift

(Aña ulaşdı ve Yūsuf'ı kendüsünüñ maḳdesi olan ḳanadıyla ṭutdı)

وبر بالاى حجر كه در تك چاه بود بنشانيد

Ve berbālā-yi ḥacer kĭ derteg-i çāh būd benişānīd

(Daḫı ḳuyunuñ dibinde olan ṭaşıñ üzerine oturtdı)

واز طعام وشراب بهشت بوى داد

Ve ezṭa‘ām u şerāb-i bihişt bevey dād

(Cennet ṭa‘ām ü şerābından aña vėrdi)

پيراهن خليل كه تعويذوار بر بازو داشت در پوشانيد

Pīrāhen-i Ḫalīl kĭ te‘vīẕvār berbāzū dāşt derpūşānīd

(Ḥażret-i İbrāhīm Ḫalīl'iñ kĭ gömlegi, ḥamā’ili gibi ḳolunda ṭutdı, o gömlegi Yūsuf'uñ üzerine örtdi)

Ya‘nī Ya‘ḳūb o gömlegi nüsḫa vü ḥamā’ili gibi Yūsuf'uñ ḳoluna baġlamış idi, anı çözüb üzerine örtdi dėmekdir.

Meṡnevī cildi: Cild 6/6, ṣaḥīfe 355, 267

Fī'l-Meṣnevī

ذره ذره كاندرين ارض وسماست

Ẕerre ẕerre k'anderīn arż u semāst

(Zerre ẕerre bu arż ü semā içre vardır)

جنس خود را هر يكى چون كهرباست

Cins-i ḫodrā her yekī çun kehrubāst

154

(Beher-ḥāl kendi cinsini her biri kehrübā gibidir)

Ya‘ni ḳaçan bir kimse kendisi Ḥaḳ'dan ġāfil olsa ve ġayrı vü sivā mertebesinde ḳalsa lābüdd Ḥaḳ'dan ġāfil olanlara mā’il olur ve eger ehl-i Ḥaḳ olsa ve Ḥażret-i Haḳḳ'ı müşāhede ḳıls

الجنس الى الجنس يميل

“El-cinsü ile'l-cinsi yemīlü”

mūcibince yine kendi cinsine meyl ḳılur

Kehrübār ṣamanı, çöpi nice cezb ėder ise herkes kendi cinsini hem kendisine öyle cezb ėder.

ضد را با ضد إيناس از كجا

Żıdrā bāżıdd īnās ezkocā

(Żıd ile żıddıñ ünsiyyeti ḳanddendir)

Ya‘nī żıd żıd ile ünsiyyet ėdemez.

Nesnās-ı ādem-hār, ādem şeklinde bir nevi‘ maḫlūḳdur dėmişler veyāḫud nısf-ı ādem gibi bir gözi var, bir eli var, bir ayaġı var, bir nevi‘ tā’ifedir deyu taḥḳīḳ eylemişlerdir.

با امام الناس نسناس از كجا

Bā-imāmu'l nāss nesnās ezkocā

(Nāssıñ imāmıyla maymūn ḳandindendir)

Ya‘nī nāssıñ imāmı olan ḫalīfe ile maymūn bir midir, ḥāşā ṣümme ḥāşā.

*Nesnās; maymūn dėnilen hayvānıñ ismidir

اين قدر كفتيم باقى فكر كن

Īn ḳadr goftīm bāḳī fikr kon

(Bu ḳadar söyledim, bāḳīsini fikr eyle)

فكر را جامد كند رو ذكر كن

Fikrrā cāmid koned rev ẕikr kon

(Fikr cāmid olur, ṭonar, git ẕikru'llâh eyle)

Kĭ ṭonmaḳdan ḳurtulsun, ṭonı çözülsün ḥarāret-i zikrü'llâh ile ‘azīzim.

ذکر آرد فکر را در اهتزاز

Ẕikr āred fikrrā derihtizāz

(Ẕikr getür, ẕikrü'llâh fikri cünbüş-i ḥarekete getürür)

Meŝnevī cildi: Cild 6, ṣaḥīfe 175

Ya‘nī ṭonmuş zihniñ açılur dėmekdir.

ذکر را خورشید این افسرده ساز

Ẕikrrā ḫorşīd īn efserde sāz

*İhtizāz; ṣallanmaḳ, ḥareket ėdüb feraḫ [ü] ibtihāc sebebiyle ṣıçrayub ḳalmak

Ẕikrü'llâh güneşidir bu ṭonmuş olan fikriñ ẕikrüllâh rūz ile kĭ donmuş fikriniñ donları güneş sebebiyle açılsun dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

وما وحی فرستادیم سوی او که

Ve mā vaḥy firistādīm sūy-i ū kĭ

(Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ biz vaḥy gönderdik o Yūsuf'uñ ṭarafına)

اندوهناك مباش بیرون زحضیض جاه

Enduhnāk mebāş bīrūn ziḥażīz-i çāh

(Ġuṣṣa vü ġammlu olmaya, ḳuyunuñ dibinden ṭaşra yine ulaşdırırız)

وبرارانرا بحاجتمندی نزدیك تو آریم

Ve berāderānrā beḥācetmendī nezdīk-i tu ārīm

(Daḫı birāderlerini ḥācet-men[d]lik ile iḥtiyāc ile seniñ yanına getüririz deyu buyurdı)

-böylece vaḥy-i İlâhī oldı ‘azīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

بصبر کوش دلا روز هجر فائده چیست

Beṣabr gūş dilā rūz-i hicr fa’ide çīst

(Ey dil, ey göñül, ṣabra çalış, başara sa‘y eyle, hicret güni fā’ide nedir)

Ya‘nī buradan ayrılmaḳlıḳ gününde ṣabrıñ fā’idesi nedir?

طبیب شربت تلخ از برای فائده ساخت

Ṭabīb-i şerbet-i telḫ ezberā-yi fā’ide sāḫt

(Ṭabībiñ acı şerbeti fā’ide içün düzdi)

Ya‘nī ḥekīm acı şerbeti ne içün yapdı, vėrdi-

155

-fā’ide olsun içün; işte ṣabr da böyle acıdır lâkin çoḳ fā’idesi vardır.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

جایی که برق عصیان بر آدم صفی زد

ما را چه کونه زیبد دعوئ بی کناهی

Cāyī kĭ berḳ-i ‘iṣyān berĀdem-i ṣafī zed

Mārā çĭ güne zībed da‘vī-i bī-gunāh

(Şol yer kĭ ‘iṣyān berḳi Ādem-i ṣafī üzre urdı, bize günāhsızlıḳ da‘vāsı nice yaraşur)

Ya‘nī bir dergāh-ı ‘ālī kĭ berḳ-i ḳażā ve ‘aḳılları müteḥayyir ḳılıcı şu‘le ve ḥikmet-i Ḫüdā Ādem-i ṣafī ‘aleyhi's-selām üzre urdı, bize günāhsızlıḳ ve noḳṣānsızlıḳ da‘vāsı nice lāyıḳ olur kĭ evṣāf-ı beşeriyyet ve nice

Ya‘nī faḳr ü fenānıñ faẓīletini bu ḳadar dėdiñ, bāḳīsini sen fikr eyle kĭ kendi derūnunda faḳr ü fenānıñ bāḳī esrārını ve fezā’ilini hem kḳvvet-i fikriyye vāṣıtasıyla bulasıñ ve yoḳluḳ ne dėmekdir anı ḥaḳīḳatle bilesiñ ammā derūnunda olan ḳuvvet-i fikriyye eger cāmid olduysa ve bürūdet-i hevā-yı nefsāniyye ile donduysa yüri Allâh'ı ẕikr eyle zīrā fikri ḥarekete getürür; ẕikr-i Haḳḳ'ı bu donmuş olan fikriñ ḫurşīdi rūz kĭ ḫūrşīd-i enver müncemid olan ayı niçe müẕāb eylerse ẕikr-i İlâhī daḫı müncemid-

ṣaḥīfe (148)

-olan fikri öyle eridüb āb-ı revān gibi eyler, tā kim āb-ı ‘ālem-i bāṭına sereyān ü cereyān eyleyüb ol fikri ḥaḳīḳate vāṣıl olmaġla ḳābil olur

*Zībed; yaraşur dėmekdir

şeyṭāndan aḫbeṯ a‘dā-yı adüvv olan nefs-i emmāre-i bi’s-sū’ bizim iledir, hemān bize i‘tirāf-ı taḳṣīrātla

ربنا ظلمنا انفسنا و ان لم تغفر لنا و ترحمنا لنكونن من الخاسرين

“Rabbenā ẓalemnā enfüsenā ve in-lem taġfir-lenā ve terḥamnā le-nekūnenne mine'l-ḫāsirīn” [107] āyet-i kerīmesi sırrınca *tażarru‘ ü niyāzdan ġayrı ṭarīḳ yoḳdur* ‘azīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

کسوت خواجکی وخلعت شاهی چه کند

Kisvet-i ḫᵛācegī vu hil‘at-i şāhī çĭ koned

(Efendilige maḫṣūṣ olan elbise ve pādişāhlıġa maḫṣūṣ olan ḫil‘at ne ėder?)

هر کرا غاشیه بندکیت بر دوش است

Her kerā ġāşiye-i bendegiyyet berdūş'est

(Her kim-kĭ bendeliḳ ġāşiyesi omzı üzredir)

Ya‘nī sāyisleriñ omuzlarında ḥayvānıñ ġāşiyesi pūşīde oldıġı gibi seniñ-de bendelik, ḳulluḳ ġāşiye-i iftiḫārı anıñla müftehir ol ‘azīzim, omzunda oldıġı ḥālde artıḳ bu ġāşiyeyi unudub-da ben efendiyim, ben paşayım, ben pādişāhım dėmeniñ fā’idesi nedir, hīç evhām [ü] ḫayālātdır sulṭānım.

کریستن پیدا کردن

Girīsten peydā kerden

(Aġlamaḳlıġı āşikāre vü iẓhār eylemek)

dėmekdir.

Meṩnevī cildi: Cild 5, ṣaḥīfe 69

Ve fī'l-Meṩnevī

زارئ مضطر نشسنه معنویست

[107] Dediler ki: “Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz.” (7:23)

Zārī-i mużṭarr-i teşne ma‘nevīst

(Teşne olan mużṭarrın zārīligi ma‘nevīdir)

زارئ سرد دروغ آن غویست

Zārī-i serd-i durūġ ān ġavīst

(Serd-i dürūġuñ zārīligi ġavīniñ lāyıḳıdır)

Ya‘nī şol kimesne kĭ teşnelikden mużṭarr ola ve zārīlik ḳıla. Anıñ zārīligi ma‘nevīdir ve ḥaḳīḳatdir, maḥall-i merḥamet olan luṭf ü iḥsāna maẓhar gelen zārīlik bu güne zārīlikdir ve ammā-

156

-ol dürūġ olan serd-i zārīlik ġavī olan kimesneniñ lāyıḳıdır kĭ kiẕb ile nāle ve zārīlik eyler, lâkin anıñ nāle ve zārīligi bārid olub kimseye te’s̱īr ėtmez ve cezb-i merḥamet eylemez.

ە كه درونشان
پررشك علتست

Kĭ derūnişān pur reşk ‘illetest

كريه اخوان يوسف حيلتست

Girye-i eḫvān-i Yūsuf hīletest

(Ḥażret-i Yūsuf ‘aleyhi's-selām'ıñ birāderleriniñ girye vü zārīleri mekr ü ḥīletdir)

5- *Zīrā anlarıñ derūnı Yūsuf'a reşk ü ḥased eylemelerinden pür‘illetdir*. Pes Yūsuf ‘aleyhi's-selām ḥaḳḳında aġlamaları ve zārīlik eylemeleri bī-ma‘nā oldı.

Ḳāle'l-Kemālü'l-Hocendī

şaḥīfe (149)

بوصل صحبت يوسف عزيز من مشتاب

Bevaṣl-i ṣoḥbet-i Yūsuf ‘azīz-i men meşitāb

(Yūsuf'uñ ṣoḥbetine vuṣlat benim ‘azīzim, ta‘cīl eyleme)

جمال يار نبينى مكر بصبر جميل

Cemāl-i yār nebīnī meger beṣabr-i cemīl

(Yāriñ cemālini görmezsiñ, illā meger güzel olan ṣabr ile görürsün)

dėmekdir.

فقیر وخسته بدرکاهت آمدم رحمی

Faḳīr u ḫaste bedergāhet āmedem raḥmī

(Faḳīr ü ḫasteniñ dergāhına geldim merḥamet eyle)

Ya‘nī yā Rabb, muḥtāc üża‘īf olaraḳ seniñ dergāhına yüz sürdüm, luṭf ü merḥamet eyle baña dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (150)

روز چهارم مژدهٔ نجات بوی رسید

Rūz-i çehārim mujde-i necāt bevey resīd

(Dördünci güni Yūsuf'a necāt müjdesi ulaşdı)

Ya‘nī ḳuyuya ilḳā olundıġıñ dördünci güni necāt buldı dėmekdir.

فروهشتن دلو

Furū heşten delv

(Koġayı aşaġı ṣarḳıtmaḳ)

dėmekdir.

ای یوسف آخر بهر تست این دلو در چاه آمده

Ey Yūsuf āḫir beher tust īn delv derçāh āmed

(Ey Yūsuf, āḫir, nihāyet netīce seniñ içündür, bu ḳoġa ḳuyuya gelmiş)

در معالم آورده که دیوارهای چاه

Der*Mu‘ālim* āverde kĭ dīvārhā-yi çāḥ

(Mu‘ālim nām tefsīrde rivāyet olunur kĭ ḳuyunuñ dīvārları)

بر فراق یوسف بکریستند

Berfirāḳ-i Yūsuf begrīstend

(Yūsuf'uñ firāḳından aġladılar)

Meṡnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 195

Fī'l-Meṣnevī

استن خانه از هجر رسول

Ustun-i ḥāne ezhicr-i Resūl

(Ḫāne sütūnı Ḥażret-i Resūl'üñ firāḳından)

ناله می زد همچوارباب عقول

Nāle mīzed hemçu erbāb-i ʻuḳūl

(Erbāb-ı ʻuḳūl gibi nāle urdı)

کفت پیغمبر چه خواهی ای ستون

Goft peyġamber çĭ ḫᵛāhī ey sutūn

(Peyġamber ʻaleyhi's-selām ol sütūna dėdi, ey sütūn ne istersiñ?)

کفت جانم از فراقت کشت خون

Goft cānem ezfirāḳet geşt ḫūn

(Ol sütūn Ḥażret-i Resūl ʻaleyhi's-selām'a dėdi, seniñ firāḳıñdan cānım ḫūn oldı)

Nāleme sebeb-

157

-budur dėdi.

ای مژده وشادمانی

Ey mujde vu şādmānī

(Ey müjde vü şādmānlıḳ)

-mesrūrluḳ olsun deyu nidā ėtdi.

Ḳāle'l-Kāşifī

او را آواز داد وکفت

Ūrā āvāz dād u goft

(Onlara āvāz vėrdi ve dėdi)

Ya‘nī ḳāfile kĭ aṣḥābına cemā‘ate āvāz ėtdi ve dėdi,

این پسریست که دلو را کران ساخته

Īn peserīst kĭ delvrā gerān sāḫte

(Bu bir peser, çocuḳdur kĭ ḳoġayı aġır, ṣaḳīl düzmüşdür)

Ya‘nī koġa aġır oldı, çıḳaramıyorum.

پس بمدد کاری او

Pes meded-i kārī-i ū

(İmdi o nidā ėdeniñ imdādına)

İşte yardım ėtmege geldiler.

یوسف را از چاه بر آورده

Yūsuf-rā ezçāh berāverde

(Yūsuf'ı ḳuyudan yuḳaru getürdiler)

چون آن ماه جهان آرا بر آمد

Çun ān māh-i cihān-ārā berāmed

(Çünkĭ cihān bezeyici ol māh [ü] ḳamer yuḳarı geldi)

ز جانش بانك یا بشری بر آمد

Zicāneş bāng-i yā beşerī berāmed

(Anuñ cānından ya‘nī ḳuyudan çıḳaraḳ ādemiñ cānından yā beşerī ṣadāsı yuḳaru geldi)

بشارت کز چنین تاریك چاهی

Bişāret k'ez çunīn tārīk-i çāhī

(Müjde [vü] tebşīr kĭ böyle ḳaranlıḳ ḳuyudan)

بر آمد پس جهان افروز ماهی

Berāmed pes cihān efrūz māhī

(İmdi yuḳaru geldi, cihān żiyālandıcı bir ay, bir ḳamer dėdi)

Ḳāle'l-Kāşifī

ببهای اندك وبی اعتبار

Bebahā-yi endek u bī-i‘tibār

ṣaḥīfe (151)

(Az, ḳalīl bahā ile ve i‘tibārsız akçe ile)

dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

هر آنکه کنج قناعت بکنج دنیا داد

Her ānkĭ kunc-i ḳanā‘at bekunc-i dunyā dād

Burada Yūsuf-ı Mıṣrī'den murād ḳanā‘at bucaġıdır

(Her kimesne kĭ ḳanā‘at bucaġını dünyā bucaġına vėrdi ya‘nī degişdi)

فروخت یوسف مصری بکمترین ثمنی

Furūẖt Yūsuf-i Mıṣrī bekemterīn ṯemenī

(Yūsuf-ı Mıṣrī'yi ziyāde noḳṣān, az, ḳalīl akçeye ṣatdı-)

-dėmekdir ‘azīzim.

کویند که نافع مولای عبد الله بن عمر که

Gūyend kĭ Nāfi‘ Mevlā-yi ‘Abdullâh bin ‘Ömer kĭ

(Söylediler kĭ Nāfi‘ Mevlā-yı ‘Abdullâh bin ‘Ömer kĭ)

استاد امام شافعی بود

Ustād-i İmām Ṣāfi‘ī būd

(İmām Şāfi‘ī'niñ üstādı idi)

آنکاه که مرد کفت این جایکه را

Āngāh kĭ mord goft īn cāygehrā

(Ölüm vaḳti dėdi, bu yeri bu maḥalli)

بکنید بکنیدند

Bekenīd bekenīdend

(Ḳazınız. ḳazdılar)

بیست وده هزار درم

Bīst u deh hezār direm

(Bīst, yirmide on; hezār, biñ ya‘nī otuz biñ dirhem ġuruş)

در سبوی پدید آمد

Dersebūyī pedīd āmed

(Bir destīde ẓāhir ü āşikār geldi)

Ya‘nī bir destīde içinde meydāna çıḳdı.

کفت آنکاه که از جنازهٔ من باز امده باشید

Goft āngāh kĭ ezcenāze-i men bāz āmede bāşīd

(Dėdi ol vaḳt-kĭ benim cenāzemden-

158

-girü gelmiş olursuñuz)

این بدرویش دهید

Īn bedervīş dehīd

(Bu dervīşe ya‘nī faḳīre vėriñiz)

او را کفتند یا شیخ چون تو کسی درم نهد

Ūrā goftend; “Yā şeyḫ çun tu kesī direm nehed”

(Oña dėdiler; “Yā şeyḫ, seniñ gibi bir kimesne aḳçe ḳoymaz”)

Ya‘nī böyle aḳçe kimesne iddiḫār ėtmiş dėdiler.

کفت بحق این وقت تنك

Goft beḥaḳḳ-i īn vaḳt-i teng

(Şeyḫ dėdi bu dar vaḳt ḥaḳḳı içün)

Ya‘nī ḥālet-i nez‘ dėmekdir.

زکاة وی بر کردن من نیست

Zekāt-i vey bergerden-i men nīst

(Anıñ ya‘nī o aḳçeniñ zekātı benim boynumda degildir)

Ya‘nī zekātını vaḳtiyle edā ėtdim dėmekdir.

وهرکز عیالان خود را بسختی نداشتم

Ve hergiz ‘iyālān-i ḫodrā besaḫtī nedāştem

(Daḫı aṣlā ve ḳat‘ā kendü ‘iyāl ü evlādlarımı çetinlik ya‘nī zaḥmet ü meşaḳḳatle ṭutmadım)

Ya‘nī anlardan ḳat‘ ile iddiḫār ėtmedim.

لکن هر کاه که مرا آرزویی بودی

Lâkin her gāh kĭ merā ārzūyī būdī

(Lâkin her vaḳt-kĭ baña bir ārzū vāṣıl olaydı)

Ya‘nī bir şey’ almaḳ murād ėderdim.

آنچه بدان آرزو بایستی دادن

Ānçĭ bedān ārzū bāyestī dāden

(Ol nesne ya‘nī ol aḳçeyi o ārzū vü emel ėtdigim şey’ vėrmeklik gerekdir)

درین سؤال افکندمی

Derīn su’āl efkendemī

(Bu su’āl ve ṭaleb içine düşerdim)

Ya‘nī ilerüde aḳçeye iḫtiyācım olub maḥlūḳdan su’āl ve ṭaleb ėtmek lāzımdır tefekküri içine düşerdim.

تا اکر مرا روز سختی پیش آید

Tā eger merā rūz-i saḫtī pīş āyed

(Ḥattā eger baña bir çetin gün öñüme gele)

Ya‘nī bir gün ziyāde iḥtiyāc baña gele

بدر سفله نباید رفتن

Beder-i sifle nebāyed reften

(Sefihleriñ ḳapusuna gerekmez gelmeklik)

Ya‘nī o iḥtiyāc içün denī, alçaḳ ādemleriñ ḳapusuna gitmek lāzım; işte o ḳapulara gitmemek içün bu aḳçeyi ḥıfẓ ėtdim dėdi.

Ḳāle'l-Kāşifī

وکفت آنکس که خرید یوسف را از اهل مصر

Ve goft ānkes kĭ ḫarīd-i Yūsufrā ezehl-i Mıṣr

(Daḫı dėdi ol kimesne kĭ Yūsuf'ı ṣatun almaḳ ehl-i Mıṣr'dan)

Ya‘nī ‘Azīz-i Mıṣr'dır kĭ Yūsuf'ı iştirā ėtmek ister idi.

Ḳāle'l-Kāşifī

چون خبر کاروان مدین بمصر آمد

Çun ḫaber-i kārvān-i Medyen beMıṣr āmed

(Çünkĭ Medyen kārvānınıñ ḫaberi Mıṣr'a geldi)

Ya‘nī Medyen şehrinden gelen kārvānıñ ḫaberi Mıṣr'a geldi,

وکماشتکان عزیز بسر راه کاروان آمده

Ve gomāşteğān-i ʿazīz beser-i rāh-i kārvān āmede

(‘Azīz-i Mıṣr'ıñ me’mūrları teftīş ėden żābıṭaları kārvānıñ yolunuñ başına geldiler)

یوسف را دیدند از لمعه جمال او

Yūsuf-rā dīdend ezlem‘a-i cemāl-i ū

159

(Yūsuf’ı gördiler, anıñ cemāliniñ lem‘asından)

شیفته وحیران باز کشته

Şīfte vu ḥayrān bāz geşte

(‘Āşıḳ ü ḥayrān girü oldılar)

Ya‘nī Yūsuf'uñ cemāliniñ pertev [ü] żiyāsına ‘āşıḳ olub girü ric‘at ėtdiler.

خبر بعزیز مصر بردند

Ḫaber be‘azīz-i Mıṣr bordend

(‘Azīz-i Mıṣr'a ḫaber iletdiler)

واو عاشق یوسف بود از کوش

Ve ū ‘āşıḳ-i Yūsuf būd ezgūş

(O ‘Azīz-i Mıṣr Yūsuf'a ḳulaḳdan ‘āşıḳ oldı)

والاذن تعشق قبل العین أحیانا

Ve el-‘uẕn ta‘şaḳu ḳable'l ‘ayn eḥyān[en]

(Ba‘żı kerre görmezden ol ḳulaḳdan ya‘nī istimā‘ ile insān ‘āşıḳ olur)

Nitekim cennetde olan *Burāḳ*'ıñ Efendimiz'iñ ism-i şerīfini istimā‘ ile ‘āşıḳ oldıġı gibi ‘aşḳ-ı mecāzīde birçoḳ vāḳi‘ olur ‘azīzim.

آراسته آن یار ببا زار بر آمد

Ārāste ān yār bebāzār berāmed

(Ol yār ol cānān bezenilmiş, zīnetlenmiş bāzāra geldi)

فریاد وفغان از در ودیوار بر آمد

Feryād u fiġān ezder u dīvār berāmed

(Feryād ü fiġān ḳapudan ve dīvārdan yuḳaru geldi)

Ya‘nī zī-rūḥ olan insān şöyle dursun, zī-rūḥ olmayan ḳuyular dīvārlardan āh [ü] efġān [ü] feryād geldi; Yūsuf'uñ cemāliniñ kemāl-i leṭāfetinden ‘azīzim.

خریداران دیکر لب به بستند

Ḫarīdārān-i dīger leb bebestend

(Dīger, başḳa alıcılar dudaġı baġladılar)

Ya‘nī ḳıymet ü bahāsı ol dereceye bāliġ oldı-kĭ başḳaları daha pey uramadılar dėmekdir.

پس زانوی خاموشی نشستند

Pes zānū-yī ḫāmūşī nişestend

(Bundan ṣoñra ḫāmūşluḳ diziniñ arḳasında oturdılar)

پی سر عرفان متن تار فکرت

Pey sır-i ‘irfān meten tār-i fikret

(‘İrfān sırrı içün sen fikir telini bükme, ḳıvırma)

*Meten; bükme, ḳıvırma,

*Tār; tel, timürden tel

Ya‘nī ‘ārifleriñ sırrına maẓḥar olmaḳ niyetinde bulunma, ol tarafa fikrini ṣarf ėtme.

خریدار یوسف مشو زین کلابه

Ḫarīdār-i Yūsuf meşev z'īn kelābe

(Yūsuf'uñ iştirāsında olma bu kelābe ile)

Ya‘nī ḫatunuñ birisi-de bāzāra gelüb elinde bir kelepçe pamuḳ ipligi var idi, anıñla Yūsuf'ı almaġa ṭālib oldı. İşte bu beytden murād ya‘nī seniñ sırr-ı ‘irfāna mālik olmaġa elinde sermāyeñ yoḳdur, o yolda ‘ameliñ yoḳdur, anıñ içün fikriñ telini oraya bükme, fā’idesizdir dėmek olur.

هر کسی از همت والای خویش

Her kesī ezhimmet-i vālā-yi ḫᵛīş

(Herkes kendi vālā vü ‘ālī olan himmetinden)

سود برد در خور کالای خویش

Sūd bered derḫor-i kālā-yi ḫᵛīş

(Fā’ide-

160

-iletür, kendüsüne lāyıḳ ü sezā olan ḳumāş ü metā‘dan)

dėmekdir.

شاید آنکه سود رساند ما را

ṣaḥīfe (152)

Şāyed ān-kĭ sūd resāned mārā

(Şāyed ol vaḳt-kĭ bize bir fā’ide ėrişür)

در کار ضیاع وعقار وسر انجام مصالح روزکار ما

Derkār-i żāyi‘ u ʿaḳār ve serencām-i meṣāliḥ ruzgār-i kār-i mā

(Tarla ve çiftlik işlerinde ve ‘aḳār-ı emlāk işlerinde daḫı bizim eyyāmımızıñ işimiziñ ṣonı ve ‘āḳıbetinde bize bir fā’idesi olur dėdi)

‘Azīz-i Mıṣr ehl-i beytine Yūsuf ḥaḳḳında böylece söyledi ‘azīzim.

بود هر کسی را دکرکونه رای

Buved her kesī-rā diğer güne rāy

(Her kimesneniñ dīger başḳa günā re’yi olur)

نباشد مکر آنچه خواهد خدای

Nebāşed meger ānçĭ ḫ͗ᵛāhed Ḫuday

(Olmaz, illā ol nesneyi-kĭ Ḫüdā-yı Müte‘āl Ḥażretleri ister)

İşte ancaḳ o olur dėmekdir.Yoḫsa herkesiñ re’yi ve efkārı gibi olmaz; ancaḳ Allâh'ıñ dilediği, istedigi olur ‘azīzim.

کعبه بنیاد خلیل آزرست

Ka‘be bunyād-i Ḫalīl-i Āzerest

(Mekke-i Mükerreme kĭ Beytü'llâh, Āzer'iñ oġlı Ḥażret-i Ḫalīl'iñ bināsıdır)

Ya‘nī o binā ėtdi.

ṣaḥīfe (153)

دل نظر کاه جلیل اکبرست

Dil naẓargāh-i Celīl-i Ekberest

(Gönül Celīl olan Ḥażret-i Allâh'ıñ naẓargāhıdır)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

مکن ز غصه شکایت که در طریق طلب

براحتی نرسید آنکه زحمتی نکشید

Mekon ziġuṣṣa şikāyet kĭ derṭarīḳ-i ṭaleb

Berāḥatī neresid ān kĭ zaḥmetī nekeşīd

(Guṣṣadan şikāyet eyleme zīrā ṭaleb yolunda bir rāḥata ėrişmedi ol kimesne kĭ bir zaḥmet çekmedi)

Ya'nī ḥāṣıl-ı kelām müşāhede-i Cemālü'llâh ve vuṣlat-ilāllâh ṭālibi olan kimesnelere rāh-ı 'aşḳda vāḳi' olan riyāżāt ü mücāhedāt ve pīrān-ı ṭarīkatleriñ cefāsına taḥammül ü ṭā'āt ve ālām ü ekdār ve eşedd-i beliyyāt cümlesine taḥammül ėdüb şikāyātdan ḥaẕer lāzımdır zīrā bu yolda zaḥmeti çekmeyen rāḥata ėrişmedi.

حتی تورمت قدما رسول الله صلی الله علیه و سلم

Hattá teverramet ḳademā resūlillâhi ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem[108] rāhına girişmedi 'azīzim.

Ḳale'l- Ḥāfıẓ

چه جورها که کشیدند بلبلان از وی

ببوی آنکه دکر نو بهار باز آمد

Çĭ cevrhā kĭ keşīdend bulbulān ezvey

Bebūy-i ānkĭ diger-i nevbahār bāzāmed

(Ne çoḳ cevrler kĭ bülbüller ḳışdan çekdiler, ol ümīd ile kĭ daḫı nevbahār girü gele)

[108] "Ayakları şişinceye kadar". Bk. Sahîh-i Buhari, "Li Yağfira Leke Allâhü Ma-Tekaddeme Babı", 4836; Sünen-i Nesâî, "el-İhtilâfü Alâ Âişe fî İhyâi'l-Leyl", 1644

Ya‘nī bülbül gibi āh ü feryād ile seher ṣayısız olan ‘āṣıḳ-ı ṣādıḳlar burada ‘aṣḳda ḳış gibi bārid-ṭabī‘at olan ‘avām-ı nāssdan nice ṣayısız eẕālar ve cevr ü cefālar çekdiler kĭ-

161

-ḥesāba gelmez, ol ümīd ile kĭ içlerinden ḳalebe ḥayāt vėrici ve rūḥa teraḳḳī ve neşv ü nemā vėrici nevbahār-tabī‘at bir mürşid-i kāmil girü ele gele ve kendüyi vāṣıl-ilāllâh ėde ‘azīzim.

نهان میداشت رازش در دل تنك

Nihān mīdāşt rāzeş derdil-i teng

(Sırrını tār [ü] teng olan göñlünde gizlü ṭutardı)

چوكان لعلی ولعل اندر دل سنك

Çu kān-i la‘l u la‘l ender dil seng

(La‘l ma‘deni gibi la‘li ya‘nī ḳırmızı yāḳūt ma‘deni dėmekdir; la‘l ṭaşıñ göñül içinde)

Ya‘nī ‘aşḳını ma‘den-i la‘le teşbīh ėdüb o ṭaşı göñlünde ḥıfẓ [ü] pinhān ėderdi dėmekdir.

زلیحا عشق را پوشیده می داشت

Zuleyḥā ‘aşḳ-rā pūşīde mī-dāşt

(Züleyḥā ‘aşḳını örtülü ṭutardı)

بسینه تخم را پوشیده میكاشت

Besīne toḫmrā pūşīde mīkāşt

(Sīneye, gövdesine, ṣadrına toḫumı ya‘nī ‘aşḳ ü muḥabbet toḫumunı gizlü, örtüli ekerdi, zer‘ ėderdi)

ولی سر میزد آن هر دم ز جایی

Velī ser mīzed ān her dem zicāyī

(Lâkin baş uruldı, ol ‘aşḳ her vaḳt bir yerden bir maḥallden)

Ya‘nī Züleyḫā ‘aşḳını ketm ėtmek isterdi lâkin ‘aşḳ ketm olur mı; her vaḳt bir yerden baş gösterirdi, ururdı, fenūsuñ żiyāsı gizlenür mi, güneş ṣaklanur mı?

همی کرد از برون نشو ونمایی

Hemī kerd ezbirūn neşv u nemāyī

(Dā’imā ṭaşradan neşv ü nemā ėtdi)

Ya‘nī ẓāhir-i ḥālinden neşv ü nemā olurdı, gitdikçe iş ‘alevlenürdi, bellü olurdı.

خوشست از بخردان این نکته کفتن

Ḫoşest ezbeḫredān īn nukte goften

(Ḫoş, güzeldir ‘aḳıllulardan bu nükte, bu rümūz söylemişlerdir).

که مشك عشق را نتوان نهفتن

Kĭ muşk-i ‘aşḳ-rā netvān nehoften

(Kĭ ‘aşḳıñ miskini mümkin degildir gizlemek, ṣaklamaḳ; hiç misk gizlenür mi?)

*Beḫıredān; ‘aḳıllu ādemler, ‘aḳl ṣāḥibleri dėmekdir

Nerede olsa ḳoḳusı meydāna çıḳar ‘azīzim.

اکر بر مشك کر در پرده صد توی

Eger bermuşk ger derperde ṣad tūy

(Eger misk üzerine yüz ḳat perde içinde ėdesiñ)

Ya‘nī miski yüz ḳat perdeniñ içine vaż‘ ėdesiñ;

کند غمازی از صد پرده اش بوی

Koned ġammāzī ezṣad perde'eş būy

(Ġammāzlıḳ ėder o yüz perdeden ḳoḳusı)

Ya‘nī yüz perdeden ḳoḳusı ġammāzlıḳḳ ėdüb ḫalka ifşā ėder kendüsüni.

نه آنست آنکه من در خواب دیدم

Ne ānest ān-kĭ derḫ^{v}āb dīdem

(O degildir, ānı-kĭ ben uyḳuda gördüm)

Ya‘nī Züleyḫā dėdi-kĭ benim rü’yāda gördigim bu ‘Azīz-i Mıṣr degildir dėdi.

162

بجست وجویش این محنت کشیدم

Becust u cūyeş īn miḥnet keşīdem

(Züleyḫā dėdi-kĭ o rü’yāda gördigim ġulāmı aramaḳ ṭaramaḳda bu miḥnet ü meşaḳḳati çekdim)

Ya‘nī Mıṣr'a ḳadar geldim odur ẓannıyla dėdi.

خدا را ای فلك بر من ببخشای

Ḫudārā ey felek bermen bebaḫşāy

(Ḫüdā ḥaḳḳı-çun ey felek, benim üzerime baḫş eyle)

-iḥsān eyle o maḥbūbı dėmekdir.

بروی من دری از مهر بکشای

Berūy-i men derī ezmihr bugşāy

(Benim yüzime ḳapuyı muḥabbetden aç)

Küşād eyle ya‘nī baña muḥabbet ḳapusunı küşād eyle dėdi.

مسوز از غم من بی دست و پارا

Mesūz ezġam men-i bī-dest u pārā

(Beni ġamdan yaḳma, destsiz ayaḳsız olan ben bī-çāreyi)

dėmekdir.

مده بر کنج من این اژدها را

Medeh bergenc-i men īn ejdehārā

(Benim ḫazīnem üzerine bu ejdehāyı vėrme)

Gūyā Züleyḫā ḥüsn [ü] cemālde bir ḫazīne gibidir; ‘Azīz-i Mıṣr aña nisbet[en] ejdehā gibidir.

زلیخا چون زغیب این مژده بشنود

Zuleyḫā çun ziġayb īn mujde bişnūd

(Çünkĭ Züleyḫā ġaybdan bu müjde vü tebşīri işitdi)

بشکرانه سر خود بر زمین سود

Beşukrāne ser-i ḫod berzemīn sūd

(Şükrāne olaraḳ kendü başını zemīn arżı üzerine sürdi)

بظاهر با همه کفت وشنو داشت

Beẓāhir bāheme goft u şinev dāşt

(Ẓāhirde cümle sözi ve işitmekligi ṭutardı)

Ya‘nī ẓāhirde gūyā anlar ile söz söylemek ve istimā‘-ı kelām ėderdi.

ولی دل جای دیکر در کرو داشت

Velī dil cā-yi dīger dergirū dāşt

(Lâkin göñül dīger yerde ve maḥallde rehīn ṭutardı)

*Dergirū; rehīn olmaḳ dėmekdir

Ya‘nī ẓāhiri anlar ile göñli rü’yāda görüb ‘āşıḳ oldıġı maḥbūbuyla idi dėmekdir.

نهی صد دسته ریحان پیش بلبل

Nehī ṣad deste reyḥān pīş-i bulbul

(Bülbülüñ öñüne yüz deste reyḥān ḳoyma)

نخواهد خاطرش جز نکهت کل

Neḫᵛāhed ḫāṭıreş coz nukhet-i gul

(*O bülbülüñ ḫāṭırı gülüñ ḳoḳusundan ġayrı istemez*)

*Nukhet; ḳoḳu ma‘nāsınadır

بیا جامی که همت بر کماریم

Biyā Cāmī kĭ himmet bergomārīm

(Ey Cāmī, gel kĭ himmet naṣb ėdelim)

Ya‘nī himmet ėdelim dėmekdir.

ز کنعان ماه کنعانرا برآریم

ZiKen‘ān māh-i Ken‘ānrā berārīm

(Ken‘ān şehrinden Ken‘ān'ıñ māhını, ḳamerini getürelim)

زلیخا با دل امید وارست

Zuleyḫā bādil-i ummīdvārest

(Züleyḫā göñülden ümīdvārdır)

Ya‘nī göñülden ümīd ėder, ṭutar.

نظر بر شاهراه انتظارست

Naẓar berşāhrāh-i intiẓārest

Meşḫūr cādde, dört yol aġzı olan yol üzerine intiẓār naẓarı ėder-

163

-ya‘nī

(Şāhrāh yola muntaẓırdır)

dėmekdir.

بخوابم روی زیبا وی نمودست

Beḫ^{v}ābem rūy-i zībā vey numūdest

(Uyḳuda rü’yāmda yüzi yaḳuşuklı zībā budur ẓāhir oldı, āşikāre oldı idi)

شکیب از جان شیداوی ربودست

Şekīb ezcān-i şeydā vey rubūdest

(Ṣabr Züleyḫā'nıñ şeydā olan cānından ḳaçmışdır)

Ya‘nī ṣabr ü ḳarārı ḳalmamuşdur.

درین کشور ز سودایش فتادم

Derīn kişver zisevdāyeş futādem

(Bu iḳlīmde anıñ sevdāsına düşdüm)

درین شهر از تمنایش فتادم

Derīn şehr eztemennāyeş futādem

(Bu şehrde, bu memleketde anıñ ya‘nī Yūsuf'uñ temennāsına düşdüm dėdi)

چون یوسف بخانه عزیز در آمد

Çun Yūsuf beḫāne-i ‘azīz derāmed

(Çünkĭ Yūsuf ‘Azīz-i Mıṣr'ıñ ḫānesine geldi)

سلطان عشق رخت بخانه زلیخا فرستاد

Sulṭān-i ‘aşḳ raḫt beḫāne-i Zuleyḫā firistād

(Sulṭān-ı ‘aşḳ metā‘ını eşyālarını Züleyḫā'nıñ ḳalb ḫānesine gönderdi)

Hey māşāllâh māşāllâh safā geldiñ, ḳademler getürdüñ ey sulṭān-ı ‘aşḳ, ṣad-merḥabā ‘azīzim.

ولشکر حسنش متاع صبر وسکون او را بیغما داد

Ve leşker-i ḥusneş metā‘-i ṣabr u sukūn-i ūrā beyaġmā dād

(Yūsuf'uñ ḥüsnünüñ leşkeri, ‘askeri Züleyḫā'nıñ ṣabr ü sükūnetini yaġmaya vėrdi)

Artıḳ Züleyḫā'da ṣabr ü sükūnetden mecāl ḳalmadı. Buralarını erbāb-ı ‘aşḳ bilür, tafṣīle ḥācet yoḳdur ‘azīzim.

زلیخا چون برویش دیده بکشاد

Zuleyḫā çun berūyeş dīde bugşād

(Züleyḫā çünkĭ Yūsuf'uñ yüzine göz açdı)

Ya‘nī gözleri Yūsuf'da idi.

بیك دیدارش افتاد آنچه افتاد

Beyek dīdāreş uftād ān-çĭ uftād

(Züleyḫā Yūsuf'ı bir görmekde düşdi, ol nesne kĭ düşdi idi)

Ya‘nī mine'l-ḳadīm anıñ ‘aşḳına düşmüş idi, işte o ‘aşḳ eyegüden artıḳ düşdi, cigerlerine geçdi, iḳlīm-i vücūdı serāpā ‘aşḳ-ı Yūsuf ile ṭoldı ‘azīzim.

ز حسن و صورت ولطف شمائل

Ziḥusn u ṣūret u luṭf-i şemā’il

(Ḥüsnünden ve ṣūret ve luṭf-ı şemā’il-i şerīfinden)

-artıḳ Züleyḫā bī-mecāl olub ‘aşḳ tamāmiyle kendüsüni ḳapladı.

اسیرش شد بیك دل نی بصد دل

ṣaḥīfe (155)

Esīreş şod beyek dil nī beṣad dil

(Züleyḫā Yūsuf'a esīr oldı, bir göñül ile degil yüz göñül ile)

Ya‘nī bir görüşde, öyle birḳaç def‘a görmekle degildir yāḫud göñlüni tamāmiyle aña vėrdi, öyle dīger maḥallerde göñlüni ḳomadı ya‘nī göñli hem Yūsuf'da ve hem-de başḳalarında olsun öyle degildir; nitekim ba‘żı ‘āşıḳlarda bulunur, hem Aḥmed'i sever ve hem-de ḳaṣada olan-

164

-liraları, sevseñ böyle degil idi.

بمعشوقان چویوسف کس نبوده

Bema‘şūḳān çu Yūsuf kes nebūde

(Yūsuf gibi ma‘şūḳlarından kimesne olmamış idi)

Ya‘nī olmadı.

جمالش از همه خوبان فزوده

Cemāleş ezheme ḫūbān fuzūde

(Anıñ cemāli cümle güzellerden ziyāde idi)

نبود از عاشقان کس چون زلیخا

Nebūd ez‘āşıḳān kes çun Zuleyḫā

(‘Āşıḳlardan kimesne Züleyḫā gibi olmadı)

بعشق از جمله بود افزون زلیخا

Be‘aşḳ ezcumle būd efzūn Zuleyḫā

(Züleyḫā ‘aşḳ ile cümleden efzūn idi)

ز طفلی تا به پیر عشق ورزید

Ziṭıflī tā be-pīrī ‘aşḳ verzīd

(Çocuḳlukdan tā iḫtiyārlıġa ḳadar ‘aşḳı iḫtiyār ėtdi).

*Verzīd; iḫtiyār ma‘nāsınadır

بشاهی واسیری عشق ورزید

Beşāhī vu esīrī ‘aşḳ verzīd

(Şāhlıḳ ile ‘aşḳ esīrliġini iḫtiyār ėtdi)

بعد از آنکه عشق بغایت کشید

Ba‘d ezān-kĭ ‘aşḳ beġāyet keşīd

(Andan ṣoñra kĭ ‘aşḳ ġāyetle geçdi)

Ya‘nī derece-i nihāyete vāṣıl oldı.

وشوق بنهایت انجامید

Ve şevḳ benihāyet encāmīd

(Daḫı şevḳ ü muḥabbeti nihāyetde ḳarārlaşdı)

صورت حال بمیان آورد با یوسف

Ṣūret-i ḥāl bemiyān āverd bāYūsuf

(Ṣūret-i ḥāli Yūsuf ile ortaya getürdi)

Ya‘nī iş meydāna çıḳub ẓāhir ü āşikāre oldı.

بزیورها نبودش احتیاجی

Bezīverhā nebūdeş iḫtiyācī

(Zīnetlere Züleyḫā'nıñ iḫtiyācı yoḳ idi)

Ya‘nī Züleyḫā'nıñ kemāl-i ḥüsn ü leṭāfetinden zīnetlere muḥtāc olmadı.

ولی افزود از آن خود را رواجی

Velī efzūd ezān ḫodrā revācī

(Lâkin ondan kendüyi ziyāde eylediği revāc içündür)

Ya‘nī Yūsuf'a revāc vėrmek içündür.

بخوبی کل ببستانها سمر شد

Beḫūbī gul bebostānhā semer şod

(Gülüñ güzelliği bostānda destān oldı)

Ya‘nī gül güzellikde dillerde bostānda dāstāndır.

ولی از عقد شبنم خوبتر شد

Velī ez‘aḳd-i şebnem ḫūbter şod

Lâkin şebnem denilen tise ‘ale's-ṣabāḥ gülüñ üzerine nāzil olur; işte şebnem baġlamasından gül ziyāde güzel olur.

در آمد ناکهان از در چوماهی

Derāmed nāgehān ezder çu māhī

(Nāgehān, ansızıñ ḳapudan ay, ḳamer gibi geldi Yūsuf)

عطارد حشمتی خورشید جاهی

‘Uṭārid-ḥaşmetī ḫurşīd-cāhī

(‘Uṭārid yıldızı heybetinde ve güneş manṣıblı Yūsuf)

وجودی از خواص آب وکل دور

Vucūdī ezḫavāṣ-i āb u gil dūr

(Vücūd-ı şerīfi ṣu, çamur ḫavāṣṣından dūr, uzaḳdır)

Ya‘nī ādem gibi ṣu, çamurdan ḫalḳ olmamış gibidir.

جبین طلعتی نور علی نور

Cebīn [u] ṭal‘atī nūr^{un} ‘alá nūr

(Añlınıñ [alnının] ṭal‘atı nūr üzre nūrdur ‘azīzim)

بشتاب پیش من آی که من ترا أم

Beşitāb pīş-i men āy kĭ men turā'em

(Züleyḫā eydi-kĭ ‘acele benim öñüme gel kĭ ben seniñim)

165

واز زبان حال یوسف که با زلیخا خطاب می کرد کفته اند

Ve ezzebān-i ḥāl-i Yūsuf kĭ bāZuleyḫā ḫiṭāb mī-kerd gofte'end

(Yūsuf'uñ ḥāli lisānından kĭ Züleyḫā'ya ḫiṭāb ėderdi-)

Ya‘nī Yūsuf'uñ aḥvāli Züleyḫā'ya söylerdi-kĭ nāfile, ben bu işde degilim;

(-denilmişdir kĭ)

زهی خجلت که در روز قیامت

Zihī ḫiclet kĭ derRūz-i Ḳıyāmet

(Ne güzel ḫacīllikdir, maḫcūblüḳdür kĭ Ḳıyāmet Güni)

که افتد بر زنا کاران غرامت

Kĭ uftad berzināākārān ġarāmet

(Kĭ zināākārlar ya‘nī zinā ėdiciler üzerine ġarāmet düşer)

Ya‘nī bu dünyāda ḫacīl olmaḳ āḫiret içün güzeldir kĭ āḫiretde, Rūz-ı Ḳıyāmet'de maḫcūb olmazsıñ.

جزای آن جفا کیشان نویسند

Cezā-yi ān cefākīşān nuvīsend

(Ol cefākeşleriñ dünyāda cefā [vü] meşaḳḳat çekenleriñ cezāsını yazarlar)

مرا سر دفتر ایشان نویسند

Merā ser defter-i işān nuvīsend

(Bizi o cefākeşleriñ defteriniñ başına yazarlar)

Ne güzel ḫacāletdir ‘azīzim.

Ḳāle'l-Cāmī

که چون نوبت بهفتم خانه افتاد

Kĭ çun nevbet beheftom ḫāne uftād

(Zīrā çünkĭ nevbet yedinci ḫāneye düşdi)

Ya‘nī Züleyḫā ne yedi ḳapulu ḳaṣr inşā ėtmiş idi. Eñ nihāyetdekĭ ḳapu kĭ ḳaṣrıñ ḳapusı idi, oradan içerü Yūsuf dāḫil oldı.

زلیخارا از جان برخاست فریاد

Zuleyḫārā zicān berḫāst feryād

(Züleyḫā cāndan ḳal[ḳ]dı ve feryād ėtdi)

مرا تا کی درین محنت پسندی

Merā tā key derīn miḥnet pesendī

(Beni tā ḳaçan bu miḥnetde begendiñ)

Ya‘nī nice bir bu miḥnet bucaġında ḳalmaḳlıġımı begendiñ? Artıḳ elvėrir gibi sözlerden kināyedir ‘azīzim.

که چشم رحمت از رویم ببندی

Kĭ çeşm-i raḥmet ezrūyem bebendī

(Kĭ raḥmet ü şefḳat gözini benim yüzümden baġladıñ)

بکفتا مانع من این دو چیزست

Begoftā māni‘-i men īn du çīzest

(Yūsuf dėdi-kĭ baña māni‘ bu iki nesnedir)

عتاب ایزد وقهر عزیزست

‘İtāb-i Īzed u ḳahr-i ‘Azīzest

(‘İtāb birisi Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ‘itābı, dīgeri ‘Azīz-i Mıṣr'ıñ ḳaḥr [ü] ġażabı)

dėmekdir.

زلیخا کفت زان دشمن میندیش

Zuleyḫā goft zān duşmen meyendīş

(Züleyḫā dėdi-kĭ o düşmenden ya‘nī ‘Azīz-i Mıṣr'dan efkār ėtme)

که چون روز طرب بنشسته ام پیش

Kĭ çun rūz-i ṭarab binşeste'em pīş

(Zīrā kĭ çünkim ṭarab [ü] lu‘b [ü] ‘ıyş ü ‘işret zamānında ben ‘Azīz-i Mıṣr'ıñ öñüne otururım)

دهم جامی که با جانش ستیزد

Dehem cāmī kĭ bācāneş sitīzed

(Ben ḳadeḥi vėririm-kĭ ol ‘Azīz-i Mıṣr cānıyla ‘inād ėder kĭ)

ز مستی تا قیامت بر نخیزد

Zimestī tā ḳıyāmet berneḫīzed

(Ya‘nī cānıyla ‘inād ėder kĭ mestlikden tā Ḳıyāmet'e dek ḳalḳmaz)

Ya‘nī ben añа-

166

-öyle bir ḳadeḥ nūş ėtdiririm-kĭ ebedī ayılmasıñ dėmekdir.

تو میگویی خدای من کریمست

Tu mīgūyī Ḫudā-yi men Kerīmest

Züleyḫā Yūsuf'a dėdi-kĭ:

(Sen söylesiñ-kĭ benim Ḫüdā'm benim Allâh'ıñ [Allâh'ım] Kerīm'dir dėrsiñ)

همیشه بر کنهکاران رحیمست

Hemīşe bergunehkārān Raḥīmest

(Dā’imā günehkārlara Raḥīm'dir, raḥmet ü maġfiret ėder dėrsiñ)

مرا از کوهر وزر صد خزینه

Merā ezgevher u zer ṣad ḫazīne

(Benim cevherden ve altundan yüz ẖazīne)

در خلوت سرا پاشد دفینه

Der-i ẖalvet serāpā şod defīne

(Ḫalvetde, gizlüde başdan ayaġa ḳadar medfūndur)

Ya‘nī defn ėtmişim.

فدا سازم همه بهر کناهت

Fedā sāzem heme behr-i gunāhet

(Seniñ günāhınıñ ‘afvı içün cümlesini fedā düzerim)

Ya‘nī fedā ėderim dėdi.

که تا باشد ز ایزد عذر خواهت

Kĭ tā bāşed zīĪzed ‘öẕr ẖ^{v}āhet

(Kĭ ḥattá seniñ ‘özrini Cenāb-ı Ḥaḳ'dan istemek, ṭaleb ėtmek olur)

Ya‘nī seniñ günāhınıñ ‘özrini istemek içün işte bunları fedā ėderim dėdi.

بکفت آنکس نیم کافتد پسندم

Begoft ān-kes neyem k'ufted pesendem

(Yūsuf dėdi-kĭ ben ol kimesne degilim kĭ benim maḳbūlüm düşe)

Nedir o maḳbūl? Budur:

که آید بر کس دیکر کزندم

Kĭ āyed berkes-i dīger gezendem

(Kĭ başḳa bir ādeme żararım ziyānım gele)

خدای من که نتوان حقکزاریش

Ḫudā-yi men kĭ netvān ḥaḳ-gozārīş

(Benim Allâh'ım kĭ ya‘nī ol bir Ḫüdā'dır kĭ Ḥaḳ bir kimesneniñ ḥakkını geçürmek mümkin degildir)

برشوت کی توان آمرزکاریش

Beruşvet key tevān āmir zikārīş

Ol maġfiret ėdici Allâh'a ḳaçan mümkindir rüşvet vėrmek kĭ ol rüşvet sebebiyle maġfiret ėtsün dėdi.

زلیخا در تقاضا کرم یوسف

Zuleyḫā derteḳāżā germ-i Yūsuf

(Züleyḫā teḳāżāda ve germ-i Yūsuf'da)

همی انکیخت اسباب توقف

Hemī engīḫt esbāb-i tevaḳḳuf

(Böylece esbāb-ı tevaḳḳufu aşıldı)

Ya‘nī böylece esbāb-ı tevaḳḳufda aşıldı ḳaldı.

دلش میخواست در سفتن بألماس

Dileş mīḫ^{v}āst dersoften be-elmās

(Züleyḫā'nıñ gönli isterdi incüyi elmās ile dėlmek)

Ma‘lūmdur burası ‘azīzim.

ولی میداشت حکم عصمتش پاس

Velī mīdāşt hukm-i ‘işmeteş pās

(Lâkin Yūsuf'ı ‘işmet ḥükmi maḥfūẓ ṭutdı)

Zīrā kĭ enbiyā-yı ‘iżām ḥażerātı ma‘ṣūmdurlar ‘azīzim.

Fī'l-Meṣnevī

هین مکن خود را خصی رهبان مشو

Hīn mekon ḫodrā ḫaṣī ruhbān meşev

(Āgāh ol kendiñi ḫaṣī ya‘nī ḫādım aġası eyleme, ruhbān olma)

ṣaḥīfe (156);

Meṩnevī cildi: Cild 5

ṣaḥīfe (80)

زانکه عفت هست شهوت را کرو

Zān-kĭ ‘iffet hest şehvetrā girev

(Zīrā kĭ ‘iffet şehvete merhūndur)

بی هوا نهی از هوا ممکن نبود

Bī-hevā nehy ezhevā mumkin nebūd

(Hevāsız hevādan nehy mümkin olmadı)

غازی بر مرد کان نتوان نمود

Ġāzī-i bermordegān netvān numūd

(Murdelere ġāzīlik göstermek mümkin degildir)

Ya‘nī kendüni ẓāhir[en] ḫādım aġası eyleyüb şehveti nefsinden ḳal‘ eyleme ve ekl ü şürbden perhīz ḳılub ve nāssdan ‘uzlet ėdüb rāhiblerden olma zīrā kĭ ‘iffet ṣıfatı şehvetiñ vücūduna merhūm ü mevḳūfdur, sen şehveti kendi nefsinden ḳal‘ eyledikden ṣoñra ḫādım aġalarından olursuñ ve ruhbānlar ṣıfatıyla ittiṣāf ḳılırsuñ, erlik oldur kĭ iştihā’-i nefs mevcūd iken kendini żabṭ eyleyesiñ zīrā nefsiñ hevāsı olmasa hevādan nehy eylemek mümkin olamaz. Mürde olan kāfirlere ġazā eylemek ḳābil olmaz, ġazā ḥayātda olan ve ḫuṣūmet ḳılan kāfirlere olur. Ḥāṣıl-ı kelām ṣıfat-ı nefsāniyyeniñ ifrāṭ ü tefrīṭi mertebesi vardır, bu ikisi bile meẕmūmdur ammā i‘tidāl maḳbūldür. Meṣelā şehvet ifrāṭ mertebesidir kĭ nefsiñ her istedigini vėrmekdir ve bu mezmūm ṣıfatdır ve bir mertebe daḫı ḍumūrdur kĭ şehvet-i nefsāniyyeyi bi'l-külliye izāle eylemekdir. Bu daḫı ḳabīḥ ṣıfatdır ve mezmūm hāletdir ammā ‘iffet bu ikisiniñ mābeyninde bir maḳbūl ṣıfatdır kĭ hem şehvet-i nefsānīñ ola, hem anı żabṭ eyleyüb Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ emri oldıġı üzre cerḥ ü ṣarf eyleyesiñ ‘azīzim.

درون پرده کردم جایکاهش

ṣaḥīfe (157)

Derūn-i perde kerdem cāygāheş

(Perdeniñ içinde eyledim o ṣanemiñ yeri ve maḥallini)

-dėdi Züleyḫā Yūsuf'a. Ya‘nī o ḳaṣrıñ dīvārın ta‘līk olmuş put var idi, anıñ üzerini örtü, pūşīde eyledi dėmekdir.

که تا نبود بسوی من نکاهش

Kĭ tā nebved besūy-i men nigāheş

(Kĭ ḥattá benim ṭarafıma naẓarı olmasun)

dėdi.

زمن آیین بی دینی نبیند

Zimen āyīn-i bī-dīnī nebīned

(Benden dīnsizliḳ āyīnini görmesün)

dėdi.

درین کارم که می بینم نبیند

Derīn kārem kĭ mībīnī nebīned

(Bu işimi kĭ bu fi'ili kĭ ben göririm, o görmesün)

dėdi Yūsuf'a 'azīzim.

168

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چوکشت اندر دویدن کام تیزش

Çu geşt ender devīden kām tīzeş

(Çünkĭ Yūsuf'uñ yelmekden ya'nī sür'atle ric'at ü 'avdetinden ḳademleri, ayaḳları tīz, keskin oldı)

Ya'nī sür'atle ḳaṣrdan girüsüne ric'at ü da'vet eyledi.

کشاد از هر دری راه کریزش

Guşād ezher derī rāh-i gorīzeş

(Yūsuf'uñ çıḳacaḳ yolı her ḳapudan açıldı)

Ya'nī her ḳapu aña yol vėrdi çıḳmaḳ içün.

بهر در کامدی پی در کشایی

Beher der k'āmedī pey derguşāyī

(Her ḳapuya kĭ geldi, ḳapunuñ açılmaḳlıġı içün)

پرید[ی] قفل جایی پره جایی

Perīd[ī] ḳufl cāyī-i perre cāyī

(Kilīd uçdı, ya'nī ḳuş gibi yerinden çıḳub dīger yere uçdı)

Ya'nī o ḳapunuñ kilīdi yerinden düşdi dėmekdir.

زلیخا چون بدیدان از عقب جست

Zuleyḫā çun bedīdān ez'aḳab cost

(Çünkĭ Züleyḫā Yūsuf'ı böyle sür'atle gider gördi, 'aḳabinden ṣıçradı)

Ya'nī derḥāl ta'ḳīb eyledi

بوی در آخرین درکاه پیوست

Bevey der'āḫirīn dergāh peyvest

(Anı ya'nī Yūsuf'ı, dergāhıñ ya'nī ḳaṣrıñ āḫirki ḳapusunda muttaṣıl oldı)

Yetişdi orada dėmekdir.

پی باز آمدن دامن کشیدش

Pey-i bāzāmeden dāmen keşīdeş

(Girü gelmek içün Yūsuf'uñ etegini çekdi)

ز سوی پشت پیراهن دریدش

Zisūy-i puṣt-i pīrāhen derīdeş

(Anıñ, Yūsuf'uñ gömleginiñ arḳası(nı) ṭarafını yırtdı)

برون رفت از کف آن غم رسیده

Birūn reft ezkef-i ān ġam resīde

(O ġam ulaşmış, yetişmiş olan Yūsuf Züleyḫā'nıñ avcundan ṭışaruya gitdi)

Ya'nī eñ ṣoñrakĭ ḳapudan ṭaşraya çıḳdı.

بسان غنچه پیراهن دریده

Besān-i ġonçe pīrāhen derīde

(Ġonce gibi gömlegi yırtılmış idi)

Māşāllâh teşbīhāt ġāyet güzeldir çünkĭ ġonceniñ yeşil yapraġı şülüş olaraḳ şaḳḳ olub arasından ġonceniñ ẓāhir olması gibi Yūsuf ‘aleyhi's-selām-da öyle ḫalvet-serā-yı ‘aşḳdan ṭaşra çıḳdı ‘azīzim.

برون آمد پیش آمد عزیزش

Birūn āmed pīş āmed ‘azīzeş

(Ṭışaruya geldi, anıñ ‘azīziniñ ya‘nī ‘Azīz-i Mışr'ıñ öñüne geldi)

کروهی از خواص خانه نیزش

Gurūhī ezḫavāṣ-i ḫāne nīzeş

(Daḫı ‘Azīz-i Mışr'ıñ ḫānesiniñ ḫavāṣṣlarından bir gürūh orada)

Ya‘nī ḳapunuñ öñünde idiler. İşte Yūsuf böyle arḳasından gömlegi yırtılmış ġonce gibi anlarıñ öñüne geldi ‘azīzim. *Āh mine'l-‘aşḳi ve ḥālātihi* şultānım.

چودزدان بر سر بالینم آمد

Çu duzdān berser-i bālīnem āmed

(Züleyḫā dėdi-kĭ o cemā‘ate, ḫırṣışler-

şaḥīfe (158)

169

-gibi yaṣdıġıñ başına geldi)

Yūsuf içün söyleyor.

بقصد حرمن نسرینم آمد

Beḳaṣd-i ḥarman-i nesrīnem āmed

(Nesrīn olan ḫarmanıma ḳaṣd ile gelmiş)

Ya‘nī kendüsüni nesrīn çiçegine teşbīh ėdüb o ḫarmanı yaġma içün gelmiş dėmekdir.

خیالش آنکه من از وی نه آکاه

Ḫayāleş ānkĭ men ezvey ne-āgāh

(Züleyḫā dėdi-kĭ Yūsuf'uñ ḫayāli odur kĭ, ol nesnedür kĭ ben andan āgāh degilim)

Ya‘nī öyle ẓann ėdüb geldi, ḥālbukĭ ben āgāh idim, işte buraya ḳadar ta‘ḳīb ėdüb çıḳardım dėmek ister idi.

بحرم کلستانم آورد راه

Beḫarmen gulsitānem āvered rāh

(Dėdi-kĭ benim gü[l]istānımıñ ḫarmanına حرمنه yol getürdi)

بإذن باغبان ناکشته محتاج

Beiẕn-i bāġbān nāgeşte muḥtāc

(Bāġbānıñ iẕnine muḥtāc olmadı)

Ya‘nī gülistānıñ baġçevānından iẕn almaḳsızın bilā-ruḫṣat gülistāna geldi dėmekdir.

برد تا سنبل وکل را بتاراج

Bered tā sunbul u gulrā betārāc

(Ḥattā sünbül ü gül iletsün, yaġma vü ġāret ile)

dėdi.

نمی شاید درین دیر پر آفات

Nemī-şāyed derīn deyr-i pur āfāt

(‘Azīz-i Mıṣr Yūsuf'a dėdi-kĭ lāyıḳ degildir bu āfāt ṭolı olan kilisada)

Burada sarāy, ḳaṣr murād olunur.

جز احسان اهل احسان را مکافاة

Coz iḥsān ehl-i iḥsānrā mukāfat

(Ehl-i iḥsāna iḥsānıñ ġayrı mükāfāt)

dėmekdir.

Ya‘nī ben saña iḥsān ėtdim, sen mükāfāt olaraḳ iḥsānıñ ġayrı fenālıḳ ėtdiñ dėmekdir.

ز کوی حقکزاری رخت بستی

Zikūy-i ḥaḳguzārī raḫt bestī

(Ḥaḳ geçürmek kūyundan metā‘ını baġladıñ)

Ya‘nī benim ḥaḳḳıma tecāvüzlük eylediñ, baña ri‘āyet ėtmediñ dėmekdir.

نمك خوردی نمکدانرا شکستی

Nemek ḫordī nemekdānrā şikestī

(Ṭuz yėdiñ, ṭuzluġı ḳırdıñ)

Ya‘nī yėdigiñ ṭuzuñ ilk olaraḳ eñ ṣoñra ḳabını ḳırdıñ dėmekdir.

زلیخا هر چه میکوید دروغست

Zuleyḫā her çĭ mīgūyed durūġest

(Yūsuf dėdi-kĭ Züleyḫā her ne söylerse yalandır)

دروغ او چراغ بی فروغست

Durūġ-i ū çerāġ-i bī-furūġest

(O Züleyḫā'nıñ yalanı, kizbi żiyāsız şem‘a, mūm gibidir)

dėdi.

زن از پهلوی چپ شد آفریده

Zen ezpehlū-yi çep ṣod āferīde

(Zen, ḳadın ṣol, egriden ḫalk oldı)

کس از چپ راستی هرکز ندیده

Kes ezçep rāstī hergiz nedīde

(Kimesne ṣoldan ṣaġ aṣlā görmemiş.-)

*çep; ṣol ṭarafa daḫı egriye dėnilür

*rāst; saġ ṭarafa daḫı doġrıya dėnilür

170

Ya‘nī insānıñ ṣol ṭarafı, ṣaġ ṭarafı olmaz veyāḫud egri doġrı olmaz dėmekdir.

فغان زد کای عزیز آهسته تر باش

Fiġān zed k'ey ‘azīz āhesteter bāş

(Beşikde olan ṣabī fiġān urdı kĭ ey ‘azīz, ziyāde aġır, āheste ol)

ز تعجیل عقوبت بر حذر باش

Zita‘cīl-i ‘uḳūbet berḥaẕer bāş

(‘Uḳūbet ta‘cīlinden ḥaẕer üzre ol)

Ya‘nī Yūsuf'uñ ‘uḳūbetinde ta‘cīl ėtme dėmekdir.

سزاوار عقوبت نیست یوسف

Sezāvār-i ‘uḳūbet nīst Yūsuf

(Yūsuf'a ‘uḳūbet lāyıḳ degildir)

dėdi.

بلطف ومرحمت او لیست یوسف

Beluṭf u merḥamet evlāst Yūsuf

(Yūsuf'a luṭf ü raḥmet ėtmek ziyāde evlādır, lāyıḳdır)

dėdi.

عزیز از کفتن کودك عجب ماند

‘Azīz ezgoften-i kūdek ‘aceb mānd

(‘Azīz-i Mıṣr çocuġuñ söylemekliginden ta‘accübde ḳaldı)

سخن با او بقانون ادب راند

Suḫan bāū beḳānūn-i edeb rānd

(O çocuġuñ sözüyle edeb ḳānūnuna sürdi)

Ya‘nī ‘Azīz-[i Mısır] ḳānūn-ı edeb üzre ḥareket ėtdi.

که ای ناشسته لب ز الایش شیر

Kĭ ey nāşoste-leb z'ālāyiş-i şīr

(‘Azīz-i Mıṣr söyledi-kĭ, ey dudaġı süd ālāyişinden yıġanmamış)

Ya‘nī aġzında süd ḳoḳusı olan ṣabī;

خدایت کرد تلقین حسن تقریر

Ḫudāyet kerd telḳīn ḥusn-i taḳrīr

(Seniñ Ḫüdāy ḥaḳḳı içün ḥüsn-i taḳrīr [ü] telḳīn eyle)

dėdi.

بکو روشن که این آتش که افروخت

Begū rūşen kĭ īn āteş kĭ efrūḫt

‘Azīz-i Mıṣr çocuġa dėdi;

(Söyle rūşen [ü] vāżıḥ kĭ bu āteşi kim ‘alevlendirdi)

کزانم پرده عز وشرف سوخت

K'ezānem perde-i ‘izz u şeref sūḫt

(Kĭ bundan benim ‘izz ü şeref perdem yandı)

ṣaḥīfe (159)

Ḳāle'l-Cāmī

عزیز از طفل چون کوش این سخن کرد

‘Azīz eztıfl çun gūş īn suḫan kerd

(Çünkĭ ‘Azīz çocuḳdan bu sözi istimā‘ ėtdi)

روان تفتیش حال پیرهن کرد

Revān teftiş-i ḥāl-i pīrehen kerd

(Gitdi gömleginiñ ḥāl ü şānını teftīş ėtdi)

چون دید از پس دریده پیرهن را

Çu dīd ezpes derīde pīrehenrā

(Çünkĭ gördi Yūsuf'uñ gömlegi arḳasından yırtılmış)

ملامت کرد آن مکاره زن را

Melāmet kerd ān mekkâre zenrā

(Melāmet eyledi o mekkāre olan ḳadını ya'nī Züleyḫā'yı)

ز کید زن دل مردان دو نیمست

Zikeyd-i zen dil-i merdān du nīmest

(Ḳadınıñ keydinden, ḥīle [vü] mekrinden insānlarıñ göñli iki bölükdür)

زنانرا کیدهای بس عظیمست

Zenānrā keydhā-yi bes 'aẓīmest

(Ḳadınlarıñ keydleri, mekrleri çoḳ büyükdür)

عزیزانرا کند کید زنان خوار

'Azīzānrā koned keyd-i zenān ḫor

('Azīzleri ḳadınlarıñ keyd ü ḥīlesi-

171

-ḫor ü ḥaḳīr ėder)

بکید زن بود دانا کرفتار

Bekeyd-i zen buved dānā giriftār

(Ḳadınıñ keydiyle 'ālim-i dānā giriftār-ı dām-ı belā vü muṣībet olur)

dėmekdir.

ز مکر زن کسی عاجز مبادا

Zimekr-i zen kesī 'āciz mebādā

(Kadının mekr ü ḥīlesinden bir kimesne 'āciz olmasun, āmīn)

زن مکاره خود هرکز مبادا

Zen-i mekkāre ḫod hergiz mebādā

*Mekkāre; ḥīlekār, dübārācı olan dėmekdir

(Mekkāre ḳadın ḥaḳīḳatde aṣlā olmasun)

Ya‘nī dünyada [mekkāre] ḳadın olmasa idi dėmekdir ‘azīzim.

قدم از رای غمازی بدر نه

Ḳadem ezrāy-i ġammāzī beder neh

(Ayaḳ ġammāzlıḳ re’yinden, fikrinden ṭaşra ḳoma)

Ya‘nī ‘Azīz-i Mıṣr Yūsuf'a dėdi-kĭ bu esrārı ṭışaruya fāş eyleme, kimesneye söyleme dėdi.

که باشد پرده پوش از پرده در به

Kĭ bāşed perdepūş ezperdeder bih

(Zīrā kĭ perde örtmekliḳ perde yırtmaḳdan eygü olur)

dėdi.

Ya‘nī bir ‘aybı örtmek ifşā ėtmekden eygüdür dėdi.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

عزیز این کفت وبیرون شد ز خانه

‘Azīz īn goft u bīrūn şod ziḫāne

(‘Azīz-i Mıṣr bunı söyledi ve ḫāneden ṭaşra oldı)

Ya‘nī ḫāneden gitdi.

بخوش خویی مسر شد در زمانه

Beḫoşḫūyī-i Mısr şod derzemāne

(‘Azīz-i Mıṣr'ıñ güzel ḫūyu, aḫlāḳı zemānede dāstān olmuş idi)

تحمل دلکش است اما نه چندین

Taḥammul dilkeş'est ammā ne çendīn

(Taḥammül göñül çekicidir. Ya‘nī ṣabr, taḥammül ėtmek insānıñ göñli ister, ārzū ėder. Lâkin bu ḳadar degil)

Ya‘nī her şey’e taḥammül olunmaz, derecesine ḳadar dėmekdir.

نکو خویی خوشست اما نه چندین

Nikū ḫūyī ḫoşest ammā ne çendīn

(Eygü ḫūy, eygü aḫlāk güzeldir, ammā bu ḳadar degil)

چون مرد از زن بخوش خویی کشد بار

Çun merd ezzen beḫoşḫūyī keşed bār

(Çünkĭ merd, racül ḳarıdan güzel ḫūy ile yol çeker)

Ya‘nī insān, racül ḳadınıñ güzel ḫūyı sebebiyle ḫatundan ne emr ėtse baş üstünedir, yol çeker ‘azīzim.

ز خوش خویی ببد رویی کشد کار

Ziḫoşḫūyī bebedrūyī keşed kār

(Güzel ḫūyluḳdan kötü yüzlüge iş çeker)

Ya‘nī ḳadına pek yüz vėrmege, ḫoş tutmaga gelmez. Ṣoñra kötülüge iş netīce vėrir.

مکن با کار زن چندان صبوری

Mekon bākār-i zen çendān ṣabūrī

(Ḳarınıñ işiyle ol ḳadar ṣabūrluḳ eyleme)

Ya‘nī ḳarı ne yapar ise ṣabr eyleme, sükūt eyleme.

که افتد رخنه در سد غیوری

Kĭ uftād raḫne dersedd-i ġayūrī

(Zīrā kĭ ġayūrluḳ seddine, dīvārına żarar [ü] ziyān düşer)

Ya‘nī racül-i ġayūr olmaḳ gerekdir. Egerçi ḳarına ol ḳadar-

172

-müsā‘ade gösterir iseñ sedd-i İskender'i żarar ü ziyāna īrāṣ ėdüb ṣoñra Ye’cūc ü Me’cūc ṭaşra gelürse Ḳıyāmet ḳopar ol-zamān ‘azīzim.

دریغ آن صید کز دامم برون رفت

Dirīġ ān ṣayd k'ezdāmem birūn reft

(Züleyḫā lisānındandır; ḫayf ol ṣayd [ü] şikār av kĭ benim tuzaġımdan ṭaşra gitdi)

دریغ آن شهد کزکامم برون رفت

Dirīġ ān şehd k'ezkāmem birūn reft

(Ḥayf, yazık ol ‘asel-i muṣaffā kĭ benim dimāġımdan ṭaşra gitdi)

عزیمت کرد روزی عنکبوتی

‘Azīmet kerd rūzī ‘ankebūtī

(Bir gün ‘azīmet eyledi örümcek)

Ya‘nī gitdi.

که بهر خود کند تحصیل قوتی

Kĭ behr-i ḫod koned taḥṣīl-i ḳūtī

(Kĭ kendüsi içün rızḳ taḥṣīl ėde)

بجایی دید شهبازی نشسته

Becāyī dīd şehbāzī nişeste

(Bir yerde gördi, bir şehbāz ya‘nī ṭoġan dėnilen ḥayvān oturtmuş)

ز قید دست شاهان باز رسته

Ziḳayd-i dest-i şāhān bāz reste

(Şāhlarıñ eli ḳayd baġından girü ḳurtulmuş)

بکرد او تنیدن کرد آغاز

Begerd-i ū tenīden kerd āġāz

(Örümcek o doġanıñ eṭrāfına dumaḳlıḳ ? eylemeġe ibtidā eyledi)

Ya‘nī başladı, ṭoġanıñ eṭrāfını avı urmaġa.

که بندد بال و پرش را ز پرواز

Kĭ bended bāl u pereşrā zipervāz

(Kĭ o doġanıñ ķanadını baġlaya kĭ pervāne ėtmeye)

Ya‘nī uçmaya kĭ anı ṭutub kendüsüne rızḳ eyleye. Şaşḳın ḥayvān bu yā hīç doġan örümcege av olur mı?

زمانی کار در پیکار او کرد

Zamānī kār derpeykār-i ū kerd

(Bir zamān onuñ işinde kār [ü] iş eyledi)

Ya‘nī bir müddet, bir zamān onuñ eṭrāfına tellerini doġudı.

لعاب خود همه در کار او کرد

Lu‘āb-i ḫod heme derkār-i ū kerd

(Örümcek kendü oyununı cümle onuñ işinde, kārında eyledi)

چون آن شهباز کرد از وی کناره

Çun ān şehbāz kerd ezvey kenāre

(Çünkĭ o ṭoġan, şehbāz örümceginñ eyledigi, ḳurdıgı tellerden bir kenāra kendüsüni eyledi)

Ya‘nī doġan ḥareket ėdüb bir kenāra gitdi.

نماند غیر تاری چند پاره

Nemāned ġayr-i tārī çend pāre

(Birḳaç pāre tellerden başḳa ḳalmadı)

Ya‘nī o telleri hepsini maḥv ü izāle ėdüb birḳaç tel ḳaldı dėmekdir.

منم آن عنکبوت زارو رنجور

Menem ān ‘ankebūt-i zār u rencūr

Züleyḫā lisānından söylenür kĭ

(Benim ol örümcek kĭ ikinci āh [ü] efġān ėdici ḫaste-dil)

Ya‘nī şehbāz olan Yūsuf'uñ elinden çıḳması dėmekdir.

فتاده از مراد خویشتن دور

Futāde ezmurād-i ḫ͗ʷīşten dūr

173

(-kendü murādımdan dūr [ü] ba‘īd düşmüş)

رك جانم كسسته همچوتارش

Reg-i cānem gusiste hemçu tāreş

(Cānım damarı kesilmiş, üzülmüş ‘ankebūtuñ tārı gibi)

نكشته مرغ امیدی شكارش

Negeşte morġ-i ummīdī şikāreş

(Ümīdim ḳuşı aña şikār [ü] ṣayd, av olmadı)

كسسته تارم از هر كار وباری

Gusiste tārem ezher kār u bārī

(Tārım ya‘nī tellerim kesilmiş, üzülmüş her işden gücden)

Ya‘nī işden güçden kesilmişim dėmekdir.

بدستم نیست جز بكسسته تاری

Bedestem nīst coz bugsiste tārī

(Benim elimde yoḳdur üzülmüş, kesilmiş telden başḳa)

آورده اند كه اكر چه عزیز این قصه را تسكین داد

Āverde'end kĭ eger-çĭ ‘Azīz īn ḳıṣṣarā teskīn dād

(Rivāyet ėderler kĭ egerçĭ ‘Azīz-i Mıṣr bu ḳıṣṣaya sükūnet vėrdi)

Ya‘nī Yūsuf Züleyḫ͗ā ḳıṣṣasını teskīn ėtdi.

şaḥīfe (160)

اما سخن عشق نهان كی میماند

Ammā suḫ͗an-i ‘aşḳ nihān key mīmāned

(Ammā lâkin ‘aşḳ sözi ḳaçan gizlü ḳalur?)

Ḳalmaz, ma‘lūmdur.

شمه ازین واقعه در السنه عوام افتاد

Şeme'ī ezīn vāḳı‘a derelsine-i ‘avām uftād

(Bu vāḳı‘adan bir şeme ‘avām-ı nāssıñ lisānına düşdi)

زلیخا را چوبشکفت آن کل راز

Zuleyḫārā çu beşkuft ān gul-i rāz

(Züleyḫā'nıñ esrārı o gül gibi açıldı)

Ya‘nī Züleyḫā'nıñ Yūsuf ile olan sırrı gül gibi açılub fāş oldı.

جهانی شد بطعنش بلبل آواز

Cihānī şod beṭa‘neş bulbul āvāz

(Dünyā Züleyḫā'nıñ ṭa‘n [ü] teşnī‘[in]de bülbül-āvāz oldı)

Ya‘nī dünyānıñ ḫalḳı vāḳıf-ı esrār olub Züleyḫāna ṭa‘na bülbül gibi āvāz ėdüb şaḳırdamaġa başladılar dėmekdir.

وبعض از خواتین مصر

Ve ba‘żı ezḫavātīn-i Mıṣr

(Daḫı Mıṣr'ıñ ba‘żı ḫatunlarından)

زبان ملامت بر زلیخا دراز کردند

Zebān-i melāmet-i berZuleyḫā dirāz kerdend

(Züleyḫā'nıñ melāmetine dillerini, lisānlarını uzun ėtdiler)

Ya‘nī dürlü dürlü melāmetler ėdüb her şey’ söylediler dėmekdir.

وهر آیینه عشق را غوغای ملامت در کارست

Ve her āyīne ‘aşḳrā ġavġā-yi melāmet derkārest

(Elbette ‘aşḳ ile ġavġā-yı melāmet kārda işdedir)

نه سودای سلامت

Ne sevdā-yi selāmet

(Selāmet sevdāsı degildir)

Ya‘nī selāmet sevdāsı ‘aşḳda olmaz. Ancaḳ ‘aşḳda melāmet ġavġāsı olur ya‘nī bir ‘āşıḳ olsun-kĭ aña ḫalḳ melāmet ėtmesün, o ‘āşıḳ selāmetde olsun, bu yoḳdur ‘azīzim.

174

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

من از آن حسن روز افزون که یوسف داشت دانستم

که عشق از پرده عصمت برون آرد زلیخا را

Men ez'ān ḥusn-i rūz-efzūn kĭ Yūsuf dāşt dānistem

Kĭ ‘aşḳ ezperde-i ‘iṣmet birūn āred Zuleyḫārā

(Ben ol ‘ömr gününi artırıcı ḥüsnden kĭ Yūsuf ‘aleyhi's-selām ṭutdı ve anda var idi, bildim-kĭ ‘aşḳ ḥıfẓ perdesinden ṭaşra getüre Züleyḫā'yı)

Ya‘nī ol ehlullâh olan ẕātlar mānend-i Yūsuf ‘aleyhi's-selām mertebe maḥbūbiyyetde meẓāhir-i envār-ı cemālullâh olmaġla bir melīḥ ve bir cemīllerdir kĭ naẓar-ı kīmyālarıyla ṭālib-i ṣādıḳıñ perde-i nefsāniyyelerini yırtub keşf-i ḥicāb ile bir anda zāhidiñ ḫod-beḫod yüz yılda vāṣıl olmadıġı mertebeye bir anda ceẕbe vü ‘aşḳ ile ḳat‘ėtdirüb mertebe-i ẓuhūra getürürler ve mesned-i irşāda yetürürler ‘azīzim.

Ḳāle'l-Cāmī

نسازد عشق را کنج سلامت

Nesāzed ‘aşḳrā kunc-i selāmet

(‘Aşḳ selāmet kūşesi bucaġını düzmez)

خوشا رسوایی وکویی ملامت

Ḫoşā rusvāyi vu kūy-i melāmet

(Ey ḫoş olan rüsvāy ve melāmet kūyı)

Ya‘nī rüsvārlıḳ melāmet düzer dėmekdir. Ḫoşdur o rüsvāylıḳ ve melāmet kūyı ‘azīzim.

غم عشق از ملامت تازه کردد

Ġam-i ‘aşḳ ezmelāmet tāze gerded

(‘Aşḳıñ ġammını melāmetden tāze ėderler)

Ya‘nī ne-ḳadar melāmet ėderler ise o ḳadar ‘aşḳ, ġam tāze olur.

وزین غوغا بلند آوازه کردد

Vezīn ġavġā bulend-āvāze gerded

(Bu ġavġādan yüksek āvāz ėderler)

Ḳāle'l-Kāşifī

با یکدیکر نشسته کفتند در شهر مصر

Bāyekdīger nişeste goftend derşehr-i Mıṣr

(Yekdīgeriyle oturmuş Mıṣr şehrinde söylerler)

Ya‘nī birbirleriyle oturub şehr-i Mıṣr'da bu vākı‘adan söylerler zīrā kĭ fāş oldı cihāna.

بموضعی که عین الشمس مضمون سخن ایشان آنکه

Bemevżi‘ī kĭ ‘Aynu'ş-şems mażmūn-i suḫan-i īşān-i ān kĭ

(Bir mevżi‘de, bir maḥallde kĭ ‘Aynü'ş-şems o maḥalliñ ismi, nāmı ‘Aynü'ş-şems idi)

Yāḫud safā ya‘nī güneş gibi meydānda, ẓāhir [ü] ʿalenen söylerler dėmekdir. Anlarıñ söziniñ mażmūnı ol idi-kĭ ‘Azīz'iñ ümerāsı ġulāmı Yūsuf'ı muṭālebe ėtmiş, o iş içün dėmekdir.

بدرستی که بشکافته است غلاف دل او

Bedorostī kĭ beşikāfte'est ġılāf-i dil-i ū

(Bir doġrı muḥabbet kĭ o Züleyḫā'nıñ-

175

-gönlünüñ ġılāfı yarılmışdır)

از جهت دوستی یعنی محبت یوسف بدرون دل او در آمده

Ezcihet-i dūstī ya‘nī muḥabbet-i Yūsuf bederūn-i dil-i ū derāmede

(Dostluḳ cihetinden ya‘nī Yūsuf'uñ muḥabbeti o Züleyḫā'nıñ gönlünüñ içerüsüne gelmişdir)

ṣaḥīfe (161)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

عاشق شو ارنه روزی کار جهان سر آید

ناخوانده نقش مقصود از کارکاه هستی

‘Āşıḳ şev er ne-rūzī kār-i cihān ser āyed

Nāḫ^{v}ānde naḳş-i maḳṣūd ezkārgāh-i hestī

(‘Āşıḳ ol yoḫsa bir gün cihānıñ işi başa gelür. Varlıḳ dükkānından maḳṣūd naḳşını oḳumamış iken)

Ya‘nī ey ṭālib-i ṣādıḳ hemān āḫer hünerler gibi mūcib-i ḥırmān olmayan ‘aşḳ ve muḥabbetullâhı ṭaḥṣīle sa‘y eyle; yoḫṣa

كل شئ هالك الا وجهه

“Küllü şey’^{in} hālik^{ün} illā vechehū”[109] āyet-i kerīmesi sırrınca bu vücūd-ı fānī ve serī‘atü'z-zevāl olan ‘ālemden maḳṣūd-ı aṣlī olan ‘aşḳ ve ma‘rifetullâh naḳşını oḳuyub cihāna gelmekden murād ne idügin bilmedik; bu cihānıñ iş ve nefsiñ ḫīleleri dükenür, ‘ömr āḫire yetüb fırṣat daḫı fevt olur. ‘Āḳıbet nādim ü peşīmān olursuñ dėmekdir.

Ḳāle'l-‘Aṭṭār

هر که او در عشق صادق آمدست

[109] Sen Allah ile beraber başka bir ilâha ibadet etme. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. **O’nun zatından başka her şey yok olacaktır**. Hüküm yalnızca O’nundur ve kesinlikle O’na döndürüleceksiniz.(28:88)

Her kĭ ū der‘aşḳ ṣādıḳ āmedest

(Her kim-kĭ o kimesne ‘aşḳda ṣādıḳ gelmişdir)

Ya‘nī ‘āşıḳ-i ṣādıḳdır.

بر سرش معشوق عاشق آمدست

Bersereş ma‘şūḳ ‘āşıḳ āmedest

(Anıñ başı üzerine ‘āşıḳıñ ma‘şūḳı gelmişdir)

Ya‘nī o kimesne kĭ ṣādıḳdır ‘aşḳda, anıñ ma‘şūḳı o ‘āşıḳıñ başı üzre gelmişdir ya‘nī ma‘şūḳı andan ḥaẕer [ü] ictināb ėtmez; dā’im yanındadır dėmekdir.

کر بصدقی عشق پیش آید ترا

Ger beṣıdḳī ‘aşḳ pīş āyed turā

(Eger ṣıdḳ ile ‘aşḳ seniñ öñüne gele)

عاشقت معشوق خویش آید ترا

‘Āşıḳet ma‘şūḳ-i ḫ^{v}īş āyed turā

(Seniñ ‘aşḳıñ kendü ma‘şūḳını saña getürür)

Ya‘nī kemāl-i ṣıdḳ ile ‘aşḳ saña gele; o ‘aşḳ kendü ma‘şūḳunı saña getürür, ara yerde vāsıṭaya ḥācet yoḳdur dėmekdir.

روان هر سو کنیزان وغلامان

Revān her sū kenīzān u ġulāmān

(Her ṭarafa cāriye [ve] köleler revān gidicidir)

Ya‘nī Züleyḫā Mıṣr'ıñ nisālarını da‘vet ėdüb sarāyına geldiler. Cāriyeler, köleler ḫıdmet içün her ṭarafa, cānibine revān oldılar.

بخدمت همچوطاوسان خرامان

Beḫidmet hemçu ṭāvūsān ḫırāmān

(Hıḏmet ile ṭāvuslar gibi iki ṭarafa ṣallanurlar-)

Ya‘nī iki ṭarafa ḫırām حرامان ėderler.

پری رویان مصری حلقه بسته

Perī-rūyān-i Mıṣrī ḥalḳa beste

(Mıṣr'ıñ perī yüzlerini ḥalḳa baġlamış)

Ya‘nī Mıṣr'ıñ perī yüzlü olan zenānları gelüb çār-eṭrāfı ḥalḳa gibi iḥāta ėdüb bağlamışlar dėmekdir.

بمسندهای زرکش خوش نشسته

Bemesnedhā-yi zerkeş ḫoş nişeste

(Altun çekimi ṣadrlarda güzel oturmuşlar)

Ya‘nī odanıñ ṣadrları altun ile müzeyyen yaṣdıḳ ve minderler idi dėmekdir.

چوخوان برداشتند از پیش آنان

Çu ḫ^{v}ān berdāştend ezpīş-i ānān

(Çünkĭ sufre anlarıñ öñlerinden yuḳaru ṭutdılar)

Ya‘nī ṭa‘ām-i ṣalāḥı olub sufre ḳalḳdı.

زلیخا شکر کویان مدح خوانان

Zuleyḫā şukr-gūyān medḥ-ḫ^{v}ānān

(Züleyḫā anlara teşekkür söyleyici, medḥ [ü] ṯenā oḳuyıcı oldı)

Ya‘nī anlara īfā-yı teşekkür ile anları medḥ [ü] ṯenā ėtdi dėmekdir.

نهاد از طبع حیلت ساز پر فن

Nehād ezṭab‘-i ḥīlet sāz purfen

(Züleyḫā ḥīle [vü] ḫud‘a ṭab‘ından fen ṭolı ḥīleleri düzüb meydāna ḳoydı)

Nedir o ḥīle işte ẕikr olunur:

ترنج وکزلکی بر دست هر زن

Turunc u gezlekī berdest-i her zen

(Turunc ma‘lūmdur ya‘nī birer turunc ile birer ḳalem-ṭırāş her ḫatunuñ eli üzerine ya‘nī eline vėrdi)

Ḳalem-ṭırāş vėrdi-kĭ ziyāde keskin oldığından ellerini eygüce doġrasunlar içün. Zāten bunlar Züleyḫā'yı melāmet ėtdiklerinden bunlara cānı ziyāde ṣıḳılmışdır, binā’[en] ‘aleyh böyle ḫīle ėtdi.

Ḳāle'l- Mevlá' el-Cāmī

بپای خود زلیخا سوی او شد

Bepāy-i ḫod Zuleyḫā sūy-i ū şod

(Züleyḫā kendü ayaġıyla Yūsuf'uñ ṭarafına gitdi)

دران کاشانه هم زانوی او شد

Derān kāşāne hem-zānū-yi ū şod

(Ol kāşānede ya‘nī ḳaṣr-ı ‘ālīde Züleyḫā Yūsuf ile diz-bediz oldı)

Ya‘nī diz-bediz Yūsuf'uñ yanına oturdı.

بزاری کفت کای نور دو دیده

Bezārī goft k'ey nūr-i du dīde

(Zārīlıḳla ya‘nī āh [ü] efġān ile dėdi kĭ ey iki gözümüñ nūrı)

تمنای دل محنت رسیده

Temennā-yi dil-i miḥnet resīde

(Züleyḫā dėdi, miḥnet göñlümüñ temennāsı ulaşdı)

Ya‘nī bu ġam [ü] miḥnetle ālūde olan göñlüm senden bir şey’ temennā ėder dėmekdir.

فتادم در زبان مردم از تو

Futādem derzebān-i merdum eztu

(Senden ādemleriñ lisānına düşdüm)

شدم رسوا میان مردم از تو

Şodem rusvā miyān-i merdom eztu

(Senden insānlarıñ-

177

-ortasında rüsvāy oldum)

كرفتم آنكه در چشم تو خوارم

Giriftem ānkĭ derçeşm-i tu ḫ^{v}ārem

(Ben ol nesneyi-kĭ ṭutdum, seniñ gözünde ḫor ü ḥaḳīr oldum)

بنزديك تو بس بى اعتبارم

Benezdīk-i tu bes bī-i‘tibārem

(Seniñ yanında, ‘indinde çoḳ i‘tibārsızım)

مده زين خوارى وبى اعتبارى

Medeh z'īn ḫ^{v}ārī vu bī-i‘tibārī

Züleyḫā Yūsuf'a dėdi,

(Bu ḫor ü ḥaḳīrligi ve i‘tibārsızlıġı vėrme)

ز خاتونان مصرم شرمسارى

Ziḫātūnān-i Mıṣrem şermsārī

(Benim Mıṣr'ımıñ ḫatunları yanında şermsārlıġı-)

-maḥcūbluġu vėrme.

شد از افسون آن افسونكر كرم

Şod ez'efsūn-i ān efsūnger-i germ

Ve'l-ḥāṣıl Züleyḫā Yūsuf'a böyle pek çoḳ efsūnlar eyledi, germiyetle ol efsūnları ėtdi, zīrā kĭ ḫavf ėderdi med‘ū olan ḫātunlara çıḳmamasından. Binā’^{en} ‘aleyh bu gibi sözleri pek çoḳ arż eyledi, ḥattá

دل يوسف به بيرون آمدن نرم

Dil-i Yūsuf bebīrūn āmeden nerm

(Yūsuf'uñ göñlü ṭışarı gelmeden yumuşadı)

Ya‘nī rāżī oldı-kĭ ṭaşra çıḳub anlara arż-ı cemāl ėtsün.

پی تزیین او چون باد برخاست

Pey-i tezyīn ū çun bād berḫāst

(Tezyīn içün Yūsuf rūzgār gibi ḳalḳdı)

Ya‘nī yerinden şıçrayub ḳalḳdı.

چوسرو از حله سبزش بیاراست

Çu serv ezḥulle-i sebzeş beyārāst

(Serv gibi yeşil ḥulleden tezyīn ėtdi)

Ya‘nī başdan ayaġa ḳadar yeşil ḥulle giydirdi.

فرود آویخت کیسوی معنبر

Furūd āvīḫt gīsū-yi mu‘anber

(‘Anber saçlarını aşaġı aṣdı)

Ya‘nī aşaġa dökdi, ṣalıvėrdi.

به پیش حله اش چون عنبر تر

Be-pīş-i ḥulle'eş çun ‘anber-i ter

(Yūsuf'uñ ḥullesiniñ öñüne yaş ‘anber gibi gīsūlarını dökdi)

میانش را که با مو همسری کرد

Miyāneşrā kĭ bāmū hemserī kerd

(Yūsuf'uñ beline meyānına kĭ ḳıl ile berāber idi)

Ya‘nī ḳıl gibi ince olan beline

ز زرین منطقه زیور کری کرد

Zizerrīn minṭaḳa zīvergerī kerd

(Altundan kemeri zīnet içün eyledi ya‘nī baġladı)

بسر تاج مرصع از جواهر

Beser tāc-i muraṣṣa‘ ezcevāhir

(Başına mücevherden muraṣṣa‘ tācı vaż‘ėtdi)

الله الله ای عاشق قوموا قوموا

Allâh Allâh ey ‘āşıḳu, ḳūmū, ḳūmū

Allâh Allâh ey ‘āşıḳ, şimdi gökler üzerimize düşecektir ‘aşḳ ü şevḳ-i Ḥażret-i Yūsuf ‘aleyhi's-selām'dan.

ز هر جوهر هزارش لطف ظاهر

Ziher cevher hezāreş luṭf ẓāhir

(Her cevherden anıñ biñ luṭfı ẓāhir)

بپانعلینی از لعل وکهر پر

Bepā na‘leynī ezla‘l u guher pur

(Ayaġına-

178

-la‘l cevherden ṭolı na‘leyni giydirdi)

برو بسته دوال از رشته در

Berū beste devāl ezrişte-i durr

(O na‘leyniñ ṭasması üzerine incü işlenmiş)

ز خلوت خانه آن کنج نهفته

Ziḫalvet-ḫāne ān genç-i nihofte

(Ḫalvet-ḫāneden o ṣaḳlanmış ḫazīne)

برون آمد چوگلزار شکفته

Birūn āmed çu gulzār-i şikufte

(Ṭaşra geldi, açılmış gul gibi)

ṣaḥīfe (162)

Māşāllâh, bārekellâh. Ben göreyorum, sen-de görüyor mısıñ beni cānım, tahayyülātı?

(Zamān olur kĭ Ḫayāli cihān deger)

İşte odur bu ‘azīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چوهر يك را دران ديدار ديدن

Çu her yekrā derān dīdār dīden

(Çünkĭ ḫatunlardan her birisi o cemāli görmekden)

Ya‘nī cemāl-i Yūsuf'u müşāhede ėtmekden

تمنا شد بترنج خود بريدن

Temennā şod turunc-i ḫod borīden

(Temennā oldı, kendü turunclarını kesmek)

Ya‘nī ellerinde olan turunclarını kesmek temennā oldı

ندانسته ترنج از دست خود باز

Nedāneste turunc ezdest-i ḫod bāz

(Bilmedi turunc kendü elinden girü oldı)

Ya‘nī turunc elinden düşdi, ḫaberi olmadı

ز دست خود بريدن كرد آغاز

Zidest-i ḫod borīden kerd āġāz

(Kendü elini kesmege ibtidā eyledi)

يكى از تيغ انكشتان قلم كرد

Yekī eztīġ enguştān ḳalem kerd

(O ḫatunlardan birisi parmaḳlarını tīġ ile ḳalem eyledi)

Ya‘nī evvelce ellerine birer ḳalem-ṭırāş vėrmiş idi, ḳalem yonṭar gibi parmaḳlarını kesdi.

بدل حرف وفای او رقم کرد

Bedil ḥarf-i vefa-yi ū raḳam kerd

(Göñle vefā ḥarfini o kimesne raḳam eyledi)

Ya‘nī göñlüne yazdı ya‘nī ḳalemi kesdi, vefā ḥarfini göñlüne yazdı.

یکی برساخت از کف صفحه سیم

Yekī bersāḫt ez kef ṣafha-i sīm

(O ḫatunlardan birisi avcundan gümüş ṣafḥasını düzdi)

*Ṣafḥa; nesneniñ yüzi ve yassı ṭarafı ve el ayası dėmekdir

Ya‘nī eliniñ iç ṭarafını kesdi

کشیدش جدول از سرخی چوتقویم

Keşīdeş cedvel ezsurḫī çu taḳvīm

(Avcuna cedvel çekdi, ḳırmızıdan taḳvīm gibi)

Ya‘nī avcunuñ içi[ni] kesüb ḳanlar ẓuhūr ėtdi, cedvel gibi ḳalem-ṭırāş ile çizik çekdi.

بهر جدول روانه سیلی از خون

Beher cedvel revāne seylī ezḫūn

(Beher çizikden seyl revān oldı, aḳdı)

ز حد خود نهاده پای بیرون

Ziḥadd-i ḫod nehāde pāy bīrūñ

(Ḳandan seyl revān oldı, kendü ḥaddinden, miḳdārından ayaġı ṭışaru ḳoydı)

Ya‘nī kendini gā’ib ėdüb tecāvüzluḳlar-

179

-ėtdi dėmekdir.

کروهی زان زنان کف بریده

Gurūhī z'ān zenān-i kef-borīde

(Ol ḫātunlardan bir gürūh avcunı kesmiş)

Ya‘nī eliniñ içini kaṭ‘ ėtmiş

ز عقل وصبر وهوش ودل رمیده

Zi‘aḳl u ṣabr u hūş u dil remīde

(‘Aḳlı, ṣabrı, göñli uçmuş)

Ya‘nī ne ‘aḳlı ne ṣabrı ne göñli ḳalmış, cümlesi ḳuş gibi uçmuş.

ز تیغ عشق یوسف جان نبردند

Zitīġ-i ‘aşḳ-i Yūsuf cān nebordend

(Yūsuf’uñ ‘aşḳı ḳılıcından cān iletemediler)

Ya‘nī cānlarını ḳurtaramadılar.

از آن مجلس نرفته جان سپردند

Ezān meclis nerefte cān sipurdend

(O meclisden gitmedi cān ışmarlamaḳdan)

Ya‘nī o meclisden kimesne gitmedi, illā cānlarını ışmarladılar ya‘nī vefāt ėtdiler.

کروهی از خرد بیکانه کشتند

Gurūhī ezḫıred bīgāne geştend

(Bir gürūh-da ‘aḳldan bīgāne oldılar)

Ya‘nī mecnūn oldılar.

ز عشق آن پری دیوانه کشتند

Zi‘aşḳ-i ān perī dīvāne geştened

(O perīniñ ‘aşḳından dīvāne oldılar)

کروهی آمدند آخر بخود باز

Gurūhī āmedend āḫir beḫod bāz

(Bir gürūh āḫir, ṣoñra girü kendilerine geldiler)

ولی با درد وسوز عشق دمساز

Velī bāderd u sūz-i ʻaşḳ demsāz

(Lâkin ʻaşḳıñ derdiyle ve yanmasıyla demsāz oldılar)

جمال یوسف آمد خمی از می

Cemāl-i Yūsuf āmed ḫummi ezmey

(Yūsufʻuñ cemāli meyden yaʻnī şerābdan küp geldi)

Yaʻnī bir küp şarābı içdiler gibi sarḫoş oldılar.

بقدر خود نصیب هر کس از وی

Beḳadr-i ḫod naṣīb-i her kes ezvey

(Kendü ḳadr [ü] miḳdārınca herkes andan yaʻnī Yūsufʻdan naṣīb aldılar)

در حقایق سلمی مذکور است که

Der*Ḥaḳāyıḳ-i Sulemī* meẕkūrʻest kĭ

(Ḥaḳāyıḳ-ı Sülemī nām tefsīrde ẕikr olunmuşdur kĭ)

حق تعالی بدین آیت مدعیان محبت را

Ḥaḳ Teʻālá bedīn āyet muddeʻiyān-i muḥabbetrā

(Ḥaḳ Teʻālá Ḥażretleri muḥabbet iddiʻā ėden müddeʻiyāna bu āyet-i kerīmede bu āyet ile)

سرزنش میکند که مخلوقی در رؤیت

Serzeniş mīkoned kĭ maḫlūḳī derruʼyet-i…

(Serzeniş ėder kĭ yaʻnī başına ḳaḳar; başına urur kĭ bir maḫlūḳı rüʼyetde müşāhede)

مخلوقی بدان مرتبه میرسد که احساس الم قطع نمیکند

Maḫlūḳī bedān mertebe mīresed kĭ iḥsās elem-i ḳaṭʻ nemīkoned

(Bir maḫlūḳ ol mertebeye ėrişür kĭ elem ḳaṭʻını ḥiss eylemez)

Ya‘nī bir maḫlūḳ bir maḫlūḳuñ cemālini müşāhededе ol mertebeye ulaşur kĭ elem ḳaṭ‘ını ḥiss eylemez.

شما در شهود پذیر جمال خالق باید که

Şumā derşuhūd-pezīr-i cemāl-i Ḫāliḳ bāyed kĭ

(Ḫālıḳ'ıñ cemālini şühūd ėtdirir-

180

-olmaḳ size gerekdir kĭ)

بهر هیچ کس از بلا وعنا متألم نشوید

Beher hīç kes ezbelā vu ‘anā mute’ellim neşevīd

(Hīçbir kimesne içün belādan ve meşaḳḳat ü zaḥmetden müte’ellim olmayasıñız)

Ya‘nī maḥlūḳa muḥabbetden ellerini kesmek ve ḳaṭ‘ etmeniñ elemini ḥiss ėtmediler. Cemāl-i Ḥaḳḳ'ı müşāhede de bunuñ gibi midir? Belkĭ daha ziyāde elem ü ġam ü kedere giriftār ve dürlü dürlü belālara uġrarsıñız. Lâkin cemāl-i Ḥaḳḳ'ı müşāhededen dolayı hīç bu elem [ü] ġamı duymazsıñız ya‘nī aşlā elem [ü] meşaḳḳati görmezsiñiz. Elem [ü] meşaḳḳat olsa bile müte’ess̱ir [ü] müte’ellim olmazsıñız dėmekdir.

کر با تو دمی دست در آغوش توان کرد

Ger bātu demī dest-i derāġūş tevān kerd

(Eger seniñle bir nefes dest-i derāġūş mümkindir eylemek)

Ya‘nī elimi beline atub ṣarılmaḳ.

بیداد تو سهلست فراموش توان کرد

Bīdād-i tu sehlest ferāmūş tevān kerd

(Seniñ ẓulmüni seniñ sitemini, ta‘addānı ḳolaydır, sehldir, mümkindir ferāmūş ėtmek, unutmaḳ)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ ṭarafından gelen belā vü muṣībetlere ṣabr ü tahammül müşāhede-i cemālde ḳolaydır, mümkindir dėmek olur.

پاکست خدای تعالی از صفت عجز

Pākest Ḫudā-yi Te‘ālá ezṣıfat-i ‘acz

(Cenāb-ı Ḥaḳ pākdir ‘acz ṣıfatından)

Ya‘nī Ḥaḳ içün hiç ‘ācizliḳ yoḳdur.

در آفریدن چنین مخلوقی

Derāferīden çunīn maḫlūḳī

(Ḫalḳ ėtmekde bunuñ gibi maḫlūḳı)

Ya‘nī Yūsuf gibi maḫlūḳ ḫalḳ ėtmekde ‘āciz degildir.

چودیدندش که جز والا کهر نیست

Çu dīdendeş kĭ coz vālā guher nīst

(Çünkĭ o ḫatunlar Yūsuf'ı gördiler kĭ bālā vü vālā cevher andan ġayrı yoḳdur)

بر آمد بانك کین هذا بشر نیست

Berāmed bāng k'īn hâẕā beşer nīst

(Yuḳaru sesi, ṣadā geldi kĭ bu beşer degildir)

Böylece ṣadā geldi anlardan kĭ

ما هذا بشر

Mā hâẕā beşer[un]

نه چون آدم ز آب وکل سرشتست

Ne çun ādem ziāb u gil siriştest

(Ādem gibi ṣu ve çamurdan yurırılmış degildir)

ز بالا آمده قدسی فرشتست

Zibālā āmede ḳudsī feriştest

ṣaḥīfe (163)

(Bālādan ya‘nī semādan gelmiş melek-i ḳudsīdir)

چه کویم کان چه حسن ودلبری بود

Çĭ güyem k'ānçĭ ḥusn u dilberī būd

(Ne söyleyem kĭ o ne güzel ve dilber idi)

Ya‘nī anıñ ḥüsnüni naşıl vaṣf ü ta‘rīf ėdeyim dėmekdir.

که بیرون از حد حور و پری بود

Kĭ bīrūn ezḥad-i ḥūr u perī būd

(Zīrā kĭ ḥūrī vü perī ḥaddinden ṭaşra idi)

Ḥūrī ve perī aña emṣāl olamaz idi.

مقدس نوری از قید چه و چون

Muḳaddes nūrī ezḳayd-i çĭ vu çūn

(*Çĭ vü çün ḳaydından muḳaddes bir nūr idi*)

Ya‘nī niçün böyle nice şöyle dėnecek maḥall yoḳdur, başdan aşaġa bir nūr-ı muḳaddesdir.

181

سر از جلباب چون آورده بیرون

Ser ezcilbāb çun āverde bīrūn

(Yūsuf başını çün örtüsünden ṭaşra getürmüş) (6)

چون آن بیچون درین چون کرد آرام

Çun ān Bīçūn derīn çun kerd ārām

(Çünkĭ o Bīçūn niteliksiz naşılsız)

Ya‘nī naşıl nite yoḳdur anuñ içün, bu nitede naşılda ārām eyledi. Ya‘nī o bī-çūn olan Yūsuf bu çūnda bu cismāniyyetde ārām eyledi.

پی رو پوش کرده یوسفش نام

*Cilbāb; ḳarınıñ giydigi paşmaḳ yāḫud ferāceye tesmiye olunur

6: Ya‘nī ‘ademde idi, vücūd-ı cismānīde degil idi, cismāniyyeye gelmiş ya‘nī cismāniyyet cilbābından başını çıḳarmış, bī-emsāl [ü] bī-naẓīr [ü] lā-şerīk maḳāmındadır ve's-selām

Pey-i rūpūş kerde Yūsufeş nām

(Yüz örtüsi içün anıñ nāmını Yūsuf eylemiş)

Yoḫsa o Yūsuf degildir.Yā kimdir? İşte O'dur dėmekdir. Kināyedir ya‘nī cemāl-i İlâhī'dir dėmek isterler mecāz ṭarīḳiyle; Allâh olmaz *yā ḥāşā ṯümme ḥāşā*.

زليخايى كه رشك حور عين بود

Zuleyḫāyī kĭ reşk-i ḥūr-i ‘īn būd

(Züleyḫā evvel bir Züleyḫā idi kĭ ḥūr-i ‘īn aña ġıbṭa vü ḥased ėderlerdi)

Ya‘nī Züleyḫā o ḳadar güzel idi-kĭ Cennet'de olan ḥūr-i ‘īn aña ḥased [ü] ġıbṭa ėderdi.

بمغرب پرده عصمت نشين بود

Bemaġrib perde-i ‘işmet nişīn būd

(Maġrib'de perde-i ‘işmetde oturmuş idi)

Zīrā kĭ Maġrib pādişāhınıñ ḳızı idi.

ز خورشيد رخش نادیده تابى

Ziḫurşīd-i ruḫeş nādīde tābī

(Züleyḫā'nıñ yanaġı güneşden ḥarāret görmemiş idi)

كرفتار جمالش شد بخوبى

Giriftār-i cemāleş şod beḫ^{v}ābī

(Yūsuf'uñ cemāline giriftār oldı uyḳuda)

Ya‘nī daha ‘Azīz-i Mışr'a gelmezden evvel rü’yāsında Yūsuf'ı görüb ‘āşıḳ olmuş idi. Ḥikāyesi meşhūrdur.

Ḳāle'l-Kāşifī

فى تفسيره الفارسى صاحب وسيط بإسناد خود

Fi Tefsīrihi'l Fārisī ṣāḥib-i Vasīṭ beisnād-i ḫod

(Tefsīr-i Fārisinde ṣāḥib-i Vasīṭ kendüne isnād ile)

از جابر انصاری نقل میکند که

EzCābir-i Enṣārī naḳl mīkoned kĭ

(Cābir-i Enṣārī'den naḳl ėder kĭ)

حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم فرمود که

Ḥażret-i risālet ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem fermūde kĭ

(Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz ḥażretleri buyurmuş-kĭ)

جبرائیل بر من فرود آمد

Cebrā’īl bermen furūd āmed

(Cebrā’īl benim üzerime aşaġı geldi)

وکفت خدای تعالی ترا سلام میرساند ومیکوید

Ve goft Ḫudā Te‘ālá turā selām mīresāned u mīgūyed

(Ve dėdi, Ḥaḳ Te‘ālá saña selām gönderir ve söyler kĭ)

حبیب من حسن روی یوسف را

Ḥabīb-i men ḥusn-i rūy-i Yūsufrā

(Benim ḥabībim, Yūsuf'uñ yüziniñ ḥüsni)

از نور کرسی کسوت دادم

Eznūr-i Kursī kisvet dādem

(Kürsī'den, nūrundan kisvet verdim)

Ya‘nī Kürsī nūrundan giydirdim

وکسوت حسن ترا از نور عرش مقرّر کردم

Ve kisvet-i ḥusn-i turā eznūr-i ‘arş muḳarrer kerdem

(Seniñ ḥüsnüñ kisveti ‘Arş-ı A‘lā nūrundan muḳarrer eyledim)

یوسف را جمال بود وآن حضرت را کمال

Yūsufrā cemāl būd u ān Ḥażret-rā kemāl

(Yūsuf'da cemāl idi ol Ḥażret-i Resūl-i Ekrem'de-

182

-kemāl idi)

در شهود جمال یوسف دستها بریده شد

Derşuhūd-i cemāl-i Yūsuf desthā borīde şod

(Yūsuf'uñ cemālini müşāhededе ḫatunlar ellerini kesdiler, ḳaṭ‘ eylediler)

در ظهور کمال محمدی زنارها قطع یافت

Derẓuhūr-i kemāl-i Muḥammedī zunnārhā ḳaṭ‘ yāft

(Kemāl-i Muḥammedī'niñ ẓuhūrunda zunnārlar ḳaṭ‘ buldı)

Ya‘nī küffārıñ ḳuşandıḳları zünnārlar kesildi ‘azīzim.

از حسن روی یوسف دست بریده سهلست

Ezḥusn-i rūy-i Yūsuf dest borīde sehlest

(Yūsuf'uñ yüzünüñ ḥüsnünden el kesmek, ḳaṭ‘ etmek ḳolaydır)

در پای دلبر من سرها بریده باشد

Derpāy-i dilber-i men serhā borīde bāşed

(Benim dilberimiñ ayaġında başlar kesilmiş, ḳaṭ olmuş olur)

Kĭ murad ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir.

از عایشه صدیقه نقل میکنند که

Ez‘Āyişe-i ṣıddīḳa naḳl mīkonend kĭ

(‘Āyişe-i ṣıddīḳa raḍiyallâhü ‘anhādan naḳl ėderler kĭ)

در صفت جمال حضرت رسالت پناه فرمود که

Derṣıfat-i cemāl ḥażret-i risālet-penāh fermūd kĭ

(Ḥażret-i risālet-penāh ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ cemāli vaşfında buyurdı-kĭ)

لوائم زليحا لَورْ اَيَنْ جبينه

“Levā’imü Zuleyḫā lev-ra’eyne cebīnehu”

Züleyḫā'yı levm ėdiciler ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ cebhe-i sa‘ādetlerini görseler idi, ya‘nī añlını

لاشرن فى القطع القلوب على اليد

“Lā şerene fī'l-ḳaṭ‘i'l-ḳulūbi ‘ale'l-yed”

Īṣār ėderlerdi yed üzerine ḳaṭ‘-i ḳulūbda

Ya‘nī levm ėdici ḫatunlar ve sā’ire egerçi risālet-penāh Efendimiziñ cebhe-i sa‘ādetlerini müşāhede ėtseler idi ḳaṭ‘da ḳalblerini yedleri üzerine īṣār ėderlerdi ya‘nī degil yed, göñüllerini ḳaṭ‘ ėderlerdi.

زنان مصر بهنكام جلوه يوسف

Zenān-i Mıṣr behengām-i cilve-i Yūsuf

(Mıṣr'ıñ ḫatunları Yūsuf'uñ cilvesi vaḳtinde)

Ya‘nī ‘arż-ı cemāl ėtdigi hengāmda

ز روى بيخودى از دست خويش ببريدند

Zirūy-i bī-ḫodī ezdest-i ḫᵛīş bobrīdend

(Bī-ḫodluḳ yüzünden ya‘nī kendüleri ġā’ib ü mess eyledikleri cihetle kendü ellerini kesdiler)

مقرر است كه دل پاره پاره ميكردند

Muḳarrer'est kĭ dil pāre pāre mīkerdend

(Muḳarrer ü muḥaḳḳaḳdır kĭ göñüllerini pāre pāre ėderler)

اكر جمال تو اى نور ديده ميديدند

Eger cemāl-i tu ey nūr-i dīde mīdīdend

(Eger seniñ cemālini yā Resūlü'llâh dėmekdir, ey nūr-ı dīde, ey gözümüñ nūrı)

ميديدند

Mīdīdend

(Göreler idi)

-gönüllerini pāre pāre ėderlerdi dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

آن سیه چرده که شیرینیء عالم با اوست

Ān siyeh-çerde kĭ şīrīnī-i ʻālem bāūst

(Ol ḳara yaġız kĭ ʻālem ṭatlılıġı anıñladır)

Şarāb renklü göz ve gülici dudaḳ ve şād gönül anınladır.

Yaʻnī-

183

-gerçi ʻaleyhi'ṣ-ṣalātü ve's-selām Efendimiz ezherü'l-levndir, siyeh-çerde ile taʻbīr nūr-ı żamīr-i Resūlü'llâh ve esrār-ı dil-i münīr-i Ḥabībüllâh'a ḫalḳ-ı ʻālemiñ ʻadem-i taḥammüllerinden ġayret-i ʻaşḳ-ı Ḫüdā mestūr ḳalmasına işāretdir, ol envār-ı cemāl-i Ḫüdā ve esrar-i lī-meʻallâh bī-müntehā ve yenbūʻ-ı ʻulūm-ı enbiyā vü evliyā dil-i münşeriḥasında ve ḳalb-i münfetiḥasında nümāyān iken Maḳām-ı Maḥmūd-ı maḥbūbiyyetde cemāl nūruyla mestūr olan Ḥabībü'llâh kĭ

لولاك لولاك لما خلقت الافلاك

"Levlāke levlāk, le-mā ḫalaḳtü'l-eflāk"[110] feḥvāsınca vücūd ü ḥüsn ve ṭarāvet-i ʻālem anıñ sebebinedir, kāfiri īmāna getürüb ve ʻuşşāḳı mest ü ḫayrān ėdici naẓar-ı şefḳat ü āṣār-ı ḫulḳ-ı ʻaẓīm olan luṭf ü besāmet ve āyīne-i cemālü'llâh olmaḳ ile şād ü ābād-ı dil-i pürmerḥamet anınladır ʻazīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

دبیر صنع نوشتست کرد عارض تو

*Debīr; kātib dėmekdir

[110] "Sen olmasaydın gökleri, eflakı yaratmazdım". Bu söz hakkında uydurma olduğuna hükmedilmiştir. Bk. "Keşfu'l-Hafâ, Lam harfi", 2123.

Debīr-i ṣun‘ nuviştest gird-i ‘ārıż-i tu

(Ṣun‘ kātibi seniñ ‘ārıżıñ eṭrāfına yazmışdır)

Ya‘nī ṣunu'llâh kātibi yā Resūlü'llâh seniñ yanaġınıñ eṭrāfına ḳudret ḳalemiyle yazmışdır.

بمشکناب که الحسن و الملاحة لك

Bemuşkināb kĭ el-ḥusnu ve'l-melāḥatu lek

(İşte bu ‘ibāreyi yazmışdır, misk ṣuyuyla kĭ ḥüsn ü melāḥat seniñdir)

Ya‘nī ḥüsn ü melāḥatiñ ma‘deni sensiñ, senden taḳsīm olur dėmekdir.

Ḳāle'l-Cāmī

ز خوبئ تو بهر جا حکایتی کفتند

Ziḫūbī-i tu beher cā ḥikāyetī goftend

(Yā Resūla'llâh seniñ ḫūbluġundan, güzelliginden her yerde ḥikāyet ėdüb söylerler)

حدیث یوسف مصری فسانه باشد

Hadīṯ-i Yūsuf-i Mıṣrī fesāne bāşed

(Mıṣr'a mensūb olan Yūsuf'uñ sözi bir ḥikāye olur)

Ya‘nī bir maṣal gibi ḳalur.

Ḳāle'l-Kāşifī

واکنون دانستید که حق بطرف من بود

Ve eknūn dānistīd kĭ Ḥaḳ beṭaraf-i men būd

(Züleyḫā ḫatunlara dėdi-kĭ şimdi bildiñiz kĭ Ḥaḳ benim ṭarafımda idi)

Ḳāle Sa‘dī

ملامت کن مرا چندانکه خواهی

Melāmet kon merā çendān-kĭ ḫ^{v}āhī

(Bize melāmet eyle ne-ḳadar kĭ ister iseñ o ḳadar melāmet eyle)

که نتوان شستن از زنکی سیاهی

Kĭ netvān şosten ezzengī siyāhī

(Zīrā kĭ mümkin degildir siyāh ‘Arab'ı yıġamaḳ)

Ḳāle's-Sa‘dī

یکی را از ملوك عرب حدیث لیلی ومجنون بکفتند

Yekīrā ezmulūk-i ‘Arab ḥadīṯ-i Leylī vu Mecnūn begoftend

(‘Arab pādişāhlarından birisine Leylī vü Mecnūn'uñ sözini söylediler)

Ya‘nī Leylī ile-

184

-Mecnūn'uñ aḥvāllerini ḥikāye ėtdiler.

وشورش حال او که با کمال فضل وبلاغت

Ve şūriş-i ḥāl-i ū kĭ bākemāl-i faẕl u belāġat

(O Mecnūn'uñ perīşān olan aḥvālinden ḫaber vėrdiler kĭ Mecnūn'uñ kemāl-i faẕl ü belāġatiyle berāber)

سر در بیابان نهاده است وزمام اختیار از دست داده

Ser derbeyābān nehāde'est ve zimām-i iḫtiyār ezdest dāde

(Başını beyābāna ḳomuşdur ve elinden iḫtiyār dizginini vėrmişdir)

Ya‘nī ova ve ṣaḥrālara gidüb elinde iḫtiyārı yoḳdur dėdiler.

بفرمودش تا حاضر آوردند

Befermūdeş tā ḥāżır āverde

(O ‘Arab pādişāhı buyurdı, Mecnūn'uñ celbini ḥattá Mecnūn'ı ḥużūra getürdiler)

وملامت کردن کرفت که در شرف نفس انسانی

Ve melāmet kerden girift kĭ derşeref-i nefs-i insān

(O pādişāh Mecnūn'a melāmet eylemeklik ṭutdı kĭ nefs-i insānda olan şerefde)

چه خلل دیدیکه خوی حیوانی کرفتی

Çĭ ẖalel dīdī-kĭ ẖūy-i ḥayvānī giriftī

(Mecnūn'a ẖiṭāb ėdüb dėdi-kĭ nefs-i insānda olan şerefde ne ẖalel gördüñ-kĭ ḥayvānī ẖūyunı ṭutduñ)

وترك عیش آدمی کفتی

Ve terk-i ʻıyş-i ādemī goftī

(Daẖı ādemiñ insānıñ terk-i ʻıyşi söylediñ)

Yaʻnī ādemler ile ʻıyş ü maʻīşeti terk ėdüb ṣaḥrālara düşdüñ dėdi.

مجنون بنالید وکفت

Mecnūn benālīd u goft

(Mecnūn āh [ü] fiġān [ü] nāle ėdüb söyledi)

ورب صدیق لامنی فی ودادها

Ve rubbe ṣadīḳ[un] le'emenī fī vidādihā

Çun aḥbāb ü dostlar Leylā'nıñ muḥabbetinde beni levm ü teşnīʻ ėderler.

الم یرها یوما فیوضح لی عذری

ṣaḥīfe (164)

Elem yerahā yevm[en] feyūḍaḥu lī ʿuẕrī

Bir gün o Leylá'yı görmezler mi-kĭ ol-zamān benim içün ʻözr vāżıḥ ü āşikār olsun . Yaʻnī Mecnūn'uñ ḥaḳḳı varmış dėsünler. Ḥālbukĭ Leylá o ḳadar güzel degil idi, lâkin Mecnūn'uñ gözüyle naẓar ėder iseñ Züleyẖā'nıñ, yanında sözi olmaz, maʻlūmdur *göñül kimi sever ise güzel odur* dėrler ʻazīzim.

کاش کانانکه عیب من جستند

Kāş k'ānān kĭ ʻayb-i men costend

(Kāşkĭ anlar kĭ benim ʻaybımı ararlar, tecessüs ėderler)

رویت ای دلستان بدیدندی

Rūyet ey dilsitān bedīdendī

(Ey göñül alıcı dilber seniñ yüzini göridiler)

تا بجای ترنج در نظرت بیخبر دستها بریدندی

Tā becā-yi turunc naẓaret bīḫaber desthā borīdendī

(Ḥattá seniñ naẓarında turunc yerine ḫabersiz ellerini keserlerdi, ḳaṭ‘ ėderlerdi)

تا حقیقت معنی بر صورت دعوی کواهی دادی که

Tā ḥaḳīḳat-i ma‘ná berṣūret-i da‘vá guvāhī dādī kĭ

185

(Ṣūret-i da‘vā üzerine şāhid vėrirdi-kĭ, şehādet ėderdi-kĭ)

Ḳavlühū Te‘ālá:

فذلکن الذی لمتننی فیه

“ Feẕākune'l leẕī lumtunnenī fīhi”[111] āyet-i kerīmesi

أصمعی کفت وقت از اوقات در أثناء اسفار

Esma‘ī goft vaḳt ez'evḳāt dereṣnā’-i esfār

(Eṣma‘ī bir ẕātıñ ismidir dėdi eṣnā-yı seferde vaḳtlerden bir vaḳt)

بقبیله بنی عذره نزول کردم

Beḳabīle-i Benī ‘Uẕre nuzūl kerdem

(Benī ‘Uẕre ḳabīlesine nüzūl eyledim)

ودر وثاقی که بودم دختری دیدم

Ve derveṣāḳī būdem duḫterī dīdem

[111] Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: “**İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir**. Andolsun, ben ondan murad almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. Andolsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zillete uğrayanlardan olacak.” (12:32)

(Çadırda idim, bir ḳız gördüm)

در غایت حسن وجمال

Derġāyet-i ḥusn u cemāl

(Ḥüsni ve cemāli ġāyetdedir)

روزی از سبیل تفرج از آنجا بیرون آمدم

Rūzī ezsebīl-i teferruc ezāncā bīrūn āmedem

(Bir gün teferrüc ṭarīḳiyle oldıġım yerden ṭaşra geldim)

وطوفی میکردم جوانی را دیدم

Ve ṭavfī mīkerdem cevānīrā dīdem

(Ve dolaşmaklıḳ ėderdim, bir civānı gördüm)

ضعیف تر از هلالی این أبیات میخواند

Ża‘īf-ter ezhilālī īn ebyāt mīḫ^{v}āned

(Hilālden ziyāde ża‘īf; bu ebyātı oḳur)

وقطرات عبرات از دیدکان می راند

Ve ḳaṭarāt-i ‘aberāt ezdīdegān mīrāned

(Gözyaşlarınıñ ḳaṭrelerini gözlerinden sürer ya‘nī aġıdır)

(Ebyāt budur:)

فلاعنك لی صبر و لافیك حیلة

ولا منك لی بد ولامنك مهرب

فلوكان لی قلبان عشت بواحد

وافردت قلبا فی هواك یعذب

ولی الف باب قد عرفت طریقه

و لكن بلاقلب الی این اذهب

Felā ʿanke lī sabr^{in} ve lā fīke ḥīlet^{in}

Ve lā minke lī bud^{in} ve lā minke mehreb^{in}

Felev kāne lī ḳalbān ʿışţu bivāhid^{in}

Ve efredtu ḳalb^{en} fī hevāki yuʿẕeb^{un}

Ve lī elf bāb ḳad ʿareftu ṭarīḳeh

Ve lâkin bilā ḳalb^{in} ilá eyne eẕhebu[112]

از آن جماعت پرسیدم که این جوان کیست وحال او چیست

Ezān cemāʻat porsīdem kĭ īn cevān kīst u ḥāl-i ū çīst

(Ol cemāʻatden suʼāl ėtdim kĭ bu civān kimdir ve bunuñ ḥāli nedir?)

کفتند او بدان دختر که در ان خانه که تو نزول کرده عاشقست

Goftend ū bedān duḫter kĭ derān ḫāne kĭ tu nuzūl kerde ʻāşıḳest

(Anlar dėdiler kĭ o civān, ol ḳız kĭ sen anıñ ḫānesine nüzūl eylemişsiñ, aña ʻāşıḳdır)

وبا آنکه بنت عم اوست

Ve bā-ān kĭ bint-i ʻamm-i ūst

(Ve anıñla kĭ o civānıñ ʻammisiniñ ḳızıdır dėdiler)

ده سالست تا یکدیکر را ندیده اند

Deh sālest tā yekdīgerrā nedīde'end

(On senedir kĭ ḥattá birbirlerini görmemişlerdir)

اصمعی میکوید که بخانه بازکشتم

Eşmaʻī mīgūyed kĭ beḫāne bāz geştem

[112] "Artık ne sana dayanacak sabrım kaldı ne de senden bir çare. Senden bana yar olmaz senden kaçış da yok.Eğer iki kalbim olsaydı biriyle yaşardım. Diğer kalbim senin uğruna acılar çekiyor. Bin kapım var benim onun yolunu buldum. Ama kalpsiz nereye giderim?" Bk. Bahâeddin el-Âmilî, el-Keşkûl, "el-Hubbu'l-Kâtil", II, 243.

(Eṣma‘ī söyler kĭ girü ḫāneye oldum ya‘nī ḫāneye ‘avdet ėtdim)

وحال آن جوان با این دختر تقریر کردم

Ve ḥāl-i ān cevān bā-īn duḫter taḳrīr kerdem

(O civānıñ ḥālini bu ḳıza taḳrīr eyledim)

186

وکفتم شك نیست که مهمان غریب را

Ve goftem şekk nīst kĭ mihmān-i ġarībrā

(Daḫı dėdim şekk yoḳdur kĭ ġarīb mihmānlara, müsāfirlere)

در عرب حرمتی هر چه تمامترست

Der‘Arab ḥurmetī her çĭ temāmterest

(‘Arab'da ḥürmet vardır, her nesne kĭ ziyāde temāmdır)

التماس آنست که امروز جمال خود را بدو نمای

İltimās ānest kĭ imrūz cemāl-i ḫodrā bedū numāy

(Ol nesne iltimāsdır kĭ bugün kendü cemālini o civāna göster)

Ya‘nī bu iltimāsı ḳabūl ėder iseñ bunuñla ḥürmet ve ḥaḳḳ-ı müsāferet ziyāde temām olur dėdi.

دختر کفت صلاح او درین نیست

Duḫter goft ṣalāḥ-i ū derīn nīst

(Ḳız dėdi-kĭ o civānda buña ṣalāḥiyyet yoḳdur)

Ya‘nī cemālimi görmege anda ṣalāḥ ü ḳābiliyyet yoḳdur dėdi.

اصمعی کفت پنداشتم که بخل میکند ودفع میدهد

Eṣma‘ī goft pindāştem kĭ buḫl mīkoned u def‘ mīdehed

(Eṣma‘ī dėdi-kĭ ẓann ėtdim-kĭ buḫl ėder ve def‘ vėrir)

Ya‘nī cemālini ‘arż ėtmegi istemediginden bu söz ile beni def‘ ėdeyor ẓann ėtdim.

كفتم از براى دل مهمان يك دو قدم بردار

Goftem ezberā-yi dil-i mihmān yek-dū ḳadem berdār

(Ben dėdim müsāfiriñ göñli içün bir-iki ayaḳ yuḳaru ṭut)

Ya‘nī ben müsāfirim, benim göñlüm olsun içün bir-iki ḳadem git.

تا از مشاهدهٔ جمال راحتى يابد

Tā ezmuşāhede-i cemāl rāḥatī yābed

(Ḥattá cemāl müşāhedesiyle bir rāḥat bulsun)

كفت مرا رحمت وشفقت در حق عم زاده بيش از آنست اميد دارى

Goft merā raḥmet u şefḳat derḥaḳḳ-i ‘ammzāde bīş ezānest umīd dārī

(Ḳız dėdi, ‘amm[ī]zādem ḥaḳḳında baña şefḳat ü merḥamet çoḳdur, ol nesneden-kĭ ümīd ṭutarsıñ)

Ya‘nī seniñ ümīd ṭutdıġıñ kĭ ‘arż-ı cemāldir, benim onuñ ḥaḳḳında şefḳat ü merḥametim bundan ziyādedir.

وليك ميدانم كه مصلحت او در ديدن من نيست

Ve līk mīdānem kĭ maṣlaḥat-i ū derdīden-i men nīst

(Ve lâkin bilürüm-kĭ beni görmekden onun maṣlaḥatı yoḳdur)

Ya‘nī beni görmege ṣalāḥiyyeti yoḳdur.

اما چون باور نمى دارى

Ammā çun bāver nemīdārī

(Ammā çünkim taṣdīḳ ṭutmazsıñ)

Ya‘nī benim bu sözlerimi taṣdīḳ ėtmezsüñ

تو برو در بيت برايم من

Tu berev derpeyet berāyīm men

(Ḳız Eṣma‘ī'ye dėdi-kĭ sen git, ben pāyinden gelürüm)

Ya‘nī sen ilerü git, ben-de arḳandan gelürüm.

*Bāver; taṣdīḳ ma‘nāsına

أصمعی میکوید که برفتم و پیش آن جوان بنشستم

Eṣma‘ī mīgūyed kĭ bereftem u pīş-i ān cevān benişestem

(Eṣma‘ī söyler kĭ gitdim ve ol civānıñ-

187

-öñüne oturdum)

وکفتم حاضر باش مشاهده دلدار را که بالتماس من می آید

Ve goftem ḥāżır bāş muşāde-i dildārrā kĭ beiltimās-i men mī-āyed

(Daḫı civāna dėdim, ḥāżır ol dildārıñ müşāhedesine kĭ benim iltimāsım ile geliyor)

تا بحضور خود مسکن ترا پر نور کرداند

Tā beḥużūr-i ḫod mesken-i turā pur-nūr gerdāned

(Ḥattá kendü ḥużūruyla seniñ meskenini ṭolı nūr ėderler)

درین سخن بودیم که دختر از دور پیدا شد

Derīn suḫan būdīm kĭ duḫter ezdūr peydā şod

(Bu sözde idim kĭ ḳız uzaḳdan ẓāhir oldı)

ودامن در زمین میکشید وکرد آن بر هوا میرفت

Ve dāmen derzemīn mīkeşīd u gerd ān berhevā mīreft

(Ḳız etegini yerden çeker, andan toz, ġubār havā üzre gider)

Ya‘nī ḳızıñ entārisi zemīne sürildikçe toz, ġubār havāya gideyor.

جوان چون آن کرد بدید نعره بزد وبر زمین افتاد آندامن او چند جا سوخته شد

Cevān çun ān gerd bedīd na‘ra bezed u berzemīn uftād āndāmen-i ū çend cā sūḫte şod

(Civān çünkĭ o tozı, o ġubārı gördi, bir na‘ra urdı ve zemīn üzerine düşdi, onuñ endāmı ya‘nī vücūdundan birḳaç yeri yanmış idi)

Ya‘nī vücūdınıñ birḳaç yerinde yanmış idi.

چون بخانه مراجعت کردم

Çun beḫāne murāca‘at kerdem

(Çünkĭ ḫāneye mürāca‘at ü ‘avdet eyledim)

دختر با من عتاب کرد وکفت

Duḫter bāmen ‘itāb kerd u goft

(Ḳız baña ‘itāb eyledi ve dėdi:)

آنچه امروز یافت او ز تو یافت

Ānçĭ imrūz yāft ū zitu yāft

(Ol nesneyi-kĭ civān bugün buldı, o civān senden buldı)

Ya‘nī bu ḥāle sen sebeb olduñ dėdi.

وآنچه دید او رهکذار تو دید

Ve ānçĭ dīd ū rehguẕār-i tu dīd

(O nesneyi-kĭ o civān gördi, seniñ rehgüẕārından gördi)

Ḳız dėdi-kĭ o benim tozıma, ġubārıma taḥammül ėdemez, naṣıl cemālimiñ müşāhedesine ṭāḳat getürebilür dėdi. Gördün-mi ‘aşḳı ‘azīzim? Māşāllâh, bārekallâh sulṭānım.

پس خویش را نکاه داشت وسر بمن نیاورد

Pes ḫ^{v}īş-rā nigāh dāşt u ser bemen neyāverd

(İmdi Züleyḫā ḫatunlara dėdi Yūsuf içün imdi kendüni ḥıfẓ ṭutdı ve başını benim ile getürmedi)

Ya‘nī kendüsi ḥıfẓ ėdüb başını benim ile bir yaṣdıḳa komadı dėdi ‘azīzim.

هر آینه بزندان کرده شود

Her āyine bezindān kerde şeved

(Elbette zindānda eylemiş olur)

Ya‘nī zindāna girer dėmekdir.

Ḳāle'l-Cāmī

اکر ننهد بکام من دکر پای

Eger nenhed bekām-i men diger pāy

(Eger benim murādımı ḳoymaz diger ayaḳ)

Ya‘nī bir başḳa def‘ada benim murādım vėrmez.

ازین پس کنج زندان سازمش جای

Ezīn pes kunc-i zindān sāzemeş cāy

(Bundan ṣoñra zindānıñ bucaġını aña ben bir maḥall düzerim dėdi)

نکردد مرغ وحشی جز بدان رام

Nekerded murġ-i vaḥşī coz bedān rām

(Vaḥşī ḳuş bundan başḳa rām eylemez, nedir o)

که کیرد در قفس یك چند آرام

Kĭ gīred derḳafes yek çend ārām

(Kĭ ḳafesde birḳaç zamān ārām ṭuta-)

-işte ol-vaḳt rām [ü] muṭī‘ olur dėmekdir.

Ḳāle'l-Cāmī

بدو کفتند ای عمر کرامی

Bedū goftend ey ‘omr-i girāmī

Züleyḫā'nıñ da‘vet eyledigi ḫatunlardan ‘aḳlı başına gelenler ṭarafına Yūsuf'a eyledikleri ḫiṭābdır.

(Yūsuf’a dėdiler, ey ‘ömr-i mükerrem)

دریده پیرهن در نیك نامی

Derīde pīrehen dernīk-nāmī

(Gömlegi yırtılmış eygü nām içün)

Ya‘nī eygü nām almaḳ içün gömlegini yırdırmış

درین بستان که کل با خار جفت است

Derīn bostān kĭ gul bāḫār cuft'est

(Bu bostāndakĭ gül diken ile cüft olmuş)

Ya‘nī sen gülsüñ, biz ḫār dėmekdir.

کل بی خار چون تو کم شکفت است

Gul-i bī-ḫār çun tu kem şukūft'est

(Dikensiz gul seniñ gibi az, noḳṣān açılmışdır)

زلیخا خاك شد در راهت ای پاك

Zuleyḫā ḫāk şod derrāhet ey pāk

Ḫatunlar dėdiler, ey pāk olan Yūsuf

(Züleyḫā seniñ yolunda ḫāk oldı.)

همی کش که کهی دامن برین خاك

Hemī keş geh gehī dāmen berīn ḫāk

(Ba‘żı kerre böylece etegini bu ḫāk üzre çek)

Vuṣlatdan kināyedir.

حذر کن زانکه چون مضطر شود دوست

Ḥaẕer kon z'ān-kĭ çun mużṭar şeved dūst

(Ḥaẕer eyle andan kĭ çünkĭ dost mużṭarr olur)

بخواری دوست را از سر کشد پوست

Beḫ^{v}ārī dūstrā ezser keşed pūst

(Ḫor ü ḥaḳāretle dostuñ postunı başından çeker)

Ya‘nī dost mużṭarr ḳaldıġı gibi dostuñ derisini yüzer; evet ba‘żı kerre ‘āşıḳ ma‘şūḳa böylece ėder.

چواز سر بکذرد سیل خطرمند

Çu ezser bugẕered seyl-i ḫaṭarmend

(Çünkĭ ḫaṭarlu olan seyl ṣuyı başdan güzer ėder, geçer)

Ya‘nī fevḳa'l-āde seyl gelüb insānıñ başından ṭaşar dėmekdir.

نهد مادر بزیر پای فرزند

Nehed māder bezīr-i pāy ferzend

(Anası çocuġı ayaġınıñ altına ḳor)

Ya‘nī meymūnuñ-

189

-cānı yandıġı zamān yavrısını ayaġınıñ altına alur dėrler. Bu kelāmlardan cümlesi o ḫātunlar ṭarafına Yūsuf'a ḫiṭābdır ve anı ḳorḳutmaḳ içündür lâkin fā’idesiz nāfile ‘azīzim.

دهد هر لحظه تهدیدت بزندان

Dehed her laḥẓa tehdīdet bezindān

(Her laḥẓa Yūsuf'a tehdīd vėrir zindān ile)

Ya‘nī seni ṣoñra zindāna ḳorum deyu tehdīd vėrir

که هست آرامکاه ناپسندان

Kĭ hest ārāmgāh-i nāpesendān

(Kĭ o zindānda maḳbūl olmayan eglenecek maḥaller vardır)

کجا شاید چنین محنت سرایی / که باشد جای چون تو دلربایی

Kocā şāyed çunīn miḥnet-sarāyī / Kĭ bāşed cāy çun tu dilrubāyī

(Ḳaçan lāyıḳ böylece miḥnet ü elem ü meşaḳḳat sarāy kĭ seniñ gibi dilrübānıñ yeri, maḥalli olur)

-lāyıḳ degildir dėdiler.

خدا را بر وجود خود ببخشای

Ḫudārā bervucūd-i ḫod bebaḫşāy

(Ḫüdā ḥaḳḳı içün kendü vücūduñ üzerine baḫşla)

Ya‘nī kendü vücūdına luṭf ü merḥamet eyle dėmekdir.

بروی او دری از مهر بکشای

Berū-yi ū derī ezmihr bugşāy

(O Züleyḫā'nıñ yüzine muḥabbetden bir ḳapu aç, küşād eyle)

وکر باشد ترا از وی ملالی

Ve ger bāşed turā ezvey melālī

(Ve eger saña Züleyḫā'dan melāllik olur)

Ya‘nī andan saña melāl gelmiş olur

که چندانش نمی بینی جمالی

Kĭ çendāneş nemī bīnī cemālī

(Kĭ ne-ḳadarız görmüyor mısıñ cemālimizi)

Şimdi ḫatunlar başladılar kendülerini Yūsuf'a sevḳ ėtmege.

چوزو ایمن شوی دمساز ما باش

Çu z'ū eymen şevī demsāz-i mā bāş

(Çünkĭ Züleyḫā'dan eymen olursuñ, bizimle demsāz ol)

نهانی همدم وهمراز ما باش

Nihānī hemdem u hemrāz-i mā bāş

(Gizlü bizimle hemdem, hemrāz ol dėdiler)

که ما هریك بخوبی بی نظیریم

Kĭ mā her yek beḫūbī bī-naẓīrīm

(Zīrā bizin [bizim] her birimiz güzellikde naẓīrsiz, emṣālsiziz)

dėdiler.

سپهر حسن را ماه منیریم

Sipihr-i ḥusñ-rā māh-i munīrīm

(Hüsn feleginiñ māhı ve ḳameri, münīriyiz)

dėdiler.

چوبکشاییم لبهای شکرخا

Çu bugşāyīm lebhā-yi şekerḫā

(Çünkĭ şeker çiyneyici dudaḳlarımızı açalım, küşād eyleyelim)

ز خجلت لب فرو بندد زلیخا

Ziḫaclet leb furū bended Zuleyḫā

(Ḫacletden, maḥcūbluġdan Züleyḫā'nıñ dudaġı aşaġı baġlar)

Ya‘nī anıñ dudaġı aşaġı ḳalur dėdiler.

چنین شیرین وشکرخا که ماییم

Çunīn şīrīn u şekker-ḫā kĭ māyīm

(Böylece şīrīn ü şeker çiyneyici kĭ biziz)

dėdiler.

زلیخا را چه قدر آنجا که ماییم

Zuleyḫārā çĭ ḳadr āncā kĭ māyīm

(Züleyḫānıñ ne ḳadri olur-

190

-ol yerde kĭ biziz)

Ya‘nī bizim oldığımız yerde Züleyḫā'nıñ ḥüsnce ḳadr ü ḳıymeti yoḳdur.

چویوسف کوش کرد افسون کز ایشان

Çu Yūsuf güş kerd efsüngerīşān

(Çünkĭ Yūsuf istimā‘ eyledi anlarıñ ḥikāyelerini, maṣallarını dinledi)

پی کام زلیخا یاوریشان

Pey-i kām-i Zuleyḫā yāverīşāñ

(Züleyḫā'nıñ murādı içün anlarıñ yardımdılarını)

کذشتند از ره دین وخرد نیز

Goẕeştend ezreh-i dīn u ḫıred nīz

(Dīn yolundan geçdiler daḫı ‘aḳldan)

Ya‘nī Züleyḫā'ya yardım, mu‘āvenet içün dīnden, ‘aḳldan çıḳdılar.

نه تنها بهر وی از بهر خود نیز

Ne tenhā behr-i vey ezbehr-i ḫod nīz

(Degil yalñız Züleyḫā içün daḫı kendüleri içün-)

-bu ḳadar efsūn oḳudılar fā’idesiz ‘azīzim.

عجب درمانده ایم در کار ایشان

‘Aceb dermānde'īm derkār-i īşān

(Yūsuf dėdi, anlarıñ işlerinden ‘acebde ḳalmışım)

Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a ḫiṭābdır.

مرا زندان به از دیدار اینان

Merā zindān bih ezdīdār-i īnān

(Baña zindān anlarıñ dīdārlarından eygüdür)

به از صد سال در زندان نشینم

Bih ezṣad sāl derzindān nişīnem

(Eygüdür yüz sene zindānda oturmaḳlıġım)

dėdi.

که یکدم طلعت اینان به بینم

Kĭ yekdem ṭal‘at-i īnān be-bīnem

(Kĭ anlarıñ bir dem yüzlerini görmekden)

Ya‘nī anlarıñ bir dem yüzlerini görmekden ise yüz sene zindānda oturmaḳlıġım eygüdür.

بنا محرم نظر دلرا کند کور

Benāmaḥrem naẓar dilrā koned kūr

(Nāmahreme naẓar göñli, ḳalbi kör, a‘mā ėder)

ز دولتخانه قرب افکند دور

Zidevletḫāne-i ḳurb efkened dūr

(Ḳurb-ı İlâhī devletḫānesinden dūr, uzaḳ düşürir idi)

Ḳāle'ş-Şeyh Sa‘dī

پارسایی را دیدم که بر کنار دریا

Pārsāyīrā dīdem kĭ berkenār-i deryā

(Şeyh Sa‘dī söyler kĭ deryā kenārında bir ‘ābid ü zāhidi gördüm-kĭ)

زحم پلنك داشت وبه هیچ دارو به نمی شد

Zaḫm-i peleng dāşt ve be-hīç dārū bih nemī-şod

(Arslanıñ yāresini ṭutdı, hīç mu‘ālece vü devā eylemedi)

Ya‘nī kendüsüni arslan yārelemiş, bu yāreye de hīç mu‘ālece eylememiş

ومدتها دران رنجوری بود

Ve muddethā derān rencūrī būd

(Ve nice müddetler o renc [ü] elem [ü] meşaḳḳatde idi)

ومدام شکر خدا می کزارید

Ve mudām şukr-i Ḫudā mī-gozārīd

(Dā’imā Ḫüdā'nıñ şükrini iḫtiyār ėderdi)

Dā’imā Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a şükr ėderdi.

پرسیدندش که چه شکر کنی

Porsīdendeş kĭ çĭ şukr konī

(O zāhid ü ‘ābidden su’āl ėtdiler kĭ ne şükr ėdersiñ)

Seniñ ḥāliñ böyle yāre içindesiñ.

191

کفت شکر آنکه بمصیبتی کرفتارم نه بمعصیتي

Goft şukr ānkĭ bemuṣībetī giriftārem ne-bema‘ṣiyetī

(O zāhid dėdi-kĭ aña şükr ėdeyorum-kĭ bir muṣībete giriftār oldum, degil bir ma‘ṣiyete)

Ya‘nī bir ma‘ṣiyete giriftār olmayub böyle bir muṣībete giriftār oldıġıma şükr ėdeyorum dėdi.

بلی مردان خدا مصیبت را

Belī merdān-i Ḫudā muṣībetrā

(Belī, evet, Ḫüdā'nıñ merdānları ādemleri muṣībeti)

بر معصیت اختیار کنند

Berma‘ṣiyet iḫtiyār konend

(Ma‘ṣiyet üzre iḫtiyār ėderler)

نه بینی که یوسف صدیق در ان حالت چه کفت

Ne bīnī kĭ Yūsuf-i ṣıddīḳ derān ḥālet çĭ goft

(Görmedin-mi kĭ Yūsuf-ı ṣıddīḳ o ḥāletde ne söyledi)

Ya‘nī zindān baña daha muḥabbetlüdür bunlarıñ beni da‘vet eyledigi şeyden dėdi.

کرمرا زار بکشتن دهد آن یار عزیز

Ger merā zār bekoşten dehed ān yār-i ʻazīz

(Eger baña zār [ü] renc ü meşaḳḳat ile öldirmeklik vėrir ol Yār-ı ʻAzīz)

تا نکویی که در ان دم غم جانم باشد

Tā negūyī kĭ derān dem ġam-i cānem bāşed

(Ḥattá söylemeyesiñ-kĭ ol demde yaʻnī ölmek zamānında benim cānım ġamla mükedder oldı)

Yaʻnī o ölmek vaḳtinde söyleme kĭ benim cānım ġam ü mükerrer oldı yāḫud cānım acıdı; böyle sözler söyleme. Yā ne söyleyeceksin?

کویم از بنده مسکین چه کنه صادر شد

Gūyem ezbende-i miskīn çĭ guneh ṣādır şod

(Söylerim miskīn bendeden ne günāh ṣādır oldı)

Yaʻnī ʻacebā bu miskīn bendeden ne günāh ṣādır oldı-kĭ

کو دل آزرده شد از من غم آنم باشد

K'ū dil-āzurde şod ezmen ġam-i ānem bāşed

(O cānānıñ gönli incinmiş oldı benden deyu benim ġamıñ [ġamım] o olur)

Yaʻnī ölüm vaḳtinde benim cānımın ġam ü ġuṣṣasına ve cānım incinmesine naẓar ėtmem ancaḳ benim ġam ü kederim bu olur kĭ ʻacebā bu miskīn bendeden ne günāh ṣādır oldı-kĭ o cānānıñ göñli benden incindi deyu benim ġamım budur.

واکر نکردانی از من مکر وفریب ایشانرا

Ve eger negerdānī ezmen mekr u firīb-i īşānra

Yūsuf Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a niyāz ėder kĭ

(Eger benden anlarıñ mekr ü ḥīle ve aldatmaḳlıġını döndürmez iseñ)

یعنی مرا در پناه عصمت نکیری

Yaʻnī merā derpenāh-i ʻişmet negīrī

(Ya‘nī beni ‘işmet penāhında ḥıfẓında ṭutmazsañ)

Anlarıñ cānibine ber-muḳteżā-yı ṭabī‘at meyl ėderim dėdi.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

دام سختست مکر یار شود لطف خدا

ور نه آدم نبرد صرفه ز شیطان رجیم

Dām saḫtest meger yār şeved luṭf-i Ḫudā

Ver ne ādem nebered ṣarfe zişeyṭān-i racīm

(Dām-ı şeyṭān ḳatı müşkildir, meger Ḫüdā'nıñ luṭfı-

192

-yār ola yoḫsa ādem şeyṭān-ı racīmden ziyādelik iletmez)

Ya‘nī müşteheyāt-ı nefsi olan nisā ve sīm ü zer-i dünyā sālikīn ü müttaḳīn içün şeyṭānıñ dām ḳuyısıdır ve her bir kimesneniñ ḫalāṣı ḳatı müşkildir kĭ *Berşīşā ve Bel‘am bin Bā‘ūrā* gibi mertebe-i velāyete vāṣıl olmuş kimseleri ne‘ūzü-billâh īmānından cüdā eylemişdir, meger Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri'niñ luṭfı ve ‘işmeti aña yār ü mu‘īn ola, yoḫsa Benī Ādem şeyṭān-ı racīm ve nefs-i le’īm üzre zūr ile ve ḥīle ile ġālib olamaz ‘azīzim.

هر آینه در زندان کنند او را

Her āyine derzindān konend ūrā

(Züleyḫā ‘Azīz-i Mıṣr'a dėdi-kĭ elbette o Yūsuf'ı zindānda ėdersiñiz)

درین قولند مرد وزن موافق

Derīn ḳavlend merd u zen muvāfiḳ

(Bu ḳavlde, bu söz erkek ve ḳadın muvāfaḳat eylediler kĭ)

که من بر وی بجانم کشته عاشق

Kĭ men bervey becānem geşte ‘āşıḳ

(Ben cān ile aña ‘āşıḳ olmuşum)

Böyle ricāl ve ḥatun ittifāḳ ėtmişlerdir, işte anıñ içün Yūsuf'ı zindāna ḳoymalı dėdi.

Ḳāle'l-Kāşifī

آورده اند که بعد از نومیدی زنان از وی

Āverde'end kĭ ba‘d eznovmīdī-i zenān ezvey

(Rivāyet olunur kĭ ḫatunlar Yūsuf'dan ümīdsiz olduḳdan-ṣoñra)

زلیخا را کفتند صلاح آنست که

Zuleyḫārā goftend ṣalāh-i ānest kĭ

(Züleyḫā'ya dėdiler kĭ Yūsuf'uñ ıṣlāḥı odur kĭ)

او را دو سه روزی بزندان باز داری

Ūrā dū-se rūzī bezindān bāz dārī

(Yūsuf'ı iki-üç gün zindānda girü ṭutasıñ)

Ya‘nī iki-üç gün zindānda bıraḳasıñ.

شاید بسبب ریاضت رام کردد

Ṣāyed besebeb-i riyāżet rām gerded

(Ṣāyed riyāżet sebebiyle rām [ü] muṭī‘ olur)

dėdiler.

وقدر نعمت وراحت را دانسته

Ve ḳadr-i ni‘met u rāhat-rā dāniste

(Ni‘met ü rāḥatıñ ḳadrini bilmiş olur)

dėdiler.

سر تسلیم را بر خط فرمان نهد

Ser-i teslīm-rā berḫaṭṭ-i fermān nehed

(Teslīm başını ḫaṭṭ-ı fermān üzre ḳor)

dėdiler

چوکوره ساز زندانرا برو کرم

Çu kūre sāz zindānrā berū germ

(Ocaḳ gibi zindāna anıñ üzerine çaḳmaḳ düz)

بود زان کوره کردد آهنش نرم

Buved z'ān kūre gerded āheneş nerm

(Ol oçaḳdan anıñ timürini yumuşaḳ eylemek olur)

*Kūre; ocaḳ, timürciniñ ocaḳına dėrler

چوکردد کرم ز آتش طبع فولاد

Çu gerded germ zāteş ṭab‘-i fūlād

(Çünkĭ ṣıcaḳ eyler, āteş ṭabī‘atlü pūlādı)

Pūlād dėnilen timüri āteş ṭabī‘atlü olan şey’ elbette yumuşaḳ eyler.

193

ازو چیزی تواند ساخت استاد

Ezū çīzī tevāned sāḫt ustād

(Ondan bir nesne düzmek mümkin olur ustāda)

نه کرمی نرم اکر نتواندش کرد

Zigermī nerm eger netvānedeş kerd

(Eger degildir ṣıcaḳlıḳ ile yumuşaḳ eylemek anı mümkin olmaz)

چه حاصل زانکه کوبد آهن سرد

Çĭ ḥāṣıl z'ānkĭ kūbed āhen-i serd

(Ne ḥāṣıl andan kĭ serd olan timüri döver, ḍarb ėder)

Hīçbir şey’ ḥāṣıl olmaz zīrā kĭ timür serddir, aña āteş kār ėtmez.

زلیخا را چوزان جادو زبانان

Zuleyḫārā çu z'ān cādū-zebānān

(Züleyḫā'ya çünkĭ o cādū lisānlı olan ḫatunlar böyle söylediler)

شد از زندان امید وصل جانان

Şod ezzindān umīd-i vaṣl-i cānān

(Züleyḫā'ya, zindāndan vaṣl-ı cānān ümīdi oldı)

برای راحت خود رنج او خواست

Berā-yi rāḥat-i ḫod renc-i ū ḫ^{v}āst

(Züleyḫā kendü rāḥatı içün Yūsuf'uñ renc ü elem ü meşaḳḳatini istedi)

دران ویران امید کنج او خواست

Derān vīrān umīd-i genc-i ū ḫ^{v}āst

(O vīrānede ya'nī zindānda Yūsuf'uñ ḫazīne gibi olan vuṣlatını istedi)

چوبود عشق عاشق را کمالی

Çu nebved ‘aşḳ-i ‘āşıḳ-rā kemālī

(Çünkĭ ‘āşıḳıñ ‘aşḳında berkemāl idi)

نه بندد جز مراد خود خیالی

Ne bended coz murād-i ḫod ḫayālī

(Baġlamaz kendü murādından başḳa bir ḫayāli)

طفیل خویش خواهد یار خود را

Ṭufeyl-i ḫ^{v}īş ḫ^{v}āhed yār-i ḫodrā

(Ṭufeylī tābi‘ olmaḳ bir kimesneye kendü ṭufeylīsi kendü yārini ister)

Ma‘lūmdur

بکام خویش خواهد کار خود را

Bekām-i ḫ^{v}īş ḫ^{v}āhed kār-i ḫodrā

(Kendü murādı, merāmı kendü işini, kārını ister)

ببوی یك كل از بستان معشوق

Bebūy-i yek gul ezbostān-i ma‘şūḳ

(Bir gül ḳoḳısı içün maʻşūḳuñ bostānından)

زند صد خار غم بر جان معشوق

Zened ṣad ḫār-i ġam bercān-i maʻşūḳ

(Yüz ġam dikeni maʻşūḳuñ cānı üzre vurur, ṣaḥīḥdir ʻazīzim)

Burası ʻuşşāḳıñ maʻlūmıdır kĭ ẓālimler nedir, maʻşūḳlarına eẕā vü cefā ėderler, burası ehliniñ maʻlūmıdır ʻazīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

ṣaḥīfe (167)

ز آهن بند بر سیمش نهادند

Ziāhen bend bersīmeş nehādend

(Timürden bend, baġ anıñ gümüş gibi olan ayaġına ḳodılar)

بکردن طوق تسلیمش نهادند

Begerden ṭavḳ-i teslīmeş nehādend

(Yūsuf'uñ gerdānına, boynuna teslīm buġavısı ḳodılar)

بسان عیسی اش بر خر نشاندند

Besān-i ʻĪsi'eş berḫar nişāndened

(ʻĪsá ʻaleyhi's-selām gibi eşegiñ üzerine oturtdılar)

بهر کویی ز مصران خر براندند

Beher kūyī ziMıṣr ān ḫar berāndend

(Mıṣr'ıñ her kūyuna o eşegi sürdiler)

Yaʻnī kūy-bekūy, maḥalle-bemahalle geşt ü güzār ėtdirdiler.

194

منادی زن منادی بر کشیده-

Munādī zen munādī berkeşīde

(Bir münādī nidā urdı, eşegi çekeydi ?)

*Şūḫdīde; serbes gözlü, utanmaz gözlü dėmekdir

که هر سرکش غلام شوخ دیده

Kĭ her serkeş ġulām-i şūḫdīde

(Böyle deyu kĭ her baş çekici serkeş olan köle ve serbes utanmaz olan göz)

که کیرد شیوه بی حرمتی پیش

Kĭ gīred şīve-i bī-ḥurmetī pīş

(Kĭ ḥürmetsizlik şīvesini ṭutar, öñünde)

نهد پادر فراش خواجه خویش

Nehed pā derfirāş-i ḫ^{v}āce-i ḫ^{v}īş

(Kendü efendisiniñ firāşına yataġına ayaḳ ḳor)

بود لایق که همچون ناپسندان

Buved lāyıḳ kĭ hemçun nāpesendān

(Nāpesendānıñ ya'nī bunuñ gibi maḳbūl olmayanlarıñ lāyıḳı bu olur)

deyu nidā ėtdiler.

بدین خواری برندش سوی زندان

Bedīn ḫ^{v}ārī berendeş sūy-i zindān

(Bu ḫorluḳ ve ḥaḳāretle zindān ṭarafına sürdiler)

ولی خلقی زهر سو در تماشا

Velī ḫalḳī ziher sū dertemāşā

(Lâkin maḫlūḳ her ṭarafdan temāşā ėderlerdi-)

-Yūsuf'uñ bu ḥālini

همی کفتند حاشا ثم حاشا

Hemī goftend ḥāşā s̱umme ḥāşā

(Cümlesi söylerlerdi, ḥāşā s̱ümme ḥāşā)

کزین روی نکو بد کاری آید

K'ezīn rūy-i nikū bed kārī āyed

(Kĭ bu eygü yüzde bed, kötü iş kār gele)

ḥāşā gelmez, dėrler idi.

وزین دلدار دل آزاری آید

Vezīn dildār dil-āzārī āyed

(Bu dildārda göñül incitmek gele)

Ḥāşā gelmez, dėrler idi.

فرشتست این بصد پاکی سرشته

Feriştest īn beṣad pākī sirişte

(Melekdir, feriştėdir, bu yüz pāklik ile yuvrulmuş)

نیاید کار شیطان از فرشته

Neyāyed kār-i şeyṭān ezferişte

(Şeyṭān işi melekden gelmez)

dėrler idi.

چنان کز زشت نیکویی نیاید

Çunān k'ez zişt nīkūyī neyāyed

(Böyle kötüden eygülük gelmez)

Ya‘nī şeyṭāndan eygülük gelmez.

ز نیکو نیز بد خویی نیاید

Zinīkū nīz bed-ḫūyī neyāyed

(Eygüden daḫı kötü ḫūyluḳ gelmez)

dėdiler.

بدینسان تا بزندانش ببردند

Bedīnsān tā bezindāneş bebordend

(Bunuñ gibi bu ḥāl ile tā zindāna Yūsuf'u iletdiler)

بعیاران زندانش سپردند

Be‘ayyārān-i zindāneş sipurdend

(Yūsuf'ı zindānda olan ‘ayyār [ü] ḥīlekār bed-ḫūy olan ādemlere ışmarladılar)

Ya‘nī anlarıñ içine ḳoydılar.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چون آن دل زنده در زندان در آمد

Çun ān dil-zinde derzindān derāmed

(Çünkĭ ol göñli zinde, ḥayy olan Yūsuf zindāna geldi)

بجسم مرده کویی جان بر آمد

Becism-i morde gūyī cān berāmed

(Zindānda olan ölmüş, mürde olmuş cismlere gūyā cān geldi)

دران محنت سرا افتاد جوشی

Derān miḥnet-serā uftād cūşī

(O miḥnet-serāy olan zindāna cūş [ü] ḫurūş düşdi)

Ya‘nī zindānda olanlara ‘aşḳ-

195

-[ü] muḥabbet cūş [ü] ḥurūşı geldi.

بر آمد زان کرفتاران خروشی

Berāmed z'āñ giriftārān ḫurūşī

(O giriftārān-ı belā vü miḥnet olan ahālī-i zindāna ḫurūş ya‘nī ḳaynamaḳlıḳ geldi)

Ḫalḳ cünbüş ṣafāsından cūş ü ḫurūşa geldiler.

بشادی شد بدل اندوه ایشان

Beşādī şod bedil endūh-i īşān

(Anlarıñ ġam ü ġuṣṣa vü kederlü olan göñüllerine şādīlik, sürūrluḳ oldı)

كم از كاهى غم چون كوه ايشان

Kem ezkāhī-i ġam çun kūh-i īşāñ

(Anlarıñ ṭaġ gibi olan ġam ṣamanı noḳṣān oldı)

بهر جايار كلرخسار كردد

Beher cā yār-i gulruḫsār kerded

(Her yeri, maḥalli kĭ gül yüzlü olan yār eyledi)

Ya‘nī her yerde yār [ü] cānān oldı.

اكر كلخن بود كلزار كردد

Eger gulḫan buved gulzār kerded

(Eger o yer, o maḥall külḫan olursa da orasını gülzār eyledi)

چون در زندان كرفت از جنبش آرام

Çu derzindān girift ezcunbiş ārām

(Çünkĭ Yūsuf zindānda cünbüş-i rāḥatdan ārām ṭutdı)

بزندانيان زليخا داد پيغام

Bezindānyān Zuleyḫā dād peyġām

(Züleyḫā zindāncılara ḥaber vėrdi)

Ya‘nī ḥaber gönderdi.

كزين پس محنتش مپسند بر دل

K'ez īn pes miḫneteş mepsend berdil

(Bundan ṣoñra Yūsuf'uñ göñli üzre miḫnet ü meşaḳḳat ḳabūl eyleme[ye]ler)

Ya‘nī aña bir vechle miḫnet ü meşaḳḳat vėrmeyeler.

ز كردن غل ز پايش بند بكسل

Zigerden ġull zipāyeş bend bugsil

(Boynundan buġavı بوغايى ayaġından bendi, zencīri çözsünler)

Ya‘nī çıḳarsınlar deyu

تن سیمینش از پشمین مفرسای

Ten-i sīmīneş ezpeşmīn mefersāy

(Anıñ gümüş gibi olan ten vücūdını yüñden fersūde eylemesinler)

Ya‘nī zindāna maḫṣūṣ olan yüñden ma‘mūl ‘abā iksāsıyla anıñ gümüş vücūdını zedelemesünler deyu ḫaber gönderdi.

بذر کش حله سروش بیارای

Bezer-keş ḥulle serveşrā beyārāy

(Ṣırma ile işlenmiş ḥülleyi anıñ servī vücūdını müzeyyen eylesünler)

Ya‘nī anı ṣırmalu elbise ile bezesünler dėdi.

بشوی از فرق او کرد نژندی

Beşūy ezfarḳ-i ū gerd-i nejendī

(O Yūsuf'uñ başını yıġasunlar, ġuṣṣalu kederlik ġubār ve tozundan pāk eylesünler)

dėdi.

ز تاج حشمتش ده سر بلندی

Zitāc-i ḥaşmeteş deh ser bulendī

(Anıñ başına ḥaşmet tācını ḳoy-)

-deyu emr eyledi

یکی خانه برای او جدا کن

Yekī ḫāne berā-yi ū cudā kon

(O Yūsuf içün bir ḫāne ayrı başḳa eyle)

deyu ḫaber gönderdi.

جدا از دیکران آنجاش جا کن

Cudā ezdīgerān āncāş cā kon

(Anıñ yerini digerlerinden ayır, başḳa bir maḥall-

196

-eyle)

dėdi.

زمینش راز سندس فرش انداز

Zemīneşrā zisundus ferş endāz

(Yūsuf'uñ oturdıġı zemīni, yeri sündüs dėnilen ḳumāş ile ferş eyle)

ز استبرق بساط دلکش انداز

Ziistebraḳ bisāṭ-i dilkeş endāz

(İstebraḳ dėnilen bir nevi‘ ḳumāş ile göñül alıcı, döşeyini ferş eyleye)

در ان خانه چومنزل ساخت یوسف

Derāñ ḫāne çu menzil sāḫt Yūsuf

(O ḫānede çünkĭ menzil, yer, maḥall düzdi Yūsuf)

بساط بندکی انداخت یوسف

Bisāṭ-i bendegī endāḫt Yūsuf

(Bendelik, ḳulluḳ döşeyini yataġını Yūsuf atdı)

Ya‘nī Ḥaḳḳ'a ‘ibādet, ḳulluḳ yataġını serdi.

رخ آورد آنچنان کش بود عادت

Ruḫ āverd ān çunān keş būd ‘ādet

Yūsuf'uñ ‘ādet-i ḳadīmesinden idi.

(Öylece yine yüzini getürdi, çekdi ‘ibādet ṭarafına)

dėmekdir.

در ان منزل بمحراب عبادت

Derān menzil bemiḥrāb-i ‘ibādet

(O yerde o menzilde ʻibādet miḥrābına yüzini eyledi)

dėmekdir.

چومردان در مقام صبر بنشست

Çu merdān dermaḳām-i ṣabr binşest

(Merdān-ı Ḫüdā'lar gibi maḳām-ı ṣabrda oturdı)

بشکرانه که از کید زنان رست

Beşukrāne kĭ ezkeyd-i zenān rest

(Zenānıñ keyd ü ḥīlesinden ḳurtuldıġına-)

-şükrāne olaraḳ Haḳḳ'a ʻibādet ü ṭāʻate meşġūl oldı.

نیفتد در جهان کس را بلایی

Neyofted dercihān kes-rā belāyī

(Dünyāda bir kimesne bir belāya düşmez)

که ناید زان بلا بوی عطایی

Kĭ n'āyed z'ān belā būy-i ʻaṭāyī

(Kĭ o belādan ʻaṭā vü iḥsān-ı İlâhī ḳoḳısı gelmez)

Böyle degildir elbette insān bir belāya giriftār olur ise ʻāḳıbet o belādan kendüsüne bir ʻaṭā vü iḥsān-ı İlâhī gelür.

اسیری کز بلا باشد هراسان

Esīrī k'ez belā bāşed hirāsān

(Esīr-i belā olan ādem ḳorḳıcı, ḫavf ėdici olur)

کند بوی عطا دشوارش آسان

Koned būy-i ʻaṭā duşvāreş āsān

(ʻAṭā vü iḥsān-ı İlâhī ḳoḳısı anıñ düşvārını āsān ėder)

Yaʻnī anıñ güçlügüni āsān ḳolay ėder.

چوقدر نعمت دیدار نشناخت

Çu ḳadr-i ni‘met-i dīdār neşnāḫt

(Çünkĭ dīdār ya‘nī Yūsuf ni‘met ḳadrini ṭanımadı)

Ya‘nī böyle zindānda ni‘met içinde olmasından Züleyḫā'nıñ emrine muṭī‘ olmadı.

بداغ دوری از دیدار بکداخت

Bedāġ-i dūrī ezdīdār bugdāḫt

(Dīdārdan uzaḳlıḳ daġıyla, timürüyle eridi)

Ya‘nī naṣıl ḳızḳın timüri dağlar da orası yanar, erir ise öylece Züleyḫā da eridi dėmekdir.

وصارت دارها عین السجن فی عینها

Ve ṣāret dāruhā ‘aynu'l sicni fī ‘aynihā

(Züleyḫā'nıñ sarāyı Züleyḫā'nıñ gözünde ‘ayn-ı sicn,-

197

-‘ayn-ı zindān olmaġa ṣayrūret ėtdi.)

به تنك آمد دران زندان دل او

Be-teng āmed derān zindān dil-i ū

(O Züleyḫā'nıñ göñlüni o zindānda dar [ü] teng geldi)

Ya‘nī öyle müzeyyen olan sarāy-ı hümāyūn zindān oldı ve göñli ṣıġmadı, aña sarāy dar oldı.

یکی صد شد ز هجران مشکل او

Yekī ṣad şod zihicrān muşkil-i ū

(O müşkil olan hicrāndan biri yüz oldı)

چه آسایش در ان کلزار ماند

Çĭ āsāyiş derān gulzār māned

(Züleyḫā'nıñ ne āsāyiş ü rāḥatı o gülzārda ḳaldı)

Ya‘nī ḳalmadı

کزان کل رخت بندد خار ماند

Kezān gul raḫt bended ḫār māned

(Zīrā kĭ ol gül metā‘ını baġlar diken ḳalur)

Ya‘nī bostānda gül metā‘ını baġlayub gitdikden ṣoñra o bostānda ne ḳalur, gülüñ dikenleri ḳalur eline basṭon güli incitmediğiñ içün ‘azīz.

ز دل خونین رقم بر رو همی زد

Zidil-ḫūnīn raḳam berrū hemī zed

(Ḫūn, ḳan olan göñülden yazu yüzi üzerine böylece urdı)

بحسرت دست بر زانو همی زد

Beḥasret dest berzānū hemī zed

(Ḥasret ile elini dizlerine böylece dā’im urdı)

که این کاری که من کردم که کردست

Kĭ īn kārī kĭ men kerdem kĭ kerdest

(Kĭ bu işi kĭ ben eyledim, kim eylemişdir)

Ya‘nī başḳa kimesne eylemedi, ben bu işi eyledim, kime ne söylerim dėdi.

چنین زهری که من خوردم که خوردست

Çunīn zehrī kĭ men ḫordem kĭ ḫordest

(Buncılayın zehri kĭ ben yėdim, kim yėr ve kim yėmişdir)

درین محنت سرا یك عشق پیشه

Derīn miḥnet-serā yek ‘aşḳ-pīşe

(Bu miḥnet-serāyda bir ‘aşḳ ziyāde)

نزد چون من بپای خویش تیشه

Nezed çun men bepāy-i ḫᵛīş tīşe

(Urmadı benim gibi kendü ayaġına keseri)

Ya‘nī dülgeriñ keseri olur, işte o keseri benim gibi bir ‘āşıḳ kendü ayaġına urmadı dėmekdir.

ز من بشنو كه هستم پير اين كار

Zimen bişnev kĭ hestem pīr-i īn kār

Züleyḫā kendüsüni helāk ėtmege ḳaṣd eyledi, anıñ dadısı gelüb aña dėdi,

(Benden istimā‘ ėt, işid kĭ bu kārıñ pīri benim dėdi)

شكيبايى بود تدبير اين كار

Şekībāyī buved tedbir-i īn kār

(Ṣabr ile olur tedbīr bu kāra, bu işe)

dėdi.

بصبر اندر صدف باران شود در

Beṣabr ender ṣadef bārān şeved dur

(Ṣabr ile ṣadef içinde yaġmur incü olur)

dėdi.

بصبر از لعل وكوهر كان شود پر

Beṣabr ezla‘l u gevher kān şeved pur

(Ṣabr ile la‘l ü cevher ma‘deni ṭolı olur)

بديدش بر سر سجاده از دور

Bedīdeş berser-i seccāde ezdūr

Züleyḫā bir gėce dadısıyla berāber zindāna geldi,

(O Yūsuf'ı uzaḳdan gördi, seccāde-

198

-üzerinde)

چوخورشید درخشان غرقه نور

Çu ḫurşīd-i dıraḫşān ġarḳa-i nūr

(Güneş gibi parlaḳ, żiyādār olaraḳ nūra ġarḳ olmuş)

کهی چون شمع بر پاایستاده

Gehī çun şem‘ berpā īstāde

(Ba‘żı kerrede mūm gibi ayaḳ üzre durmuş)

ز رخ زندانیانرا نور داده

Ziruḫ zindāniyānrā nūr dāde

(Zindāncılarıñ zindānda olanlara anıñ yanaġından nūr vėrilmiş)

کهی خم کرده قامت چون مه نو

Gehi ḫem kerde ḳāmet çun meh-i nev

(Ba‘żı kerre ḳāmetini egmiş, yeni ay gibi iki ḳat olmuş)

فکنده بر بساط از چهره پرتو

Fikende berbisāṭ ezçehre pertev

(Döşegi üzre yüzünden pertev bıraḳmış)

Ya‘nī düşmüş

کهی سر بر زمین از عذر تقصیر

Gehī ser berzemīn ez‘oẕr taḳṣīr

(Ba‘żı kerre başını yer üzre ḳoymuş, ‘özr [ü] taḳṣīrden)

چوشاخ تازه کل از باد شبکیر

Çu şāḫ-i tāze gul ezbād-i şebgīr

(Tāze gül fidanı gibi gėce rūzgārından)

کهی طرح تواضع در فکنده

Gehī ṭarḥ-i tevāżu‘ derfikende

(Ba‘żı kerre tevāżu‘ ṭarḥ ėderek bıraḳmış düşmüş)

نشسته چون بنفشه سرفکنده

Nişeste çun benefşe ser fikende

(Benefşe gibi başı aşaġa oturmuş)

dėmekdir.

نبودی هیچکه خالی ازین کار

Nebūdī hīçkĭ ḫālī ezīn kār

(Züleyḫā olmadı hīçbir vaḳt bu kārdan, bu işden ḫālī)

Ya‘nī dā’imā sicn [ü] zindān ṭarafına naẓar ėderdi.

کهی دیوار دیدی کاه دیدار

Gehī dīvār dīdī gāh dīdār

(Ba‘żı kerre zindānıñ dīvārını görürdi, ba‘żı kerre Yūsuf'uñ cemālini)

ز نعمتهای خوش هر لحظه چیزی

Zini‘methā-yi ḫoş her laḥẓa çīzī

(Ḫoş, güzel olan ni‘metlerden her laḥẓa her vaḳt bir nesne bir ṭa‘ām)

نهادی بر کفت محرم کنیزی

Nehādī berkefet maḥrem kenīzī

(Bir maḥrem-i esrār olan cāriyeniñ avcı üzerine ḳordı)

فرستادی بزندان سوی یوسف

Firistādī bezindān sūy-i Yūsuf

(Gönderir idi, zindāna Yūsuf ṭarafına)

که تا دیدی بجایش روی یوسف

Kĭ tā dīdī becāyeş rūy-i Yūsuf

(Kĭ ḥattá Züleyḫā'nıñ yerine o cāriye Yūsuf'uñ yüzini görsün)

بكشت از حال خود روزى مزاجش

Begeşt ezḥāl-i ḫod rūzī mizāceş

(Züleyḫā'nıñ mizācı kendü ʻaşḳ ü muḥabbet ḥālinden bir gün nāmizāc oldı)

بزخم نشتر افتاد احتياجش

Bezaḫm-i neşter uftād iḥtiyāceş

(Neşteriñ zaḫmı aña iḥtiyāc düşdi)

Yaʻnī ḳan almaḳ lāzım geldi.

ز خونش بر زمين در ديده كس

Ziḫūneş berzemīn derdīde-i kes

(Züleyḫā'nıñ ḳanından zemīn arżı üzerinde kimesneniñ dīdesinde, görmesinde)

نيامد غير يوسف يوسف وبس

Neyāmed ġayr-i Yūsuf Yūsuf u bes

(Yūsuf'dan ġayrı gelmedi, ancaḳ Yūsuf geldi)

Yaʻnī ḳan ism-i Yūsuf'ı zemīne naḳş ėtdi.

199

بكلك نشتر استاد سبك دست

Bekilk-i neşter ustād-i sebuk-dest

(Eli ḥafīf üstādıñ neşteri, ḳalemi)

بلوح خاك نقش اين حرف را بست

Belevḥ-i ḫāk naḳş īn ḥarf-rā best

(Ṭopraḳıñ levḥine ancaḳ bu ḥarfi naḳş eyledi)

چنان از دوست پر بودش رك و پوست

Çunān ezdūst pur būdeş reg u pūst

(Böylece dostdan damar ve post ṭolı olur)

Ya‘nī dostuñ muḥabbeti damarlara, cild ve derilerine te’s̱īr ėder ve bütün vücūdı dostuñ muḥabbetiyle ṭolı olur.

که بیرون نامدش از پوست جز دوست

Kĭ bīrūn nāmedeş ezpūst coz dūst

(Kĭ postdan ya‘nī deriden ṭaşra gelmedi dostdan ġayrı)

Ya‘nī Züleyḫā'nıñ ḳanından Yūsuf ismi zemīne naḳş oldı, bundan ġayrı bir isim ṭaşra gelmedi ancaḳ Yūsuf'uñ ismi geldi.

خوش آنکس کو رهایی یابد از خویش

Ḫoş ānkes kū rehāyī yābed ezḫ^{v}īş

(Ḫoş, güzel ol kimesnedir kĭ bu kimesne kendüsünden ḳurtulmuş bulur)

İşte benliginden kendüsünden ḳurtulmuş kimesne ḫoş ve güzeldir.

نسیم آشنایی یابد از خویش

Nesīm-i āşināyī yābed ezḫ^{v}īş

(Āşinālıḳ nesīmini, rūzgārını kendisinden bulur)

نه بویی باشدش از خود نه رنکی

Ne būyī bāşedeş ezḫod ne rengī

(Degil bir ḳoḳı-kĭ o ḳoḳu aña kendinden olur degil ol rengi kendiden olur)

Ya‘nī kendinden ne bir ḳoḳu ne bir reng olur.

نه صلحی باشدش با کس نه جنکی

Ne ṣulḥī bāşedeş bākes ne cengī

(O kimesne ne bir kimesne ile ṣulḥī olur ve ne de cengī olur)

‘Ālemīnden müstaġnī olur.

نیارد خویشتن را در شماری

Neyāred ḫ͗ʷīşten-rā derşomārī

(Kendüsini insāndan şaymaḳ ḥesāb ėtmek gelmez)

نکیرد پیش غیر از عشق کاری

Negīred pīş-i ġayr ez‘aşḳ kārī

(‘Aşḳından ġayrı ziyāde ? bir iş ṭutmaz-)

-ancaḳ ‘aşḳ işini ziyāde ṭutar dėmekdir.

şaḥīfe (168)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چوزندان بر کرفتاران زندان

Çu zindān bergiriftārān-i zindān

(Çünkĭ zindān zindāna giriftār olanları üzerine)

شد از دیدار یوسف باغ خندان

Şod ezdīdār-i Yūsuf bāġ-i ḫandān

(Yūsuf'uñ dīdārından gülici bāġ baġçe oldı)

همه از مقدم او شاد کشتند

Heme ezmaḳdem-i ū şād geştend

(Zindanda olanlarıñ cümlesi Yūsuf'uñ zindāna teşrīfinden şād [ü] mesrūr oldılar)

ز بند درد ورنج آزاد کشتند

Zibend-i derd u renc āzād geştend

(Derd ü renc [ü] ‘illet [ü] zaḥmet [ü] meşaḳḳat bendlerinden, baġlarından āzād oldılar)

بکردن غلشان شد طوق اقبال

Begerden ġıllişān şod ṭavḳ-i iḳbāl

(-Anlarıñ boyunlarında olan buġaġı iḳbāl ṭavḳı oldı)

Ya‘nī ḳadınlar zīnet içün boyunlarına ta‘līḳ eyledikleri gerdānlıḳ boyunlarında iḳbāl gerdānlıġı oldı dėmekdir lâkin zindānda olanlarıñ yine ayaḳlarında zencīr, boyunlarında lāle buġavı vardır, ancaḳ kemāl-i sürūr ve ‘aşḳ ü muḥabbetlerinden bunlar anlara böyle zīnetlü şey’ gibi geldi dėmekdir.

بپازنجیر شان فرخنده خلخال

Bepā zencīrişān ferḫunde ḫalḫāl

(Zindānda olanlarıñ ayaġında olan zencīr mübārek ḫalḫāl oldı)

Güzeller ayaḳlarına ṭaḳarlar, ḫalḫāl dėrler.

اکر زندانئ بیمار کشتی

Eger zindānī-i bīmār geştī

(Eger zindānda olanlardan birisi ḫaste olurdı)

أسیر محنت وتیمار کشتی

Esīr-i miḥnet u tīmār geştī

(Mihnet ü tīmār esīri olurdı)

Ya‘nī o ādem tīmār ü miḥnet esīri olaydı

کمر بستی پی بیمار داریش

Kemer bestī pey-i bīmār-i dārīş

(Yūsuf kemer baġlardı o ḫaste içün anıñ mu‘ālece vü devāsına)

Ya‘nī Yūsuf kemerbest-i ḫıdmet olub o ḫaste içün mu‘ālece vü devā tertīb ėderdi dėmekdir.

خلاصی دادی از تیمار داریش

Ḫalāṣī dādī eztīmār dārīş

(Yūsuf o ḫasteniñ tīmār ü mu‘ālece vü devāsına sa‘y ü himmetinden o ādem ḫasteliġden ḫalāṣlıḳ vėrirdi)

Ya‘nī Yūsuf aña ḫasteliġden ḥalāṣ olmaḳ vėrirdi dėmekdir.

اكر جابر كرفتارى شدى تنك

Eger cā bergiriftārī şodī teng

(Eger zindāna giriftār olanlarıñ üzerine bir yer, bir maḥall teng ü ṭar olaydı)

سوى تدبير كارش كردى آهنك

Su-yi tedbīr-i kāreş kerdī āheng

(O yeri ṭar olan ādemiñ işiniñ tedbīri ṭarafına ḳaṣd ėderdi)

كشاده رو شدى او را دوا جوى

Guşāde-rū şodī ūrā devā cūy

(O yeri ṭar olan ādemiñ yüzi küşāde, açılmış olurdı Yūsuf'uñ devā tedbīri aramasından)

Ya‘nī o ādem memnūn ü mesrūr olub yeri ṭar iken vāsi‘ olurdı.

ز تنكى در كشاد آوردیش روى

Zitengī derguşād āverdeyeş rūy

(O ādemiñ yüzi açılmaḳlıḳ, küşādelik getürir idi, tengden, darlıġdan)

وكر بر مفلسى عشرت شدى تلخ

Ve ger bermuflisī ‘işret şodī telḫ

(Ve eger bir müflis üzerine ma‘īşetden acı olaydı)

Ya‘nī bir kimesne faḳr-i ḥālinden acı olurdı,

زنا دارى نموده غره اش سلخ

Zinādārī numūde ġurre'eş selḫ

(Müflislikden göstermiş anıñ ġurresi selḫ)

Ya‘nī müflislikden-

-anıñ ilk güni eñ ṣoñ güni gibi olmuṣ. ẓulmātdan kināyedir.

ز زرداران کلید زر کرفتی

Zizerdārān kilīd-i zer giriftī

(Böyle müflisler içün Yūsuf altun ṭutıcılardan)

Ya‘nī zenginlerden altun kilīdi ṭutardı. Ya‘nī anlardan para alub müflislere vėrirdi.

ز عیشش قفل تنکی بر کرفتی

Zi‘ıyşeş ḳufl-i tengī bergiriftī

(O müflisleriñ teng [ü] dar olan ma‘īşet kilīdini yuḳaru ṭutardı)

Ya‘nī anlarıñ üzerinden teng ma‘īşeti ḳaldırır idi.

وکر خوابی بدیدی تنك بختي

Ve ger ḫ^{v}ābī bedīdī teng baḫtī

(Eger uyḳuda bir ādem göreydi teng [ü] ṭar baḫtlık, ṭāli‘-i teng [ü] ṭar)

بکرداب بلا افتاده رختی

Begirdāb-i belā uftāde raḫtī

(Belā girdābına düşmüş metā‘ı)

Ya‘nī bir kötü rü’yā görmüş dėmekdir, kināyedir.

شنیدی از لبش تعبیر آن خواب

Şenīdī ezlebeş ta‘bīr-i ān ḫ^{v}āb

(İşidirdi Yūsuf'uñ dudaġından ol uyḳu ve rü’yānıñ ta'bīrini)

بخشکی آمدی رختش ز کرداب

Beḫoşkī āmedī raḫteş zigirdāb

(Ḳuruluġa gelürdi o ādemiñ metā‘ı girdābdan)

Ya‘nī rü’yāsı fenā oldıġı ḥālde o rü’yāyı ḥüsn-i ta‘bīr ile taḥvīl ü ta‘bīr ėdüb anıñ metā‘ını girdābdan ḳuruluġa getürir idi ya‘nī ẕihniniñ taḥayyülāt-ı fāsidesi izāle olurdı.

صبوری مایه امیدت آرد

Ṣabūrī māye-i ummīdet āred

(Ṣabūrluḳ, ṣabr ėtmek seniñ ümīdiniñ māyesini getürür)

صبوری دولت جاویدت آرد

Ṣabūrī devlet-i cāvīdet āred

(Ṣabūrluḳ, ṣabr ėtmeklik saña ebedī, ḳadīm devlet şeref [ü] ‘izzet getürür.)

جامیا دل بغم ودرد نه اندر ره عشق

ṣaḥīfe (169)

Cāmiyā dil beġam u derd neh ender reh-i ‘aşḳ

(Ey Cāmī ḥażretleri, ‘aşḳ yolunda göñlüni ġam ü derde ḳoy)

که نشد مرد ره آنکس که نه این درد کشید

Kĭ neşod merd-i reh ānkes kĭ ne īn derd keşīd

(Kĭ merd-i reh olmadı ya‘nī yol ādemi olmadı ol kimesne kĭ o kimesnede bu derdi çekmek yoḳdur)

Ya‘nī rāh-ı ‘aşḳda derd çekmeyen merd ṣāliḥ degildir, yol ādemi degildir dėmek olur.

Meŝnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 200

Fī'l-Meṣnevī

این طبیبان بدن دانشورند

Īn ṭabībān-i beden dānişverend

(Bu cism ü beden ṭabībleri ehl-i istidlāl daḫı dānişverlerdir)

بر سقام تو ز تو واقفترند

Berseḳām-i tu zitu vāḳıfterend

(Seniñ maraż ü saḳāmetiñe senden ziyāde vāḳıflardır)

تا ز قاروره همی بینند حال

Tā ziḳārūre hemī bīnend ḥāl

(Ḥattá ḳārūreden ḥālini-

202

-görürler kĭ)

که ندانی تو از ان رو اعتدال

Kĭ nedānī tu ezān rū i‘tidāl

(Kĭ sen ol vecḥden i‘tilāl ü iḫtilālin bilmezsiñ)

هم ز نبض وهم ز رنك وهم ز دم

Hem zinabż u hem zireng u hem zidem

(Hem nabżından ve hem reng-i rūdan daḫı demden)

بو برند از تو بهر كونه سقم

Bū berend eztu beher gūne seḳam

(Senden her gūne renc ü seḳame būy iletürler)

Dem bunda nefs ü kelām ma‘nāsına da olsa cā’izdir kĭ marīżiñ sözünden marażına istidlāl ḳılurlar lâkin ḳan ma‘nāsına olsa maḥalle daḫı münāsib olur zīrā demevī olan marażlara keṣret-i demden istidlāl ḳılurlar. Ve'l-ḥāsıl eṭıbbā bu ẕikr olunan ‘alāyim ü āṣār vāsıṭasıyla derūnda olan emrāża ḳanġı ḳabīlden ise vāḳıf olurlar, çünkĭ eṭıbbā-yı cismānī seniñ ḥāl-i derūnunı sīmā-yı vechinden ve ḳārūreniñ renginden ve nabżıñıñ ḥarekātından bilürler ve bu delāyil vāsıṭasıyla derūn-ı diliñde olan emrāża muṭṭali‘ olurlar ve sen anlara kendüñi teslīm ėdersiñ ve anlar her ne dėrlerse i‘tiḳād eylersiñ. Pes ṭabībān-ı cismāniyye ile olan mu‘āmele böyle olıcaḳ ṭabībān-ı İlâhiyye'ye niçün i‘tiḳād ḳılmayasıñ ve bunlarıñ ferāsetle esrār-ı derūnı bildiklerine niçün rāżī olmayasıñ? Nitekim bu ma‘nāya işāret ėdüb buyururlar:

پس طبیبان الهی در جهان

Pes ṭabībān-i İlâhī dercihān

Çünkim bu muḳaddime ma‘lūmuñ olduysa-

(-cihānda ṭabībān-ı İlâhī)

چون ندانند از تو بی کفت و دهان

Çun nedānend eztu bī-goft u dehān

(Niçün güft ü dehānsız seniñ ḥālinden bilmezler)

Ya‘nī lisāna gelmeksiz ve taḳrīr-i aḥvāl ḳılmaḳsız bu ṭabībān-ı İlâhī ve ‘ārifān-ı Rabbānī seniñ derūnuñda olanı bilürler ve ẓāhiriñde olan aḥvāl ü ef‘āliñden bāṭında olan efkār ü esrāra istidlāl ḳılurlar.

هم ز نبضت هم ز چشمت هم ز رنك

Hem zinabżet hem ziçeşmet hem zireng

(Hem seniñ nabżıñdan ve hem çeşmiñden hem reng-i rūyuñdan)

صد سقم بینند در تو بی درنك

Ṣad seḳam bīnend dertu bī-direng

(Bīdireng ü bītevaḳḳuf senden nice yüz seḳam görürler)

Ya‘nī hem seniñ ḥarekātından ve hem seniñ gözünüñ baḳışıñdan ve hem seniñ sīmā-yı vechiñden bu ‘ārifān-ı İlâhī bilā-te’ẖīr-

203

-esḳām-ı bāṭıneden sende nice seḳam görürler ve sīmā-yı vechiñden seniñ mücrim ü ‘āṣī oldıġıñı bilürler kĭ Ḥaḳ Te‘ālá

يعرف المجرمون بسياهم

“Yu'rafu'l mucrımūne bisīmāhum” [113] buyurdı. Eger tenhāda rāki‘ ü sācid olursañ ve ṭā‘at ü ‘ibādet ḳılursañ anı hem sīmāndan istidlāl ḳılırlar kĭ ḤaḳTe‘ālá

سيماهم فى وجوههم من اثر السجود

[113] **Suçlular simalarından tanınır** da, perçemlerinden ve ayaklarından yakalanırlar. (55:41)

"Sīmāhum fī vucūhihim min eṯeri's-sucūdi"[114] buyurdı.

این طبیبان نو آموزند خود

Īn ṭabībān-i nev āmūzend ḫ^{v}ed

(Bu ṭabībler ḫod nev āmūzlardır)

که بدین آیاتشان حاجت بود

Kĭ bedīn āyātişān ḥācet buved

(Zīrā anlarıñ bu āyetlere ḥāceti vardır)

Ya'nī bu ṭabībān beher-ḥāl bu esbāb ü 'alāmāta muḥtāclardır, bunlar bu delīller olmayınca derūn-ı aḥvāline muṭṭali' olmazlar; bu i'tibār ile bunlar kāmil olanlara nisbetle nev-āmūzlar ve mübtedīler ḥükmündedirler, ammā kāmil[ler] bunlar gibi esbāb ü 'alāmāta muḥtāc degillerdir. Nitekim buyururlar:

کاملان از دور نامت بشنوند

Kāmilān ezdūr nāmet bişnevend

(Ammā kāmiller ya'nī ṭabībān-ı İlâhī ırakdan seniñ nāmını işidirler.)

تا بقعرباد وبودت در روند

Tā beḳa'r-i bād u būdet derrevend

(Tā seniñ bād ü būduñuñ ḳa'rına giderler)

بلکه پیش از زادن تو سالها

Belkĭ pīş ezzāden-i tu sālhā

(Belkĭ seniñ doġmaḳlıġından nice yıllar muḳaddem)

دیده باشندت ترا با حالها

Dīde bāşendet turā bāḥālhā

(Seni seniñ ḥālleriñle görmüş olurlar)

---

[114] Muhammed, Allah'ın Resûlüdür. Onunla beraber olanlar, inkârcılara karşı çetin, birbirlerine karşı da merhametlidirler. Onların, rükû ve secde hâlinde, Allah'tan lütuf ve hoşnutluk istediklerini görürsün**. Onların secde eseri olan alametleri yüzlerindedir.** (48:29)

Bād ü būd kevn ü vücūd ma‘nāsınadır ya‘nī kāmil ü mükemmel olan ṭabībān-ı İlâhī ıraḳdan seniñ ismini-kĭ işideler, tā seniñ vücūdunuñ ve mütekevvin olmañıñ ḥaḳīḳatine giderler ve anı kemāyenbaġī müşāhede ėderler, aşlında sen ne kimse idiñ ve ṣoñra ne olsañ gerek bilürler ve derūnuna ve birūnuña vāḳıf olurlar ve sen-daḫı ‘ālem-i dünyāda ve meşhed-i insāna gelmezden muḳaddem raḥm-i māderinde belkĭ ṣulb-i pederinde iken belkĭ ābā’-i ‘ulvīden ümmehāt-ı ‘anāṣıra gelmezden ve ve ümmehāt-ı ‘anāṣır tevellüd ḳılub peder ü māderiniñ vücūduna muttaṣıl olmazdan muḳaddem henüz daḫı ‘ālem-i ervāḥ ü ma‘ānīde iken belkĭ ‘ayn-ı ṯābite ‘āleminde iken seniñ ḥaḳīḳat-ı ẕātını cemī‘ aḥvāliñle bile müşāhede ḳılmışlar ve Levḥ-i Maḥfūẓ'da seniñ için muḳadder-

204

-olan aḥvāle muṭṭali‘ olmuşlardır, nitekim *Bāyezid* ve *Ḥasan Deḳānī* ḳuddesellâhü sirrühümāyü'l-‘azīz ḥażretleriniñ vücūdunı ve cemī‘ aḥvālini ẓuhūra gelmezden evvel bildi ve aña göre mürīdlerine ḫaber vėrdi. Ve fī'l-ḥaḳīḳa bilā-ziyāde ve lā-noḳṣān dėdigi gibi ẓuhūra geldi.

یعنی بوحی ما را آکاهی داده

ṣaḥīfe (170)

Ya‘nī bevaḥy-i mārā āgāhī dāde

(Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ ya‘nī bizim vaḥyimiz ile Yūsuf'a āgāhlıḳ, bilmeklik, rü’yā ta‘bīr ėtmeklik vėrilmişdir)

dėmekdir.

آیا خدایان پراکنده که شما دارید

Āyā ḫudāyān-i perākende kĭ şumā dārīd

(‘Acebā perākende birḳaç ḫüdālar siz ṭutarsıñız)

از زر ونقره وآهن و چوب وسنك او من صغیر وکبیر ووسط

Ezzer u nuḳre vu āhen u çūb u seng ū min ṣaġīr u kebīr u vasaṭ

(Altundan, gümüşden, timürden, aġacdan, ṭaşdan o [e]ṣnāmlar, putlar büyükden, ṣaġīrden, vasaṭdan kĭ bu putlarıñız vardır, böyle şeylerden)

Ya‘nī bunlar size ẖayırlu mıdır yoẖsa ma‘būd[ün] bi'l-ḥaḳḳ olan Cenāb-ı Ḥaḳ-mı ẖayırlu dėrsiñiz dėmekdir.

ای یاران زندان

Ey yārān-i zindān

(Ey zindān yārleri, dostları)

dėmekdir.

بیاشاماند

Biyā şāmāned

(İçeriye)

Dėmekdir.

صفحه (171)

از کله سر وی

Ezkelle-i ser-i vey

(Anıñ başınıñ kellesinden

dėmekdir.

Ḳāle'l-Mevlá el-Cāmī

دلت آیینه خدای نماست

روی آیینه تو تیره چراست

صیقلی داری صیقلی میزن

باشد آیینه ات شود روشن

صیقل آن اکر نه آکاه

نیست جز لا اله الا الله

Dilet āyīne-i Ḫudāy-numāst

Rūy-i āyīne-i tū tīre çerāst

صفحه (172)

Ṣayḳalī dārī ṣayḳalī mīzen

Bāşed āyīne'et şeved rūşen

Ṣayḳālī ān eger ne’i āgāh

Nīst coz lāilâhe illāllâh

Ṣaḥīfe 71de zikr olunmuşdur, mürāca‘at oluna.

از آن هر دو یعنی ساقیرا

Ezān her du ya‘nī sāḳīrā

(O her ikisinden sāḳīye söyledi)

dėmekdir.

بکو هست اندر آن زندان غریبی

Begū hest ender ān zindān ġarībī

Yūsuf Melik'iñ sāḳīsine dėdi-kĭ,

(Melik'e söyle kĭ zindān içinde bir ġarīb vardır)

ز عدل شاه دوران بی نصیبی

Zi‘adl-i şāh dūr ān bī-naṣībī

(Şāhıñ adlinden dūr, uzaḳ olmuş o naṣībsiz)

چنینش بی کنه مپسند رنجور

Çunīneş bī-guneh mepsend rencūr

(O şāh böylece günāhsız olaraḳ incitmek ḳabūl ėtmez)

Ya‘nī şāhıñ ‘adlindendir kĭ bī-günāh olanları zindānda ḫaste vü incinmiş olsa rāżī degildir dėmekdir.

که هست این از طریق معدلت دور

Kĭ hest īn eẓṭarīḳ-i ma‘delet dūr

(Zīrā kĭ bu ma‘delet yolundan dūr ü uzaḳdır)

dėdi Yūsuf.

205

اما چون تقرب برسید-

Ammā çun taḳarrub berseyyid

(Ammā çünkĭ sāḳī zindāndan çıḳub Melik'e taḳarrüb ulaşdı)

Ya‘nī ḥużūr-ı Melik'e gitdi

واز ساغر جاه ودولت سرخوش كردید

Ve ezsāġar-i cāh u devlet serḫoş gerdīd

(Manṣıb ü devlet ḳademinden serḫoş oldı)

از زندان واز اهل آن غافل شد

Ezzindān v'ez ehl-i ān ġāfil şod

(Zindāndan ve zindān ehlinden ġāfil oldı)

Öyledir, bu manṣıb ü devlet serḫoşluġı, hīçbir serḫoşluġa beñzemez; şerāb serḫoşu ṣabāḥdan uyanur lâkin bu serḫoş ölünceye ḳadar uyanmaz, ancaḳ onı ‘Azrā’īl ‘aleyhi's-selām uyandırır ‘azīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چنان رفت آن وصیت از خیالش

Çunān reft ān vaṣiyyet ezḫayāleş

(O sāḳīniñ ḫayālinden o vaṣiyyet-i Yūsuf böylece gitdi)

Ya‘nī ḫāṭırından çıḳdı ve's-selām.

كه بر خاطر نیامد چند سالش

Kĭ berḫāṭır neyāmed çend sāleş

(O sāḳīniñ nice sene ḫāṭırına gelmedi)

-kĭ pādişāha söylesün.

نهال وعده اش مأیوسی آورد

Nihāl-i va‘de'eş me’yūsī āverd

(O sāḳīniñ va‘desiniñ dalı me’yūslük getürdi)

بزندان بلا محبوسی آورد

Bezindān-i belā maḥbūsī āverd

(Belā, muṣībet zindānında maḥbūsluḳ getürdi)

-anıñ va‘desi dėmekdir.

بلی آنرا که ایزد برکزیند

Belī ānrā kĭ Īzed bergozīned

(Evet, ne‘am, belī ol kimesneyi-kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ iḫtiyār ėder, ḳabūl ėder, begenür.)

بصدر عز معشوقی نشیند

Beṣadr-i ‘izz-i ma‘şūḳī nişīned

(Ma‘şūḳluḳ ‘izzi, ṣadrında oturır o kimesne)

dėmekdir. Ya‘nī ‘izzet [ü] rif‘at ṣadrında oturur.

ره اسباب درویشی به بندد

Reh-i esbāb-i dervīşī bebended

(O kimesne üzerine faḳīrliḳ, muḥtāclık esbābları yolunı baġlar)

Ya‘nī o kimesneyi dünyā vü āḫiretde hīçbir kimesneye muḥtāc ėtmez kendüsünden ġayrı ancaḳ anlar Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a muḥtācdırlar ‘azīzim.

رهین این وآنش کم پسندد

Rehīn-i īn u āneş kem pesended

(O kimesneyi buna aña ya‘nī şuna buna rehīn, noḳṣān ḳabūl ėder)

Ya‘nī o kimesneyi kimseye rehīn vėrmez dėmekdir.

نخواهد دست او در دامن کس

Neḫ^{v}āhed dest-i ū derdāmen-i kes

(Cenāb-ı Ḥaḳ istemez o kimesneniñ eli bir kimesneniñ eteginde, dāmeninde ola)

Ya‘nī o kimesneniñ bir ferd-i āferīne iḫtiyāc elini vėrsün, kimesneye muḥtāc olsun istemez dėmekdir.

أسیر دام خویشش خواهد وبس

Esīr-i dām-i ḫ^{v}īşeş ḫ^{v}āhed u bes

206

(Kendü ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ dāmıñ, ṭuzaġıñ esīri olması ister ancaḳ bes ‘azīzim.)

Ḳāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

şaḥīfe (173)

کیست در خور که رسد دوست بفریاد دلش

Kīst derḫor kĭ resed dūst beferyād-i dileş

(Kimdir lāyıḳ kĭ dost anıñ göñlünüñ feryādına ėrişe, ulaşa)

Kimdir buna lāyıḳ?

آنکه فریاد ز جور وستم او نکند

Ān kĭ feryād zicevr u sitem-i ū nekoned

(Ol kimesnedir kĭ buña lāyıḳ o dostuñ cevr ü siteminden feryād [ü] āh [ü] efġān eylemez)

İşte o kimesnedir lāyıḳ kĭ dost anıñ göñlünüñ feryādına irişür, lā-şekk ve lā-şübhe ‘azīzim.

پارسا پشت فراغت ننهد بر محراب

Pārsā puşt-i ferāġat nenehed bermiḥrāb

(Ey zāhid, ey ʻābid, ferāġat, fāriġ olmaḳ arḳasını miḥrāba ḳoyma)

Yaʻnī ʻibādet [ü] ṭāʻatden fāriġ olub miḥrāba arḳayı ḳoyma.

Yāḫud ferāġat, iʻtimāddan olub ey ʻābid, mihrāba iʻtimād ėtme, dayanma dėmekdir

کر کند تکیه چرا بر کرم او نکند

Ger koned tekye çerā berkerem-i ū nekoned

(Eger iʻtimād ėdesiñ, dayanasıñ, niçün o dostuñ keremi, luṭfı üzerine iʻtimād ėtmezsiñ, dayanmazsıñ?)

*Ḳufl; ʻArabca kilīd dėmekdir, Fārisīce kilīd miftāḥ dėmekdir

بسا قفلا که ناپیدا کلیدست

Besā ḳuflā kĭ nāpeydā kilīdest

(Çoḳ kilīdler vardır kĭ miftāḥı ẓāhir degildir)

برو راه کشایش نابدیدست

Berū rāh-i kuşāyiş nābedīdest

(Anıñ üzerine açılmaḳ, küşāde yolı nābedīddir, ẓāhir degildir)

Yaʻnī o kilīdiñ küşādı ẓāhir degildir.

زنا که دست صنعی در میان نی

*Zināgeh; ānsız dėmekdir

Zināgeh dest-i ṣunʻī dermiyān nī

(Ānsızdan ṣāniʻ eli ortada degildir)

Anıñ içün o kilīdiñ küşādı ẓāhir degildir.

بفتحش هیچ صانع را کمان نی

Befetḥeş ḥīç ṣāniʻrā gumān nī

(O kilīdiñ feṭḥ-i küşādına hīçbir ṣāniʻiñ gümānı, ẓannı yoḳdur)

Yaʻnī hīçbir ṣanʻat ṣāḥibi anı küşāde ėdemez.

بدید آید ز غیب آنرا کشادی

Bedīd āyed ziġayb ānrā kuşādī

(Ẓāhir gele ġaybdan aña açılmaḳlıḳ)

Yoḫsa başḳa çāresi yoḳdur dėmekdir.

ودیعت در کشادش هر مرادی

Vedī‘at derkuşādeş her murādī

(O kilīdiñ küşādında, açılmasında tevdī‘ olmuşdur her murādıñ)

Ya‘nī seniñ her murādıñ anıñ küşādına tevdī‘ olmuşdur, o kilīd açılur ise her murādına nā’il olursuñ dėmekdir.

چویوسف دل ز حیلتهای خود کند

Çu Yūsuf dil ziḥīlethā-yi ḫod kend

(Çünkĭ Yūsuf kendü ḥīlelerinden göñlüni ḳopardı)

برید از رشته تدبیر پیوند

Borīd ezrişte-i tedbīr peyvend

(Tedbīr rişтelerinden pāy-bendi kesildi)

Ya‘nī-

207

-tedbīr ipliklerinden ayaḳdan baġlı idi, o pāy-bend[i] kesdi.

بجز ایزد نماند او را پناهی

Becoz Īzed nemānd ūrā penāhī

(Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ġayrı oña penāh ḳalmadı)

که باشد در نوائب تکیه کاهی

Kĭ bāşed dernevā’ib tekyegāhī

(Kĭ belā vü muṣībetlerde i‘timād ve dayanacaġı o ola ya‘nī tekyegāhı-)

Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ġayrı olmadı, iş buraya müncerr oldı.

ز پندار خودی وبخردی رست

Zipindār-i ḫodī vu beḫredī rest

(Kendü ẓannından ve kendü ʻaḳlından ḳurtuldı)

كرفتش فيض فضل ايزدى دست

Girifteş feyż-i faż̈l-i Īzedī dest

(İşte şimdi Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ feyż [ü] faż̈lı eli Yūsuf'ı ṭutdı)

Ve imdādına ėrişdi. Sen-de böyle olur iseñ saña da her dem feyż [ü] faż̈l-ı İlâhī dest vėrir sulṭānım.

هفت خوشه سبز وتازه كه

Heft ḫūşe-i sebz u tāze kĭ

(Yedi ʻaded ter [ü] tāze yeşil başaḳ sünbüle kĭ)

دانهاى ايشان منعقد شده بود

Dānehā-yi īşān munʻaḳid şode būd

(Anlarıñ dāneleri baġlanmış olmuş idi)

Ḳāle'l-Kāşifī

اى كروه كاهنان ومعبران واشراف قوم

Ey gurūh-i ḳāhinān u muʻebbirān u eşrāf-i ḳavm

(Ey baḳıcı ve rü'yā taʻbīr ėdici ve eşrāf-ı ḳavm)

فتوى دهيد يعنى جواب كوييد مرا

Fetvá dehīd yaʻnī cevāb gūyīd merā

(Fetvá vėriñ yaʻnī baña cevāb söyleyiñ dėdi)

Melik-i Mışr; bunlara: "Biz bilmeyiz." dėdiler.

ṣaḥīfe (175)

Ḳāle'l-Kāşifī

ملك ريان وليد از جواب ايشان

Melik Reyyān-i Velīd ezcevāb-i īşān

(Velīdiñ oġlı olan Melik Reyyān anlarıñ cevābından)

متحیر کشته در دریای تفکر غوطه خورده که

Muteḥayyir geşte derderyā-yi tefekkur ġūṭe ḫorde kĭ

(Müteḥayyir oldı, ḥayretde ḳaldı ve tefekkür deryāsında dalḳa yemiş kĭ)

Ya‘nī ‘ulemā kĭ, biz bilmeyiz, dėdiler. Bundan ötüri Melik ne yapacaġı[nı] bilmediginden ḥayret ü tefekkür deryāsında dalḳa yemiş ādem gibi ‘aḳlı zühdi perīşān oldı dėmekdir.

آیا این مشکل من که کشاید وراه تعبیر این واقعه که بمن نماید

Āyā īn muşkil-i men kĭ kuşāyed u rāh-i ta‘bīr-i īn vāḳı‘a kĭ bemen numāyed

*Ġūte; dalġaya dėrler, deñiziñ dalḳası

(‘Acebā bu benim müşkilmi kim açar, küşād ėder, bu vāḳı‘anıñ ta‘bīri yolunı kim baña gösterir)

dėdi.

یا رب این خواب پریشان مرا تعبیر چیست

Yā Rabb īn ḫ^{v}āb-i perīşān-i merā ta‘bīr çīst

(Melik dėdi, yā Rabb, benim bu perīşān uyḳumuñ ya‘nī rü’yāmıñ ta‘bīri nedir?)

ساقی که ملك را متفکر دید

Sāḳī kĭ Melik-rā mutefekkir dīd

(Sāḳī kĭ Melik'i tefekkürde gördi)

208

از حال یوسفش یاد آمدی-

Ezḥāl-i Yūsufeş yād āmedī

(O sāḳīye Yūsuf'uñ ḥāli ḫāṭırına geldi)

بود بیدار در تعبیر هر خواب

Buved bīdār derta‘bīr-i her ḫ^{v}āb

(Uyanıḳ olur her rü'yānıñ ta'bīrinde)

دلش از غوص این دریا کهر یأب

Dileş ezġavṭ-i īn deryā guher yāb

(Anıñ göñli bu deryāya dalmaḳdan cevher bulur)

Ya'nī o sāḳī Melik'e böylece Yūsuf'ı vaṣf eyledi kĭ Yūsuf'uñ göñli her rü'yānıñ ta'bīrinde uyanıḳdır ve bu rü'yā deryāsından cevher bulur idi.

اکر کویی برو بکشایم این راز

Eger gūyī berev bugşāyem īn rāz

Sāḳī Melik'e dėdi-kĭ

(Eger söyler iseñ git deyu giderim, bu rāz, bu esrārdan ben açayım, küşāde ėdeyim)

dėdi.

وزو تعبیر خوابت آورم باز

Ve z'ū ta'bīr-i ḫ^{v}ābet āverem bāz

(O seniñ rü'yānıñ ta'bīriyle ben girü getüririm)

Ya'nī seniñ rü'yānıñ ta'bīrini götürürüm dėdi.

بکفتا اذن خواهی چیست از من

Begoftā iẕn ḫ^{v}āhī çīst ezmen

(Melik sāḳīye dėdi-kĭ iẕn isterseñ benden iẕin istemek nedir)

Ya'nī iẕin istemeniñ şırası yoḳdur, ne duruyorsuñ? dėmekdir.

چه بهتر کور را از چشم روشن

Çĭ bihter kūrrā ezçeşm-i rūşen

(Kör, a'mā ādeme ne ziyāde güzeldir rūşen olan gözden)

Ya'nī a'māya bundan ziyāde güzel ne olur kĭ aña rūşen, żiyālu göz iḥsān olur.

مرا چشم خرد این لحظه کورست

Merā çeşm-i ḫıred īn laḥẓa kūrest

(Melik dėdi-kĭ benim ʻaḳlımıñ gözi bu laḥẓa kördür)

Yaʻnī ʻaḳlım bu bābda bir şey' görmez ve bir şey' bilmez, çāresizim dėdi.

که از دانستن این راز دورست

Kĭ ezdānisten-i īn rāz dūrest

(Kĭ ʻaḳlım bu rāz ve bu sırrı bilmekden dūr ü uzaḳdır)

daha durursuñ dėdi sāḳīye.

تا باشد که باز کردم بآن جواب تمام

Tā bāşed kĭ bāz kerdem beān cevāb-i temām

Sāḳī zindāna Yūsuf'a geldi, rü'yāyı ʻarż ėtdi ve sāḳī dėdi-kĭ

(Ḥattá ola kĭ rü'yānıñ tamām cevābıyla ben girü olayım)

بسوی مردمان یعنی ملك وملازمان

Besūy-i merdomān yaʻnī Melik u mulāzimān

(O ādemler ṭarafına yaʻnī Melik ve mülāzimān olan ʻulemā, ḥukemā ve eşrāf-ı memleket ṭarafına)

Yaʻnī Yūsuf'dan istirḥām eyledi-kĭ bu rü'yāyı taʻbīr ėdüb sāḳīye söylesün.

تا باشد که ایشان ببرکت تو بدانند

Tā bāşed kĭ īşān bebereket-i tu bedānend

(Ḥattá ola kĭ anlar seniñ berekātınla bileler)

تأویل این واقعه را

Te'vīl-i īn vāḳıʻa-rā

(Bu rü'yānıñ te'vīlini-)

209

-dėdi.

پس آنچه بدروید از غلات در هر سال

Pes ānçĭ bedrevīd ezġellāt derher sāl

(İmdi ol kellelerden, başaḳlardan her sene biçersiñiz)

dėdi Yūsuf

مکر اندکی بقدر حاجت

Meger endekī beḳadr-i ḥācet

(İllā ḳadr-i ḥācet ḳadar az, ḳalīl)

Ya‘nī muḥtāc olduġuñuz ḳadarını dėmekdir,

سالی که درو

Sālī kĭ derū

(Bir sene kĭ o senede)

ṣaḥīfe (177)

Ḳāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

جامه بده جان ستان روی مپیچ از زیان

Cāme bedeh cān sitān rūy mepīç ezziyān

(Ebiseyi, urbayı vėr, cān ṣatun al, yüzini ziyāndan çevirme)

عاشق بی مایه را عین زیانست سود

‘Āşıḳ-i bī-māye-rā ‘ayn-i ziyānest sūd

(Māyesiz ‘āşıḳa fā’ide ‘ayn-ı ziyāndır)

سر فنا کوش کن جام بقا نوش کن

Sırr-i fenā gūş kon cām-i beḳā nūş kon

(Fenā sırrını istimā‘ eyle beḳā ḳadeḥini nūş eyle)

حاجت تقریر نیست کز عدم آمد وجود

Hācet-i taḳrīr nīst k'ez ‘adem āmed vucūd

(Taḳrīre ḥācet yoḳdur kĭ ‘ademden geldi vücūd)

سخن کز دوست آری شکر است آن

Suḫan k'ez dūst ārī şekkerest āñ

(Söz kĭ dostdan getürürsüñ, o söz şekerdir, ḳand-i nebātdır)

ولی کر خود بکوید خوشتر است آن

Velī ger ḫod begūyed ḫoşter'est ān

(Lâkin eger o sözi kendü söyleye)

Ya‘nī bilā-vāsıṭa bi'ẕ-ẕāt kendüsi söyle[ye], o söz ziyāde ḫoşter[dir], şübhe yok ‘azīzim.

که ای سرو ریاض قدس بخرام

Kĭ ey serv-i riyāż-i ḳuds beḫırām

(Sāḳī Yūsuf'a dėdi-kĭ ey Ḳuds cennetiniñ servisi, ṣalınmaḳ ile)

سوی بستان سرای شاه نه کام

Sūy-i bostān-sarāy-i şāh neh gām

(Şāhıñ bostānı, sarāyı ṭarafına ayaḳ ḳoy)

که چه حال بود حال آن زنان که

Kĭ çĭ ḥāl būd ḥāl-i ān zenān kĭ

Yūsuf sāḳī ile berāber gitmeden rücū‘ ėdüb sāḳīye dėdi-kĭ

(O ḫatunlarıñ ḥāli ne ḥāl oldı-kĭ)

-anlar ellerini ḳaṭ‘ eylediler

بکفتا من چه آیم سوی شاهی

Begoftā men çĭ āyem sūy-i şāhī

Yūsuf sāḳīye dėdi-kĭ

(Ben ne geleyim şāh ṭarafına)

که چون من بیکسی را بی کناهی

Kĭ çun men bīkesī-rā bī-gunāhī

(Zīrā benim gibi bī-kes [ü] bī-günāhī)

بزندان سالها محبوس کردست

Bezindān sālhā maḥbūs kerdest

(Zindānda nice seneler maḥbūs eylemişdir)

ز آثار کرم مأیوس کردست

Ziāṣār-i kerem me'yūs kerdest

(Kerem [ü] luṭf āṣārından me'yūs eylemişdir)

اکر خواهد که من بیرون نهم پای

Eger ḫ^{v}āhed kĭ men bīrūn nehem pāy

(Eger ister ise kĭ ben ṭışaruya-

210

-ayaḳ ḳoyayım)

ازین غمخانه کو أول بفرمای

Ezīn ġamḫāne gū evvel befermāy

(Bu ġam-ḫāneden söyle kĭ ol buyursuñ, fermān ėtsüñ)

که آنانی که چون رویم بدیدند

Kĭ ānānī kĭ çun rūyem bedīdend

(Kĭ anlar kĭ çün benim yüzimi gördiler)

ز حیرت در رخم کفها بریدند

Ziḥayret derruḫem kefhā borīdend

(Ḥayretden yüzümüñ ḥüsnüne ḥayrān olduḳlarından avuçlarını ḳat'ėtdiler)

که جرم من چه بود از من چه دیدند

Kĭ curm-i men çĭ būd ezmen çĭ dīdend

(Benim cürmüm ne idi, benden ne gördiler?)

چرا رختم سوی زندان کشیدند

Çerā reḫtem sūy-i zindān keşīdend

(Niçün benim eşyāmı zindān ṭarafına çekdiler?)

بود کین سر شود بر شاه روشن

Buved k'īn sırr şeved berşāh rūşen

Ya‘nī anlardan bunları şāh su’āl ėtsün-kĭ

(-Bu sırr şāh üzerine rūşen ü āşikār olsun)

dėdi.

که پاکست از خیانت دامن من

Kĭ pākest ezḫıyānet dāmen-i men

(Zīrā benim etegim ḫıyānetden pākdir)

مرا به کر زنم ثقب خزائن

Merā bih ger zenem ṣuḳb-i ḫezā’in

(Baña güzeldir kĭ ḫazīnelere delik uram)

Ya‘nī bu işden ise ḫırsıslıḳ baña güzeldir dėdi.

که باشم در فراش خانه خائن

Kĭ bāşem derfirāş-i ḫāne ḫā’in

(Kĭ ben ḫāne-i ḫā’in firāşında olayım)

Bundan ḫırsıslık baña güzeldir dėdi.

بمکر زنان وفریب ایشان

Bemekr-i zenān firīb-i īşān

(Ḫatunlarıñ mekr ü ḥīle vü ḫud‘asını ve anlarıñ aldatmasını Allâh bilür)

dėdi.

جوانمرد این سخن چون کفت با شاه

Civānmerd īn suḫan çun goft bāşāh

(Civānmerd kĭ sāḳīdir, Yūsuf'uñ bu sözini çünkĭ pādişāha söyledi)

زنان مصر را کردند آکاه

Zenān-i Mışr-rā kerdend āgāḥ

(Mışr'ıñ ḫatunlarını āgāh eylediler)

که پیش شاه یکسر جمع کشتند

Kĭ pīş-i şāh yekser cem‘ geştend

(Kĭ pādişāhıñ öñüne cümlesini cem‘ eylediler)

همه پروانه آن شمع کشتند

Heme pervāne-i ān şem‘ geştend

(Cümlesi ol şem‘iñ pervānesi oldılar)

-ve ḥāżır-ı pādişāh oldılar.

کزان شمع حریم جان چه دیدید

Kezān şem‘-i ḥarīm-i cān çĭ dīdīd

Pādişāh ḫatunlara ḥiṭāb ėdüb dėdi kĭ

(O cān ḥarīminiñ şem‘[in]den ne gördiñiz?)

که بر وی تیغ بدنامی کشیدید

Kĭ bervey tīġ-i bednāmī keşīdīd

(Kĭ aña bed, kötü nāmlik ḳılıcı çekdiñiz)

dėdi.

ز رویش در بهار وباغ بودید

Zirūyeş derbehār u bāġ būdīd

(Anıñ yüzünden behār ü bāġ oldıñız)

Ya‘nī anıñ cemāliyle müteleẕẕiẕ ü mün‘am oldıñız, gönlünizi iletdirdiñiz dėmekdir; ṣoñra zindāna gönderdiñiz-

211

چرا ره سوی زندانش نمودید -

Çerā reh sūy-i zindāneş numūdīd

(Niçün anıñ yolını zindān ṭarafına gösterdiñiz)

بتی کازار باشد بر تنش کل

Butī k'āzār bāşed berteneş gul

(Bir maḥbūb kĭ anıñ teni, vücūdı gülden incinir)

کی از دانا سزد بر کردنش غل

Key ezdānā sezed bergerdeneş ġill

(Ḳaçan dānādan, biliciden lāyıḳ olur, anıñ gerdānına buġaġı ḳoymaḳ)

کلی کش نیست تاب باد شبکیر

Gulī keş nīst tāb bād-i şebgīr

(Bir gül kĭ o gülüñ gėce rūzgārına ḳudreti tāb [ü] tüvānı yoḳdur)

بپایش چون نهد جز اب زنجیر

Bepāyeş çun nehed coz āb zencīr

(Onuñ ayaġına nice, naṣıl ḳor zindāncı zencīri; ḥayf, yazıḳ)

*Bütī; bir maḥbūb dėmekdir

şaḥīfe (178)

dėmekdir.

پاکست خدای تعالی از آنکه عاجز باشد

Pākest Ḫudā-yi Te‘ālá ezānkĭ ‘āciz bāşed

(Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri pākdir ol nesneden-kĭ ‘āciz olur)

Ya‘nī ‘āciz degildir.

از آفریدن مرد پاکیزه چویوسف

Ezāferīden merd-i pākīze çu Yūsuf

(Yūsuf gibi bir merd-i pākīze ḫalḳ [u]īcād ėtmekden-)

-‘āciz degildir

ز یوسف ما بجز پاکی ندیدیم

ZiYūsuf mā becoz pākī nedīdīm

(Ḫatunlar Melik'e dėdiler kĭ biz Yūsuf'dan pāklikden ‘azīz bir şey’ görmedik)

بجز عز وشرفناکی ندیدیم

Becoz ‘izz u şerefnākī nedīdīm

(‘İzz ü şerefnājklikden ġayrı bir şey’ görmedik)

نباشد در صدف کوهر چنان پاك

Nebāşed derşedef gevher çunān pāk

(Cevher ṣadefinde bunuñ gibi pāk olmaz dėdiler)

که بود از تهمت آن جان جهان پاك

Kĭ būd eztohmet ān cān-i cihān pāk

(Kĭ cihānıñ cānı olan o Yūsuf töhmetden pākdir, pāk olur)

dėdiler.

Ḳāle'l-Kāşifī

چون زلیخا دید که جز راستی فائده دیکر نیست

Çun Zuleyḫā dīd kĭ coz rāstī fā’ide-i dīger nīst

(Çünkĭ Züleyḫā gördi-kĭ doġrılıḳdan ġayrı diger bir fā’ide yoḳdur)

وی نیز بپاکی یوسف اقرار کرد

Vey nīz bepākī-i Yūsuf iḳrār kerd

(Züleyḫā daḫı Yūsuf'uñ pākligini iḳrār eyledi)

می جستم یوسف را از نفس او وآرزوی وصال کردم

Mī-custem Yūsuf-rā eznefs-i ū ve ārzū-yi viṣāl kerdem

(Züleyḫā dėdi-kĭ Yūsuf'ı ben ṭaleb eyledim, onuñ nefsinden ben istedim ve viṣāliniñ ārzūsunı ben eyledim)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

بجرم خویش کرد اقرار مطلق

Becurm-i ḫᵛīş kerd iḳrār-i muṭlaḳ

(Züleyḫā kendü cürmüne muṭlaḳ iḳrār eyledi)

برآمد زو صدای حصحص الحق

Berāmed z'ū ṣadā-yi *ḥaṣḥaṣu'l-ḥaḳ*

(O Züleyḫā'dan yuḳaru geldi ḥaṣḥaṣü'l-ḥaḳ ṣadāsı)

بکفتا نیست یوسف را کناهی

Begoftā nīst Yūsuf-rā gunāhī

(Züleyḫā dėdi-kĭ Yūsuf'uñ bir günāhı yoḳdur)

212

منم در عشق او کم کرده راهی

Menem der'aşḳ-i ū gomkerde rāhī

(Züleyḫā dėdi-kĭ benim onuñ 'aşḳında yolı żāyi' eylemiş)

نخست او را بوصل خویش خواندم

Noḫost ūrā bevaṣl-i ḫᵛīş ḫᵛāndem

(Birinci onı ya'nī Yūsuf'ı kendü vaṣlıma ben oḳudum, ben çaġırdım)

چوکام من نداد از پیش راندم

Çu kām-i men nedād ezpīş rāndem

(Çünkĭ benim murādımı vėrmedi, öñümden, ḥużūrumdan sürdüm)

بزندان از ستمهای من افتاد

Bezindān ezsitemhā-yi men uftād

(Zindāna benim cevr ü ẓulmümden düşdi)

در ان غمها ز غمهای من افتاد

Derān ġamhā ziġamhā-yi men uftād

(O ġamma benim ġamımdan düşdi dėdi)

غم من چون کذشت از حد وغایت

Ġam-i men çun goẕeşt ezḥadd u ġāyet

(Benim ġamım çünkĭ ḥadd ü ġāyetden geçdi)

-bī-nihāye oldı.

بجانش کرد حال من سرایت

Becāneş kerd ḥāl-i men sirāyet

(Anıñ cānına ya'nī Yūsuf'uñ cānına benim ḥālim sirāyet eyledi)

جفایی کر رسید او را ز جافی

Cefāyī ger resīd ūrā zicāfī

(Eger benim eẕiyet ü cefāmdan aña ya'nī Yūsuf'a bir cefā ulaşa, ėrişe)

کنون واجب بود او را تلافی

Kunūn vācib buved ūrā telāfī

(Şimdi Yūsuf'a vācib olur tedārük ü tehyi'e ėtmek)

şaḥīfe (179)

هر احسان کاید از شاه نکوکار

Her iḥsān k'āyed ezşāh-i nikū-kār

(İgü işlü olan şāhdan kĭ her iḥsān ü 'ināyet gele)

بصد چندان بود یوسف سزاوار

Beṣad çendān buved Yūsud sezāvār

(Böyle nice yüz Yūsuf sezāvār, lāyıḳ olur)

dėdi

Ḳāle'l-Kāşifī

ملك يوسف را پيغام داد كه

Melik Yūsuf-rā peyġām dād kĭ

(Melik Yūsuf'a ḫaber vėrdi-kĭ)

زنان بكناه معترف شدند

Zenān begunāh mu‘terif şodend

(Ḫatunlar günāhlarına mu‘terif oldılar)

بيا تا بحضور تو ايشانرا عقوبت كنم

Biyā tā beḥużūr-i tu īşānrā ‘uḳūbet koned

(Gel ḥattá seniñ ḥużūrunda anlara ‘uḳūbet ü ‘aẕāb ėdeyim)

يوسف فرمود كه غرض من عقوبت نبود

Yūsuf fermūd kĭ ġaraż-i men ‘uḳūbet nebūd

(Yūsuf buyurdı-kĭ benim ġarażım ‘uḳūbet olmadı)

اين خواست براى آن كردم كه

Īn ḫ^{v}āst berā-yi ān kerdem kĭ

(Bunı istemekligim anıñ içün eyledim kĭ)

Ya‘nī ‘Azīz-i Mışr'ıñ ma‘lūmu olsun-kĭ günāh bende degildir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

درين دهر كهن رسميست ديرين

Derīn dehr-i kuhen resmīst dīrīn

(Bu köhne, eski dehrde eski, ḳadīm ‘ādetdir)

كه بى تلخى نباشد عيش شيرين

“El-ḥamdü'l-illâhi Te‘ālá kĭ ben saña bed ü ḳabīh endīşe eylemezem ve sū’-i ẓan daḫı ḳılmazam.” Ḥażret-i Mevlānā ḳuddise sırruhū'l-‘azīz çünkim bu hezl-güne olan ḥikāyeti īrād eylediler, maḳṣūd bundan mücerred ta‘līm ü irşād oldıġını ve bu hezl nice ma‘ānī ve esrārı cem‘ ḳıldıġını i‘lām eylemekden ötüri bu beyt-i şerīfi buyururlar:

Benim beytim beyt degil iḳlīmdir

Benim hezelim hezel degil ta‘līmdir

Ke-ennehū dėmiş olur kĭ: Ey benim kitābımda hezele müte‘allık olan ḥikāyātı ve ebyātı görüb bu hezl ve beyhūde mürşid olanlara lāyıḳ ü münāsib degildir deyu ẓann ü ta‘n eyleyen kimse ṣaḳın böyle söyleme ve sū’-i ẓan eyleme zīrā benim beytim sāir şu‘arānın ve büleġānın beyitleri

Kĭ bī-telḫī nebāşed ‘ıyş-i şīrīn

(Kĭ acısız şīrīn, ṭatlu ma‘īşet olmaz)

Ḳadīmden berü bu dehriñ ‘ādetidür.

213

خورد نه ماه طفلی در رحم خون-

Ḫored noh māh ṭıflī derraḥim ḫūn

(Doḳuz māh çocuḳ anasınıñ raḥminde ḳan yer)

که آید با رخ [ی] چون ماه بیرون

Kĭ āyed bāruḫ[ī] çun māh bīrūn

(Kĭ ay ḳamer gibi olan yanaġıyla ṭaşra gele)

بسا سختی که بیند لعل در سنك

Besā saḫtī kĭ bīned la‘l derseng

(Çoḳ çetinlik ḳatılıḳ kĭ la‘l dėnilen ṭaş ṭaş içinde görür)

که خورشید درخشانش دهد رنك

Kĭ ḫorşīd diraḫşāneş dehed reng

(Kĭ güneş anıñ yanaġına reng vėrir, ṣaḥīḥ efendim ammā ne rengdir)

Diḳḳat buyuruñ barmaġañızdakĭ la‘l yüzüge ne rengdir ‘azīzim.

Ḳāle's-Sā’ib

ترا بکوهر دل کرده اند امانتدار

Turā begevher-i dil kerde'end emānetdār

(Saña dil, göñül cevherini emānet ṭutıcı eylemişdir)

Ya‘nī o cevheri ḥıfẓ içün saña emānet vėrmişdir

gibi degildir; belki iḳlīm-i ma‘ānī ve cihān-ı ḥaḳāyıḳdır ve benim hezlim sūretā hezldir ammā ma‘n[en] tāliblere ve ehl-i vecde ‘ayn-ı ta‘līmdir; benim hezlim niçe ḥikmetleri ve naṣīḥatleri cāmi‘ ve niçe ma‘rifet ve mev‘iẓātları ḥāvīdir. Pes ṣūretā hezl old[ıgına?] baḳub anıñ żımnında masṭūr olan ḥikem ü esrārdan ma‘rażı (?) olub ġāfil olma zīrā nefs-i mücidde (?) ṣāḥibi melāhī ve hezle naẓar eylese andan niçe ‘ibret alur ve naṣīḥat-peẕīr olur. Bir sırr ü ḥikmeti budur kĭ ekŝer-i nāṣıñ ṭabī‘atleri cidd olan kelimātı istimā‘ eylemekden melālet ve -sāir (…) üzredir ve hezeliyyāt ve lehv[iyyāt?] istimā‘ına māillerdir, anıñ içündür. Daha nice başka esrār vardır, *Meŝnevī-i Şerīf'e* mürāca‘at buyurıla ‘azīzim

ز دزد امانت حق را نکاه دار مخسب

Zidozd emānet-i Ḥaḳ-rā negāh dār meḫosb

(Ḥırsısdan Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ emānetini ḥıfẓ ṭut, yatma uyuma)

Fī'l-Meṣnevī

بیت من بیت نیست اقلیمست

Beyt-i men beyt nīst iḳlīmest

(Benim beytim beyt degildir, iḳlīmdir)

هزل من هزل نیست تعلیمست

Hezl-i men hezl nīst ta‘līmest

(Ve benim hezelim hezel degildir, ta‘līmdir)

آورده اند که چون با ملك مصر سخنان یوسف باز کفتند

Āverde'end kĭ çun bāMelik-i Mıṣr suḫanān-ı Yūsuf bāz goftend

(Rivāyet ėderler kĭ çünkĭ Mıṣr Meliki'yle Yūsuf'uñ sözleri, kelāmları girü söylerler)

Ya‘nī Melik'e Yūsuf'uñ ḥāl-i şān-ı ‘ālīlerinden sözler söylendi

آرزومندیء وی بدیدار یوسف زیاده شد

Ārzūmendī-i vey bedīdār-i Yūsuf ziyāde şod

(O Melik'iñ Yūsuf'uñ dīdārına ārzūmendi ziyāde oldı)

بیارید یوسف را پیش من

Biyārīd Yūsuf-rā pīş-i men

(Getirüñ Yūsuf'ı benim öñüme dėdi)

Ya‘nī anıñ dīdārını göreyim; bu naṣıl ādemdir dėmek olur.

ṣaḥīfe 180

Meṩnevī cildi: Cild 5, ṣaḥīfe 279

Ḥażret-i Mevlānā ḳaddesa'llâhü sırruhū'l-‘azīz Meṩnevī -i Şerīf'inde bir lūtīnin ḥikāyesini söylediler; şöyle kĭ, lūtīniñ ol muḫanneṩden livāṭa ḥālinde su’āl eyledigi bu silāhlar ve hançerinden ötüridir ya‘nī oġlanıñ üzeri pürsilāh imiş, ol muḫanneṩ aña cevāb vėrüb dėdi: “Bu silāhlar ve hançer andan ötüridir kĭ her şol kimse kĭ bana bed-endīşe eyleye ve fi‘l-i şenī‘a ḳasd eyleye, anıñ karnını bu hançer ile ve silāhlarla yararım.” Pes- 5

*ān; haẕ ve nasīb ma‘nāsınadır.

*bederūd; vedā‘ ma‘nāsınadır. 5- ol lūṭī muḫanneṩiñ cānibine gelmek ve gitmek eyledi ve dedi ya‘nī varub gelmege başladı ve fi‘l-i şenī‘i işledi ve dėrdi

Ḳāle'l-Ḥāfıż

ماه کنعانئ من مسند مصر آن تو شد

کاه آنست که بدرود کنی زندانرا

Māh-i Ken‘ān-i men mesned-i Mıṣr ān-i tu şod

Gāh ānest kĭ bedrūd konī zindānrā

(Ey benim Ken‘ān'a mensūb olan māhım, ḳamerim ve māhtābım, Mıṣr taḫtı seniñ ānıñ ve naṣībin oldı. Vaḳt ol vaḳtdir kĭ zindāna vedā‘ ėdesiñ)

Ya‘nī ey ‘ālem-i ervāḥdan enbiyā vü evliyā ervāḥ-ı muḳaddeseleri arasından cüdā düşüb bu ‘ālem-i kevn ü fesādda sicn-i dünyā ile mübtelā olan rūḥ-ı insānī bu dār-ı ġurbetde ve cāy-ı miḥnetde birḳaç gün ve ba‘żı sinīn feżā’il ü fevāżıl ile-

214

-tekmīl nüfūsı ve tenḳīh ü taṣfiye ile ḳābil-i envār-ı tecelliyāt ü füyūżāt-i ‘Azīzü'l-Ḳuddūsī ola, belā vü miḥnetlere ṣabr eyle kĭ ḳaṣr-ı firdevs-i berīn seniñ taḫtgāhından bu zindān-ı dünyā cāy-ı ḳarār degildir, ḳarīnen bu ‘āleme vedā‘ ėdüb sulṭān-ı bāḳī olmaḳlıġıñ ẓāhir olsa gerekdir yāḫud ey rūḥ-ı sulṭānī,

متو قبل ان تموتوا

Mutū ḳable en temutū[115] sırrına maẓhariyyetle menba‘-ı esrār-ı İlâhī olan taḫt-ı dil seniñ ḳarārgāhındır dėmekdir.

ṣaḥīfe (181)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

شب یوسف بکذشت از درازی

Şeb-i Yūsuf bugẕeşt ezdirāzī

(Yūsuf'uñ gėcesi uzunluḳdan geçdi)

Ya‘nī ẓulümāt-ı zindān az ḳaldı

طلوع صبح کردش کار سازی

[115] “Ölmeden önce ölünüz.” Bk. Esrâru’l-Merfua fi’l-Ahbâri’l-Mevdua “Fasıl” 539

Ṭulūʻ-i ṣubḥ kerdeş kār sāzī

(Ṣubhuñ ṭulūʻı aña yaʻnī Yūsuf'a iş düzici eyledi)

Ṭecelliyāt-ı Rabbānī'niñ cilve-nümā olması ṣubḥı aña iş düzici oldı kĭ yaʻnī Mıṣr'a mālik oldı.

چوشد کوه کران بر جانش اندوه

Çu şod kūh-i girān bercāneş endūh

(Aġır, ṣaḳīl ṭaġ gibi ġam [ü] ġuṣṣa anıñ cānı üzerine oldı)

Anıñ cānında ġamm [ü] endūh ṣaḳīl ṭaġ gibi olmuş idi.

برآمد آفتابش از پس کوه

Berāmed āfitābeş ezpes-i kūh

(Yuḳaru geldi anıñ güneşi ṭaġıñ arḳasından)

Yaʻnī ġamm [ü] ġuṣṣayı ṭaġa teşbīh ėdüb bu ġamm ü ġuṣṣaya ṣabr ėtmek sāyesinde o ġamm ü ġuṣṣa ṭaġınıñ arḳasından anıñ güneşi ṭulūʻ ėtdi dėmekdir.

در تیسیر آورده که ملك هفتاد حاجب را

Der*Teysīr* āverde kĭ Melik heftād ḥācib-rā

(Teysīr nām tefsīrde getürmüşdür kĭ Melik yedi ḳapucıya, yedi ʻaded bevvāba)

با هفتاد مرکب آراسته با تاج ولباس ملوکانه بزندان فرستاد

Bāheftād merkeb-i ārāste bātāc u libās-i mulūkāne bezindān firistād

(Bezenilmiş yedi ḥayvān ile pādişāha maḫṣūṣ tāc ü libās ile zindāna gönderdi)

چویوسف شد سوی خسرو روانه

Çu Yūsuf şod sūy-i ḫusrev revāne

(Çünkĭ Yūsuf pādişāh ṭarafına revān oldı)

بخلعتهای خاص خسروانه

Beḫilʻathā-yi ḫāṣ-i ḫusrevāne

(Pādişāha maḫṣūṣ olan ḫil‘atler ile)

Ya‘nī başında tāc, üzerinde elbise-i mülūkāne ile revān oldı ‘azīzim.

فراز مرکبی از پای تا فرق

Firāz-i merkebī ezpā tā farḳ

(Yūsuf'uñ ḥayvānınıñ başdan aşaġı cümlesi ayaḳından yuḳaruya ḳadar)

چوکوهی کشته در درو کهر غرق

Çu kūhī geşte derdurr u guher ġark

*(Bir ṭaġ gibi incü-

*Firāz; başdan aşaġı, cümlesi dėmekdir

215

vü cevhere ġarḳ olmuş idi)

بهر جا طبلهای مشك وعنبر

Beher cā ṭablehā-yi muşk u ‘anber

(Her yere ya‘nī yolunuñ üzerine her ṭarafa ṭableler ile müşk ü ‘anber ḳonmuş idi)

زهر سو بدرهای زر وکوهر

Ziher sū bedrehāy-i zer u gevher

(Her ṭarafdan altun ü cevher ṭolı şıralar, akçeler)

*Bedrehāy (?) on bin alṭun dėrler yāḫud inci alṭun ile memlū şıraya dėrler

براه مرکب او می فشاندند

Berāh-i merkeb-i ū mī-feşāndend

(Onuñ ya‘nī Yūsuf'uñ ḥayvānınıñ yolı üzerine şaçdılar)

کدا را ز کدایی می رهاندند

Gedārā zigedāyī mī-rehāndend

(Gedā vü fuḳarāları gedālıḳdan, faḳīrlikden ḳurtardılar)

و چون نزدیك ملك رسید او را احترام تمام نموده استقبال فرمود

Ve çun nezdīk-i Melik resīd ūrā iḥtirām-i temām numūde istiḳbāl fermūd

(Çünkĭ Yūsuf Melik'iñ yanına, ‘indine ėrişdi, melik oña temām iḥtirām gösterdi daḫı istiḳbāl buyurdı)

Ya‘nī ayaḳa ḳalḳub anı istiḳbāl ėtdi. Zihī şeref ü ‘izzet ü ṣa‘ādet, ṣabr ü taḥammül.

ز قرب مقدمش شه چون خبر يافت

Ziḳurb-i maḳdemeş şeh çun ḫaber yāft

(Yūsuf'uñ maḳdemi ḳurbünden ya‘nī terḫīsi yaḳīn olmasından şāh çünkĭ ḫaber buldı, ḫaber aldı)

باستقبال او چون بخت بشتافت

Beistiḳbāl-i ū çun baḫt bişt̄āft

(Yūsuf'uñ istiḳbāline baḫt-ı ṭāli‘ yāver gibi ‘acele vü sür‘at eyledi)

كشيدش در كنار خويشتن تنك

Keşīdeş derkenār-i ḫ^{v}īşten teng

(Melik Yūsuf'ı kendi yanına ṣıḳı çekdi)

Ya‘nī diz dize oturtdı dėmekdir.

چوسرو كلرخ وشمشاد كلرنك

Çu serv-i gulruḫ u şimşād-i gulreng

(Servi-ḳāmet, yanaġı gül gibi ḳırmızı, şemşīr aġacı gibi gül rengli Yūsuf'ı)

به پهلوی خودش بر تخت بنشاند

Be-pehlū-yi ḫodeş bertaḫt binşānd

(Melik anı kendü yanına taḫt üzerine oturtdı)

به پرسشهای خوش با او سخن راند

Be-porsişhā-yi ḫoş bāū suḫan rānd

(Onuñla ḫoş olan su’āllere söz sürdi)

Ya‘nī şāhıñ ḫoş olan su’āllerine Yūsuf cevāb vėrdi dėmekdir.

جوابی دلکش ومطبوع کفتش

Cevābī dilkeş u maṭbū‘ gofteş

(Yūsuf'uñ cevābı göñül çekeydi ve anıñ sözi ṭab‘ olunsa)

چنان کامد از ان کفتن شکفتش

Çunān k'āmed ezān goften şukufteş

(Böylece kĭ Yūsuf'uñ sözleri o sözlerinden Melik'e açıḳlıḳ geldi)

Ya‘nī sözüni feraḥ ü sürūr ü ḥużūr bulub açıldı, ġamm ü ġuṣṣası maḥv ü zā’il oldı dėmekdir. ṣaḥīḥdir, degil enbiyā, evliyā meclisinde daḫı böyledir, āmennā.

216

-ve ṣaddaḳnā; gördükde, bulduḳda ‘azīzim.

یعنی مرا بر آنچه حاصل ولایت مصر باشد

Ya‘nī merā berānçĭ ḥāṣıl vilāyet-i Mıṣr bāşed

(Ya‘nī beni ol nesne üzerine Mıṣr vilāyetinden ḥāṣıl olur)

از نقود وأطعمه خازن کردان

Eznuḳūd u eṭ‘ime ḫāzin kerdān (?)

(Aḳçeden, z̲aḫīreden ḫazīnedār ėdiñiz)

dėdi

ولی هر کار را باید کفیلی

Velī her kār-rā bāyed kefīlī

(Lâkin her işe bir kefīl gerekdir)

که از دانش بود با وی دلیلی

Kĭ ezdāniş buved bāvey delīlī

(Kĭ ‘ilmden, bilişden aña bir delīl ola)

بدانش غایت آن کار داند

Bedāniş ġāyet-i ān kār dāned

(‘İlm ile aradım o işiñ ġāyetini, bilür)

چوداند کار را کردن تواند

Çu dāned kārrā kerden tevāned

(Çünkĭ işi bilür, o işi eylemeklik mümkindir)

-anı işlemeġe ḳādir olur dėmekdir.

ز هر چیزی که در عالم توان یافت

Ziher çīzī kĭ der‘ālem tevān yāft

(Her nesneden-kĭ ‘ālemde mümkindir bulmaḳ)

-anı bulur yā bir yaḳışdırır dėmekdir.

چومن دانا کفیلی کم توان یافت

Çu men dānā kefīlī kem tevān yāft

(Lâkin dėdi benim gibi bilici bir kefīl noḳṣān mümkindir bulmaḳ)

Ya‘nī bulamaz dėmekdir.

بمن تفویض کن تدبیر این کار

Bemen tefvīż kon tedbīr-i īn kār

(Yūsuf Melik'e dėdi, baña tefvīż eyle bu işiñ tedbīrini)

Ya‘nī gelecek olan ḳaḥṭ ü ġalā ḥaḳḳında olacaḳ tedbīri baña ḥavāle eyle dėdi.

که ناید دیکری چون من بدیدار

Kĭ nāyed dīgerī çun men bedīdār

(Zīrā digeri benim gibi iẓḥār ėtmek gerekmez)

Ya‘nī ġayrıları benim gibi tedbīr ėdemezler dėdi.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چویوسف را خدا داد این بلندی

ṣaḥīfe (182)

Çu Yūsuf-rā Ḫudā dād īn bulendī

(Çünkĭ Yūsuf'a Cenāb-ı Ḥaḳ bu bülendīyi, yükseklig, şeref ü ‘izzeti vėrdi)

بقدر این بلندی ارجمندی

Beḳadr-i īn bulendī ercumendī

(Bu ‘izzet ü şeref yüksekliginden ve ḳıymetlülük ḳadr ü şerefinden)

عزیز مصر را دولت زبون کشت

‘Azīz-i Mıṣrrā devlet zebūn geşt

Züleyḫā'nıñ zevci olan ‘Azīz-i Mıṣr kĭ pādişānıñ ṣadr-ı a‘ẓamı dėmekdir

(‘Azīz-i Mıṣr'ıñ devletiża‘īf [ü] zebūn oldı)

لوای حشمت او سر نکون کشت

Livā-yi ḥaşmet-i ū sernigūn geşt

(O ‘Azīz-i Mıṣr'ıñ ḥaşmet sancaġınıñ başı aşaġı oldı)

دلش طاقت نیاورد این خلل را

Dileş ṭāḳat neyāverd īn ḫalel-rā

(‘Azīz-i Mıṣr'ıñ göñli bu żarar ü ziyāna ṭāḳat getüremedi)

Ya‘nī kendüsiniñ manşıb ü ‘izzet ü şerefi żarar-

217

-ü ziyāna gitdi.

بزودی شد هدف تیر أجل را

Bezūdī şod hedef tīr-i ecelrā

(Tīz ‘acele ecel oḳuna nişān oldı)

Ya‘nī vefāt ėtdi dėmekdir

زلیخا روی در دیوار غم کرد

Zuleyḫā rūy derdīvār-i ġam kerd

(Züleyḫā yüzini ġam dīvārına eyledi)

ز بار هجر یوسف پشت خم کرد

Zibār-i hicr-i Yūsuf puşt ḫam kerd

(Yūsuf'uñ hicrānı yüküñden, arḳasını egri iki ḳat eyledi)

نه از جای عزیزش خانه آباد

Ne ezcā-yi ʻAzīzeş ḫāne ābād

(Anıñ ʻAzīz'iniñ yerinden ḫāne ābād degil)

نه از اندوه یوسف خاطر آزاد

Ne ez-endūh-i Yūsuf ḫāṭır āzād

(Ne de Yūsuf'uñ ġuṣṣa vü ġamından ḫātırı āzād.)

فلك کو دیر مهر وتیز کین است

Felek k'ū dīr-mihr u tīz-kīn'est

(Felek kĭ o felek gibi muḥabbetlü ve tīz kīnlüdür)

Yaʻnī felegiñ muḥabbeti geç olur, ʻadāveti tīz, ʻacele olur dėmekdir.

درین حرمان سرا کار وی اینست

Derīn ḥırmān-serā kār-i vey īnest

(Bu ḥırmān-sarāyda anıñ kārı, işi budur)

یکی را برکشد چون حور بافلاك

Yekī-rā berkeşed çun ḥūr beeflāk

(Birisini güneş gibi eflāke çeker)

یکی را افکند چون سایه بر خاك

Yekī-rā efkened çun sāye berḫāk

(Birisini düşürüb ẓıll, sāye gibi ṭoprаḳ üzerine)

خوش آن دانا بهر کاری وباری

Ḫoş ān dānā beher kārī vu bārī

(Ḫoş, güzel ol dānā, bilici o feleğiñ işinden, gücünden ötüri anıñ içün)

كه از كارش بكيرد اعتباري

Kĭ ezkāreş begīred i‘tibārī

(Kĭ anıñ işinden i‘tibār ṭutar-)

-‘ibret alur dėmekdir

نه اقبال او كردن فرازد

Ne [ez]iḳbāl-i ū gerden ferāzed

(O feleğiñ iḳbālinden kendüsüni yüce ve yüksek eylemek degil)

Ya‘nī o dānā, ‘ālim feleğiñ iḳbālinden kendüsüni büyügetmez.(?)

نه از ادبار او جانش كدازد

Ne ez-idbār-i ū cāneş godāzed

(Ne de o dānā, ‘ālim bu feleğiñ o bārından cānını ėritmez ve ṣıḳmaz)

‘Azīzim; iki cihet-de müsāvīdir.

جوانی تيره كشت از چرخ پيرش

Cevānī tīre geşt ezçerḫ-i pīreş

(Züleyḫā'nıñ civānlıġı bulanıḳ oldı o pīr, iḫtiyār olan çerḫden)

Ya‘nī feleğiñ çerḫinden.

برنك شير شد موی چوقيرش

Bereng-i şīr şod mūy çu ḳīreş

(Süd rengi ya‘nī süd gibi beyāż oldı siyāh olan ḳılı, ṣaçı anıñ beyaż oldı)

بر آمد صبح وشب هنكامه برچيد

Berāmed ṣubḥ u şeb hengāme berçīd

(Ṣabāḥ yuḳarı geldi, gėce oyununı, ālātlarını, hengāmesini, perdesini ṭopladı)

بمشکستان او کافور بارید

Bemuşkistān-i ū kāfūr bārīd

(Züleyḫā'nıñ misk gibi olan-

218

-siyāh ṣaçlarına kāfūr yaġdı)

Ya‘nī Züleyḫā'nıñ ṣaçlarını siyāhlıġda miske teşbīh ėtdi, ṣoñra beyażlanub anıda kāfūra teşbīh ėtdi. Kāfūruñ rāyiḥası-da a‘lādır, ḥattá kāfūrdan Cennet-i A‘lā'da ṭaġlar vardır, lâkin burada seniñ burnuna ḳoḳusı eygü gelmez, boḳ çubuġuna gülüñ ḳoḳusı eygü gelmedigi gibi.

به پشت خم از آن بودی سرش پیش

Be-puşt-i ḫam ezān būdī sereş pīş

(Andan o sebebden ẓahrı, arḳası egri ya‘nī ḳanburı çıḳdı, başı öñüne eydi)

Ya‘nī derd [ü] ġamm-i ‘aşḳ iki ḳat eyledi

که جستی کم شده سرمایهٔ خویش

Kĭ cestī kem şode ser māye-i ḫ^{v}īş

(Kĭ ḥareketi ḫafīfliḳ, ṣıçraması noḳṣān olmuş, daḫı kendü sermāyesi)

Ya‘nī ‘ömri az ḳalmış iḫtiyāre ḫatun oldı.

ز بس بر کوشها میزد ز هر جا

Zibes bergūşhā mīzed ziher cā

(Her yerden, maḥallden ḳulaḳlara çoḳ ururdı)

صهیل مرکبان باد پیما

Ṣahīl-i merkebān-i bād-peymā

(Yūsuf'uñ hevā ölçici ḥayvānlarıñ kişnemesi)

ز بس بر آسمان میشد ز هر سوی

Zibes ber-āsmān mīşod ziher sūy

(Her ṭarafdan ḥayvānlarıñ kişnemesi, ṣadāsı çoḳ āsmān üzre giderdi)

نفیر چاوشان طرقوا کوی

Nefīr-i çāvuşān-i ṭarriḳū güy

(Çāvuşlarıñ nefīri ṣavulun söyler)

Ya‘nī çavuşlarıñ borılarıyla ṣavulub ṣadāsı āsmāna çıḳardı.

کس از غوغا بحال او نیفتاد

Kes ezġavġā beḥāl-i ū neyuftād

(Kimesne ġavġādan Züleyḫā'nıñ ḥāli düşmedi)

Ya‘nī Züleyḫā yolunuñ üzerinde ḳamışdan ḳulübe yapmış idi. Yūsuf oradan güẕer eyledikçe feryād ü fiġān ėderdi lâkin ḥarıltıdan, gürültiden anıñ ḥāline kimesne vāḳi‘ olmadı dėmekdir.

بحالی شد که او را کس مبیناد

ṣaḥīfe (183)

Beḥālī şod kĭ ūrā kes mebīnād

(Züleyḫā bir ḥāle giriftār oldı-kĭ o Züleyḫā'yı bir kimse görmesün)

Ya‘nī kim görse yüregi parça parça olur dėmekdir.

چوکردی کوش آن حیران ومهجور

Çu kerdī gūş ān ḥayrān u mehcūr

(Çünkĭ o ḥayrān, mehcūr olan Züleyḫā işidirdi, istimā‘ ėderdi)

ز چاووشان صدای دور شو دور

Ziçāvūşān ṣadā-yi dūr şev dūr

(Çāvuşlardan dūr oluñ, uzaḳ oluñ ṣadāsını)

زدی افغان که من عمریست دورم

Zedī efġān kĭ men ‘ömrīst dūrem

(Züleyḫā efġān ururdı-kĭ ben ‘ömrümde dūrum, uzaḳım deyu)

بصد محنت در ان دوری صبورم

Beṣad miḥnet derān dūrī ṣabūrem

(Yüz miḥnet ile andan dūrum, ṣabūrum)

dėrdi.

219

ز جانان تا بکی مهجور باشم-

Zicānān tā bekey mehcūr bāşem

(Cānāndan tā ḳaçan meḥcūr olayım?)

همان بهتر که از خود دور باشم

Hemān bihter kĭ ezḫod dūr bāşem

(Hemān ziyāde eygüdür kĭ kendimden uzaḳ, dūr olayım)

بکفتی این وبیهوش او فتادی

Begoftī īn u bī-hūş ū futāde

(Züleyḫā bunı söyledi ve bīhūş düşerdi)

ز خود کرده فراموش او فتادی

Ziḫod kerde ferāmūş ū futādī

(Kendüni unutmuş eylemiş düşerdi)

Ya‘nī kendinden geçmiş yere düşerdi.

اه من العشق و حالاته

احرق قلبی بحراراته

Āh mine'l-‘aşḳi ve ḥālātihi

Aḥraḳa ḳalbī bi-ḥarārātihi [116]

[116] “Ah(lar olsun) ! Hararetiyle kalbimi yakıp kavuran aşkın elinden ve onun (türlü) hallerinden (çektiklerim)” Bu Arapça kıtanın ilk iki mısrası Şeyh Galib’in, “Ey rûh-ı pâkinde ıyan nûr-ı zât*”* matla‘lı terciinde vasıta beyti olarak kullanıldığından bazılarınca beytin ona ait olduğu söylenirse de bu yanlıştır.

‘azīzim.

بكفت اين را بزد بر سنك خاره

Begoft īn-rā bezed berseng-i ḫāre

Züleyḫā ṣaneme şetm ėtdi, baña sen merḥamet ėtmiyorsuñ, a‘mā oldum, faḳīr oldum, bugün saña kāfir oldum dėyüb;

(Bu sözleri söyleyüb putunı ḳatı bir ṭaş üzre urdı)

خليل آسا شكستش پاره پاره

Ḫalīl-āsā sikesteş pāre pāre

(Ḫalīl gibi putı pāre pāre ḳırdı)

تضرع كرد ورو بر خاك ماليد

Tażarru‘ kerd u rū berḫāk mālīd

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a tażarru‘ ü niyāz ėtdi ve yüzini ṭopraḳ üzerine sürer idi)

بدركاه خداى پاك ناليد

Bedergāh-i Ḫudā-yi pāk nālīd

(Pāk olan Ḫüdāy'ıñ dergāhına nālān [ü] efġān ėderdi)

اكر رو در بت آوردم خدايا

Eger rū derbut āverdem Ḫudāyā

(Ey Ḫüdā, eger yüzi puta getürdüm)

بآن بر خود جفا كردم خدايا

Beān berḫod cefā kerdem Ḫudāyā

(Ey Hüdāyā, o sebebden kendüme cefā eyledim)

بلطف خود جفاى من بيامرز

Bu kıtanın güftesi Mevlânâ’ya nisbet edilmektedir. Bk. Mustafa UZUN *“Aşk”* TDV, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul c. IV ,s.21

Beluṭf-i ḫod cefā-yi men beyāmurz

(Kendü luṭfunla benim cefāmı maġfiret ile ‘afv eyle)

خطا کردم خطای من بیامرز

Ḫaṭā kerdem ḫaṭā-yi men beyāmurz

(Ḫaṭā eyledim, benim ḫaṭāmı ‘afv ü maġfiret eyle)

ز پس راه خطا پیمایی از من

Zipes rāh-i ḫaṭā peymāyī ezmen

(Çun ḫaṭā yolunı ölçmekden benden)

ستاندی کوهر بینایی از من

Sitāndī gevher-i bīnāyī ezmen

(Aldın görmeklik cevherini benden)

چوآن کرد خطا از من فشاندی

Çu ān gerd-i ḫaṭā ezmen feşāndī

(Çünkĭ o ḫaṭāyı eylemekligi benden ṣaçdıñ)

maḥv ü izāle eylediñ

بمن ده باز آنچه از من ستاندی

Bemen deh bāz ānçĭ ezmen sitānedī

(Baña vėr girü ol nesneyi benden aldındı)

Ya‘nī benim ḫaṭām sebebiyle benden aldıġıñ gözümi, zenginligimi, civānlıġımı, ḥüsn [ü] cemālimi girü baña iḥsān eyle dėdi.

بود دل فارغ از داغ تأسف

Buved dil fāriġ ezdāġ-i te’essuf

(Göñül dāġ-ı te’essüfden fāriġ olur.)

بچینم لاله از باغ یوسف

Beçīnem lāle'ī ezbāġ-i Yūsuf

(Yūsuf'uñ baġından lāle ṭoplayım)

dėdi ‘azīzim.

بکفت آنم که چون روی تو دیدم

Begoft ānem kĭ çun rūy-i tu dīdem

(Züleyḫā Yūsuf'a dėdi, ben oyum kĭ çünkĭ seniñ yüzini gördüm)

ترا از جمله عالم بر کزیدم

Turā ezcumle ‘ālem bergozīdem

(Seni cümle ‘ālemden iḫtiyār ėtdim, ḳabūl ėtdim)

فشاندم کنج وکوهر در بهایت

Feşānedem genc u gevher derbehāyet

(Ṣaçdım ḫazīne vü cevheri seniñ bahānda)

Ya‘nī seni ṣatun almaḳ içün bu ḳadar aḳçe, cevher vėrdim.

دل وجان وقف کردم در هوایت

Dil u cān vaḳf kerdem derhevāyet

(Gönlümi, cānımı seniñ ‘aşḳ u hevānda vaḳf eyledim)

جوانی در غمت بر باد دادم

Cevānī derġamet berbād dādem

(Civānlıġı seniñ ġamında rūzgāra vėrdim)

بدین پیری که می بینی فتادم

Bedīn pīrī kĭ mī-bīnī futādem

(Bu pīrligi, iḫtiyāreligi kĭ görüyorsuñ düşdüm)

کرفتی شاهد ملك اندر آغوش

Giriftī şāhed-i mulk ender āġūş

(Mülk maḥbūbluġı ḳucagında ṭutmuşsuñ)

مرا یکبار تو کردی فراموش

Merā yekbār tu kerdī ferāmūş

(Beni birden sen ferāmūş eylemişsiñ)

dėdi.

سفیدی شد ز مشکین مهره اش دور

Sefīdī şod zimuşkīn muhre'eş dūr

(Züleyḫā'nıñ ṣaçınıñ beyāżlıġı dūr oldı miskden)

Ya‘nī misk gibi ṣaçı siyāh olub Züleyḫā'ya cilā vėrdi.

در آمد در سواد نرکسش نور

Derāmed dersevād-i nergiseş nūr

(Züleyḫā'nıñ göziniñ siyāhlıġına nūr geldi)

جوانی پیریش را کشت هاله

Cevānī pīriyeş-rā geşt hāle

(Züleyḫā'nıñ iḫtiyāreliġine civānlıḳ hāle oldı)

Hāle ḳamer'iñ ba‘żan eṭrāfına ince nūrānī bir dā’ire olur kĭ aña aġılı dėnür ya‘nī Züleyḫā'nıñ pīrligine civānlıḳ öyle bir nūrānī dā’ire gibi anı iḥāṭa ėdüb ḳuşatdı,

پس از چل سالکی شد هژده ساله

Pes ezçil sālegī şod hijdeh sāle

(Ḳırḳ yaşından soñra on sekiz yaşında oldı)

Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi's-selām'ıñ du‘āsı berekātıyla kemā-fī's-sābıḳ Cenāb-ı Ḥaḳ anıñ ḥüsnüni ve yaşını i‘āde eyledi ḳoca ‘āşıḳa.

Pīr-i ‘uşşāḳ *raḥimehullâhü Te‘ālá ‘aleyhā raḥmet*^{en} *vāsi‘at*^{en}.

*Muhre; kāġıd cilālandırır bir āletdir. Burada misk mühreye teşbīh olub siyāh şaçını cilālandırırsıñ dėmekdir

که ما عجز زلیخا را چودیدیم

Kĭ mā ‘acz-i Zuleyḫārā çu dīdīm

Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ:

(Çünkĭ biz Züleyḫā'nıñ ‘aczini gördük)

بتو عرض نیازش را شنیدیم

Betū ‘arż-ı niyāzeş-rā şenīdīm

(Züleyḫā'nıñ saña ‘arż-ı niyāzını işitdik)

221

دلش از تیغ نومیدی نخستیم

Dileş eztīġ-i novmīdī neḫastīm

(Züleyḫā'nıñ göñlüni ümīdsizlik tīġinden, ḳılıcından birinci, ibtidā’en)

Biz ‘Aẓīmü'ş-Şān.

بتو بالای عرشش عقد بستیم

Betū bālā-yi ‘arşeş ‘aḳd bestīm

(Saña bālā-yi ‘arşda anı ya‘nī Züleyḫā'yı ‘aḳd-i nikāh baġladıḳ)

چوفرمان یافت یوسف از خداوند

Çu fermān yāft Yūsuf ezḪudāvend

(Çünkĭ Yūsuf Cenāb-ı Ḥaḳ'dan fermān buldı)

Ya‘nī Cebrā’īl vāsıṭasıyla vaḥy-i İlâhī böylece geldi

که بندد با زلیخا عقد و پیوند

Kĭ bended bāZuleyḫā ‘aḳd u peyvend

(Kĭ Züleyḫā ile ‘aḳd-i nikāh ve ittiṣāl baġlaya)

بقانون خلیل ودین یعقوب

Beḳānūn-i Ḫalīl u dīn-i Ya‘ḳūb

(İbrāhīm Ḫalīl ḳānūnı ve Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām dīniyle)

بر آیین جمیل وصورت خوب

Berāyīn-i cemīl u ṣūret-i ḫūb

(Cemīl ve güzel āyīn ve ‘ādet üzre ḥüsn-i ṣūret üzerine)

زلیخا را بعقد خود در آورد

Zuleyḫārā be‘aḳd-i ḫod derāverd

(Züleyḫā'yı Yūsuf kendüsüne ‘aḳd-i nikāḥ getürdi)

بعقد خویش یکتا کوهر آورد

Be‘aḳd-i ḫ^{v}īş yektā gevher āverd

(Yūsuf kendüsüne ‘aḳd-i nikāḥ ile bir cevher-i yektā getürdi)

شکیبایی نبود از تو حد من

Şekībāyī nebūd eztū ḥad-i men

Zifāf gėcesinde Züleyḫā Yūsuf'a dėdi,

(Benim ḥaddim olmadı senden ṣabr ėtmek)

Ya‘nī elimde degil idi seniñ cemāline ṣabr ėtmeklik dėdi.

بکش دامان عفوی از بد من

Bekeş dāmān-i ‘afvī ezbed-i men

(Benim kötü, bedligimden ‘afv etegini çek)

Ya‘nī beni ma‘zūr ṭut, kötülügümi ‘afv eyle dėdi.

ز جرمی کز کمال عشق خیزد

Zicurmī k'ez kemāl-i ‘aşḳ ḫīzed

(Benim cürmüm, günāhım kĭ kemāl-i ‘aşḳdan ḳalḳar)

Ya‘nī bu cürm ve bu günāh sana olan kemāl-i ‘aşḳdan ḳalḳar, ẓāhir ü peydā olur.

کجا معشوق با عاشق ستیزد

Kocā ma‘şūḳ bā‘āşıḳ sitīzed

(Ḳande ma‘şūḳ ile ‘āşıḳ ‘inād ėder?)

-ėtmez.

كليد حقه از ياقوت تر ساخت

Kilīd-i ḥoḳḳa ezyāḳūt-i ter sāḫt

(Ḥoḳḳa, kilīd-i yāḳūt-ı tāzeden düzdi)

*Kilīd; miftāḥ dėmekdir

كشادش قفل و در وى كوهر انداخت

Guşādeş ḳufl u dervey gevher endāḫt

(Yūsuf açdı, küşād eyledi kilīdi ve aña ya‘nī Züleyḫā'ya bir cevher ėtdi)

Nuṭfeden kināyedir.

چوصدقش بود بيرون از نهايت

Çu ṣıdḳeş būd bīrūn eznihāyet

(Çünkĭ Züleyḫā'nıñ ṣıdḳı nihāyetden ġāyetden ṭaşra oldı)

Ya‘nī fevḳa'l-‘āde ṣıdḳı oldı.

در آخر كرد بر يوسف سرايت

Derāḫir kerd berYūsuf sirāyet

(Āḫirde eñ ṣoñ Yūsuf üzerine sirāyet ėtdi)

Ya‘nī şimdi Yūsuf-

222

şaḥīfe (184)

-başladı Züleyḫā'ya iltifāt ü muḥabbet ėtmege dėmekdir.

درين كار از تفاوت بى هراسيم

Derīn kār eztefāvut bī-hırāsīm

Züleyḫā Yūsuf'a dėdi,

(Bu işde ya‘nī ‘aşḳ işinde tefāvütden ḳorḳusızız)

Ayrı ġayrı yoḳdur, berāber olduḳ.

به پیراهن دری رأسا برأسیم

Be-pīrāhen derī re’s[en] bere’sīm

(Gömlek yırtmaḳda baş başa berāber olduḳ)

dėdi. Çünkĭ Yūsuf Züleyḫāna ṭālib olub Züleyḫā andan ḳaçdı, arḳasından yetişüb Yūsuf Züleyḫā'nıñ gömlegini yırtdı, binā’[en] ‘aleyh böyle söyledi.

چویوسف روی او در بندکی دید

Çu Yūsuf rūy-i ū derbendegī dīd

(Çünkĭ Yūsuf Züleyḫā'nıñ yüzini bendegīde gördi)

Ya‘nī kölelikde gördi.

وزان نیت دلش را زندکی دید

Ve z'ān niyyet dileş-rā zindegī dīd

(O niyyetden anıñ göñlüni diriliġde gördi)

Ya‘nī Züleyḫā'nıñ göñli zind ü diri, ḥayy idi ya‘nī ‘ālī-cenāb idi. Yūsuf andan çekinirdi.

بنام او ز زر کاشانه ساخت

Benām-i ū zizer kāşāne’ī sāḫt

(Züleyḫā'nıñ nāmına altundan bir köşk, bir ḳaṣr düzdi, binā eyledi)

نه کاشانه عبادت خانه ساخت

Ne kāşāne ‘ibādet-ḫāne’ī sāḫt

(Köşk degil ‘ibādetḫāne düzdi, binā eyledi.)

درو بنشین پی شکر خدایی

Derū binşīn pey şukr-i Ḫudāyī

(Bunda otur Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ şükrini īfā, edā içün)

dėdi.

كزو دارى بهر مويى عطايى

Kezū dārī beher mūyī ‘aṭāyī

(Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ṭutarsıñ her bir mūyuñ, ḳılıñ başına bir ‘aṭā vü iḥsān)

dėdi.

توانكر ساختت بعد از فقيرى

Tevānger sāḫtet ba‘d ezfaḳīrī

(Seni zengin düzdi, eyledi faḳīrlikden ṣoñra)

dėdi.

جوانى داد بعد از ضعف پيرى

Cevānī dād ba‘d ezża‘f-i pīrī

(Civānlıḳ, tāzelik vėrdi iḫtiyārelikden, ża‘afdan ṣoñra)

dėdi.

بچشم نور رفته نور دادت

Beçeşm-i nūr refte nūr dādet

(Göziniñ nūrı gitmiş idi, saña nūr vėrdi)

Ya‘nī gözine nūr vėrdi.

وزان بر رو در رحمت كشادت

Ve z'ān berrū der-i raḥmet guşādet

(Bundan ṣoñra yüzine raḥmet-i İlâhī ḳapusunı aç[ıl]dı, küşād ėtdi)

پس از عمرى كه ز هر غم چشاندت

Pes ez‘ömrī kĭ ziher ġam çeşāndet

(Ṣoñra ‘ömrden kĭ her ġamdan saña ṭatdırdı)

Ya‘nī ‘ömrüñ içinde her ġam ü ġuṣṣa vü kederden saña ẕevḳ eylemiş, ṭatdırmış idi.

بترياك وصال من رساندت

Betiryāk-i viṣāl-i men resāndet

(Benim viṣālimiñ tiryākine seni ulaşdırdı, yetişdirdi)

Derd [ü] ġamına mülhem oldum.

223

زليخا هم بتوفيق الهى

Zuleyḫā hem betevfīḳ-i İlâhī

(Züleyḫā daḫı tevfīḳ-i İlâhī ile)

نشسته بر سرير پادشاهى

Nişeste berserīr-i pādişāhī

(Pādişāhlıḳ taḫtına oturdı)

Dünyā vü Āḫiret pādişāhı oldı, raḍıya'llâhü ‘anhā.

در ان خلوت سرامى بود خرسند

Derān ḫalvet-serā mī-būd ḫorsend

(Ol ḫalvet-serāyda ḳānı‘ idi)

Ya‘nī bu ‘ibādetḫānede ḳanā‘at ėdüb ‘ibādetle meşġūl oldı

بوصل يوسف وفضل خداوند

Bevaṣl-i Yūsuf u fażl-i Ḫudāvend

(Yūsuf'uñ viṣāli, Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ fażl ü keremi ile ‘azīzim)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چوشاه از وى بديد اين كار سازى

Çu şāh ezvey bedīd īn kār-sāzī

(Çünkĭ Şāh Yūsuf'dan bu iş düziciliġi gördi)

بملك مصر دادش سرفرازى

Bemulk-i Mıṣr dādeş serfirāzī

(Mıṣr mülküni Yūsuf'a vėrmeklik ile Yūsuf'ı serfirāz [ü] mümtāz eyledi)

سپه را بندهٔ فرمان او کرد

Sipeh-rā bende-i fermān-i ū kerd

('Asker Yūsuf'uñ bende-i fermānı oldı)

زمین را عرصهٔ میدان او کرد

Zemīn-rā 'arṣa-i meydān-i ū kerd

(Zemīni, yeri Yūsuf'uñ 'arṣa-i meydānı oldı)

Ya'nī yeryüzini Yūsuf'a taḳdīm eyledi, onuñ taḳdīm-i meydānı oldı.

پیرست چرخ واختر بخت تو نوجوان

Pīrest çerḫ u aḫter-i baḫt-i tu nevcevāñ

(Felek pīrdir, iḫtiyārdır ve seniñ baḫtınıñ aḫteri, yıldızı tāze vü civāndır)

آن به که پیر نوبت خود با جوان دهد

Ān bih kĭ pīr nevbet-i ḫod bācivān dehed

(O eygüdür kĭ kendü nevbetiniñ pīri, iḫtiyārlıġı civānlıḳ ile vėrir)

Ya'nī pīrlik nevbeti civānlıḳ ile tebdīl oldı. Buradakĭ nevbetden murād pādişāhlıḳ dėmekdir; şāhlıḳ manşıbı civānlıḳda olmuş; elbette eygüdür ve a'lā vü bālādır 'azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (185)

حکمت درین آن بود که

Ḥikmet derīn ān būd kĭ

Bunuñ ḥikmeti bu ahālī-i Mıṣr'ıñ memlūkiyyeti ya'nī Yūsuf zaḫīreye muḳābil cümlesini köl(g)e ṣatun aldı,

(Bunuñ ḥikmeti o oldı-kĭ)

مصریان یوسف را بوقت خرید وفروخت

Mıṣriyān Yūsuf-rā bevaḳt-i ḫarīd u furūḫt

(Mıṣrlılar, ahālī-i Mıṣr Yūsuf'ı alım ṣatın vaḳtinde)

Ya‘nī Yūsuf'ı mezāda vėrildigi vaḳtinde

در صورت بندکی دیده بودند

Derṣūret-i bendegī dīde būdend

(Bendelik, ‘ubeydlik ṣūretinde görmüşler idiler)

*Ṭavḳ; gerdānlık, zīnet içün ta‘līk olunur.

قدرت ازلی همه را طوق بندکیء او در کردن نهاد

Ḳudret-i ezelī heme-rā ṭavḳ-i bendegī-i ū dergerden nehād

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḳudret-i ezeliyle cümlesini ya‘nī ahālī-i Mıṣr'ıñ kāffesini Yūsuf'uñ bendelik, ḳulluḳ gerdānlıġını gerdānlarına ḳodılar)

224

تا کسی را درباره او سخنی نباشد

Tā kesī-rā derbāre-i ū suḫanī nebāṣed

(Ḥattá bir kimesneniñ Yūsufuñ ḥaḳḳında sözi olmaya)

Ya‘nī söz söylemege muḳtedir olmaya kĭ ahālī cümlet[en] aña bende, ‘ubeyd oldılar.

Ḳāle's-Sa‘dī

آنکه در راحت وتنعم زیست

Ānkĭ derrāḥat u tena‘‘um zīst

(Ol kimesne kĭ rāḥatda ve tena‘‘umda yaşadı, dirildi)

Ya‘nī kemāl-i rāḥat ve zengin ve ni‘mete ġarḳ olaraḳ yaşadı.

او چه داند که حال کرسنه چیست

Ū çĭ dāned kĭ ḥāl-i gorosne çīst

(O ne bilür kĭ acıñ ḥāli nedir)

Ya‘nī ṭoḳ ādem aç ādemiñ ḥālini bilmez dėmekdir.

حال درماندکی کسی داند

Ḥāl-i dermāndegī kesī dāned

(‘Ācizlik ḥālini bir kimse bilür)

که باحوال خود فرو ماند

Kĭ beahvāl-i ḫod furū māned

(Kĭ kendü hāli ‘ācizlikdir)

Ya‘nī ‘āciziñ ḥālinden ‘āciz ḳalan, ‘āciz olan bilür dėmekdir.

میرسانیم برحمت خود از نعیم دینی ودنیوی وصوری ومعنوی

Mīresānīm beraḥmet-i ḫod ezna‘īm-i dīnī vu dunyevī vu ṣūrī vu ma‘nevī

(Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ ėrişdiririz kendü raḥmetimize dünyā vü dīni ve ṣuverī vü ma‘nevī ni‘metlerimizden murād ėtdigimizi ve istedigimizi)

dėmekdir.

چون یوسف باحسان وتقوی از قعر چاه بتخت وجاه رسید

Çun Yūsuf beiḥsān u taḳvá ezka‘r-i çāh betaḫt u cāh resīd

(Çünkĭ Yūsuf iḥsān ü taḳvāsı sebebiyle ḳuyunuñ dibinden pādişāhlıḳ taḫt ü manṣıbına ulaşdı, yetişdi)

بدینی وعقبی کسی قدر یافت

Bedunyá vu ‘uḳbá kesī ḳadr yāft

(Dīnde, dünyāda ve Āḫiret'de bir kimse ḳudret ü ḳıymet buldı)

که او جانب صبر وتقوی شتافت

Kĭ ū cānib-i ṣabr u taḳvā şitāft

(O kimesne ṣabr ü taḳvā cānibine, ṭarafına ḳoşdı)

Sür‘at ü ‘acele ėtdi.

آورده اند که

Āverde'end kĭ

(Rivāyet ėderler kĭ)

اثر قحط بكنعان وبلاد شام رسيده

Eṣer-i ḳaḥṭ beKen‘ān u bilād-i Şām resīde

(Ḳaḥṭ eṣeri Ken‘ān memleketine ve Şām bilādına ėrişdi)

Ya‘nī oralarda da ḳaḥṭ ẓuḥūr ėtdi.

ṣaḥīfe (186)

كار بر أولاد يعقوب تنك كرديد

Kār berevlād-i Ya‘ḳūb teng gerdīd

(İş Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām evlādları üzerine teng, dīktār oldı)

وكفتند اى پدر در شهر مصر ملكيست كه همه قحط زد كانرا مى نوازد

Ve goftend, ey peder derşehr-i Mıṣr melīkīst kĭ heme ḳaḥṭ-zedegānrā mī-nevāzed

(Evlād-ı Ya‘ḳūb dėdiler, ey peder, Mıṣr şehrinde bir melik varmış kĭ cümle ḳaḥṭ-zedegānlara oġşarmış, iltifāt ü iḥsān ėdermiş)

وكار غربا وأبناء سبيل بدلخواه ايشان مى سازد

Ve kār-i ġurebā vu ebnā’-i sebīl bedilẖ^{v}āh-i īşān mī-sāzed

225

(Ġarībleriñ ve yoldan giden yolcılarıñ işini andan dilẖ^{v}āhları istedikleri gibi düzermiş ve iḥsān ü ‘ināyet ėdermiş)

ز احسانش آسوده برنا و پير

Ziiḥsāneş āsūde bernā vu pīr

(Anıñ iḥsānından genc ü pīr ādemler ya‘nī deliḳanlu ve iḥtiyār ādemler āsūde-ḥāl imiş)

dėdiler.

وزو كشته خوش دل غريب وفقير

V'ez ū geşte ḫoş-dil ġarīb u faḳīr

(Andan ya‘nī Melik-i Mıṣr'dan ġarīb ü faḳīr ḫoş-dil ü göñül olmuş)

ببخشش ز ابر بهاری فزون

Bebaḫşeş ziebr-i bahārī fuzūn

(Anıñ baḫşı ve iḥsānı bahār buluṭundan efzūn, ziyādedir)

صفات کمالش ز غایت برون

Ṣıfāt-i kemāleş ziġāyet birūñ

(Anıñ kemāl ṣıfātı ġāyet ü nihāyetden ṭaşra)

Ya‘nī ḥadd ü nihāyeti yoḳdur.

اکر فرمایی برویم وطعامی جهت کرسنکان کنعان بیاریم

Eger fermāyī berevīm ve ta‘āmī cihet-i gorosnegān-i Ken‘ān beyārīm

(Eger buyurur iseñ gidelim, Ken‘ān'ıñ açları cihetinden bir ṭa‘ām getürelim)

Ya‘nī zaḫīre getürüb aç ādemlere vėrelim dėdiler.

یعقوب اجازت فرمود

Ya‘ḳūb icāzet fermūd

(Ya‘ḳūb iẕn buyurdı)

وبنیامین را جهت خدمت خود باز کرفت

Ve Bunyāmīn-rā cihet-i ḫidmet-i ḫod bāz girift

(Bünyāmīn nāmında olan oġlunı kendüsüne ḫıdmet cihetinden girü ṭutdı)

Ya‘nī anı yanında alaḳodı.

وده فرزند دیکر هر یك با شتری وبضاعتی که داشتند

Ve deh ferzend-i dīger her yek bāşotorī vu bıżā‘atī kĭ dāştend

(Dīger on evlādı her biri bir deve vü bıżā‘at kĭ zaḫīreye muḳābil vėrilecek ḳumāş ve bu gibi sā’ir emti‘a ṭutdılar)

روی براه آوردند ویك شتر جهت بنیامین با بضاعت او همراه بردند

Rūy berāh āverdend ve yek şotor cihet-i Bunyāmīn bābıżā‘at-i ū hemrāh bordend

(Yüz yola getürdiler ve bir deve Bünyāmīn içün onuñ bıżā‘atıyla ya‘nī emti‘asıyla berāber yola iletdiler)

Ya‘nī kendüleri on kişi on develeri bir deve ile emti‘a daḫı Bünyāmīn cihetine, nāmına olaraḳ berāber aldılar.

بیارید بمن برادری كه شما راست از پدر شما

Beyārīd bemen berāderī kĭ şumārāst ezpeder-i şumā

Yūsuf evlād-ı Ya‘ḳūb'a dėdi,

(Baña getüriñiz birāderiñizi kĭ siziñ vardır, siziñ pederiñizden)

dėdi.

Ḳāle'l-Kāşifī

هر یك را یك شتر بار كفتند یك شتر وار دیكر بجهت برادر ما كه در خدمت پدر است

Her yek-rā yek şotor bār goftend yek şotorvār dīger becihet-i berāder-i mā kĭ derḫidmet-i pederest

226

(Her birisiniñ bir devesine bir yük vėrdiler, evlād-ı Ya‘ḳūb dėdiler kĭ dīger bir deve yüki bizim birāderimiz cihetine kĭ o pederimiziñ hıdmetindedir, vėriñiz)

یوسف كفت من شمار مردم میدهم نه بشمار شتر

Yūsuf goft men şomār-i merdom mīdehem ne-beşomār-i şotor

(Yūsuf dėdi, ben ādem ṣayarım vėririm, deve ṣaymam)

Ādeme ḳadar vėririm, ṣāḥibi olmayan deve içün vėrmem dėdi.

ایشان مبالغه نمودند

Īşān mubālaġa numūdend

(Anlar ya‘nī evlād-ı Ya‘ḳūb mübālaġa gösterdiler)

Ya‘nī ışrār [ü] ilḥāḥ ėtdiler.

آیا نمی بینید

Āyā nemī-bīnīd

(Āyā görmüyor mısıñız)

dėmekdir.

ṣaḥīfe (187)

Ḳāle'l-Kāşifī

من تمام می پیمایم پیمانه را

Men temām mī-peymāyem peymāne-rā

(Ben temām ölçerim ölçegi)

وحق کسی باز نمی کیرم

Ve ḥaḳḳ-i kesī bāz nemī-gīrem

(Ve bir kimesneniñ ḥaḳḳını girü ṭutmam)

یعنی در إنزال مهمانان وإکرام واحسان با ایشان

Ya‘nī derinzāl-i mihmānān u ikrām u iḥsān bā-īşān

(Ya‘nī müsāfirleri indirmekde ve anlara iḥsān ü ikrām ėtmekde)

دقیقه فرو نمیکذاریم

Daḳīḳa furū nemīgoẕārīm

(Bir daḳīḳa aşaġa geçürmem)

Ya‘nī daḳīḳa fevt ėtmem dėdi Yūsuf evlād-ı Ya‘ḳūb'a.

پس اکر نیارید بمن آن برادر را

Pes eger neyārīd bemen ān berāderrā

(İmdi eger baña getürmez iseñiz o birāderiñizi)

Min-ba‘d size bir şey’ vėrmem dėmekdir.

آورده اند که چهار کس در باغی رفتند

Āverde'end kĭ çehār kes derbāġī reftend

(Rivāyet olunur kĭ dört kimse bir bāġa gitdiler)

بی اجازت مالك وبخوردن میوه مشغول کشتند

Bī-icāzet-i mālik u beẖorden-i mīve meşġūl geştend

(Baġçe ṣāḥibiniñ iẕni olmaḳsızın meyve yėmege meşġūl oldılar)

یکی از ان جمله دانشمندی بود

Yekī ezān cumle dānişmendī būd

(O cümleden birisi ‘ālim idi)

Ya‘nī dörtden birisi ‘ūlemādan idi,

ودوم علوی. وسوم لشکری. و چهارم بازاری

Ve dovvom ‘ulūv u sivvom leşkerī vu çehārom bāzārī

(İkincisi sādātdan, üçüncisi ‘asker, dördünci eṣnāf idi)

خداوند باغ درآمد چون دید که دست خیانت دراز کرده اند

Ḫudāvend-i bāġ derāmed çun dīd kĭ dest-i ẖıyānet dirāz kerde'end

(Bāġıñ ṣāḥibi geldi, çünkĭ gördi-kĭ ẖıyānet elini uzun eylemişler)

ومیوه بسیار تلف شده

Ve mīve-i bisyār telef şode

(Ve çoḳ meyve telef ü żāyi‘ olmuş)

با خود اندیشه کرد که اکر نه بنوع از فریب ومکر وحیلت در پیش آیم با ایشان برنیایم

Bāẖod endīşe kerd kĭ eger ne benev‘-i ezfırīb u mekr u ẖīle derpīş āyem bā-īşān berneyāyem

(Baġçe ṣāḥibi kendüy-ile endīşe vü tefekkür eyledi-kĭ eger aldatmaḳ ve mekr ü ẖīle nev‘inden ilerü getürmeyem, anlar ile baş-

227

-gelemem, başa çıḳamam)

dėdi.

اول روی بمرد عالم آورد وکفت تو مرد دانشمندی

Evvel-i rūy bemerd-i ʻālim āverd u goft merd-i dānişmendī

(O bāġ ṣāḥibi ol birinci yüzini ʻālim olan ādeme getürdi ve dėdi, sen merd-i ʻālimsin)

ومقتدای مایی ومصالح معاش ومعاد ما

Ve muḳtedā-yi māyī u maṣāliḥ-i taʻāş u meʻād-i mā

(Bizim muḳtedāmızsıñ, bizim maṣāliḥ-i taʻayyüş ü meʻādımızsıñ)

Yaʻnī her işlerimiz seniñle temām olur, sensiz olamayız deyu taʻẓīm ü tekrīm ėtdi.

ببرکت أقلام وحرکت أقدام شما منوطست

Bebereket-i eḳlām u ḥareket-i eḳdām-i şumā menūṭest

(Maṣāliḥ-i maʻāş ü meʻādımız siziñ ḳalemiñiziñ ve ayaḳlarıñızıñ ḥareketine ve bereketine muntaẓır)

dėdi.

واین بزرك دیکر از خاندان نبوت واز اهل فتوت است

Ve īn bozorg-i dīger ezḫānedān-i nubuvvet v'ez ehl-i futuvvet'est

(Ve bu dīger ulu kĭ ḫānedān-ı nübüvvetden ve ehl-i fütüvvetdendir)

وما از جملهٔ چاکران خاندان وییم

Ve mā ezcumle-i çākerān-i ḫānedān

(Ve biz ḫānedān-ı nübüvvet çākerleri cümlesindeniz)

ودوستی ایشان بر ما واجبست

Ve dūstī īşāñ bermā vācibest

(Anlara ya‘nī ḫānedān-ı nübüvvete dostluḳ, muḥabbet bizim üzerimize vācibdir)

چنانکه حق تعالی میفر ماید

Çunānkĭ Ḥaḳ Te‘ālá mīfermāyed

قل لا اسئالکم علیه اجرا الا المودة فی القربی

“Ḳul lāes’elüküm ‘aleyhi ecr[en] *ille'l-meveddete fi'l-ḳurbá”*[117]

Böylece kĭ Ḥaḳ Te‘ālá buyurmuşdur deyu āyet-i kerīmeyi baġçeci ḳırā’at ėtdi

واین عزیز دیکر مرد لشکریست

Ve īn ‘azīz-i dīger merd-i leşkerest

(Ve bu dīger ‘azīz ‘asker ādemdir)

وخانمان وجان ما بتیغ بران وسعی وتدبیر ایشان آبادان وباقیست

Ve ḫānmān u cān-i mā betīġ-i berān u sa‘y u tedbīr-i īşān u bāḳīst

(Bizim ḫānmā[nı]mız ve cānımız anlarıñ ḳılıçları sebebiyle ve anlarıñ sa‘y ü tedbīrleriyle ma‘mūr [ü] ābādān ü bāḳīdir)

شما اکر در باغ من آیید وتمام میوها بمصلحت خود صرف کنید جان ما وباغ ما فدای شما باد

Şumā eger derbāġ-i men āyīd u temām-i mīvehā bemaṣlaḥat-i ḫod ṣarf konīd cān-i mā u bāġ-i mā fedā-yi şumā bād

(Siz eger benim bāġıma geldiñiz ve temām meyveleri kendü maṣlahatıñıza ṣarf ėdersiniz, benim cānım ve bāġım size fedā olsun)

dėdi.

این مرد بازاری کیست واو را حجت چیست

Īn merd-i bāzārī kīst u ūrā ḥuccet çīst

---

[117] İşte bu, Allah’ın, inanıp salih ameller işleyen kullarına müjdelediği şeydir. De ki: “**Ben buna (yaptığım tebliğ görevine) karşılık sizden, akrabalıktan doğan sevgiden başka bir ücret istemiyorum.”** (42:23)

(Bu eṣnāf ādem kimdir ve onuñ ḥücceti nedir)

وبچه سبب در باغ من آمده است

Ve beçĭ sebeb derbāġ-i men āmede'est

(Ve ne sebebden benim bāġıma gelmişdir)

ودست دراز کرده

Ve dest dirāz kerde

(Ve elini uzun eylemişdir)

Ya‘nī meyvelere el uzadub ekl ėder dėdi.

کریبان وی بکرفت واو را دست بردی تمام نمود که

Giribān-i vey begrift u ūrā dest bordī temām numūd kĭ

(O baġçeci o eṣnāfıñ-

228

-yaḳasını ṭutdı ve ona el iletdi, temām gösterdi-kĭ)

اواز پای درآمد ودست و پایش محکم ببست وبینداخت

Ū ezpāy derāmed u dest u pāyeş muḥkem bebest u bīned u beyendāḫt

(O eṣnāfıñ ayaḳdan geldi ya‘nī öyle bir toḳad ‘aşḳ eyledi-kĭ ḥerīf yere düşdi, onuñ elini ayaġını muḥkem baġladı ve soḳaḳa atdı)

بعد از ان روی بلشکری نهاد وکفت

Ba‘d ezān rūy beleşkerī nehād u goft

(Bundan ṣoñra yüzini ‘askere ḳoydı ve dėdi)

من بنده سادات وعلماام تو ندانسته که

Men bende-i sādāt u ‘ulemā'em tu nedāniste kĭ

(Ben sādāt-ı kirām ve ‘ulemā-yı ‘iżāmıñ bendesiyim, sen bilmez misiñ-kĭ)

من خراج این باغ بسلطان داده ام

Men ḫarāc-i īn bāġ besulṭān dāde'em

(Ben bu bāġıñ ḫarācını vėrgüsüni sulṭāna vėrmişim)

اکر سادات وائمه بجان ما حکم فرمایند حاکم باشند

Eger sādāt u e'imme becān-i mā ḥukm fermāyend ḥākim bāşed

(Eger sādāt-ı kirām ve e'imme-i 'iżām bizim cānımıza ḥükm buyurırlar, ḥākim olurlar)

Kimesneniñ anlara i'tirāż ėtmege ḥaḳḳı yoḳdur dėdi.

اما بکوی که تو کیستی وبچه سبب در باغ من آمدی

Amā begūy kĭ tu kīstī vu beçĭ sebeb derbāġ-i men āmedī

(Amā sen söyle kĭ sen kimsiñ ve ne sebebden benim bāġıma gelmişsiñ?)

او را نیز بکرفت وکوشمالی تمام بتقدیم رسانید

Ūrā nīz begrift u gūşmālī temām betaḳdīm resānīd

(O 'askeri-de daḫı ṭutdı ve te'dīb temām taḳdīm ulaşdırdı)

واو را نیز محکم در بست

Ve ūrā nīz muḥkem derbest

(Onı daḫı muḥkem baġladı)

بعد از ان روی بدانشمند آورد که همه عالم بندکان ساداتند

Ba'd ezān rūy bedānişmend āverd kĭ heme 'ālem bendegān-i sādātend

(Andan soñra yüzini 'ālime getürdi, cümle 'ālem sādāt-ı kirāmıñ bendesidir)

وحرمت داشتن ایشان بر همه کس واجبست

Ve ḥurmet dāşten-i īşān berheme kes vācibest

(Anlara ḥürmet ėtmeklik herkes üzerine vācibdir)

اما تو که مرد عالمی این قدر ندانی که در ملك دیکران بی اجازت نباید رفت

Ammā tu kĭ merd-i ʻālimī īn ḳadr nedānī kĭ dermulk-i dīgerān bī-icāzet nebāyed reft

(Ammā sen-kĭ bir ʻālim ādemsiñ, bu ḳadar bilmez misin-kĭ dīgeriñ mülküne iẕnsiz gitmek gerekmez)

ومال مسلمانان بغصب نباید برد

Ve māl-i muselmānān beġaṣb nebāyed bered

(Müslümānlar'ıñ mālını ġaṣb ü ġārāt [gāret] ile iletmek gerekmez)

جان من وخانمان من فدای سادات باد

Cān-i men u ḫānimān-i men fedā-yi sādāt bād

(Benim cānım ḫānimānım sādāt-ı kirāma fedā olsun)

هر جاهل كه خود را دانشمند خواند وهیچ نداند در خور تأدیب ومستحق تعذیب باشد

Her cāhil kĭ ḫodrā dānişmend ḫᵛāned u hīç nedāned derḫor-i teʼdīb u musteḥaḳḳ-i taʻẕīb bāşed

229

(Ve her cāhil-kĭ kendüsini ʻālim oḳur ve hīç bilmez kĭ lāyıḳ-ı teʼdīb ve müsteḥaḳḳ-ı ʻaẕāb olur).

*Derḫor; lāyıḳ, lāyıḳı dėmekdir

او را نیز تمام برنجانید ومقید كردانید

Ūrā nīz temām berencānīd u muḳayyed gerdānīd

(Onı daḫı temām incitdi ve baġladı)

بعد از ان روی بعلوی آورد وكفت ای لا سید مكاره

Baʻd ezān rūy beʻulvī āverd u goft *ey lā seyyid-i mekkâre?*

(Andan ṣoñra yüzini sādāta getürdi ve dėdi, ey efendi degildir, mekkāre, ḥīlekār ve dūbārācı olan ādem)

وای مدعی نابكار ای ننك سادات عظام

Ve ey muddeʻī-i nābekār ey neng-i sādāt-i ʻiẓām

(Ey müdde‘ī-i ḥabīṣ, ey sādāt-ı ‘iẓāmıñ ‘ār [ü] nāmūsunı şikest ėden bedkār)

وای عاروشین شرفاء کرام

Ve ey ‘ār u şeyn-i şurefā’-i kirām

(Ve ey şürefā’-i kirām ‘ār ü ‘aybı)

بچه سبب در باغ من آمده وبکدام دل وزهره این دلیری نموده

Beçĭ sebeb derbāġ-i men āmede vu bekodām dil u zehre īn dilīrī numūde

(Ne sebebden benim bāġıma gelmişsiñ ve ḳanġı ḳalb ile ve öd ile bu şecī‘ligi göstermişsiñ)

رسول فرموده است که مال امت من بر لا علویان حلالست

Resūl fermūde'est kĭ māl-i ummet-i men berlā-‘ulviyyān helālest

(Resūl buyurdı-mı benim ümmetimiñ māli sādāt üzerine ḥelāldir, ḥāşā)

او را نیز ادب بلیغ بتقدیم رسانید

Ūrā nīz edeb-i belīġ betaḳdīm resānīd

(Onı daḥı mübālaġa ile edeb-i taḳdīm ulaşdırdı)

ومحکم دست و پای وی دربست

Ve muḥkem dest u pāy-i vey derbest

(Ve muḥkem elini ayaġını anıñ baġladı)

وبلطف حیل[ه] هر چار را تأدیب کرد وبهای میوه که خورده بودند

Ve beluṭf-i ḥīl[e] her çār-rā te‘dīb kerd u bahā-yi mīve kĭ ḫorde būdend

(Lâṭīf ü güzel ḥīle ile dörtdini [dördini] te’dīb eyledi ve yėdikleri meyveleriñ bahāsını)

از ایشان بستاد وبشفاعت دیکران دست از ایشان بداشت

Ezīşān besitād u beşefā‘at-i dīgerān dest ezīşān bedāşt

(Anlardan aldı ve dīgerleriniñ şefā‘atiyle anlardan el ṭutdı)

Ya‘nī anları ṣalıvėrdi dėmekdir.

اكر حيله در امور دنيوى نبودى

Eger ḥīle derumūr-i dunyevī nebūdī

(Eger dünyā umūrunda, işinde ḥīle olmayaydı)

صاحب باغ كه يك تن بود تأديب چهار مرد نتوانستى كرد

Ṣāḥib-i bāġ kĭ yek ten būd te’dīb-i çehār-merd netevānistī kerd

(Bāġ ṣāḥibi bir ādem idi dört ādemiñ te’dībine ḳādir olmazdı eylemek)

ومقصود او بحصول موصول نكشتى

Ve maḳṣūd-i ū beḥuṣūl-i mevṣūl negeştī

(Onuñ maḳṣūdı ḥuṣūl vuṣūlüne olmazdı)

Ya‘nī maḳṣūdınıñ ḥuṣūlüne nā’il olmazdı ‘azīzim.

چودست از همه حيلتى در كسست

Çu dest ezheme ḥīletī derkesest

(Çünkĭ el cümle ḥīleden kesildi, münḳaṭı‘ oldı)

حلالست بردن بشمشير دست

Ḥelālest borden beşimşīr dest

(Ḥelāldir-

230

-ḳılıca el iletmek)

Ya‘nī evvelā ḥīle ḫud‘a ile olur ise fīhā/febihā? olmadığı ṣoñra ḳılıcı alub yürimeli ‘azīzim. ?

ṣaḥīfe (188)

Ḳāle'l-Kāşifī

يعنى ملك مصر حكم كرد كه

Ya‘nī Melik-i Mıṣr ḥukm kerd kĭ

(Melik-i Mışr olan Yūsuf ḥükm eyledi-kĭ)

دیکر طعام بر ما نه پیمانند اکر بنیامین را نبریم

Dīger ṭa‘ām bermā ne-peymānend eger Bunyāmīn-rā neberīm

(Başḳa ṭa‘ām ya‘nī ẕaḫīre bizim üzerimize ölçmezler, eger Bünyāmīn'i iletmez iseñ)

deyu evlād-ı Ya‘ḳūb babalarına böylece Yūsuf'uñ ḥükmüni söylediler dėmekdir.

أمین داشتن کسی را

Emīn dāşten kesī-rā

(Bir kimesneyi emīn ṭutmak)

dėmekdir.

مردی را زنی بود صاحب جمال

Merdī-rā zenī būd ṣāḥib-i cemāl

(Bir ādemiñ ḫatunı ṣāḥib-i cemāl idi)

واو از غایت غیرت که از لوازم محبت است

Ve ū ezġāyet-i ġayret kĭ ezlevāzım-i muḥabbe'est

(Ve o ādem ḫatuna olan levāzım-ı muḥabbetinden ġāyet ġayūr idi)

Ya‘nī fevḳa'l-‘āde ḫatunı ḥıfẓ ü ḥimāye ėder kĭ ifrāṭ-ı muḥabbet ve kemāl-i ġayūrluġundan idi.

طاقتی نداشتی که باد بر سر زلف او کذر یافتی

Ṭāḳatī nedāştī kĭ bād berser-i zulf-i ū goẕer yāftī

(O ādemiñ ṭāḳati ṭutmazdı ya‘nī ṭāḳati yoḳ idi-kĭ o ḫatunuñ zülfünüñ ucundan rūzgār güẕer bulsun)

-mümkin degildi. Ya‘nī rūzgār anıñ zülfünüñ ucundan geçmek bulmaḳ muḥāldir.

یا آفتاب جهان تاب در وی یافتی

Yā āfitāb-i cihān-tāb dervey yāftī

(Yāḫud dünyānıñ güneşi o ḫatuna ṣıcaḳlıḳ bulsun)

Ya‘nī güneşi anıñ yüzine doḳunsun; mümkin degildir idi. Ve'l-ḥāṣıl ḫatun evden ṭışaru çıḳmaz, ṣandūḳ içinde gibi o ādem anı ṣaḳlardı.

باد را کر خبر از غیرت عاشق بودی

Bādrā ger ḫaber ezġayret-i ‘āşıḳ būdī

(Rūzgārıñ eger ‘āşıḳıñ ġayretinden, ġayūrluġundan ḫaberi olaydı)

بر سر سنبل زلفش نکذشتی از بیم

Berser-i sunbul-i zulfeş negẕeştī ezbīm

(O ḫatunuñ sünbül zülfünüñ ucundan geçmezdi ḫavfından, ḳorḳusundan)

Lâkin rūzgār bī-ḫaber oldığından zülfüne urduḳça misk [ü] ‘anber ḳoḳuları cihānı ṭutardı ‘azīzim.

أطراف وجوانب خانه چنان محفوظ ومضبوط كردانیده كه

Eṭrāf u cevānib-i ḫāne çunān maḥfūẓ u mażbūṭ gerdānīde kĭ

(O ādem ḫāneniñ cevānib-i erba‘a ve eṭrāfını böylece maḥfūẓ [ü] mażbūṭ eylemiş kĭ)

از نظر غیر دائما مصون ومستور بودی

Eznaẓar-i ġayr da’imā maṣūn u mestūr būdī

(Ġayrı başḳalarıñ naẓarından dā’imā maṣūn [ü] mestūr-

231

-idi)

زن چون روزی چند در ان خانه ضیق بماند بتنك آمد

Zen çun rūzī-i çend derān ḫāne-i żayyiḳ bemāned beteng āmed

(Ḫatun çünkĭ birḳaç gün o daracıḳ ḫānede ḳaldı ve ḫāne dar geldi)

Artıḳ bu ḳadar da ṣıḳmaḳ olur mı ḫatunı? Zor ile başdan ḳışdan çıḳaracaḳdır.

شوهر را کفت مرا تا این غایت چرا در بند میداری

Şovher-rā goft merā tā īn ġāyet çerā derbend mīdārī

(Ḫatun ḳocasına dėdi, beni ḥattá bu ḳadara ḳadar niçün baġda bendde ṭutarsıñ?)

در قفص طلبد هر کجا کرفتاریست

Derḳafeṣ ṭalebed her kocā giriftārīst

(Her yerde her ḳande giriftār olmuş var ise de oradan firār ėtmek ister)

Nitekim ḳuş ḳafesden firārı ṭaleb ėder.

پیش ازین مرا کرفتار مدار

Pīş ezīn merā giriftār medār

(Ḫatun dėdi, bundan ziyāde beni giriftār ṭutma)

Ya‘nī böyle ḳuş gibi ḳafesde ṭutma dėdi.

زن اکر بدکار ونابکار باشد

Zen eger bedkār u nābekār bāşed

(Ḳadın eger kötü işli ve ḫabīṯ olur)

هیچ آفریده او را نکاه نتواند داشت وندارد

Hīç āferīde ūrā nigāh netevāned dāşt u nedāred

(Hīçbir maḥlūḳ öyle olan ḳadını ḥıfẓ mümkin degil ṭutmaḳ ve ṭutamaz)

واکر پارسا وعفیفه ونیکوکار باشد

Ve eger pārsā vu ‘afīfe u nīkū-kār bāşed

(Ve eger o ḫatun ‘ābide vü ‘afīfe ve eygü işli olur)

سر بهر که در جهان بلکه بماه آسمان فرو نیارد

Ser beher kĭ dercihān belkĭ bemāh-i āsmān furū neyāred

(Cihānda olan her nesne ve her şey ile belkĭ göñül ḳameriyle başaşaġı getürmez)

Ya‘nī maḥbūb olub başını aşaġı indirecek fi‘ili işlemez, dünyāda olan maḥbūblar degil āsmānıñ ḳameri daḫı olsa dėmekdir.

ازین بند وحبس دست بدار ومرا با مستوری من سپار که

Ezīn bend u ḥabs dest bedār u merā bāmestūrī-i men sipār kĭ

(Ḫatun dėdi bu baġdan ve ḥabsden el ṭut ya‘nī eliñi ḳaldır ve beni benim mestūrlügüme ḥavāle ışmarla kĭ)

عفت من مرا حافظی بی مثل وراقبی بی نظیرست

‘İffet-i men merā ḥāfıẓī-i bī-miṯl u raḳibī bī-naẓīrest

(Benim ‘iffetim beni bī-miṯl, emṯālsiz ḥıfẓ ėdici ve naẓīrsiz rāḳibdir, gözleyecegidir)

dėdi.

ازین نوع چندانکه کفت در نکرفت

Ezīn nev‘ çendānkĭ goft dernegirift

(Ḫatun ḳocasına bu dürlü her ne-ḳadar söylediyse ḳocası ṭutmadı)

232

-bu kelāmları işitmedi, te’ṯīr ėtmedi.

بلکه در محافظت او بیشتر می کوشید

Belkĭ dermuḥāfaẓat-i ū bīşter mī-kūşīd

(Belkĭ o ḫatunuñ muḥāfaẓasında ziyāde sa‘y ü ġayret ėderdi)

زن خواست که او را برهانی نماید

Zen ḫ^{v}āst kĭ ūrā burhānī numāyīd

(Ḫatun istedi-kĭ ḳocasına bir bürhān göstere)

در جوار او زالی بود که کاه کاهی از شکاف در با او سخن کفتی

Dercivār-i ū zālī būd kĭ gāh gāhī ezşikāf-i der bā-ū suḫan goftī

(O ḫatunuñ civārında, ḳomşuluġunda bir iḫtiyāre ‘acūze ḳarı var idi-kĭ ba‘żı ba‘żı ḳapunuñ yarıġından ya‘nī kilīd deliginden o ḫatun ‘acūze ile söz söylerdi)

Ya‘nī araṣıra ḳocaḳarı gelüb anıñla ḳonu[r]şurdı.

روزی او را بخواند وبجوانی که در ان همسایه بود

Rūzī ūrā beḫ^{v}āned u becivānī kĭ derān hemsāye būd

(Ḫatun bir gün o ḳocaḳarıyı oḳudı, çaġırdı ve bir civān-kĭ o ḳocaḳarı ile bir ḫānede idi)

پیغام فرستاد وکفت مدتی است تا در عشق کرفتارم

Peyġām furustād u goft muddetī'est tā der‘aşḳ giriftārem

(Ḫatun o ḳocaḳarı ile o civāna ḫaber gönderdi ve dėdi, bir müddetdir tā ‘aşḳa ṭutulmışım)

و پی تو عاشق زارم

Ve pey tu ‘āşıḳ-i zārem

(Ve seniñ içün inleyici, zār idici ‘āşıḳım)

dėdi.

وخواهان دولت مواصلت وآرزومند سعادت ملاقات

Ve ḫ^{v}āhān devlet-i muvāṣelet u ārzūmend-i sa‘ādet-i mulāḳāt

(Ḫatun dėdi, seniñ muvāṣalet devletini ve mülāḳāt sa‘ādetiñ ārzū-mendiyim ve isteyiciyim)

زال تبلیغ رسالت کرد

Zāl teblīġ-i risālet kerd

(Ḳocaḳarı ḫatundan aldıġı gibi o civāna teblīġ-i risālet eyledi)

Ya‘nī ḫaber vėrdi.

جوان چون وصف حسن وجمال او شنیده بود

Civān çun vaṣf-i ḥusn u cemāl-i ū şenīde būd

(Civān çünkĭ o ḫatunuñ ḥüsn ü cemālini işitmiş idi)

از شادی در طرب واهتزاز آمد

Ezşādī derṭarab-i ihtizāz āmed

(Şād ü sürūrundan ṭarab-ı ihtizāza geldi)

Ya‘nī ṣıçrayub raḳṣ ėtdi. (‘Acele ėtme oġlum, yaġma yoḳ)

واز مسرت وابتهاج در هوای عشق چون باز بپرواز

V'ez meserret u ibtihāc derhevā-yi ‘aşḳ çun bāz bepervāz

(Meserretden ve ferāḫından ‘aşḳ hevāsında bāz ḳuşı gibi perdāz eyledi)

جواب فرستاد که

Cevāb furustād kĭ

(Civān oġlan ḫaber gönderdi-kĭ)

جانا بزبان من سخن میگویی

Cānā bezebān-i men suḫan mīgūyī

(Cānā-

233

-ya‘nī ey cānānım, benim lisānımla söz söylersiñ)

Ya‘nī ben-de çoḳdan saña ‘āşıḳımdır, ben-de seniñ gibiyim, öyle ‘āşıḳım.

یا خود سخن از زبان تو میگویی

Yāḫod suḫan ezzebān-i tu mīgūyī

(Yāḫud söz, kelām seniñ lisānından söylersiñ)

کیست آنکس که نخواهد که تو جانش باشی

Kīst ānkes kĭ neḫ^{v}āhed kĭ tu cāneş bāşī

*İhtizāz; feraḫ, ibtihāc sebebiyle ṣıçrayub uyanık hareket ėtmek

ṣaḥīfe (189)

(Kimdir ol kimesne kĭ istemeye kĭ sen anıñ cānı olasıñ)

Ya‘nī kimse yoḳdur bunı istemeyen dėmekdir.

من بعد در سر این کارم وعشق ترا بجان خریدار

Men ba‘d derser-i īn kārem u ‘aşḳ-i turā becān ḫarīdār

(Bundan ṣoñra bu iş başındayım ve seniñ ‘aşḳıñ cān ile almışım)

اما شوهر مردی عظیم غیورست وتمنای وصالت اندیشه دور کفت

Āmā şūher merdī ‘aẕīm ġayūrest u temenná-yi viṣālet endīşe dūr goft

(Ammā ḳocañ bir merd ve ‘aẕīm ġayūrdur, binā’en ‘aleyh seniñ viṣāliñ endīşe vü efkārı uzaḳdır dėdi)

Böylece ḫaber gönderdi.

راه وصل ما بپای عاشقان

Rāh-i viṣal-i mā bepāy-i ‘āşıḳān

(Bizim vuṣlatımızıñ yolı ‘āşıḳān ayaġıyla)

کر ترا رغبت بود کامی بود

Ger turā raġbet būd kāmī būd

(Eger saña raġbet olur, murādıñ olur)

dėdi. Ḫatun civāna o da böylece ḫaber gönderdi.

مصلحت آنست که بعزم سفر آوازه اندازی

Maṣlaḥat ānest kĭ be‘azim-i sefer āvāze endāzī

Ḫatun civāna ḫaber gönderdi-kĭ

(Maṣlaḥat odur kĭ sefere gitmege ibtidā’ atasıñ)

Ya‘nī sefere gitmek murād ėdüb tedārükāt-ı seferiyyeye bede’ [ü] mübāşeret ėdesiñ.

وصندوقی بزرك بسازی وبشوهر من فرستی که بسفر میروم

Ve ṣandūḳī-i bozorg besāzī ve beşūher-i men furustī kĭ besefer mīrevem

(Ve bir büyük ṣanduḳ düzesiñ, benim ḳocama gönderesiñ-kĭ sefere gidiyorum)

وصندوقی پر از متاع دارم وبجز از تو بهیچ کس اعتماد ندارم

Ve ṣandūḳī pur ezmetā‘ dārem u becoz eztu behīç kes i‘timād nedārem

(Bir ṣanduḳ metā‘dan ṭolı ṭutarım ve senden ġayrı hīç kimesneye i‘timād ṭutmam)

میخواهم که بخانه تو آرم وبامانت بسپارم

Mīḫ^{v}āhem kĭ beḫāne-i tu ārem u beemānet besipārem

(İsterim-kĭ seniñ ḫānene getüreyim, daḫı emānet ḥavāle ışmarlayam)

اکر قبول کنی لطفی بموقع خود بود ورهین منت کردم

Eger ḳabūl konī luṭfī bemevḳi‘-i ḫod būd u rehīn-i minnet gerdem

(Eger ḳabūl ėdersiñ, bir luṭf kendü mevḳi‘inde olur ve rehīn-i minnet olurum)

Ya‘nī bir luṭf yerinde ėtmiş olursuñuz ve ben-de minnetdārıñız olurum.

234

او را وداع کنی وبروی

Ūrā vedā‘ konī vu berevī

(Oña ya‘nī ḳocama vedā‘ ėdesiñ ve gidesiñ)

بعد از ان درین صندوق روی وغلامت بخانه ما آرد

Ba‘d ezān derīn ṣandūḳ revī vu ġulāmet beḫāne-i mā āred

(Bundan ṣoñra sen bu ṣandūġuñ içine girersiñ, seniñ ġulāmıñ o ṣandıġı bizim ḫāneye getürir)

وهرکاه که شوهرم بیرون رود

Ve her gāh kĭ şūherem bīrūn reved

(Ve her vaḳt kĭ ḳocam ṭaşra, soḳaḳa gider)

تو ز صندوق خویش بیرون آی

Tu ziṣandūḳ-i ḫᵛīş bīrūn āy

(Sen kendü ṣandıġından ṭaşra gelesiñ)

وز جمالم همیشه می آسای

V'ez cemālem hemīşe mī-āsāy

(Cemālim ile dā'imā rāḥat ėdesin)

جوانرا این تدبیر خوش آمد وبران موجب کار پیش کرفت

Cevānrā īn tedbīr ḫoş āmed u berān mucib kār pīş girift

(Civāna, oġlana bu tedbīr güzel geldi ve anıñ mūcibince işi öñde ṭutdı)

Ve ol-vechle īfā vü icrā ėtdi.

چون صندوق را بخانه آن فرستاد

Çun ṣandūḳrā beḫāne-i ān furustād

(Çünkĭ ṣandūġı ḫatunuñ ḫānesine gönderdi)

وموضعی معین کرد که صندوق بنهد

Ve mevżi'ī-i mu'ayyen kerd kĭ ṣandūḳ benehed

(Ve bir mu'ayyen mevżi' eyledi-kĭ oraya ṣandūḳı ḳodı)

زن پیش شوهر آمد وکفت این چیست

Zen pīş-i şūher āmed u goft īn çīst

(Ḫatun ḳocasınıñ öñüne geldi ve dėdi, nedir bu, bu nedir)

وصندوق کیست

Ve ṣandūḳ-i kīst

(Ve kimiñ ṣandıġıdır?)

شوهر حال باز کفت

Şūher ḥāl bāz goft

(Ḳocası ḥāli girü dėdi)

Keyfiyyeti temāmen ḫatuna söyledi.

زن کفت میدانی که در صندوق چیست

Zen goft mīdānī kĭ derṣandūḳ çīst

(Ḫatun ḳocasına dėdi, bilür misiñ-kĭ ṣandūḳda nedir)

Ya‘nī ṣandūḳda ne vardır?

کفت نمی دانم

Goft nemī-dānem

(Ḳocası dėdi bilmiyorum-)

-kĭ içinde ne vardır.

کفت از عقل دور باشد که صندوقی مقفل بخانه آری وندانی که در آنجا چیست

Goft ez‘aḳl dūr bāṣed kĭ ṣandūḳī-i muḳfel beḫāne ārī vu nedānī kĭ derāncā çīst

(Ḫatun ḳocasına dėdi, ‘aḳldan uzaḳ olur kĭ kilīdlü bir ṣanduḳ getürdüñ ve bilmiyorsuñ-kĭ o ṣandūḳuñ içinde ne vardur)

اکر فردا خصم بیاید وکوید در آنجا انواع جواهر ولآلی بود

Eger ferdā ḫaṣm beyāyed u gūyed derāncā envā‘ cevāhir u lālī būd

(Eger yarın ḫaṣm gelürse ve söyler bu ṣandūḳuñ içinde envā‘ mücevherāt ve incü idi)

235

وخلاف آن باشد چون از عهدهٔ آن بیرون آیی

Ve ḫilāf-i ān bāṣed çun ez‘uhde-i ān bīrūn āyī

(Ve onuñ dėdiginiñ ḫilāfı olur, nice? Onuñ ‘uhdesinden ṭaşra gelürseñ)

صواب آن باشد که یکی را از خانهٔ او بیاری وجمعی از محلت حاضر کردانی

Ṣevāb ān bāṣed kĭ yekī-rā ezḫāne-i ū beyārī ve cem‘ī ezmaḥallet ḫāżır kerdānī

(Savāb ol olur kĭ o sefere giden ādemiñ ḫānesinden bir dāne getürirsiñ ve maḥallden birḳaç ādemler ḥāżır ėdersiñ)

تا سر صندوق بکشایند وهر چه در آنجا باشد بنمایند

Tā ser-i ṣandūḳ bugşāyend u her çĭ derāncā bāşed benumāyend

(Ḥattā ṣandūḳuñ başını küşāde ėdesiñiz ve her nesne kĭ ṣandūḳda olur, müşāhede ėdersiñ)

تا در وقت مطالبت امانت طرق قیل وقال مسدود باشد

Tā dervaḳt-i muṭālebet emānet ṭariḳ-i ḳīl u ḳāl mesdūd bāşed

(Ḥattá emānet olan ṣandūḳı vaḳt-i muṭālebede ḳīl ü ḳāl yolı mesdūd olur)

dėdi.

مرد چون سخن مقبول شنید صلاح درین دید

Merd çun suḫan maḳbūl şenīd ṣalāḥ derīn dīd

(Merd ya'nī ḳocası sözi maḳbūl işitdi ve bunda ṣalāḥ gördi)

غلام آن مرد وجماعتی چند حاضر کردانید

Ġulām-i ān merd u cemā'atī-i çend ḥāżır kerdānīd

(O sefere giden ādemiñ ġulāmıyla birḳaç cemā'ati ḥāżır eylediler)

وسر صندوق بکشادند وجوانرا دیدند در آنجا چون مغز در پسته نشسته

Ve ser-i ṣandūḳ bugşādend u civānrā dīdend derāncā çun maġz derpuste nişeste

(Ṣandūḳuñ başını açdılar ve bir civānı gördiler o yerde ya'nī ṣandūġıñ içinde ḳabuḳ içinde fısdīḳ gibi oturmuş 'azīzim)

Fısdığı büyük aña göre ḳabuġı-da büyükdür.

واز غایت خجالت وشرمساری زبان نطق بسته

V'ez ġāyet-i ḥicālet u şermsārī zebān-i nuṭḳ beste

(Ceḥālet ve utanmaḳ ġāyetinden nuṭḳ-i lisānı baġlanmış idi)

-o civān oġlanıñ.

شوهر زن صاحب جمال نیك متحیر ومتغیر شد

Şūher-i zen-i ṣāḥib-i cemāl nīk muteḥayyir u muteġayyir şod

(Ṣāḥib-i cemāl olan ḫatunuñ ḳocası ḥarāret-i ġayūrluġundan terledi ve müteḥayyir ü müteġayyir oldı)

*Nīk; terlemek ma‘nāsına

زن کفت ای خواجه این جوانرا هیچ کناهی نیست

Zen goft ey ḫ^{v}āce īn civānrā hīç gunāhī nīst

(Ḫatun dėdi ey efendi, bu civānıñ hīç günāhı yoḳdur)

این کار منست و پیشه من

Īn kār-i menest u pīşe-i men

(Bu iş benimdir ve benim ṣan‘atımdır)

غرض آن بود که چون پیوسته مرا مقید ومعذب میداشتی

Ġaraż ān būd kĭ çun peyveste merā muḳayyed u mu‘aẕẕeb mīdāştī

(Ġaraż bu idi-kĭ çünkĭ muttaṣıl dā’imā beni baġlu ve mu‘aẕẕeb ṭutuyorsuñ)

236

خواستم که با تو نمایم که زنانرا هرکز نکاه نتوان داشت

Ḫ^{v}āstem kĭ bātu numāyem kĭ zenānrā hergiz nigāh netevān dāşt

(İstedim-kĭ saña göstereyim kĭ ḫatunları aṣlā muḥāfaẓa mümkin degildir ṭutmaḳ)

زن باید که خود مستور ونیك نام بود

Zen bāyed kĭ ḫod mestūr u nīk-nām būd

(Ḫatuna gerek kĭ kendüsi mestūre ve eygü nāmlı olur)

اکر چه از آنچه احتراز میکردی مرا بدان میل والتفاتی بودی

Eger çĭ ezānçĭ iḥtirāz mīkerdī merā bedān meyl u iltifātī būdī

(Egerçĭ ol nesneden-kĭ iḥtirāz ėdersiñ, benim aña meyl ü iltifātım olaydı)

یا نه عفت من مانع آن حالت کشتی

Yā ne-‘iffet-i men māni‘ ān ḥālet geştī

(Yāḫud benim ‘iffetim ol ḥālete māni‘ olmayaydı)

تو بدست خود یاری آورده بودی

Tu bedest-i ḫod yārī āverde būdī

(Sen kendü elinle bir yār getürmüş olurduñ)

اما غرض من نمودن برهانست واظهار عفت خود

Ammā ġareż-i men numūden burhānest ve iẓhār-i ‘iffet-i ḫod

(Ammā benim ġarażım bürhān göstermekdir ve kendümüñ ‘iffetini iẓhārdır)

dėdi.

اکنون مرا با عفت خود سپار ودست از محافظت ومراقبت من بدار

Eknūn merā bā‘iffet-i ḫod sipār u dest ezmuḥāfaẓet u muraḳıbet-i men bedār

(Şimdi beni kendü ‘iffetime ışmarla, ḥavāle ėt ve muḥāfaẓa ve gözetme elini benden ṭut)

Ya‘nī ḳaldır dėmekdir.

مرد چون آن حال مشاهده کرد

Merd çun ān ḥāl muşāhede kerd

(Merd ḳocası çünkĭ o ḥāli müşāhede eyledi)

دست از رعایت او بداشت

Dest ezri‘āyet-i ū bedāşt

(Onuñ muḥāfażası ri‘āyetinden el ṭutdı)

Ya‘nī elini ḳaldırdı.

وبیش از ان او را مقید نداشت

Ve pīş ezān ūrā muḳayyed nedāşt

(Bundan ziyāde o ḫatunı baġlu ṭutmadı)

وبحفظ حق حواله كرد

Ve beḥıfẓ-i Ḥaḳ havāle kerd

(Ve Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḥıfẓına ḥavāle eyledi)

İşte ‘azīzim bir güzel ḳarı ve ḳoca ḥikāyesi saña söyledim, artıḳ sen bundan çoḳ i‘tibār alursuñ sulṭānım.

يافتند بضاعت خود را كه تسليم ملك كرده بودند

Yāftend biżā‘at-i ḫod-rā kĭ teslīm Melik kerde būdend

(Evlād-ı Ya‘ḳūb kendü biżā‘atlerini kĭ Melik'e teslīm ėtmiş idiler; anı buldılar)

Ya‘nī yüklerini açdılar, içinde o metā‘ları buldılar kĭ anlardan ḫabersiz Melik ölçicilere tenbīh ėdüb buġdaylarıñ içine tekrār ḳoymuşlar idi.

اينست بضاعت ما كه غله بدين بضاعت بما فروخته اند

237

Īnest biżā‘et-i mā kĭ ġalle bedīn biżā‘at bemā furūḫte'end

Evlād-ı Ya‘ḳūb pederlerine dėdiler kĭ

(Bizim metā‘ımız budur kĭ buġday, ḥınṭa bu emti‘aya ḳarşuluḳ bunuñla bize ṣatmışlardır)

وزياده بستانيم بواسطه او

Ve ziyāde besitānīm bevāsıṭa-i ū

Dėdiler kĭ ḳardaşımız Bünyāmīn'i ṭaleb eyledi, anı berāber götürür isek

(Ziyāde buġday alırız onuñ vāsıṭasıyla)

تا بدهيد مرا

Tā bedehīd merā

Ya‘ḳūb evlādlarına dėdi-kĭ ḥattá

(Baña vėresiñiz)

-‘aḥd ü mevṯūḳ-kĭ siziñle anı göndereyim.

Ḳāle'l-Kāşifī

در تبیان فرموده که او را بشما ندهم تا سوکند خورید

Der*Tıbyān* fermūde kĭ ūrā beşumā nedehem tā sevgend ḫorīd

(Tefsīr-i Tibyān'da buyurmuşdur kĭ Ya'ḳūb buyurdı-kĭ evlādlarına Bünyāmīn'i size vėreyim, ḥattá yemīn, ḳasem yiyesiñiz)

Ya'nī yemīn ėdesiñiz

ṣaḥīfe (190)

بحق محمد صلی الله علیه وسلم خاتم النبیین وسید المرسلین

BeḤaḳḳ-i Muḥammed ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ḫātimü'l nebīyyin ve seyyīdü'l murselīn

(Ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem Efendimiz ḥaḳḳına yemīn ėdesiñiz)

ایشان قبول نموده بمنزلت حضرت پیغمبر ما سوکند خوردند که در مهم بنیامین غدر نکنند

Īşān ḳabūl numūde bemenzilet-i Ḥażret-i Peyġamber-i mā sevgend ḫordend kĭ dermuhim-i Bünyāmīn ġadr nekonend

(Anlar ḳabūl gösterdiler, Peyġamberimiz cāh-ı menzilete yemīn yėdiler kĭ Bünyāmīn'iñ ḥaḳḳında ġadr ėtmeyeler)

Ve fī'l-Meṣnevī

کر توکل میکنی در کار کن

Ger tevekkul mīkonī derkār kon

(Ey kāhil olan cebrī, eger tevekkül eylerseñ kār ü 'amelde eyle)

Ya'nī kār ü 'ameli terk eylemeklik ḥālinde tevekkül eyleme

ان الله لا یحب البطالین

"İnnellâhe lāyühibbü'l-baṭṭālīn"[118]

Feḥvāsınca tā kim Allâh'ıñ sevmedigi baṭṭāllar zümresinden olmayasıñ.

[118] "Allah boş duranı (battālı) sevmez." manasınadır.

كشت كن پس تكيه بر جبار كن

Geşt kon pes tekye bercabbār kon

(Sen zirā‘at ü kār ile ba‘dehū mübālaġa Cābir-i inkisār ve muṣalliḥ-i kār olan Ḫüdāʾya ittikāl eyle)

Kesb ü kārdan ḳaṭ‘-ı naẓar āḫiret ḫuṣūṣunda tevekkül eylemek cā’iz degildir.

يكجو از خرمن هستى نتواند برداشت

Yekcū ezḫarman-i hestī netevāned berdāşt

(Bir arpa ya‘nī şa‘īr varlıḳ ya‘nī beḳāü'llâh ḫarmānından mümkin degildir yuḳaru ḳaldırmaḳ)

هر كه در كوى فنا در ره حق دانه نكشت

Her kĭ derkūy-i fenā derreh-i Ḥaḳ dāne nekeşt

(Her kim-kĭ fenā maḥallesinde, kūyda Ḥaḳ yolunda dāne, ḥabbe ekmedi, zer‘ ėtmedi)

Mümkin degildir beḳāü'llâh maḳāmına vāṣıl olmaḳ ya‘nī her kim-kĭ fenā-fīllâh maḥallesinde ṭarīḳ-i Ḥaḳ'da bir dāne ve ‘aşḳ ü muḥabbet zer‘ ėtmedi, öyle olan ādem-

238

-sālik-i bekāü'llâh ḫarmānından bir arpa ḳaldırmaz ‘azīzim.

در لطائف آورده كه يعقوب در أول مهر پدرى پيدا كرد

Der*Leṭā’if* āverde kĭ Ya‘ḳūb derevvel mihr-i pederī peydā kerd

(Tefsīr-i Leṭā’if'de rivāyet olunur kĭ Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām evvelde, ibtidā peder muḥabbet ü şefḳati ẓāhir [ü] āşikāre eyledi)

وآخر عجز بندكى آشكار كرد كه كفت

Ve āḫir ‘acz-i bendegī āşikār kerd kĭ goft

(Āḫirde, eñ ṣoñra bendelik, ḳulluḳ aczini āşikār eyledi-kĭ dėdi)

و ما اغنى عنكم من الله

Ve mā uġnī ‘anküm minellâhi[119]

من جهد همی کنم قضا میکوید

Men cehd hemī konem ḳażā mīgūyed

(Ben dā’im cehd ėderim, każā söyler)

بیرون ز کفایت تو کار دکرست

Bīrūn zikifāyet tu kār-i digerest

(Saña kifāyetden ṭaşradır iş, dīgerdir, başḳadır)

Ya‘nī bu tedbīr ü ḥīle ve iş saña kifāyet ėtmez, kār, iş başḳadır, añlayamazsıñ ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kemāl el-Ḫocendī

şaḥīfe (191)

عقل باطل شمرد چشم تو هر خون که کند

‘Aḳl-i bāṭıl şomared çeşm-i tu her ḫūn kĭ koned

(‘Aḳl-ı bāṭıl şayar, ḥesāb ėder, bāṭıldır dėr; seniñ gözüñ her ḳanı kĭ ėder)

Ya‘nī seniñ gözüñ işābetinden ḳan ėder, ādem öldiren kötü göz kĭ işābet-i ‘ayn vāḳi‘ olur, ‘aḳl buña bāṭıldır dėr. Öyle şayar, öyle ẓann ü ḥesāb ėder.

ظاهرا بی خبر از نکته العین حقست

Ẓāhirā bī-ḫaber eznukte el‘āyn-i ḥaḳḳest

(Ẓāhirde o ‘aḳl ḫabersizdir, işābet ‘ayn-ı ḥaḳḳdır nüktesinden ‘azīzim)

آن هنکام که در آمدند أولاد یعقوب

Ān hengām kĭ derāmedend evlād-i Ya‘ḳūb

şaḥīfe (192)

(Ol vaḳt kĭ Ya‘ḳūb evlādları geldiler)

Ve fī'l-Meṣnevī

[119] Sonra da, “Ey oğullarım! Bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. **Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden uzaklaştıramam.** Hüküm ancak Allah’ındır. Ben O’na tevekkül ettim.Tevekkül edenler de yalnız O’na tevekkül etsinler” dedi. (12:67)

کر شود ذرات عالم حیله پیچ

Ger şeved ẕerrāt-i ʻālem ḥīle pīç

Meŝnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 46, Cild 3, ṣaḥīfe 84

(Ẕerrāt-ı ʻālem ḥīlede büklüm büklüm, ḳıvrım ḳıvrım, ḳan ḳan olur)

Yaʻnī cümle zerrāt-ı ʻālem feżā-yı İlâhiyye'niñ gelmemesine tedbīr ü çāreyi ḳan ḳan ėderler

با قضای آسمان هیچست هیچ

Bāḳażā-yi āsmān hīçest hīç

(Āsmānıñ ḳażāsına hīç hīç dėrler, hīç fā'ide vėrmez)

هر چه آید ز آسمان سوی زمین

Her çī āyed z'āsmān sūy-i zemīn

(Her nesne āsmāndan zemīn ṭarafına gele)

نی مقر دارد نه چاره نه کمین

Nī maḳarr dāred ne-çāre kemīn

(Ol zemīn ne maḳarr ṭutar ne çāre ṭutar, ne pūs yaʻnī ṣaḳlanmaḳ)

O każā kĭ āsmāndan zemīne gelür, anıñ maḳarr ü çāresi andan ṣaḳlanmaḳ fā'ide vėrmez.

حیله ها و چارها کز اژدهاست

Ḥīlehā u çārehā k'ez ejdehāst

(Eger ḥīleler çāreler ejderhādır)

Yaʻnī olsa

پیش الا الله انها جمله لاست

Pīş-i İllallâh ānhā cumle lāst

(Anıñ öñünde anlar cümlesi

ya'nī anıñ önünde hiyelhā-yı cem' ve çārḫā-yı ebnā-yı ādem fī'l-meŝel ejderhādır. Allâh ismiyle müsemmā olan Mevcūd-ı Ḥaḳīḳī'niñ öñünde cümlesi lā'dır ve kendileridir, ḥīle vü ḫud'aları heb fenādır dėmekdir.

239

-cümlesi lādır)

Ya‘nī yoḳdur, illā Allâh'dan çāre vü meded ola ‘azīzim.

تدبیر کند بنده وتدبیر نداند

Tedbīr koned bende vu tedbīr nedāned

(Bende, ḳul tedbīr ėder ve tedbīr bilmez)

تقدیر خداوند بتدبیر نماند

Taḳdīr-i Ḫudāvend betedbīr nemāned

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ taḳdīri tedbīr ile ḳalmaz)

Ya‘nī taḳdīr-i İlâhī'yi tedbīr girüye bıraḳmaz, ḳalmaz, ne ise iş o olur elbette ‘azīzim.

وآن وقت که در آمدند أولاد یعقوب بر یوسف

Ve ān vaḳt kĭ derāmedend evlād-i Ya‘ḳūb berYūsuf

(Ol vaḳt-kĭ evlād-ı Ya‘ḳūb Yūsuf üzerine geldiler)

ببارگاه او رسیدند

Bebārgāh-i ū resīdend

(Yūsuf'uñ bārgāhına, taḫtgāhına ulaşdılar)

یوسف بر تخت نشسته بود ونقاب فرو کذاشته

Yūsuf bertaḫt nişeste būd u niḳāb furū goẕāşte

(Yūsuf taḫt üzerinde oturmuş idi, niḳābı aşaġı çekmiş)

Ya‘nī yüzünde olan pūşīdeyi yüzine indirmiş idi.

پرسید که چه کسانید کفتند کنعانیانیم که ما را فرموده بودید که برادر خود را بیارید

Porsīd kĭ çĭ kesānīd? Goftend “Ken‘ānīyānīm kĭ mārā fermūde būdīd kĭ berāder-i ḫodrā beyārīd

(Yūsuf su’āl ėtdi-kĭ ne kimselersiñiz? Anlar dėdiler kĭ “Ken‘āneyiz ya‘nī Ken‘ān memleketine mensūbuz kĭ bize buyurmuş idiñiz kĭ kendü birāderimizi getürelim)

او را از پدر خواستیم وبعهد و پیمان آوردیم

Ūrā ezpeder ḫ^{v}āstīm u be‘ahd u peymān āverdīm

(Onı pederden istedik, daḫı ‘ahd ü mīsāḳ ile getürdük)

dėdiler

Ḳāle'l-Kāşifī

یوسف فرمود که هر دو برادر که از یك پدر ومادرند

Yūsuf fermūd kĭ her du berāder kĭ ezyek peder u māderend

(Yūsuf buyurdı-kĭ her iki birāder kĭ bir pederden bir anadandır)

بر یك خوان طعام خورند هر دو کس بر یك خوان بنشستند

Beryek ḫ^{v}ān ta‘ām ḫordend her du kes beryek ḫ^{v}ān benişestend

(Bir süfrede [sofrada] ṭa‘ām yėsünler, her ikisi bir süfreye otursunlar)

dėdi.

بنیامین تنها مانده بکریه در آمد ومیکریست

Bunyāmīn tenhā mānde begirye derāmed u mīgiryest

(Bünyāmīn yalñız ḳalmış, aġlamaḳ geldi ve aġladı)

تا بیهوش شد یوسف بفرمود تا کلاب بروی او زدند

Tā bīhūş şod Yūsuf befermūd tā gulāb berūy-i ū zedend

(Ḥattá bīhūş oldı, Yūsuf buyurdı ḥattá onuñ yüzine gülşuyı urdılar)

چون بیهوش آمد پرسید که ای جوان کنعانی

Çun bīhūş āmed porsīd kĭ ey civān-i Ken‘ānī

(Çünkĭ bīhūşdan geldi ya‘nī ayıldı, Yūsuf su’āl ėtdi-kĭ ey Ken‘ān'a mensūb civān)

ترا چه شد که بیهوش شدی

Turā çĭ şod kĭ bīhūş şodī

(Saña ne oldı-kĭ bīhūş olduñ?)

كفت اى ملك حكم فرموديد كه هر كس با برادر أعيانى طعام خورد

Goft ey melik ḥukm fermūdīd kĭ her kes bāberāder-i e‘yānī ta‘ām ḫored

(Bünyāmīn dėdi ey melik,-

*E'yānī; ana baba bir öz birāder dėmekdir

240

-ḥükm buyurduñ-kĭ herkes ana baba bir olan birāderleriyle berāber ṭa‘ām yėsün)

مرا برادرى از مادر و پدر بود كه يوسف نام داشت

Merā berāderī-i ezmāder u peder būd kĭ Yūsuf nām dāşt

(Benim birāderim-kĭ ana baba bir idi kĭ Yūsuf nām ṭutdı)

Ya‘nī ismi Yūsuf idi

بياد آمد با خود كفتم لو كان أخى يوسف حيا لا جلسنى معه

Beyād āmed bāḫod goftem *levkāne eḫī Yūsuf ḥayā lāculusnī ma‘a*

(Ḫaṭıra geldi kendüme dėdim-kĭ benim ḳardaşım Yūsuf ḥayy oldı, anıñla berāber oturırdım)

از شوق اين حال بى طاقت شدم

Ezşevḳ-i īn ḥāl bī-ṭāḳat şodem

(Bu ḥālin şevkinden bī-ṭāḳat oldum idi)

سبب كريه وبيهوشىء من اين بود

Sebeb-i girye vu bīhūşī-i men īn būd

(Benim aġlamaġlık ve bīhūş olmaġa sebeb bu idi)

كفت بيا تا من برادر تو باشم

Goft biyā tā men berāder-i tu bāşem

(Yūsuf dėdi gel ḥattá ben seniñ birāderiñ olayım)

وبا تو بر يك خوان نشينم

Ve bātu beryek ḫ^{v}ān nişīnem

(Ve seniñle bir süfrede oturayım)

dėdi.

پس بفرمود تا خوان ویرابر داشتند

*Vīrā; anıñ dėmekdir

Pes befermūd tā ḫ^{v}ān-i vīrā berdāştend

(İmdi Yūsuf buyurdı ḥattá anıñ süfresini yuḳaru ḳaldırdılar)

ودر پس پرده آوردند

Ve derpes perde āverdend

ṣaḥīfe (194)

(Daḫı perde arḳasına getürdiler)

Ya‘nī pādişāhıñ ṭa‘āmı perde arḳasında idi

واو را نیز طلبیده وبدین بهانه

Ve ūrā nīz ṭalebīde vu bedīn bahāne

(O Bünyāmīn daḫı ṭaleb ėtdiler ve bu bahāne)

-ile keşf-i esrār eylesün.

Ḳāle'l-Kāşifī

یوسف نقاب بسته دست بطعام کرد

Yūsuf niḳāb beste dest beṭa‘ām kerd

(Yūsuf yüzine niḳāb baġlamış, elini ṭa‘ām ėderdi)

Ya‘nī yüzü görülmiyor ancaḳ eli[ni] görilür dėmekdir. Yüzi niḳāblu idi.

چون بنیامین را نظر بر دست یوسف افتاد بکریست

Çun Bunyāmīn-rā naẓar berdest-i Yūsuf uftād begiryest

(Çünkĭ Bünyāmīn'iñ naẓarı Yūsuf'uñ eline düşdi ya‘nī Yūsuf'uñ elini gördi, aġladı)

یوسف او را پرسید که این چه کریه است

Yūsuf ūrā porsīd kĭ īn çĭ girye'est

(Yūsuf Bünyāmīn'e su'āl ėtdi-kĭ bu ne aġlamaḳdır?)

كفت اى ملك چه مانندست دست تو بدست برادرم

Goft ey Melik çĭ mānendest dest-i tu bedest-i berāderem

(Bünyāmīn dėdi ey Melik, ne beñzemekdir seniñ eliñ birāderim Yūsuf'uñ eline)

Ya'nī ṭıbḳı birāderim Yūsuf'uñ eli gibidir dėdi.

يوسف كه اين كلمه را شنيد طاقتش نماند

Yūsuf kĭ īn kelime-rā şenīd ṭāḳateş nemāned

(Yūsuf kĭ bu kelimeyi işitdi, Yūsuf'uñ ṭāḳati ḳalmadı)

241

نقاب از چهره برداشت وبنيامين را كفت منم برادر تو

Niḳāb ezçehre berdāşt u Bunyāmīn-rā goft menem berāder-i tu

(Yūsuf niḳābı yüzünden ḳaldırdı ve Bünyāmīn'e dėdi, benim seniñ birāderiñ)

اندوهكين شدن

Endūhgīn şoden

(Ġuṣṣalu, kederlü olmaḳ)

dėmekdir.

از هوش برفت وبا خود آمده

Ezhūş bereft u bāḫod āmede

Yūsuf kendüyi ḳardaşı Bünyāmīn'e bildirdi, Bünyāmīn 'aḳldan gitdi

(Ya'nī 'aḳlı başından gitdi, bī-hūş oldı dėmekdir. Ṣonra kendüne geldi)

دست در كردن يوسف افكند

Dest dergerden-i Yūsuf efkend

(Eli Yūsuf'uñ gerdānına düşdi)

Ya'nī Bünyāmīn Yūsuf'uñ boynuna ṣarıldı

وبزبان حال كفت

Ve bezebān-i ḥāl goft

(Ve lisān-ı ḥāl ile dėdi)

Ya‘nī ẓāhirde söylemedi, öyle ẕihninde taṣavvur ü taḫaṭṭur ėtdi dėmekdir kĭ

این كه می بینم به بیداریست یا رب یا بخواب

Īn kĭ mī-bīnem be-bīdārīst yā Rabb yā beḫ^{v}āb

(Buñı-kĭ ya‘nī bu ḥāli kĭ görüyorum yā Rabb, bu uyanıḳlıḳ mıdır yoḫṣa rü’yā mıdır)

Ya‘nī bu gördigim ḥāl ẓāhirde midir yoḫṣa rü’yā mı görüyorum, kemāl-i ta‘accüb ü sürūrundan böyle dėdi.

خویشتن را در چنین راحت پس از چندین عذاب

Ḫ^{v}īşten-rā derçunīn rāhat pes ezçendīn ‘aẕāb

Bünyāmīn dėdi

(Kendümi böylece rāḥatda gördüm ne-ḳadar ‘aẕābdan ṣoñra)

آنكه دست در دامن زد

Ān-kĭ dest derdāmen zed

(Ol vaḳt-kĭ Bünyāmīn elini Yūsuf'uñ etegine urdı)

Ne oldıġı ḥālde ben senden ayırırmam dėdigi ḥālde etegini ṭutdı.

Ḳāle'l-Kāşifī

ملك از ان آب خوردی درین وقت بجهت عزت ونفاست طعام آنرا پیمانه ساخته بود

Melik ezān āb ḫordī derīn vaḳt becihet-i ‘izzet u nefāset ta‘ām ānrā peymāne sāḫte būd

Bünyāmīn'iñ eşyāsına ṣaḳladı[k]ları ḳadeḥ kĭ

(Melik anıñla ṣu içerdi, ol vaḳtde kĭ ṭa‘āmıñ ‘izzet ü nefāseti cihetle o ḳadeḥi peymāne düzmüş idi)

İşte şu içdigi merci‘ ḳadeḥi keyl ėdüb anıñla buġday ölçdirirdi dėmeleri ba‘īddir.

ṣaḥīfe (196)

دست شد بالای دست این تا کجا

Dest şod bālā-yi dest īn tā kocā

(El el üzerine oldı)

Bu *tā* niceye dek, nereye ḳadar dėmekdir.

تا بیزدان که الیه المنتهی

Tā beĪzedān kĭ ileyhe'l-muntehá

(Ḥattá Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a ḳadar kĭ oraya müntehā olur)

Orada intihā bulur dėmekdir.

کان یکی دریاست بی غور وکران

K'ān yekī deryāst bī-ġūr u gerān

(O eliñ birisi deryādır, dibsiz, ḳa‘arı yoḳ ve aġır, ṣakīl, nihāyetsiz kĭ)

-işte o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ-

242

-yed-i ḳudretidir ‘azīzim.

جمله دریاها چوسیلی پیش آن

Cumle deryāhā çu seylī pīş-i ān

(Cümle deryālar seyl gibidir, o deryānıñ öñünde)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ yed-i ḳudreti öñünde dīger eller, yedler seyl ṣuyı gibidir dėmekdir olur, belkĭ nisbet [ü] ḳıyās ḳabūl ėtmez bir zerredir ‘azīzim.

خدایی که بالا وپست آفرید

Ḫudāyī kĭ bālā vu pest āferīd

ṣaḥīfe (197)

(Cenāb-ı Ḥaḳ kĭ yuḳarı ve aşaġı ḫalḳ ėtmişdir)

ز بر دست هر دست دست آفرید

Ziberdest-i her dest dest āferīd

(Her elden el üzerine el ḫalk ėtmişdir)

Ḳāle's-Sa‘dī

كر چه شاطر بود خروس بجنك

Ger çĭ şāṭir buved ḫurūs beceng

(Egerçi ḫurūs-ı ceng ile şāṭır olur)

Ya‘nī cengde sür‘at ve şıçrar

چه زند پیش باز رویین چنك

Çĭ zened pīş-i bāz-i rūyīn-çeng

(Ṭunç ṭırnaḳlu olan şāhīn ḳuşunuñ öñünde ne urur?)

Hīç. Şāhīn aña bir ḥamlede işi temām ėder.

كربه شیرست در كرفتن موش

Gurbe şīrest dergiriften-i mūş

(Kėdi arslandır fāre ṭutmaḳda)

ليك موشست در مصاف پلنك

Līk mūşest dermeṣāf-i peleng

(Lâkin pelengleriñ muḥārebesinde kėdi fāredir)

Ya‘nī arslan olan kėdi fāre olur.

وبعد از هلاك یوسف بدو انس والفت دارد

Ve ba‘d ezhelāk-i Yūsuf bedū uns u ulfet dāred

Evlād-ı Ya‘ḳūb Yūsuf'a dėdiler kĭ Bünyāmīn['i] tevḳīf ėtme zīrā

(Yūsuf helāk olduḳdan ṣoñra pederimiz Bünyāmīn ile ülfet [ü] ünsiyyet ṭutar)

Ḳāle'l-Kāşifī

پس آن وقت که نومید شدند از یوسف

Pes ān vaḳt kĭ novmīd şodend ezYūsuf

(Ol vaḳtden şoñra Yūsuf'dan nevmīd oldılar)

Ya‘nī Bünyāmīn'i redd ėtmeyecekdir

ودانستند که برادر را بدیشان نمی دهد

Ve dānestend kĭ berāder-rā bedīşān nemī-dehed

(Ve evlād-ı Ya‘ḳūb bildiler kĭ birāderleri Bünyāmīn'i anlara

vėrmeyecekdir)

Ve Ḳāle'l-Kāşifī

وشما سوکند خورید بمحمد آخر زمان که درشان وی غدر نکنید

Ve şumā sū koned ḫorīd beMuḥammed-i āḫirü'z-zamān kĭ derişān vey ġadr nekonīd

(Evlād-ı Ya‘ḳūb'dan birisi diger ḳardaşlarına dėdi kĭ pederim size yemīn ėtdirdi-kĭ āḫirü'z-zemān Muḥammed ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimize kĭ Bünyāmīn ḥaḳḳında ġadr [ü] ẓulm ėtmeyesiñiz)

اکنون این صورت واقع شد

Eknūn īn ṣūret vāḳi‘ şod

(Şimdi bu ṣūret vāḳi‘ oldı dėdi)

Ḳāle'l-Kāşifī

ومیل ومداهنه در حکم او نیست

Ve meyl u mudāhene derḥukm-i Ū nīst

şaḥīfe (198)

(Bir ṭarafa meyl veyāḫud müdāhene o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḥükmünde yoḳdur)

243

بظاهر دزدی او دیدم

Beẓāhir dozdī-i ū dīd

(Ya‘nī ẓāhirde Bünyāmīn sāriḳ, ḥırsız oldıġını gördük)

اما از نفس الأمر خبر نداریم که برو تهمت کردند

Āmmā eznefsu'l-emr ḫaber nedārīm kĭ berū töhmet kerdend

(Ammā nefsü'l-emrden ḫaber ṭutmayayız kĭ oña töhmet ėdelim)

وصاع را دربار او نهادند

Ve ṣā‘rā derbār-i ū nehādend

(Melik'iñ ḳadeḥini o Bünyāmīn'iñ yüküne ḳodılar)

یا خود مباشر این امر بوده

Yā-ḫod mubāşir īn emr būde

(Yāḫud bu işe kendüsi mübāşeret ėtmiş)

Bizce mechūldür dėdiler.

*Lāzib; yapışıcı, yapışḳan olan ve ŝābit olan, pāydār olan şey’e dėrler

Ḳāle's-Sa‘dī

دروغ گفتن بضربت لازب ماند که

Durūġ goften beḍarbet-i lāzib māned kĭ

(Yalan, kizb söylemek yapışıcı, ṣābit ḳalıcı ḍarbe urmaga beñzer kĭ)

اگر نیز جراحت دوست شود نشان بماند

Eger nīz cerāhat-i dūst şeved nişān bemāned

(Eger daḫı cerāhat-ı yāre ḥekīm olur, nişān [ü] ‘alāmet ḳalur)

Ya‘nī şiddetle olan ḍarbın, urmanıñ yāresi eygü olur, ṣıḥḥat bulur lâkin ziyāde te’sīrden orada çürümeklik ile nişān ḳalur.

چون برادران یوسف بدروغی موسوم شدند

Çun berāderān-i Yūsuf bedurūġī mevsūm şodend

(Çünkĭ Yūsuf'uñ birāderleri kiẕb, yalan söylemek ile meşhūr oldılar)

بر راست گفتن ایشان نیز اعتماد نماند

Berrāst goften īşān nīz i‘timād nemāned

(Anlar dogrı söylemekden dahı anlara i‘timād kalmadı)

کسی را که عادت بود راستی

Kesī-rā kĭ ‘ādet būd rāst

(Bir kimesne kĭ ‘ādeti doġrı olur)

Ya‘nī ‘ādeti doġrı söylemek olur;

خطا کر کند در کذارند ازو

Ḫaṭā ger koned dergoẕārend ezū

(O kimesne eger ḫaṭā ėder, anıñ ḫaṭāsından geçerler)

وکر نامور شد بنا راستی

Ve ger nāmver şod benā-rāstī

(Ve eger doġrısızlıḳ ya‘nī doġrı söylememeklik ile nāmlu oldı)

دکر راست باور ندارند ازو

Diger rāst bāver nedārend ezū

(Diger doġrı söylese bile taṣdīḳ ṭutmazlar andan)

*Bāver; taṣdiḳ

Zīrā kĭ yalan söylemek ile nāmlu vü meşhūr oldıġı içündür.

شاید که خدای تعالی آورد همه ایشانرا بمن

Şāyed kĭ Ḫudā-yi Te‘ālá āverd heme īşānrā bemen

ṣaḥīfe (199)

Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām dėdi-kĭ

(Şāyed kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ anlarıñ cümlesini baña getürir)

Ya‘nī Yūsuf Bünyāmīn ve Rūbīl kĭ bu üçi Mıṣrda idi.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

عاشقانرا کر در آتش می پسندد لطف یار

تنك چشمم کر نظر در چشمه کوثر کنم

ʻĀşıḳānrā ger derāteş mī-pesended luṭf-i yār

Teng-i çeşmem ger naẓar derçeşme-i Kevṣer konem

(Dostuñ luṭfı eger ʻāşıḳlarıñ dūzaḥda olmasını begene, aç gözlüyüm eger Kevṣer çeşmesine naẓar ėdem)

Yaʻnī bu bünyādı-

244

-derd ü meşaḳḳat ve mihen ü belālar ile ḳurulmuş rāh-ı ʻaşḳda kendü irādeñi terk ėdüb ancaḳ dostuñ irādesini iḫtiyār ėtmek lāzımdır, eger dostuñ luṭfı ʻāşıḳlarıñ dūzaḥında olmasını tahsīn buyurursa eger dostuñ murādını iḫtiyār ėtmeyüb nefsim murādı olan Cennet'e ve Kevṣer çeşmesine naẓar ėdersem ziyāde gedā çeşm ve ziyāde esfel-i nāssdan olmuş olurum ʻazīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

پس یعقوب از غایت ملال توجه به بیت الاحزان فرمود

Pes Yaʻḳūb ezġāyet melāl teveccuh be-beytu'l aḥzān fermūd

(İmdi Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām ġāyet melālden beyt-i aḥzāna teveccüh buyurdı)

Yaʻnī Yūsuf'uñ żāyiʻ ü telef ḫaberinden ṣoñra kendüsüne bir beyt yapub ismini beyt-i aḥzān ḳoymuş idi. Oraya teşrīf buyurdılar.

Ḳāle'l-Cāmī

روای همدم تو در بزم طرب با دوستان خوش زی

*Ziy, diril, ḥayāt maʻnāsınadır.

Rev ey hemdem tu derbezm-i ṭarab bādūstān ḫoş ziy

(Ey arḳadaş, sen git meclis-i ʻıyş ü ʻişrete, ẕevḳ ü ṣafāya dostlar ile ḫoş diril)

Yaʻnī dostlar ile hoşça maʻīşet ėdüb diril.

مرا بگذار تا تنها درین بیت الحزن میرم

Merā bugẕār tā tenhā derīn beytu'l- ḥazen mīrem

(Beni terk ėt, ḥattá bu beyt-i ḥazende yalñız olayım, mevt olam)

Ḳāle'l-Cāmī

كر چويوسف ز ما شوى غائب

Ger çu Yūsuf zimā şevī ġā'ib

(Eger Yūsuf gibi bizden ġā'ib olasıñ)

همچويعقوب ما ويا اسفا

Hemçu Yaʿḳūb mā vu yā esefā

(Ya'ḳūb gibi bize yā esefā dėmek düşer)

dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

يوسف عزيزم رفت اى برادران رحمى

كز غمش عجب ديده ام حال پير كنعانى

Yūsuf-i 'azīzem reft ey berāderān raḥmī

K'ez ġameş 'aceb dīde'em ḥāl-i pīr-i Ken'ān

(Benim 'azīz Yūsuf'um gitdi, ey birāderler bir raḥm eyleñiz zīrā Ken'ān'a mensūb pīriñ ḥālini anıñ ġammından 'acīb görürüm)

Ya'nī

انما المؤمنون اخوة

"İnneme'l-mü'minūne iḫvet[üin "][120] sırrınca yār-ı 'azīzim olan ḥużūr-ı ḳalb ve inbisāṭ ve inkişāf-ı derūn ḳuṣūrum sebebiyle benden cüdā oldı. Ey birāderler bize bir raḥm ve bir himmet-i kerem eyleñiz zīrā iftirāḳı ve inḳıbāżı ve istitārı ġammından pīr-i Ken'ān meṣābesinde olan rūḥ ü ḳalbi 'aceb perīşān-ḥāl ile görürüm dėmekdir.

245

Kāle'l-Kemālü'l-Hocendī

[120] **Mü'minler ancak kardeştirler**. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.(49:10)

ز کریه بر سر مردم یقین که خانه چشم

Zigirye berser-i merdom yaḳīn kĭ ḫāne-i çeşm

(Aġlamadan gözüñ bebegi başı üzerinde yaḳın kĭ göz ḫānesi)

فرو رود شب هجران ز بس که بارانست

Furū reved şeb-i hicrān zibes kĭ bārānest

(Aşaġı gider, hicrān gėcesi çoḳ aḳıcıdan)

Ya‘nī şeb-i hicrānda çoḳ aġlamadan yaşıñ çoḳ aḳmasından göz bebegi ḫānesinden aşaġı gider dėmekdir.

هر محنتی مقدمه راحتی بود

Her miḥnetī muḳaddime-i rāḥtī būd

(Her bir miḥnet rāḥatıñ muḳaddimesi olur)

Ya‘nī saña bir miḥnet geldi, bil-kĭ alt ṭarafında rāḥat geliyor.

شد همزبان حق چوزبان کلیم سوخت

Şod hemzebān-i Ḥaḳ çü zebān-i kelīm sūḫt

Mūsá Kelīmü'llâh ‘aleyhi's-selām kendü Rabbānī lisānı Fir‘avn'ıñ āteşinden yandı, Cenāb-ı Ḥaḳ ile hemzebān oldı. Mā-şā[’e]-Allâhü kān bu hemzebān sözi duyuldur ‘azīzim.

دردیست درین سینه که کفتن نتوانیم

Derdīst derīn sīne kĭ goften netevānīm

(Bu sīnede derdler vardır kĭ söylenmek söylemege ḳādir degilim)

Ya‘nī imkānım yoḳdur kĭ söyleyeyim dėmekdir.

ملامتی کن مرا چندانکه خواهی

که نتوان شستن از رنکی سیاهی

Melāmetī kon merā çendānkĭ ḫ^{v}āhī

Kĭ netevān şosten ezrengī-i siyāhī

( ) ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

راز کویم بخلق وخوار شوم

Rāz güyem beḫalḳ u ḫ^{v}ār şevem

(Ḫalḳa maḥlūḳ sırr ü esrārımı söyleyim, ḫor [ü] ḥaḳīr olurum)

Ya‘nī kendimiñ perīşānlıġını iḥtiyācımı ḥalḳa söylerim, ḫor ü ḥaḳīr olurum.

Ya‘nī Cenāb-ı Haḳḳ'a ‘arż ü ḥācet ėtmekden kināyedir, andan ġayrısına söyleyen elbette beyne'n-nāṣ ḫor ü ḫaḳīr olur, hīçbir fā’ide ėtmez dėmekdir

با تو کویم بزرکوار شوم

Bātu güyem bozorgvār şevem

(Yā Rabb, ẕāt-ı Ülūhiyyet'ine söyleyim-kĭ ulu, büyük menzilet ṣāḥibi olurum)

بشنو از نی چون حکایت میکند

Beşnev ezney çun ḥikāyet mīkoned

(Neyden istimā‘ ėt çünkĭ ḥikāyet söyler)

از جداییها شکایت میکند

Ezcudāyīhā şikāyet mīkoned

(Ayrılıḳdan şikāyet söyler)

Ḳāle's-Sa‘dī

ṣaḫīfe (201)

نخواهی که باشی پراکنده دل

Neḫ^{v}āhī kĭ bāşī perākende-dil

(İstemezseñ-kĭ perākende-ḳalb, göñül olasıñ)

Ya‘nī göñlüñ perākende, perīşān olmasını istemez iseñ

پراکندکانرا ز خاطر مهل

Perākendegānrā ziḫāṭır mehal

(Perākende göñül, perīşān-ḥāl olanları ḫātırdan bıraḳma)

Ya‘nī onlara luṭf ü iḥsān eyle, anları ferāmūş-ı ḫātır eyleme dėmekdir.

کسی نیك بیند بهر دو سرای

Kesī nīk bīned beher du serāy

(Bir kimesne eygülügi her iki sarāyda görür)

Ya‘nī dünyāda ve Āḫiret'de eygülük görmek ister iseñ

که نیکی رساند بخلق خدای

Kĭ nīkī resāned beḫalḳ-i Ḫudāy

246

(Kĭ eygülügi Ḫüdā'nıñ maḫlūḳuna ulaşdırır)

İşte o ādem dünyā vü Āḫiret'de eygülük görür ve bi'l-‘akis kötülük ulaşdıran kötülük görecegine şübhe yoḳdur ‘azīzim.

Fi'l- Meṣnevī

کر کران وکر شتابنده بود

Ger gerān u ger şitābende buved

(Eger ṣaḳīl ü baṭī’ü'l-ḥareket olan kimesne olsun)

ve [e]ger sür‘at ėdici ve ‘acele ḳılıcı kimse olsun.

şaḥīfe (202)

آنکه جویندست یابنده بود

Ān-kĭ cūyendest yābende buved

(Ol kimesne kĭ arayıcıdır, bulıcı olur)

من طلب و جدّ وجد

Men ṭalebe ve cedde vecede[121] ḥadīṯ-i şerīfiniñ mūcibince her şol kimesne kĭ bir şey’e ṭālib ola ve anıñ ḥuṣūlüne cidd ü cehd ḳıla, ‘āḳıbet anı bulur.

در طلب زن دائما تو هر دو دست

[121] Bk. Dipnot: 30.

Derṭaleb zen dā’imā tu her du dest

(Pes sen dā’imā iki elini ṭalebe ur)

Ya‘nī istemege, ṭaleb ėtmege iki elini ur.

كه طلب در راه نيكو رهبرست

Kĭ ṭaleb derrāh nīkū rehberest

(Zīrā ṭaleb yolda nīkū rehberdir)

Lābüd ṭālib olan sā‘ati geldikde bir gün maṭlūbuna vāṣıl olur.

لنك ولوك وخفته شكل بى ادب

Leng u lūk u ẖufte şekl bī-edeb

(Leng ü lūk ü ẖufte şekillü ve edebsiz)

-her ne ḥālde iseñ anıñ cānibine sürtün ve anı ṭaleb eyle, tā bir gün elini kendiñde bulasıñ ve murādına vāṣıl olasıñ.

5- Sū-yı ū ve ūrā mī ṭaleb

كه بكفت وكه بخاموشى وكه

Geh begoft u geh beẖāmūşī vu geh

(Gā[h] söz ile ve gāh ṣamt ü sükūt ile ve gāh)

بوى كردن كير هر سو بوى شه

Būy kerden gīr her sū būy-i şeh

(Her cānibine şāh-ı ḥaḳīḳatiñ rāyihasını almaḳ ve istişmām ḳılmaḳ ṭut)

كفت آن يعقوب با أولاد خويش

Goft ān Ya’ḳūb bāevlād-i ẖ^{v}īş

(Nitekim ol Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām kendi evlādına)

جستن يوسف كنيد از حد بيش

Custen Yūsuf konīd ezḥadd bīş

(Ey benim oġullarım, ḥadden ziyāde Yūsuf'ı cüst ü cū eyleyiñiz)

dėdi.

هر خسی خود را درین جستن بجد

Her ḫiss-i ḫodrā derīn custen becidd

(Ḥażret-i Ya‘ḳūb her oġluna dėdi-kĭ her biriñiz kendi ḥissiñizi bu ṭalebde cidd ile)

هر طرف رانید شکل مستعد

Her ṭaraf rānīd şekl-i musta‘id

(Müsta‘idd şeklinde her ṭarafa süriñiz)

کفت از روح خدا لا تیأسوا

Goft ezrūḥ-i Ḫudā lā-tiye’sū

(Ya‘ḳūb evlādına dėdi, Ḫüdā'nıñ raḥmet ü fırṣatından me’yūs olmayıñ)

همچوکم کرده پسر رو سو بسو

Hemçu kem kerde peser rev sū besū

Bu mısra‘ Ḥażret-i Mevlāna efendimiziñ lisānından olur

247

(Sen daḫı ey ṭālib, Yūsuf'ı ḥaḳīḳi żāyi‘ ėden ādem gibi ṭaraf be-ṭaraf yürü)

-ve su’āl eyle dėmekdir.

از ره حس دهان پرسان شوید

Ezreh-i ḥiss-i dehān porsān şevīd

Aġzıñ ḥissi yolundan ya‘nī aġzıñ ẕevḳi, ṭatması yolundan ya‘nī aġzıñ ṭatlu olması ve ẕevḳ alması yolundan su’āl ėdici oluñ

کوش را بر چار راه او نهید

Gūş-rā berçār-rāh-i ū nehīd

(Ve daḫı ḳulaġı anıñ dört yol ve cevānib-i erba‘asına vaż‘ ḳılıñ)

Ve anıñ ḫaberini ‘acebā ḳanġı cānibinden istimā‘ eyleriz ola deyu muntaẓır oluñ dėmekdir.

هر کجا بوی خوش آید بو برید

Her kocā būy-i ḫoş āyed bū berīd

(Her ḳande kĭ bir ḫoş rāyiḥa gele, rāyiḥa iletün)

سوی آن سر کاشنای آن سرید

Sūy-i ān sırr k'āşinā-yi ān serīd

(Ol sırr cānibine kĭ ol ṭarafıñ āşināsısız)

هر کجا لطفی ببینی از کسی

Her koca luṭfī bebīnī ezkesī

(Her ḳande kĭ bir luṭf göresiñ bir kimseden)

سوی اصل لطف ره یابی عسی

Sūy-i aṣl-i luṭf reh yābī ‘asī

(Luṭf-ı aṣlī cānibine yol bulasıñ, bulay-kĭ)

این همه خوشها ز دریاییست ژرف

Īn heme ḫoşhā zideryāyīst jerf

Bu düñlü [denlü] ḫoşlar ve mehveş ü dilkeşler bir deryā-yı ‘aẓīmdir kĭ ol baḥr-i ḥaḳīḳatdir.

جزو را بکذار وبر کل دار طرف

Cozvrā bugẕār u bergul dār ṭarf

(Pes cüz’i ve fer‘i terk ėt ve göziñi gülle vaṣl ṭut ‘azīzim)

پس نامه بفرزندان داد واندك بضاعتی

Pes nāme beferzendān dād u endek biżā‘atī

(Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām oġullarına mektūb vėrdi ve ḳalīl bıżā‘a)

از پشم وروغن وأمثال آن ترتیب نموده

Ezpeşm u revġān u emṣāl-i ān tertìb numūde

(Yükden ve yaġdan ve anlarıñ emṣāli şeyleri tertīb gösterdi)

Ya‘nī tehyi’e ėtdi.

ایشانرا بمصر فرستاد ایشان بمصر آمده

Īşānrā beMıṣr firistād īşān beMıṣr āmed

(Anları Mıṣr'a gönderdi, anlar ya‘nī evlād-ı Ya‘ḳūb Mıṣr'a geldiler)

برادریرا که آنجا بود ملاقات کردند وباتفاق روی ببارکاه یوسف نهادند

Berāderīrā kĭ āncā būd mulāḳāt kerdend u beittifāḳ rūy bebārgāh-i Yūsuf nehādend

(Birāderleri-kĭ Bünyāmīn ve ġayrı Mıṣr'da idiler, mülāḳāt eylediler ve ittifāḳ ile Yūsuf'uñ taḫt-gāhına yüz ḳodılar)

پس آن هنکام در آمدند برادران یوسف بروی

Pes ān hengām derāmeden berāderān-i Yūsuf bervey

(İmdi ol vaḳt-kĭ geldiler Yūsuf'uñ birāderleri Yūsuf'a)

وآورده ایم بضاعتی اندك وبی اعتبار

Ve āverde'īm biżā‘atī endek u bī-i‘tibār

248

Evlād-ı Ya‘ḳūb Yūsuf'a dėdiler

(Bir bıżā‘at getürdük-kĭ ḳalīl ve bī-i‘tibāre ya‘nī az ve i‘tibārsız metā‘ getürdük)

Ḳāle's-Sa‘dī

یکی در بیابان سکی تشنه یافت

Yekī derbeyābān segī-i teşne yāft

(Birisi ṣaḥrāda bir ṣuṣamış köpegi buldı)

برون از رمق در حیاتش نه یافت

ṣaḥīfe (203)

*Ramaḳ; son nefes hayātdan

Birūn ezramaḳ derḥayāteş ne-yāft

(O köpegiñ ḥayātından ṭaşra bir nefes bulmadı)

Ya‘nī bir ṣoñ nefesi ḳalmış

كله دلو كرد آن بسنديده كيش

Kulah delv kerd ān besendīde-i kīş

(Başındakĭ külāhını ḳoġa yapdı o maḳbūl meẕheblü ādem)

چوحبل اندر آن بست دستار خويش

Çu ḥabl ender ān best desetār-i ḫ^{v}īş

(İb [ip] gibi o ḳoġaya ṣarıġını baġladı)

به خدمت ميان بست وباز وكشاد

Be-ḫidmet meyān best u bāz u guşād

(Ḫıḍmete belini baġladı ve ḳolunı açdı)

Ya‘nī köpegi ṣuvarmaḳ içün kendüsüne çekĭ düzen vėrdi.

سك ناتوان را دمى آب داد

Seg-i nātevān-rā demī āb dād

(O ża‘īf ḳuvvetsüz köpege bir nefes ṣu vėrdi)

خبر داد پيغمبر از حال مرد

Ḫaber dād peyġamber ezḥāl-i merd

(O zamānıñ peyġamberi o merdiñ ḥālinden ḫaber vėrdi)

Kendüsüne vaḥy olub o da ḫalḳa ḫaber vėrdi

كه داور كناهان او عفو كرد

Kĭ Dāver gunāhān-i ū ‘afv kerd

(Kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ o ādemiñ günāhlarını ‘afv eyledi)

الا كر جفا كارى انديشه كن

*Kīş; meẕheb ma‘nāsınadır.

*Dāver; pādişāh dėmekdir, burada Cenāb-ı Ḥaḳ murād olur

İllā ger cefākārī endīşe kon

(Āgāh ol, eger cefā ėder iseñ endīşe ile tefekkür ėt)

وفا پیش کیرو کرم پیشه کن

Vefā pīş gīr u kerem pīşe kon

(Vefāyı öñünde ṭut ya‘nī vefā eyle ve keremi ṣan‘at eyle)

Ya‘nī ṣan‘atıñ kerem ü iḥsān olsun maḫlūka.

کسی با سکی نیکوی کم نکرد

Kesī bāsegī nīkūyī gom nekerd

(Bir kimesne bir köpege eygülük ėtdi, anı ġā’ib eylemedi)

ya‘nī bir köpege bile olan iyü[lü]kden bir şey’ ġā’ib olmadı, nere ḳaldı-kĭ igü ādemlere olan ḫayrdan bir şey’ gā’ib ola, olmaz dėmekdir

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ bedelini ‘afvını iḥsān eyledi

کجا کم شود خیر با نیك مرد

Kocā gom şeved ḫayr bānīk merd

(Ḳande ġā’ib olur? olmaz. İgü ādeme ḫayr ü ḫayrād iḥsān ėtmek ġā’ib olmaz ‘azīzim)

کرم کن چنان کت بر آید ز دست

*Ki't; taḳdīrinde, kĭ saña dėmekdir.

Kerem kon çunān ki't berāyed zidest

(Kerem eyle ol-ḳadar kĭ seniñ elinden gelür)

Ya‘nī elinden geldigi mertebede kerem ü iḥsān eyle

جهانبان در خیر بر کس نبست

Cihānbān der-i ḫayr berkes nebest

(Cihānıñ ṣāḥibi olan Cenāb-ı Ḥaḳ bir kimse üzerine ḫayr ḳapusunı baġlamışdır)

كرت در بيابان نباشد چهى

Geret derbeyābān nebāşed çahī

(Eger seniñ ṣaḥrāda ḳuyuñ olmadı)

Ya‘nī ḫayrāt olaraḳ ḳuyu yapmadınsa

چراغى إ در زيارتكهى

Çerāġī derziyāretgāhī

(Bir ḳandīl ḳoy ziyāretgāha)

Ya‘nī bir evliyānıñ ḳabrine bir ḳandīl ḳoy dėmekdir.

به قنطار زر بخش كردن ز كنج

Be-ḳanṭār zer baḫş kerden zigenc

(Ḳanṭār ile altunı ḫazīneden baḫş [ü] iḥsān eylemeklik)

نباشد چوقيراطى از دست رنج

Nebāşed çu ḳırāṭī ezdest-i renc

(Olmaz, bir ḳīrāṭ gibi eliñ zahmet ü meşaḳḳati ile ḳazanub baḫş [ü] iḥsān eylemek)

برد هر كسى بار در خورد زور

Bered her kesī bār derkesī ḫūred-i zūr

Ḫūr; lāyıḳ ma‘nāsına

(Herkes rızḳını ḳuvveti lāyıḳında ve miḳdārında iletür)

Ya‘nī vüs‘i miḳdārı ḳadar kendüsüne lāyıḳ oldıġı ḳadar rızḳını getürir dėmekdir.

كرانست پاى ملخ پيش مور

Gerānest pāy-i meleḫ pīş-i mūr

*Meleḫ; çekirce dėnilen ḥayvān

(Çekirceniñ ayaġı aġırdır, ṣaḳīldir, ḳarıncanıñ öñünde)

Ya‘nī çekirce ḳarıncayı alub götürir dėmekdir.

Ḳāle Ebū Yezīdü'l-Bisṭāmī

چار چیز آورده ام شاها که در کنج تو نیست

Çār çīz āverde'em şāhā kĭ dergenc-i tu nīst

(Dört nesne getürdüm ey pādişāh kĭ seniñ ḫazīnende yoḳdur)

نیستی وحاجت وعجز ونیاز آورده ام

Nīstī vu ḥācet u ʻacz u niyāz averde'em

(Birisi yoḳluḳ ve iḫtiyāc ve ʻāciz u niyāz getürmişim)

Bunlar da ey pādişāh seniñ ḫazīnende mevcūd degildir dėmek.

Ḳāle'l-Kāşifī

آن نامه یعقوب بر کوشه تخت نهادند

Ān nāme Yaʻḳūb berkūşe-i taḫt nehādend

(Evlād-ı Yaʻḳūb o mektūbı Yūsuf'uñ taḫtınıñ bir kūşesine ḳoydılar)

یوسف نامه را بخواند کریه بر وی غلبه کرد

Yūsuf nāme-rā beḫ^{v}āned girye bervey ġalebe kerd

(Yūsuf nāmeyi oḳudı, aġlamaḳlıḳ anıñ üzerine ġalebe eyledi)

عنان تمالك از دست داده کفت ای برادران

ʿİnān-i temāluk ezdest dāde goft ey berāderān

(Mālik olmaḳ dizgini elinden vėrdi yaʻnī kendüsüne mālik olamadı, iḫtiyārı elinden gitdi ve dėdi, ey birāderler)

Yaʻnī kendüsüni ḳardaşlarına bildirdi.

چه آن وقت نادان بودید بقبح آن

Çĭ ān vaḳt nādān būdīd beḳabaḥ-i ān

(Kĭ ol vaḳt cāhil idiñiz, o ḳabāḥate)

-o kötü ḥāle dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

آنکه نقاب افکند وتاج از سر برداشت

Ān kĭ niḳāb ufkend u tāc ezser berdāşt

(Ol vaḳt yüzündekĭ niḳāb düşdi ve tācı başından yuḳaru ṭutdı-)

250

-ya‘nī ḳaldırdı.

ایشانرا نظر بر ان شکل وشمائل افتاد

İşānrā naẕar berān şekl u şemā’il uftād

(Anlara ya‘nī evlād-ı Ya‘ḳūb'a Yūsuf'uñ o şekl ü şemā’ili düşdi)

یعنی البته تویی یوسف که باین جمال وکمال دیکری نتواند بود

Ya’nī elbette tuyī Yūsuf kĭ beīn cemāl u kemāl digerī netevāned būd

Evlād-ı Ya‘ḳūb dėdiler kĭ

(Ya‘nī elbette sen Yūsuf, sen kĭ bu cemāl ü kemāl başḳasında mümkin degildir olmaḳlıḳ)

که دارد از همه خوبان رخی چنین که تو داری

Kĭ dāred ezheme ḫūbān ruḫī çunīn kĭ tu dārī

(Dėdiler kĭ cümle güzellerden seniñ yanaġın ṭutar kĭ böylece sen ṭutarsıñ)

Ya‘nī seniñ yanaġınıñ ḥüsni gibi güzellerde yoḳdur, bu ḥüsn-i ruḫ saña maḫṣūṣdur.

تبارك الله ازین روی نازنین که تو داری

Tebāreku'llâh ezīn rūy-i nāzenīn kĭ tu dārī

(Allâh mübārek eylesün bu nāzenīn yüzi kĭ sen ṭutarsıñ dediler ‘azīzim)

چون برادران یوسف را بشناختند

Çun berāderān-i Yūsuf-rā beşnāḫtend

(Çünkĭ birāderleri Yūsuf'ı ṭanıdılar, bildiler)

روی بتخت آورده خواستند که در پای وی افتند

Rūy betaḫt āverde ḫ^{v}āstend kĭ derpāy-i vey uftend

(Yūsuf'uñ taḫtına yüz getürdiler ya'nī teveccüh ėtdiler, istediler kĭ Yūsuf'uñ veyā taḫtınıñ ayaġına düşeler)

یوسف از تخت فروده آمده ایشانرا در کنار کرفت

Yūsuf eztaḫt furūde āmede īşānrā derkenār girift

(Yūsuf taḫtdan aşaġı geldi, anları kenārında ṭutdı)

Ya'nī yanına aldı,

*Serzeniş; başa ḳaḳmaḳ, başa urmaḳ

هیچ سرزنش نیست بر شما امروز

Hīç serzeniş nīst berşumā imrūz

Yūsuf anlara dėdi-kĭ

(Bugün siziñ üzeriñize serzeniş hīç yoḳdur)

Ya'nī siziñ başıñıza urmam, ḳaḳmam.

ومن هرکز دیکر کناه شما را با روی شما نیارم

Ve men hergiz diger-i gunāh-i şumārā bārūy-i şumā neyārem

(Daḫı ben aṣlā siziñ dīger başḳa günāhlarıñızı siziñ yüzüñüze getürmem)

Ya'nī yüziñize urmam.

بآهی بسوزد جهانی کناه

Bāhī besūzed cihānī gunāh

(Cenāb-ı Ḥaḳ bir āh sebebiyle cihān ḳadar günāhını yaḳar)

Ya'ni bir baġrı yanıḳ 'āşıḳ maḫlūḳuñ günāhınıñ 'afvını istirḥam ėtse afv ėder onuñ āhınıñ āteşiyle dünyā ḳadar olan ḫalḳınıñ günāhını yaḳar maḥv ėder.

بأشکی بشوید درون سیاه

Beşkī beşūyīd derūn-i siyāh

(Gözyaşıyla derūnuñ siyāhını ġusl ėder, yıḳar)

Ya'nī derūnda olan ẓulmet-

251

-ü ḳasāveti maḥv ü izāle ėder.

بدر مانده تخت شاهی دهد

Bedermānde taḫt-i şāhī dehed

(‘Āciz ḳalanlara pādişāhlık taḫtı vėrir)

بدر ماندکان هر چه خواهی دهد

Bedermānedegān her çĭ ḫ^{v}āhī dehed

(‘Ācizlere her nesneyi ister ise vėrir)

Ya‘nī ‘ācizler ne isterler ise anı iḥsān ėder lâkin maḳām-ı ‘acze vāṣıl olmaḳ müşkildir ‘azīzim lâkin lehü'l-ḥamd ve'l-minnehū bu yüzsüz ‘āṣī İbrāhīm maḳām-ı ‘acze vāṣıl olan ‘ulemā-yı billâh ḳuddise sırruhū'l-‘azīz efendimizi gördüm ve bildim, bu da kāfīdir sulṭānım.

Ḳāle's-Sa‘dī

نه یوسف که چندان بلا دید وبند

Ne Yūsuf kĭ çendān belā dīd u bend

(Yūsuf degil mi-kĭ bu ḳadar belā gördi ve ḥabs [ü] zindān kaldı)

Ya‘nī Yūsuf bu ḳadar belā vü ḥabs gördi

چوحکمش روان کشت وقدرش بلند

Çu ḥukmeş revān geşt u ḳadreş bulend

(Çünkĭ Yūsuf'uñ ḥükmi gidici oldı ya‘nī ḥükm-i fermānı te’ṯīr ėderdi ve anıñ ḳadr [ü] menzileti ‘ālī vü yüksek oldı)

کنه عفو کرد آل یعقوب را

Guneh ‘afv kerd āl-i Ya‘ḳūb-rā

(Āl [ü] evlād-ı Ya‘ḳūb'uñ günāhını ‘afv ėtdi)

که معنی بود صورت خوب را

Kĭ ma‘ná buved ṣūret-i ḫūb-rā

(Kĭ güzel ṣūretiñ ma‘nási olur)

Ya‘nī cemāl ü kemāliñ ma‘nāsı günāhı ‘afv ėtmekdir.

بکر دار بدشان مقید نکرد

Beker dār bedīşān muḳayyed nekerd

(Anlarıñ ḳabīh ü kötü fi‘illerine muḳayyed olmadı)

بضاعات مزجات شان رد نکرد

Biżā‘at-i muzcāt-i işān redd nekerd

(Anlarıñ az, ḳalīl, bī-bahā olan emti‘alarını redd eylemedi)

-ḳabūl ėtdi, muḳābelesinde zaḫīre vėrdi dėmekdir.

ز لطفت همین چشم داریم نیز

Ziluṭfet hemīn çeşm dārīm nīz

(Yā Rabb, seniñ luṭfundan böylece göz ṭutarız daḫı)

درین بی بضاعت ببخش ای عزیز

Derīn bī-bıżā‘at bebaḫş ey ‘Azīz

(Bu bıżā‘atsize baḫş [ü] iḥsān eyle ey ‘Azīz olan Allâh)

بضاعت نیاوردم الا امید

Bıżā‘at neyāverdem illā umīd

(Bıżā‘at getürmedim, illā ümīd)

-getürdüm dėmekdir.

خدایا ز عفوم مکن نا امید

Ḫudāyā zi'afvem mekon nā-umīd

(Ey Ḫüdā-yı Müte‘āl, beni ‘afv (u) ġufrānından nā-ümīd eyleme)

ببرید این پیراهن مرا

Beborīd īn pīrāhen merā

(Yūsuf ḳardaşlarına dėdi-kĭ benim bu gömlegimi iletiñ)

وبیایید بمن

ṣaḥīfe (205)

Ve beyāyend bemen

(Daḫı bańa-

252

-getürir)

Ya‘nī cümleñiz geliñiz dėdi.

Ḳāle'l-Kāşifī

پیراهن بوی داد واسباب راه جهت پدر ومتعلقان مهیا ساخته

Pīrāhen bevey dād ve esbāb-i rāh cihet-i peder u mute‘allıḳān muheyyā

(Gömlegini aña vėrdi ya‘nī ḳardaşı Yehūdā'ya vėrdi zīrā anı pederine gönderdi, daḫı peder ü müte‘allıḳātı içün esbāb-ı rāhiyeyi müheyyā düzdi)

Ne-kĭ lāzım ise vėrdi dėmekdir.

برادران تسلیم کرد

Berāderān teslīm kerd

(Tehyi’e olunan şeyleri birāderlerine teslīm eyledi)

Ḳāle'l-Kāşifī

وآن وقت که جدا شد یعنی بیرون آمد

Ve ān vaḳt kĭ cudā şod ya‘nī bīrūn āmed

(Ol vaḳt-kĭ Yehūdā Yūsuf'dan ayrıldı ya‘nī ṭaşra geldi)

کاروان از عمارت مصر وبفضاء صحرا رسیده

Kārvān ez‘imāret-i Mıṣr u befeżā-i ṣaḥrā resīde

(Kārvān Mıṣr'dan ṣaḥrāya açıḳlıġa ulaşmış idi)

Ḳāle fī'l-Meṣnevī

Meṡnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 391

بوی پیراهان یوسف را ندید

Bū-yi pirāhān-i Yūsuf-rā nedīd

(Ḥażret-i Yūsuf ʻaleyhi's-selām'ıñ gömleginiñ rāyiḥasını görmedi)

Yaʻnī istişmām eylemedi

آنکه حافظ بود یعقوبش کشید

Ān-kĭ ḥāfıẓ būd Yaʻḳūbeş keşīd

(O kimesne kĭ pīrāheniñ ḥāfıẓ ü ḥāmili idi, ol rāyihayı Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām çekdi)

İstişmām eyledi yaʻnī pīrāheni berāberinde getüren Yehūdā rāyiḥayı olmadı, lâkin bu ḳadar buʻd mesāfede olan Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām aldı dėmekdir.

Ḳāle'l-Cāmī

ṣaḥīfe (206)

*Dīr; geç, te'hīrlü dėmekdir

دیر می جنبد بشیر ای باد بر کنعان کذر

Dīr mī-conbed beşīr ey bād berKenʻān goẕer

(Geç hareket ėder beşīr ey rūzgār Kenʻān üzerinden güzer eyle)

-geç kĭ rāyiḥayı Yaʻḳūb ʻacele istişmām ėtsün dėmekdir.

مژده پیراهن یوسف ببر یعقوب را

Mujde-i pīrāhen-i Yūsuf beber Yaʻḳūbrā

(Yūsuf'uñ gömleginiñ müjdesini Yaʻḳūb'a ilet, götür)

Ḳāle'l-Ḥāfıż

با صبا همراه بفرست از رحت کلدسته

بو که بویی بشنویم از خاك بستان شما

Bāṣabā hemrāh befirist ezruḥet guldeste

Bū kĭ būyī bişnevīm ezḫāk-i bostān-i şumā

(Ya‘nī ey maḥbūb, bize yoldaş ve eglence olmaḳ içün ṣabā ile bize yanaġından bir deste gül yolla. Ola kĭ siziñ bostānıñız türābından bir ḳoḳu ve rāyiḥa-i ṭayyibe işideydik ve duyaydıḳ)

Ya‘nī cemāliniñ gülünüñ revāyiḥ-i miskiyyesinden bir rāyiḥa-i ṭayyibe bulaydıḳ ya‘nī dimāġ-ı cānımızı būy-ı ma‘nevī ve leẕẕāt-ı-

253

-rūḥānī yetişdirir, bir pīr-i kāmil ve mürşid-i mükemmel muvaffaḳ ḳılub anıñ vāsıṭasıyla

انى لاجد نفس الرحمن من قبل اليمن

İnnî le ecidü nefser'raḥmani min ḳıbeli'l-yemeni[122] sırrınca ‘ālem-i ġaybdan ve cānib-i ḳudsünden nefeḥāt-ı Sübḥāniyye'niñ dimāġ-ı cānımıza bir nebze būy-ı Raḥmānī ve bir zerre leẕā’iẕ-i rūḥānī yetişdirir kĭ leẕā’iẕ-i nefsāniyyeleri terk ėdüb küllī māsivāllâh'dan i‘rāż ile senden ve dostlarından bir ān cüdā olmayam dėmekdir.

Ve fī'l-Meşnevī

Meŝnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 175

بود واى چشم باشد نور ساز

Bū devā-yi çeşm bāşed nūr-sāz

(Rāyiḥa çeşme göze nūr düzici ve żiyā vėrici devā [vü] mu‘ālece oldı)

شد زبويى ديده يعقوب باز

Şod zibūyī dīde-i Ya‘ḳūb bāz

(Hażret-i Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām'ıñ gözi rāyiḥadan açıldı)

بوى بد مرديده را تارى كند

Būy-i bed mer dīde-rā tārī koned

(Kötü rāyiḥa taḥḳīḳan gözi tīre vü bī-nūr eyler)

بوى يوسف ديده را يارى كند

[122] “Kesinlikle ben, Rahmanın (Allahın) kendisini (yahut nefesini) Yemen tarafından buluyorum (duyuyorum)” Bk. Keşfu’l-Hafâ “Harfu’l-Hemzeti Maa’n-Nûn”801.

Būy-i Yūsuf dīde-rā yārī koned

(Yūsuf'uñ rāyiḥası göze mu'āvenet eyler)

Ya'nī bed ü fāsid olan kimseleriñ rāyiḥa-i ḫabīṯi çeşm-i dili tīre vü nā-bīnā eyler, Yūsufān-ı ḥaḳīḳat olan aṣḥāb-ı hidāyet ve erbāb-ı ma'rifetiñ revāyiḥ-i ṭayyibesi başar-ı başīreti küşāde vü bīnā eyler.

بوی کل دیدی که آنجا کل نبود

Būy-i gul dīdī kĭ āncā gul nebūd

(Gül rāyiḥasını gördün-mi kĭ ol mevżi'de gül olmaya)

جوش مل دیدی که آنجا مل نبود

Cūş-i mul dīdī kĭ āncā mul nebūd

*Mül; şerāb dėmekdir

(Ve cūş-ı mül gördün-mi kĭ ol maḥallde mül olmaya)

آن شنیدی داستان با یزید

Ān şenīdī dāstān-i Bāyezīd

(O Bāyezīd'iñ dāstānını, ḥikāyesini işit)

که زحال بو الحسن پیشین چه دید

Kĭ ziḥāl-i Bu'l Ḥasen pīşīn çĭ dīd

(Kĭ evvelce muḳaddem geçen Ebū'l-Ḥasen'iñ ḥālinden ne gördi)

Ya'nī Bāyezīd ḥażretleri Ebū'l-Ḥasen-i Ḫaraḳanī ḥażretleriniñ görmüş oldığı ḥālinden saña ḥikāye eyledi, anı işit.

روزی آن سلطان تقوی میکذشت

Rūzī ān sulṭān-i taḳvá mīgoẕeşt

(Bir gün o sulṭān-ı taḳvā Bāyezīd geçerdi ya'nī giderdi)

با مریدان جانب صحرا ودشت

Bāmurīdān cānib-i ṣaḥrā vu deşt

(Mürīdleriyle berāber ṣaḥrā vü ova cānibine)

بوی خوش آمد زدوران ناکهان

Būy-i ḫoş āmed zidevrān nāgehān

(Bir güzel ḳoḳı geldi uzakdan)

Nāgehān *añsızıñ* dėmekdir.

254

از سوادری ز سوی خارقان

EzSevādirī zisūy-i Ḫāraḳān

Sevādirī memleket ismidir

(Sevādirī memleketinden Ḫā[ra]ḳanī memleketi ṭarafına)

Ḫāḳān Ebū'l-Ḥasen'iñ memleketidir.

هم بر آنجا ناله مشتاق کرد

Hem berāncā nāle-i muştāḳḳ kerd

(Daḫı o yerde, o maḥalde müştāḳḳ nālesi ẓāhir oldı)

بوی را از باد استنشاق کرد

Būy-rā ezbād istinşāḳ kerd

(Ḳoḳuyı rūzgārdan ḳoḳladı, istinşāḳ eyledi)

چون در وآثار مستی شد پدید

Çun derū āṯār-i mustī şod pedīd

(Çünkĭ añа, Bāyezīd'e müstelik āṯārı ẓāhir oldı, ḳoḳuyı istinşāḳ sebebiyle)

يك مريد او را از ان دم بر رسيد

Yek murīd ūrā ezān dem berresīd

(Bir mürīd oña o demden o ḳoḳıdan ulaşdı)

Ya‘nī o demde bir mürīd geldi dėmekdir.

پس بپرسيدش كه اين احوال خوش

Pes beporsīdeş kĭ īn aḥvāl-i ḫoş

(İmdi o mürīd aña su'āl ėtdi-kĭ bu ḫoş aḥvāl nedir)

كه برونست از حجاب پنج وشش

Kĭ birūnest ezḥicāb-i penc u şeş

(Kĭ sizi beş ve altı ḥicābdan ṭaşra ėtdi)

Ya'nī bu ḳoḳu nedir kĭ seni böyle 'aşḳ ü mestānelige getürüb şeş-cihātdan ṭaşra oldıñız dėdi.

كاه سرخ وكاه زرد وكه سپيد

Gāh surḫ u gāh zerd u geh sipīd

(Gāh yüzüñüz ḳırmızı ve gāh ṣarı ve kāh beyāż oldı)

Ya'nī bu ḳoḳı sebebiyle rengden renge geldiñiz.

می شود رويت چه حالست ونويد

Mī-şeved rūyet çĭ ḥālest u novīd

(Rü'yetden böyle reng reng oldıñız, ne ḥāldir, ne ḫaberdir)

deyu su'āl ėtdi.

می كشی بوی وبظاهر نيست كل

Mī-keşī būy beẓāhir nīst gul

(Ḳoḳı çekersiñiz, ẓāhir gül yoḳdur)

Neredendir bu ḳoḳı? dėdi.

بی شك از غيبست واز كلزار كل

Bī-şekk ezġaybest u ezgulzār-i gul

(Şekksiz ġaybdan ve gül bostānındandır)

كفت بوی بو العجب آمد بمن

Goft bū-yi bū el-'aceb āmed bemen

(Bāyezīd mürīde dėdi baña bir ‘acīb ḳoḳı geldi)

همچنانکه مصطفی را از یمن

Hemçunān kĭ Muṣṭafá-rā ezYemen

(Hem anıñ gibi taḥḳīḳ Efendimiz'e -ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem- Yemen'den gelmiş idi)

İşte öyle bir ḳoḳı-da baña geldi dėdi.

که محمد کفت بردست صبا

Kĭ Muḥammed goft berdest-i ṣabā

(Kĭ Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz dėdi ṣabā eliyle)

-ya‘nī rūzgār-ile

از یمن می آیدم بوی خدا

EzYemen mī-āyedem būy-i Ḫudā

(Yemen'den baña gelür, Ḫüdā-yı Te‘ālá-

255

-ḳoḳısı)

از اویس واز قرنی بوی عجب

EzUveys u ezḲaranī būy-i ‘aceb

(Üveysī Ḳarānī ḥażretlerinden bir ‘aceb ḳoḳı)

مر نبی را مست کرد و پر طرب

Mer Nebī-rā mest kerd u purṭarab

(Taḥḳīḳ Efendimiz'i mest eyledi ve pürneş’e vü ‘aşḳ oldı)

کفت ازین سو بوی یاری می رسد

Goft ezīn sū būy-i yārī mī-resed

(Bāyezīd dėdi bu ṭarafdan bir yār, dost ḳoḳısı ulaşur, yerişir)

اندرین وه
شهریاری می رسد

Enderīn veh şehriyārī mī-resed

Bu kūyda bir şehriyār ya‘nī pādişāh ulaşur dėdi

بعد چندین سال می زاید شهی

Ba‘d çendīn sāl mī-zāyed şehī

(Nice sene ṣoñra doġar bir şāh dėdi)

می زند بر آسمانها خر کهی

Mī-zened berāsmānhā ẖergehī

(Āsmānlar, gökler üzerine cadırını urur ya‘nī vaż‘ ėder)

رویش از کلزار حق کلبون بود

Rūyeş ezgulzār-i Ḥaḳ gulbūn buved

(O ẕāt-ı ‘ālī-ḳadriñ yüzi Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ gülzārından gül rengi olur)

Ya‘nī al yanaġlı dėmekdir.

از من او اندر مقام افزون بود

Ezmen ū ender maḳām efzūn buved

(Bāyezīd dėdi benden o ẕāt mertebede ziyāde olur)

چیست نامش کفت نامش بو الحسن

Çīst nāmeş goft nāmeş *Ebū'l Ḥasen*

(Mürīdān su’āl ėtdiler o zātıñ ismi nedir? Bāyezīd dėdi anıñ nāmı Ebū'l-Ḥasendir)

حلیه اش وا کفت از کیسو ذقن

Ḥilye'eş u goft ezgīsū ẕaḳan

Bāyezıd Ebu'l Ḥasen ḥażretleriniñ ḥilyesinden, şemā’ilinden girü söyledi, anıñ gīsū, şaçlarından ve cenesinden [çenesinden] ya‘nī zülfünden, cemālinden dėdi.

قد او ورنك او وشكل او

Ḳadd-i ū vu reng-i ū vu şekl-i ū

(Anıñ ḳadd [ü] ḳāmetinden ve reng-i şeklinden onuñ dėdi)

يك بيك وا كفت از كيسو ورو

Yek beyek vā goft ezgīsū vu rū

(Bir bir girü dėdi, anıñ gīsūsundan ve yüzünden)

حليهای روح او را هم نمود

Ḥilyehā-yi rūḥ-i ūrā hem numūd

(O Ebū'l-Ḥasen ḥazretleriniñ rūḥ-ı ḳudsiyyeleri zīnetinden daḫı gösterdi)

از صفات واز طريق وجا وبود

Ezṣıfāt u eztarīḳ u cā vu būd

(Ṣıfāt ü ṭarīḳ ü manṣıbdan olur)

Ya‘nī min-ciheti'r-rūḥāniyye anıñ ṣıfāt ü ṭarīḳi ve manṣıbı kĭ olur anlardan daḫı mürīdlerine gösterdi, söyledi dėmekdir.

فرتوت شدن

Fertūt ṣoden

(Buñamış olmaḳ)

Ya‘nī seng-i kemāliyle iḫtiyār olub buñamaḳ ‘aḳlına iṭā’ getürmek dėmekdir.

در همان حيرت قديمی در افراط محبت يوسف

Derhemān ḥayret-i ḳadīmī derifrāṭ-i muḥabbet

Ya‘ḳūb ‘aleyhi's-selām'ıñ evlādları Ya‘ḳūb'a dėdiler kĭ

(O eski ḳadīm ḫayretdesiñiz, hemān Yūsuf'uñ muḥabbeti ifrāṭında)

وبسيائ ذكر او وتوقع ملاقات او

Ve bisyārī-i ẕikr-i ū ve tevaḳḳu‘-i mulāḳāt-i ū

(Yūsuf'uñ-

-zikriniñ çoḳluġı ya‘nī onuñ zikrini çoḳ ėdersiñiz ve anıñ mülāḳātına tevaḳḳu‘uñuz sebebiyledir)

Böyle ḥālātıñ sizde żuhūr dėdiler.

بعد از چهل سال یا هشتاد سال

Ba‘d ezçihil sāl yā heştād sāl

(Ḳırḳ sene veyā seksen sene ṣoñra)

Anıñ mülāḳātını tevaḳḳu‘uñuz dėdiler.

مکن بنامه سیاهی ملامت من مست

Mekon benāme-i siyāhī melāmet men mest

(Siyāh nāme ile ya‘nī günehkār deyu ben mesti melāmet eyleme ‘azīzim)

که آکهست که تقدیر بر سرش چه نوشت

Kĭ āgāhest kĭ taḳdīr bersereş çĭ nivişt

(Kim āgāhdır kĭ taḳdīr-i ezel anıñ başına ne yazmış?)

Kimse āgāh degildir.

مژده دهنده

Mujde dehende

(Müjde vėrici, vėrmeklik)

داشت در بیت حزن جامی جای

Dāşt derbeyt-i ḥazen Cāmī cāy

(Ḫüzn beytinde, ḫānesinde Cāmī ḥażretleri yer, maḥall ṭutdı)

آمرزش طلب برای ما از خدا

Āmirzeş ṭaleb berā-yi mā ezḪudā

Evlād-ı Ya‘ḳūb pederlerine dėdiler kĭ

(Maġfiret ṭaleb eyle bizim içün Cenāb-ı Ḫüdā'dan)

ṣaḥīfe (207)

Ḳāle'l-Ḫocendī

كرد شيرين دهن ما خبر يار عزيز

Kerd şīrīn dehen-i mā ḫaber-i yār-i ʻazīz

(Bizim aġzımızı ṭatlu eyledi yār-ı ʻazīziñ ḫaberi)

*īnek; işte maʿnāsına

كه ز مصرت دكر اينك شكرى مى آيد

Kĭ ziMıṣret diger īnek şekerī mī-āyed

(Kĭ Mıṣr'dan saña başḳa işte bir şeker, ḳand nebāt getürir)

dėmekdir.

صبا ز دوست پيامى بسوى ما آورد

Ṣabā zidūst peyāmī besūy-i mā āverd

(Ṣabā dostdan bir ḫaber bizim ṭarafımıza getürir)

بهمدمان كهن دوستى بجا آورد

Behemdemān-i köhn dūstī becā āverd

(Eski, ḳadīm hem-dem, arḳadaş bir dostı yerine maḥalline getürir)

براى چشم ضعيف رمد كرفته ما

Berā-yi çeşm-i żaʻīf-i remed-girifte-i mā

*remed; göz aġrısı

(Göz aġrısı ṭutmuş benim żaʻīf gözüm içün)

ز خاك مقدم محبوب توتيا آورد

Ziḫāk-i muḳdem-i maḥbūb tūtiyā āverd

(Maḥbūbuñ ayaġınıñ ṭopraḳından tūtiyā getürür)

يعنى ازين لشكر وتجمل عجب ميدارى ببالا نكر

Yaʻnī ezīn leşker u tecemmul ʻaceb mīdārī bebālā niger

(Yaʻnī bu ʻaskeri ve zīneti ʻaceb ṭutma, bālāya yuḳaruya naẓar eyle)

dėdi Cebrā'īl Yaʻḳūb'a.

جنود ملك از زمين تا فلك بتفرج آمده

Cenūd-i Melik ezzemīn tā felek beteferruc āmed

(Melik ʻaskeri yerden tā eflāke ḳadar teferrüc ü seyr ėtmege geldiler)

بشادئ تو مبتهج ومسرورند چنانچه درين مدت از اندوه تو محزون ورنجور بودند

Beşādī-i tu mubtehic u mesrūrend çunānçe derīn muddet ezendūh-i tu maḥzūn u rencūr būdend

(Seniñ şādīlik ile ibtihāc ü mesrūrlardan ol ḳadar kĭ bu müddetde seniñ ġuṣṣa [vü] ġammından maḥzūn ü rencūr idiler)

Yaʻnī bir zemān seniñ-

257

-ġamıñ ve kederiñ ile maḥzūn idiler, şimdi-de seniñ sürūrun ile mesrūr olduḳlarından seniñ içün tehyie olan alay-ı vālāyı seyr [ü] temāşā ėtmege gelmişlerdir dėdi.

راه نزديك وبماندم سخت دير

Rāh nezdīk u bemāndem saḫt dīr

(Yaʻḳūb dėdi yol yaḳındır, lâkin ben çetin geç ḳaldım)

Yaʻnī Kenʻān ile Mıṣr'ıñ arası az mesāfedir dėmekden kināye olur.

سير كشتم زين سوارى سير سير

Sīr geştem z'īn suvārī sīr sīr

(Ṭoḳ oldum bu süvārīlikden, ṭok ṭok)

Yaʻnī Yaʻḳūb ʻaleyhi's-selām kendü içün istiḳbāl ėden hey'et-i muʻaẓẓamayı ve alay-ı vālāyı görünce rākib oldığı ḥayvāndan indi ve bu beyti söyledi.

سر نكون خود را ز اشتر در فكند

Ser nigūn ḫodrā zieştor derfukend

(Yaʻḳūb kendüsüni baş aşaġı deveden düşdi)

Yaʻnī deveden zemīne nüzūl ėtdi.

كفت سوزندم ز غم تا چند چند

Goft sūzendem ziġam tā çend çend

(Dėdi yandım ġamdan tā niceye niceye)

چه جورها كه كشيدند بلبلان از دى

ببوى آنكه دكر نو بهار باز آيد

Çĭ cevrhā kĭ keşīdend bulbulān ezdem

Bebū-yi ān kĭ diger nevbehār bāz āmed

153. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

چه خوش حاليست روى دوست ديدن

Çĭ ḫoş ḥālīst rūy-i dūst dīden

(Ne ḫoş, güzel ḥāldir dostuñ yüzini görmek)

پس از عمرى بيك ديكر رسيدن

Pes ez‘ömrī beyek-diger resīden

(Bir zemāndan ṣoñra ya‘nī bir ‘ömr burada 40-80 sene ṣoñra yekdīgerine ulaşmak, yetişmek)

بكام دل زمانى آرميدن

Bekām-i dil zemānī āramīden

(Göñül murādı bir zemān ḳarār ü rāḥat ėtmek sebebiyle)

-ne ḫoş ve güzeldir dėmek olur.

بهم كفتن سخن وز هم شنيدن

Behem goften suḫan v'ez hem şenīden

(Birbirleriyle söylemek ve hem birbirleriniñ sözini işitmek)

-ne ḫoş, ne güzeldir ya‘nī ġıyāben olmayub ḥużūr böyle ḳonuşmaḳ ne ḫoşdur.

عروسى بود نوبت ما تمت

‘Arūsī buved nevbet-i mātemet

(Dügün, gelin olur seniñ ölümüñ nevbeti)

Ya‘nī ölüm nevbeti saña dügün, gelin gibi olur.

كرت نيك روزى بود خاتمت

Geret nīk rūzī buved ḫātemet

(Eger seniñ ḫāteminde seniñ günüñ eygü ola)

Ya‘nī ṣoñ nefesiñ seniñ eygü olur ise işte ölüm saña ‘arūs gibidir, insān zifāf gėcesi içün naṣıl dört göz ile muntaẓır olur ise işte mü’minler öyle olmaḳ gerekdir.

258

Ḳāle'l-Kāṣifī

پس در نزديك مصر موضعى بود از ان يوسف

Pes dernezdīk-i Mıṣr mevżi‘ ezān Yūsuf

(İmdi Mıṣr'ıñ yanında bir mevżi‘ ü maḥall idi-kĭ Yūsuf içün)

وقصر رفيع در آنجا ساخته بودند

Ve ḳaṣr-i refī‘ derāncā sāḫte būdend

(‘Ālī bir köşk orada düzmüş idiler)

Ya‘nī Yūsuf'a o mevżi‘de bir ‘ālī köşk yapılmış idi.

يوسف در آنجا نزول فرمود پس آن هنكام كه در آمد بر يوسف در ان منزل

Yūsuf derāncā nuzūl fermūd pes ān hengām kĭ derāmed berYūsuf derān menzil

(Yūsuf o maḥalle nüzūl buyurdı, imdi ol vaḳt-kĭ Yūsuf'uñ üzerine ol yerde, o maḥallde peder ü aḳrabā-yı ta‘alluḳātı geldiler)

dėmekdir.

جاى داد بسوى خود پدر و خانهٔ خود را كه بجاى مادرش بود

Cāy dād besūy-i ḫod peder u ḫāne-i ḫodrā kĭ becā-yi mādereş būd

(Kendü pederi ṭarafına yer, maḥall vėrdi, daḫı kendü ḫānesine kĭ vālidesi yerinde idi)

Ya‘nī aṣl vālidesi degildir, ḫālesi [halası] idi.

ودیکر باره برادران را در کنار کرفت

Ve diger bāre berāderān-rā derkenār girift

(Dīger kerrede birāderlerini yanında ṭutdı)

Ya‘nī Yūsuf anları-da yanına aldı,

خالته را پرسش فرمود وبرادر زاده کانرا نوازش کرد

Ḫālete-rā porsiş fermūd u berāderzāde k'ānrā nevāziş kerd

(Ḫālesiniñ ḥāl ü ḫāṭırı su’āl buyurdı ve birāderleriniñ çocuḳlarını oḳşudı [okşadı], nüvāziş [ü] iltifāt eyledi)

ṣaḥīfe(209)

هر کسی از همت والای خویش

سود برد در خور کالای خویش

Her kesī ezhimmet-i vālā-yi ḫᵛīş

Sūd bered derḫor-i kālā-yi ḫᵛīş

151. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.

وبروی در افتادند پدر وخاله وبرادران مرورا

Ve bervey deruftādend peder u ḫāle ve berāderān murūrā

(Peder ü ḫālesi Yūsuf'uñ üzerine düşdiler ve birāderleri daḫı Yūsuf'a düşdiler)

Ya‘nī ṣarıldılar, ḳabandılar dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

یوسف که آن حال مشاهده نمود اظهار مسرت وبهجت فرمود

Yūsuf kĭ ān ḥāl muşāhede numūd iẓhār-i meserret fermūd

(Yūsuf kĭ o ḥāli müşāhede ėtdi, iẓhār-ı meserret ü behcet gösterdi; buyurdı)

ای پدر من این سجده کردن شما را

Ey peder-i men īn secde kerden şumārā

(Ey benim pederim, siziñ bu secde eylemeklig[iñ]iz)

-benim rü'yāmıñ muḳteżāsıdır dėdi.

Ḳāle fī'l-Meṣnevī

این جهانرا که بصورت قائمست

Īn cihānrā kĭ beṣūret ḳā'imest

(Bu cihān içün kĭ ṣūretde ḳā'imdir)

کفت پیغمبر که حلم نائمست

Goft peyġamber kĭ ḥulm nā'imest

(Peyġamber 'aleyhi' s-selām buyurdı,-

259

-ḥulm nā'imdir)

Ya'ñī uyuyan kimesneniñ gördigi rü'yādır.

او کمان برده که این دم خفته ام

Ū kemān borde kĭ īn dem ḫofte'em

(Ol ḫufte meṣelā yine uyḳusı içre kemān iletmiş-kĭ ben bu dem yatmışım)

-ve ḫ^{v}āb görmüşüm

بی خبر زان کوست در خواب دوم

Bī-ḫaber z'ān kūset der ḫ^{v}āb-i dovvom

(Andan bī-ḫaber kĭ urur ikinci ḫ^{v}ābda)

Meŝnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 145

*Cābir radıyallâhü 'anh Ḥażretlerinden mervī olan hadīŝ-i şerīfe işāret buyururlar, 'an Cābir radıyallâhü 'anh: قال كنت مع النبى صلى الله عليه و سلم ذاتاه رجل ابيضى الوجه فقال يا رسول الله ما الدنيا قال عليه السلام حلم النائم فقال كم قال) (مابين الدنيا و الاخرة عليه الصلوة و السلام غمقة عليه فقال كم القرار فيها قال عليه السلام قدر المتخلف عن القافلة ثم ذهب الرجل فقال عليه السلام هذا جبرائيل اتاكم يزهدكم فى الدنيا و يرغيكم فى الاخرة

Ḳāle küntü ma' en-nebiyyi ṣalla'llâhu 'aleyhi ve sellem ẕātāhü recül^{ün} ebyeḍiyü'l-vechi feḳāle yā Resūlallahi mā ed-dünya Ḳāle 'aleyhi' s-selām ḥülmü'n-nā'imi feḳāle ḳāle (Kem mā beyne'd-dünyā ve'l āḫireti 'aleyhi' s-ṣalavatü ve's-sellem ġamḳet^{ün} 'aleyhi

Ya‘nī kendiye nisbet iki ḳat nevmdedir kĭ biri evvelā uyudıġı ve biri daḫı uyḳusı içre kendüyi uyur ve uyḳusı içre düş görür görmesidir.

Ḳāle fī'l-Meṣnevī

این جهان پر آفتاب ونور ماه

Īn cihān pur āfītāb u nūr-i māh

(Bu cihān āftāb ve nūr-ı māhtābla doludur)

او بهشت سر فرو برده بچاه

Ū bihişt ser furū borde beçāh

(Ammā ol bir kemān-ı nūr-ı āftāb ve māhtābla pür olan cihāna başını ḳomuş ve ḳuyu cānibine aşaġa iletmiş)

feḳāle kemü'l ḳarārü fīhā. Ḳāle ‘aleyhi' s-selām ḳaderi'l müteḫallifi ‘ani'l ḳāfileti. ṣümme ẕehebe'r-recülü feḳāle ‘aleyhi' s-selām haẕā Cebrā’īl atāküm yüzhidüküm fi'd-dünyā ve yürġiküm fi'l āḫireti

ṣaḥīfe (210) Meṩnevī cildi, Cild 3, ṣaḥīfe 414

Ya‘nī şol müdebbir ü bed-baḫt kĭ ‘ibādāt ü ṭā‘ātdan leẕẕet almayub nūrānī olan cihānı terk ḳılmış. Çāh-ı żulmānī gibi olan nefsāniyyeye menkūs olub baş aşaġa ḳılmış. Kendisi āftāb ü māhtābıñ nūrunı görmediginden ve başıñ çāh-ı żulmānīden çıḳarub naẓarı ‘ālem-i nūrāniyyete irgürmediginden dir

که اکر حقست پس کو روشنی

Kĭ eger ḥaḳḳest pes gū rūşenī

(Egerçĭ bu söz ḥaḳ ü ṣādıḳdır, pes rūşenālıḳ ḳanı)

Ya‘nī cihānıñ afitāb-ı ilâhī ve māhtāb-ı rabbānī ile memlū ise ḳanı żiyādır ve rūşenālıḳ eger bu ma‘ná ṣādıḳ olaydı ben-daḫı derk ü şühūd eylerdim dir.

سر ز چه بردار وبنکر ای دنی

Ser ziçeh berdār u benger ey denī

(Başını çāhdan yuḳaru ḳaldır ve gör ey denī)

Ya‘nī naẓarını ‘ālī eyle ve çāh-ı ẓulmānīden kendini berī vü ‘ārī eyle, tā ḥaḳīḳat-i ḥāli göresiñ ve enbiyā-yı ‘aleyhi's-selām ve evliyānıñ vāṣıl oldığına sen daḫı vāṣıl olasıñ.

جمله عالم شرق وغرب آن نور یافت

Cumle ʿālem şarḳ u ġarb ān nūr yāft

(Şarḳan u ġarban cümle ‘ālem ol nūrı buldı)

Ya‘nī ferāyiż ü nevāfiliñ netīcesi olan żiyāya vāṣıl oldı.

تا تو در چاهی نخواهد بر تو تافت

Tā tu derçāhī neḫᵛāhed bertu tāfet

(Mādāmkĭ sen çāh-ı ṭabī‘at içresiñ, seniñ üzerine ol nūr doġmaḳ-

260

-müyesser olmaz ‘azīzim)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

این که پیرانه سرم صحبت یوسف بنواخت

اجر صبریست که در کلبه احزان کردم

Īn kĭ pīrāne serem ṣoḥbet-i Yūsuf benāḫt

Ecr-i ṣabrīst kĭ derkulbe-i aḥzān kerdem

(Bu kĭ pīrlik vaḳti Yūsuf'uñ muṣāḥabeti baña müyesser oldı, şol ṣabrıñ ecridir kĭ külbe-i aḫzānda eyledim)

وبدرستی که نیکویی کرده است بمن آفرین کار من

Ve dorostī kĭ nikūyī kerde'est bemen āferīn-i kār-i men

(Doġrı vü ṣaḥīḥ kĭ ya‘nī sözüñ doġrısı budur kĭ baña eygülük eylemişdir, benim kārımı, işimi ḫalḳ ėden Cenāb-ı Ḥaḳ eylemişdir)

چون بیرون آورد مرا از زندان

Çun bīrūn āverd merā ezzindān

(Çünkĭ Cenāb-ı Ḥaḳ beni zindāndan ṭaşra getürdi)

O Rabbü'l-‘Ālemīn zindāndan çıḳardı dėdi

وآورد شما را

Ve āverd şumārā

(Ve sizi getürdi)

dėdi pederine. Bādiye'den Mışr'a dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

وآن موضعی بود از زمین فلسطین در زمین شام که یعقوب آنجا نشستی

Ve ān mevżi‘ būd ezzemīn-i Filisṭīn derzemīn-i Şām kĭ Ya‘ḳūb āncā nişestī

(Ve ol yer, mevżi‘ Ya‘ḳūb'uñ memleketi idi-kĭ Filisṭīn zemīninden ya‘nī Ken‘ān memleketinden Şām zemīnine ḳadar idi, o yerde Ya‘ḳūb oturırdı)

وآن نزدیك كنعان بود یوسف جهت شكر نعمت فرمود كه

Ve ān nezdīk-i Ken‘ān būd Yūsuf cihet-i şukr-i ni‘met fermūd kĭ

(Ve ol mevżi‘, mahall Ken‘ān'ıñ yanında idi. Yūsuf şükr-i ni‘met cihetinden buyurdı-kĭ)

حق سبحانه وتعالی مرا از زندان بتخت رسانید وشما را از بادیه نزدیك من آورد

Ḥaḳ Sübhānehū vu Te‘ālá merā ezzindān betaḫt resānīd u şumārā ezBādiye nezdīk-i men āverd

(Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālá beni zindāndan pādişāhlıḳ taḫtına ėrişdirdi ve sizi Bādiye'den benim yanıma getürdi dėdi)

تا با یكدیكر برنشینیم

Tā bāyekdiger bernişīnim

(Ḥattā yekdīgerimiz ile oturalım)

Ya‘nī birleşelim dėmekdir.

Fī'l-Meṣnevī

Yāḫud elyevm *Tīrbe* dėnilen ḳażā ve köy

Meṩnevī cildi, Cild 4, ṣaḥīfe 51

پند فعلی خلق را جذابتر

Pend-i fi‘lī ḫalḳ-rā ceẕẕābter

(Fi‘ile mensūb olan pend ü naṣīḥat ḫalḳı Ḥaḳ cānibine ziyāde cezb ėdicidir)

که رسد در کوش هربی جان و کر

Kĭ resed dergūş her bī-cān u ker

(Zīrā kĭ ol pend fi‘li her bī-gūşuñ ve her keriñ cānibine yetişür)

Ya‘nī sāmi‘iñ ve aṣammıñ cānibine ol vāṣıl olur ve anıñ nef‘ ü fā’idesi ‘umūm ifāde ḳılur ammā pend ḳavli böyle degildir zīrā anı ancaḳ gūşı olanlar istimā‘ ḳılur.

صد بار شد از عشق توام حال دکرکون

Ṣad bār şod ez‘aşḳ-i tu'em ḥāl-i digergūn

261

(Seniñ ‘aşḳından benim ḥālim yüz kerre digergūn oldı)

dėdi Ya‘ḳūb Yūsuf'a.

یکبار نکفتی فلان حال تو چون شد

Yekbār negoftī filān ḥāl-i tu çun şod

(Bir kerre dėmediñ-kĭ filān seniñ ḥāliñ nice oldı?)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

ṣaḥīfe(211)

زلیخا چون ز یوسف کام دل یافت

Zuleyḫā çun ziYūsuf kām-i dil yāft

(Zuleyḫā çünkĭ Yūsuf'dan göñlünüñ murādını buldı)

بوصل دائمش آرام دل یافت

Bevaṣl-i dā’imeş ārām dil yāft

(Yūsuf'uñ dā’im vuṣlatından göñli rāḥat ü ḥużūr buldı)

تمادی یافت ایام وصالش

Temādī yāft eyyām-i viṣāleş

(Anıñ viṣāli eyyāmı temam buldı)

در ان دولت ز چل بکذشت سالش

Derān devlet ziçil bugẕeşt sāleş

(O devletde ḳırḳ senesi geçdi)

Ya‘nī Züleyẖā ḳırḳ sene o Yūsuf ile mu‘ammer oldı, o devletde yaşadı.

پیاپی داد آن نخل برومند

Peyāpey dād ān naẖl berūmend

(Peyderpey o ẖurma aġacı ṯemere, meyve vėrdi)

Ya‘nī Züleyẖā'nıñ evlādları oldı.

بر فرزند بل فرزند فرزند

Berferzend bel ferzend-i ferzend

(Oġulları üzerine oġullarınıñ oġulları oldı)

مرادی در جهان در دل نبودش

Murādī dercihān derdil nebūdeş

(Bir murād cihānda onuñ göñlünde olmadı)

Ya‘nī hīçbir murādı ḳalmadı

که بر خوان امل حاصل نبودش

Kĭ berẖ^{v}ān emel ḥāṣıl nebūdeş

(Kĭ bir emel anıñ süfresi üzerine olmadı)

Ya‘nī cümle ārzū vü emelleri ḥāṣıl oldı dėmekdir.

Ḳale'l Kāşifī

یوسف پدر را بخواب دید که میکوید

Yūsuf pederrā beẖ^{v}āb dīd kĭ mīgūyed

(Yūsuf pederini uyḳuda gördi-kĭ pederi söyler)

ای یوسف بغایت مشاق لقای توام

Ey Yūsuf beġāyet muştāḳḳ liḳā-yi tu'em

Pederi dėdi:

(Ey Yūsuf, seniñ yüzine ġāyet ile ziyādesiyle müştāḳḳ oldum)

بشتاب تا سه روز دیکر نزد من آیی

Beşitāb tā se rūz-i diger nezd-i men āyī

(‘Acele dīger üç güne ḳadar benim yanıma gelesiñ)

یوسف از خواب در آمد وبرادرانرا طلبید ووصیتها کرد

Yūsuf ezḫ^{v}āb derāmed u berāderānrā ṭalebīd u vaṣiyyethā kerd

(Yūsuf uyḳudan geldi ya‘nī uyandı ve birāderlerini ṭaleb ve anlara vaṣiyetler eyledi)

ویهودا ولی عهد ساخته فرزندانرا برو سپرد

Ve Yehūdā velī‘ahd sāḫte ferzendānrā berū sipered

(Ḳardaşı Yehūdā'yı velī‘ahd düzdi, anı velī‘ahd eyledi ve oġullarını aña ışmarladı)

وبطریق مناجات کفت ای پروردکار من

Ve beṭarīḳ-i munācāt goft ey Perverdigār-i men

262

(Yūsuf münācāt ṭarīkiyle dėdi ey benim Perverdigār'ım)

وبیاموختی مرا از تعبیر خوابها

Ve beyāmūḫtī merā ezta‘bīr-i ḫ^{v}ābhā

(Ve baña ögretdiñ ta‘līm buyurdun uyḳularıñ ya‘nī rü’yālarıñ ta‘bīrini dėdi)

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (212)

تویی یار من ومتولی کار من

Tuyī yār-i men u mutevellī-i kār-i men

(Sensiñ benim yārim daḫı benim kārim mütevellīsi)

درین سرای ودران سرای

Derīn sarāy u derān sarāy

(Bu serāyda daḫı o serāyda)

Ya‘nī dünyāda ve Āḫiret'de dėmekdir.

Fī'l-Meṣnevī

Meṡnevī cildi, Cild 4/1, ṣaḥīfe 296/82

پس رجال از نقل عالم شادمان

Pes ricāl eznaḳl-i ‘ālem şādmān

(Pes imdi ricālü'llâh ‘ālemden naḳl eylemelerinden şādmāndırlar)

وز بقااش شادمان این کودکان

Ve'z beḳā'eş şādmān īn kūdekān

(Ve bu ‘ālemiñ beḳāsından ve bu dünyānıñ beḳāsından ḥażż almışlar)

Ve kemāl-ile leẕẕet bulmuşlardır.

همچنین باد أجل بر عارفان

Hemçunīn bād-i ecel ber‘ārifān

(Böylece ecel rūzgārı ‘ārifler üzerine)

نرم وخوش همچون نسیم یوسفان

Nerm u ḫoş hemçun nesīm-i Yūsuf

(Yumuşaḳ ve ḫoş ü lâṭīfdir, Yūsuf'larıñ nesīmi gibi)

Ya‘nī Yūsuf'larıñ rāyiha-i ṭayyibesini getüren bād-ı ṣabā gibi ‘āriflere ecel rūzgārı öyle lâṭīf ü ḫoş gelür dėmekdir.

آتش ابراهیم را دندان نزد

Āteş İbrāhīmrā dendān nezed

(Nemrūd'uñ āteşi Ḥażret-i İbrāhīm ‘aleyhi's-selām'a dişlerini urmadı)

Ya‘nī anı ışırmadı, yaḳmadı.

چون کزید حق بود چونش کزد

Çun gozīd-i Ḥaḳ buved çuneş gezed

(Çünkĭ İbrāhīm Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ maḳbūlı, iḫtiyārı oldı, naṣıl anı āteş ışırır?)

Elbette ışırmaz ve yaḳmaz ‘azīzim.

الهی ندارم طاقت هجران یوسف

İlâhī nedārem ṭāḳat hicrān-i Yūsuf

Yūsuf ‘aleyhi's-selām Āḫiret'e teşrīfleri ḫaberi Züleyḫā'ya ma‘lūm oldıġından Züleyḫā ṭarafından niyāzdır.

(Ey benim Allâh'ım, Yūsuf'uñ hicrānına ṭākatim yoḳdur)

ز تن کش جان من با جان یوسف

Ziten keş cān-i men bācān-i Yūsuf

(Benim cānımı tenden, vücūdumdan cek [çek] Yūsuf'uñ cānıyla berāber)

Ya‘nī ben-de Yūsuf ile berāber öleyim.

بقانون وفا نیکو نباشد

Beḳānūn-i vefā nīkū nebāṣed

(Vefā ḳānūnı ḥükmünce eygü olmaz)

که من باشم بدنیا او نباشد

Kĭ men bāşem bedunyā ū nebāşed

(Kĭ ben dünyāda olayım, o Yūsuf olmasun)

وکر با من نسازی همره او را

Ve ger bāmen nesāzī hemreh ūrā

(Eger Yūsuf'ı benimle hemreh düzerseñ)

Ya‘nī berāber ikimiziñ-

-rūḥunı ḳabż ėderseñ

مرا بيرون بر أول آنكه او را

Merā bīrūn ber evvel ānkī ūrā

(Beni ṭaşra ilet evvel, şoñra onı Yūsuf'ı)

Ya‘nī benim rūḥumı evvel ḳabż eyle, şoñra Yūsuf'uñ dėmekdir.

بديكر او ز يوسف بامدادان

Bediger-i ū ziYūsuf bāmdādān

(Dīger, başḳa o Züleyḫā Yūsuf'dan erken ṣabāḥ vaḳti)

كه شد دلها ز فيض صبح شادان

Kĭ şod dilhā zifeyż-i ṣubḥ şādān

(Kĭ Züleyḫā'nıñ göñli ṣubḥ feyżinden şād ü mesrūr oldı)

Veyāḫud Yūsuf feyż-i ṣubḥdan göñli şād ü mesrūr oldı.

ببر كرده لباس شهريارى

Beber kerde libās-i şehriyārī

(Yūsuf pādişāhlıḳ elbisesini giydi, iksā eyledi kĭ)

maḥall-i hükūmet ve taḫtgāhına gide.

برون آمد بآهنك سوارى

Birūn āmed beāheng-i suvārī

(Yūsuf ṭaşra geldi, ḥayvānına rākib olmaḳ ḳaṣdıyla)

چو پادر يك ركاب آورد جبريل

Çu pā deryek rekān āverd Cibrīl

(Çünkĭ ayaġını bir üzengiye getürdi)

Ya‘nī ayaġınıñ birisi[ni] üzengiye ḳoydı, ḥayvāna binmek içün; Ḥażret-i Cebrā’īl ‘aleyhi's-selām

بدو كفتا مكن زين بيش تعجيل

Bedū goftā mekon z'īn bīş ta‘cīl

(Oña, Yūsuf'a dėdi bunda ziyāde ta‘cīl eyleme)

Ya‘nī öbür ayaġını üzengiye ḳoyma,

أمان نبود ز چرخ عمر فرسای

Emān nebūd ziçerḫ-i ‘ömr-i fersāy

(Emān olmaz ‘ömr eskidici felekden dėdi)

که شاید در رکاب دیکرت پای

Kĭ şāyed derrekāb-i digeret pāy

(Kĭ şāyed seniñ dīger ayaġıñ üzengide olur)

عنان بکسل ز آمال أمانی

ʿİnān bogsil ziāmāl [u] emānī

(Emellerden, emāndan dizgini ḳaṭ‘ eyle, kes dėdi)

بکش پااز رکاب زندکانی

Bekeş pā ezrekāb-i zindegānī

(Dirilik, ḥayāt üzengisinden ayaġını cek [çek] dėdi)

چویوسف این بشارت کرد ازو کوش

Çun Yūsuf īn bişāret kerd ezū gūş

(Çünkĭ Yūsuf bu bişāreti Cibrīl'den istimā‘ eyledi)

ز شادی شد برو هستی فراموش

Zişādī şod berū hestī ferāmūş

(Yūsuf şādīliḳden Yūsuf'a varlıġı ferāmūş oldı)

Ya‘nī kemāl-i sürūrundan Yūsuf var olmasını unutdı, kendinden ferāmūş oldı dėmekdir. Evet, enbiyā-yı ‘iẓām ḥażerātı böyledir, anlar öyle tāc ü taḫt-ı şuverīde degildirler, ancaḳ olurlar ise de emr-i Rabbānī ve fermān-ı İlâhī muḳteżāsınca olurlar ‘azīzim.

ز شاهی دامن همت برافشاند

Zişāhī dāmen-i himmet berefşāned

(Pādişāhlıḳdan himmet etegini ṣaçdı)

Ya‘nī şāhlıġı terk ėtdi.

264

یکی از وارثان ملك بر خواند

Yekī ezvāriṣān Melik berḫ^{v}āned

(Vāriṣlerden birini ya‘nī Yūsuf evlādlarından birini otur[t]dı yerine, şāh eylemek içün çaġırdı)

بجای خود شه آن مرد کردش

Be cā-yi ḫod şeh ān merd kerdeş

(Kendü yerine o merdi şāh eyledi Yūsuf)

بخصلتها نیك اندرز کردش

Beḫaṣlethā nīk ender zigerdeş

(İgü ḫaṣletler içinde anı muḫtār eyledi)

دکر کفتا زلیخا را بخوانید

Diger goftā Zuleyḫārā beḫ^{v}ānīd

(Başḳa dėdi Züleyḫā'yı oḳuyuñuz ya‘nī çaġırıñız)

بمیعاد وداع من رسانید

Bemī‘ād-i vedā‘-i men resānīd

(Benim vedā‘ mī‘ādını ėriṣdiriñiz)

Ya‘nī benim mevtim yaḳīn oldıġını ḫaber vėriñiz dėdi.

بکفتند او ز دست غم زبونست

Begoftend ū zidest-i ġam zebūnest

(Yūsuf'a dėdiler kĭ o Züleyḫā ġam elinden zebūndur)

فتاده در میان خاك وخونست

Futāde dermiyān-i hāk u ḫūnest

(Ḳan ü ṭopraḳ ortasında düşmüşdür)

ندارد طاقت این باد جانش

Nedāred ṭāḳat īn bād cāneş

(Anıñ cānı bu rūzgāra ṭāḳat ṭutmaz)

Ya'nī bu cān rūzgārına anıñ ṭāḳati yoḳdur.

بحال خویش بکذار آنچنانش

Beḫāl-i ḫᵛīş bugẕār ānçunāneş

(Kendü ḥāline terk ėdiñ, bıraḳıñ o oldıġı ḥālde olsun)

dėdiler

بکف جبریل حاضر داشت سیبی

Bekef-i Cibrīl ḥāżır dāşt sībī

(Cebrā'īl 'aleyhi's-selām avcunda bir elmā ḥāżır ṭutdı)

که باغ خلد از آن میداشت زیبی

Kĭ bāġ-i Ḫuld ezān mīdāşt zībī

(Kĭ Cennet-i Ḫuld o elmādan zīnet ṭutardı)

چویوسف را بدست آن سیب بنهاد

Çu Yūsuf-rā bedest-i ān sīb benehād

(Çünkĭ Yūsuf'uñ eline o elmāyı ḳodı)

روان آن سیب را بویید وجان داد

Revān-i ān sīb-rā būyīd u cān dād

(O elmādan bir ḳoḳı koyladı, rūḥ ü cān vėrdi)

Ṣalavātüllâhi ve selāmihī ‘aleyhi.

چویوسف را از ان بو جان بر آمد

Çu Yūsuf-rā ezān bū cān berāmed

(Çünkĭ Yūsuf'uñ o ḳoḳısdan cānı yuḳaru geldi)

ز جان حاضران افغان بر آمد

Zicān-i ḥāżırān efġān berāmed

(Ḥużūrunda olanlarıñ cānı efġāna geldi)

-feryād ü fiġān ėtmege başladılar.

زلیخا کفت این سوز وفغان چیست

Zuleyḫā goft īn sūz u fiġān çīst

(Züleyḫā dėdi bu yanıḳ ve fiġān nedir?)

پر از غوغا زمین وآسمان چیست

Pur ezġavġā zemīn u āsmān çīst

(Ġavġādan yer ü āsmān ṭolı nedir)

-dėdi.

بدو کفتند کان شاه جوان بخت

Bedū goftend k'ān şāh-i cevāñ-baḫt

(Züleyḫā'ya dėdiler kĭ o şāh-i civān-baḫt)

بسوی تخته رو کرد از سر تخت

Besūy-i taḫte rū kerd ezser-i taḫt

265

(Taḫta ṭarafına yüz eyledi, taḫt başından)

Ya‘nī şāhlıḳ taḫtından taḫtaya kĭ tābūṭa yüzini döndürdi dėmekdir.

وداع کلبهٔ تنك جهان کرد

Vedā‘ kulbe-i teng-i cihān kerd

(Dünyānıñ dar ü ḍīḳ olan ḳıblesine vedā‘ eyledi)

وطن بر اوج كاخ لا مكان كرد

Vaṭan burūc-i kāḫ-i lāmekān kerd

(Lāmekān burcunuñ ḳaṣrı, köşküni vaṭanı eyledi)

ز هول اين سخن آن سرو چالاك

Zihavl-i īn suḫan ān serv-i çālāk

(Bu sözüñ şiddetinden o serv-i çālāk olan Züleyḫā)

سه روز افتاد همچون سايه بر خاك

Se rūz uftād hemçun sāye berḫāk

(Üç gün sāye gibi ṭoprāḳ üzerine düşdi)

Ya‘nī Züleyḫā üç gün kendüsünden bī-ḫaber [ü] bī-hūş ḳaldı.

چو چارم روز شد زان خواب بيدار

Çu çārom rūz şod z'ān ḫ^{v}āb bīdār

(Çünkĭ dördünci gün oldı, o uyḳudan uyandı)

Ya‘nī ‘aḳlı başına geldi.

سماع آن ز خود بردش دكر بار

Semā‘ ān ziḫod bordeş diger bāz

Onı işitdi ya‘nī vefāt-ı Yūsuf'ı yine istimā‘ eyledi, bir kerre daha kendüsünden gitdi, yine mest [ü] bī-hūş oldı.

سه بار اينسان سه روز از خود همی رفت

Se bār īnsān se rūz ezḫod hemī reft

(Üç kerre bunuñ gibi üç gün kendinden böylece gitdi)

Ya‘nī üç def‘a üçer gün kendine mālik olmadı.Kendüsüne gelürdi, yine Yūsuf'uñ vefātını istimā‘ ėderdi, tekrār bī-hūş, kendüsünden bī-ḫaber olurdı

بداغ سینه سوز خود همی رفت

Bedāġ-i sīne sūz ḫod hemī reft

(Kendü dāġ-ı sīnesini yaḳar, böyle gitdi)

چهارم بار چون آمد بخود باز

Çehārom bār çun āmed beḫod bāz

(Dördünci kerre çünkĭ girü kendüsüne geldi)

ز یوسف کرد اول پرسش آغاز

ZiYūsuf kerd evvel porsiş āġāz

(Ol Yūsuf'dan su'āl ibtidā eyledi)

جز این از وی خبر بازش ندادند

Coz īn ezvey ḫaber bāzeş nedādend

(Bundan ġayrı Yūsuf'dan girü Züleyḫā ḫaber bilmezdi)

Ya'nī Yūsuf'uñ vefātından ġayrı ḫaber bilmezdi ya'nī 'aḳlı fikri Yūsuf'uñ vefātı oldı, ġayrı bir şey' bilmedi

که همچون کنج در خاکش نهادند

Kĭ hemçun genc derḫākeş nehādend

(Kĭ ḫazīne gibi ṭopraḳda ḳodılar, gömdiler)

بیك جنبش ازین اندوه خانه

Beyek cunbiş ezīn endūhḫāne

(Züleyḫā bir ḫareketle bu ġuṣṣa-ḫāneden-)

266

برحلت کاه یوسف شد روانه-

Berıḥletgāh-i Yūsuf şod revāned

(Yūsuf'uñ rıḥletgāhına ya'nī ḳabr-i şerīfine revān, gidici oldı)

كهی فرقش همی بوسید وكه پای

Gehī fırḳeş hemī būsīd u geh pāy

(Gāh ḳabriñ baş ṭarafını ve gāh ayaḳ tarafını öper)

فغان میزد ز دل كای وای من وای

Fiġān mīzed zidil k'ey vāy men vāy

(Göñülden fiġān urur. Kĭ eyvāh baña, vay yazıḳ, ḥayf dėmek[dir])

فرو رفته تو همچون آب در خاك

Furū refte tu hemçun āb derḫāk

(Sen aşaġa gitmişsiñ ṣu gibi ḫāke, ṭopraḳa)

به بیرون مانده من چون خار وخاشاك

Be-bīrūn mānde men çun ḫār u ḫāşāk

(Ben ṭışaruda ḳalmışım dėmek ve çörçöp gibi idi)

چودرد وحسرتش از حد برون شد

Çu derd u ḥasreteş ezḥadd birūn şod

(Çünkĭ Züleyḫā'nıñ derd ü ḥasreti ḥadden ṭaşra oldı)

برسم خاك بوسی سر نكون شد

Beresm ḫāk būsī ser nigūn şod

(Ṭopraḳı öpdi, baş aşaġı oldı)

Ya‘nī düşdi ḫāk üzre.

بچشمان خود انكشتان در آورد

Beçeşmān-i ḫod enguştān derāverd

(Kendü iki gözine iki parmaġını getürdi)

دو نركس را ز نركسدان بر آورد

Dū nergis-rā zinergisdān berāverd

(İki nergis nergisdāndan yuḳaru getürdi)

Ya‘nī nergis gibi olan gözlerini çıḳardı dėmekdir ‘azīzim.

بخاك وى فكند از كاسۀ سر

Beḫāk-i vey fikend ezkāse-i ser

(Anıñ ṭopraḳına ya‘nī Yūsuf'uñ ṭopraḳına düşdi baş kāsesinden)

كه نركس كاشتن در خاك بهتر

Kĭ nergis kāşten derḫāk bihter

(Kĭ ṭopraḳa nergis ekmek ziyāde güzeldir)

dėdi.

بخاكش روى خون آلوده بنهاد

Beḫākeş rūy-i ḫūn-ālūde benehād

(Yūsuf'uñ ṭopraḳına ḳan bulaşıḳlu olan yüzi[ni] ḳodı)

بمسكينى زمين بوسيد وجان داد

Bemiskīnī zemīn būsīd u cān dād

(Miskinlik ile zemīn öpdi ve cān vėrdi)

Raḥmetüllâhi ‘aleyhā raḍıyallâhü ‘anh.

خوش آن عاشق كه در هجران چنان مرد

Ḫūş ān ‘āşıḳ kĭ derhicrān-i çunān-i merd

(Ol ‘āşıḳ ḫoşdur kĭ buncılayın merdiñ hicrānından)

بخلوتكاه جانان جان چنان برد

Beḫalvetgāh-i cānān cān çunān bered

(Cānānıñ ḫalvet-gāhına cān iletür)

نخست از غير جانان ديده بركند

Noḫost ezġayr-i cānān dīde berkoned

(Birinci, ibtidā cānāndan ġayrıdan gözini çıḳar)

Ya‘nī cānānıñ ġayrına naẓar ėtme.

وزان پس نقد جان بر خاكش افكند

Ve z'ān pes naḳd-i cān berḫākeş efkend

267

(Andan ṣoñra naḳd-i cānı anıñ ṭopraḳı üzerine bıraḳ)

هزاران فيض بر جان وتنش باد

Hezārān feyż bercān u teneş bād

(Nice biñ feyż ü tecellī-i Rabbānī anıñ cān ü teni üzerine olsun)

Āmīn.

بجانان ديدهٔ جان روشنش باد

Becānān dīde-i cān rūşeneş bād

(Cānān ile cān gözi añа rūşen olsun, āmīn)

حريفان حال او را چون بديدند

Ḥerīfān ḥāl-i ūrā çun bedīdend

(Ādemler çünkĭ onuñ ḥālini gördiler)

فغان ونالە بر كردون كشيدند

Fiġān u nāle bergerdūn keşīdend

(Fiġān ü nāle felek üzre çekdiler)

ز كرد فرقتش رخ پاك كردند

Zigird-i firḳateş ruḫ pāk kerdend

(Züleyḫā'nıñ firḳat tozundan yanaġı pāk eylediler)

Ya‘nī yüzlerini tozundan pāk eylediler.

بجنب يوسفش در خاك كردند

Becenāb-i Yūsuf derḫāk kerdend

(Züleyḫā'yı Yūsuf'uñ yanına ṭopraḳa vaz‘ eylediler)

شکاف سنك قبراندای کردند

Şekāf-i seng ḳabr endāy kerdend

(Yūsuf'uñ ḳabrini yarıḳ ṭaşıñ içine eylediler)

میان قعر نیلش جای کردند

Meyān-i ku‘r-i Nīleş cāy kerdend

(Aña Nīl'iñ derin ortasında maḥall, yer eylediler)

یکی شد غرق بحر آشنایی

Yekī şod ġarḳ-i baḥr-i āşināyī

(Birisi āşinālıḳ denizine ġarḳ oldı)

یکی لب تشنه در بر جدایی

Yekī leb teşne derber cudāyī

(Birisi dudaġı ṣusuz yerde, ḳarada ayrulıḳ ile ḳaldı)

Ya‘nī Yūsuf ‘aleyhi's-selām baḥrde, Züleyḫā vālidemiz zemīnde ḳaldı dėmekdir. Bunuñla berāber bunlarıñ min-ciheti'l-ma‘nevī rütbe vü ḳadr-i ‘ālīlerine işāret vardır.

به بین حیله که چرخ بی وفا کرد

Be-bīn ḥīle kĭ çerḫ-i bī-vefā kerd

(Gör ḥīleyi kĭ bī-vefā olan felek eyledi)

که بعد مرکش از یوسف جدا کرد

Kĭ ba‘d-i mergeş ezYūsuf cudā kerd

(Kĭ Züleyḫā öldükden ṣoñra Yūsuf'dan cüdā eyledi)

ṣaḥīfe (214)

Evet, ḳānūn-ı ‘aşḳ böyledir, illā raḳīb birbirinden cüdā ėdecekdir, buña hīç çāre yoḳdur.

نمی دانم که با ایشان چه کین داشت

Nemī-dānem kĭ bā-īşān çĭ kīn dāşt

(Bilmiyorum-kĭ anlar ile felek ne kīn ṭutdı)

که زیر خاکشان آسوده نکذاشت

Kĭ zir-i ḫākeşān āsūde negẕāşt

(Kĭ anları ṭopraḳ altında āsūde bıraḳmadı.)

کرت ملك جهان زیر نکین است

Geret mulk-i cihān zīr-i negīn'est

(Eger dünyānıñ mülki seniñ yüzüñüñ ḳaşı altındadır)

بآخر جای تو زیر زمین است

Beāḫir cā-yi tu zīr-i zemīn'est

268

(Āḫir, eñ ṣoñra seniñ yeriñ, maḥallin ṭopraḳ altındadır)

ʿAzīzim; hīç çāre yoḳdur.

Fī'l-Meṣnevī

Meṡnevī cildi, Cild 5, ṣaḥīfe 82

عاشقانرا شادمانی وغم اوست

ʿĀşıḳānrā şādmānī vu ġam Ūst

ṣaḥīfe (215)

(ʿĀşıḳlarıñ şādīligi ve ġammı ol Maḥbūb-ı Ḥaḳīḳī'dir)

دست مزد واجرت خدمت هم اوست

Dest-i mozd u ucret-i ḫidmet hem ūst

(ʿĀşıḳlarıñ dest-i müzdi ve ḫıdmetleriniñ ecri hem oldur)

Yaʿnī anlarıñ eli kirāsı ve ḫıdmetleriniñ ücreti hem ol Maʿşūḳ-ı Ḥaḳīḳī'dir ʿazīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

أسیر عشق شو کآزاد باشی

Esīr-i ‘aşḳ şev k'āzād bāşī

(‘Aşḳa esīr ol kĭ āzād olasıñ)

Neden? Dünyādan ve Āḫiret ‘amel ü efkārından.

غمش بر سینه نه تا شاد باشی

Ġameş bersīne neh tā şād bāşī

(O ‘aşḳıñ ġammını sīne üzerine ḳoy-kĭ şād [ü] ḫandān olasıñ)

Hīç böyle dersine, ‘aksine şey’ görmedim, ġammdan insān şād olur mı? Evet, ‘aşḳıñ ġuṣṣa vü ġammı ‘āşıḳları şād ü ḫandān ėder ‘āşıḳ olmadan-kĭ bilesiñ bu sözleri ‘azīzim.

نی عشقت دهد کرمی وهستی

Nī ‘aşḳet dehed germī vu hestī

Benim dėdigim ‘aşḳ ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳīdir, ‘aşk-ı mecāzī degildir.

(Ya‘nī nī, degil seniñ ‘aşḳıñ-kĭ ṣıcaḳlıḳ ve varlıḳ vėrir)

Ya‘nī ‘aşḳ-ı mecāzī ḥarāret ve varlıḳ, maġrūriyyet-i vücūd vėrir.

دکر افسردکی وخود پرستی

Diger efsurdegī vu ḫod perestī

(Dīger kerre de donmaḳlıḳ, bürūdet ve kendüsüne ṭapmaḳ)

Ya‘nī kendüsüni görmek böyle degildir, bunlar ‘aşḳ-ı mecāzī aḥvālidir, lâkin ‘aşḳ-ı ḥaḳīḳī aḥvāli başḳadır ‘azīzim.

Ḳāle fī'l-Meṣnevī

(Meṩnevī cildi, Cild 4, ṣaḥīfe 399)

Ya‘nī o Ṣāḥ-ı Rüsül ve ḥādī-i ‘adl-i sübül Ḥażretleri böyle buyurdı-kĭ : “Bu deryā-yı küllde sefīne benim kĭ ṭālib-i Haḳ olanları dalālete àark olmaḳdan müncī olurum ve maḳsūdlarına vāṣıl ḳılurum, yāḫud bu deryā-yı küllde geştī şol bir kimsedir kĭ o benim bāṭınımıñ envārında ve müşāhedātında benim maḳāmımda rāst ü dürüst ḫalīfe oldı ya‘nī bana vāris ü ṭābī‘ olub benim gibi ‘alā-baṣīreti Ḥażret-i müsemmāllâha da‘vet ḳıldı; nitekim bu āyet-i kerīme bu ma‘nāyı muvażżıh ve müfassih oldı. ḳāle'l-lâhü Te‘ālá:

قل هذه سبیلی ادعو الی الله علی بصیرة انا و من اتبعنی و سبحان الله و ما انا من المشرکین

این چنین فرمود آن شاه رسل

Īn çunīn fermūd ān Şāh-i Rusul

(Nitekim ol Şāh-ı Rüsül böyle buyurdı-kĭ)

که منم کشتی درین دریای کل

Kĭ menem keştī derīn deryā-yi kull

(Bu deryā-yı küllde sefīne benim)

یا کسی کو در بصیرتهای من

Yā kesī k'ū derbaṣīrethā-yi men

(Yā şol bir kimsedir kĭ o benim baṣīretlerimde)

شد خلیفه راستی بر جای من

Şod ḫalīfe-i rāstī bercā-yi men

(Benim yerimde bir rāst ḫalīfe ola)

کشتی نوحیم در دریا که تا

Keştī-i Nūḥīm derderyā kĭ tā

(Biz Nūḥ'uñ sefīnesi gibiyiz deryā-yı ma'nevīden, tā kĭ)

رو نکردانی ز کشتی ای فتا

Rū negerdānī zikeştī ey fetā

(Sen sefīneden yüz döndürmeyesiñ ey fetā)

همچو کنعان سوی هر کوهی مرو

Hemçu Ken'ān sūy-i her kūhī me-rev

269

(Haẓret-i Nūḥ 'aleyhi's-selām'ıñ oġlı Ken'ān gibi her bir ṭaġ ṭarafına gitme)

رهرو راه طریقت این بود

Ḳul hāẕihī sebīlī ed'ū ilāllâhi alá baṣīratin ene ve meni'ttebe'anī ve sübḥānallâhi ve mā-ene mine'l-müşrikīne.

[Ḳurān-ı Kerīm, 12/108: "De ki: "Bu, benim yolumdur. Bir basiret üzre Allah'a da'vet ederim; ben ve bana uyanlar da. Ve Allah'ı tenzih ederim [Allah Yüce'dir], ben müşriklerden degilim." manasınadır.]

Kemā Ḳāle 'Aleyhi's-selām: مثلی و مثل علماء امتی کسفینة نوح فمن تمسك بها نجا و من تخلف عنها غرق

Miŝlī ve miŝlü 'ulemā'i ümmetī ke-sefīneti Nūhi; femen temesseke-bihā necā ve men teḫallefe 'anhā ġaraḳa ya'nī biz Nūh'uñ keştīsi gibiyiz, deryā-yı ma'nevīden tā kĭ sen geştīden yüz döndürmeyesiñ. Ey fetā, Ḥażret-i Nūh 'aleyhi's-selām'ıñ oġlı Ken'ān gibi her bir ṭaġ ṭarafına gitme ya'nī Ḥażret-i Nebī

Rehrev-i rāh-i ṭarīḳat īn buved

(Tarīḳat-ı ʻaliyye sālikleriñ yolı bu olur)

کاو باحکام شریعت میرود

Ḳ'ū beāḥkām-i şerīʻat mīreved

(Kĭ o sālik aḥkām-ı şerīʻatle gider, sülūk ėder)

Ḳāle'l-Kāşifī

ودر باب سجاح کاهنه که دعوئ نبوت می کرده

Ve derbāb-i Seccāḥ kāhine kĭ daʻvā-i nubuvvet mī-kerde

(Seccāc ismiyle bir kāhine ḫatun-kĭ nübüvvet daʻvāsı ėder imiş, anıñ ḥaḳḳında anıñ bābında, faşlında)

کفته اند

Gofte'end

(Söylemişlerdir)

أضحت نبيتنا أنثى نطيف بها

Eḍḥat nebiyyetünā ünŝá neṭīfu bihā

Bizim nübüvvetimiz yaʻnī bizim nebīmiz olan nebī ṣabāḥladı, ṣabāḥa dāḫil oldı, ḳadın olaraḳ biz anı ṭavāf ėderiz. Ṭavāfdan murād cimāʻ ėderiz dėmekdir.

ولم تزل أنبياء الله ذكرانا

Ve lem tezel enbiyā' ullâhi ẕükrānā[123]

Ḥāl bu ḥāl-kĭ Allâh'ıñ nebīleri zā'il olmadı erkek olaraḳ dėmekdir.

-ṣalla'llâhu aleyhi ve sellem ve anıñ vārisi olan her velī-vaṣfı kendi fikr ü ʻaḳlından iʻtimād eyleyen Kenʻān sīretlere böyle dėr kĭ, "Biz bu deryā-yı maʻnevīden Ḥażret-i Nūh ʻaleyhi's-selām sefīnesi gibiyiz, tā kim ey ʻaḳl ü fikrde fetā olan kimse bizden iʻrāz eyleyesiñ, Kenʻān gibi her bir ṭaà cānibine gitme ve fikr ü ʻaḳlıñ-Kūhlarına iʻtimād ü ilticā ėtme. Ḥażret-i Ḳur'ān-ı ʻAzīm'den bir maʻsūm ü maḥfūẓ yoḳdur, illā Allâhü Teʻālá'nıñ raḥmet eyledigi veyāḫud bir ʻāsım ü ḥāfıẓ yoḳdur, illā şol kimse kĭ Haḳ Teʻālá aña raḥmet eyledi ve dėdi-kĭ Kelāmı işit ve añla, tā Kenʻān gibi müfrikler zümresinden olmayasıñ

şaḥīfe (216)

[123] "Bizim peygamberlerimiz rüyalarımızda gördüğümüz kadınlar oldu. Allah'ın peygamberleri ise erkekler oldu." Bk. Mathar b. Tâhir el-Makdisî, el-büd'ü ve-t'Târîh, "Zikru'l-Futûhi fî Eyyâmi Ebî Bekir", V, 165

Ve fī'l-Meṣnevī

Meŝnevī cildi, Cild 3, ṣaḥīfe 52

ده مرو ده مر درا احمق کند

Dih merev dih merdrā eḥmaḳ koned

Ṣaḳın ey ḫ^{v}āce-i ʿaḳl ü cān terk-i ḫazm ėtme ve-

(Kūy cānibine gitme zīrā kūy merdi aḥmaḳ eyler)

عقل را بی نور وبی رونق کند

ʿAḳl-rā bī-nūr u bī-revnaḳ koned

(Ve ʿaḳl ü fehmi bī-nūr ü bī-revnaḳ eyler)

قول پیغمبر شنو ای مجتبی

Ḳavl-i Peyġamber şinev ey muctebī

(Ḥażret-i Peyġamber ʿaleyhi's-selām'ıñ ḳavl-i şerīfìni gūş ėt ey bergüzīde)

-Ol ḥażret buyurdı-kĭ

کور عقل آمد وطن در روستا

Kūr-i ʿaḳl āmed vaṭan derrūstā

(ʿAḳlıñ ḳabri geldi rūstāda ve ḳurāda vaṭan ṭutmaḳ ve sākin olmaḳ)

هر که در رستا بود روزی وشام

Her kĭ derrustā buved rūzī vu şām

(Her şol kimse kĭ rūstāda yaʿnī ḳaryede bir gün ve bir gėce sākin ola)

تا بماهی عقل او نبود تمام

Tā bemāhī ʿaḳl-i ū nebūd temām

(Anıñ ʿaḳlı bir māha dek temām olmaz)

Cāhil olur, ʿilm ü maʿrifetle ḥayāt bulmaz.

Ḳāle'n-Nebiyyü ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem:

الطوتن فی القری قبر للنهی

"*Eṭ-ṭavattunü fī'l-kurá ḳabrü li-nehy*i" ve Ḳāle ʿAleyhi's-selām:

ایضا ساکن الکفور کساکن القبور

"*Eyżan sākinü'l-kefūr kesākini'l-ḳubūr ve ʿan Sevbān radıyallâhü ʿanh:*

Ḳāle Ṣalla'llâhu ʿAleyhi ve Sellem:

لاتسکن الکفور فان ساکن الکفور کساکن القبور

"*Lā teskenü'l-kefūri fe-inne sākinü'l-kefūri ke-sākini'l-ḳubūr*"

Revāhü Ebū Naʿīm ve'l-Beyhakī: Ḳāle İbnü'l-Esīr fī'n-Nihāyeti

و اهل الکفور عند اهل المدن کالاموات عنه

الاحیاء مکانهم فی القبور

تا بماهی احمقی با او بود

Tā bemāhī eḥmaḳī bāū buved

(Ya‘nī bir aya dek aḥmaḳlıḳ anıñla olur)

Aḥmaḳ bir şey’i mevżi‘nden ġayrı mevżi‘e vaż‘ eyleyeñ kimseye dėrler, anıñ ḳabāḥatine ‘ilmi var iken bile. Ya‘nī kötü oldığı bildigi ḥālde dėmekdir.

از حشیش ده جز اینها چه درود

Ezḥaşīş-i dih coz īnhā çĭ dorūd

(Kūyuñ ḥaşīşinden ve yabān otundan, bunlardan ġayrı)

Ya‘nī aḥmaḳlıḳ ve nādānlıḳlardan ġayrı ne biçer ve cehālet-

270

-ve ġafletinden mā‘adā ne yer ne içer dėmekdir.

وانکه ماهی باشد اندر روستا

Ve ān kĭ māhī bāşed an derrūstā

(Ve ol kimse kĭ bir ay ḳurāda ola ve iḳāmet ḳıla)

روزکاری باشدش جهل وعمی

Rūzgārī bāşedeş cehl u ‘amā

(Bir niçe rūzgār anıñ içün cehl ü ‘amā olur)

ve niçe zamān nādān ü aḥmaḳ ḳalur.

ده چه باشد شیخ واصل ناشده

Dih çĭ bāşed şeyḫ-i vāṣıl nāşode

(Kūy ne ola, ‘ani’t-taḥḳīḳ dėr iseñ vāṣlı olmamış şeyḫdir kĭ)

دست در تقلید در حجت زده

“*Ve ehlü'l-kefūri ‘inde ehli'l-medeni ke'l-emvāti ‘anhi'l-ahyā’i mekānihim fī'l-ḳubūr*”

بعثت بجوامع الکلم

Bu‘istü bi-cevāmi‘i'l-kelemi fehvāsınca ehādīs-i Resūl ‘Aleyhi's-selām daḫı ẓāhir[en] ve bāṭın[en] niçe ma‘nāye delālet eyler. Bu eḥādīŝ-i meẕkūre kĭ bu ma‘nā-yı ẓāhiriñ mūris-i ḥamāḳat ü cehālet olması ve anda sākin olanlarıñ ve tavaṭṭuna teveccüh ḳılanlarıñ ‘aḳlına halel gelmesini müş‘ir olur ve ma‘nā-yı bātını bī-‘ilm ü bī-‘irfān olan ehl-i taḳlīdi şeyḫ ittiḫāẕ ėdüb iḳtidā ḳılan kimseleriñ cāhil ü ġāfil ḳalmasını ta‘līm ḳılur.

Dest dertaḳlīd derḥuccet zede

(Elini taḳlīde ve ḥüccetlere urmuşdur)

Ya‘nī ḥaḳīḳate vāṣıl olammış ve ma‘ārif-i İlâhiyye ve ‘ilm-i dīniyyeyi ḥaḳḳu'l-yaḳīn üzre müşāhede ḳılmamış müteşeyyiḫdir kĭ selefiñ ḳavlini bilā-taḥaḳḳuḳ gerden cānibine ḳullāda ḳılmış ve kelimāt-ı enbiyā vü evliyāyı kendi ḥālini iṯbāt içün ḥücec ü berāhīn itttiḫāẕ ėdüb elini anlara urmuş ve taḳlīd maḳāmında ṭurmuş kimsedir kĭ her kim bu güne küfūra meyl itse ve ṭarīḳine gitse ehl-i ḳubūr gibi mürde vü efsürde olur ve ḥācet-i ḳalbiyyeden bī-naṣīb ḳalur.

پیش شهر عقل کلی این حواس

Pīş-i şehr-i ‘aḳl-i kullī īn ḥavās

‘Aḳl-ı külle mensūb olan şehriñ öñünde ve ḳatında bu ḥavāss-ı ẓāhireye muḳayyed olan muḳallidler

چون خران چشم بسته در خراس

Çun ḫarān-i çeşm-beste derḫarās

(Eşek degirmeninde gözi baġlu eşekler gibidir)

Nitekim gözi baġlu olan degirmen eşegi ṣabāḥdan aḫşama dek yürür ve kendüyi gözi baġlalığından ḳaṭ‘-ı menāzil ü merāḥil eyledi ṣanur; ḥālbukĭ merkezinden öte gitmemiş ve bir āḫer mertebeyi seyr ü temāşā ėtmemişdir.

آیا سیر نمی کنند کافران در زمین شام ویمن

Āyā seyr nemī-konend kāfirān derzemīn-i Şām u Yemen

(‘Acebā kāfirler Şām ü Yemen zemīnine seyr ėtmezler mi ya‘nī gitmezler mi?)

وبر دیار عاد وثمود نمیکذرند یعنی باید که بکذرند

Ve berdiyār-i ‘Ād u Ṯemūd nemīgoẕerend ya‘nī bāyed kĭ bugẕerend

(Daḫı ‘Ād ü Ṯemūd diyārına geçmezler mi ya‘nī gerek kĭ oralardan geçeler, gideler)

پس به بینند بنظر عبرت چه کونه بود

Pes bebīnend benaẓar-i ‘ibret çĭ gūne būd

(Pes ‘ibret naẓarıyla görürler kĭ ne gūnā olur-)

-müşrikleriñ ḥāli ve şānı dėmekdir.

وهر آیینه سرای آخرت یعنی بهشت ونعمت او

Ve her āyine sarāy-i āḫiret ya‘nī bihişt u ni‘met-i ū

(Elbette āḫiret-

271

-serāyı ya‘nī Cennet ve Cennet'iñ ni‘meti)

بهتر است از لذات فانیهٔ دنیا

Bihter'est ezleẕẕāt-i fāniyye-i dunyā

(Ziyāde eygüdür fānī olan dünyānıñ leẕẕetlerinden)

چه نسبت چاه سفلی را بنزهتکاه روحانی

Çĭ nisbet çāh-i suflī-rā benuzhetgāh-i rūḥānī

(Ne nisbet aşaġıda, süflīde olan ḳuyuya? Ya‘nī nisbeti yoḳdur, nisbet ḳabūl ėtmez rūhānī vü ‘ulvī olan nüzhetgāha)

چه ماند کلخن تیره بکاشنهای سلطانی

Çĭ māned kulḫan-i tīre bekāşenhā-yi sulṭānī

(Ne beñzer ya‘nī beñzemez, ḳaranlıḳ muẓlim olan külhān ya‘nī ḥammām külhanı, pādişāhıñ ḫāṣṣ baġçesine?)

Aṣlā nisbet ḳabūl ėtmez.

Ḳāle'l-Kāşifī

سلمی از جعفر صادق نقل میکند که

Sulemī ezCa‘fer-i ṣādıḳ naḳl mīkoned kĭ

(İmām Sülemī ḥażretleri Ca‘fer-i ṣādıḳ raḍıyallâhü ‘anh ḥażretlerinden naḳl ėder kĭ)

مراد از اولی الالباب ارباب اسرارست

Murād ezūliyyu'l elbāb erbāb-i esrārest

Āyet-i kerīmede olan *ūliyyü'l-elbāb* dan murād esrār-ı İlâhī erbāblarıdır. Ya‘nī esrār-ı İlâhiyye'ye maẓhar olan ẕevāt-ı kirām ḥażerātıdır.

پس اعتبار ازین قصها ارباب اسرار باشد

Pes i‘tibār ezīn ḳıṣṣahā erbāb-i esrār bāşed

(İmdi bu ḳıṣṣalardan i‘tibār-ı ‘ibret almaḳ erbāb-ı esrāra olur)

وحقائق الكلام در آیینه دل بی غل ایشان روی نماید

Ve ḥaḳā’ıḳu'l-kelām derāyine-i dil bī-ġıll-i īşan rūy numāyed

(Ve kelāmıñ ḥaḳāyıḳı anlarıñ bī-ġıll ü ġīş olan göñül āyinesinde yüz gösterir)

ولی در یابد اسرار معانی

Velī deryābed esrār-i ma‘ná

(Lâkin bulmaḳ gerekdir esrār-ı ma‘náyı)

Ya‘nī ma‘nālarıñ esrārını bulmaḳ gerekdir ‘azīzim.

كه روشن شد بنور جاودانی

Kĭ rūşen şod benūr-i cāvidānī

(Kĭ rūşen, żiyālu āşikāre olur ebedī, ḳadīm olan nūr ile me‘ānī-i esrār)

-ve ḥaḳāyıḳ-ı kelām sulṭānım.

Ḳāle'l-Kāşifī

الف آلای اوست

Elif ālā-yi Ūst

((المر) de elif Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ni‘metine işāretdir)

ṣaḥīfe (218)

ولام لطف بی منتهای او

Ve lām luṭf-i bī-muntehā-yi Ū

(Lām'ı o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ nihāyetsiz olan lutfuna işāretdir)

ومیم ملك بی زوال

Ve mim mulk-i bī-zevāl

(Mīm Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ zevālsiz olan mülküne işāretdir)

Bu dünyā ve āḫiret mülki dėmek degildir, ẕāt-ı ülūhiyyete maḫṣūṣ mülk-i ḳadīmdir.

وراء رأفت بر كمال

Ve ra’ re’fet-i berkemāl

(Rā’ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ merḥamet-i İlâhiyye'siniñ kemāl üzerine oldıġına işāretdir)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

272

هیچ سودی نكند تربیت ناقابل

Hīç sūdī nekoned terbiyet-i nāḳābil

(Ḳābiliyyetsiz olan ādemiñ terbiyesinde hīçbir fā’ide olmaz)

كر چه برتر نهی از خلق جهان مقدارش

Gerçĭ berter nehī ezḫalḳ-i cihān miḳdāreş

(Egerçi o ḳābiliyyetsiz ādem üzerine ziyāde ḳoyasıñ cihānıñ maḫlūḳundan, anıñ miḳdārını)

Ya‘nī o ādemi cümle maḫlūḳdan ziyāde ḳıymet ve nāzlu ṭutasıñ ve ḥaḳḳında ziyāde ḥürmet ü ri‘āyet ėdesiñ, fā’ide vėrmez.

سبز وخرم نشود از نم باران هركز

Sebz u ḫorrem neşeved eznem-i bārān hergiz

(Yeşil ve ḫoş-ḥāl olmaz yaġmuruñ neminden, damlamasından, yaġmasından aşlā)

خار خشکی که نشانی بسر دیوارش

Ḫār-i ḫoşkī kĭ nişānī beser dīvāreş

(Ḳurı diken kĭ anı dīvārıñ başına dikersiñ)

Ya‘nī dīvāra dikdigiñ ḳurı diken yaġmurdan yeşil ve ḫoş-ḥāl, şād [ü] ḫurrem olur mı? Olmaz.

آسمان وزمین بعدل بپاست

Āsmān u zemīn be‘adl bepāst

(Gök yer, arżı ‘adālet ile ḳā’imdir, ayaḳdadır)

شد ز شاهان بغیر عدل نخاست

Şod zişāhān-i beġayr-i ‘adl niḫāst

(‘Adāletsiz olan şāhlardan baḳır oldı)

Ya‘nī baḳırdan ḥāṣılāt bitmedigi gibi ‘adāletsiz olan pādişāhlardan yer gök baḳır olur, ne yaġmur inzāl olur ve ne de zemīnde ḥāṣılāt olur, olmaz.

کر نباشد ستون خیمه بجای

Ger nebāşed sutūn-i ḫeyme becāy

(Eger çadırıñ diregi yerinde olmaya)

Ya‘nī direksiz çadır dėmekdir.

کی بود خیمه بی ستون بر پای

Key buved ḫeyme bī-sutūn berpāy

(Ḳaçan çadır direksiz ayaḳ üzre olur, ḳā’im olur?)

Olmaz.

راست بیستادن

Rāst bīstāden

(Doġrı durmaḳ müstaḳīm olmaḳ)

شاید که شما بدیدار پروردکار خود

Şāyed kĭ şumā bedīdār-i Perverdigār-i ḫod

(Şāyed kĭ sizi Cenāb-ı Ḥaḳ kendü cemāliyle, dīdārıyla)

یعنی بدیدن جزا که خواهد داد در قیامت

Ya‘nī bedīden cezā kĭ ḫ^{v}āhed dād derḲıyāmet

(Ya‘nī Ḳıyāmet Günü'nde vėrmek, iḥsān ėtmek ister cezā size)

-liḳāsıyla dėmekdir.

بی کمان کردید ودانید که هر که قادرست بر آفریدن این اشیا

Bī-gumān kerdīd u dānīd kĭ her kĭ ḳādirest berāferīden īn eşyā

(Şekksiz eyler ve biliñiz kĭ her kim-kĭ bu eşyāyı ḫalḳ ü īcād ėtmege ḳādirdir)

قدرت دارد بر إعادة وأحیا

ṣaḥīfe (219)

Ḳudret dāred beri‘āde vu iḥyā

(Ḳudret ṭutar i‘āde vü iḥyā ėtmege ‘azīzim)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

سیر آب کن ز بحر یقین جان تشنه را

Seyr-i āb kon zibaḥr-i yaḳīn cān-i teşne-rā

273

(Ṭavḳ ile yaḳīn deñizinden ṣusuz olan cānını ya‘nī ‘ilme'l-yaḳīn deryāsından cānını ṣuvar, ṭusuz [susuz] ḳalmasun)

زین پیش خشك لب منشین بر سر آب ریب

Z'īn pīş ḫoşk-i leb menişīn berserāb reyb

(Bundan muḳaddem ḳurı dudaḳ oturtma, şekk ü şübhe serāyında, serāb uzaḳdan ṣu gibi görinür)

Yanına gitdikde bir şey’ yoḳdur ya‘nī şekk ü şübheyi serāba teşbīh ėdüb böyle evhām [ü] ḫayālāt şekk ü şübhesinde dudaġı ṣusuzluḳdan ḳurumuş oturmuş oldı. Böyle ėdeñ şimdi ‘ilme'l-yaḳīn baḥrinden ṣuvar ‘azīzim.

اوست آن قادر مطلق که

Ūst ān Ḳādir-i Muṭlaḳ kĭ

(O Cenāb-ı Ḥaḳ'dır Ḳādir-i Muṭlaḳ kĭ)

Yerleri böyle töşedi dėmekdir.

Ve fī'l-Meşnevī

رفت ذو القرنین سوی کوه قاف

Reft ẕulḳarneyn sūy-i Kūh-i Ḳaf

(Ẕūlkarneyn Ḳāf Ṭaġı ṭarafına, cānibine gitdi)

دید او را کز زمرد بود صاف

Dīd ūrā k'ez zumurrud būd ṣāf

(O Ḳāf Ṭaġı'nı gördi, ṣāf zümrüddendir)

کرد عالم حلقه کشته او محیط

Kerd ‘ālem ḥalḳa geşte ū muḥīṭ

(O Ḳāf Ṭaġı ‘ālemiñ eṭrāfını ḥalḳa eylemiş ve iḥāṭa ḳılmış)

Ya‘nī ‘ālemi ḥalḳa gibi iḥāṭa eylemiş.

ماند حیران اندر آن خلق بسیط

Māned ḥayrān ender ān ḫalḳ-i basīṭ

(Zūlḳarneyn ḥayrānda ḳaldı düz, basīṭ ḫalḳ ü īcād içinde)

کفت تو کوهی دکرها چیستند

Goft tu kūhī digerhā çīstend

ṣaḥīfe (220)

Meşnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 439

*Zūlkarneyn'den murād bunda *İskender-i Rūmī*'dir ve ol pādişāh-ı a‘zam idi-kĭ Maġrib ü Maşrıḳ'ı ve mābeyninde olan memāliki Ḥaḳ Te‘ālá ana müstemirr eylemişdi ve ana Zūlkarneyn dėnilmesi şarḳ ü ġarb'a mālik oldıġından ötüridir dėmişler veyāḫod anıñ zamānında iki ḳarnıñ ḫalḳı mürūr ėdüb ol iki ḳarn ṣāḥibi oldıġı içün ana Zūlkarneyn dėmişler yāhūd anıñ tācında iki ṣāḫ var idi, anıñ içün Zūlkarneyn dėdiler veyāhūd iki cāninde iki gīsūsı oldıgı-çün ana Zūlkarneyn dėmişler veyāhūd ‘ilm-i ẓāhir ü ‘ilm-i bāṭın ṣāḥibi

(Zūlḳarneyn dėdi sen ṭaġsıñ, digerleri nedir?)

كه به پيش عظم تو باز ايستند

Kĭ bepīş-i ʻaẓm-i tu bāz īstend

(Kĭ seniñ ʻaẓm ü ḳadriñ öñünde dirilirler [dikilirler] durırlar?)

Dikinmek ṭurmaḳ.

Yaʻnī naṣıl anlar seniñ ḳudret ü ʻaẓmiñ öñünde dikenürler, ṭururlar dėmekdir.

كفت ركهای من اند آن كوهها

Goft reghā-yi men'end ān kūhhā

(Ḳāf Ṭaġı dėdi benim damarlarım o ṭaġlara)

مثل من نبود در حسن وبها

Miṯl-i men nebūd derḥusn u bahā

(Benim gibi olmaz ḥüsn ü bahāda)

من بهر شهری ركی دارم نهان

Men beher şehrī regī dārem nihān

(Ben her bir memleket ü şehr içün gizlü damar ṭutarım)

dėdi.

بر عروقم بسته أطراف جهان

Berʻurūḳem beste eṭrāf-i cihān

(Dünyānıñ eṭrāfı benim damarıma baġlanmış)

حق چوخواهد زلزله شهری مرا

Ḥaḳ çu ḫ̬ᵛāhed zelzele-i şehr merā

-oldıġıçün ana Zūlkarneyn dėmişler ve anıñ nübüvvetinde ʻulemā iḫtilāf eylemişler, baʻzıları peyġamber dėmişler ve ekŝer pādişāh-ı ʻādildir dėmişler. Ḥaḳ Teʻālá ana bir mertebe ḳuvvet ü ḳudret vėrdi ve her şeyin vuslüne esbāb-ı iʻtā eyledi kĭ güneşiñ doġdıgı yere ve daḫı güneşiñ baṭdıġı yere vardı. Serhadd-i arżı seyr ḳıldı, ḥattá Kūh-ı Ḳāf'a ėrişdi ve ol kūh ḳanı bir yeşil sāfī zümrüdden ʻālemiñ eṭrāfını ihāta ḳılmış bir ʻazīm cebel gördi.

Meger Ḳāf'ıñ Ẕūlkarneyn Ḥażretlerine böyle dėmesi yā lisān-ı ḥālle ola kĭ

لسان الحال عند اهل الكمال انطق من لسان المقال *"Lisānü'l-ḥāli ʻinde ehli'l-kemāli'ntaka min lisāni'l-maḳāl"* dir. Veyāḫud Ḥaḳ Teʻālá anıñ ẕātında bir nuṭḳ ḫalḳ eylemiş ola kĭ bu maʻnāları

(Cenāb-ı Ḥaḳ çünkĭ ister bir memleketiñ bir şehriñ zelzelesini, bańa)

كويد او من بر جهانم عرق را

Güyed Ū men ber ihānem ‘uruḳ-rā

274

(Söyler o Cenāb-ı Ḥaḳ, ben taḥrīk ėderim memleketiniñ damarını)

پس بجنبانم من آن رك را بقهر

Pes beconbānem men ān reg-rā beḳahr

(İmdi ben ḳaḥr ü ġażab ile o şehriñ damarı oynadırım, ḥareket ėtdiririm)

كه بدان رك متصل كشتست شهر

Kĭ bedān reg-i muttaṣıl geştest şehr

(Kĭ o muttaṣıl olan damardan memleket, şehir zelzele olur)

چون بكويد بس شود ساكن ركم

Çun begüyed bes şeved sākin regem

(Çünkĭ Cenāb-ı Ḥaḳ söyler yatar benim damarım, sākin olur)

ساكنم وز روى فعل اندر تكم

Sākinem v'ez rūy-i fi‘l ānder tekem

(Sākinim fi‘il, iş yüzünde ḳoşmaḳda)

Ya‘nī emr-i İlâhī ile iş ve fi‘il cihetinden ḳoşmaḳdan sākin olurum dėmekdir.

همچومرهم ساكن وبس كار كن

Hemçu merhem sākin u bes kār kon

Ḥażret-i Ẕūlkarneyn'e ifhām eylemiş ola yāhūd-bu ma‘nāları lisān-ı melekūtiyye ile söylemiş ola kĭ cemī‘ cemādāt bu lisān-ı melekūtiyye ile Haḳ Te‘ālá'yı tesbīḥ ėderler ve enbiyā-yı ‘izām ‘aleyhimü's-selām ve evliyā-yı kirām anlarıñ bu lisānını fehm ėderler. Bāḥuṣūṣ-kĭ ekŝer kūhuñ vücūdunda elān bu hāssiyet vardır kĭ ḳaçan bir muṣavvit ṣavt eylese anıñ sīt ü ṣadāsına göre bīlisān ü bīdehān ol kūhuñ cānibinden aña ṣavt ü ṣadā ile kelām söylemek gelür. Kūh-ı *Ḳ*āf'ıñ kelām söylemesi ve nuṭḳ eylemesi bu ḳabīlden olub Ḥażret-i İskender'iñ su’āline göre Ḥaḳ Te‘ālá iẕniyle cevāb vėrmiş ola ‘azīzim

(Merhem gibi sākin olurum daḫı işde kārda eylerim)

Hem sākinim hem işlerim yaralara ḳonılan merhem gibi.

چون خرد ساکن وزوجنبان سخن

Çun ḫıred sākin u z'ū conbān suḫan

(Çünkĭ ʻaḳl sākin olur, andan söz ḥareket ėder)

نزد آنکس که نداند عقلش این

Nezd-i ānkes kĭ nedāned ʻaḳleş īn

(Ol kimesneniñ yanında kĭ anıñ ʻaḳlı bunı bilmez)

زلزله هست از یخارات زمین

Zelzele hest ezyeḫārāt-i zemīn

(Zelzele zemīniñ buḫārından olur)

dėr aḥmaḳ ḥerīf dėdi Ḳāf Ṭaġı ʻazīzim.

ارس را در بیابان جوش باشد

Ers-rā derbeyābān cūş bāşed

(Ers denilen nehir ṣaḥrālara ovalara cūş ü ḥareket olur)

بدریا چون رسد خاموش باشد

ṣaḥīfe (221)

Bederyā çun resed ḫāmūş bāşed

(Çünkĭ deryāya ulaşur, sükūt [ü] ḫāmūş olur)

Fī'l-Meṣnevī

بی تعلق نیست مخلوقی بدو

ṣaḥīfe (222)

Bī-taʻalluḳ nīst maḫlūḳī bedū

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a hīçbir maḫlūḳ taʻalluḳsuz degildir)

Her maḫlūḳuñ melekūtı anıñ yed-i ḳudretindedir.

آن تعلق هست بیچون ای عمو

Ān ta‘alluḳ hest bīçun ey ‘amū

(Lâkin ol ta‘lluḳ ey ‘amā bī-çün ü bī-çegūnedir)

Ya‘nī Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ eşyāya ve eşyānıñ Ḥaḳ Te‘ālá'ya olan ta‘alluḳı şu cihetdendir dėmek mümkin degildir dėmek

این تعلق را خرد چون ره برد

Īn ta‘alluḳ-rā ḫıred çun reh bered

(Bu ta‘alluḳa ‘aḳl nice yol iletür, iz iletür)

بسته فصلست ووصلست این خرد

Beste-i faṣlest u vaṣlest īn ḫıred

(Zīrā bu ‘aḳl-ı cüz’ī faṣl ü vaṣla muḳayyeddir, baġlanmışdır)

زین وصیت کرد ما را مصطفی

Z'īn vaṣiyyet kerd mārā Muṣṭafá

(Ḥażret-i Muṣṭafá ‘aleyhi's-selām ḥażretleri bu ecilden bize vaṣiyyet eyledi)

بحث کم جوئید در ذات خدا

Baḥṣ kem cūyid derẕāt-i Ḫudā

275

(Ḫażret-i Ḫüdā'nıñ ẕāt-ı Şerīf'inde baḥṣ ṭaleb eylemeyiñiz)

آنکه در ذاتش تفکر کرد نیست

Ānkĭ derẕāteş tefekkur kerd nīst

(Ol nesne kĭ anıñ ẕātında tefekkür eylemeklikdir)

در حقیقت آن نظر در ذات نیست

Derḥaḳīḳat ān naẓar derẕāt nīst

(Ḥaḳīḳatde ol naẓar ẕātda degildir)

هست آن پندار او زیرا براه

Hest ān pindār-i ū zīrā berāh

(Zīrā ol mütefekkiriñ ol pindārı rāhdadır)

صد هزاران پرده آمد تا اله

Ṣad hezārān perde āmed tā İlâh

(Yoḫsa Allâh'ıñ ẕāt-ı Şerīf'ine dek ṣad-hezārān perde vü ḥicāb geldi)

هر یکی در پرده موصول خوست

Her yekī derperde mevṣūl-i ḫūst

(Ehl-i naẓardan her birisi bir perdede mevṣūl-i ḫūydur)

وهم او آنست کان خود عین هوست

Vehm-i ū ānest k'ān ḫod ‘ayn-i Hūst

(Anıñ vehmi oldur kĭ ol ‘ayn-ı Ḫū'dur)

پس پیمبر دفع کرد این وهم ازو

Pes peyamber def‘ kerd īn vehm ezū

(Pes Peyġamber ‘aleyhi's-selām bu vehmi andan def‘ eyledi)

تا نباشد در غلط سودا پز او

Tā nebāşed derġalaṭ sevdāpez ū

(Tā kĭ ol ḫaṭā vü ġalaṭda sevdāpez olmaya)

Ya‘nī ol mütefekkir sevdā pişürici olmaya dėmekdir

چند شاخ از یك اصل رسته

Çend şāḫ ezyek aṣl reste

(Birkaç dal bir aṣldan, bir kökden bitmiş, ḥāṣıl olmuş)

Ḳāle'l-Kāşifī

در تبیان آورده که این مثل بنی آدم

Der*Tıbyān* āverde kĭ in meṯel Benī Ādem

(Tefsīr-i Tibyān'da getürülmüş kĭ bu meṣel Benī Ādem meṣeli gibidir)

Ya‘nī Benī Ādem'de böyle yeryüzündekĭ nebātāt, aġaçlar meṣeli gibidir.

در اختلاف ألوان واشكال وهيأت وأصوات

Deriḫtilāf elvān u eşkāl u hey’et u eṣvāt

(İḫtilāfda elvānda eşkālde hey’et ü eṣvātda-)

-kimiñ ṣadāsı güzel, kimiñ çirkin ve ḳıs ‘alā hāzihī.

با وجود آنكه پدر همه يكيست

Bāvucūd-i ānkĭ peder-i heme yekīst

(Ol nesneniñ vücūduyla kĭ cümlesiniñ babası birdir)

Kĭ Ādem ‘aleyhi's-selām bunuñla berāber Beniyy Ādem'iñ cümlesi muḫtelifdir rengde, eşkālde ve sā’irede.

در مدارك كفته كه مثل اختلاف قلوبست

Der*Medārik* gofte kĭ miṣl-i iḫtilāf-i ḳulūbest

(Tefsīr-i Medārik'de söylenmiş kĭ insānıñ ḳalbleriniñ iḫtilāfı gibidir)

Anıñ meṣelidir.

در آثار وانوار واسرار

Derāṣār u envār u esrār

(Eṣerde, envārda, esrārda)

Ya‘nī insānlarıñ ḳalblerinde olan iḫtilāf eṣer yüzünden ve nūrāniyyet cihetinden ve esrār-ı İlâhī maẓhariyyetinden dolayı başḳa başḳadır.

وهر دلى را صفتى وهر صفت را نتيجه دمى باشد

Ve her dilī-rā ṣıfātī vu her ṣıfat-rā netīce-i demī bāşed

276

(Ve her göñülde bir ṣıfat ve her ṣıfatda bir nefsiñ, demiñ netīcesi olur)

موصوف بانکار واستکبار که

Mevṣūf beinkār u istikbār kĭ

(İnkār ile kibr ü ‘aẓamet ile mevṣūf kĭ)

ḳulūb-i küffār [ü] müşrikīndir.

وباز دمی آرمیده بذکر حضرت پروردکار که

Ve bāz demī āramīde beẕikr-i Ḥażret-i Perverdigār kĭ

(Daḫı girü bir nefs bir dem-kĭ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ zikriyle)

-ḳarār ü rāḥat ėtmiş kĭ enbiyā vü evliyāy ve mü’minīn ḫāṣṣı olanlarıñ ḳalbleridir.

ببین تفاوت ره کز کجاست تا بکجا

Bebīn tefāvut-i reh k'ez kocāst tā bekocā

(Gör yoluñ tevfāvütüni kĭ nereden tā nereye ḳadardır ‘azīzim)

Ḳāle'l-Ḥāfıż

پاك وصافی شو واز چاه طبیعت بدر آی

که صفایی ندهد آب تراب آلوده

Pāk u ṣāfī şev u ezçāh-i ṭabī‘at beder āy

ṣaḥīfe (223)

Kĭ ṣafāyī nedehed āb-i turāb-ālūde

(Pāk ü ṣāfī ol ve ṭabī‘at-i çāhından ṭaşra gel zīrā türābla ālūde olan āb bir ṣafā vėrmez)

Ya‘nī ey feyż ü tecelliyāt-ı İlâhī ṭālibi olan dervīş, sen-daḫı riyāżāt ü mücāhedātla ṭabī‘at ü beşeriyyet ḳuyusundan ṭaşra gel ve nefs ü hevāyı terk eyle zīrā āb-ı feyż ü tecelliyāt-ı Ḥazret ve şerāb-ı ‘aşḳ ü ma‘rifet ḫāki vücūduñ muḳteżiyātıyla ṣafā vü leẕẕet-i rūḥāniyyet vėrmez ‘azīzim.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

نکته عرفان مجو از خاطر آلودکان

Nukte-i ‘irfān mecū ezḫāṭır-i ālūdegān

(‘İrfān nükte vü rümūzını ḫāṭırı bulaşıḳ olanlardan dileme, isteme)

Ya‘nī māsivā ile ḫāṭırları mülevveṣ ve çīrkāş-ı dünyā ile ālūde olan olanlardan ‘irfān nüktesini isteme.

كوهر مقصود را دلهای پاك آمد صدف

Gevher-i maḳṣūdrā dilhā-yi pāk āmed ṣadef

(Maḳṣūd-ı cevherine göñülleri pāk olanlardan ṣadef gelür)

Ya‘nī maḳṣūd-ı cevheriñ ḳābı ve maḥfaẓası ṣadef pāk-göñül olanlardan gelür, ġayrısından degildir.

آیا آن وقت كه ما باشیم خاك

Āyā ān vaḳt kĭ mā bāşīm hāk

Müşrikīn dėdiler,

(‘Acebā ol vaḳt-kĭ biz ṭoprak olarız)

Ya‘nī öldükden ṣoñra kĭ biz ṭopraḳ olarız

أیاما باشیم در آفرینش نو

Ayā mā bāşīm derāferīneş nev

(‘Acebā biz yeñiden ḫalḳ olunurız)

-deyu ta‘accübāne söylediler.

انكه پیدا ساختن كارش بود

Ankĭ peydā sāḫten kāreş būd

(Ol kimse kĭ peydā-

277

-vü ẓāhir düzmeklik anıñ işi, kārı olur)

زندكی دادن چه دشوارش بود

Zindegī dāden çĭ duşvāreş buved

(Dirilik, ḥayāt vėrmek aña ne düşvār olur?)

Olmaz. Ol ẕāt-ı Ḥaḳ kĭ ‘ademden, yoḳdan īcād ėtmek anıñ kārıdır, öyle olan ẕāta ḥayāt vėrmeklik çetin ü ṣa‘ab olmaz ‘azīzim.

آن كروه كه منكرينند

Ān gurūh kĭ munkerīnend

(Ol gürūh-kĭ münkirlerdir)

وآن كروهند كه غلها در كردنهای ايشانست

Ve ān gurūhend kĭ ġıllhā dergerdenhā-yi īşānest

(Ve ol gürūhlar kĭ buġaġılar anlarıñ gerdānlarında, boyunlarındadır)

يعنى روز قيامت غل آتشين بر كردن ايشان نهند

Ya‘nī rūz-i ḳıyāmet ġıll-i āteşīn bergerden-i īşān nehend

(Ya‘nī Ḳıyāmet Günü'nde anlarıñ gerdānlarıyla āteşden lāle zencīr buġaġı ḳonur)

وعلامت كفار در دوزخ اين باشد

Ve ‘alāmet-i kuffār derdūzeḫ īn bāşed

(Küffārıñ ‘alāmeti Cehennem'de bu olur)

Ḳāle’'s-Sa‘dī

برادر ز كار بدان شرم دار

Berāder zikār-i bedān şerm dār

(Birāder ey ḳardaş, bedleriñ kötüleriñ işlerinden şerm ṭut, utan)

كه در روى نيكان شوى شرمسار

Kĭ rūy-i nīkān şevī şermsār

(Kĭ eygüleriñ yüzünde şerm-sār, maḥcūb olursuñ)

Ya‘nī Rūz-ı Ḳıyāmet'de enbiyāy ü evliyānıñ ḥużūrunda anlarıñ kötü işlerinden şerm-sār olursuñ.

ترا خود بماند سر از ننك پیش

Turā ḫod bemāned ser ezneng pīş

(Saña ḥaḳiḳatde ‘ārrdan başı öñüne eymekden başḳa şey’ ḳalmaz)

که کردت بر آید عملهای خویش

Kĭ gerdet āyed ‘amelhā-yi ḫ^{v}īş

(Kĭ kendü ‘amelleriñ seniñ eṭrāfına gelür)

Ol-vaḳt, ‘ārr [ü] nāmūsundan başını öñüne indirmekden başḳa şey’ ḳalmaz dėmekdir.

نرود مرغ سوی دانه فراز

Nereved morġ sūy-i dāne ferāz

(Ḳuş dānece ṭarafına aşaġı gitmez)

چون دکر مرغ بیند اندر بند

Çun diger morġ bīned ender bend

(Çünkĭ dīger ḳuşı bend ü baġlu görir)

پند کیر از مصائب دکران

Pendgīr ezmuṣā’ib-i digerān

(Pend [ü] naṣīḥat ṭut digerleriñ muṣībetlerinden)

تا نکیرند دیکران ز تو پند

Tā negīrend digerān zitu pend

(Ḥattā dīgerlerden, senden pend ü naṣīḥat ṭutmasun)

Ya‘nī sen giriftār-ı belā vü muṣībet olub anlar senden pend ü naṣīḥat eylemesünler dėmekdir.

پس پرده بیند عملهای بد

Pes perde bīned ‘amelhā-yi bed

(Perde arḳasından kötü ‘amelleri görir)

هم او پرده پوشد بآلای خود

Hem Ū perde pūşed beālāy-i ḫod

(Daḫı o Cenāb-ı Ḥaḳ perde örter

*Ālāy, ni‘met, ‘aṭıye, baḫşiş ma‘nāsınadır.

278

kendü üzerine ni‘met ü raḥmetinden)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ kötü ‘amelleri görir, lâkin raḥmet-i İlâhiyye'si ġażabı sebḳat eyledigi cihetle görmezlige gelür dėmek. Ya‘nī seni raḥmet-i İlâhī'sinden ötüri ‘afv ü maġfiret ėder dėmekdir

وکر بر جفا پیشه بشتافتی

Ve ger bercefā pīşe beşitāftī

(Ve eger cefākārlikden perd aldıñ)

şaḥīfe (225)

Ya‘nī kendüyi yüksek ü ‘ālī ėtdiñ.

همیشه ز قهرش أمان یافتی

Hemīşe ziḳahreş emān yāft

(Dā’imā Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḳahrından emn [ü] emān bulduñ)

اکر عفو خدای نبود عیش هیچ احدی

Eger ‘afv-i Ḫudāy nebūd ‘aşḳ hīç eḥadī

(Eger Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ‘afvı olmadı, hīçbir eḥad ma‘īşet ü ḥayātda)

کوارنده نشدی

*Gavārende; ta‘ām ḥażm ėtmek ve ṭa‘ām segmek, ḥażm olmaḳ

Gavārende neşodī

(Hażm olmadı)

Ya‘nī ḥayāt ü ma‘īşet o ādemiñ içine segmez āh [ü] vāhdan dėmekdir.

واکر وعید حق نبودی همه کس تکیه بر عفو کرده از عمل باز ماندی

Ve eger va‘īd-i Ḥaḳ nebūdī heme kes tekye ber‘afv kerde ez‘amel bāz māndī

(Ve eger Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ va'īdi olmayaydı cümle insān Ḥaḳḳ'ıñ 'afvına i'timād eyleyüb 'amelden girü ḳalurlardı)

ز حق می ترس تا غافل نکردی

ZiḤaḳ mī-tırs tā ġāfil nekerdī

(Ḥaḳ'dan ḳorḳ, ḫavf eyle, ḥattá ġāfil olmayasıñ)

مشو نومید تابد دل نکردی

Meşev novmīd tā bed-dil nekerdī

(Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ümīdsiz olmaya ḥattá kötü göñüllü olmayasıñ)

محققان بر آنند که تمهید قواعد خوف ورجا درین آیت است

Muḥaḳḳiḳān berānend kĭ temhīd ḳavā'id-i ḫavf u recā derīn āyet'est

(Muḥaḳḳiḳler anıñ üzerine basṭ ü beyān ėtmişlerdir kĭ ḫavf ü recā ḳā'ideleri bu āyetdedir)

*Temhīd; yayub döşemek ve tesviye vü tanẓīm ve basṭ ü beyān ėtmekdir.

Ya'ñī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḫavf ü recā ḳā'ideleri bu āyetde meẓkūrdur.

میفرماید که آمرزنده است تا از رحمت او نومید نشوند

Mīfermāyed kĭ āmirzende'est tā ezraḥmet-i Ū novmīd neşevend

(Cenāb-ı Ḥaḳ buyurmuşdur kĭ maġfiret ėderim, ḥattá o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ raḥmetinden ümīdsiz olmayalar)

وعقوبت کننده است تا از هیبت او امین نباشد

Ve 'uḳūbet konende'est tā ezheybet-i ū emīn nebāşed

(Daḫı 'iḳāb ü 'aẕāb olunurlar, ḥattá o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ heybet ü 'aẓametinden emīn olmayalar)

کر بمحشر خطاب قهر کند

Ger bemaḥşer ḫiṭāb-i ḳahr koned

(Eger Cenāb-ı Ḥaḳ Maḥşer'de ḳahr ile ḫiṭāb ėde)

انبیا را چه جای معذرتست

Enbiyārā çĭ cā-yi ma‘ẕeretest

(Enbiyālara ne ma‘ẕeret yeridir)

Ya‘nī ne ‘özr ėderler? Aṣlā ve ḳaṭ‘ā hīç kimesne-

279

-özre ve cevāba ḳādir olamaz.

پرده از روی لطف کو بردار

Perde ezry-i luṭf k'ū berdār

(Luṭf ü merḥamet yüzünden o Cenāb perdeyi yuḳaru ṭuta)

کاشقیا را امید مغفرتست

K'eşḳīyārā umīd-i maġrifetest

(Kĭ eşḳıyālar o maġfiretinden emīn ṭutarlar)

dėmekdir.

چرا فرو فرستاده نمی شود

Çerā furū furustāde nemī-şeved

(Niçün aşaġa gönderilmiş olmuyor)

Ya‘nī niçün Cenāb-ı Ḥaḳ inzāl ėtmiyor dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

تو عمر خواه وصبوری که چرخ شعبده باز

هزار بازی ازین طرفه تر برانکیزد

Tu ‘omr ẖᵛāh ṣabūrī kĭ çerẖ-i şeˈbede-bāz

Hezār bāzī ezīn ṭorfe-ter berāngīzed

(Sen ‘ömr ü ḥayāt ve ṣābırlıḳ iste zīrā ḥoḳḳabāz felek bundan ziyāde ‘acīb biñ oyun ḳoparır ‘azīzim)

Bu beytiñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 843. ṣaḥīfede meżkūrdur, mürāca‘at oluna.

باندازه است كه از ان زياده وكم نشود

B'endāze'est kĭ ezziyāde vu kem neşeved

(Endāze ve ölçi iledir, o endāzeden ölçiden ziyāde vü noḳṣān olmaz)

Ya‘nī her bir şey’iñ miḳdārı mu‘ayyen ü maḥdūddur, andan ziyāde vü noḳṣān olmaz ‘azīzim.

برو علم يك ذره پوشيده نيست

ṣaḥīfe (227)

BerŪ ‘ilm-i ẕerre pūşīde nīst

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a bir ẕerreniñ ‘ilmi örtülü degildir)

كه پيدا و پنهان بنزدش يكيست

Kĭ peydā vu pinhān benezdeş yekīst

(Kĭ ẓāhir ve gizlü o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ yanında birdir)

جهان مرآت حسن شاهد ماست

Cihān mir’āt-i ḥusn-i şāhed-i māst

(Dünyā bizim maḥbūbumuzuñ ḥüsnünüñ āyīnesidir)

فشاهد وجهه فى كل ذرات

Feşāhid veche fī-kulli ẕerrāt

(Her bir ẕerrātdan onuñ yüzi, cemāli müşāhede olunur)

Lâkin müşāhedeye lāyıḳ baṣīret ister, öyle her göz görmez anı görirecek göz lāzımdır, yoḫsa tedārük ėtmeli yāḫud göremez iseñ gözlük peydā ėtmeli ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (228)

وهر كه طلب خفاء ميكند ومى پوشد

Ve her kĭ ṭaleb-i ḫafā’ mīkoned u mī-pūsed

(Her kim-kĭ gizlü, ḫafī ṭaleb ėder ve örter, pūşīde ėder)

عمل خود را بشب

‘Amel-i ḫodrā beşeb

(Kendü ‘amelini gėcede)

Ya‘nī kimesne görmesün deyu gėcede işini, ‘amelini gizlü vü ḫafī ėder ve ṭaleb ėder örtmeklik

وهر كه ظاهرست وآشكار ميكند عمل خود را بروز

Ve her kĭ ẓāhirest u āşikār mīkoned ‘amel-i ḫodrā berūz

(Ve her kim-kĭ-

280

-ẓāhir ü āşikāre kendü ‘amelini, fi‘ilini, işini gündüz ėder)

يعنى مطلقا هيچ چيز از قول وفعل سر وعلانيه برو پوشيده نيست

Ya‘nī muṭlaḳā hīç çīz ezḳavl u ḳa‘l sır u ‘alāniyye berū pūşīde nīst

(Ya‘nī muṭlaḳā hīçbir nesne sözden işden sırdan ve āşikāreden Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a örtülü, pūşīde degildir)

در عقب كسى بيامدن

Der‘aḳab kesī beyāmeden

(Bir kimesneniñ arḳasından gelmek)

dėmekdir

از كمان قضا چوتير قدر

Ezkemān-i ḳażā çu tīr-i ḳader

(Ḳażā kemānından çünkĭ ḳader oḳı)

بدر آمد نشد مفيد سپر

Beder āmed neşod mufīd siper

(Ṭaşra geldi, siper fā’ide vėrir olmadı)

كرت هواست كه معشوق نكسلد پيوند

Geret hevāst kĭ ma‘şūḳ nekesled peyvend

(Eger seniñ hevā vü heves-i ‘aşḳıñ vardır kĭ ma‘şūḳ peyvendi ḳaṭ‘ ėtmesün)

Ya‘nī ārzū vü heves ėdersen-kĭ ma‘şūḳuñ senden kesilmesün, ḳaṭ‘-i ‘alāḳa ėtmesün.

نکاه دار سر رشته تا نکه دارد

Nigāhdār ser-i rişte tā nigeh dāred

(Ḥıfẓ ṭut ipliginiñ ucunı başını)

Ya‘nī rişte-i muḥabbet ü ‘alāḳayı ḥıfẓ eyle, ḥattá o da ḥıfẓ ṭutar ya‘nī ḳaṭ‘-i ‘alāḳaya sebeb olacaḳ şeylerden ġāyet ḫaẕer ėt dėmekdir ‘azīzim.

Ḳāle'l-Hāfıẓ

کنج قارون که فرو میرود از فکر هنوز

خوانده باشی که هم از غیرت درویشانست

Genc-i Ḳārūn kĭ furū mīreved ezfikr henūz

Ḫ^{v}ānde bāşī kĭ hem ezġayret-i dervīşānest

(Meşhūr ü ma‘rūf olan Ḳārūn'uñ ḫazīnesi kĭ fikr ėt elān yeriñ altına gideyor, bu gidiş[i] oḳumuş ol kĭ ya‘nī bil-kĭ dervīşānıñ ġayretindendir)

Bu beytiñ müfredātı ve tafṣīlātı cild-i evvelde 441. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

شکر نعمت نعمتت افزون کند

Şukr-i ni‘met efzūn koned

Ni‘met-i İlâhiyye'ye şükr ėtmek seniñ ni‘metiniñ ziyādeligine sebeb olub seniñ ni‘metiñ ziyāde ėder.

کفر نعمت از کفت بیرون کند

Kufr-i ni‘met ezkefet bīrūn koned

(Ni‘met-i İlâhiyye'yi küfr ya‘nī küfrān-ı ni‘met seniñ elinden ni‘metiñ ṭaşra ėder)

Zevāl-i ni‘mete sebeb olur.

یعنی تسبیح را با تحمید مقترن میسازد

Ya‘nī tesbīḥ-rā bātaḥmīd muḳterin mīsāzed

(Ya‘nī melā’ike tesbīḥlerini Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḥamdine muḳārin düzerler)

Ya‘nī Ḥaḳḳ'a ḥamd ėtmek ile tesbīḥ ėderler dėmekdir.

پس میرساند آنرا

Pes mīresāned ānrā

(İmdi anlara ėrişür)

281

صعوه کاو با عقاب سازد جنك-

Ṣa‘ve k'ū bā‘uḳāb sāzed ceng

(Ṣa‘ve denilen ḳuş bir vaḳt ‘uḳāb denilen büyük ḳuş ile ceng ü cidāl düzer)

Ya‘nī ceng ėder.

دهد از خون خود پرش را رنك

Dehed ezḫūn-i ḫod pereş-rā reng

(Kendü ḳanından ḳanadına reng vėrir)

Ya‘nī ufaḳ ṣa‘ve ḳuşı kendü ḳanadını kendünüñ ḳanıyla boyar, elvān [ü] reng ėder dėmekdir.

مر خدایراست

Mer Ḫudāyerest

(Taḥḳīḳ Cenāb-ı Ḥaḳ içündür)

dėmekdir.

şaḥīfe (230)

şaḥīfe (231)

*ṣa‘ve; ḳuyruḳsallayan denilen bir ufaḳ ḳuşdur;

*‘uḳāb; ṭavşancıl ḳuşı, ḳara, kebīr ḳuşdur.

فرو ماند کانرا برحمت قریب

Furū-māned k'ānrā beraḥmet ḳarīb

(‘Ācizlere raḥmet-i İlâhī ḳarībdir, yaḳīndir)

تضرع کنانرا بدعوت مجیب

Tażarru‘ kenānrā beda‘vet mucīb

(Tażarru‘ ü niyāz ėdenleriñ du‘āları müstecābdır)

Ḳāle'l-Kāşifī

مکر همچون اجابت کسی که بکشاده هر دو کف خود را بسوی آب

Meger hemçun icābet kesī kĭ bugşāde her du kef-i ḫod-rā besūy-i āb

(İllā bir kimesneniñ icābeti gibi kĭ kendü iki avcunı şu cānibine açmış)

*İcābet; sā’ilin su’āline cevāb vėrmek ve niyāzını ḳabūl ėtmek

یعنی تشنه که بر سر چاهی رسد وبا او دلو رسنی نبود

Ya‘nī teşne kĭ berser-i çāhī resed ve bā-ū delv resenī nebūd

(Ya‘nī bir şuşamış, teşne bir ādem bir ḳuyunuñ başına ulaşdı, o kimesne ile ḳoġa ve ip yoḳdur)

Ya‘nī o ādemiñ yanında ḳoġa ve ip yoḳdur.

هر دو دست خود بسوی چاه بکشاید وبفریاد وزاری آب را می طلبد

Her du dest-i ḫod besū-yi çāh bugşāyed u feryād u zārī ābrā mī-ṭalebed

(O ādem kendünüñ her iki elini ḳuyu ṭarafına açar ve feryād, zār, āh, efġān ile şuyı ṭaleb ėder)

İşte müşrikīniñ du‘āsı buña teşbīh olmuşdur. Hīç şudan aña icābet olur mı? Olmaz, ya‘nī şu aña ḳoġasız ipsiz gelür mi? Gelmez ve şu aña cevāb vėrir mi? Vėrmez. Anıñ gibi putlar da cemādātdandır, müşrikīniñ su’āline cevāb vėrmez dėmekdir.

تا بدهن او برسد

Tā bedehen-i ū beresed

(Ḥattā şu o kimesneniñ aġzına ulaşa)

dėmekdir. Bu da muhḥāldir, hīç ḳoġasız ipsiz şu ḳuyudan gelüb o şuşamış ādemiñ aġzına ulaşur mı? Ulaşmaz dėmekdir.

ترسم نرسی بکعبه ای اعرابی

Tırsem neresī beKa‘be Ey A‘rābī

(Ey A‘rābī, ḳorḳarım Ka‘be'ye ulaşmayasıñ)

کاین ره که تو میروی بترکستانست

K'īn reh kĭ tu mīrevī beTurkistānest

(Zīrā kĭ bu yola kĭ sen gėdersiñ, bu yol Türkistān yolıdır, oraya gider)

Ka‘be yolı degildir dėmekdir.

282

Ḳāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

نیست ما را غم طوبی وتمنای بهشت

Nīst mārā ġam-i Ṭūbá vu temenná-yi bihişt

(Bize Ṭūbá ġammı ve Cennet temennāsı yoḳdur)

Ya‘nī biz ne Ṭūbá'yı ve ne Cennet'i temennā ėderiz dėmekdir.

شیوهٔ مردم نا اهل بود همت پست

Şīve-i merdom-i nāehl buved himmet pest

(Nā-ehl olan ādemiñ şīve-i himmeti alçaḳ olur)

علوالهمت من الایمان

‘Ulū'l-himmeti mine'l-īmān hadīṯ-i şerīfi mūcibince insānıñ himmeti ‘ālī olmaḳ gerekdir. Cennet, Ṭūbā istemeden ise ẕāt-ı Ülūhiyyet'iñ cemāl-i bākemālini ṭaleb ėtmek ‘ulüvv-himmetdendir ‘azīzim.

حقیقت آنست که طوع ورغبت صفت آنهاست که

Ḥaḳīḳat ānest kĭ ṭavʿ u raġbet ṣıfat-i ānhāst kĭ

(Ḥaḳīḳat-i ḥāl oldur kĭ iṭā‘at ü inḳıyād ü raġbet anlarıñ ṣıfatıdır kĭ)

لطف ازل نهال ایمان در زمین دل ایشان نشانده

ṣaḥīfe (233)

Luṭf-i ezel nihāl-i īmān derzemīn dil-i īşān neşānde

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ezelī olan luṭfı īmān ü islām dalını anlarıñ göñlüne dikmiş)

Ya‘nī bir bağçeye bir dal fidan diker gibi dikmişdir.

ونفرت وکراهیت خاصیت آنانکه قهر لم یزل تخم خذلان در مزرعه نفس نافرمان ایشان فشانده

Ve nefret u kerāhiyyet ḫaṣṣiyet-i ānānkĭ kahr-i lem-yezel toḫm-i ḫıẕlān dernefs-i nā-fermān feşānde

(Daḫı nefret, kerāhiyyet anlarıñ ḫaṣṣiyetlerindendir kĭ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḳahr-ı lem-yezeli ḫıẕlān ü ḫusrān toḫumunı anlarıñ fermān ḳabūl ėtmez nefsleri mezra‘asına ṣaçmışdır)

بر آن زخمی زند کین بی نیازیست

Berān zaḫmī zened k'īn bī-niyāzīst

(Ol zaḫmı kĭ urmuşdur, bu bī-niyāzlıḳ iḥtiyācsızlıḳdır)

Ya‘nī ol ḫıẕlān [ü] ḫusrān toḫmunı ṣaçmışdır, onlarıñ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a niyāz ü iḥtiyācları gūyā yoḳ gibidir. Ḥāşā ṣümme ḥāşā.

برین مرهم نهد کین دلنوازیست

Berīn merhem nehed k'īn dilnevāzist

Bu merhemi ya‘nī luṭf-ı ezel anları ṭā‘at ü raġbet ṭarafına sevḳ ėtmişdir kĭ bu merhemi Cenāb-ı Ḥaḳ koymuşdur kĭ göñülleri oḫşayıcı göñülleri ḫoş ėdici olan ṭaraf-ı İlâhiyye'den bir luṭfdur; anıñ göñlüni ḫoş ėtmek ve oḫşamaḳ içündür.

Ḳāle'l-Kāşifī

این سجدهٔ دوم است از سجدات قرآنی

Īn secde-i dovvom'est ezsecdāt-i Ḳurānī

(Buradakĭ secde Ḳur'ān'da olan secde āyātlarınıñ ikinci secdesidir)

وحضرت شیخ رضی الله عنه در سفر سابع از فتوحات که

Ve ḥażret-i şeyḫ raḍīallâhu anh dersefer-i sābi‘ ez*Futūḥāt* kĭ

(Daḫı ḥażret-i Şeyḫ Muḥyi'd-dīn Fütūḥāt kitābınıñ yedinci faṣlında)

ذکر سجده قرآنی میکند

Ẕikr-i secde-i Ḳur'ānī mīkoned

283

(Ḳur'ān'da olan secdeleri ẕikr ėder)

این را سجود الظلال وسجود العام کفته

Īn-rā sucūdu'l-ẓılāl ve sucūdu'l-‘āmm gofte

(Buradakĭ secde āyetine secde-i ẓılāl ve secde-i ‘āmm söylemiş)

Secde-i ẓılāl, sāye, gölgeniñ secdesi dėmekdir. ẓıll, sāye dėmekdir lâkin burada insānıñ cesedi, cismi murāddır. Ol gölgeniñ ya‘nī ol cesediñ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a secde ėtmesi dėmekdir. Daḫı cümleniñ, kāffeniñ gerek ẕerrāt gerek insān secdesi dėmekdir. Ḥattā kāfirler bile secde ėderler.

وفرموده که لازم است بنده تصدیق کند خدایرا درین خبر وسجده آرد

Ve fermūde kĭ lāzım'est bende taṣdīḳ koned Ḫudāyrā derīn ḫaber u secde āred

(Daḫı ḫażret-i Şeyḫ buyurmuşdur kĭ: Ḳula, ‘abde lāẕımdır Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ı taṣdīḳ ėder bu ḫaberde, ya‘nī bu āyāt-ı şerīfiñ ḫaber vėrdigim şeyde daḫı secde getüre)

Ya‘nī ḳula, bendeye lāzımdır āyātıñ burada ḫaber vėrdigini taṣdīḳ ile Ḥaḳḳ'a secde ėtmeklik dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

ṣaḥīfe (234)

عاشق اندر ظاهر وباطن نه بیند غیر دوست

‘Āşıḳ ender ẓāhir u bāṭın ne-bīned ġayr-i dūst

(‘Āşıḳ ẓāhir ü bāṭın içinde dostdan ġayrısını görmez)

Ya‘nī ancaḳ düş görür dėmekdir.

پیش اهل باطن این معنی که کفتم ظاهرست

Pīş-i ehl-i bāṭın īn ma‘ná kĭ goftem ẓāhirest

(Ehl-i bāṭın öñünde bu ma‘nāyı kĭ söyledim, ẓāhir [ü] āşikārdir)

یا آیا کافران ساختند برای خدای انبازانی که

Yā āyā kufrān sāḫtend berā-yi Ḫudā-yi enbāzānī kĭ

(Yā ‘acebā kāfirler Ḫüdā-yı Müte‘āl içün şerīk, ortaḳ-kĭ düzerler, yaparlar)

نرد خدمت چون بنا موضع بباحت

Nerd-i ḫidmet çun binā-mevżi‘ bebāḫt

(Çünkĭ şaṭrancda mevzi‘iñ, maḥalliñ ġayrıda ḫıdmet oynadı)

Ya‘nī şaṭranc oyununda ṭaşı mevżi‘iñ ġayrıda oynadı.

شیر سنکین را شقی شیری شناخت

Şīr-i sengīnrā şaḳī şīrī şināḫt

(Ṭaşdan olan arslanı şaḳī olan ādem arslan ṭanıdı)

ẓann ėtdi dėmekdir.

Ya‘nī ‘āşıḳ ẓāhirde ve bāṭında dostdan ġayrısını görmez deyu söyledim. Ehlüllâh ‘indinde bu iş ẓāhir ü āşikāredir, öyledir dėmekdir

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

مده بعشوه صورت عنان دل جامی

Medeh be‘işve-i ṣūret ‘inan-i dil Cāmī

(Ey Cāmī, ṣūretiñ ‘işve vü cilvesine göñül dizginini vėrme)

Ya‘nī ẓāhir ṣūrete mecbūriyyet gösterme ve anıñ nāz [ü] ‘işvesine göñül vėrme.

که هست در پس این پرده صورت آرایی

Kĭ hest derpes-i īn perde ṣūret-ārāyī

(Zīrā kĭ bu perde arḳasında ṣūret düzici, bezeyici ṣūret yapan vardır)

284

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ'dır o ṣūretiñ ṣāḥibi dėmekdir.

شهود یار در اغیار مشرب جامیست

Şuhūd-i yār deraġyār meşreb-i Cāmīst

(Aġyārda yāri görmek Cāmī ḥażretleriniñ meşrebidir)

کدام غیر که لا شیء فی الوجود سواه

Kodam ġayr kĭ lā-şey’ fi'l-vucūd sevāh

(Ġayr ḳanı nerededir, ya‘nī ġayr yoḳdur kĭ vücūdda bir şey’ yoḳdur)

Allâh'dan ġayrı, ne-ḳadar mevcūdāt var ise cümlesinde Ḥaḳ mevcūddur, añsız bir şey yoḳdur, ġayr nerede ḳaldı, Allâh'dan ġayrı bir şey’ yoḳdur dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıż

در کار خانه عشق از کفر ناکزیرست

آتش کرا بسوزد کر بو لهب نباشد

Derkārḫāne-i ‘aşḳ ezkufr nāgozīrest

Āteş kĭrā besūzed ger Ebū Leheb nebāşed

Kārḫāne-i ‘aşḳ içinde küfrden çāresiz lābüdd ü lazımdır ya‘nī bu kārḫāne-i ‘aşḳda küfr ėtmemek iḫtiyārıyla degildir, elinde degildir zīrā muḳadderāt-ı İlâhiyye öyledir, çünkĭ *Ebī Leheb* olmaya āteş kimi yaḳacaḳdır? Hīç. Bu beytiñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 551. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

باندازه که خدای تعالی مقرر کرده که

Be endāze kĭ Ḫudā-yi Te‘ālá muḳarrer kerde kĭ

(Endāze, arşun ve ḥesāb ile kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ mukḳarrer eylemişdir kĭ)

آن سود رساند وزیان نکند

Ān sūd resāned u ziyān nekoned

(Ol yaġmur fā’ide ėrişdire ve ziyān eylemeye)

باندازه خود یعنی هر وادی بمقدار خود

Be endāze-i ḫod ya‘nī her vādī bemiḳdār-i ḫod

(Kendü endāzesiyle arşunuyla ya‘nī her dere vādī kendü miḳdārınca)

در جزوی وبزرکی وتنکی وفراخی برداشت

Dercozvī vu bozorgī vu tengī vu ferāḫī berdāşt

ṣaḥīfe (235)

(Ufaḳlıḳda büyüklükde ve darlıḳda ve genişlikde-)

-yuḳaru ṭutar ṣuyı ya‘nī yaġmur ṣuyunı ḳaldırır dėmekdir.

یعنی میکذارند

Ya‘nī mīgoẕārend

(Ya‘nī geçürürler)

dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

سحر با معجزه پهلو نزند ایمن باش

سامری کیست که دست از ید بیضا ببرد

Siḥr bāmu‘cize pehlū nezened emīn bāş

Sāmirī kīst kĭ dest ezyed-i beyżā bebered

(Siḥr, mu‘cize ile berāber muḳābele ėtmege ḳādir olmaz, emīn eli Sāmirī kimdir kĭ yed-i beyżādan el ilete)

Bu beytiñ müfredātı ve tafṣīli cild-i evvelde 839. Saḥīfede meżkūrdur, mürāca‘at oluna.

*Filliz;ma‘deniyyātdan çıḳub ḳāl olmamış ma‘den dėmekdir

اما کف روی آب وخبث بالای فلز

Āmmā kef-i rūy-i āb u ḫabṯ-i bālā-yi filliz

Ammā ṣuyuñ yüzünde olan köpük daḫı ma‘deniyyātıñ üzerinde olan pislik ya‘nī ma‘deniyyātdan olan şey’ eridildikde üzerinde çıḳan fenālıġı, pisligi dėmekdir.

همچنین که ذکر کرده شد

Hemçunīn kĭ ẕikr kerde şod

(Hem böylece kĭ ẕikr oluna oldı)

Ya‘nī ẕikri sebḳat eyledi böylece dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

بعضی برانند که مراد ازین آب قرآنست که حیات دل اهل ایمانست

Ba‘żı berānend kĭ murād ezīn āb Ḳurānest kĭ ḥayāt-i dil-i ehl-i īmānest

(Ba‘żı müfessirīn ve muhaḳḳiḳīn anıñ üzerinedirler kĭ bu şudan murād Ḳur’ān'dır kĭ ehl-i īmānıñ göñlünüñ ḥayātıdır)

وأودیه دلهااند که فراخور استعداد

Ve ū dīh dilhā'end kĭ ferāḫūr-i isti‘dād

(Daḫı Ḳur’ān'da olan o dīh lafẓ-ı şerīfinden murād kendü kendü isti‘dād ü ḳābiliyyetiñ lāyıḳını)

از ان فیض میگیرند وزبد هواجس نفسانی ووساوس شیطانی است

*Ferāḫūr; lāyıḳı dėmekdir

Ezān feyż mīgīrend u zebed hevāces-i nefsānī vu vesāves-i şeyṭānī

Ḳur’ān'dan feyż ṭutar ya‘nī göñülleri ḳābiliyyet ü isti‘dādı ḳadar feyż alur dėmekdir. Daḫı Ḳur’ān'da zebed lafẓ-ı şerīfinden murād nefsiñ hevācisi ve şeyṭānıñ vesvesesidir dėmek olur.

*Hevāces; ḫavāṭır ve efkār, tefekkürāt-ı nefsāniyye dėmekdir

Fī'l-Meṣnevī

چون تجلی کرد أوصاف قدیم

پس بسوزد وصف حادث را کلیم

Çun tecellī kerd evṣāf- ḳadīm

Pes besūzed vaṣf-i ḥādiṣrā kelīm

(Çünkĭ Cenāb-ı Ḥaḳ ḳadīm olan ṣıfatlarından tecellī eyledi ṭūr-ı Sīnā'da Mūsá ʻaleyhi's-selām, bu tecellī-i ṣıfātdan Mūsá ʻAleyhi's-selām ḥādiṯ olan ṣıfātlarını yaḳdı)

Bu beytiñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 665. ṣaḥīfede meżkūrdur, mürācaʻat oluna.

Meŝnevī cildi: Cild 3, sahīfe 119

مجرد یا بیش ز اطلاق وتقیید

Mucerred yā bīş ziıṭlāḳ u taḳyīd

(Cenāb-ı Ḥaḳ ıṭlāḳdan, taḳyīdden mücerreddir, yā ziyādedir)

اکر جلباب هستی را کنی شق

Eger cilbāb-i hestī-rā konī şeḳḳ

(Eger varlıḳ elbisesini şaḳḳ ėderseñ)

Yaʻnī bu vücūd varlıġını ortadan ḳaldırırsañ ol-zamān bilürsüñ ıṭlāḳ, taḳyīdden mücerred olmaġı dėmekdir.

اکر باشد مر ایشانرا

Eger bāşed mer īşānrā

(Eger taḥḳīḳ anlar içün olur)

Yaʻnī küffār içün Yevm-i Ḳıyāmet dünyānıñ māli olsa ol ānda nefslerine bedel o māli fedā ėderler idi.

یعنی آن قدر که نقود و اقمشهٔ دینی هست

Yaʻni an ḳadr kĭ nuḳūd u aḳmişe-i deynī hest

(Yaʻnī ol ḳadar kĭ dünyāda aḳçe ve ḳumaş vardır)

با آن اضافت کنند وهمه در تصرف کافران باشد روز قیامت

Bā-ān iżāfet konend u heme dertaṣarruf-i kāfirān bāşed rūz-i Ḳıyāmet

Daḫı anlara ya‘nī nuḳūd ve ḳumāşa nisbet ne-ḳadar daha dünyā mālı olur, bunlarıñ cümlesi kāfirleriñ taṣarrufunda olur ise Ḳıyāmet Güni cümlesini nefslerine bedelen fedā ėderler dėmekdir. Lâkin fā’ide vėrmez, o fedā dünyāda gerekdir.

مده براحت فانی حیات باقی را

بمحنت دو سه روز از غم ابد بکریز

Medeh berāḥet-i fānī ḥayāt-i bāḳī

Bemiḥnet-i du-se rūz ezġam-i ebed begrīz

286

130. ṣaḥīfede ẕikrolunmuşdur, mürāca‘at oluna.

نریزد خدا آب روی کسی

Nerīzed Ḫudā āb-i ruy-i kesī

(Cenāb-ı Ḥaḳ bir kimesneniñ yüzünüñ ṣuyunı dökmez)

که ریزد کناه آب چشمش بسی

Kĭ rīzed gunāh āb-i çeşmeş besī

(Kĭ o kimesneniñ gözüniñ ṣuyı çun günāhları döker)

Ya‘nī günāhı içün bu dünyāda aġlayan ādemleriñ gözyaşları günāhlarını dökdigi içün Cenāb-ı Ḥaḳ Rūz-ı Maḥşer'de ve dünyāda o kimeseniñ yüziniñ ṣuyunı dökmez, nāmūs ve perde-i hicābı yırtmaz dėmekdir.

وبد جایکاهست دوزخ

Ve bed cāygāhest dūzeḫ

(Cehennem kötü maḥalldir)

dėmekdir.

Lāzım geldikĭ biz daḫı kendimizi ol sırrdan ötüri a‘cemī düzevüz. Eger ol ser bizim bi'l-fi‘l ma‘lūmumuz ise de ol siziñ ve andan su’ālin pāsuh ü cevābını bīgāneler gibi önümüze getürelim ve fi't-taḥḳīḳ eger maḳām bunı iḳtiżā ėderse ‘alīm ü ḥekīm olan ‘ārifiñ şānı böyle olmaḳ lāzım olur ve kendüyi bir ‘ilmin ẓuhūrundan ötüri ve àayra ta‘līm ḳılmaḳdan ötüri kendüyi bir a‘cemī sā’il düze ve su’āl ü cevāba ḳābil bir kimseden elini su’āl eyleye. Bīàāneler gibi ol su’ālin cevābını ḥużūruna cezb eyleye. Tā kim ol àāfil ü ẕāhil olan derdmendleri bu ‘ilmden behremend eyleye. Hadd-i ẕātında ‘alīm ü ḥekīm olan kimsenin şānına bundan noḳṣān gelmez.

Meŝnevī
cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 348

Fī'l-Meṣnevī

مستفیدی أعجمی شد آن کلیم

Mustefīdī-i a‘cemī şod ān Kelīm

(Ol Kelīmü'llâh a‘cemī ṭaleb ve müstefîd oldı)

تا عجمیانرا کند زین سر علیم

Tā ‘acemīyānrā koned ziīn sır ‘alīm

(Tā kim ‘acemī olanları bu sırdan ‘alīm eyleye)

Ya‘nī ol Kelīmü'llâh olan Mūsá ‘aleyhi's-selām bu sırdan ḫaberdār ü āgāh iken bir a‘cemī kimse gibi nef‘ ü fā’ide ṭālibi oldı; tā kim ‘acemī olanları ve bu sırdan bī-behre ḳalanları ‘ālim eyleye. Ve buña üslūb-ı ḥekīm ve tecāhül-i ‘ārif dėrler.

Fī'l-Meṣnevī

چونکه موسی کشت وشد کشتش تمام

Çunkĭ Mūsá kişt u şod kişteş temām

(Çünkim Mūsá ‘aleyhi's-selām ekdi, ya‘nī toḫm ekdi ve anıñ ekini temām oldı)

Ya‘nī kemāle ėrişdi

خوشهااش یافت خوبی ونظام

Ḫūşehā'eş yāft ḫūbī vu niẓām

(Ve ol ekiniñ ḫūşeleri ya‘nī sünbüleleri leṭāfet ü niẓām buldı)

داس بکرفت ومراد را می برید

Dās begrift u merādrā mī-borīd

(Mūsá ‘aleyhi's-selām oraḳ ṭutdı ve ol ekini kesdi ve biçdi)

Belkĭ anıñ kemāline ve ḥüsn-i ḫışāline delālet ḳılur zīrā evvelā kibr ü ġurūrı terk eylemek ma‘nāsını müstelzim olur. ŝāniyen setr-i ḥāl eylemegi daḫı müstelzim olur, ŝālišen ol bībehre olan a‘cemīleri ol mes’eleden āgāh ü ḫaberdār ḳılur. Pes ḥekīm-i İlâhī olanlar çünkĭm bir maḥallde su’āl eylemek żımnında bu ḳadar fevā’id-i ‘aliyyeyi müşāhede eyleyeler. Derhāl kendilerini sā’il ḳılurlar ve àayra ta‘līm içün müstemirr olurlarYa‘nī ḳaçan bir yerde bir ‘ārif olsa ve anıñ meclisinde bir niçe a‘cemī ḳavm olsa ve ol ḳavm her biri kendi meşrebine muvāfiḳ bir ḥāl iştigāl ḳılsa ol ‘ārif bunları kendi ‘ilminden ḫaberdār eylemekden ötüri izhār-ı cehl ėdüb kendüyi sā’il düzer ve bir āḫer kimseyi muḫāṭab-

پس ندا از غیب در کوشش رسید

Pes nidā ezġayb dergūşeş resīd

(Pes anıñ ḳulaġına ʻālem-i ġaybdan nidā ėrişdi)

böyle deyu

که چرا کشتی کنی و پروری

Kĭ çerā kişt̄ī konī vu perverī

(Kĭ niçün bir ekin ve zirāʻat eylersiñ ve tertībe eylersiñ)

چون کمالی یافت آنرا می بری

Çun kemālī yāft ānrā mī-berī

(Ve çünkim sünbüleleri kemāl buldı, anı kesersiñ)

Yaʻnī ol işlediğiñ kār çünkim vücūda geldi ve böyle berkemāl buldı, anı niçün kesersiñ ve helāk ėdersiñ?

کفت یا رب زان کنم ویران و پست

Goft Yā Rabb z'ān konem vīrān u pest

287

(Mūsá ʻaleyhi's-selām dėdi-kĭ yā Rabb, andan ötüri vīrān ü pest, alçaḳ eylerim)

که در اینجا دانه هست وکاه هست

Kĭ derīncā dāne hest u kāh hest

(Kĭ bunda dāne vardır, ṣaman vardır)

دانه لایق نیست در أنبار کاه

Dāne lāyıḳ nīst derenbār-i kāḥ

(İlâhī, dāne, ṣaman anbārına lāyıḳ degildir)

Meŝnevī
Cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 349

-ėdinüb ʻacebā şu mesʼele husūsunda ne-dėrsiñ, bunuñ bilmesi ḳaṭı lāzım olanlardandır deyu suʼāl ėder. Eger ol cevāb vėrirse aʻcemī olan ḳavmi bu üslūbla ol ʻilmden āgāh eyler ve eger cevāb vėremezse ḫāṭır-ı fāṭıra lāyih olan bu mesʼelede budur deyu söyler ve bu ṣıfaṭla hem ol aʻcemīleri behremend eyler, Ḥażret-i Kelīmüllâh daḫı bu gūne kendisini aʻcemī müstefīd düzdi. Tā bu sırrdan aʻcemī olanları ʻalīm ü ḫabīr eyleye.

كاه در أنبار كندم هم تباه

Kāh derenbār-i gendom hem tebāh

(Saman daḫı buġday anbārında tebāh ü nā-lāyıḳdır)

نيست حكمت اين دو را آميختن

Nīst hikmet īn dūrā āmīḫten

(Bu ikisini ḳarışdırmaḳ ḥikmet degildir)

فرق واجب می كند در بيختن

Farḳ vācib mī-koned derbīhten

(Ḥikmet elemekde, farḳı vācib eyler)

Ḥikmet ve maṣlaḥat degildir bu ikisini bir yerde ḳarışdırmaḳ. Elbette ḥikmet elemek vaḳtinde ṣamanı dāneden fark eylemegi vācib eyler.

كفت اين دانش تو از كه يافتی

Goft īn dāniş tu ezkĭ yāftī

(Ḥaḳ Te‘ālá dėdi, yā Mūsá, bu dānişi bu bilişi bu ma‘lūmātı sen kimden bulduñ)

كه بدانش بيدری بر ساختی

Kĭ bedāniş bīderī bersāḫtī

(Kĭ dāniş, ma‘lūmāt vāsıṭasıyla bir ḫarmanı düzdüñ)

Ya‘nī ey Mūsá bu ‘ilm ü temyīzi sen kimden ögrendiñ kĭ ol ‘ilm vāsıṭasıyla ekin eküb ba‘dehū anı biçüb getürüb bir yere cem‘ ḳılub bir ‘aẕīm ḫarmen eylediñ ve ṣamanı dāneden temyīz ėdüb deranbār ḳıldıñ?

كفت تميزم تو دادی ای خدا

Goft temyīzem tu dādī ey Ḫudā

(Mūsá ‘aleyhi's-selām dėdi-kĭ ey Ḫudā-yı Müte‘āl, baña ‘ilm ü temyīzi sen vėrdiñ)

كفت پس تميیز چون نبود مرا

Goft pes temyīz çun nebūd merā

(Ḥaḳ Te'ālá dėdi-kĭ pes niçün benim içün temyīz olmaya?)

Ya'nī çünkĭ saña bu ḳadar temyīz vėrdim, ben niçün eyüyi kötüden farḳ ü temyīz eyleyim, bu olur mı? Olmaz, buyurdı.

در خلايق روحهای پاك هست

Derḫalāyıḳ ruḥhā-yi pāk hest

(Yā Mūsá, bu ḫalāyıḳda pāk rūḥlar vardır)

روحهای تيره وكلناك هست

Rūḥhā-yi tīre vu gilnāk hest

(Tīre vü gilnāk rūḥlar daḫı vardır)

Ya'nī yā Mūsá bu ḫalāyıḳ mābeyninde ġıll ü ġışdan pāk olmuş ve keşāfet ü küdūrātdan ṣafā bulmuş rūḥlar vardır, bulanıḳ ve balçıḳlar rūḥlar daḫı vardır kĭ bunlar-

288

-beden balçığından pāk olmamışlar ve küdūrāt-ı beşeriyyeden nefslerini taṭḥīr ėtmişlerdir.

اين صدفها نيست در يك مرتبه

Īn ṣadefhā nīst deryek mertebe

(Bu ṣadefler bir mertebede degildir)

در يكی در است ودر ديكر شبه

Deryekī durr'est u derdiger şubhe

(Zīrā birinde incü vardır ve birinde şübhe vardır)

Ya'nī bu ṣadefler gibi olan cesedler bir mertebede degiller ve cümlesi bir ḥükmde olmaḳ ḳābil degildir zīrā biriniñ içindedir īmān ü 'irfān vardır ve bir āḫeriniñ içinde şübhe vü gümān vardır, çünkĭ böyledir.

واجبست اظهار اين نيك وتباه

Vācibest iẓhār-i īn nīk u tebāh

(Pes bu nīk ü tebāhıñ iẓhārı vācibdir)

همچنان كاظهار كندمها ز كاه

Hemçunān k'iẓhār koned mehāz zikāḥ

(Ancılayın kĭ ṣamandan buġdaylarıñ iẓhārı vācibdir)

Ya‘nī buġdayları ṣamandan farḳ ü temyīz eylemek nice vācib ise eyü olan kimseleri kötülerden farḳ eylemek ve temyīz ḳılmaḳ öyle vācibdir.

آیا كسی میداند كه آنكه هرچه فرو فرستاده اند

Āyā kesī mīdāned kĭ ān-kĭ her çī furūd firistāde'end

(‘Acebā bir kimesne bilür mi-kĭ her ān-kĭ ol kimse bilür kĭ aşaġı gönderilmişdir?)

Ya‘nī gerek Ḳur’ān ve gerek vaḥyü'llâhı dėmekdir.

بسوی تو از پروردكار تو درست وراستست

Besūy-i tu ezperverdigār-i tu dorost u rāstest

(Seniñ ṭarafına, cānibine ḥabībim, seni Perverdigār'ından ṣaḥīḥdir ve doġrıdır)

Ya‘nī ey ḥabībim, ṭaraf-ı İlâhiyye'mizden seniñ ṭarafına gönderilmiş olan her nesne kĭ ṣaḥīḥdir ve doġrıdır; ‘acebā bir kimesne bilür mi ol kimse bilür kĭ bunlar ṭaraf-ı İlâhiyye'mizdendir dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

در سرور ودر كشیده چادری

Derserver u derkeşīde çāderī

(Meṣelā başına ve yüzine bir çadır çekmişsiñ)

ṣaḥīfe (237)

Meŝnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 409

Ya‘nī kelām-ı ḥikmet-i İlâhī ve esrār-ı nihānı saña post görinür, dānelerin maġz-ı naġzı gibi görünmez, meselā anıñ sırrı ve ma‘nā-yı bāṭını bir dilber-i ra‘nā gibidir kĭ başına ve yüzine çadır çekmiş ve yüzini seniñ gözünden nihān ḳılmış, sen ol dilberi nikāb ü hicāb ile görürsüñ, bī-nikāb ü bī-hicāb anın cemāl-i bā-kemālini görmege kādir degilsin. Pes Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ kelāmını sen ancaḳ ḥikāyāt ve emsāl ü elfāz ü luġāt oldıġı cihetden görürsüñ. Anıñ ma‘nā vü ḥaḳāyıḳını görmege ḳādir degilsiñ ve kezālik bu menba‘ı esrār-ı İlâhī olan *Meŝnevī -i Şerīf*'i daḫı ancaḳ manẓūm oldıġı cihetden ve emŝāl ü hikāyāt oldıġı hayŝiyyetden bilürsüñ. Bunuñ bāṭınında olan-

رو نهان کرده ز چشمت دلبری

Rū nihāñ kerde ziçeşmet dilberī

(Gözünden yüzini nihān eylemiş bir dilberdir)

شاه نامه یا کلیله پیش تو

Şāhnāme yā Kelīle pīş-i tu

(Şāhnāme kitābı yā Kelīle seniñ ḳatında)

همچنان باشد که قرآن از عتو

Hemçunān bāşed kĭ Ḳurān ez‘atv

(Nice ise Ḳur’ān-ı ‘Aẓīm ancılayındır ‘atv ü ‘inādından)

فرق آنکه باشد از حق ومجاز

Farḳ-i ān-kĭ bāşed ezḥaḳ u mecāz

(Ḥaḳ ve mecāzı farḳ eylemek ol vaḳt olur kĭ)

که کند کحل عنایت چشم باز

Kĭ koned kuḥl-i ‘ināyet çeşm bāz

(Kĭ ‘ināyet küḥli, sürmesi çeşmi küşāde eyleye)

289

ور نه پشك ومشك پیش اخشمی

V'er ne-pişk u muşk pīş-i aḫşamī

(Yoḫsa pişk ü müşk bir aḫşam ḳatında)

هر دو یکسانست چون نبود شمی

Her du yeksānest çun nebūd şemī

(Her ikisi yeksāndır, çünkim bir şem olmaya)

-esrār ü ḥaḳāyıḳı bilmege. ve görmege ḳādir degilsiñ.Anıñ içün bu kitāb-ı şerīf seniñ ‘aḳlıñ ḳatında sā’ir kelimāt-ı manzūme gibi olmuşdur *Şāhnāme* Firdevsī nām şā‘irin nazm eyledigi kitābdır ve *Kelīle ve Dimne* ve Dābişlīm-i Hekīm’in vuhūş ü tuyūr lisānından te’līf eyledigi kitābdır ya‘nī ey Kıbtī-sīret ve münkir-tabī‘at olan kimesne, senin tab‘ında olan ‘atv ü ‘inādın cihetinden *Şāhnāme* ve *Kelīle* kitābı anıñ gibidir kĭ Ḳur’ān'dır. Bunda iki ma‘nā münfehim olur; evvelā bu iki kitāb senin katında Ḳur’ān gibidir kĭ sen anlara ziyāde ta‘zīm ü i‘tibār ḳılursun dėmek olur, sāniyen *Şāhnāme* ve *Kelīle* kitābı senin ḳatında ‘atv ü ‘inādından Úur’ān nice ise ya‘nī nice esātīr-i evvelīn ve eḳāvīl-i sālifīn ise bu iki kitāb daḫı seniñ cehl ü hamākatinden bī-ma‘nā hikāyāt ve elfāẓ ü kelimāt mesābesindedir dėmekdir

Aḫşam ḳuvvet şāmesi muḫtell olub rāyiḥa olmayan kimseye dėrler ya‘nī burnı ḳoḳu almayan ādem ‘indinde ḳoyun ve ḳeçi bu ḳavliyle misk ü ‘anber müsāvīdir zīrā

rāyiḥa olmuyor kĭ birbirinden farḳ ü temyīz ėtsün, onuñ-da rengi siyāh, onuñ-da rengi siyāh, birbirine rengde müşābehet vardır, lâkin rāyiḥada degildir ‘azīzim.

كفت يزدان كه ترا هم ينظرون

Goft Yezdān kĭ turā hem yenaẓarūn

Ḥaḳ Te‘ālá Ḥabīb-i Ekrem ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem efendimize dėdi-kĭ: “Yā Muḥammed, sen bunları kendiñe naẓar eyler, görürsüñ.”

نقش حمامند هم لا يبصرون

Naḳş-i ḥammāmend hem lāyebaṣarūn

(Bunlar fī'l-ḥaḳīḳa ḥammām naḳşlarıdır, bunlar seni görmezler)

Ve rūy-ı ḥaḳīḳatine naẓar irgürmezler, bunlar ‘adem-i rü’yetde ve kelām-ı hidāyet encāmı istimā‘ eylemekde ma‘būdları olan cemādāt ve eḥcār gibidir, ḥammān dīvārına taṣvīr olunan nuḳūş-ı insānīye bir kimesneye naẓar eyler görüb; ḥālbukĭ o kimseden ġāfil olduḳları gibi bunlar daḫı saña naẓar ėder, görünürler, lâkin seniñ zāt-ı şerīfinden ġāfiller ve ḥaḳīḳatini bilmekden cāhillerdir dėmek olur.

آنانكه وفا ميكنند به پيمان خداى تعالى كه در روز ميثاق بسته اند

Ānān kĭ vefā mīkonend be-peymān-i Ḫudā-yi Te‘ālá kĭ derRūz-i Mīṯāḳ beste'end

*Pişk; ḳoyun, keçi ve āhū faẓlasına, pisligine dėrler.

(Onlar kĭ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ‘ahdine vefā ėderler kĭ Rūz-ı Mīṯāḳ'da ‘ahd baġlamışlardır)

-anı īfā ėderler.

وآنانكه پيوند ميكنند

Ve ānān-kĭ peyvend mīkonend

(Daḫı anlar kĭ ittiṣāl muttaṣıl ėderler)

Ya‘nī ṣıla-i raḥm gibi aḳrabā-yı ta‘alluḳāta muttaṣıl olmaḳ dėmekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ياری اندر كس نمی بينيم يارانرا چه شد

دوستی کی آخر آمد دوستدارانرا چه شد

Yārī ender kes nemī bīnīm yārānrā çĭ şod

Dūstī key āḫir āmed dūstedārānrā çĭ şod

(Kimsede yārlıḳ görmeziz, yārāna ne oldı, dostluḳ ḳaçan nihāyet buldı, dostlara n'oldı)

Ya‘nī bu ḥālet-i inḳıbāzda kimseden mu‘āvenet ü himmet görmeziz, ‘aceb ehl-i himmet olan yārāna ne oldı, ‘acebā dostluḳ ḳaçan nihāyet buldı ve ḳalmadı-kĭ dost ṭutıcılara ne oldı dėmekdir.

290

کس نمی کوید که یاری داشت حق دوستی

حق شناسانرا چه افتاد ویارانرا چه شد

Kes nemīgūyed kĭ yārī dāşt ḥaḳḳ-i dūstī

Ḥaḳ-şināsān-rā çĭ uftād u yārānrā çĭ şod

(Kimse dėmez kĭ bir yār dostluḳ ḥaḳḳını ṭutdı, Ḥaḳ-şınāslara ne ḥāl vāḳi‘ oldı, yārāna ne oldı)

Ya‘nī erbāb-ı ġareżi olan dünyā dostlarından birisi ḥaḳḳında kimse dėmez kĭ bir yār dostluḳ ḥaḳḳını ṭutdı ve yerine getürdi, zīrā ehl-i dünyā-yı vefādır, lâkin Ḥaḳ-şınās olan Āḫiret dostlarından ne ḥāl vāḳi‘ oldı;

تعاون علی البر و التقوی

*Te‘āvünü ‘ale'l-birri ve't-taḳvá ėd*ecek sālik-i Āḫiret yārāna ne oldı dėmekdir.

هر که ترسد مرو را ایمن کنند

Her kĭ tırsed mer ūrā emīn konend

(Her kim-kĭ ḳorḳar anı emīn ėderler ‘azīzim)

مر دل ترسنده را ساکن کنند

Mer dil-i tırsende-rā sākin konend

(Taḥḳīḳ ḳorḳucı göñli sākin ėderler sulṭānım)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ترسم کزین چمن نبری آستین کل

کز کلشنش تحمل خاری نمیکنی

Tırsem k'ezīn çemen neborī āstīn gul

K'ez gulşeneş taḥammul ḫārī nemīkonī

(Ḳorḳurum-kĭ bu çemenden yekiñi gül ile doldırub iletmeyesiñ zīrā anıñ gülşeninden bir ḫāra taḥammül ėtmezsiñ)

Bu beytiñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 594. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürācaʿat oluna.

ṣaḥīfe (239)

خواجه در ماهتاب نان میخورد

Ḫʷāce dermāhtāb nān mīḫored

(Efendi māhtābda yaʿnī ḳameriñ żiyāsında ekmek yėr idi)

در سرایی که هیچ خلقی نبود

Dersarāyī kĭ hīç ḫalkī nebūd

(Ḫānedekĭ hīç kimesne olmadı)

Yaʿnī evde kimesne yoḳ, efendi-de māhtābda oturmuş ekmek ekl ėderdi.

سایهٔ خویش را کسی پنداشت

Sāye-i ḫʷīş-rā kesī pindāşt

(Efendi kendi sāyesini yaʿnī gölgesini bir ādem ẓann ėtdi)

Yaʿnī bir ādem geldi ẓannıyla

کاسه از پیش خویشتن بربود

Kāse ezpīş-i ḫʷīşten berebūd

(Kāseyi kendü öñünden ḳapdı)

Yaʿnī kemāl-i baḫlden bir ādem geldi, baña ṭaʿāmda şerīk olmasun deyu ekmek yėdigi kāseyi öñünden ḳapdı, ḳaldırdı dėmekdir.

كرم ولطف بى غرض بايد

Kerem u luṭf bī-ġareż bāyed

(Kerem ü luṭf ġareżsiz olmaḳ gerekdir)

تا از ان مرد متهم نبود

Tā ezān merd muttehem nebūd

(Ḥattā o kerem ü luṭfdan ādem, insān müttehem olmaya)

-maḥcūb ḳalmaya.

از كرم چون جزا طمع دارى

Ezkerem çun cezā-i ṭama‘ dārī

(Çünkĭ keremden ṭama‘ cezāsı ṭutarsıñ)

آن تجارت بود كرم نبود

Ān ticāret būd kerem nebūd

(O ticāret-

291

-olur, kerem olmaz)

كم مباش از درخت سايه فكن

Kem mebāş ezdıraḫt-i sāye-figen

(Noḳṣān olma sāye, gölge atan aġaçdan)

Ya‘nī sāye ṣalan aġaç gibi ol dėmekdir. Herkes seniñ sāyende sāyebān olsun.

هر كه سنكت زند ثمر بخشش

Her kĭ senget zened ṣemer baḫşeş

(Her kim-kĭ saña ṭaş urur, sen aña meyve baḫş, iḥsān eyle)

Ya‘nī agaca kim ṭaş atar ise aġaçdan aña muḳābil meyve düşer yere, aña meyve vėrir dėmekdir.

از صدف یاد کیر نکته حکم

Ezṣadef yād gīr nukte-i ḥikem

(Ṣadefden ḥikem nüktesini yād ṭut)

Ya‘nī ḫaṭırla

هر که سربردت کهر بخشش

Her kĭ ser beredet guher baḫşeş

(Her kim-kĭ ṣadefiñ başını yarar, ḳırar, ṣadef aña cevher baḫş, iḥsān ėder)

Ya‘nī ṣadefiñ küşādı içün yararlar, ḳırarlar, içinde dürr [ü] mercān çıḳar.

آن کروه که بدین صفات موصوفند

Ān gurūh kĭ bedīn ṣıfāt mevṣūfend

(Ol gürūh ol cemā‘at-kĭ bu ṣıfat ile mevṣūfdurlar)

اصل را اعتبار چندان نیست

ṣaḥīfe (240)

Aṣl-rā i‘tibār-i çendān nīst

(Aṣla nesle ol ḳadar i‘tibār yoḳdur)

روی تر کل ز خار خندان نیست

Rūy-i ter-gul ziḫār ḫandān nīst

(Tāze gülüñ yüziniñ gülmesi ḫārdan, dikenden degildir)

Ya‘nī dikenden, ḫārdan oldıġı içün degildir, kendü zātındandır, o reng-i ḫazān, o leṭāfet yoḫsa aṣlı olan ḫārdan degildir.

می ز غوره شود شکر از نی

Mey ziġūre ṣeved ṣeker ezney

(Ṣerāb ġoruḳdan ve ṣeker nāydan, ḳamışdan olur)

Naẓar eyle bir kerre, şerābda olan reng ü ḥāle ve şekerde olan leẕẕet ve parlaḳlıġa bunlarıñ aṣlı olan ekşi ġoruḳdan ve ḳamış, aġaç parçasından mıdır? Yoḳ, bunlarıñ kendü zātiyyelerindendir.

عسل از نحل حاصلست بقی

‘Asel eznaḥl ḥāṣılest beḳay

(Bal arınıñ ḳusmıġından ḥāṣıl olur)

Ḳusmuḳ eygü şey’ midir, degil. Naẓar eyle ‘aselde olan leẕẕet ü ḥalāvet ü leṭāfete ‘azīzim, efendim.

در اخبار آمده که حضرت رسالت علیه السلام

Deriḫbār āmede kĭ ḥażret-i risālet ʿaleyhi's-selām

(Ḫaberde geldi-kĭ ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz)

بلال را کفت چنان فقیر کن که بخدای رسی

Bilāl-rā goft çunān faḳīr kon kĭ beḪudāy resī

(Ḥażret-i Bilāl'e buyurdı, ancılayın faḳīr ola)

Ya‘nī ol-derece faḳrı iḫtiyār eyle kĭ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a ulaşasıñ.

292

نه غنی کانجا فقرا از همه مقبولترند

Ne ġanī k'āncā fuḳarā ezheme maḳbūlterend

(Ġanī degil ya‘nī ġanīler ulaşamaz zīrā o yerde fuḳarālar cümleden ziyāde maḳbūllerdir)

Ḳāle's-Sa‘dī

ا زان همنشین تا توانی کریز

Ezān hemnişīn tā tevānī gorīz

(O berāber oturdıġıñ ādemden mümkin ise ḳādir isen ḳaç)

-yanında durma

ṣaḥīfe (241)

که مر فتنهٔ خفته را کفت خیز

Kĭ mer fitne-i ḫofte-rā goft ḫīz

(Kĭ taḥḳīḳ uyumuş fitneye ḳalmaḳ)

dėdi.

Ya‘nī fitne vü fesād ėdici ādem ile berāber oturmuş dėmekdir ‘azīzim.

وفا وعهد نكو باشد ار بياموزى

Vefā vu ahd nikū bāşed er beyāmūzī

(Vefā vü ‘ahd eygü olur, eger ögrenir iseñ)

وكر نه هر كه تو بينى ستمكرى داند

Ve ger ne her kĭ tu bīnī sitemgerī dāned

(Ve eger yoḥsa her kim-kĭ görirseñ sen sitemkārlıġı)

Ya‘nī cevr ü ẓulm ü sitem ėtmegi bilür ya‘nī herkes sitem [ü] cevr ü cefā ėtmegi bilür, ancaḳ ‘ahde vefāyı bilmezler, anı ta‘līm eyle, ögren, anı işle dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

چه غم ز منقصت صورت أهل معنى را

Çĭ ġam zimenḳaṣat-i ṣūret ehl-i ma‘ná-rā

(Ehl-i ma‘ná olan evliyā-yı kirāma ne ġam ṣūretiñ noḳṣāniyyetinden)

Ya‘nī ẓāhir ṣūretde bir ‘użv veyā bir vechile noḳṣāniyyet olmuş evliyāya bundan ġam yoḳdur.

چوجان ز روم بود كوتن از حبش مى باش

Çu cān ziRūm buved k'ū ten ezḤabeş mī-bāş

(Çünkĭ onuñ cānı Rūm'dan olur, teni vücūdı Ḥabeş'den olsun)

Ya‘nī o ẕāt-ı ‘ālīniñ cānı beyāż ü nūrānī olur, cismi siyāh olsun, ne żararı vardır? Mādde cānda rūḥdadır, yoḫsa ḳafeṣi maḳāmında olan tende, vücūdda degildir.

تنك كردن

Teng kerden

(ḍīk, dar ėtmek)

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ازین رباط دو در چون ضرورتست رحیل

رواق و طاق معیشت چه سر بلند و چه پست

Ezīn ribāṭ-i du der çun żarūretest raḥīl

Revāḳ u ṭāḳ-i ma‘īşet çĭ serbulend u çĭ pest

ṣaḥīfe (242)

(Bu iki ḳapulı kārvānsarāydan çünkĭ rıḥlet żarūrīdir, ma‘īşetiñ çārdāġı ve kemeri yüksek olmuş, ne farḳı var alçaḳ olmaḳ, ne farḳı vardır?)

Bu beytiñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 223. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.

Ḳāle'l-Ḥāfıż

293

بهست ونیست مرنجان ضمیر وخوش دل باش-

که نیستیست سرانجام هر کمال که هست

Behest u nīst merencān zamīr u ḫoşdil bāş

Kĭ nīstīst serencām-i her kemāl kĭ hest

(Vara ve yoġa ḫāṭırını incitme, ḫoş-dil ol, ḳalbe keder getürme zīrā her kemāl kĭ vardır, ‘āḳıbeti yoḳluḳdur)

Ya‘nī bu ‘ālem-i ibtilā bir güzergāh olub maḥall-i ḳarār degildir. Bu dünyānıñ varına yoġuna göñül baġlayub maḥall-i feyż-i İlâhī olan ḫāṭırıñı perīşān ėtme, dā’im teveccüh-i ḳalble ḥoş-dil ol zīrā Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a ‘aşḳ ü muḥabbet ve ‘ibādāt ü ṭā‘ātden ġayrı bāḳiyāt-ı ṣāliḥāt yoḳdur. Bu dünyānıñ devlet ü salṭanatı ve cümle kemālātı ‘āḳıbet fānīdir. Seniñle bāḳī degildir ‘azīzim.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

ببال و پر مرو از ره که تیر پر تابی

هوا كرفت زمانى ولى بخاك نشست

Bebāl u per merev ezreh kĭ tīr purtābī

Hevā girift zamānī velī beḫāk nişest

(*Bāl ü per sebebiyle yoldan çıḳma zīrā uzaġa atılmaġa mensūb olan oḳ bir zamān hevā ṭutdı ve yuḳarı gitdi lâkin ṣoñra ṭopraġa oturdı ‘azīzim)*

Ya‘nī ey mü’min, müteyaḳḳın-ı dünyā devletiniñ beḳāsı olmayub salṭanat-ı Süleymān ‘aleyhi's-selām daḫı fā’ide ėtmeyincek bu dünyānıñ māl ü devletine maġrūr olmayub ṭūl-i emel ile ṣırāṭ-ı Müstaḳīm'den çıḳmayasıñ zīrā bu ṭūl-i emel ṣāḥibiniñ māl ü devlet sebebiyle bir zamān hevā vü hevesi ile salṭanat sürer ve dünyā yüzine güler, ammā ‘āḳıbet ḳabre girersiñ, ‘amelsiz ve ‘ibādetsiz ḳalub Āḫiret devletinden maḥrūm ü peşīmān olursuñ dėmekdir.

افتخار از رنك وبو واز مكان

Eftiḫār ezreng u bū v'ez mekān

(Reng, elvāndan ve ḳoḳu ve mekān ü maḥallden iftihār ėtmekde)

هست شادى وفريب كودكان

Hest şādī vu firīb-i kūdekān

(Şādīlik, mesrūrluk ve çocuḳları aldatmak vardır)

Ya‘nī bunlarda olan sürūr ü şādīlik çocuḳları aldatmaġa beñzer. Bunlar çocuḳlar içündür, böyle elvāna ḳoḳuya ve güzel mekāna heves ėdüb anıñla iftiḫār ėtmek çocuḳ işidir ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

با متاعى از أمتعة كه وفايى وبقائى ندارد چون أدوات خانه

Bāmetā‘ī ezemti‘a kĭ vefāyī vu beḳā’ī nedāred çun edevāt-i ḫāne

(Emti‘adan-

-bir metā‘kĭ vefā vü beḳā ṭutmaz ḫāne, ev edevātı gibi)

Ya‘nī ḫāneniñ eşyāsı ve eski püski bezleri, paçavraları gibi bunlar ile iftiḫār olunur mı? Bunlara göñül bağlanur mı ‘azīzim?

Ḳāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

جهان وجمله لذاتش بزنبور وعسل ماند

Cihān u cumle leẕẕāteş bezenbūr u ‘asel māned

(Dünyā ve cümle anıñ leẕẕātı arı ile bala beñzer)

که شیرینیش بسیارست وزان افزون شر وشورش

Kĭ şīrīnīş bisyārest v'ez ān efzūn şerr u şūreş

(Kĭ anıñ ṭatlı[lı]ġı ve leẕẕātı çoḳdur lâkin bu leẕẕāt ve ṭatlılıġından çoḳdur anıñ şerr ü şūrişi)

Nizāġ-ı fizā‘ ya‘nī bal ekl ėder iken arı gelüb seni şoḳması dėmekdir. Ya‘nī dünyānıñ leẕẕāt ve ṭatlularıyla zevḳ ü şafāda iken teslīm-i rūḥ ėtmesi ve sā’ir belā vü muşībetleriñ gelmesiyle sende ḥāṣıl olan nizā‘-ı fizā‘ıñ ḥadd ü ḥesābı yoḳdur dėmek olur.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

مرد جاهل جاه کیتی را لقب دولت نهد

Merd-i cāhil cāh-i gītī-rā laḳab devlet nehed

(Cāhil olan insān dünyānıñ manṣıb[ın]a devlet laḳab ḳor)

Ya‘nī anıñ ismine, laḳab[ın]a devlet nāmını vėrir.

همچنانکه آماس بیند طفل کوید فربه است

Hemçunān-kĭ āmās bīned ṭıfl gūyed ferbih'est

(Böylece kĭ çocuḳ şişlik görür, söyler kĭ semiz, ṭolı, yaġludur)

Ya‘nī çocuḳ bir maraż bir ‘illetden dolayı eli ayaġı şişmiş, o ẓann-ėder kĭ semiz, yaġlu, besili çocuḳdur. İşte bunuñ gibidir; dünyānıñ manṣıb[ın]a devlet laḳabını

ḳoymaḳ, necāsete devlet dėmek gibidir. Şişmiş, lāşe gibi olmuş ādeme semiz, yaġlı, ṭolı ādem dėmek gibidir ‘azīzim.

بران وجهی که ما میخواهیم

Berān vechī kĭ mā mīẖ^{v}āhīm

(Ol vech üzre kĭ biz isteriz)

Ya‘nī bizim istedigimiz üzre olsun dėmekdir.

وآرام می یابد دلهای ایشان

Ve ārām mī-yābed dilhā-yi īşān

(Ḳarār bulur anlarıñ göñülleri)

-sükūnet ḥāṣıl olur dėmekdir.

بدانیدکه

Bedānīd kĭ

(Biliñiz kĭ)

dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

دلت آیینه خدای نماست

Dilet āyīne-i Ḫudāy-numāst

(Seniñ göñlüñ Ḫüdā'yı gösterir mir’ātdır, āyīnedir)

روی آیینه تو تیره چراست

Rūy-i āyīne-i tu tīre çerāst

(Seniñ āyīneniñ yüzi niçün tīre, bulanıḳdır?)

صیقلی وار صیقلی میزن

Ṣayḳalī-vār ṣayḳalī mīzen

(Ṣayḳal-vār? gibi ya‘nī ṣayḳalcı gibi ṣayḳal ur)

*Āmās; şiş dėmekdir

ṣaḥīfe (243)

ṣaḥīfe (244)

295

باشد آیینه ات شود روشن

Bāşed āyīne'et şeved rūşen

(Seniñ āyīne rūşen ü żiyālu olur)

صیقل آن اکر نه آکاه

Ṣayḳal-i ān eger ne'ī āgāh

(Eger āgāh degil iseñ ya'ñī bilmiyorsañ ṣayḳal oldur kĭ)

نیست جز لا اله الا الله

Nīst coz *Lāilâhe illāllâh*

(Bu Kelime-i Tevḥīd'den ġayrı degildir ṣayḳal 'azīzim)

زندکانی خوش است ایشانرا

Zindegānī ḫoş'est īşānrā

(Anlarıñ ḥayātları, dirilikleri, ma'īşetleri ḫoş ve güzeldir)

شاخ بی میوه کر همه طوبیست

Şāḫ-i bī-mīve ger heme Ṭūbást

(Meyvesiz olan dallar cümlesi eger Ṭūbá'dır)

Ya'nī meyvesiz aġaç dalları eger cümlesi Ṭūbá aġacı gibi güzel, ḥasnā olur dėmekdir.

ببریدش بمیوه پیوندید

Beberīdeş bemīve peyvendīd

(Ol dalları ḳaṭ' ėt, kes kĭ meyveye muttaṣıl olsun)

Ya'nī öyle meyvesiz olan dalları kes, ḳaṭ' [it]kĭ dīger meyveleri dallar yerinde ḥāṣıl olsun, ya'nī dalları aşıla dėmekdir.

هر زاهد خشکی چه سزاوار بهشت است

Her zāhid-i ḫoşkī çĭ sezāvār-i behişt'est

(Her bir ḳurı zāhid ü ʻābid ne lāyıḳdır Cennet'e)

Yaʻnī lāyıḳ degildir, meyve-i ʻirfān olmayan aġaç gibi ḳurı zāhid.

شایسته آتش شمر آنها که چنانند

Şāyeste-i āteş şomor ānhā kĭ çunānend

(Anları böylece āteşe lāyıḳ, şāyeste ṣay, ḥesāb eyle)

dėmekdir.

Ḳāle Şeyḫ ʻAṭṭār

هر دو عالم بسته فتراك او

Her du ʻālem beste-i fitrāk-i Ū

(Her iki ʻālem ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem Efendimiziñ terkisine bağlansa)

*Fitrāk; ḥayvānıñ arḳasında olan tasma kĭ aña heġbe ve sā'ire bağlanur, terkīsi dėmekdir

عرش وكرسی كرده قبله خاك او

ʻArş u kursī kerde ḳıble ḫāk-i ū

(ʻArş u kursī ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem Efendimiziñ ṭopraġını ḳıble eylemişdir)

پیشوای این جهان وآن جهان

Pīşvā-yi īn cihān u ān cihāñ

(Bu cihānıñ ve o cihānıñ, dünyā vü āḫiret'iñ muḳtedāsıdır)

مقتدای آشکارا ونهانا

Muḳtedā-yi āşikārā vu nihān

(Āşikāre ve gizlüleriñ muḳtedāsıdır)

Ṣallallâhü ʻaleyhi ve sellem Efendimiz Ḥażretleri.

*İrādet; ṭaleb ü muḥabbet, murāddır

Ḳāle's-Saʻdī

تلمیذ بی ارادت عاشق بی زرست

Tilmīẕ-i bī-irādet ‘āşıḳ-i bī-zerest

(Ṭalebsiz ve irādetsiz şākird-i ṭālib, altun ve aḳçesiz ‘āşıḳ gibidir)

Ya‘nī bir mürīd ve bir şākird kĭ ārzū vü ṭaleb ü muḥabbeti yoḳdur, işte öyle olan şākird aḳçesiz ‘āşıḳ gibidir, neye yarar? Hīç. Bu ‘aşḳ-ı mecāzī-de beşi bir yerde lira ister ‘azīzim.

*Revende; seyyāḥ ma‘nāsınadır.

وروندە بی معرفت مرغ بی پر

Ve revende-i bī-ma‘rifet morġ-i bī-perr

(Ve seyyāḥ-ı bī-ma‘rifet, ḳanadsız ḳuş gibidir)

kĭ ıżṭırāb-

296

-ü elemden ḫālī olmaz.

وعالم بی عمل درخت بی بر

Ve ‘ālim-i bī-‘amel dıraḫt-i bī-ber

(Ve ‘amelsiz ‘ālim yemişsiz aġaç gibidir kĭ)

Andan intifā‘ ḳābil degildir zīrā feyyāż olmaz.

وزاهد بی علم خانه بی در

Ve zāhid-i bī-‘ilm ḫāne-i bī-der

(Ve zāhid-i cāhil ḳapusuz ḫāne gibidir)

Ya‘nī kimseyi irşād eylemek içün aġzın açub söz söylemege ḳādir degil ve dembeste ḳalur ḫāne-i bī-der gibi ‘azīzim.

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

بمهلتی كه سپهرت دهد ز راه مرو

ترا كه كفت كه اين زال ترك دستان كفت

Bemuhletī kĭ sipihret dehed zirāh merev

Turā kĭ goft kĭ īn zāl terk-i destān goft

(Felek saña bir mühlet ve bir müddet kĭ vėrir, yoldan gitme ve çıḳma, saña kim dėdi-kĭ bu ʻacūze olan dünyā-yı denī mekr ü ḥīle ve tezvīr ü herzeyi terk ėtdi, ėtmez)

Bu beytiñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 155. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürācaʻat oluna.

اکر کتابی بودی که درین عالم

Eger kitābī būdī kĭ derīn ʻālem

(Eger bir kitāb olaydı-kĭ bu ʻālemde olanlar)

Yaʻnī o kitābıñ ḳırā'etiyle ṭaġlar ḥareket ėtmek, yeryüzi yarılmaḳ ve mevtālar söylemek gibi böyle şeyleriñ ẓuhūrunu küffār ṭaleb ėtdiler dėmekdir.

برفتن آوردن

Bereften āverden

(Gitmeklik, getürmeklik)

Yaʻnī gitmek, seyr [ü] ḥareket ėtmek dėmekdir.

رانده شدی بوی کوهها

Rānde ṣodī bevey kūhhā

(Sürilmiş, gitmiş olaydı anıñla)

ṣaḥīfe (246)

Yaʻnī Ḳur'ān'ıñ ḳırā'etiyle daġlar

یعنی در وقت خواندن وی از مواضع خود برفتی

Yaʻnī dervaḳt-i ḫ^{v}ānden-i v'ey ezmevżiʻ-i ḫod bereftī

(Yaʻnī Ḳur'ān oḳundıġı vaḳtde kendü yerinden daġlar gidey-idi)

ve ḥareket ėdüb gitmeliydi dėdiler.

یا شکافته شدی بدو زمین چون برو خواندندی

Yā şekāfte ṣodī bedū zemīn çun berū ḫ^{v}āndendī

(Yāḫud yarılmış, şaḳḳ olmuş olaydı o Ḳur'ān'dan zemīn, arż çünkĭ o zemīniñ, arżıñ üzerine oḳunurdı)

Ya‘nī Ḳur’ān okundığı zamān arż şaḳḳ olaydı. İşte müşrikīn [ü] küffār Efendimizden böyle āyāt ü mu‘cize ṭaleb eylediler.

یا بسخن در آوردندی از برکت خواندن او مرد کانرا

Yā besuḫan derāverdendī ezbereket-i ḫ^{v}ānden-i ū merd k'ānrā

(Yāḫud mevtālar söze, kelām söylemege geleydi o Ḳur’ān'ıñ oḳunması berekātıyla)

dėdiler.

نه چنانست که کافران میکویند بقرآن تو

Ne çunānest kĭ kāfirān mīgūyend beḲurān-i tu

(Öylece degildir kĭ kāfirler seniñ Ḳur’ān'ına söyler)

و یا بفرمان تو باید اینها واقع شود

Ve yā befermān-i tu bāyed īnhā vāḳi‘ şeved

297

(-Yāḫud seniñ fermānına söylerler kĭ bunlar ya‘nī bu ẕikrolunan şeyler vāḳi‘ olsun)

Vāḳi‘ olmaz, anlarıñ söyledikleri gibi olmaz. Ya‘nī ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ diledigi, istedigi gibi olur, anlar ister i‘tiḳād ėtsünler, ister ėtmesünler. Kime żarar ü ziyandır? Kendülerine ziyān ü żarardır dėmek olur.

Ve fī'l-Meṣnevī

تو ز قرآن ای پسر ظاهر مبین

Tu ziḲur’ān ey peser ẓāhir mebīn

MeṢnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 367

(Ey oġul, sen Ḳur’ān'ıñ ẓāhirini görme)

دیو آدم را نه بیند جز که طین

Dīv ādemrā ne-bīned coz kĭ ṭīn

(Şeyṭān Ādem'de ṭopraḳdan başḳa bir şey’ görmedi)

ظاهر قرآن چوشخص آدمیست

Ẓāhir-i Ḳur’ān çu şaḫṣ-i Ādemīst

(Ḳur’ān'ıñ ẓāhiri Ādem'iñ şaḫṣı gibidir)

Ya‘nī şaḫṣ-ı Ādem gibidir

که نقوشش ظاهر وجانش خفیست

Kĭ nuḳūşeş ẓāhir u cāneş ḫafīst

(Zīrā o Ḳur’ān'ıñ naḳşları ẓāhirdir lâkin cānı, rūḥı gizlüdür)

-‘azīzim. Ve bu ebyātıñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 55. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

Ḳāle'l-Ḥāfız

در کارخانه عشق از کفر ناکزیرست

آتش کرا بسوزد کر بو لهب نباشد

Derkārḫāne-i ‘aşḳ ezkufr nāgozīrest

Āteş kirā besūzed ger Bu Leheb nebāşed

234. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.

بموضعی نزدیك

Bemevżi‘-i nezdīḳ

(Yaḳın bir mevżi‘de, bir maḥallde)

dėmekdir.

یعنی بلا بدیشان خواهد رسد تا وقتی که

Ya‘nī belā bedīşān ḫ^{v}āhed resed tā vaḳtī kĭ

(Ya‘nī belā vü muṣībet anlara ister yirişe)

تا وقتی که

Tā vaḳtī kĭ

ṣaḥīfe (247)

(Bir vaḳt kĭ)

Ya‘nī anlarıñ öldükleri zamān yāḫud Yevm-i Ḳıyāmet'de dėmekdir.

پس چه کونه بود

Pes çĭ gūne būd

(İmdi ne günā olur-)

-‘iḳāb [ü] ‘azāb dėmekdir.

آورده اند که سپهسالاری بود ظالم

Āverde'end kĭ sipehsālārī būd ẓālim

(Rivāyet olunmuşdur kĭ bir ẓālim ser‘asker)

Ya‘nī askeriñ ḳumandanı ẓālim idi

وباتباع خود بخانه یکی از مشایخ کبار فرود آمد

Ve beetbā‘-i ḫod beḫāne-i yekī ezmeşāyiḫ-i kibār furūd āmed

(O ẓālim ser‘asker teb‘asıyla berāber kibār-ı meşāyiḫden birisiniñ ḫānesine aşaġı geldi)

Ya‘nī nüzūl ėtdi dėmekdir.

خداوند خانه کفت من منشوری دارم بخانه من فرود میا

Ḫudāvend-i ḫāne goft men menşūrī dārem beḫāne-i men furūd meyā

(Ḫāne ṣāḥibi olan şeyḫ dėdi ben menşūr ṭutarım, benim ḥāneme nüzūl ėtme, gelme)

کفت منشور بنما شیخ در خانه رفت

Goft menşūr benumā şeyḫ derḫāne reft

(O ẓālim dėdi menşūrı göster. Şeyḫ efendi ḫāneye gitdi)

Ya‘nī ḥareme gitdi.

298

ومصحفی عزیز داشت ودر پیش آمد وباز کرد این آیت بر آمد که

Ve Muṣḥafī-i ʻAzīz dāşt u derpīş āmed u bāz kerd īn āyet ber āmed kĭ

(Bir Muṣḥaf-ı Şerīf-i ʻAzīz ṭutdı ve öñüne geldi o ẓālimiñ ve girü eyledi, bu āyet yuḳaru geldi kĭ)

يا ايها الذين امنوا لا تدخلوا بيوتا غير بيوتكم حتى تستأنسوا و تسلموا على اهلها

"Yā eyyühelleẕīne āmenū lātedḫulū büyūt[en] ġayri büyūtiküm ḥattá teste'nisü ve tüsellimū ʻalá ehlihā" [124]

İşte bu āyet-i şerīfi o ẓālime gösterdi ve oḳudı ʻazīzim.

سپهسالار كفت من پنداشتم كه منشور امير دارى

Sipihsālār goft men pendāştem kĭ menşūr-i emīr dārī

(O ẓālim serʻasker dėdi, ben ẓann ėtdim-kĭ emīriñ, pādişāhıñ menşūrı ṭutarsıñ)

Neʻūzü-billâh, işte böyle ẓālimiñ neresine sebt ėtmeli bilemem.

بدان التفات نكرد ودر خانه شيخ فرود آمد

Bedān iltifāt nekerd u derḫāne-i şeyḫ furūd āmed

(Aña iltifāt ėtmedi ve şeyḫiñ ḫānesine nüzūl ėtdi o ẓālim)

آن شب قولنجش بكرفت و هلاك شد

Ān şeb ḳulunceş begrift u helāk şod

(O gėce o ẓālimi ḳulunç ṭutdı ve helāk oldı)

İşte gördi anasınıñ örekesini ḥabīṯ ẓālim.

Ḳāle's-Sā'ib

نتيجه نفس كرم عندليبانست

Netīce-i nefes-i germ-i ʻandelībānest

(ʻAndelībleriñ yaʻnī bülbülleriñ ṣıcaḳ olan nefesiniñ netīcesi)

كه عمر شبنم كستاخ يكزمان باشد

[124] **Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selâm vermeden girmeyin**. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.(24:27)

Kĭ ‘omr-i şebnem-i kustāḫ yekzemān bāşed

(Kĭ küstāḫ olan şebnemiñ -şebnem şabāḥa yaḳın yaġan tise, çiy ta‘bīr olunur-‘ömri bir zamān olur)

Ya‘nī anıñ ‘ömri öyle tavīl olmaz, Şems'iñ ṭulū‘uyla maḥv ü zā’il olur. İşte bu az müddet içinde maḥv ü zā’il olmasına sebeb bülbülleriñ ‘aşḳ ve ḥarāretlü olan āh ü efġānlarınıñ netīcesidir. Maḥbūbı olan gülüñ üzerine oturdıġı içündür. Kezālik meşāyiḫ-i ‘iẓām-da Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ maḥbūbları oldıġından ḳaḥr-ı İlâhī ‘andelībi rāżī olmayub bir ānda maḥv ėder ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

مقربان خدااند وارثان رسول

Muḳarrebān-i Ḫudā'end vāriṯān-i Resūl

(Resūl vāriṯleri Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ muḳarrebleridir)

تو از خدای چنین دور واز رسولی چیست

Tu ezḤudāy çunīn dūr u ezResūlī çīst

(Sen Cenāb-ı Ḥaḳ'dan böylece dūr, uzaḳsıñ, anıñ Resūl'ünden daḫı uzaḳsıñ, bu nedir?)

Hīç. Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ'dan dūr ve Resūl'ünden-

299

-uzaḳ olmaḳ, nedir? Ḥamāḳat, cehāletdir.

آیا کسی که

Āyā kesī kĭ

(‘Acebā bir kimesne kĭ)

dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

مراد آنست که حق را حی وقادر وخالق ورزاق وسمیع وبصیر وحکیم میکویند

Murād ānest kĭ Ḥaḳ-rā Ḥayy u Ḳādir u Ḫāliḳ u Rezzāḳ ve Semī‘ u Baṣīr ve Ḥekīm mīgūyend

(Murād oldur kĭ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a bu meżkūr olan esmāyı söylerler)

واطلاق هيچ يك ازين اسما بر أصنام نمى تواند كرد

Ve ıṭlāḳ-i hīç yek ezīn esmā bereṣnām nemī-tevāned kerd

(Ve muṭlaḳ bu esmādan hīçbirini puta ve ṣaneme mümkin olur mı eylemek)

Ḥāṣā, s̱ümme hāṣā mümkin ü mutaṣavver degildir. Zīra kĭ putlar, [e]ṣnāmlar ṭaṣ, aġaç parçasıdır, naṣıl mümkin olur bu esmā’-i İlâhiyye'den birisini aña teṣbīh ėtmek? Olmaz.

حق فاعل وهر چه جز حق آلات بود

Ḥaḳ fā‘il u her çĭ coz Ḥaḳ ālāt buved

(Cenāb-ı Ḥaḳ Fā‘il-i Muḫtār'dır ve Ḥaḳ'dan ġayrı her nesne kĭ vardır, ālāt olur)

Ya‘nī Ḥaḳḳ'ıñ ālātı dėmekdir.

تأثير ز آلت از محالات بود

Te’s̱īr ziālet ezmuḥālāt buved

(Ālātdan te’s̱īrāt muḥālātdan olur)

Hīç saṭır durduġu yerde keser mi? Kesmez. Onda olan te’s̱īr anı isti‘māl ėden ādemiñdir ‘azīzim.

بر رخ جامى بود بى رويت از دوزخ درى

Berruḫ-i Cāmī buved bī-ru’yet ezdūzeḫ derī

(Cāmī ḥażretleriniñ yanaġı üzerine Cemālü'llâhīsiz ya‘nī cemāli müṣāhedesiz, rü’yetsiz Cehennem'den bir ḳapu olur)

ṣaḥīfe (249)

كر ز روضه خازن اندر قبر او روزن كند

Ger ziravże ḫāzin ender ḳabr-i ū revzen koned

(Eger Cennet'den ḫāzin-i Cennet olan melek -ya‘nī Cennet'iñ ḳapucısı, bekçisi dėmekdir- anıñ ḳabrine pencere ėde)

Ya‘nī anıñ ḳabrine Cennet'den pencere açar ise de ḫāzin-i Cennet fā’ide vėrmez kĭ rü’yet-i cemāl-i İlâhī yoḳdur. Ancaḳ o pencere Cehennem'den bir ḳapu olur. Ne zamānına müşāhede-i cemāl olur ise işte ol-vaḳtdir selāmet ü rāḥat ‘azīzim.

هر کسی از همت والای خویش

سود برد در خور کالای خویش

Her kesī ezhimmet-i vālā-yi ḫᵛīş

Sūd bered derḫor-i kālā-yi ḫᵛīş

209. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.

میوه آن بستان

Mīve-i ān bostān

(O bostānıñ meyvesi)

dėmekdir.

امام قشیری فرموده که اهل ایمان امروز در ظل رعایتند

İmām Ḳuşeyrī fermūde kĭ ehl-i īmān imrūz derẓıll-i ri‘āyet

(İmām Ḳuşeyrī ḥażretleri buyurmuşdur kĭ: Ehl-i īmān bugünkĭ günde ri‘āyet sāyesinde, gölgesindedir)

Çünkĭ ehl-i īmāna her ṭarafda her cihetle ri‘āyet-i maḥṣūṣa-

300

-vardır, bu da min-ṭarafi'llâhi bir luṭf ü iḥsāndır.

وفردا در ظل حمایت

Ve ferdā derẓıll-i ḥimāyet

(Ve yarın ya‘nī Rūz-ı Maḥşer'de ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz ḥażretleriniñ ḥimāyesi sāyesinde, gölgesindedir)

وعارفان بدنیا وعقبی در ظل عنایت

Ve ‘ārifān bedunyā vu ‘uḳbá derẓıll-i ‘ināyet

(Daḫı ‘ārifler dünyā vü āḫiret'de Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ‘ināyeti sāyesinde, gölgesinde muttaṣıldır)

Dā’imā o sāyeye ittiṣāl ėderler.

سایه دولت او در دو جهان جاویدست

Sāye-i devlet-i ū derdu cihān cāvīdest

(O ‘ārifleriñ sāye-i devleti iki cihānda bāḳīdir)

ای خوش آن بنده که این سایه فتد بر سر او

Ey ḫoş ān bende kĭ īn sāye futad berser-i ū

(Ol bende, ḳul ḫoşdur kĭ bu sāye onuñ başına düşe)

Ya‘nī ‘ārifleriñ sāyesinde ḥimāyesinde ola. El-ḥamdü'l-illâhi Rabbi'l-‘Ālemīn olduḳ ‘azīzim kĭ sulṭān-ı ‘ulemā’ ḳuddise sırruhū'l-‘azīz ḥażretleri bizimdir bizim ‘āşıḳımız buyurdu. Bu devlet bir devletdir kĭ pādişāhlar ġıbṭa ėder sulṭānım.

Ve fī'l-Meşnevī

Meŝnevī cildi, Cild 6, ṣaḥīfe 217

جور دوران وهر آن رنجی که هست

Cevr-i devrān u her ān rencī kĭ hest

(Cevr-i devrān ve her şol bir renc kĭ dünyāda vardır)

سهلتر از بعد حق وغفلتست

Sehlter ezbu‘d-i Ḥaḳ u ġafletest

(Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ bu‘dundan ve ġafletinden ziyāde sehl, ḳolaydır)

زانکه اینها بکذرد آن نکذرد

Z'ānkĭ īnhā bugẕered ān negẕered

(Zīrā bunlar geçerler ve ol geçmez)

دولت آن دارد که جان آکه برد

Devlet ān dāred kĭ cān āgah bered

(Devleti ol kimse ṭutar kĭ cān āgāh iletme)

Ya‘nī bu feleğiñ cevri ve bu dünyānıñ her bir renc ü elemi-kĭ vardır, Ḥaḳ Te‘ālá'dan ba‘īd ü ġāfil olmaḳ rencinden ziyāde ḳolaydır. Zīrā bu cümle dünyevī ve cismānī olan rencler geçer ve ol bu‘d ü ġaflet ve cehālet ü küdūret rencleri geçmeyüb insān ile berāber ḳalur. Sa‘ādet ü devleti ol insān ṭutar kĭ Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri'ne ġaflet ü cehāletden pāk olmuş bir ‘ālim ü āgāh cān iletdür.

Kemā Ḳālellâhü Te‘ālá:

يوم لا ينفع مال و لا بنون الا من اتى الله بقلب سليم

Yevme lāyenfa‘u māle ve lābenūne; illā men etállâhe bi-ḳalbi selīm[in125]

شبلی دید زنی را که میکرید ومیکوید یا ویلاه من فراق ولدی

Şiblī dīd zenī-rā kĭ mīgiryed u mīgūyed yāveylāh min firāḳ-i veledī

(Ḥażret-i Şiblī bir ḫatunu gördi-kĭ aġlar,-

301

-ve yāveylā söyler oġlunuñ firāḳından)

شبلی کریست وکفت یا ویلاه من فراق الأحد

Şiblī giryest u goft *yāveylāh min firāḳi'l Eḥad*

(Ḥażret-i Şiblī aġladı ve söyledi yāveylā, Eḥad olan Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ firākından)

آن زن کفت چرا چنین میکویی

Ān zen goft çerā çunīn mīgūyī

(O ḫatun dėdi, niçün böylece söylersiñ?)

شبلی کفت تو کریه میکنی بر فراق مخلوقی که هر آینه فانی خواهد شد

Şiblī goft tu girye mīkonī berfirāḳ-i maḫlūḳī kĭ her āyine fānī ḫ^{v}āhed şod

[125] O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah’a arınmış bir kalp ile gelen başka. (26:88,89)

(Şiblī dėdi, sen girye eylersiñ, aġlarsıñ bir maḫlūḳuñ firāḳından kĭ elbette fānī olmaḳ ister)

من چرا کریه نمیکنم بر فراق خالقی که باقی باشد

Men çerā girye nemīkonem berfirāḳ-i Ḫālıḳī kĭ bāḳī bāşed

(Ben niçün aġlamayım bir Ḫālıḳ'ıñ firāḳından kĭ bāḳī olur?)

Öyle Dā'im ü Bāḳī olan Ḫālıḳ'ıñ firāḳından niçün girye eylemeyim? dėdi 'azīzim.

فرزند ویار چونکه بمیرند عاقبت

Ferzend u yār çunkĭ bemīrend 'āḳıbet

(Evlād ü dost çünkĭ 'āḳıbet ölürler)

-mevt, fevt olurlar.

ای دوست دل مبند بجز حی لا یموت

Ey dost dil mebend becoz Ḥayy-i Lāyemūt

(Ey dost, göñül baġlama LāYemūt olan Ḥayy-ı Bāḳī [vü] Dā'im olan Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ġayrıya, başḳasına sulṭānım)

واز لشکرهای کفر وضلالت

Ve ezleşkerhā-yi kufr u ḍelālet

(Daḫı küfr ü ḍalālet leşker ü 'askerlerinden)

dėmekdir.

şaḥīfe (250)

مزن ز چون و چرا دم که بندهٔ مقبل

Mezen ziçun u çerā dem kĭ bende-i muḳbil

(Çün çerādan nefs söz urma ya'nī niçün bu böyle olmuş, niçün şu şöyle olmuş deyu i'tirāż ėtme kĭ muḳbil olan bende, 'abd, ḳul)

قبول کرد بجان هر سخن که جانان کفت

Ḳabūl kerd becān her suḫan kĭ cānān goft

(Her sözi cān ile ḳabūl ėder kĭ cānān dėdi)

Ya‘nī cānān sözini fermānını cān [ü] baş ile ḳabūl ėder muḳbil olan bende, ‘āşıḳ ‘azīzim.

Ḳāle'l-Ḥāfıż

كدايئ در جانان بسلطنت مفروش

كسى ز سايهٔ اين در بآفتاب رود

Gedāyī-i der-i cānān besalṭanat mefurūş

Kesī zisāye-i īn der beāfitāb reved

(Cānān ḳapusunuñ gedālıġını salṭanata ṣatma, bir kimse bu ḳapunuñ sāyesinden āftāba gider)

Ya‘nī ey göñül, ṣad-hezārān ẕüll ü ḥaḳāretle ve tevāżu‘ ü meskenetle-

302

Maḥbūb-ı Ḥaḳīkī'niñ bāb-ı ma‘nevīsinde tażarru‘ ü niyāziyle olan gedālıġı ve faḳīrliḳ sulṭānlıġını salṭanat-ı fāniyyeye ṣatma zīrā bu ma‘ná ḳapusunuñ sāyesini bekleyen ‘āḳıbet āftāba irer ve ma‘ná ḳapusu açılub cemāl-i maḥbūbı müşāhede ėder ‘azīzim.

منعم كنى ز عشق وى اى مفتئ زمان

Men‘em konī zi‘aşḳ-i vey ey muftī-i zamān

(Ey zamānıñ müftīsi, beni anıñ ‘aşḳından men‘ ėdersiñ)

معذور دارمت كه تو او را نديده

Ma‘ẕūr dāremet kĭ tu ūrā nedīde

ṣaḥīfe (251)

(Ben seni ma‘ẕrūr ṭutarım kĭ sen onı görmemişsiñ)

Ya‘nī sen bizim cānānımızı görmediginden bu sözleri söylersiñ. Eger sen-de bizim gibi görmüş olsañ idi belkĭ bizden ziyāde mecnūn olurduñ dėmekdir.

با هر اجلى را از آجال خلائق كتابيست نزديك خداى

Bāher ecelī-rā ezācāl-i ḫalāyıḳ kitābīst nezdīk-i Ḫudā

(Ḫalāyıḳıñ ācāllerinden her biri, eceliñ kitābı Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ nezdinde, ‘indindedir)

که جز وی کسی را بر آجال خلق اطلاع نباشد

Kĭ coz Vey kesī-rā berācāl-i ḫalḳ ıṭṭılā‘ nebāşed

(Kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ġayrı bir kimesneniñ, ḫalḳıñ eceli üzerine ıṭṭılā‘ı olmadı)

Kimesne bilmez dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

خوی بد در طبیعتی که نشست

Ḫūy-i bed derṭabī‘atī kĭ nişest

(Bir ṭabī‘atde kĭ yaramaz, kötü ḫuy oturdı)

Ya‘nī o ādemiñ kĭ ḫūyı bed, kötü oldı;

نرود جز بروز مرك از دست

şaḥīfe (252)

Nereved coz berūz-i merg ezdest

(Ecel gününden ġayrı günde elden gitmez)

-ol yaramaz ḫūy veyā ṭabī‘at. Ya‘nī ölmekle ancaḳ ḫalāṣ bulur ol yaramaz ḫūydan, ol ṭabī‘atden dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

ابو درداء رضی الله عنه از حضرت نقل میکند که

Ebū Derdā’ raḍıyallâhu ‘anh ezḤażret naḳl mīkoned kĭ

(Ebū Derdā’ raḍıyallâhü ‘anh Cenāb-ı Resūl-i Kibriyā'dan naḳl ėder kĭ)

چون سه ساعت از شب باقی ماند

Çun se sā‘at ezşeb bāḳī māned

(Çünkĭ ol sā‘at gėceden bāḳī ḳaldı)

Ya‘nī ṣabāḥa üç sā‘at ḳaldı

حق سبحانه وتعالی نظر میکند در کتابی که غیر ازو هیچکس در ان اطلاع نمی کند

Ḥaḳ Subhānehū ve Te‘ālá naẓar mīkoned derkitābī kĭ ġayr-i ezŪ hīç-kes derān ıṭṭılā‘ nemī-koned

(Ḥaḳ Sübhānehū ve Te‘ālá Ḥażretleri naẓar ėder bir kitāba kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ'dan ġayrı hīçbir kimesne o kitāba ıṭṭılā‘ı olmadı)

-ancaḳ Zāt-ı Ülūhiyyet'e maḫṣūṣ bir kitābdır.

هر چه خواهد ازو محو کند وهر چه خواهد ثبت کند

Her çĭ ḫᵛāhed ezū maḥv koned u her çĭ ḫᵛāhed ṣebt koned

(Her nesneyi-kĭ ister, o kitābdan maḥv ėder ve her nesneyi-kĭ ister, o kitāba yazar, iṣbāt ėder)

در فصول آورده که محو کند رقوم انکار از قلوب ابرار

Der*Füṣūl* āverde kĭ maḥv koned ruḳūm-i inkār ezḳulūb-i ebrār

303

(-Fuṣūl kitābında rivāyet olunur kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ ebrārıñ ḳulūbünde yazılmış olan efkārı maḥv ėder)

واثبات کند بجای آن رموز واسرار

Ve iṣbāt koned becā-yi ān rumūz u esrār

(Anıñ yerine iṣbāt ėder rümūz ü esrārı ‘azīzim)

امام قشیری میفرماید که محو حظوظ نفسانی میکند

Īmām Ḳuşeyrī mīfermāyed kĭ maḥv ḥuẓūẓ-i nefsānī mīkoned

(İmām Ḳuşeyrī ḫażretleri buyurmuş-kĭ ḥuẓūẓ-ı nefsānī maḥv ü izāle ėder)

واثبات حقوق ربانی یا شهود خلق میبرد

Ve iṣbāt ḥuḳūk-i Rabbānī yā şuhūd-ı ḫalḳ mībered

(Ḥuḳūḳ-ı Rabbānī'yi, iṣbāt ėder yāḫud maḫlūḳı görmekligi, şühūdu iletür)

Ya‘nī o ‘abd-i maḫlūḳı görmez, dā’imā Ḥaḳḳ'ı müşāhede ėder.

وشهود حق می آرد یا آثار بشریت محو میکند

Ve şuhūd-i Ḥaḳ mī-āred yā āṯār-i beşeriyyet maḥv mīkoned

(Ve Ḥaḳḳ'ı şühūd, görmek getüreñ yāḫud beşeriyyet āṯārını maḥv ėder)

وأنوار احدیت ثابت میسازد

Ve envār-i eḥadiyyet ṯābit mīsāzed

(Envār-ı Eḥadiyyet'i ṯābit düzer)

از ان بنده ی کاهد واز ان خود می افزاید

Ezān bendeī kāhed u ezān ḫod mī-efzāyed

(O bende, o ḳuldan bendelik varlıḳ cihetine ‘ā’id olan şeyleri eksik ėder, kendüsi ṭarafına)

Ya’nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a ‘ā’id olan ġayrı eksilmez ziyade efzūn ėder. Ya‘nī ol bende, ol ḳul işte bu nūr-ı Eḥadiyyet ėder ve o bendeden ṯābit olması sebebiyle o kuluñ bi-hasebi'd-dünyā eksilmesi ve bi-hasebi'l-ma‘nevī teraḳḳī vü ziyādesi olur.

تا چنانچه باول خود بود بآخر هم خود باشد

Tā çunānçĭ beevvel-i ḫod beāḫir hem ḫod bāşed

(Ḥattá öylece evvel kendi ya‘nī ol bende, ḳul ne idi, āḫir, ṣoñra daḫı kendüsi evvelkĭ oldıġı gibi öylece olur)

Ya‘nī ol ḳul, bende ezel-i āzālda şaḳī veyā sa‘īd idi, ṣoñra yine öylece olur o ara yerde, ba‘żı gün sa‘īd ba‘żı gün şaḳī olmasına i‘tibār yoḳdur. Ancaḳ ḥīn-i ḫilḳatde ne üzerine idiyse āḫir ‘ömr kĭ ṣoñ nefesi anıñ üzre ḫatm olur dėmekdir.

شیخ الإسلام فرموده که الهی جلال وعزت تو جای اشارت نکذاشت

Şeyḫu'l-İslām fermūde kĭ İlâhī celāl u ‘iẕẕet-i tu cā-yi işāret negẕāşt

(Şeyḫü'l-İslām buyurmuş-kĭ; İlâhī, seniñ celāl ü ‘iẕẕetiñ işāret yeri, işāret maḥalli bıraḳmadı)

Ya‘nī seniñ celāl ü ‘iẕẕetin kimesne[ye] vāḳıf olmadı.

تو راه اضافت برداشت

Tu rāh-i iżāfet berdāşt

(Sen nisbet [ü] iżāfet yolunı yuḳarı ṭutduñ)

kimeseniñ buña ‘ilmi lāḥıḳ olmadı.

از ان من کاست واز ان تو می فزود

Ezān men kāst u ezān tu mī-fuzūd

(Andan ben noḳṣān, eksik oldum)

Ya‘nī bendeligim, varlıġım noḳṣān oldı.

(Ondan sen ziyāde ‘ālī oldun)

314

بآخر همان شد که باول بود

Beāḫir hemān şod kĭ b'evvel buved

(Eñ şoñra hemān ol oldı-kĭ evvel idi)

Ya‘nī ezel-i āzālda ne olmuş ise āḫir daḫı ol oldı dėmekdir.

محنت همه در نهاد آب وکل ماست

Miḥnet-i heme dernihād-i āb u kil-i māst

(Miḥnet ü meşaḳḳat, cümlesi bizim āb ü çamur-ı ṭabī‘atımızdadır)

Ya‘nī miḫnetler ve meşaḳḳatler ancaḳ bizim muḳteżā-yı ṭabī‘atımız olan şu ve çamurdandır.

پیش از دل وکل چه بود آن حاصل ماست

Pīş ezdil u kil çĭ būd ān ḥāṣıl māst

(Gönülden, ḳalbden ol çamur ne olur?)

Ya‘nī bu kil ve çamur dilden, gönülden muḳaddem yoḳ idi, o ancaḳ bezmden ḥāṣıl oldı.

در عالم نیست خانهٔ داشته ایم

Der‘ālem nīst ḫāne-i dāşte'īm

(Dünyāda, cihānda bir ḫāne, bir ev yoḳdur kĭ ṭutışmasın)

رفتیم بدان خانه که سر منزل ماست

Reftīm bedān ḫāne kĭ sermenzil-i māst

(Gideriz o ḫāneden[den] kĭ bizim ser-menzilimize)

Ya‘nī bizim vaṭanımız başına kĭ ‘ālem-i ezeldir, oraya ric‘at ėderiz dėmekdir.

Kāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

بکوش تا بکف آری کنج وجود

Begūş tā bekef ārī genc-i vucūd

(Sa‘y ü ġayret ü himmet ile ḫattá avcuna getüresiñ vücūd ḫazīnesini)

Ya‘nī kendüne mālik ve nefsine ‘ārif olasıñ.

ṣaḥīfe (253)

که بی طلب نتوان یافت کوهر مقصود

Kĭ bī-ṭaleb netevān yāft gevher-i maḳṣūd

(Zīrā ṭalebsiz mümkin degildir cevher-i maḳṣūdı bulmaḳ)

Ancaḳ ṭaleb ü sa‘y ü ġayret ister ‘azīzim sulṭānım.

پس از مرك آنکس نباید کریست

Pes ezmerg-ı ānkes nebāyed girīst

(Ol kimseniñ ölümünden ṣoñra aġlamaḳ gerekmez)

Ya‘nī düşmeniñ olan kimseniñ ölümünden ṣoñra saña aġlamaḳ gerekmez

که روزی پس از مرك دشمن بزیست

Kĭ rūzī pes ezmerg-i duşmen bezīst

(Kĭ düşmeniñ ölümünden ṣoñra, veḍātından ṣoñra sen bir gün dirildiñ)

Ya‘nī düşmenin oldı, andan bir gün sonra sen yaşadıñ, artıḳ saña aġlamaḳ gerekmez dėmekdir.

نكند جور پيشه سلطانى

Nekoned cevr-pīşe sulṭānī

(Cevr [ü] cefā san‘atlu olan ādem sulṭānlıḳ ėdemez)

كه نيايد ذكرك چوبانى

Kĭ neyāyed zigorg çūbānī

(Kĭ ḳurḳdan [ḳurtdan] çobanlıḳ gelmez)

-hīç ḳurḳ [kurt] çoban olur mı? Olur ise hīçbir ḳoyun ḳalmaz.

Ve fi'l-Meṣnevī

Meṩnevī cildi, Cild 1, ṣaḥīfe 122

مر ضعيفانرا تو بى خصمى مدان

Mer ża‘īfānrā tu bī-ḫışmī medān

Ey ẓālim-i ḳavī ve ey ḥākim-i ġavī,

(Sen ża‘īf olanları ḫışımsız ve mu‘īnsiz bilme)

-belkĭ żu‘afānıñ mu‘īn ü nāṣırı Allâh'dır, şāhid isterseñ Ḳur’ān'dan

از نبى إذ جاء الله بخوان

Ez*Nebī īẕa cā’e Allâhu* beḫ^{v}ān

305

اذا جاء نصرالله-بخوان

“İzā cā’e naṣrullâhi” [126] beḫ^{v}ān.

İzā cā’e naṣrullâhi sūresiñi oḳu

[126] **Allah’ın yardımı ve fetih (Mekke fethi) geldiğinde** ve insanların bölük bölük Allah’ın dinine girdiğini gördüğünde, Rabbine hamd ederek tespihte bulun ve O’ndan bağışlama dile. Çünkü O, tövbeleri çok kabul edendir. (110:1)

-kĭ Ḥażret-i Nebī ṣalla'llâhu ʿaleyhi ve sellem meʿa-aṣḥābihī evāyilde żaʿīf ve ḳavm-i Ḳureyş ve küffār-ı Mekke ḳavī vü ġālib idiler. Cenāb-ı Ḥaḳ efendimize ẓafer ü nuṣret vėrüb ġālib ü ḳahhār olan ẓālimleri maġlūb eyledi.

كرد خود چون كرم پيله بر متن

Gird-i ḫod çun kirm-i pīle ber-meten

(İpek ḳurdı gibi kendi eṭrāfına ṭolma)

بهر خود چه ميكنى اندازه كن

Beher ḫod çĭ mīkonī endāze kon

(Kendinden ötüri ḳuyı ḳazar iseñ miḳdārla ḳaz)

Yaʿnī bir ʿamel-i ḳabīhi eylerseñ anıñ cezāsından ḫalāṣ olacaḳ ve ʿaẕābına ṣabr ėdecek ḳadar eyle ve illā eger anıñ ʿaẕābına ṣabr ėdemezseñ andan tebāʿud eyle ʿazīzim.

كر تو پيلى خصم تو از تو رميد

Ger tu pīlī ḫışm-i tu eztu remīd

(Ey ẓālim, farażā eger sen pīl [fīl] iseñ ve ṣūretde ḳavī vü nebīl iseñ, ḫaşmıñ senden ürkdi)

-ve ḳaçdı ise

نك جزاء طيرا ابابيلت رسيد

Nok-i cezā'-i ṭayr[an] ebābīlet resīd

İşte saña cezā'-i "*ṭayr[an] ebābīle*" yetişdi-kĭ eżʿaf mürġāndır kĭ aḳvā-yı cānavarānı ve aṣḥāb-ı ṭuġyānı bi-ḳuvveti'llâh helāk eyledi.

كر ضعيفى در زمين خواهد أمان

Ger żaʿīf derzemīn ḫ[v]āhed emān

(Eger bir żaʿīf zemīnde emān isteye)

Ya‘nī yeryüzünde eger bir maẓlūm bir ẓālimden bī-ḥuzūr olub Ḥaḳ Te‘ālá Ḥażretleri'nden emān isteye

غلغل افتد در سپاه آسمان

Ġolġol uftad dersipah-i āsmān

(Ol mazlūmuñ tażarru‘ u niyāzından āsmānıñ ‘askerine ġalġale düşer)

کر بد ندانش کزی پر خون کنی

Ger bedendāneş kezī purḫūn konī

(Eger bir ża‘īfi dişiñle ışırasıñ ve pürḫūn ü mecrūḥ ḳılasıñ)

-bu sitem muḳābelesinde

درد دندانت بکیرد چون کنی

Derd-i dendānet begīred çun konī

(Diş aġrısı-kĭ seni ṭuta, nice eylersiñ ve cezānı bulduḳda ne ėdersiñ?)

شمسهٔ نه مسند و هفت اختران

Şemse-i noh mesned u heft āḫterān

(Doḳuz mesned ve yedi yıldızlarıñ şemsi, güneşi)

Ya‘nī doḳuz felek ve yedi seyyāre yıldızlarınıñ güneşi ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir ‘azīzim.

ختم رسل وخواجه پیغمبران

Ḫatem-i rusul u ḫ^{v}āce-i peyġamberān

(Rüsülleriñ ḫātemi ve peyġamberleriñ efendisi)

-sulṭānı ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir. Āmennā ve ṣaddaḳnā. Allâhümme ṣalli ‘alá Muḥammed[in] ve ālihī ve ṣahbihī ecma‘īn bi-cāhi ‘aẓametike ve ḳudretine yā Raḥmān, yā Raḥīm.

بآنکه من پیغمبرم بشما

Beānkĭ men peyġamberem beşumā

306

(Ol sebebden-kĭ ben size peyġamberim)

Kāle'l-ʻAṭṭār ḳuddise sırruhū

داعئ ذرات بود آن پاك ذات

Dāʻī-i ẕerrāt būd ān pāk-i ẕāt

(Ẕerreleri daʻvet ėdici idi ol pāk olan ẕāt-ı ʻālī-ḳadr)

در كفش تسبيح از ان كفتى حصات

Derkefeş tesbīḥ ezān goftī ḥaṣāt

(Ol sebebden efendimiziñ kef-i saʻādetlerinde tesbīḥ söylerdi ṭaşlar)

Yaʻnī dāʻī-i ẕerrāt-ı cihān oldıġından ötüri ṭaşlar bile anıñ avcunda Cenab-ı Ḥaḳḳ'a tesbīḥ ėderdi dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

Meŝnevī cildi; Cild 1, ṣaḥīfe 199

سنكها اندر كف بوجهل بود

Senghā ender kef Ebū Cehl būd

(Ebū Cehil'iñ avcunda ṭaşlar var idi)

كفت اى احمد بكو اين چيست زود

Goft ey Aḥmed begū īn çīst zūd

(Ḥażret-i efendimize muḳābil gelüb dėdi, ey Aḥmed, bu avcumda olan nedir, tīz söyle)

كر رسولى چيشت در مشتم نهان

Ger Resūlī çīşt dermoştem nihān

(Eger Resūl, ṣādıḳ iseñ avcumda olan nihān nedir?)

چون خبر دارى زراز آسمان

Çun ḫaber dārī zirāz-i āsmāñ

(Çünkĭ āsmānıñ rāzından ḫaber ṭutarsıñ)

كفت چون خواهى بكويم آن چهاست

Goft çun ḫ^{v}āhī begūyīm ān çehāst

(Efendimiz Ebū Cehil'e dėdi, nice istersiñ? Anı-mı istersiñ, elindekĭ ne dėrler söyleyim)

يا بكويند آنكه ما حقيم وراست

Yā begūyend ānkĭ mā ḥaḳḳīm u rāst

(Yāḫud anlar söyleyeler kĭ biz ḥaḳḳız ve rāstız)

كفت بو جهل اين دوم نادرترست

Goft Bu Cehl īn dovvom-i nādirterest

(Ebū Cehl eyitdi; bu ikinci nādirterlerdir)

Ya‘nī baṭn-ı keffimde olan şeyler seniñ ḥaḳḳ ü ṣādıḳ oldığına şehādet eylemek ve söz söylemek ḳatı ‘aceblerindir.

كفت آرى حق از آن قادر ترست

Goft ārė Ḥaḳ ezān ḳādirterest

Efendimiz cevāb vėrüb eyitdi; belī, Ḥaḳ Te‘ālá nuṭḳı olmayan şeyleri nuṭḳa getürmekden daḫı ziyāde ḳādirterdir.

از ميان مشت او هر پاره سنك

Ezmeyān-i moşt-i ū her pāre-i seng

(Ebū Cehil'iñ avcı içinde her ṭaş pāresi)

در شهادت كفتن آمد بى درنك

Derşehādet goften āmed bī-direng

(Şehādet eylemekde söze geldi; te’ḫīr ü tevaḳḳufsuz, ‘acelet^{en})

dėmekdir.

لا اله كفت والا الله كفت

Lāilâhe goft u Lāilâhe goft

Ebū Cehil'iñ avcunda olan ṭaş

(“Lāilâhe” dėdi ve “illallâh” dėdi)

كوهر احمد رسول الله سفت

Gevher-i Aḥmed Resūlu'llâh soft

(Aḥmed[iin] Resūlu'llâh dėmek cevherini deldi)

چون شنيد از سنكها بو جهل اين

Çun şenīd ezsenghā Bū Cehl

(Çünkĭ-

307

-İşitdi ṭaşlardan Ebū Cehil bunı)

زد ز خشم آن سنكها را بر زمين

Zed ziḫışm ān senghārā berzemīn

(Urdı ġażabından ol ṭaşları zemīn üzre)

جامى اكر ختم نه بر رحمتست

Cāmī eger ḫatm ne-berraḥmetest

(Ey Cāmī, eger ḫatm ya‘nī ṣoñ nefes raḥmet üzre degildir)

-Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ raḥmeti üzre ḫatm olunmaz.

ṣaḥīfe (256)

بهر چه شد خاتمه آن رحيم

Beher çĭ şod ḫātime-i ān raḥīm

(Ne nesneden ne sebebden ne içün oldı Besmele-i Şerīf'de?)

Ya‘nī Besmele-i Şerīf'iñ ḫātimesi ol Raḥīm ile ne içün ḫatm oldı? Ne sebebden? Ancaḳ mü’minleriñ ḫātimesi raḥmet-i İlâhiyye ile oldıġına işāret içün Besmele-i Şerīfe er-Raḥīm ile ḫatm oldı.

Ḳāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

كرت دانستن علم حروفست آرزو صوفى

Geret dānesten-i ‘ilm-i ḥurūfest ārzū ṣūfī

(Ey ṣūfī, eger saña ‘ilm-i ḥurūfı bilmeklik ārzū vü heves ise)

Ya‘nī ister iseñ bilmeklik

نخست افعال نيكو كن چهـ سود از خواندن اسما

Noḫost-i ef‘āl nīkū kon çī sūd ezḫ^{v}ānden-i Esmā

(Birinci ef‘ālini eygü eyle, ne fā’ide Esmā oḳumaḳdan?)

Hīç. Kişiniñ fi‘ili kötü oldığı ḥālde Esmā’-i İlâhiyye'yi oḳumaḳdan ne fā’ide olur? Gerekdir kĭ evvel[en] fi‘ilini eygü eyleye, ṣoñra Esmā’ oḳuya kĭ te’s̱īrāt müşāhede ėde ‘azīzim.

بنا اهل ار نشان دادى كمال از خاك دركاهش

Benā-ehl er nişān dādī kemāl ezḫāk-i dergāheş

(Eger nā-ehline nişān-ı ‘alāmet vėrirseñ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ dergāhınıñ kemāli ḫākinden, ṭopraḳından)

كشيدى كحل بينايى ولى در چشم نابينا

Keşīdī kuḥl-i bīnāyī velī derçeşm-i nābīnā

(Göricilik küḥlüni, sürmesini çekdiñ lâkin a‘mānıñ, körüñ gözine)

Ya‘nī nā-ehline esrār-ı İlâhiyye'den ḫaber vėrmek, söz söylemek a‘mānıñ gözine sürme çekmege beñzer. Bunda ne fā’ide olur? Nāfile sürmeyi żāyi‘ ü telef ėtdiñ ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

در شرح تأويلات از امام ماتريدى مذكور است كه

Der*Şerh-i Te’vīlāt* ezMāturīdī me̱ẕkūr'est kĭ

(Te’vīlāt şerḥinde İmām Māturidī'den ẕikr olunmuşdur kĭ)

حروف مقطعه ابتلاست مر تصديق مؤمن وتكذيب كافر را

Ḥurūf-i Muḳaṭṭa‘a ibtilāst mer taṣdīḳ-i mu’min ve tekẕīb-i kāfirrā

(Ḥurūf-ı Muḳaṭṭa‘a kĭ āyetleriñ evvelinde olur, ibtilādır, taḥḳīḳ mü’min taṣdīḳ içün ve kāfiri tekẕīb içün ibtilādır)

Ya‘nī mü’minler taṣdīḳ ėderler, kāfirler tekẕīb ėderler.

وخدای تعالی بندکانرا بهر چه میخواهد امتحان کند

Ve Ḫudā-yi Te‘ālá bendegānrā beher çĭ mīḫᵛāhed imtiḥān koned

308

(Cenāb-ı Ḥaḳ ḳullarını her ne nesne ister ise imtihān ėder)

Ya‘nī Ḥaḳ ḳullarını ne cihetden, ne yoldan ister ise ol yoldan, ol cihetden imtihān ėder.

Ve fī Tefsīri'l-Kāşifī

جمعی بر آنند که این حروف أسامی قرآنند

Cem‘ī berānend kĭ īn Ḥurūf esāmī-i Ḳurānend

(Bir cem‘iyyet anıñ üzerinedir kĭ ya‘nī müfessirīn bir cemā‘at anıñ üzerine ittifāḳ ėtmişlerdir kĭ bu Ḥurūf-ı Muḳaṭṭa‘a Ḳur’ān'ıñ esāmīsidir)

Ya‘nī Ḳur’ān'ın ismidir.

وبدین وجه توان کفت که الر یعنی قرآن کتاب

Ve bedīn vech tevān goft kĭ *Elif Lam Ra* ya‘nī Ḳurān kitāb

(Daḫı bu vechden, bu yüzden söylemek mümkindir kĭ Elif Lām Rā, bu lafẓ-ı şerīf ya‘nī Ḳur’ān kitāb)

dėmekdir. Zīrā kĭ bu ḥurūf Ḳur’ān'ıñ ismi oldı. Bu şūretde *Elif Lām Rā* lafẓ-ı şerīfiyle Ḳur’ān Kitābü'llâh murād ėdersiñ.

در کارخانهٔ عشق ز کفرنا کزیرست

آتش کرا بسوزد کر بو لهب نباشد

Derkārḫāne-i ‘aşḳ zikufr nāgozīrest

Āteş kirā besūzed ger Bu Leheb nebāşed

243. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

ṣaḥīfe (257)

Ḳāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

وصل میسر نشود جز بقطع

Vaṣl muyesser neşeved coz beḳaṭ‘

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a vuṣlat müyesser olmaz māsivāyı ḳaṭ‘dan ġayrı)

Ya‘nī kendüyi māsivādan ḳaṭ‘ ėtmedikçe Ḥaḳḳ'a vuṣlat müyesser olmaz ‘azīzim.

قطع نخست از همه ببریدنست

Ḳaṭ‘-i noḫost ezheme beborīdend

(Birinci ḳaṭ‘ cümleden kesilmekdir)

Ya‘nī dünyā vü Āḫiret, māl ü evlād ilā-ġayri-zālike bunlarıñ cümlesinden kesilmekdir birinci ḳaṭ‘.

ما را برهان ز ما وآکاهی ده

Mārā berehān zimā vu āgāhī deh

(Bizi bizlikden ḳurtar, rehā ile āgāhlıḳ vėr)

Ya‘nī bizim varlıġımızdan bizi ḳurtar, āgāh eyle.

از سر معینی که داری با ما

Ezsırr-i ma‘iyyet kĭ dārī bāmā

(Ma‘iyyet-i sırrından kĭ bizimle ile ṭutarsıñ)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ ḳullarıyla berāber olmaḳlıḳ ma‘iyyet-i İlâhī sırrından bize ḫaber vėr, bizi āgāh eyle dėmekdir.

Fi'l Meṣnevī

کی سیه کردد ز آتش روی خوب

Key siyeh kerded ziāteş rūy-i ḫūb

(Ḳaçan siyāh eyler āteşden, güzel yüzi eylemez)

کو نهد کلکونه از تقوی القلوب

K'ū nehed gulgūne eztaḳvá'l- ḳulūb

(Kĭ o ‘abd, o bende gül rengi ḳor yüzine, ḳulūbüñ taḳvásından)

bir ‘ābid, bir zāhid kĭ ḳalbiniñ ittiḳāsından yüzünde gül rengi ḳor. Ḳaçan āteş böyle gül rengli olanı siyāh ėder? Ėtmez. dėmekdir.

یعنی این راه کج است وبمنزل مقصود نمیرسد

Ya‘nī īn rāh kec'est u bemenzil-i maḳṣūd nemīresed

(Ya‘nī bu yol egridir, ġayr-ı müstaḳīmdir, menzil-i

309

-maḳṣūda erişmez)

dėmekdir.

در زاد المسیر آورده که قریش میکفتند

Der*Zādü'l-Mesīr* āverde kĭ Ḳureyş mīgoftend

(Zādü'l-Mesīr Tefsīri'nde rivāyet olunur kĭ Ḳureyş dėdiler kĭ)

چه حالتست که همه کتب منزل بلغة عجمی فرود آمده

Çĭ ḥāletest kĭ heme kutub-i munezzel belaġat-i ‘Acemī furūd āmede

(Ne hāletdir kĭ cümle kütüb-i münezzele ‘Acemī luġati üzre aşaġa gelmişdir)

Ya‘nī *Tevrāt*, *İncīl*, bunlar ‘Arabī degildir, ‘Acemī luġatıdır kĭ ‘İbrānī, Süryānī lisānıdır.

وکتابی که بمحمد آرد عربیست آیت آمد که

Ve kitābī kĭ Muḥammed āred ‘Arabīst āyet āmed kĭ

şaḥīfe (258)

Me§nevī cildi; Cild 1, şaḥīfe 317

(Bir kitāb-kĭ Muḥammed ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem getürdi, ʻArabīdir dėdiler)

Bunuñ üzerine āyet-i kerīme geldi-kĭ

و ما ارسلنا من رسول الی[الا] اخره [بلسان قومه لیبیِن]

"Ve mā erselnā min resūl[in] ilá[illā] āḫire [bilisāni ḳavmihi liyubeyyine]" [127]

یعنی کروهی که او از ایشان زاده ومبعوث شده بدیشان

Yaʻnī gurūhī kĭ ū ezīşān zāde vu mebʻūṣ ṣode bedīşān

(Yaʻnī bir gürūh, bir cemāʻat kĭ peyġamber, resūl anlardan doġmuşdur, dünyā gelmişdir)

Yaʻnī kendü cinslerinden ve anlara mebʻūs olmuşdur. Yaʻnī bir peyġamber kĭ kendülerindendir ve kendülerine peyġamber olmuşdur,

چه هر پیغمبری را اول دعوت نزدیکان خود باید کرد

Çĭ her peyġamberī-rā evvel daʻvet nezdīkān-i ḫod bāyed kerd

(Çünkĭ her bir peyġamber kĭ evvel ibtidā kendü yanında olanları daʻvet ėtmek gerekdir)

Ve fĭ'l-Meṣnevī

خویش را صافی کن از أوصاف خویش

Ḫ[v]īş -rā ṣāfī kon ezevṣāf-i ḫ[v]īş

(Kendüni ṣāfī eyle kendi evṣāfından ve nefsānī olan aḫlāḳından)

تا ببینی ذات پاك صاف خود

Tā bebīnī ẕāt-i pāk-i ṣāf-i ḫod

Tā aḫlāḳ-ı Rabbāniyye ile ve evṣāf-ı Muhammediyye ile muttaṣıf olasıñ ve

---

[127] **Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın.** Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir. (14:4)

(Kendi ṣāf ü pāk olan ẕātını göresiñ)

ṣaḥīfe(259)

Meŝnevī cildi; Cild 1, ṣaḥīfe 296

-kĭ murād ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye'dir.

انا من نور الله و المؤمنين منى

"Ene min nūri'llâhi ve'l-mü'minīne minnī"[128] ḥadīṯ-i şerīfiniñ feḥvāsınca mü'minleriñ ẕāt-ı ḥaḳīḳīsi ḥaḳīḳat-i Muḥammediyye'dendir 'azīzim.

بينى اندر دل علوم انبيا

Bebīnī ender dil 'ulūm-i enbiyā

Şu mertebeye ėrişürsen-kĭ

(Ḳalbinde 'ulūm-ı enbiyā 'aleyhimü's-selāmı görürsüñ)

بى كتاب وبى معيد واوستا

Bī-kitāb ve bī-mu'ayyid u ustād

(Kitāb-ı meṭāli'siz ve mu'ayyid ü üstādsız)

سر امسينا لكرديا بدان

Sırr-i Emseynā le-Kurdiy[en] bedān

(Emseynā le-Kürdiy[en]" ḳavliniñ sırrını bil)

Ya'nī *"Kürd oldıġı ḥâlde aḫşamladı"* sözüniñ sırrını añla bil

راز أصبحنا عرابيا بخوان

Rāz-ı *eṣbaḥnā 'Arābiy[en]* beḫ[v]ān

(Eṣbaḥnā 'Arābiy[en] [129]*kelāmınıñ rāzını sırrını okı)*

---

[128] "Ben Allah'ın nurundan yaratıldım Müminler de benim nurumdan yaratıldı". Bu sözün benzeri Hadis kaynaklarında "En evvel, Allah sizin Nebinizin nurunu yarattı". şeklinde geçmektedir. Mir'ât-ı Kâinât, Cild 1, s. 20; Mevâhibi Ledünniyye, , s. 27; Siyer-i Nebi, , s. 31; Envârü'l-Aşıkin, s. 240; Delâil-i Hayrat Şerhi «Kara Davud», s.117; İrşad, c. I, s. 49.

[129] "Akşam Kürt olarak yattım, sabah Arap olarak kalktım". Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Meŝnevî'sinin I. cildinin önsözünde onun (Hüsameddin Çelebi'nin) aslen Urmiyeli olduğunu ve, "Kürt olarak yattım, Arap olarak kalktım" diyen bir şeyhin soyundan geldiğini kaydeder. Bu şeyhin, Vefâiyye tarikatının kurucusu Tâcülârifîn Ebü'l-Vefâ el-Bağdâdî (ö. 501/1107) veya Urmiyeli Hüseyin b. Ali b. Yezdânyâr (ö. 333/944-45) olduğu öne sürülmektedir. Mustafa KARA *"Hüsamettin Çelebi"* TDV İslam Ansiklopedisi, c.XVIII Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 512.

-kĭ bu mertebeye ėrenler āb-ı ḥayāt meşrebinde olan erenler, kāmillerdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

پس کمراه کرداند خدای تعالی هر که را خواهد

Pes gumrāh kerdāned Ḫudā-yi Te‘ālá her kĭ-rā ḫ͗āhed

310

(-Ḥaḳ Te‘ālá her kimi ister ise gümrāh, azġun eyler)

یعنی فرو کذارد تا که کمراه شود

Ya‘nī furū goẕāred tā kĭ gumrāh şeved

(Ya‘nī aşaġı geçürür. Ya‘nī terk ėder, viḳāye ėtmez ḥattá kĭ azġun olur)

Kāle'l-Kāşifī

وراه نماید هر که را خواهد

Ve rāh numāyed her kĭ-rā ḫ͗āhed

(Daḫı yol gösterir her kimi kĭ ister ṭaleb ėder)

یعنی توفیق دهد تا راه یابد

Ya‘nī tevfīḳ dehed tā rāh yābet

(Ya‘nī tevfīḳ-i İlâhiyye'sini iḥsān ėder, vėrir ḥattá yol bula kendüsüne)

dėmekdir.

طالب توحید را باید قدم بر «لا» زدن

Ṭālib-i tevhīd-rā bāyed ḳadem ber*lā* zeden

(Ṭālib-i tevḥīd olan ādeme gerekdir ayaḳ “lā” üzerine ura)

Ya‘nī sālik olanlara lāzımdır kĭ ayaġınī māsivānıñ nefyi üzre ura, yaʿnī terk-i māsivā ėde.

بعد زان در عالم وحدت دم «الا» زدن

Ba‘d z'ān der‘ālem-i vaḥdet dem-i *illā* zeden

(Andan ṣoñra ‘ālem-i vaḥdetde “illā” lafẓ-ı şerīfinden nefesi urma)

Ya‘nī sālik-i māsivāyı terk eyle, vaḥdet-i Zāt-ı Ülūhiyyet'e ėrişdikde ancaḳ mevcūd Ḥaḳ'dır, ġayrı yoḳdur deyu nefes ura.

رنك وبویی از حقیقت کر بدست آورده

Reng u būyī ezḥaḳīḳat ger bedest āverde

(‘Ālem-i ḥaḳīḳatden reng, elvān ve rāyiḥa-i ṭayyibe eger ele getürmüşseñ)

Ya‘nī ‘ālem-i ḥaḳīḳatiñ bī-ḥadd ü nihāye olan elvān-ı günāgün ve rāyiḥa-i tecellī-i Sübḥānī'yi elde ėtmişseñ

چون کل صد برك باید خیمه بر صحرا زدن

Çun gul-i ṣad-berg bāyed ḫīme berṣaḥrā zeden

(Yüz yapraḳlı gül gibi gerekdir çadırı ṣaḥrā üzerine ur)

Ya‘nī ṣaḥrā-yı ‘aşḳ ü muḥabbet üzerine yüz yapraḳlı gül gibi ḥayme-i ‘aşḳ ü muḥabbeti ḳur ve zevḳ ü ṣafāna baḳ, daha seniñ içün ġamm ü ġuṣṣa yoḳdur dėmekdir.

معشوق عیان میکذرد بر تو ولیکن

Ma‘şūḳ ‘ayān mīgoẕered bertu velīkin

(Ma‘şūḳ seniñ üzerine ‘ayān ü āşikāre geçer lâkin)

اغیار همی بیند از آن بسته نقابست

Aġyār hemī bīned ezān beste niḳābest

(Aġyār böyle görür o ma‘şūḳı, niḳāb baġladur)

Ya‘nī aġyār anıñ cemālini müşāhede ėdemez. Ya‘nī ma‘şūḳ ü maḥbūb dā’imā ‘ayān ü āşikāre seniñ üzerinden geçer. Egerçi sen aġyār iseñ anıñ cemālini göremezsiñ. Zīrā kĭ yüzünde niḳāb vardır seniñ içün. Eger ‘āşıḳ-ı ṣādıḳ iseñ seniñ içün niḳāb yoḳdur.

311

هر موج ازین محیط انا البحر میزند

Her mevc ezīn muḥīṭ ene'l-baḥr mīzened

(Her bir dalga bu baḥr-i muḥīṭde ben deryāyım deyu urur)

Ya‘nī her bir insān bu deryā[-yı] ‘aşḳ ü muḥabbetde ben ‘āşıḳım deyu nefes urur, yāḫud her bir insān kendüsüni deryā farż ü ẓann èder dèmekdir.

کر صد هزار دست بر آید دعا یکیست

Ger ṣad hezār dest berāyed du‘ā yekīst

(Eger yüz biñ el yuḳaru gele, du‘ā birdir)

Ya‘nī yüz biñ kimse du‘ā içün el ḳaldırsalar cümlesi bir dèmekdir. Ya‘nī Vāḥid, bir olan Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a tażarru‘ ü niyāzdır.

آخر هر کریه آخر خنده ایست

Āḫir her girye āḫir ḫande'īst

(Her aġlamanıñ āḫiri, ṣoñu āḫir gülmekdir)

Ya‘nī aġlamanıñ ‘āḳıbeti, netīcesi gülmekdir ‘azīzim. Ve bi'l-'akis gülmeniñ netīcesi aġlamaḳdır sulṭānım.

Ve fī'l-Meṣnevī

Meŝnevī cildi; Cild 1, ṣaḥīfe 270

عاقل از سر بنهد این هستی وباد

‘Āḳil ezser benehed īn hestī vu bād

(‘Āḳil olan kimesne başından bu vücūdı ve hevāyı ḳor ve izāle ḳılur, ya‘nī kendü varlıġından ve hevā-yı nefsinden geçer)

چون شنید انجام فرعونان وعاد

Çun şenīd encām-i Fir‘avnān u ‘Ād

(Çünkĭ Fir‘avunlar'ıñ ve ‘Ād ḳavminiñ ‘āḳıbetini işitdi)

Anıñ içün kendü vücūdını ve hevā-yı nefsi ārzūlarını terk èt dèmekdir.

ور نبنهد دیکران از حال او

Ver benehed digerān ezḥāl-i ū

(Ve eger ‘āḳil olan kimesne bu enāniyyet ve hevāyı başından ḳomaz ise, terk ėtmez ise başḳaları anıñ ḥālinden.)

عبرتی کیرند از اضلال او

‘İbretī gīrend eziḍlāl-i ū

(Bir ‘ibret ṭutarlar, anıñ iḍlālinden)

‘ibret alurlar dėmekdir.

السوم: چشانیدن عذاب وخواری

es-Sūm: Çeşānīden ‘aẕāb u ḫorī

(Āyet-i kerīmede olan “Yesūmūneküm” sūm-i ‘aẕāb ve ḫorluġı ṭatmak, zevḳ ėtmek)

dėmekdir.

صعوه که با عقاب سازد چنك

دهد از خون خود پرش را رنك

Ṣa‘ve kĭ bā‘iḳāb sāzed çeng

Dehed ezḫūn-i ḫod pereşrā reng

231. ṣaḥīfede meżkūrdur, mürāca‘at oluna.

ṣaḥīfe (261)

Ḳāle'l-Kaşifī

شیخ عبد الرحمن سلمی قدس سره از ابو علی جرجانی قدس سره

Şeyḫ ‘Abdu'r-raḥmān Sulemī ḳuddise sırruhū ezEbū ‘Alī Curcānī ḳuddise sırruhū

(Şeyḫ ‘Abdu'r-raḥmān, Ebū ‘Alī Cürcānī'den rivāyet ėder kĭ)

اکر شکر کنید بر نعمت اسلام زیاده کنم آنرا بایمان

Eger şukr konīd berni‘met-i İslām ziyāde konem ānrā beīmān

(Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ eger şükr ėderler, ni‘met-i İslām-

-üzre anlar īmān ile ziyāde ėderim)

Ya‘nī īmānlarını ziyāde ėderim.

واکر سپاس داری کنید بر ایمان افزون کردانم باحسان

Ve eger sipās dārī konīd berīmān efzūn kerdānem beiḥsāñ

(Ve eger īmān üzre ḥamd ṭutmaklık ėderler, iḥsān ile ziyāde eylerim)

Ya‘nī īmān üzre baña ḥamd ü ṣenā ėderler, aña muḳābil anlara iḥsān ėderim dėmekdir.

واکر بران شکر کویید زیاده سازم آنرا بمعرفت

Ve eger berān şukr gūyīd ziyāde sāzem ānrā bema‘rifet

(Ve eger eyledigim iḥsān üzre şükr söylerler, ziyāde düze[ri]m anlara ma‘rifetle)

Ya‘nī ma‘rifet-i İlâhiyye'mi anlara iḥsān ėderim.

واکر بر ان شاکر باشید برسانم بمقام وصلت

Ve eger berān şākir bāşīd beresānem bemaḳām-i vuṣlat

(Ve eger ma‘rifet-i İlâhiyye'm üzre şākir, şükr ėdici olurlar, maḳām-ı vuṣlata ėrişdiririm)

واکر آنرا شکر کویید بالا برم بدرجهٔ قربت

Ve eger ānrā şukr gūyīd bālā berem bederece-i ḳurbet

(Ve eger maḳām-ı vuṣlata ėrişdiklerinden şükr söylerler, ėderler, bālāya derece-i ḳurbiyyet-i İlâhiyye'me iletürüm)

وبشکران نعمت در آرم بخلوتکاه انس ومشاهده

Ve beşukrān-i ni‘met derārem beẖalvetgāh-i uns u muşāhede

(Daẖı ol ni‘metiñ şükri sebebiyle üns ü müşāhede ẖalvetgāhına getüririm)

وازین کلام حقائق اعلام معلوم میشود که

Ve ezīn kelām-i ḥaḳāyıḳ i‘lām ma‘lūm mīşeved kĭ

(Bu ḥaḳāyıḳ kelāmını i‘lāmdan ma‘lūm olur kĭ)

شکر مرقات ترقی ومعراج تصاعد بر درجاتست

Şukr mirḳat-i teraḳḳī vu mi‘rāc teṣā‘ud berdar-i cānest

(Şükr ėtmek teraḳḳīniñ nerdübānı ve cān ḳapusunuñ üzerine ‘urūc ve teṣā‘udı oldı)

dėmekdir.

Ve fī'l-Meṣnevī

شکر نعمت نعمتت افزون کند

Meṡnevī cildi; Cild 1, sahīfe 89

Şukr-i ni‘met ni‘metet efzūn koned

(Ni‘mete şükr ėtmek seniñ ni‘metiniñ ziyādeligine sebeb olur)

Ni‘metiñ ziyāde olur.

کس زیان بر شکر کفتی چون کند

Kes ziyān berşukr goftī çun koned

(Bir kimse şükr söylemeklik üzre naṣıl ziyān ü żarar ėder?)

Ya‘nī bir kimesne şükr söylemeklik ile hīç ziyān ü żarar ėder mi? Ma‘lūmdur, ėtmez.

شکر باشد دفع علتهای دل

Şukr bāşed def‘-i ‘illethā-yi dil

(Şükr göñülde olan ‘illetleriñ def‘ine, izālesine sebeb olur)

سود دارد شاکر از سودای دل

Sūd dāred şākir ezsevdā-yi dil

(Fā’ide ṭutar, şükr ėdici göñül sevdāsından)

-ārzūsundan, her bir murādına nā’il olur dėmekdir.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

اکر ز سهم حوادث مصیبتی رسدت

Eger zisehm-i ḥavādiṯ muṣībetī resedet

(Eger havādiṯ oḳundan saña bir muṣībet irişe)

درین نشمین حرمان که موطن خطرست

Derīn nişimīn-i ḥıramān kĭ mevṭın-i ḫaṭarest

(Bu ḥırmān-

313

-oturaḳında kĭ ḫatar mevṭınıdır)

Ya‘nī bu dünyā ḥırmān ü ḫaṭar mevki‘idir, sen-de bu mevki‘de oturmuşsuñ.

مکن بدست جزع خرقهٔ صبوری چاك

Mekon bedest-i ceza‘ ḫırḳa-i ṣabūrī çāk

(Ceza‘[ü] feẕa‘ eliyle ṣabūrlük ḫırḳasını çāk ėtme, yırtma)

که فوت اجر مصیبت مصیبت دکرست

Kĭ fevt ecr-i muṣibet muṣībet-i digerest

(Zīrā muṣībetiñ ecrini fevt ėtmek diger bir muṣībetdir)

Ya‘nī saña bir muṣībet geldi, elbette ṣabr ėder iseñ anda ücret vardır. ṣabr ėtmeyüb-de bu ücreti fevt ėtmek, bu da bir başḳaca muṣībet olur dėmekdir.

Fī'l-Meṣnevī

کفت پیغمبر که دائم بهر پند

Goft peyġamber kĭ da’im beher pend

(Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiz buyurdı-kĭ dā’imā pendden ötüri)

دو فرشته خوش منادی می کنند

Dū ferişteh ḫoş munadī mī-konend

(İki ferişteh ḫoş nidā ėderler, böyle nidā ėderler kĭ)

کای خدایا منفقانرا سیر دار

şaḥīfe (262)

Meṧnevī cildi; Cild 1, şaḥīfe 204

K'ey Ḫudāyā munfiḳānrā sīr dār

(Kĭ ey Ḫüdā, münfikleri sen sīr ṭut)

Ya‘nī infāḳ ėdicileri ṭok ü ġanī ėt.

هر در هشانرا عوض ده صد هزار

Her dirhemişānrā ʿıvaż deh ṣad-hezār

(Anlarıñ her dirhemine, aḳçesine ṣad-hezār ‘ıvaż vėr)

ای خدایا ممسکانرا در جهان

Ey Ḫudāyā mumessikānrā dercihān

(Ey Ḫüdā, mümessik olanlara ve māllerini ḥıfẓ ḳılanlara cihānda)

تو مده الا زیان اندر زیان

Tu medeh illā ziyān ender ziyān

(Sen vėrme, illā ziyān içre ziyān vėr)

Ḳāle'l-Kāşifī

ذرات مخلوقات بنعمت او ناطق

Ẕerrāt-i maḫlūḳāt beni‘met-i Ū nāṭıḳ

(Maḫlūḳātıñ ẕerrātı o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ni‘met-i İlâhiyye'sini nāṭıḳdır)

Ya‘nī her ẕerreye naẓar, diḳḳat ü ‘ibret ile naẓar itseñ Ḥaḳḳ'ıñ ni‘metini söyler, anı nāṭıḳdır.

والسنه جمیع اشیا بتسبیح وحمد او جاری

Ve'l-sena-i cemī‘ eşyā betesbīḥ u ḥamd-i Ū cārī

(Cemī‘ eşyānıñ lisānı ya‘nī lisān-ı ḥālleri o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ tesbīḥ ü ḥamdini cārīdir)

Cereyān ėder. Lâkin sen istimā‘ ėdemezsiñ kĭ aña rūḥānī ḳulaḳ ister. Yoḫsa bu ḥayvānī olan ḳulaḳ işitmez ‘azīzim.

بذکرش جمله ذرات کویا

Beẕikreş cumle ẕerrāt-gūyā

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ẕikrini cümle zerrāt söyleyicidir)

همه او را ز روی شوق جویا

Heme Ūrā zirūy-i şevḳ cūyā

(Cümlesi o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ şevḳ ü muḥabbet ü ‘aşḳı yüzünden anı arayıcı, dileyici, isteyicidir)

Ḳāle's-Sa‘dī

بذکرش هر چه بینی در خروشست

Beẕikreş her çĭ bīnī derḫurūşest

314

(Anıñ ẕikriyle her nesneyi-kĭ görirsiñ, çun ḫurūşdadır)

دلی داند درین معنی که کوشست

Dilī dāned derīn ma‘ná kĭ gūşest

(Bir göñül bu ma‘náyı bilür kĭ ḳulaḳdır)

Ya‘nī bir dil bir göñül bu ma‘nādan ḫaberdārdır kĭ anıñ ḳulaḳ bāṭınī ve rūḥāniyyesi vardır.

نه بلبل بر کلش تسبیح خوانیست

Ne bulbul berguleş tesbīḥ-ḫ^{v}ānīst

(Yalñız bülbül degil güliṡtānda tesbīḥ oḳuyıcı)

Ya‘nī gülistānda yalñız bülbül Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ı ẕikr ü tesbīḥ ėtmez.

که هر خاری بتوحیدش زبانیست

Kĭ her ḫārī betevḥīdeş zebānīst

(Zīrā her diken, ḫār Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ tevḥīdiyle hemzebāndır, bir lisāndır)

Ya‘nī diken daḫı tesbīḥ-i Ḫüdā ėder, yalñız gül degildir.

یعنی کمانی که نفس را مضطرب میسازد

Ya‘nī gumānī kĭ nefs-rā mużṭarib mīsāzed

(Ya‘nī bir ẓann kĭ nefsi mużdarib düzer, ėder)

şaḥīfe (263)

-ıżdırāba bıraḳır

ودلرا رام نمی دهد وعقل را شوریده کرداند

Ve dilrā rām nemī-dehed u ‘aḳl-rā şūrīde kerdāned

(Ve göñle ḳarār vėrmez ve ‘aḳlı şūrīde ėderler)

İşte şekk ü ẓann dėnilen şey’ böyledir ‘azīzim.

روزی امام أعظم رحمه الله در مسجد نشسته بود

Rūzī İmām-i A‘ẓam raḥmetu'llâh dermescid nişeste būd

(Bir gün İmām-ı A‘ẓam raḥmetü'llâh hażretleri cāmi‘de oturmuş idi)

جماعتی از زنادقه در آمدند وقصد هلاك او کردند

Cemā‘atī ezzenādıḳa derāmedend u ḳaṣd helāk-i ū kerdend

(Zındıḳlardan bir cemā‘at geldi o İmām-ı A‘żam'ıñ helākine ḳaṣd ėtdiler)

امام کفت یك سؤال را جواب دهید

İmām goft yek su’āl-rā cevāb dehīd

(İmām-ı A‘żam dėdi, bir su’ālim var, cevāb vėriñ)

بعد از ان تیغ ظلم را آب دهید

Ba’d ezān tīġ-i ẓulm-rā āb dehīd

(Andan ṣoñra ẓulm ḳılıcına ṣu, āb vėriñ)

کفتند مسئله چیست

Goftend mes’ele çīst

(O cemā‘at-i zındıḳān dėdiler, mes’ele nedir?)

كفت من سفينه ديدم پر بار كران بر روى دريا روان

Goft men sefīne dīdem purbār-i gerān berrūy-i deryā revāñ

(İmām-ı A‘ẓam dėdi, ben bir sefīne, gėmi gördüm yük dolu; deñiziñ yüzünde gider)

چنانكه هيچ ملاحى محا فظت نميكرد

Çunānkĭ hīç mellāḥī muḥāfaẓat nemīkerd

(Öylece kĭ hīç anıñ muḥāfaẓasına bir gėmici eylemez)

Ya‘nī gėmicileri yoḳdur. Sefīne yük ṭolı kendü başına deryāda gider gördüm, dėdi.

كفتند اين محالست زيرا كه كشتى بى ملاح بر يك نسق رفتن محال باشد

Goftend īn muḥālest zīrā kĭ keştī bī-mellāḥ beryek neseḳ reften muḥāl bāşed

315

(O cemā‘at dėdiler kĭ bu muḥāldir zīrā kĭ gėmi ṭā’ifesiz bir siyāḳ üzre gitmek muḥāl olur)

كفت سبحان الله سير جمله أفلاك وكواكب ونظام عالم علوى وسفلى

Goft subḥāna'llâh seyr-i cumle eflāk u kevākeb u niẓām-i ‘ālem-i ‘ulvī vu suflī

(İmām dėdi, sübḥānallâh, cümle eflāk ü kevākib ve ‘ulvī vü süflī niẓām-ı ‘ālemiñ seyr ü ḥareketi)

از سير يك سفينه عجب تر است

Ezseyr-i yek sefīne ‘acebterest

(Bir sefīne ve gėminiñ seyr ü ḥareketinden ziyāde ‘acebdir)

Ya‘nī bunlarıñ ṣāḥibsiz seyr ü ḥareketi naṣıl olur? Olmaz, elbette bunlarıñ bir ṣāḥibi vardır dėmek olur.

همه ساكت كشتند واكثر مسلمان شدند

Heme sākit geştend u ekṣer Muselmān şodend

(Cümlesi sākit oldılar ve ekṣeri Müselmān oldılar)

پس بیارید ببرهان ظاهر

Pes beyārīd beburhān-i ẓāhir

(İmdi bürhān-i ẓāhir getüririñ)

dėmekdir.

ناتوانی وعجز لازم ماست

Nātevānī vu ‘acz lāzım-i māst

(Ḳudretsizlik ve ‘acz bizim lāzımımızdır)

قدرت واختار از ان خداست

Ḳudret u iḫtiyār ezān Ḫudāst

(Ḳudret ü iḫtiyār Ḫüdā-yı Müte‘āl'dendir)

کارها را بحکم راست کند

Kārhārā beḥukm-i rāst koned

(İşlere, ef‘āllere doġrılıḳla ḥükm ėder)

Ya‘nī işleri doġrı ḥükm ile ėder, aṣlā egrilik yoḳdur.

او تواناست هر چه خواست کند

Ū tevānest her çĭ ḫ^{v}āst koned

(O Cenāb-ı Ḥaḳ Ḳādir'dir, her nesneyi ister, ėder)

فعال لما یرید

“[130]Fa‘āl^{ün} li-mā yürīdü”

Ḳāle'l-Ḥāfıẓ

اکر بلطف بخوانی مزید الطافست

[130] Dilediğini mutlaka yapandır. (85:16)

وکر بقهر برانی درون ما صافست

Eger beluṭf beḫ^{v}ānī mezīd-i elṭāfest

Ve ger beḳahr berānī derūn-i ṣāfest

*(Eger Cenāb-ı Ḥaḳ kemāl-i luṭf ü kereminden bizi luṭf ile oḳur ve ḥużūr-ı ma'neviyyesine ça*ġ*ırır ise fevḳa'l-āde elṭāfdır, yoḳ ḳahr ile ḥużūrundan atarsa, redd ėderse bizim derūnumuz ṣāfīdir)*

Ya'nī elimizden bir şey' gelmez dėmekdir. Bu beytiñ müfredātı [ile] tafsīlātı cild-i evvelde 89. ṣaḥīfede meżkūrdur, mürāca'at oluna.

ṣaḥīfe (264)

غنیمت شمارند مردان دعا

Ġanīmet şumārend merdān du'ā

(Merdān-ı Ḫüdā olanlar du'āyı ġanīmet ṣayarlar)

-'add ėderler.

که چوشن بود پیش تیر بلا

*Cevşen; ḳalḳan dėmekdir

Kĭ cevşen buved pīş-i tīr-i belā

(Zīrā belā oḳunuñ öñüne ḳalḳan olur)

Ya'nī belā oḳundan anıñla siper ü muḥāfaẓa olunur dėmekdir.

Ḳāle's-Sa'dī

تحمل کن ای ناتوان از قوی

Taḥammul kon ey nātevān ezḳavī

316

(Ey ża'īf, ḳavīden ṭaḥammül eyle)

Ya'nī ḳavīniñ ẓulm ü ta'addīsine ṣabr ü taḥammül eyle dėmekdir.

که روزی تواناتر از وی شوی

Kĭ rūzī tevānāter ezvey şevī

(Kĭ bir gün andan ziyāde tüvānā vü ḳavī olursuñ)

Ya‘nī Rūz-ı Maḥşer'de o ḳavīden daha ziyāde ḳavī olursuñ, o ḳavī ża‘īf olur dėmekdir.

لب خشك مظلوم را كو بخند

Leb-i ḫoşk-i maẓlūm-rā gū beḫaned

şaḥīfe (265)

(Maẓlūmuñ ḳurı dudaġına söyle, gül deyu)

كه دندان ظالم بخواهند كند

Kĭ dendān-i ẓālim beḫ^{v}āhend koned

(Zīrā ẓālimiñ dişlerini isterler ḳoparmaḳ)

Ya‘nī dudaġı ḳurımış maẓlūma söyle kĭ ḫandān ü şādān olsun-kĭ o seni ışıran ẓālimiñ dişlerini yarın ḳoparırlar yerinden dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

نوميد ماند وبى بهره كشت از خلاص هر كردنكشى

Novmīd māned u bī-behre geşt ezḫalās her gerdenkeşī

(Her bir boyun çekiciyi ḫalāṣdan ‘aẕābdan ḳurtarmaḳdan ümīdsiz ve naṣībsiz oldı)

Ya‘nī Resūl'e iṭā‘at ve Ḥaḳḳ'a ‘ibādet ėtmekden baş ü gerdān çekici ‘aẕāb [ü] ‘iḳābdan ḳurtulmaḳdan ümīdsiz oldı.

كه ستيزنده شد با حق يا معرض از طاعت او

Kĭ sitīzende şod bāḤaḳ yā mua‘rrıż ezṭā‘at-i Ū

(Zīrā Cenāb-ı Ḥaḳ ile ‘inād ėdici oldı yāḫud o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ṭā‘at ü ‘ibādetinden i‘rāż ėdici oldı)

Anıñ içün cezā-yı ‘amelini buldı.

Ḳāle'l-Kāşifī

از پس او دوز خست يعنى در روز حشر رجوع او بدان خواهد بود

Ezpes ū dūzeḫest ya‘nī derrūz-i ḥaşr rucū‘-i ū bedān ḫ^{v}āhed būd

(Andan ṣoñra o kāfiriñ yeri Ceḫennem'dir. Ya‘nī Rūz-ı Ḥaşr'de o kāfiriñ rücū‘ı o Ceḫennem'e ister olmaḳ)

Ya‘nī anıñ merci‘i, maṣīri Ceḫennem olur dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

ودر پس اوست با وجود چنین محنتی

Ve derpes üst bāvucūd-i çunīn miḥnet

(Ondan ṣoñra buncılayın miḥnetiñ vücūduyla berāber)

O kāfir içün ‘aẕāb-i ġalīẓ vardır dėmekdir ‘azīzim.

ṣaḥīfe (266)

Ḳāle'l-Kāşifī

همچوخاکستریست که سخت بکذرد بر وباد

ṣaḥīfe (267)

Hemçu ḫākesterīst kĭ saḫt bugẕered berū bād

(Kül gibi kĭ üzerinden çetin ve serd, şiddetlü rūzgār çeker)

Ya‘nī bir maḥallde birikmiş kül, remād olsa üzerinden şiddetlü rūzgār asse [esse] o külden orada eṣer ḳalur mı? Ḳalmaz. İşte küffārıñ ‘amelleri bunuñ gibidir dėmekdir.

یعنی مانند تودهٔ خاکسترست که باد سخت بر ان وزد

Ya‘nī mānend tūde-i ḫākesterest kĭ bād-i saḫt berān vezed

*Vezed; urur dėmek ya‘nī eser dėmekdir.

317

(Ya‘nī kül yıġınına beñzer, ya‘nī bir maḥalle kül yıġılmış kĭ şiddetlü rūzgār anıñ üzerine eser)

بهوا برده در اطراف پراکنده سازد

Behevā borde dereṭrāf perākende sāzed

(O küli hevāya iletmiş ve eṭrāfda perākende [vü] perīşān düzer)

Eṭrāfa daġılmışdır.

وهیچ کس بر جمع آن قادر نبود واز ان نفع نکیرد

Ve hīç kes cemi‘-i ān ḳādir nebūd u ezān nef‘ negīred

(Hīç kimesne o hevāya ṣavurulmuş olan külüñ cem‘ine ḳādir olmaz ve andan kimesne fā’ide ṭutmaz)

İşte küffārıñ dünyāda eyledikleri ṣevāb nev‘inden olan a‘mālleri böyledir zīrā īmānı olmadığından maḳbūl degildir, hīçbir fā’idesi olmaz ve taḫfīf-i ‘aẕāb daḫı olmaz.

کر نباشد نیت خالص چه حاصل از عمل

Ger nebāşed niyet-i ḫāliṣ çĭ ḥāṣıl ez‘amel

(Eger niyet-i ḫālisa olmadı, ‘amelden ne ḥāṣıl?)

Hīç. Hevāya ṣavurulmuş kül gibi olur.

جهان ای پسر ملك جاوید نیست

Cihān ey peser mulk-i cāvīd nīst

(Dünyā ey oġul bāḳī, dā’im mülk degildir)

ز دنیا وفاداری امید نیست

Zidunyā vefādārī-i umīd nīst

(Dünyādan vefā ümīdi ṭutmaḳlıḳ yoḳdur)

نه بر باد رفتی سحرکاه وشام

Ne berbād reftī sehergāh u şām

(Ṣabāḥ ü aḫşam rūzgār üzre gitmedi-mi?)

Ya‘nī gitdi dėmekdir.

سریر سلیمان علیه السلام

Serīr-i Suleymān ‘aleyhi's-selām

(Ḥażret-i Süleymān ‘aleyhi's-selām'ıñ taḫtı)

Ya‘nī rūzgār Süleymān ‘aleyhi's-selām'ıñ taḫtını getürirdi.

بآخر ندیدی که بر باد رفت

Beāḫīr nedīdī kĭ berbād reft

(Āḫir, eñ ṣoñra görmedin-mi, rūzgāra gitdi)

Gördüñ-kĭ āḫirü'l-emr berbād ü hevā oldı.

خنك آنكه با دانش وداد رفت

Ḫonek ānkĭ bādāniş u dād reft

(Mübārek, sa'ādetlü ol kimesne kĭ 'ilm ü 'irfān ü iḥsān ile gitdi)

Ya'nī bu dünyādan 'ilm ü 'irfān ve dād ü iḥsān eyler, Āḫiret'e gidendir mübārek ü mes'ūd 'azīzim.

Ḳāle's- Sa'dī

كنون بر كف دست نه هر چه هست

ṣaḥīfe (268)

Kenūn berkef-i dest neh her çĭ hest

(Şimdi her nesne kĭ vardır, avcunuñ üzerine ḳoy)

Ya'nī eline al.

كه فردا بدندان كزی پشت دست

Kĭ ferdā bedendān kezī pīş-i dest

(Zīrā yarın dişleriñle eliniñ arḳasını ışırırsın-)

-kĭ niçün dünyāda iken fuḳarā vü żu'afāya iḥsān ėtmeyüb imsāk ėtdim, şimdi bunuñ 'aẕābını göriyorum deyu eliniñ arḳasını ışırırsıñ, ammā fā'ide vėrmez.

مكردان غريب از درت بی نصيب

Megerdān ġarīb ezdaret bī-naṣīb

(Ġarībi ḳapundan naṣībsiz-

318

-döndürme)

Çevirme, eline bir şey’ vėr dėmekdir.

مبادا که کردی بدرها غریب

Mebādā kĭ kerdī bederhā ġarīb

(Olmaya kĭ olasıñ ḳapulara ġarīb)

Ya‘nī seni-de dergāh-ı İlâhiyye'niñ ḳapularından öyle ġarīb gibi çevirirler, döndürürler dėmekdir.

نه خواهنده بر در دیکران

Ne ḫ^{v}āhende berdar-i digerān

(Digerleriñ, başḳalarıñ ḳapusundan oḳumuş degil)

بشکران خواهنده از در مران

Beşuk-i rān ḫ^{v}āhende ezdar merān

(Anıñ şükrüyle oḳu, ḳapudan sürme)

Ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a şükr eyle kĭ seni ġarīb ėdüb digerleriñ ḳapusuna otu[r]muş, muḥtāc ėtmiş degildir, o ġarībi saña muḥtāc ėtmiş oldığından anıñ şükrāniyyesine olaraḳ o ġarībi ḳapundan sürme, reddėtme dėmekdir.

پریشان کن امروز کنجینه چست

Perīşān kon imrūz gencīne çost

(Bugün ‘aceleten, çabuḳ ḫazīneyi perīşān eyle)

Ya‘nī fuḳarā vü żu‘afāya iḥsān eyle

که فردا کلیدش نه در دست تست

Kĭ ferdā kilīdeş ne-derdest-i tust

(Zīrā yarın o ḫazīneniñ kilīdi seniñ elinde degildir ‘azīzim)

کار اکر مشکل اکر آسانست

Kār eger muşkil eger āsānest

(İş eger müşkil ve eger āsān, ḳolaydır)

همه در قدرت او یکسانست

Heme derḳudret-i Ū yeksānest

(Cümlesi Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḳudretinde birdir)

Aña aṣlā müşkil ile āsānıñ farḳı yoḳdur, cümlesi birdir ‘ind-i ḳudret-i İlâhiyye'de.

Ḳāle'l-Cāmī

با غیر او اضافت شاهی بود چنانك

Bāġayr-i Ū iżāfet şāhī buved çunānek

(Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ġayrısına, başḳasına pādişāhlıḳ nisbet ėtmek buncılayın olur)

بر یك دو چوب پاره ز شطرنج نام شاه

Beryek du çūb pāre zişatranc nām-i şāh

(Şaṭrancda bir-iki çöp parçasına şāh nāmı vėrmek gibidir)

Hīç aġaç pādişāh olur mı? İşte Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ġayrısına pādişāh nāmı vėrmek anıñ gibi olur ‘azīzim.

ṣaḥīfe (269)

پس هیچ هستید شما

Pes hīç hestīd-i şumā

(İmdi hīç siziñ varlıġıñız, vücūduñuz)

‘Aẕābı def‘ine ḳādir olamaz dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

اکر خدای تعالی نمودی طریق نجات را

Eger Ḫudā-yi Te‘ālá numūdī ṭarīḳ-i necātrā

(Eger Cenāb-ı Ḥaḳ ṭarīḳ-i necātı göstereydi)

از عذاب هر آیینه ما نیز شما را راه مینمودیم بدان

Ez‘aẕāb her āyīne mā nīz şumārā rāh mīnumūdīm bedān

(Elbette biz daḫı size ‘aẕābdan evvel ṭarīḳ-i necātı gösterir idim)

اما طرق خلاصی مسدود ست وشفاعت ما درین درکاه مردود

Āmmā ṭarīḳ-i ẖalāṣ mesdūdest u şefā‘at-i mā derīn dergāh merdūd

(Ammā tarīḳ-i ẖalāsı-

319

-mesdūddur, ḳapaludur ve bizim şefā‘atimiz bu dergāhda merdūddur)

-ne yapalım dėrler. Ya‘nī ziyāde ẓalemeye tābi‘ olanlara āẖiret'de o ẓālimlerden, o fāsidlerden imdād ṭaleb ėdecekler; anlar, anlara böylece cevāb vėrecekdir.

Ḳāle'l-Ḥāfız

درین چمن نکنم سرزنش بخود رویی

چنانکه پرورشم میدهند میرویم

Derīn çemen nekonem serzeniş beẖodrūyī

Çunān kĭ perverişem mīdehened mīrūyem

(Bu çemende baña ẖod-rūyluḳla ṭa‘n eyleme ancılayın kĭ baña perveriş vėrirler, biterim, ḥāṣıl olurum)

*ẖodrūyī; kendinden biten ot, nebāt dėmekdir.
*perverīş; beslemek

Ya‘nī ey sālik, bu bāġ-ı ‘ālemde ẖod-rūyluḳla baña ṭa‘an eyleme, ol ‘ālemi ‘ademden ṣaḥrā-yı vücūda getürici Ḫālıḳ balçuġa ancılayın ḥüsn-i ẓannım vardır kĭ maḥżā kereminden baña feyż bilā-vāsıṭa ile perveriş vėrir.

انبتها نباتا حسنا

Enbetehā nebāten ḥasenā [131] āyet-i kerīmesi sırrınca ravża-i ḳalbimde esrār-ı ma‘ārifler bitürür ve kendi vuṣlatına yetürür dėmekdir ‘azīzim.

کریز کاهی و پناهی

Gorīzgāhī vu penāhī

(Bir ḳaçacak ḳarārgāh ve bir ṣıġınacaḳ, muḥāfaza olunacaḳ maḥalle)

[131] Rabbi onu güzel bir kabulle karşıladı, **güzel bir bitki gibi yetiştirdi**; onu Zekeriya'nın himayesine bıraktı. Zekeriya mabedde onun yanına her girişinde, yanında bir yiyecek bulurdu. "Ey Meryem! Bu sana nereden geldi?" demiş, o da: Bu, Allah'ın katındandır" cevabını vermişti. Doğrusu Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır.(3:37)

dėmekdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

فراشو چوبینی در صلح باز

Ferāşū çu bīnī der-i ṣulḥ bāz

(Yaḳın ol çünkĭ ṣulḥ ḳapusunı gördüñ açıḳ)

Ya‘nī muṣālaḥa ṭarafı yüz gösterdiginde ‘inād ėtme, hemān rıżā göster dėmekdir.

که نا که در توبه کردد فراز

Kĭ nāgeh der-i tevbe kerded firāz

(Kĭ añsızıñ tevbe ḳapusunı ḳapalu ėderler)

Ya‘nī mesdūd olur.

تو پیش از عقوبت در عفو کوب

Tu pīş ez‘uḳubet der-i ‘afv kūb

(Sen ‘uḳūbetden ol ‘afv ḳapusunı ur, ḍarb eyle)

که سودی ندارد فغان زیر چوب

Kĭ sūdī nedāred fiġān zir-i çūb

(Zīrā bir fā’ide ṭutmaz āh [ü] fiġān çöb, degnek, falaḳa altında)

کنون کرد باید عمل را حساب

Kenūn kerd bāyed ‘amel-rā ḥesāb

(Şimdi gerekdir ‘amelini ḥesāb eylemek)

نه روزی که منشور کردد کتاب

Ne rūzī kĭ menşūr kerded kitāb

(Degil bir günkĭ kitābı neşr ėderler)

Ya‘nī ‘amel kitāblarınıñ daġıldıgı gün-kĭ Rūz-ı Maḥşer'dir, o gün degil zīrā o günde ‘amelini ḥesāb ėtmekden fā’ide olmaz, zāt[en] ḥesāb ėderler ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

تمامت دوزخیان مجتمع شده

Temāmet-i dūzeḫyān muctemi‘ şode

(Tamām cehennemlikler ya‘nī Cehennem müsteḥaḳḳ olanlar cem‘ olurlar)

زبان ملامت بر إبلیس دراز کنند

Zebān-i melāmet berİblīs derāz konend

(Melāmet lisānını İblīs üzerine-

320

-uzun ėderler)

إبلیس بر منبر آتشین بر آید وکوید

İblīs berminber-i āteşīn berāyed u gūyed

(İblīs āteşden minber üzerine yuḳaru gelür ve söyler)

باشقیاء انس که ای ملامت کنندکان

Beeşḳīya’-i ins kĭ ey melāmet konendegān

(İnsān eşḳıyālarına söyler kĭ ey melāmet ėdiciler)

وعده راست ودرست که حشر وجزا خواهد بود

Va‘de-i rāst u dorost kĭ ḥaşr u cezā ḫ^{v}āhed būd

(Doġrı va‘de ve dürüst kĭ ya‘nī Cenāb-ı Ḥaḳ size doġrı va‘de söyledi-kĭ ḥaşr ü cezā ister olmaḳ)

Ya‘nī ḥaşr ü cezā vardır deyu Ḳur’ān'da size ḫaber vėrdi, niçün īmān ėtmeyüb şimdi beni melāmet ėdersiñiz? dėmekdir.

یعنی امروز ظاهر شد که من دروغ کفته بودم

Ya‘nī imrūz ẓāhir şode kĭ men durūġ gofte būdem

(Ya‘nī bugün ẓāhir oldı-kĭ ben kizb, yalan söylemiş oldum)

şaḫīfe (270)

بانچه شریك می کردید مرا با خدای تعالی در فرمان برداری

Beānçe şerīk mīkerdīd merā bāḪudā-yi Te‘ālá derfermān berdārī

(Beni ol nesne ile şerīk eylediñiz kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ ile fermān ṭutulmaḳda)

Ya‘nī benim sözimi ṭutardıñız, Ḥaḳ sözini ṭutmazdıñız, beni Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a şerīk ėdiñiz dėmekdir.

هر که نقص خویش را دید وشناخت

Her kĭ naḳs-i ḫ^{v}īş-rā dīd u şināḫt

(Her kim-kĭ kendi noḳṣānını gördi ve añladı, ṭanıdı)

اندر استکمال خود ده اسب تاخت

Ender istikmāl-i ḫod deh esb tāḫt

(Kendi istikmālinde on esb, ḥayvān çabuḳ sürdi)

*Tāḫt; çabuḳ at sürmek ve çabuḳ [ve] ġāret ve şebhūn eylemek ma‘nāsınadır.

Ya‘nī kendüsini ekmel, mükemmel eyledi dėmekdir.

هر که آخربین تر او مسعودتر

Her kĭ āḫir-bīnter ū mes‘ūdter

(Her kim āḫiri ṣoñunı ziyāde görici o kimesne ziyāde mes‘ūddur)

هر که آخربین تر او مبعودتر

Her kĭ āḫur bīnter ū meb‘ūdter

(Her kim aḫūrı ya‘nī ḥayvān aḫūrını ziyāde görici o kimesne ziyāde Ḥaḳ'dan ba‘īddir)

Ya‘nī cevā’iyye nefsāniyye ciheti ziyāde görici olan Ḥaḳ'dan ziyāde uzaḳ olur.

در بهشتهای کوناکون که

Derbihişthā-yi gūnāgūn kĭ

(Gūnāgūn cennetlerdekĭ)

-aġaçlarıñ altlarından ırmaġlar gider

şaḥīfe (271)

در حالتی که جاویدان باشند دران

Derḥāletī kĭ cāvīdān bāşend derān

(Bir ḥāletde kĭ orada o cennetde ebedī, ḳadīm olurlar)

Ḳāle'l-Kāşifī

آیا ندیدی وندانستی ای بندهٔ بینا ودانا که برای تفهیم شما

Āyā nedīdī vu nedānestī ey bende-i bīnā vu dānā kĭ berā-yi tefhīm-i şumā

('Acebā görmedin-mi ve bilmedin-mi ey görici ve bilici, bende, ḳul size tefhīm içündür)

هندوانه ابو جهل

Handevāne-i Ebū Cehl

(Ebū Cehil-

321

-ḳarbuzı)

dėmekdir.

ومیراند خدای تعالی مثلها را یعنی بیان میکند برای مردمان

Ve mīrāned Ḫudā-yi Te'ālá miṣlhārā ya'nī beyān mīkoned berā-yi merdomān

(Ḥaḳ Te'ālá bu miṣilleri sürer, ya'nī īrād buyurur ya'nī beyān ėder ādemler içün)

Ḳāle'l-Kāşifī

نیست او را ثبات واستحکام یعنی نه بیخ دارد

Nīst ūrā ṣebāt u istiḥkām ya'nī ne bīḫ dāred

(Onuñ içün ṣebāt ü istiḥkām yoḳdur ya'nī ne kök ṭutar)

بر زمین ونه شاخ در هوا

Berzemīn u ne şāḫ derhevā

(Yer üzerinde ve ne dal ṭutar hevāda)

Ya‘nī ne yerde kök ṭutar ve ne de dalları yuḳaruda ṭutar.

نه بیخی که آن باشد او را مدار

Ne bīḫ kĭ ān bāşed ūrā medār

(Köki yoḳ-kĭ o kök aña medār yardımı olur)

نه شاخی که کردد بدان سایه دار

Ne şāḫī kĭ kerded bedān sāyedār

(Dalları yoḳ-kĭ aña eyleye sāyedār)

کیاهست افتاده بر روئ خاك

Kiyā hest uftāde berrūy-i ḫāk

(Otdur ṭopraḳ üzerine düşmüş ne köki var, ne sāyesi)

پریشان وبی حاصل وخورناك

Perīşān u bī-ḥāṣıl u ḫornāḳ

(Perīşān ḥāṣılsız ḫor, ḥaḳīr yer üzerine düşmüş)

حق سبحانه وتعالی تشبیه کرد درخت ایمانرا که

Ḥaḳ Subḥānehū ve Te‘ālá teşbīh kerded dıraḫt īmānrā kĭ

(Ḥaḳ Sübḥānehū ve Te‘ālá Ḥażretleri īmānı aġaca teşbīh eyledi kĭ)

اصل آن در دل مؤمن ثابتست

Aṣl-i ān derdil-i mu’min ṯābitest

(Ol aġacıñ aṣlı, köki mü’miniñ göñlünde ṯābitdir)

واعمال او بجانب اعلای علیین مرتفع

Ve a‘māl-i ū becānib-i ‘illiyyīn murtefi‘

(Onuñ ‘amelleri a‘lā-yı ‘illiyyīn cānibine)

-ḳalḳar aġacıñ dalları yuḳaruya ḳalḳdığı gibi dėmek [olur.]

وثواب در هر زمان بدو واصل بدرخت خرما که

Ve ṣevāb derher zamān bedū vāṣıl bedıraḫt-i ḫurmā kĭ

(Daḫı ṣevābı her zamānda o mü'mine vāṣıl olur. İşte bu īmān aġacını ḫurma aġacına teşbīh eyledi-kĭ)

بیخ او مستقر است در منبت او

Bīḫ-i ū mustaḳirr'est dermenbit-i ū

(O hurma aġacınıñ köki o ḫurmanıñ bitdigi yerde ḳarārlaşmışdır)

Ya'nī ḫurma aġacınıñ dikildigi zemīnde ḳarārlaşmışdır.

وفرع متوجه بجانب علو

Ve furu' muteveccih becānib-i 'uluv

(Dalları yuḳarı 'ulvī cihetine müteveccih)

ونفع او در هر وقت دهنده بخلق

Ve nef'-i ū derher vaḳt dehende beḫulḳ

(O ḫurma aġacınıñ fā'idesi her vaḳitde maḫlūḳa vėrilmişdir)

Ya'nī insān her vaḳit her zamān anıñla müntefi' olur.

وتمثیل نمود کلمه کفر وعبادت اصنام را که

Ve temṯīl numūd kelime-i kufr ve 'ibādet-i eṣnām-rā

(Daḫı kelime-i küfri ve eṣnāma 'ibādeti bir temṯīl gösterdi kĭ)

در دل کافر مقلد بجهت عدم حجت وبرهان

Derdil-i kāfir-i muḳallid becihet-i 'adem-i ḥuccet u burhān

322

(Muḳallid olan kāfiriñ göñlünde, ḳalbinde ḥücceti ve bürhānı olmadıġı cihetle)

بران ثباتی ندارد وعملی نیز که بمقصد قبول رسد ازو صادر نمیشود

Berān ṣebātī nedāred u 'amelī nīz kĭ bemaḳṣad-i ḳabūl resed ezū ṣādr nemīşeved

(Anıñ üzerine ṣebāt ṭutmaz ve ‘ameli daḫı maḳṣad-ı ḳabūle ulaşmaḳ ondan ṣādır olmaz)

بشجره حنظل كه نه اصل او را قراريست ونه فرع او را اعتبارى

Beşecere-i ḥanzal kĭ ne asl-i ūrā kararīst u ne-ferʿ-i ūrā iʿtibārī

(Ebū Cehil ḳarbuzına teşbīh eyledi-kĭ ne onuñ aṣlı, köki yerde ḳarār ṭutar ve ne de dalları ve fer‘i i‘tibār ṭutar)

نهال سايه ورى شرع ميوه دارد

Nihāl-i sāyeverī-i şer‘ mīve dāred

(Sāyelü, gölgelü olan şer‘-i şerīfiñ dalları mīve ṭutar, vėrir)

چنان لطيف بر هيچ شاخسارى نيست

Çunān lâṭīf berhīç şāḫsārī nīst

(Oncılayın lâṭīf bir meyve kĭ hīçbir dallu aġacda yoḳdur)

*Şāḫsārī; dala mensūb aġac dėmekdir.

*Şāḫ; dal dėmekdir

درخت زندقه شاخيست خشك وبى سايه

Dıraḫt-i zenadiḳa şāḫīst-i ḫoşk u bī-sāye

(Zenadiḳanıñ aġacı bir aġaçdır ḳurı ve sāyesiz)

Ya‘nī āteşe yaḳmadan başḳa bir şey’e yaramaz.

كه پيش هيچكسش هيچ اعتبارى نيست

Kĭ pīş-i hīç keseş hīç i‘tibārī nīst

(Kĭ anıñ hiçbir kimesne öñünde hīç i‘tibārı yoḳdur)

Kāle'l-Kāşifī

قول ثابت كلمة لا اله الا الله محمد رسول الله است كه

Ḳul ṣābit kelime-i *lāilâhe illallâh Muḥammeden Resūlullâh*'est kĭ

(Ḳul ṣābit dėmek kelime-i şehādetdir kĭ)

خداى تعالى بران ثابت ميدارد مؤمنانرا

Ḫudā-yi Te‘ālá berān ṣābit mīdāred mu’min

(Cenāb-ı Ḥaḳ mü’minleri anıñ üzerine ṣābit ṭutar ‘azīzim)

Fī'l-Meṣnevī

هين كه اسرافيل وقتند أوليا

Hīn kĭ Īsrāfīl-i vaḳtend evliyā

ṣaḥīfe (273) Meŝnevī cildi: Cild 1, ṣaḥīfe 178

Ey maḳābir-i ebdān içre mürde olanlar ve daḫmhā[-yı] ecsādda medfūn ḳalanlar āgāh oluñuz, evliyāu'llâh vaḳitleriniñ İsrāfīlidir

مرده را زيشان حياتست ونما

Morde-rā z'īşān ḥayātest u nemā

(Mürde-dil olanlara ve efsürde ve pejmürde ḳalanlara ḥayāt-ı bī-bahā ve neşv ü nemā vardır)

جانهريك مرده اندر كور ت

Cān her yek morde ender gūr-i ten

(Her bir mürde-diliñ cānı ten ḳabrinden)

می جهد ز آوازشان اندر كفن

Mī-cehed z'āvāzişān ender kefen

(Kefen ü libāsı ṣūrīde pīçīde iken anlarıñ āvāzlarından ḥayāt bulub ṣıçrar)

Ve zinde olub ḥaşr-ı ma‘nevī içün ḳā’im olur ve ḳıyāmet-i ma‘nevīyi müşāhede ḳılur.

كويد اين آواز انها خود جداست

Gūyed īn āvāz-i anhā ḫod cudāst

(Ol ḥayāt-ı ṭayyibe bulan-

323

ve dem-i evliyā ile zinde olan kimse dėr kĭ bu āvāz ḫalāyıḳıñ āvāzlarından cüdādır)

زنده كردن كار آواز خداست

Zinde kerden kār-i āvāz-i Ḫudāst

(Zīrā bu anlara beñzemez, zinde ėtmeklik āvāz-ı Ḫüdā'nıñ kārıdır)

Ḫalāyıḳıñ āvāzı bu ḥācetden ‘ārīdir. Pes enbiyā ‘aleyhi's-selām ve evliyā-yı ‘iẓāmıñ ḳulūbunuñ āvāzları ve rāzları min-ḥayṣi'l-ḥaḳīḳat Allâh'ıñ āvāzı ve rāzı oldıġına işāret ėdüb bu beyt ile tenbīh buyururlar.

ما بمردیم وبکلی کاستیم

Mā bemordīm u bekullī kāstīm

Biz kĭ mertebe-i fenāda ve ḳayd-ı delḳīde olan ervāḥız, öldük ve bi'l-külliye eksildik ve maḥv olduḳ

بانك حق آمد همه برخاستیم

Bāng-i Ḥaḳ āmed berḫāstīm

Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ bāngi ya‘nī kelām-ı hidāyet-encāmı geldi ve sem‘-i cānımız anı istimā‘ ėdüb dökili ḳalḳdıḳ ve ḥayāt-ı ṭayyibe bulub anıñla ḳāyim olduḳ ‘azīzim.

مطلق ان آواز خود از شه بود

Muṭlaḳ ān āvāz-i ḫod ezŞeh buved

Ol mürde-dilleri iḥyā ḳılan ve pejmürde vü efsürde olan rūḥlara neşv ü nemā vėren āvāz ve kelām-ı pürrāz ḫod muṭlaḳā Şāh-ı Ḥaḳīḳī'den olur.

کر چه از حلقوم عبد الله بود

Gerçĭ ezḥulḳūm-i ‘abdu'llâh buved

(Egerçi bi-ḥasebi't-teẓāhür Allâh ḳulunuñ ḥulḳūm ü dehānından ẓuhūr ḳılur)

ve bu ma‘nāya

ان الله یقول الحق علی لسان عبده

İnnellâhe yuḳūlü'l-ḥaḳḳa ‘alá lisāni ‘abdihi[132] ḥadīṣi daḫı şehādet ḳılur ve ‘abdu'llâh ol bende-i kāmildür kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ aña cemī‘ Esmā vü ṣıfātıyla tecellī ḳıla ve ḳurb-ı nevāfil ve ḳurb-ı ferāyiże vāṣıl ola. Bendegān-ı Ḥaḳ içinde bu ‘abd-i kāmilden erfa‘ ve bu bende-i fāżıldan a‘lā bir daḫı olmaz zīrā bu mertebe ism-i ẕāt

[132] Allah hakkı kulunun diliyle söyler (kulunu aracı yapar).

müstecmi‘-i cemī‘ ṣıfāt olan İsm-i A‘ẓam'ıñ maẓharı ve ‘abdidir. Allâh Sübhānehū ve Te‘ālá ol kāmile ḳurb-ı nevāfilde

كفت او را من زبان و چشم تو

Goft ūrā men zebān u çeşm-i tu

(O kāmile dėdi-kĭ ben seniñ lisān ü çeşminiñ)

من حواس ومن رضا وخشم تو

Men ḥavāss u men rıżā vu ḫışm-i tu

(Ve ben seniñ Esmā vü Ṣıfātımla ḥavāssında ẓuhūr ėdenim ve ben rıżā vü ḫışmıñım)

Ya‘nī seniñ rıżāñ benim rıżām ve seniñ ḫışmıñ benim ḫışmımdır.

رو كه بى يسمع وبى يبصر توى

Rev kĭ bī-yesme‘ u bī-yabṣar tuī

324

Yüri ey bende-i ḫāliṣ, benim ‘ibādım mābeyninde mürşid oldıġıñ ḥālde benimle işidir ve benimle görürsüñ.

سر توى چه جاى صاحب سر توى

Sır tuyī çĭ cā-yi ṣāḥib-sır tuī

والانسان سر منى اسرارى

Ve'l-insānü sırri min esrārī[133] ḥadīṯ-i şerīfiniñ feḥvāsında

(Sır sensiñ, ne sır maḥalli ṣāḥib-i sır sensiñ)

چون شدى من كان لله ازوله

Çun şodī men kāne'llâhu ezvelehu

من كان لله كان الله له

[133] “İnsan benim sırlarımdan bir sırdır.” Bk. Gazali, İhyâu Ulumi’d-Dîn, IV, 376.

Men kāne lillâhü kānellâhü lehū[134] ḥadīṯiniñ muḳteżāsınca

(Çünkim sen lillâh olan kimse olduñ veleh ü ḥayretinden)

من ترا باشم كه كان الله له

Men turā bāşem kĭ kānellâhu lehu

Ben-daḫı seniñ içün ölürüm-kĭ bu ḥuṣūṣda *"Kānellâhü"* ḥadīṯi ṣābit ve bürhān-ı ḳāṭı‘dır ‘azīzim.

كه توئى كويم ترا كاهى منم

Kĭ tuyī gūyem turā gāhī menem

Vay ‘abd-i kāmil ve bende-i fāżıl, gāh saña sensiñ dėrim ta‘ayyünüñ ve ‘ubūdiyyetiñ cihetinden ve gāhī benim dėrim Rübūbiyyetim ve Ülūhiyyetim ḥaysiyyetinden.

هر كه كويم آفتاب روشنم

Her kĭ gūyī āfîtāb-i rūşenem

(Her ne dėrsem āftāb-ı rūşen ve vaḥdet-i müberhenim)

هر كجا تابم ز مشكاتى دمى

Her kocā tābem zimuşkātī demī

Her ne maẓhar ü tecellī ḳılam Esmā vü ṣıfātımla bir müşkātdan bir dem ṭāli‘ ü ẓāhir olam.

حل شد آنجا مشكلات عالمى

Ḥall şod āncā muşkilāt ‘ālemī

(Ol maḥallde ‘āleme mensūb olan kimseleriñ müşkilātı ḥall olur)

ظلمتى را كافتا بش بر نداشت

Ẓulmetī-rā k'āftābeş bernedāşt

[134] "Her kim işini Allah için yaparsa Allah onunladır" Mirkâtu'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh "Bâbu salâti'd-Duhâ" 1313.

(Şol bir ẓulmeti kĭ āftāb anı def‘ eylemedi ve izāle ḳılmadı)

از دم ما کردد آن ظلمت چو چاشت

Ezdem-i mā kerded ān ẓulmet çu çāşt

(Bizim nefs ü kelāmımızdan ol ḳuşluḳ gibi rūşen olur)

Ẓulmetden murād cehālet ü ġaflet ve küfr ü ma‘ṣiyyet ẓulmetleridir kĭ enbiyā ‘aleyhi's-selām ve evliyā-yı ‘iẓāmıñ dem ü nefsleri ile zā’il olur.

بکذرانید عمرهای خود با آرزوها وعبادت بتان

Bugẕerānīd ‘omrhā-yi ḫod bā-ārzūhā vu ‘ibādet-i butān

(Kendü ‘ömrlerini, nefs ü hevāları ārzūları ve bütlere ‘ibādet ile geçürirler)

شکر نعمت تعمتت افزون کند

کفر نعمت از کفت بیرون کند

Şukr-i ni‘met efzūn koned

Kufr-i ni‘met ezkefet bīrūn koned

şaḥīfe (274)

261. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

ای فغان از یار ناجنس ای فغان

همنشین نیك جویید ای مهان

Ey fiġān ezyār-i nācins ey fiġān

Hemnişīn-i nīk cūyīd ey mihān

20. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürāca‘at oluna.

Ḳāle'l-Cāmī

کسوت خواجکی وخلعت شاهی چه کند

هر کرا غاشیه بندکیت بر دوشست

Kisvet-i ḫ^{v}ācegī vu ḫil‘at-i şāhī çĭ koned

Her kerā ġāşiye-i bendegiyet berdūşest

148. ṣaḥīfededir, mürāca‘at oluna.

325

بکو ای محمد صلی الله علیه وسلم یعنی امر کن مر بندکان مرا که

Begū ey Muḥammed ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem ya‘nī emr kon mer bendegān-i merā kĭ

(Söyle ey Muḥammed -ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem- ya‘nī taḥḳīḳ benim bendegānıma emr eyle)

ایمان آورده اند برین وجه که نماز کزارید

Īmān āverde'end berīn vech kĭ namāz gozārīd

(Böyle deyu kĭ īmān getürmüşsüñüz bu vech üzre kĭ namāz iḫtiyār ėdesiñiz)

Ya‘nī namāz ḳılasıñız

ونفقه کنید تا ایشان بامر تو نماز کزارند ونفقه دهند

Ve nafaḳa konīd tā īşān beemr-i tu namāz gozārend u nafaḳa dehend

(Ve nafaḳa ėdesiñiz. Böyle emr eyle kĭ ḥattá anlar seniñ emriñ ile namāz ḳılalar ve nafaḳa vėreler)

از آنچه عطا داده با ایشان از اموال

Ezçĭ ‘aṭā dāde bā-īşān ezemvāl

(Ol nesneden-kĭ anlara ‘aṭā vü iḥsān vėrmiş emvālden)

İşte anlardan nafaḳa vėreler.

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

هر چه داری چون شکوفه برفشان زیرا که سنك

ṣaḥīfe (275)

Her çĭ dārī çun şukūfe berfeşān zīrā kĭ seng

(Her nesne ṭutarsıñ çiçek gibi saç, daġıt zīrā kĭ ṭaş)

بهر میوه میخور دهر دم ز دست سفله شاخ

Beher mīve mīḫor dehr-i dem zidest-i sefele şāḫ

(Meyve içün yėr her vaḳit sefeleniñ elinden aġaç dalı)

Ya ‘nī aġaçda meyve oldıġı içün aġaç dalı dā’imā sefeleniñ elinden ṭaş yėr dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

وبداد شما را از هر چه خواستید

ṣaḥīfe (276)

Ve bedād şumārā ezher çī ḫ^{v}āstīd

(Ve size vėrdi her nesneden isteg[in]iz)

Ya‘nī istedigiñiz şey’i Cenāb-ı Ḥaḳ iḥsān ėtdi dėmekdir.

یعنی آنچه محتاج الیه شما بود

Ya‘nī ānçī muḥtāc ileyh şumā būd

(Ya‘nī ol nesneye siz muḥtāc olursuñuz, anı size vėrdi)

خواسته وناخواسته بشما ارزانی داشت

Ḫ^{v}āste vu nāḫāste beşumā erzānī dāşt

(İstenilmiş istenilmemiş ya‘nī siziñ istedigiñizi istemediñizi size erzān ṭutdı)

İḥsān ėtdi, dirīġ ėtmedi.

سلمی قدس سره فرمود که مراد ازین نعمت حضرت پیغمبر ماست صلی الله علیه وسلم که سفر بزرکتر

Sulemī ḳuddise sırruhū fermūd kĭ mūrād ezīn ni‘met ḥażret-i Peyġamber ṣallellâhü ‘aleyhi ve selem kĭ sefer-i bozorgest

(İmām Sülemī -ḳuddise sırruhū- buyurmuş-kĭ bu āyetde olan ni‘metden murād bizim Peyġamberimiz ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir kĭ ziyāde büyük bir elçidir ṭaraf-ı İlâhī'den)

وواسطهٔ نزدیکتر میان حق وخلق اوست

Ve vasıṭa-i nezdīkter meyān-i ḫalḳ ūst

(Ḥaḳ ile maḫlūḳ beyninde o efendimiz ziyāde yaḳīn bir vāsıṭadır ṣallellâhü ‘aleyhi ve selem)

وفی نفس الأمر حصر صفات كمال وشرح أنوار جمال

Ve fi nefsu'l-emr ḥaṣr-i ṣıfāt-i kemāl u şerḥ-i envār-i cemāl

(Daḫı nefsü'l-emrde efendimiziñ kemāl ṣıfātınıñ ḥaṣrı ve cemāl-i envārınıñ şerḥi)

آواز دائره تصور وتخيل بيرون واز اندازه تأمل وتفكر افزونست

Āvāz-i dā'ire-i taṣavvur u taḫayyul bīrūn ezendāze-i te'emmul u tefekkur efzūnest

326

(-Taṣavvur ü taḫayyül āvāzı dā'iresinden ṭaşra ve te'emmül ü tefekkür endāzesinden ziyādedir)

Ya'nī efendimiziñ kemāliniñ ḥaṣrı ve cemāliniñ envārınıñ şerḥi 'aḳldan ve tefekkürden ṭaşradır, anıñ ḳadr-i şān-ı 'uẓmāsını insān bilmekden ṭaşradır. Ancaḳ Cenāb-ı Ḥaḳ bilür kī ḥabībiniñ ḳadr-i menzileti 'ind-i ülūhiyyetinde ne ḳadardır 'azīzim.

بر ذروه معارج قدر رفيع تو

Berẕirve-i ma'āric ḳadr-i refī'-i tu

(Ma'āric zirvesinde seniñ refī', 'ālī olan ḳadriñ)

نی عقل راه يابد ونی فهم پی برد

Nī 'aḳl rāh yābed u nī fehm pey bered

(İdrākine ne 'aḳl yol bulur ve ne de feḥm iz iletür)

Ya'nī 'aḳl ėtmez ve feḥm olaraḳ idrāk iz iletmez şāhım, sulṭānım.

نعمت حق شمار وشكر كذار

Ni'met-i Ḥaḳ şomār u şukr goẕār

(Ḥaḳḳ'ıñ ni'metini ṣay, ta'dād ėt ve şükr iḫtiyār ėt, ya'nī şükr ėt)

نعتش را اكر چه نيست شمار

Ni'meteş-rā eger çī nīst şomār

(Anıñ ni‘metlerini egerçi ṣaymaḳ ve ta‘dād ėtmek yoḳtur)

Ya‘nī anıñ ni‘metleri ta‘dāde gelmez çoḳtur

شکر باشد کلید کنج مزید

ṣaḥīfe (277)

Şukr bāşed kilīd-i genc-i mezīd

(Şükr ėtmek ziyādelik ḫazīnesiniñ kilīdi olur)

کنج خواهی منه ز دست کلید

Genc ḫ^{v}āhī meneh zidest kilīd

(Ḫazīne ister iseñ elinden kilīdi ḳoyma, bıraḳma)

Ya‘nī şükrden ḫālī olma dėmekdir.

سالك پاك رو نخوانندش

Sālik-i pāk-rū neḫ^{v}ānendeş

(Aña pāk yüzlü sālik oḳumazlar)

ṣaḥīfe (278)

آنکه از ما سوی منزه نیست

Ān-kĭ ezmāsivá munezzeh nīst

(Ol kimesne kĭ māsivádan münezzeh degildir)

O kimesne māsivāyı ister, öyle kerāmāt gibi şeyleri ḥalḳa göstermek içün dėmekdir. هستی (hestī) ya‘nī *varlıḳ* dėmekdir.

بود وجود مغربی لات و منات او بود

Būd vucūd-i Maġribī Lāt u Menāt-i ū buved

Maġribī ġavs-i a‘ẓam eş-Şeyḫ Muḥammed Maġribī'dir.

(Maġribī'niñ vücūdı, varlıġı kendüsüne Lāt, Menāt olur)

Ya‘nī Lāt ve Menāt gibi büt, ṣanem olur.

نیست بتی چوبود او در همه سومنات تو

Nīst butī çu būd ū derheme sū Menāt-i tu

(Çünkĭ o vücūd varlıġını her ṭarafda saña Menāt büt olur, işte bu varlıḳ gibi bir büt yoḳdur)

Ya‘nī sen her cihetle nefsine kendü varlığına taparsıñ, nefsiniñ ārzū vü heveslerine taparsıñ, işte bundan eşedd bir büt yokdur, Lāt, Menāt budur dėmekdir.

Kāle'l-Kemālü'l-Ḫocendī

بشكن بت غرور كه در دين عاشقان

Beşken but-i ġurūr kĭ derdīn-i ‘āşıḳān

(Ġurūr, maġrūr olmaḳ büti-

şaḥīfe (279)

327

-ḳır ‘āşıḳlarıñ dīninde, mezhebinde)

يك بت بشكنند به از صد عبادتست

Yek but [kĭ] beşkenend bih ezṣad ‘ibādetest

(Bir büt ḳırmaḳlıḳ yüz ‘ibādetden eygüdür)

يعنى كناهى كه در ميان من وشماست بخشيدم

Ya‘nī gunāhī kĭ dermeyān-i men u şumāst baḫşīdem

(Ya‘nī bir günāh kĭ benim ile siziñ meyānımızdadır, baġışladım)

-buyurur Cenāb-ı Ḥaḳ.

نصيب ماست بهشت اى خدا شناس برو

Naṣīb-i māst bihişt ey Ḫudā-şinās berev

(Bizim naṣībimiz Cennet'dir ey Ḫüdā ṭanıyıcı, git işine)

كه مستحق كرامت كناهكارانند

Kĭ musteḥaḳḳ-i kerāmet gunāhkārānend

(Zīrā müsteḥaḳḳ-ı ikrām ü iḥsān günāhkārlardır)

Anlar ikrāma ve iḥsāna kesb- istiḥḳāḳ ėtdiler günāhları sebebiyle lâkin sen zühd ü ʻibādetiñle müsteḥaḳḳ-ı cennet olduñ ʻazīzim, māşāllâh sulṭānım.

آنکه ترا کوهر کنجینه ساخت

Ān-kĭ turā gevher-i gencīne sāḫt

(Ol ẕāt-kĭ seni cevher-i ḫazīnesi düzdi)

کعبهٔ جان در حرم سینه ساخت

Kaʻbe-i cān derḤarem-i sīne sāḫt

(Cān Kaʻbe'sini sīne Ḥareminde düzdi)

پس نکردان دلهای بعضی از مردمان را که

Pes negerdān dilhā-yi baʻżī ezmerdomān-rā kĭ

(İmdi çevirme, döndürme insānlardan baʻżılarınıñ göñüllerini kĭ)

بکشش محبت بشتابند بسوی ایشان

Bekeşeş-i muḥabbet beşitābend besūy-i īşān

(Muḥabbet çekmesiyle anlar ʻacele ėderler, ḳoşarlar anlar ṭarafına)

Yaʻnī İsmāʻīl ve ẕürriyyeti ṭarafına dėmekdir.

آنرا که چنان جمال باشد

Ānrā kĭ çunān cemāl bāşed

(Anlarda kĭ böylece cemāl olur)

کر دل ببرد حلال باشد

Ger dil bebered ḥelāl bāşed

(Eger dil, göñül iletürler yaʻnī göñlümüzi alurlar giderler, ḥelāl olur)

Alsunlar anlara ḥelāl olsun dėmekdir.

وآنکس که بر آنچنان جمالی

Ve ān-kes kĭ berānçunān cemāl

(Ve ol kimesne kĭ böylece cemāli ola)

عاشق نشود وبال باشد

‘Āşıḳ neşeved vebāl bāşed

(‘Āşıḳ olmamaḳ vebāl olur)

Ḳāle'l- Mevlá el-Cāmī

رو بحرم نه که بران خوش حریم

Rū beḤarem neh kĭ berān ḫoş ḥarīm

(Yüz Ḥarem'e ya‘nī Ka‘be'ye ḳoy ol ḫoş ḥarīm üzerinde)

هست سیه پوش نکاری مقیم

Hest siyeh-pūş nigārī muḳīm

(Vardır siyeh pūş olmuş bir maḥbūb-ı muḳīm, ḳadīm, dā’im vardır)

قبلهٔ خوبان عرب روی او

Ḳıble-i ḫūbān-i ‘Arab rūy-i ū

(‘Arab'ıñ güzelleriniñ ḳıblesi o Ka‘be'niñ yüzidir)

şaḥīfe (280)

سجدهٔ شوخان عجم سوی او

Secde-i şūḫān-i ‘Acem sūy-i ū

(‘Acem maḥbūblarınıñ secdesi o Ka‘be'niñ ṭarafınadır)

Ḳāle'l-Kāşifī

مراد موضع خانه ضراح است که

Murād mevżi‘-i ḫāne-i żurāḥest

(Żurāḥ ḫānesiniñ-

328

-mevżi‘i murāddır kĭ)

در زمان آدم بوده واکر نه بوقت دعاء ابراهیم خانه نبوده

Derzamān-i Ādem būde vu eger ne bevaḳt-i du‘ā’-i İbrāhīm ḫāne nebūde

(Ādem ʻaleyhi's-selām'ıñ zamānında var idi ve eger İbrāhīm ʻaleyhi's-selām'ıñ duʻāsı vaḳtinde ḫāne yaʻnī Beytu'llâh olmuş idi.)

Żurāḥ, beytü'l-maʻmūr kĭ derdini semāya refʻ olmuş idi.

Ḳāle'l-Kāşifī

خلیل متأمل شد وجبرائیل وحی آورد که

Ḫalīl muteʼmmil şod u Cebrāʼīl vaḥy āverd kĭ

(Ḥażret-i İbrāhīm Ḫalīl ʻaleyhi's-selām teʼemmül [ü] tefekkür eyledi ve Cebrāʼīl ʻaleyhi's-selām vaḥy-i İlâhī getürdi-kĭ)

هر چه ساره میکوید چنان کن

Her çĭ Sāre mīgūyed çunān kon

(Her nesne Sāre söyler, öylece eyle)

Sāre vālidemiz zevce-i muṭaḥḥaralarıdır.

پس ابراهیم ببراقی نشسته وهاجر وإسماعیل را سوار کرده

Pes İbrāhīm beburāḳī nişeste vu Hācer u İsmāʻīl-rā suvār kerde

(İmdi Ḥażret-i İbrāhīm ʻaleyhi's-selām ḥayvāna oturdı yaʻnī ḥayvāna rākib oldı ve Hācer vālidemiz ile Ḥażret-i İsmāʻīl diger ḥayvāna süvār eyledi)

باندك زمانی از شام بزمین حرم آمد

B'āndek zamānī ezŞām bezemīn-i Ḥarem āmed

(Biraz zamānda Şam'dan Ḥarem-i Kaʻbe'niñ yerine zemīne geldi)

Ḳāle'l-Kāşifī

چشمهٔ زمزم بر کف جبریل یا باثر قدم إسماعیل پدید آمد

Çeşme-i Zemzem berkef-i Cibrīl yā beeṣer-i ḳadem-i İsmāʻīl pedīd āmed

(Zemzem çeşmesi Cebrāʼīl ʻAleyhi's-selām'ıñ avcuyla yāḫud Ḥażret-i İsmāʻīl'iñ ayaġınıñ eṣeriyle ẓāhire geldi)

Āşikāre oldı.

Ḳāle'l-Kāşifī

قبیلهٔ جرهم آنجا داعیه اقامت نمودند

Ḳabīle-i Cerhem āncā dāʿiye-i iḳāmet numūdend

(Cerhem ḳabīlesi ol maḥalde iḳāmet ėtmege sebeb gösterdiler)

وروز بروز شوق مردم بران جانب در تزایدست

Ve rūz berūz şevḳ-i merdom berān cānib dertezāyudest

(Günbegün insān şevḳi ol cānib, ol-ṭarafa ziyādelenmekdedir)

Yaʻnī Kaʻbe'niñ binā olacaġı maḥalle dėmekdir.

بیشتر از آمدن زربکان

Bepīşter ezāmeden zer bekān

(Altun maʻdene gelmekden ziyāde ol yaʻnī çoḳ muḳaddem)

سکه تو بود بعالم عیان

Sikke-i tu buved beʻālem ʻayān

(Seniñ sikke-i şerīfiñ Ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem ʻālemde ʻayān ü āşikār idi)

جز خضوع وبندکی واضطرار

Coz ḫuḍūʻ u bendegī vu ıżṭırār

(Ḫuḍūʻ ü ḫuşū[ʻ]dan ve ḳulluḳ ve bendelik ve ıżṭırārdan başḳa, ġayrı)

اندرین حضرت ندارد اعتبار

Enderīn Ḥażret nedāred iʻtibār

(Bu Ḥażret-i Ülūhiyyet'de iʻtibār ṭutmaz)

Ancaḳ bunlar maḳbūl ü muʻteberdir.

329

آنچه پیدا وآنچه پنهانست

Āngĭ peydā vu āngĭ pinhānest

(Ol nesne āşikār ve ol nesne gizlü ve ḫafīdür)

همه با دانش تو یکسانست

Heme bādāneş-i tu yeksānest

(Cümlesi seniñ ʻilminde birdir, yegdir)

Hīç āşikār-ile gizlünüñ farḳı yoḳdur.

ṣaḥīfe (281)

یعنی قبل از نهی بوده وهنوز یأس از ایمان ایشان نداشت

Yaʻnī ḳabl eznehy būde ve henūz yeʾs ezīmān nedāşt

(Yaʻnī İbrāhīm ʻaleyhi's-selām pederine duʻā ėtmek nehy-i İlâhī'den evvel idi ve henüz anlarıñ īmānından yeʾis ṭutmaz idi)

Yaʻnī anlarıñ īmānlarından meʾyūs degil idi, ümīd ėderdi īmānlar getürmelerini dėmekdir.

خمیر مایهٔ هر نیك وبد تویی جامی

ṣaḥīfe (282)

Ḫamīr-i māye-i her nīk u bed tuyī Cāmī

(Ey Cāmī, eygü ve kötünüñ māye-i ḫamīri sensiñ)

Yaʻnī seniñ nefsindir her eygü ve kötü māye-i ḫamurı, ḫamuruñ māyesi gibidir insānıñ nefsi dėmek [olur.]

خلاص از همه می بایدت ز خود بگریز

Ḫalāṣ ezheme mī-bāyedet ziḫod bugrīz

(Cümleden ḫalāṣ olmaḳ saña gerek ise kendinden ḳaç)

Yaʻnī kendü varlıġından Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a firār eyle

ففروا الی الله

Fe-firrū ilállâh[135] kī cümleden ḫalās bulasıñ yoḫsa başḳa çāresi yoḳdur.

بشتابند بسوی اسرافیل که ایشانرا بعرصه محشر خواند

Beşitābend besūy-i İsrāfīl kī īşānrā beʻarṣa-i Maḥşer ḫᵛāned

[135] **O hâlde Allah'a koşun.** Şüphesiz ben, size O'nun katından gönderilmiş açık bir uyarıcıyım. (51:50)

(Ta‘cīl, sür‘at ile İsrāfīl'iñ ṭarafına ḳoşarlar kĭ İsrāfīl anları Maḥşer ‘arṣa[sı]na oḳur)

-ister çıḳarır dėmekdir.

Fī'l-Meṣnevī

Meŝnevī cildi: Cild 4, ṣaḥīfe 15

آن یکی واعظ چوبر تخت آمدی

Ān yekī vā‘iz çu bertaḫt āmed

(Ol bir vā‘iẓ kĭ çünkim taḫt üzre geleydi)

Ya‘nī kürsīye çıḳaydı

قاطعان راه را داعی شدی

Ḳāṭi‘ān-i rāh-rā dā‘ī şodī

(Ḳuṭṭā‘-ı ṭarīḳ olanlara ve sirḳa vü ġāret ḳılanlara du‘ā ėdici olurlardı)

دست بر می داشت یا رب رحم ران

Dest bermī-dāşt yā Rab raḥm rān

(Eliñ yuḳarı ḳaldırırdı ve dėrdi-kĭ yā Rab)

بر بدان ومفسدان وطاغیان

Berbedān u mufsidān u ṭāġiyān

(Bedler ve müfsidler ve ṭāgī vü bāġīler üzre raḥmet eyle)

او نکردی آن دعا بر اصفیا

Ū nekerdī ān du‘ā bereṣfiyā

(O vā‘iẓ bu du‘āyı eṣfiyā vü etḳıyā üzre ėtmezdi)

می نکردی جز خبیثانرا دعا

Mī-nekerdī coz ḫabīṣānrā du‘ā

(Ḫabīṣlerden ġayrıya du‘ā eylemezdi)

بر همه تسخر کنان اهل خیر

Berheme tesḫer-konān-i ehl-i ḫayr

(Ehl-i ḫayrı istihzā eyleyenleriñ cümlesiniñ üzerine)

بر همه کافر دلان واهل دیر

Berheme kāfir-dilān u ehl-i deyr

(Ve cümle kāfir-diller üzre-

330

-ve cemī‘ [-i] kilīsā ehli üzre raḥmet eyle dėrdi)

مرو را کفتند کین معهود نیست

Mer verā goftend k'īn ma‘hūd nīst

(Ba‘żı kimseler aña dėrler kĭ taḥḳīḳ bu ma‘hūd degildir)

دعوت اهل ضلالت جود نیست

Da‘vet-i ehl-i ḍelālet cūd nīst

(Ehl-i ḍalālete ḫayr du‘ā eylemek cūd ü mürüvvet degildir)

Pes sen bunlar ḥaḳḳında niçün ḫayr du‘ā eylersiñ dėdiler.

کفت نیکویی ازینها دیده ام

Goft nīkūyī ezīnhā dīde'em

(Bunlara cevāb vėrüb dėdi ben bunlardan iyilikler görmüşüm)

پس دعاشان زین سبب بکزیده ام

Pes du‘āşān z'īn sebeb bugzīde'em

(Ben bunlarıñ du‘āsını bu sebebden ḳabūl ḳılmışım)

Bunlar dėdiler kĭ sen ne iyilik anlardan gördüñ? Cevāb vėrüb dėr:

خبث وظلم وجور چندان ساختند

Ḫabṣ u ẓulm u cevr-i çendān sāḫtend

(Bunlar benim ḥaḳḳımda ol-ḳadar ḫabṣ ü ẓulm ü cevr düzdiler kĭ)

که مرا از شر بخیر انداختند

Kĭ merā ezşerr beḫayr endāḫtend

(Kĭ beni şerr ü şūr cānibinden ḫayra atdılar)

Ve ṣalāḥ ü felāḥ semtine ilḳā ėtdiler. Eger niçe ilḳā ėtdiler dėr iseñiz el-cevāb:

هر کهی که رو بدنیا کرد می

Her gehī kĭ rū bedunyā kerdemī

(Her gāh kĭ dünyā cānibine teveccüh ėdeydim)

-ve şūr ü şerr cānibine gideydim

من ازایشان زخم وضربت خوردمی

Men ezīşān zaḫm u ḍarbet ḫordemī

(Ben bunlardan zaḫm ü ḍarbet yerdim)

-ve çūb ve let elemin çekerdim.

کردمی از زخم آن جانب پناه

Kerdemī ezzaḫm-i ān cānib penāh

(Zaḫm ḫavfından ol cānibi penāh eylerdim)

Ya‘nī anlarıñ zaḫm ü ḍarbeti ḳorḳusundan ol cānib-i Ḥaḳḳ'ı melce’ ü mence’ ittiḫāz eylerdim ve ol cānib-i a‘lāyı melāẕ ü ma‘āẕ kılardım.

باز آوردند می کرکان براه

Bāz āverdend merā gorgān berāh

(Beni girü götürürlerdi ḳurdlar yola)

Ya‘nī her bār kĭ ben sürüden ṭaşra giden ḳoyun gibi rāh-ı müstaḳīmden ḫurūc ėdeydim ol ḳurdlar gibi olan ẓālimleri gördükde anlarıñ ḫavfından ḳaçub rāh-ı Ḥaḳḳ'a gelürdüm ve şol cemā‘at-i Müslimīn zümresine dāḫil olurdum-kĭ anlar üzre ol ḳurdlarıñ destres ü ḫükūmeti yoḳdur.

چون سبب ساز صلاح من شدند

Çun sebeb-sāz-i ṣalāḥ-i men ṣodend

(Çünkim bu gürūh benim ṣalāḥ ü felāḥıma-

331

-sebeb düzici oldılar)

پس دعاشان بر منست ای هوشمند

Pes du‘āişān bermenest ey hūşmend

(Pes anlarıñ du‘āsı benim üzerime lāzımdır ey hūşmend)

Ve ey ercümend kĭ ḥayra bā‘iṣ ola, ḫayr du‘ā eylemek ḫayrdan ḫālī degildir.

Ḳāle's-Sa‘dī

نخفتست مظلوم از آهش بترس

Neḫoftest maẓlūm ezāheş betırs

(Maẓlūm uyumaz, onuñ āhından ḳorḳ, ḫavf ėt)

Ya‘nī seniñ ẓulm ėtdigiñ ādem uyumaz, gėce āh ėder. İşte anıñ āhından havf it[di]-kĭ seni perīşān ėder dėmekdir.

زدود دل صبحکاهش بترس

Zidūd-i dil ṣubḥgāheş betırs

(Anıñ ya‘nī maẓlūmuñ ṣabāḥ vaḳtinde göñül tütününden, duḫānından ḳorḳ, ḫavf ėt)

Ya‘nī vaḳt-i seḥerde maẓlūmuñ göñlünden çıḳan āh ü enīn demi, nefesi helāk ėder, ḫavf ėt.

نترسی که پاك اندرونی شبی

Netırsī kĭ pāk-i enderūnī şebī

(Ḳorḳmaz mısıñ, ḫavf ėtmez misiñ-kĭ derūnı pāk ü ṣāfī olan ādem bir gėce)

بر آرد سوز جکر یا ربی

Berāred sūz-i ciger *yā Rabbī*

(Çıḳarır yuḳaru götürür, çeker yanḳınlıġından cigeriñ sūzundan, ḥarāretinden yā Rabbī lafẓ-ı şerīfini)

Ya‘nī göñli pāk ü ṣāfī olan ādem-i maẓlūm gėcede cigeriniñ ḥarāretinden, yanḳınlıġından yā Rabb deyu nidā ėder ise ḳorḳmaz mısıñ dėmekdir.

نمی ترسی از کرك ناقص خرد

Nemī-tırsī ezgorg-i nāḳıṣ-i ḫıred

(Ey ‘aḳlı noḳṣān olan ḳurt ḳorḳmazsıñ)

Ya‘nī nāḳıṣu'l-‘aḳl olan ḳurt ḳorḳmaz mısıñ?

که روزی پلنکیت بر هم درد

Kĭ rūzī pelengīt berhem dered

(Kĭ zīrā bir gün ḳaplan seni yere çarpar, yırtar)

Ḳāle'l-Kāşifī

عذاب ما را تأخیر کن وما را بدنیا فرست

‘Aẕāb-i mārā te’ḫīr kon u mārā bedunyā firist

(Bizim ‘azābımızı te’ḫīr eyle ve bizi dünyāya gönder)

ومهلت ده تا مدتی نزدیك او

ṣaḥīfe (283)

Ve muhlet deh tā muddetī nezdīk-i ū

(Ve mühlet vèr ḥattá bir müddet o dünyānıñ ya nında)

-bizim ecelimizi te’ḫīr eyle kĭ saña mü’min olalım-

332

-dėdiler küffār.

Fī'l-Meṣnevī

قصهٔ آن آبکیرست ای عنود

Ḳıṣṣa-i ān ābgīrest ey ‘anūd

(Ey lecūc ve ‘anūd, bu ol āb-gīriñ ḳıṣṣasıdır)

که در وسه ماهیٔ اشکرف بود

Kĭ derū se māhī-i eşgerf būd

(Kĭ ol āb-gīrde üç şigerf ü ‘aẓīm māhī var idi)

چند صیادی سوی آن آبکیر

Çend ṣayyādī sūy-i ān ābgīr

(Birḳaç ṣayyād ol āb-gīr cānibine)

بر کذشتند وبدیدند آن ضمیر

Bergoẕeştend u bedīdend ān żamīr

(Geçdiler ve ol żamīri gördiler)

Ya‘nī ol göle uġrayub andan mürūr ėtdiler ve ol gölde mużmer olan üç māhīyi gördiler.

پس شتابیدند تا دام آورند

Pes şitābīdend tā dām āverend

(Pes ‘acele ėtdiler dām getüreler)

Ya‘nī av getüreler.

Menḳūldür kĭ bir gün Ḥażret-i Ḥabīb-i Ekrem -ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem- Ḥażret-i ‘Alī -kerremellâhü vechehū ve radıyallâhü ‘anh- ‘ilm-i ḥaḳīḳatden ve esrā[r]-ı Hüviyyet'den bir nice ma‘nā keşf eyledi ve ana vasiyyet ėdüb zinhār bunı kimseye keşf eyleme deyu söyledi. Ḥażret-i ‘Alī -kerrema'llâhü vechehū ve radıyallâhü‘anhü- ol rāzı bir nice eyyām derūnunda saklayub bir gün bir ṣaḥrāda anı bir çāha söyledi. Ba‘zılar ḳavli üzre ol çāha ancak hemān *Hū* deyu nidā eyledi. Nitekim (Beyt) *Ol ‘Alī çāha varub bir Hū dedi*

Özge sırlardan ne o ne bu dedi.

ماهیان واقف شدند و هوشمند

Māhīyān vāḳıf şodend u hūşmend

(Balıḳlar vāḳıf oldılar ve hūşmend oldılar)

Ya‘nī ol māhīleriñ her biri ṣayyādlarıñ kendilerini şikār eylemekden ötüri dām getürmege sür‘at eylediklerine her biri isti‘dādları ḳadar vāḳıf oldılar ve ta‘aḳḳul ḳıldılar.

آنکه عاقل بود عزم راه کرد

Ān-kĭ ‘āḳil būd ‘azm-i rāh kerd

(Ol māhī kĭ kāmilü'l-‘aḳl idi, derḥāl yola ‘azm ėtdi)

عزم راه مشکل ناخواه کرد

‘Azm-i rāh-i muşkil-i nāḫ^{v}āh kerd

(Nā-ḫ^{v}āh olan müşkil yola ‘azm eyledi)

Ya‘nī kendünüñ vaṭanı me’lūfünden cüdā olmaḳ ve sefer ü seyāḥat ḳılmaḳ fī'l-ḥaḳīḳa bir müşkil yoldur kĭ ṭabī‘at anı istemez lâkin ol ‘āḳil ü kāmil kendi vaṭan-ı me’lūfünden cüdā olub nā-ḫāh istemeyerek bi'ż-żarūrī ve me‘a'l-kerāhe müşkil olan yola ‘azīmet eyledi.

کفت با اینها ندارم مشورت

Goft bā-īnhā nedārem meşveret

Ol ‘āḳil olan māhī kendi kendüye

(-dėdi ben bunlar ile meşveret ṭutmazam)

که یقین سستم کنند از مقدرت

Kĭ yakīn sustem konend ezmuḳadderet

(Kĭ yaḳīn budur kĭ bunlar beni ḳudretden süst ėderler)

-diyen ḳā’iliñ bu ḳavli bu ma‘nāya delālet ėder. Pes bir ḳavl daḫı budur kĭ ol çāh bu rāza taḥammül eylemeyüb derhāl derūnı ḳanla doldı ve bir gün Ḥażret-i Resūl ‘aleyhi's-selām ‘askerle ol cānibden geçerken, “Varıñ şu kuyudan su getürüñ” deyu birkaç kimseye hitāb ḳıldı. Anlar varub delvi aşaġa şarḳıdub ba‘dehū ihrāc eylediklerinde şu yerine ḳan çıḳdı. Ḥażret-i Resūl-ı Ekrem -ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem- ol demde buyurdı-kĭ var ise Mürtezā Ḥażretleri bu çāha kendi derūnunuñ sırrını söylemişdir. Ve bir kavl-i āher dahı oldur kĭ ol-dem-ki Ḥażret-i ‘Alī kerrema'llâhü vechehū ve radıyallâhü ‘anhü- rāz-ı derūnunı çāha söyledi, çāhdan bir ney zuhūr eyledi, ol semtde bir çoban var idi, anı görüb kesdi ve birkaç delik

Ya‘nī bunlar müşāvereye ehl degillerdür, çünkim müşāvereye ehl olmayalar, eger bunlar ile müşāvere eylersem kendileriñ murādlarına göre re’y ü tedbīr eyleyüb beni murādım cānibine olan ḳudretden ve himmet ü ġayretimden süst üża‘īf ėderler dėdi. Ve anlarıñ müşāvereye ehl olmadıġına bu beyti ‘illet mevḳi‘ine īrād ėdüb buyururlar:

مهرزاد وبود بر جانشان تند

Mihr-i zād u būd bercānşān tened

333

(Zīrā zād ü būduñ muḥabbeti bunlarıñ cānı üzre doḳunurlar ve urılurlar)

كاهلی وجهلشان بر من زند

Kāhilī vu cehlişān bermen zened

(Bunlarıñ kāhilligi ve cehli baña ururlar)

delüb ve ana dem koyub andan bir latīf sadā zāhir olub nice zamān anınla kendüyi inledi, bir gün Ḥażret-i Nebī-i Mükerrem -ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem- ol cānibden güzer eylerken ol sadāyı istimā‘ eyledi, Ḥażret-i ‘Alī -kerrema'llâhü vechehū ve radıyallâhü ‘anhū- nün rāz-ı derūnunı ifşā vü izhār eyledigini ol sadādan fehm eyleyüb bu sadā benim Ḥażret-i Mürtezā'ya dėdigim esrārı ihbār ü izhār eyler deyu huzūrunda olanlara söyledi şāhım.

Ya‘nī ben bunlar ile meşveret ṭutmazam, eger bunlar ile meşveret eylersem bī-şekk beni ḳudret ü himmetden süst ėderler, anıñ içün-kĭ vaṭanlarınıñ mihr ü muḥabbeti anlarıñ cānları üzre dolanurlar ve anlarıñ cāhilligi ve kāhilligi baña te’ṯīr ėder. Pes lāzım oldı-kĭ ‘āḳil ü kāmil olan ġāfil ü kāhil ile müşāvere eylemeye ve ‘ārif olan esīr-i ṣūret olan kimselerle danışmaġı re’y ḳılmaya ‘azīzim.

مشورت را زنده بايد نكو

Meşveret-rā zinde bāyed nikū

(Meşverete bir eygü zinde gerek)

كه ترا زنده كند و آن زنده كو

Kĭ turā zinde koned u ān zinde k'ū

(Kĭ seni zinde eyleye. Ammā ol zinde ḳanı?)

Ya‘nī fī'l-ḥaḳīḳa müşāvere eylemege bir eygü, zinde-dil kimesne gerekdir, tā kim anıñ kelām-ı ḥayāt-baḫşı seni iḥyā ḳıla ve maḳṣūdına mūṣil ola ve saña mu‘āvenet ḳıla. Ammā ol zinde ḳanı? Böyle zinde nās içre ḳanı? Nādirdir.

ای مسافر با مسافر رأی زن

Ey musāfir bāmusāfir re’y zen

(Ey müsāfir, müsāfir ile re’y ur)

زانکه پایت لنك دارد رأی زن

Z'ānkĭ pāyet leng dāred re’y-i zen

(Zīrā ‘avretiñ re’yi seniñ ayaġını leng ṭutar)

Ya‘nī ey ṭarīḳ-i İlâhī'de müsāfir olan ve āb-gīr-i dünyāyı terk ḳılan sālik, eger müşāvere eyler iseñ rāh-ı İlâhī'de müsāfir olan ve vaṭan-ı dünyāyı terk ėden kimesne ile müşāvere eyle zīrā kĭ ‘avretiñ re’yi seniñ ayaġını aġsaḳ ṭutar ve seni ṭarīḳ-i maḳsūddan girü atar. Zenden murād nefs ve daḫı ehl-i nefsdir, nitekim ‘aḳl ve ehl-i ‘aḳl ricāl ḥükmündedir, ḳaçan ‘aḳlla ve ‘uḳalā ile müşāvere eyleseñ anlara

شاوروهن و خالفوهن

Şāvirūhünne ve ḫālifūhünne[136] ḥadīṯiniñ mefhūmı üzre muḫālefet ėtmek ve dėdikleri yoluñ ‘aksine gitmek vācib olur.

از دم حب الوطن بکذر مأیست

Ezdem-i ḥubbu'l vaṭan bugẕer me’yist

(Hubbü'l-vaṭan deminden ilerü geç, durma)

که وطن آن سوست جان این سوی نیست

Kĭ vaṭan ān sūst cān īn sūy nīst

(Zīrā vaṭanı ol cānibdir ey cān, bu cānib degildir)

[136] Arapların kadınlar hakkındaki “Onlara danışın fakat aksini yapın” manasına gelen sözüdür. İsmail Hakkı bunu hadis olarak zikretmektedir.

Veyāḫud ma‘ná vaṭan ol cānibdir, cān bu cānibden degildir, cān ḳanġı cānibden ise vaṭan-ı aṣlī odur.

كفت آن ماهئ زيرك ره كنم

Goft ān māhī-i zeyrek reh konem

334

(-El'ḥāṣıl ol māhī-i zeyrek kendisine dėdi, yol eylerim)

دل ز رأى ومشورتشان بر كنم

Dil zire’y u meşveretişān berkenem

(Ḳalbimi anlarıñ meşveretinden ve re’yinden ḳoparırım)

Ya‘nī ol kāmilü'l-‘aḳl olan māhī kendi żamīrinde böyle dėdi-kĭ bu āb-gīr cānibinden deryā-yı bī-girān ṭarafına ṭarīḳ ittihāẕ eyleyem deyu vaṭan-ı ṣūrīden ol vaṭan-ı ma‘nevī cānibine sefer ü seyāḥat ḳılam deyu esīr-i vaṭan-ı ṣūrī olan kimselerle müşāvere ḳılmaḳdan ḳalbimi ḫalāṣ eylemege bunlar meşveretiñ ehli degillerdir dėdi.

نيست وقت مشورت هين راه كن

Nīst vaḳt-i meşveret hīn rāh kon

Kendüsüne bu güne tenbīh ėdüb dėdi *ey nefs āgāh ol meşveret vaḳti degildir* kĭ vaḳt beġāyet nāzikdir, seyf-i ṣārim gibi ‘ömri keser ve berḳ-i ḫāṭıf gibi durmuyor, fevrī geçer, *imdi yol eyle*.

چون على تو آه اندر چاه كن

Çun ‘Alī tu āh ender çāh kon

(Ḥażret-i ‘Alī -raḍıyallâhü ‘anh- gibi sen āhı çāh içre eyle)

-ve sırrını aña söyle.

محرم آن ا مكيابست وبس

Maḥrem-i ān emkiyābest u bes

(Ol āhıñ maḥremi ziyāde kemyābdır)

شب روو پنهان روی کن چون عسس

Şebrū ve pinhān rūy kon çun ‘ases

(‘Ases gibi şebrūlük ve pinhān-rūlük eyle)

Ya‘nī ‘ases nice pinhān giderse ve ba‘żı kimse gėce ile ne güne pūşīde vü maḫfī seyr ėderse ey sālik-i rāz-dān, gerekdir kĭ sen-daḫı bunlar gibi pinhān-rū olasıñ ve seyr ü sülūkı maḫfīleriñ ḳılasıñ, tā nā-maḥremler mekrinden necāt bulasıñ

سوی دریا عزم کن زین آبکیر

Sūy-i deryā ‘azm kon z'īn ābgīr

(Bu āb-gīrden deryā cānibine ‘azm eyle)

بحر جو وترك این کرداب کیر

Baḥr cū vu terk-i īn girdāb gīr

(Baḥr iste, dile ve bu girdābı terk eyle)

Ya‘nī bu ābgīr-i dünyādan deryā-yı ḥaḳīḳat ve baḥr-i vaḥdet cānibine ‘azīmet eyle, ma‘ná baḥrini ṭaleb eyle, bu ‘ālem-i ṣūret girdābını terk it, tā kim nefs ü şeyṭān ṣayyādlarına şikār olmaḳdan ḫalāṣ olasıñ ve ‘āḳıbet āteş-i sa‘īrde yanmaḳdan ve muḥteriḳ olmaḳdan necāt bulasıñ ‘azīzim.

سینه را پاکردو می رفت آن حذور

Sīne-rā pa kerd u reft ān huẕūr

(Ol mübālaġa ile ḥaẕer ėdici zeyrek māhī sīnesini pā eyledi ve gitdi)

از مقام با خطر تا بحر نور

Ezmaḳām-i bāḫaṭar tā baḥr-i nūr

(Maḳām-ı bāḫaṭardan-

335

-baḥr-i nūra dek seyr ėtdi)

همچوآهو کز پی او سك بود

Hemçu āhū k'ez pey-i ū seg buved

(Fī'l-meṣel şol āhū gibi kĭ anıñ ardınca seg ol)

می دود تا در تنش یکرك بود

Mī-duved tā derteneş yek reg buved

(Yeler mādām-kĭ anıñ cism ü teninde bir ṭamar ola)

Ya‘nī ol esīr ü giriftār olmaḳdan ziyāde ḫazer ėdici māhī sīne-i bī-künyesini ḳadem düzüb gitdi ve maḳām-ı bāḫaṭar ve pürẓulmet olan dünyādan bir nūr ve deryā-yı sürūra dek seyr ü sülūk ėtdi, ancılayın sür‘at u germiyyetle gitti kĭ gūyā bir āhūnuñ ardınca bir seg-i derende anı ṣayd etmek içün yelerdi ol āhū tā teninde ḳuvvet olduḳça ne güne giderse bu daḫı sırr-ı ḥaḳīḳate dek öyle gitdi ‘azīzim.

خواب خرکوش وسك اندر پی خطاست

Ḫ^{v}āb-i ḫargūş u seg ender pey ḫaṭāst

(Ṭavşan uyḳusı ve kelb ardda ola ḫaṭādır)

خواب خود در چشم ترسنده کجاست

Ḫ^{v}āb ḫod derçeşm-i tırsende kocāst

(Uyḳu ḫod tırsendeniñ gözünde ḳandedir)

Ḫ^{v}āb-ı ḫargūşī gözi açıḳ olmaḳ ve uyumaḳdan ‘ibāretdir. Zīrā ṭavşan gözi açıḳ uyur, gören anı bīdār ṣanur lâkin ol öyle uyur, kezālik bu insān içinde daḫı çoḳ kimseler vardır kĭ ẓāhiren gözi açıḳ ve ma‘ná ḫ^{v}āb-ı ġafletle nā’im olmuşlar. Segden murād bunda şeyṭāndır ya‘nī bir kimsede ḫ^{v}āb-ı ġaflet olmaḳ bāḫuṣūṣ-kĭ kelb-i şeyṭān anıñ ardınca, anın ṣaydına sa‘y ḳıla, bu güne ḫ^{v}āb ‘aẓīm ḫaṭādır, bir miḳdār ‘āḳil ü bīdār-dil olan kimse bedeninde ḳudreti oldıġı ḳadar firār ḳılmaḳdan ve hārib olmaḳdan ḫālī olmaz, ḫā’if olan kimseleriñ gözünde ḫ^{v}āb n'eyler ve Ḥaḳ Te‘ālá'nıñ nārından tersende-dil olanlarıñ gözi nice uyur? Nitekim Ḥażret-i Nebī-i Mükerrem ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem buyurdılar:

ما رأيت مثل النار نام هاربها ولا مثل الجنة نام طابها [137]

*"Mā ra'eyte mi*ŝ*le'n-nāri nāme hāre bihā ve lāmi*ŝ*lü'l-Cenneti nāme ṭābehā."* Revāhü't-Tirmizī 'an Ebī Hureyre.

رنجها بسيار ديد وعاقبت

Renchā bisyār dīd u 'āḳıbet

(Ol yolda ol māhī-i pürfiṭnat çoḳ belā vü miẖnetler gördi ve 'āḳıbetü'l-emr)

رفت آخر سوى أمن وعافيت

Reft āẖir sūy-i emn u 'āfiyet

(Āẖir emn ü 'āfiyet cānibine gitdi)

Ve kendüyi maḥall-i emn ü selāmet olan baḥr-i ḥaḳīḳate vāṣıl-

336

-ėtdi 'azīzim.

خويشتن افكند در دريای ژرف

H̱ūyeşten efkend derderyā-yi jerf

(Kendisini ol jerf ü 'aẓīm olan deryāya bıraḳdı)

كه نيابد حد آن را هيچ طرف

Kĭ neyābed ḥadd-i ān-rā hīç ṭaraf

(Kĭ hīç ṭaraf ya'nī çeşm-i insānı anıñ ḥadd ü kenārını bulmaz)

Ve fī'l-ḥaḳīḳa deryā-yı vaḥdet ve baḥr-i ḥaḳīḳat bir ma'nevī baḥrdir kĭ hīç baṣar-ı baṣīreti ve çeşm-i serīreti anıñ ḥadd ü kenārını iḥāṭaya ḳādir olmaz çünkim bu māhī ol āb-gīrden gitdi ve kendüyi baḥr-i nūra vāṣıl ėtdi.

پس چوصيادان بياوردند دام

Pes çu ṣayyādān beyāverdend dām

[137] "Cehennemden kaçıp, ona karşı tedbir almayıp uyuyan veya cenneti isteyip cennetlik ameller yapmamak suretiyle uyuyan kimseler gibisini görmedim" Bk. Taberânî, Mu'cemu'l-Evsat, "Men İsmühü Ahmed", 1638

(Pes çünkim ṣayyādlar ol māhīleri şikār içün dām getürdiler)

نیم عاقل را از آن شد تلخ کام

Nīm-‘ākil-rā ezān şod telḫ kām

(Nīm-‘āḳiliñ ol ṣayyādlarıñ gelmesinden dimāġı telḫ oldı)

Pes ol ḥāli müşāhede ḳıldıḳda fırṣatı fevt eyledigine nādim oldı.

کفت آه من فوت کردم فرصه را

Goft āh men fevt kerdem fırṣarā

(O dėdi āh vāh, ben fırṣatı fevt eyledim)

چون نکشتم همره عاقل چرا

Çu negeştem hemreh ‘āḳil çerā

Ol delīl ü rehnümāya niçün tābi‘ ü hemrāh olmadım ve niçün ol ‘āḳil ü kāmile mütāba‘at ḳılmadım

Murād ehl-i ġafletiñ ḥaḳīḳat-i ḥāle vāṣıl olduḳları demde

یا لیتنی اتخذت مع الرسول سبیلا

“Yā leytenī't-tehaẕtü me‘a'r-Resūle sebīl[en] *” [138]* deyu Resūl'e mütāba‘at ve anıñ vārisẖlerine mürāfaḳat eylemegi temennī ḳılmalarıdır ve fevt olan ḥālete müteḥassir olmalarıdır.

بر کذشته حسرت آوردن خطاست

Bergoẕeşte ḥasret āverden ḫaṭāst

(Geçmiş nesne üzre ḥasret getürmek ḫaṭādır)

باز ناید رفته یاد آن هباست

Bāz neāyed reft yād ān hebāst

(Zīrā refte vü güzeşte girü dönüb gelmez. Pes anı yād ėtmek ‘abeṣ ü hebādır)

---

[138] O gün zalim kimse, (çaresizlik içinde) ellerini ısırıp şöyle diyecektir: **“Ne olurdu ben de peygamberle beraber aynı yolu tutsaydım!”** (25:27)

Zīrā ‘ömr daḫı ol fevt olan fırṣatıñ ve güzeşte olan ni‘metiniñ peşīmānlıġında ve perīşānlıġında gėder, ‘ömri beyhūde yere ṣarf eylemekden ise tedārük-i mā-fāt ėdüb ve ṭarīḳ-i emn ü selāmete gidüb insān kendüyi ḫalāṣ ėtmege sa‘y eylemek lāzımdır ve güzeşteye taḥassür eyleyen ve nādim olan merd ġayr-i ḥāzimdir.

كفت ماهئ دكر وقت بلا

Goft māhī-i diger vaḳt-i belā

(Ol bir ġayrı māhī belā vaḳtinde dėdi)

چونكه ماند از سايه عاقل جدا

Çunkĭ māned ezsāye-i ‘ākil cudā

(Çünkim ‘āḳil ü kāmil olan māhīniñ-

337

-sāye-i sa‘ādetinden cüdā ḳaldı)

-kendiye dėdi

كو سوى دريا شد واز غم عتيق

K'ū sūy-i deryā şod u ezġam ‘atīḳ

(Kĭ ol ‘āḳil deryā cānibine gitdi, ġamdan ‘atīḳ ü āzāde oldıġı ḥālde)

فوت شد از من چنان نيكو رفيق

Fevt şod ezmen çunān nīkū refīḳ

(Ancılayın nīkū vü a‘lā refīḳ benden fevt oldı)

-ve anıñ zamān-ı sa‘ādeti mürūr ḳıldı.

ليك زان نانديشم وبر خود زنم

Līk z'ān ne endīşem u berḫod zenem

(Lâkin andan fikr eylemezem ve kendime ururum)

خويشتن را اين زمان مرده كنم

Ḫ^{v}īşten-rā īn zamān morde konem

(Bu zamān kendimi mürde eyleyem)

Ya‘nī ol nīm-‘āḳil olan māhī kendisine eyitdi ol ‘āḳiliñ güzer ḳıldığından ve fırṣatım fevt oldığından fikr ü endīşe eylemezem-kĭ vaḳt nāzikdir, belkĭ fikri kendime żamm eylerim ve kendimiñ ḫalāṣı içün tedbīr ḳılurum, lāzım geldi-kĭ bu zamān kendimi mürde-şekl ḳılam ve ölmezden evvel ölem, tā bu ṣan‘atla ṣayyādlar elinden ḫalāṣ olam.

پس بر آرم اشکم خود بر زبر

Pes berārem eşkem-i ḫod berziber

(Pes kendi ḳarnımı yuḳaru getürem)

پشت زیرو میروم بر آب بر

Pişet zīr u mīrevem berāb ber

(Ve arḳamı aşaġa getürem ve ṣu üzre gidem)

Nitekim mürde olan māhīler böyle olur.

می رود بروی چنانکه خس رود

Mīreved bervey çunānkĭ ḫas reved

(Āb üzre giderim, ancılayın kĭ ḫār ü ḫası gider)

نی بسباحی چنانکه کس رود

Nī besebāḥī çunānkĭ kes reved

(Ṣenāverlikle degil ancılayın kĭ ṣenāver olan kimse gider)

مرده کرده خویش وبسپارم بآب

Morde kerdem ḫ^{v}īş u bespārem beāb

(Kendimi mürde eylerim āba teslīm eylerim)

مرك پیش از مرك امنست از عذاب

Merg-i pīş ezmerg emnest ez‘aẕāb

(Zīrā ölmezden evvel ölmek ‘aẕābdan emn ü helākden ḫalāṣ olmaḳdır)

همچنان مرد وشکم بالا فکند

Hemçunān mord ve şikem bālā fikend

(El'ḥāsıl anıñ gibi ol māhī öldi ve baṭınını yuḳaru bıraḳdı)

آب میبردش نشیب وکه بلند

Āb mībordeş nişīb u geh bulend

(Āb anı kāh aşaġa ve kāh yuḳaru iletdi)

هر یکی زان قاصدان بس غصه برد

Her yekī z'ān ḳāṣdān bes ġuṣṣa bord

Pes ḳāṣdrlar ve ṣāyidler bunuñ mürde olmasını gördüklerinde

(Her birisi ol ḳāṣıdlardan çoḳ ġuṣṣa iletdi)

که دریغا ماهئ بهتر بمرد

Kĭ diriġā māhī-i bihter bemord

(Böyle deyu kĭ ey dirīġ olsun bihter olan māhī öldü)

Ve anı ṣayd eylemekden her birimiz maḥrūm ḳaldı.

338

پس کرفتش یك صیاد ارجمند

Pes girifteş yek ṣayyād-i ercumend

(Pes bir ercümend ṣayyād anı ṭutdı)

پس برو تف کرد وبر خاکش فکند

Pes berū tef kerd u berḫākeş fikend

(Ba'dehu añа tef eyledi ve anı ḫāk üzre bıraḳdı)

Ya'nī ölü ẓann eyleyip anıñ vücūdunı taḥḳīrden ötüri tef deyüb getürüb deryā kenārına atdı, anıñ içün-kĭ ṣuda olan balıḳ murdār ü nā-pāk olur, ammā ḫākde ölse pāk olur.

غلط غلطان رفت پنهان اندر آب

Ġalaṭ-i ġalaṭān reft pinhān ender āb

Çünkim ol māhī bu ṣan‘atla ṣayyādlarıñ elinden ḳurtuldı. Pes yuvarlanaraḳ yuvarlanaraḳ pinhān ü maḫfī āba, ṣuya gitdi ve kendüyi deryāya vāṣıl ėtdi.

ماند آن أحمق همی کرد اضطراب

Māned ān aḥmaḳ hemī kerd ıżṭırāb

Ammā ol aḥmaḳ bu tedbīr ü tedārüke ḳādir olamayub maġrūr ü cāhil oldıġından ‘azm-i rāh ḳılamayub ol āb-gīrde ḳaldı ve ıżṭırāb ḳıldı.

دام افکندند اندر دام ماند

Dām efkendend ender dām māned

(Pes ṣayyādlar anı görüb dām bıraḳdılar ve ol dām içinde ḳaldı)

احمقی او را در ان آتش فشاند

Aḥmaḳī ūrā derān āteş feşāned

(Aḥmaḳlıḳ anı ol āteşde naṣb eyledi)

Ya‘nī ḥamāḳat ü cehālet ol māhīyi ṣayyādlarıñ dāmına giriftār eyleyüb ‘āḳıbet āteşde yanmaġa vaż‘ eyledi.

بر سر آتش بیشت تابه

Berser-i āteş bīşet-i tābe

(Āteş ortasında bir tābeniñ arḳasında)

با حماقت کشته او همخوابه

Bāḥamāḳat geşte ū hemḫ^{v}ābe

(Ḥamāḳatle o hemh^{v}ābe oldı)

Ya‘nī cüft oldı, maḳṣūd şol kāfir ü ‘āṣī olan kimseler olur kī Cehennem tābesinde kendi ḥamāḳatleriyle cüft olduḳları ḥālde dāḫil olurlar ve anda pişüb ve yanub efġān ḳılurlar.

او همی جوشید از تف سعیر

Ū hemī cūşīd eztef-i sa‘īr

(Ol aḥmaḳ māhī āteş-i sa‘īriñ ḥarāretinden ḳaynadı)

عقل می کفتش ألم یأتك نذیر

‘Aḳl mī-gofteş elem ye’tik[um] nez̲īr[un][139]

(Ol vaḳt ‘aḳl aña dėdi saña nezīr gelmedi-mi?)

ان همی کفت از شکنجه وز بلا

Ān hemī goft ezşikence v'ez belā

(Ol aḥmaḳ daḫı şikence vü belādan dėrdi)

همچوجان کافران قالوا بلی

Hemçu cān-i kāfirān ḳālū belá

Kāfirleriñ cānı gibi anlar belī, bize nezīr geldi dėdiler ve lâkin biz anı tekzīb eyledik

339

باز میکفت که اکر این بار من

Bāz mīgoft kĭ eger īn bār men

(Girü ol ‘aḳlsız māhī āteş-i belāda yanar gibi dėdi eger bu kerre ben)

وارهم زین محنت کردن شکن

Ve er hem z'īn miḥnet-i gerden-şiken

(Bu gerden-şiken miḥnetden ḫalāṣ olam)

Ya‘nī bu boyun ḳırıcı ve ḳahr ėdici ‘az̲ābdan eger bu def‘a ḳurtulursam

من نسازم جز بدریایی وطن

Men nesāzem coz bederyāyī vaṭan

---

[139] Neredeyse cehennem öfkeden çatlayacaktır! Oraya her bir topluluk atıldıkça oranın bekçileri onlara, “**Size bir uyarıcı gelmemiş miydi**?” diye sorarlar.(67:8)

(Ben deryādan ġayrıyı vaṭan düzmeyem).

آبکیریرا نسازم من سکن

Ābgīrīrā nesāzem men [m]esken

(Bir ābgīri ben meskeni düzmeyem)

آن ندامت از نتیجه رنج بود

Ān nedāmet eznetīce renc būd

(Ol nedāmet renc olmaḳ netīcesinden idi.)

نه ز عقل روشن چون کنج بود

Ne ziʿaḳl-i rūşen-i çun genc būd

(Yoḫsa genc gibi rūşen olan ʻaḳldan degil idi)

میکند او توبه و پیر خرد

Mīkoned ū tevbe vu pīr-i ḫıred

(Ol aḥmaḳ vaḳt-i ġamda ve ḥīn-i elemde tevbe eyler lâkin ʻaḳl pīri añа)

بانك لو ردوا لعادوا میزند

Bāng-i *Lev ruddū le ʻādū* mīzened

(“Lev ruddū le-ʻādū” [140]ṣadāsını urur ʻazīzim)

ودر معالم از مرتضی علی رضی الله عنه نقل میکند که

Ve der*Maʿālim* ezMurtażā ʿAlī raḍiyallâhu ʿanh naḳl mīkoned kĭ

(Tefsīr-i Maʻālim'de Ḥażret-i ʿAlī raḍiyallâhü ʻanh ḥażretlerinden naḳl ederler kĭ)

ṣaḥīfe (284)

این آیت در قصهٔ نمرود جبار است که

Īn āyet derḳıṣṣa-i Nemrūd-i cabbār'est kĭ

[140] Hayır, (bu yakınmaları) daha önce gizlemekte oldukları şeyler onlara göründü (de ondan). Eğer çevrilselerdi, elbette kendilerine yasaklanan şeylere yine döneceklerdi. Şüphesiz onlar yalancıdırlar. (6:28).

(Bu āyet Cebbār olan Nemrūd'uñ ḳıṣṣasındadır kĭ)

چون سلامت ابراهیم از آتش مشاهده کرد

Çun selāmet-i İbrāhīm ezāteş muşāhede kerd

(Çünkim Ḥazret-i İbrāhīm ʻaleyhi's-selām'ıñ āteşinden selāmetini müşāhede eyledi)

کفت بزرك خدای دارد ابراهیم که

Goft bozorg-i Ḫudāy dāred İbrāhīm kĭ

(Nemrūd dėdi İbrāhīm bir büyük Ḫudāy ṭutar kĭ)

او را از آتش رهانید من خواهم که بر آسمان روم

Ūrā ezāteş rehānīd men ḫ^{v}āhem kĭ berāsmān revem

(İbrāhīm'i āteşden ḳurtardı, ben isterim-kĭ āsmān üzre gidem)

واو را به بینم

Ve Ūrā bebīnem

(O Ḫüdā'yı görem)

Yaʻnī naṣıl büyük Ḫüdā kĭ İbrāhīm'e āteş ziyān ü żarar ėtmedi dėdi.

اشراف مملکت کفتند که آسمان بغایت مرتفع است

Eşrāf-i memleket goftend kĭ āsmān beġāyet murtefiʻ est

(Memleketiñ eşrāfı dėdiler kĭ āsmān ġāyet mürtefiʻ [ü] ʻālīdir)

وبدو رفتن با آسانی میسر نشود

Ve bedū reften bā-āsānī muyesser neşeved

(O āsmāna gitmek ḳolaylıḳ ile müyesser olmaz dėdiler)

نمرود نشنید وفرمود تا صرحی سازند

Nemrūd neşenīd u fermūd tā ṣarḥī ṣāzend

(Nemrūd anlarıñ sözini işitmedi

ya‘nī-

340

-dinlemedi ve buyurdı-kĭ tā ṣarḥı düzeler)

Ya‘nī ġāyet yüksek, ‘ālī ḳasr, köşk düzeler yanġın ḳulesi gibi.

در سه سال بغایت بلند که

Derse sāl beġāyet bulend kĭ

(Üç sene içinde beġāyet ‘ālī, bülend kĭ)

ارتفاع آن پنجهزار کز بود ودو فرسخ عرض آن بود

İrtifā'-i ān penchezār kez būd u du fersaḥ 'arż-i ān būd

(Ol ‘ālī binānıñ irtifā‘ı beş-yüz biñ zirā‘ idi ve ‘arżı, genişligi ol ḳaṣrıñ iki fersaḫ idi)

و چون بر آنجا رفت آسمانرا همچنان دید که در زمین میدید

Ve çun berāncā reft āsmānrā hemçunān dīd kĭ derzemīn mīdīd

(Çünkim Nemrūd o ‘ālī, bülend olan yerden āsmāna gitdi, ya‘nī o bināya çıḳdı, āsmānı öylece gördi-kĭ yerden zemīnden görür idi)

Ya‘nī zemīnden āsmānı naṣıl görür ise yine öylece gördi, hīçbir farḳ yoḳ idi.

روز دیکر آن بنا بنهاد وبادی مهیب بوزید

Rūz-i diger ān binā benihād u bādī-i muhīb būzīd

*būzīd: esdi dėmekdir

(Dīger gün ol bināyı ḳodı, ya‘nī o gün o bināyı terk ėtdi bir ḳorḳunç, mühīb rūzgār esdi)

وآن بنا را از بیخ وبنیاد بکند

Ve ān binārā ezbīḫ u benāyed bekoned

(Ol bināyı köküñden ve temelinden ḳopardı)

و چون آن صرح از پای در آمد وخلق بسیار هلاك شد

Ve çun ān ṣarḥ ezpāy derāmed u ḫalḳ-i bisyār helāk şod

(Çünkĭ ol ṣarḥ, ‘ālī binā ayaḳdan geldi ya‘nī yıḳıldı, çoḳ maḫlūḳ helāk oldı)

نمرود خشم كرفت وكفت بر آسمان روم

Nemrūd ḫışm girift berāsmān revem

(Nemrūd'ı ḫışm ṭutdı ve dėdi āsmān üzre giderim)

وبا خداى ابراهيم كه مناره مرا بيفكند جنك كنم

Ve bāḪudā-yi İbrāhīm kĭ mināre-i merā beyefkend ceng konem

(İbrāhīm'iñ Ḫüdā'sıyla kĭ benim mināremi bıraḳdı, yıḳdı, ceng ėderim dėdi)

پس چهار كركس پرورش داد تا قوت تمام كرفتند

Pes çehār kerkes pervereş dād tā ḳuvvet-i tamām giriftend

(İmdi dört ‘aded kerkes dinilen aḳ baba ḳuşlarını beslemek vėrdi ya‘nī besledi, ḥattá tamām ḳuvvet ṭutdılar ḳuşlar)

وصندوقى چهار كوشه ساخت

Ve ṣandūḳī-i çehār-kūşe sāḫt

(Ve dört köşeli bir ṣandıḳ düzdi, yapdı)

ودو در يكى فوقانى وديكرى تحتانى در راست كرد

Ve du deryekī fevḳānī vu digerī taḥtānī derrāst kerd

(Ve iki ḳabu biri fevḳānī, dīgeri taḥtānī doġrı eyledi)

Ya‘nī yapdı dėmekdir.

بر چهار طرف او چهار نيزه كه زير وبالا توانستى شد تعبيه نمود

Berçehār-ṭaraf-i ū çehār nīze kĭ zīr u bālā tevānistī şod taʿbiye numūd

341

(O ṣandıġıñ dört ṭarafına dört mızrāḳ kĭ aşaġı yuḳarı gitmek mümkin olur, ta‘biye gösterdi)

Ya‘nī bunları tamām düzdi, ḳoşdı ḥāżırladı

پس كركسانرا كرسنه داشتند و چهار مردار بر سر نيزها كرده

*taʿbiye: ḳoşub ve düzüb hāzır ü āmāde ėtmek

Pes kerkesānrā gorosne dāştend u çehār murdār berser-i nīzhā kerde

İmdi aḳbaba dėnilen ḳuşları aç ṭutdılar ya‘nī birḳaç gün bir şey’ yėdirmediler ve dört ‘aded murdār lāşeyi mızrāḳlarıñ başlarına eylediler. Ya‘nī dört mızrāḳıñ her biriniñ başına bir murdār lāşe ṣoḳdılar.

أطراف صندق را بر تن كركسان بستند

Eṭrāf-i ṣanduḳ-rā berten-i kerkesān bestend

(Ṣandıġıñ dört ṭarafına o dört ḳuş vücūdlarını baġladılar)

ایشان از غایت جوع میل ببالا كرده جانب مردار پرواز نمودند

Īşān ezġāyet cū‘ meyl bebālā kerde cānib-i murdār pervāz numūdend

(O ḳuşlar ġāyet açlıḳdan murdār lāşeniñ cānibine bālāya meyl eylemiş uçmaḳ gösterdiler)

Ya‘nī uçdılar ṣandūḳı-da berāber hevāya götürdiler dėmekdir.

وصندوق را كه نمرود با يك تن در آنجا بود بهوا

Ve ṣandūḳ-rā kĭ Nemrūd bāyek ten derāncā būd behevā

(Ṣandıġıdakĭ Nemrūd ile bir ten, vücūd ya‘nī bir Nemrūd yerde ve zīrī idi, o yerden hevāya oldı)

Ya‘nī gitdiler āsmāna doġrı balon gibi ḫabīṣler.

بعد از شبانروزی نمرود در فوقانی كشاده

Baʿd ezşebān rūzī Nemrūd der-i fevḳānī guşāde

(Bir gėce bir günden ṣoñra Nemrūd fevḳānī olan ḳabuyı açdı)

آسمانرا بر همان دید كه بر زمین میدید

Āsmānrā berhemān dīd kĭ berzemīn mīdīd

(Āsmānı hemān ol ḥāl üzre gördi-kĭ yerden daḫı öylece görürdi)

Hīçbir farḳ olmadı.

رفیق را كفت تا در تحتانی بكشاد

Refīḳ-rā goft tā der-i taḥtānī bugşād

(Nemrūd refīḳi olan vezīrine dėdi taḥtānī olan ḳabuyı aç)

کفت بنکر تا چه می بینی

Goft beniger tā çĭ mī-bīnī

(Dėdi, naẓar eyle ḥattá ne görürsüñ)

آنکس نکاه کرد وجواب داد که غیر آب چیزی دیکر نمی بینم

Ān kes nigāh kerd u cevāb dād kĭ ġayr-i āb çīzī-i diger nemī-bīnem

(Ol kimesne naẓar eyledi ve cevāb vėrdi-kĭ ṣudan ġayrısı bir nesne başḳa görmüyorum dėdi)

بعد از شبانروزی دیکر که باب فوقانی بکشاد

Baʿd ezşeb-ān rūzī-i diger kĭ bāb-i fevḳānī bugşād

(Bir gėce ve bir gün daha gitdiler yaʻnī iki gėce iki gün gitdiler, ṣoñra fevḳānī ḳabuyı açdı)

342

همان حال بود که روز سابق مشاهده نمود

Hemān ḥāl būd kĭ rūz-i sābıḳ muşāhede numūd

(Hemān ḥāl o idi-kĭ geçen gün müşāhede gösterdi)

Yaʻnī evvelki gün semāyı naşıl gördüyse yine öylece gördi, bir farḳ ėtmedi.

ورفیق که باب تحتانی بکشود بجز دود وتاریکی چیزی مشهود نبود

Ve refīḳ kĭ bāb-i taḥtānī bugşād becoz dūd u tārīkī çīzī meşhūd nebūd

(Nemrūd'uñ arḳadaşı kĭ vezīri taḥtānī ḳabuyı açdı, duḫān ve ḳaranlıḳdan başḳa bir nesne müşāhede eylemedi)

نمرود بترسیدی

Nemrūd betırsīd kĭ

Bu ḥāli vezīr Nemrūd'a söyleyince -

(-Nemrūd ḫabīṯ ḳorḳdı)

Andan ṣoñra mızrāḳlarıñ uclarını aşaġı çevirid, ḳuşlar daḫı aşaġa nüzūl ile ṣandūḳ ile berāber zemīne indiler.

ṣaḥīfe (285)

سوی او خصمی که تیر انداخته

Suy-i Ū ḫaṣmī kĭ tīr endāḫte

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ṭarafına bir ḫaṣm kĭ oḳ atdı)

پشه کارش کفایت ساخته

Peşe kāreş kifāyet sāḫte

(O ḫaṣmıñ işine bir süri sinek kifāyet düzdi)

Ya‘nī Nemrūd'uñ yüzüne bir süri sinek girdi, andan helāk ü telef oldı.

ای خنك انرا که ذلت نفسه

Ey ḫonek ānrā kĭ ẕillet-i nefs

(Ey mübārek ü mes‘ūd ol kimseye kĭ nefsini zelīl [ü] ḥaḳīr eyledi)

وای آن کز سرکشی شد چون که او

Ve ey ān k'ez serkeşī şod çun kĭ ū

Ve ey yazıḳ ol kimseye kĭ serkeşlikden baş çekmeyicilikden o kimse ṭaġ gibi oldı -yüksek olmaḳdan kināye-

بندکئ او به از سلطانی است

Bendegī-i Ū bih ezsulṭānī'est

(O Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a bende, ḳul olmaḳ sulṭān olmaḳdan eygüdür)

که انا خیر دم شیطانی است

Kĭ enā ḫayr dem-i şeyṭānī'est

(Zīrā ben ḫayırluyum demi nefsi şeyṭānlıḳdır)

Çünkĭ şeyṭān; “Ben Ādem'den ḫayırluyum” dėdi, bu sözi söyleyen şeyṭāndır dėmek olur.

فرق بین وبر کزین تو این جلیس

Farḳ bīn u berkezīn tu īn celīs

(Farḳı gör sen bu celīsi iḫtiyār eyle)

بندکئ آدم از کبر ابلیس

Bendegī-i Ādem ezkibr-i İbilīs

(Ḥażret-i Ādem'iñ bendeligi, ʻabdligiyle şeyṭānıñ kibrini)

-farḳını gör de sen bu ādemler ile hem-celīs ol, arḳadaş ol, şeyṭān ile hem-celīs olma dėmekdir.

Ḳāle'l-Kemālü'l-Hocendī

نیست ما را غم طوبی وتمنای بهشت

شیوهٔ مردم نا اهل بود همت پست

Nīst mārā ġam-i Ṭūbá vu temenná-yi bihişt

Şīve-i merdom-i nāehl buved himmet pest

ṣaḥīfe (286)

343

32. ṣaḥīfede mezkūrdur, mürācaʻat oluna.

این بس که دلم جز تو ندارد کامی

Īn bes kĭ dilem coz tu nedāred kāmī

(Bu yeter, kāfīdir kĭ göñlüm seniñ ġayrını murād ṭutmaz)

Yaʻnī göñlümüñ murādı ancaḳ sensiñ, bu baña kāfīdir.

تو خواه بده کام دلم خواه مده

Tu ḫ^{v}āh bedeh kām-ı dilem h^{v}āh medeh

(Sen ister iseñ, diler iseñ göñlümüñ murādını vėr, ister iseñ vėrme)

İkisi-de müsāvīdir zīrā kĭ benim murādım gönlümde sensiñ, başḳası degildir ʻāzīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

علما را در حروف مقطعه اقاویل بسیارست

ṣaḥīfe (287)

‘Ulemārā derḥurūf-i muḳaṭṭa‘a eḳāvīl-i bisyār'est

(‘Ulemā-yı ‘izām ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘a ḥaḳḳında çoḳ ḳaviller ve sözler söylemişdir)

جمعی بر آنند که مطلقا در باب آن سخن کفتن سلوك سبیل جرأتست

Cem‘ī berānend kĭ muṭlaḳā derbāb-i ān suhān goften sulūk-i sebīl cur’et'est

(Ve bir cem‘iyyet anıñ üzerine ittifāḳ ėtdiler kĭ bu ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘a ḥaḳḳında, bābında söz söylemek bir yola sülūk ėtmege cür’et, cesāretdir)

Yoḫsa aṣl ü ḥaḳīḳati kimesne bilmez dėmekdir.

ودر ینابیع آورده که فاروق را از معنی این حروف پرسیدند

Ve der*Yenābīʿ* āverde kĭ *Fārūḳ*-rā ezma‘ná-i īn ḥurūf porsīdend

(Tefsīr-i Yenābi"de rivāyet olunur kĭ Ḥażret-i ‘Ömer-i Fārūḳ raḍıyallâhü ‘anh ḥażretlerinden bu ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘anıñ ma‘nāsından su’āl ėtdiler)

فرمودند اکر در وی سخن کویم متکلف باشم

Fermūdend eger dervey suḫan gūyem mutekellif bāşem

(Buyurdılar kĭ eger ḥurūf-ı muḳaṭṭa‘adan söz söylemem tekellüf ėtmiş olurum)

Ya‘nī bī-esās zaḥmet ü meşaḳḳat ėtmiş olurum çünkĭ ḥaḳīḳat-i ḥāl mecḥūldür dėmekdir.

وحق تعالی پیغمبر خود را فرموده که

Ve Ḥaḳ Teʿālá peyġamber-i ḫodrā fermūde kĭ

(Ve Ḥaḳ Te‘ālá kendi peyġamberine buyurdu kĭ)

بکو وما انا من المتکلفین

Begū vu mā enā mine'l-mutekkellifīn

(Söyle ben ‘Aẕīmü'ş-Şān, mütekelliflīnden olmadım)

Ya‘nī benim için külfet [ü] zaḥmet ü meşaḳḳat yoḳdur dėmekdir.

وبعضی کویند هر حرفی اشارت باسمیست چنانچه در الر

Ve ba‘żī gūyend her ḥarfī īşāret beismīst çunānçe der*“Elif-Lam-Ra”*

(Ve ba‘żıları söylediler, her bir ḥarfi bir isme işāretdir, öylece “Elif –Lām-Rā”da vardır)

Anlarıñ her birisi bir isme işāret olur dėdiler.

الف اشارت باسم الله است

Elif işāret beism-i Allâh'est

344

(Elif Allâh ism-i şerīfiniñ elifine işāretdir)

ولام باسم جبريل ورا باسم حضرت رسول صلى الله عليه وسلم

Ve *lām* beism-i Cibrīl ve *rā* beism-i Ḥażret-i Resūl ṣallallâhu aleyhi ve sellem

(Lām Cebrā’īl ismine ve rā Ḥażret-i Resūl ismine işāretdir)

اين كلام از خداى تعالى بواسطه جبريل برسول رسيده

Īn kelām ezḪudā-yi Teʿālá bevāsıṭa-i Cibrīl beResūl resīde

(Bu kelām Ḫüdā-yı Te‘ālá'dan Cibrīl vāsıṭasıyla Resūl'e ėrişmiş)

dėmekdir.

اى بسا وقت كه

Ey bisā vaḳt kĭ

(Ey çoḳ vaḳit kĭ)

dėmekdir.

اكر مرده مسكين زبان داشتى

Eger morde-i miskīn zebān dāşтī

(Eger ölmüş miskīn ādem lisān ṭutaydı)

Ya‘nī lisāna geleydi

بفرياد وزارى فغان داشتى

Beferyād u zārī fiġān dāştī

(Feryād ile eglenmek āh [ü] efġān eylemek ṭutardı)

که ای زنده چون هست إمکان کفت

Kĭ ey zinde çun hest imkān goft

(Böyle deyu kĭ ey diriler, ḥayātda olanlar, çünkĭ söz söylemege imkān vardır)

Ya‘nī şimdi ḳādirsiñiz söz söylemege

لب از ذکر چون مرده بر هم مخفت

Leb ezẕikr çun morde berhem meḫoft

(Dudaġı ẕikr-i İlâhī'den ölmüş ādem gibi birbirine uyuma)

Ya‘nī dudaġı bağlama ẕikr-i İlâhī'den dėmekdir.

چوما را بغفلت بشد روزکار

Çu mārā beġaflet beşod rūzgār

(Çünkĭ bizim eyyāmımız ġaflet ile gitdi)

تو باری دمی چند فرصت شمار

şaḥīfe (288)

Tu bārī demī-i çend fırṣat şomār

(Sen bārī birḳaç dem nefesi fırṣat ṣay)

‘Add eyle, ẕikrü'llâh ile meşġūl ol, fırṣatı fevt ėtme dėrlerdi.

Ḳāle'l-Kāşifī

امر تهوین وتحقیرست یعنی کافران درجهٔ حسابند

Emr-i tahvīn u taḥḳīrest yaʿnī kāfirān derece-i ḥesābend

(Taḫvīf ü taḥḳīr emridir ya‘nī kāfirleriñ derece-i ḥesābından)

دست ازیشان بدار تا در دنیا

Dest ezīşān bedār tā derdunyā

(El anlar ḳaldır ḥattá dünyāda)

-anlar ḥayvān gibi yerler ve temettu‘ ėderler dėmekdir.

Ḳāle's-Ṣā'ib

در سر این غافلان طول امل دانی که چیست

Derser-i īn ġāfilān ṭūl-i emel dānī kĭ çīst

(Bu ġāfilleriñ başında ṭūl-ı emel nedir bilür misiñ?)

آشیان کردست مارى در کبوتر خانه

Āşiyān kerdest mārī derkebūter-i ḫāne

(Gügercin ḫānesinde ḥayyeniñ, yılanıñ yuva eylemesidir)

Ya'nī bu dünyā gügercinlik olub gelen gėder, bu ḫānede ḥayyeniñ yuva yabması gibidir.

ṣaḥīfe (289)

Ḳāle's-Sa'dī

طریقی بدست آر وصلحی بجوی

Ṭarīḳī bedest ār u ṣulḥī becūy

(Bir ṭarīḳ ele getür ve ṣulḥı iste, ṣulḥ-ı ṣalāḥı ṭaleb-

345

-eyle)

شفیعی برانکیز وعذری بکوی

Şefī'ī berengīz u ʿöẕrī begūy

(Bir şefī', bir şefā'atçi ḳopar ve bir 'özr söyle 'azīzim)

که یك لحظه صورت نه بندد أمان

Kĭ yek laḥẓa ṣūret nebended emān

(Zīrā bir laḥẓa ṣūret baġlamaz emān dėmek)

Ya'nī ṣoñ nefesde emān dėmek bir ṣūret baġlamaz, bir şey'e yaramaz, fā'ide vėrmez.

چو پیمانه پر شد بدور زمان

Çu peymāne pur şod bedevr-i zamān

(Çünkĭ ḳadeḥ-i vücūduñ zamānıñ devriyle doldı)

Ya‘nī ‘ömrüñ ḳadeḥi tamām doldı, vaḳt geldi, ol zamān emān fā’ide ėtmez dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

بدرستی تو دیوانه که ما را از نقد بنسیه می خوانی

Bedorostī tu dīvāne kĭ mārā eznaḳd benesye mī-ḫ^{v}ānī

Müşrikīn [ü] küffār efendimize dėdiler kĭ,

(Doġrı ṣaḥīḥ sen dīvānesin-kĭ ḥāşā ṯümme ḥāşā, şān-ı risāletden bizi beşīnden vereṯiyye olan şey’e oḳursuñ, da‘vet ėdersiñ)

Ya‘nī dünyā ni‘metleri beşīn, āḫiret ni‘metleri vereṯiye, borca olur dėmekdir.

Ḳāle's-Ṣā’ib

روزن عالم غیبست دل اهل جنون

Revzen-i ‘ālem-i ġaybest dil-i ehl-i cunūn

(‘Ālem-i ġaybıñ penceresi ehl-i cünūnuñ ḳalbi, göñlidir)

-lâkin seniñ bildigiñ mecnūnlar degildir, velī olan delidir ḫalḳ ‘indinde ‘azīzim.

من وآن شهر که دیوانه فراوان باشد

Men ve ān şehr kĭ dīvāne ferāvān bāşed

(Ben ol şehrdenim-kĭ dīvāneleri çoḳ olur o şehriñ)

-işte ben-de ol şehrdenim dėmekdir.

چرانمی آری

Çerā nemī-ārī

(Niçün getürmezsiñ)

dėmekdir.

اکر راست می کویی که پیغمبری فرشتکانرا حاضر کن

Eger rāst mī-gūyī kĭ peyġamberī ferişteġānrā ḥāżır kon

Müşrikīn ü küffār dėdiler

(Eger doġrı söylersen-kĭ peyġambersiñ, melekleri ḥāżır eyle)

Ya‘nī melekleri getür

تا بحضور ما کواهی دهند برسالت تو

Tā beḥużūr-i mā govāhī dehend berisālet-i tu

(Ḥattá bizim ḥużūrumuzda şehādet vėrsünler seniñ risāletiñ üzerine dėdiler)

Ve fī Tefsīri'l-Kāşifī

ṣaḥīfe (290)

ما ننزل الملئکةَ الا باالحق

“Mā nünezzilü'l melā’ikete illā bi'l Ḥaḳ” [141]

مکر بوحی نازل بعذاب

Meger bevaḥy nāzil beˈaẕāb

(Melā’ike nāzil olmaz, meger illā vaḥy-i İlâhī ile ‘āẕāb ile nāzil olur)

Ya‘nī bir ḳavmi ‘aẕāb ėtmek içün nāzil olurlar.

یعنی ملك را بصورت أصلی وقتی توانند دید که بجهت عذاب نازل شوند

Yaˈnī melek-rā beşūret-i aşlī vaḳtī tevānend dīd kĭ becihet-i ˈaẕāb nāzil şevend

346

(Ya‘nī melek şūret-i aşliyyesi üzre görmek bir vaḳt mümkin, ḳādir olur, anlar kĭ ‘aẕāb cihetiyle nāzil olurlar)

İşte ol-vaḳt melā’ikeyi şūret ve hey’et-i aşliyyesi üzre görürsüñ.

چنانچه قوم ثمود جبریل را در زمان صیحه دیدند

[141] **Biz melekleri ancak hak ile indiririz**. O zaman onlara mühlet verilmez. (15:8)

Çunānçe ḳavm-i Ṣemūd Cibrīl-rā derzemān-i ṣayḥa dīdend

(Öylece kĭ Ṣemūd ḳavmi Cebrā'īl 'aleyhi's-selām'ı ṣayḥa zamānında gördiler)

-ṣūret-i aṣliyyesi üzre.

یا بوقت مرك چنانچه همه كس می بینند

Yā bevaḳt-i merg çunānçe heme kes mī-bīnend

(Yāḫud ölüm vaḳtinde öylece ṣūret ve hey'et-i aṣliyyesi üzre cümle insān görürler)

نباشند آن هنكام كه ملائكه را بدین صورت فرستیم

Nebāşend ān hengām kĭ melā'ike-rā bedīn ṣūret firistīm

(Olmadılar ol vaḳt kĭ melā'ikeyi bu ṣūret ile gönderdik)

Ya'nī ṣūret-i aṣliyye ile melā'ikeyi irsāl eyledigimiz vaḳtde olmadılar.

از مهلت داد كان یعنی فی الحال معذب شوند

Ezmuhlet dād k'ān ya'nī fī'l-ḥāl mu'aẕẕeb şevend

(Mühletden vėrilmişlerden olmadılar, ya'nī mühlet yoḳdur fī'l-ḥāl mu'aẕẕeb oldılar)

İşte biz melā'ikeyi ṣūret-i aṣliyyesiyle irsāl ėderiz, ammā ol sā'atde bilā-te'ḫīr anları 'aẕāb ėderiz, mühlet yoḳdur dėmek olur.

Ḳāle'l-Kāşifī

وذكر بمعنی شرف نیز می آید

Ve ẕikr bema'ná-i şeref nīz mī-āyed

(Daḫı ẕikr daḫı şeref ma'nāsına gelür)

یعنی این كتاب موجب شرف خوانندكانست

Ya'nī īn kitāb mūcīb-i şeref ḫ^{v}ānendegānest

(Ya'nī Bu Ḳur'ān-ı 'Aẓīm'i oḳuyanlara mūcib-i şeref olur)

یعنی شیطان نتواند که درو چیزی از باطل بیفزاید

Yaʿnī Şeyṭān netevāned kĭ derū çīzī ezbāṭıl beyefzāyed

(Yaʻnī şeyṭān ḳādir olamaz o Ḳur'ān-ı ʻAẓīmü'ş-Şān'a bāṭıldan bir nesneye ziyāde ėde)

Ėdemez.

یا چیزی از حق کم کند

Yā çīzī ezḥaḳ kem koned

(Yāḫud ḥaḳ olan nesneden bir nesne noḳṣān ėde)

-Ėdemez. Ne bāṭıldan aña bir nesne ziyāde ėdebilür ve ne de Ḳur'ān'da olan kelām-ı Ḥaḳdan bir nesne noḳṣān ėde. Ėdemez dėmekdir.

Fī'l-Meṣnevī

مصطفی را وعده کرد الطاف حق

Muṣṭafá-rā vaʿde kerd elṭāf-i Ḥaḳ

(Ḥaḳ Teʻālá Ḥażretleri ṣalla'llâhu ʻaleyhi ve sellem Efendimize vaʻde eyledi kemāl-i luṭf ü kereminden)

کر بمیری تو نمیرد این سبق

Ger bemīrī tu nemīred īn sabḳ

Ve dėdi-kĭ

("Yā Muhammed, eger sen-

347

-ölesiñ bu sebḳ ölmez)

Ve bu kitāb-ı müsteṭābı taġyīr ü tezyīl ėtmege kimesne ḳādir olmaz.

من کتاب معجزت را رفعم

Men kitāb muʿcizet-rā raʿfem

(Ben kitābı ve seniñ muʻcizeni rāfiʻ olurum)

-ve ‘ālī ḳılurum

بیش وکم کن را ز قرآن ما نعم

Bīş u kem kon rāz Ḳurān māniʿem

(Ziyāde ve noḳṣān ėdici maḥremini Ḳur’ān'dan māni‘ ü rāfi‘im)

من ترا اندر دو عالم حافظم

Men turā ender du ʿālem ḥāfıẓem

(Ben seni iki ‘ālemde ḥāfıẓım)

طاعنانرا از حدیثت دافعم

Ṭāʿnānrā ezḥadīṯet dāfi‘em

(Ve ṭā‘īleri seniñ kelāmından tārikim”)

dėmek olur

کس نتاند بیش وکم کردن درو

Kes netāned bīş u kem kerden derū

(Yā Muḥammed, bir kimesne ḳādir olamaz ol Ḳur’ān'dan ziyāde ve noḳṣān ile taṣarruf ėtmeklige)

تو به از من حافظی دیکر مجو

Tu bih ezmen ḥāfıẓī-i diger mecū

(Sen benden eyü bir ġayrı ḥāfıẓ isteme)

رونقت را روزو روز افزون کنم

Revnaḳetrā rūz u rūz efzūn konem

(Seniñ revnaḳını rūz berūz efzūn eylerim buyurdı)

نام تو بر زر وبر نقره زنم

Nām-i tu berzer u bernuḳre zenem

(Ve nām-ı şerīfini zer ü nuḳre üzre ururum)

Nitekim elān altundan ve gümüşden ṭılsımāt üzre *"Lāilâhe illallâh, Muḥammed[ün] Rasūlüllâh"* yazdırırlar.

منبر ومحراب سازم بهر تو

Minber u miḥrāb sāzem beher tu

(Yā Muḥammed, ben senin i'lā-yı dīniñ içün mesācid içre menābir ü meḥārīb düzerim)

در محبت قهر من شد قهر تو

Dermuḥabbet ḳahr-i men şod ḳahr-i tu

(Muhabbet ü ittiḥādda benim ḳahrım seniñ ḳahrıñ ve kezālik benim mührüm seniñ mührüñ oldı)

Ve saña muḫālefet ḳılanlar baña maġbūz ve saña mütāba'at ėdenler baña maḥbūb geldi.

نام تو از ترس پنهان می کوند

Nām-i tu eztırs pinhān mī-gū[ye]nd

(Ey ḥabībim, seniñ nām- ı şerīfini elān Aṣḥāb'ıñ küffārıñ ḫavfından gizlü söylerler)

چون نماز آرند پنهان میشوند

Çun namāz ārend pinhān mīşevend

(Çünkim namāz getüreler küffārdan pinhān olurlar)

از هراس و ترس و کفار لعین

Ezhırās u tırs u kuffār-i la'līn

(Yā Muḥammed, küffār-ı la'īniñ hirāsı ve tırsından)

دینت پنهان میشود زیر زمین

Dīnet pinhān mīşeved zīr-i zemīn

(Seniñ dīniñ pinhān olurdı zīr-i zemīnde)

من مناره پر کنم افاق را

Men mināre per konem āfāḳ-rā

(Ben minâreyi per eylerim âfâḳa)

کور کردانم دو چشم عاقراوعصی

Kūr kerdānem du çeşm-i ʻuḳrā u ʾāṣī

348

(Ve ʻāṣī olanıñ iki gözini kör eylerim)

چاکرانت شهرها کیرند و جاه

Çākerānet şehrhā gīrend u cāh

(Seniñ çākerān-ı şerīʻatiñ ve ḫādimān-ı sünnetiñ şehrleri ṭutalar ve żabṭ ėdeler ve manṣıb ü rütbe ṣāhibi olalar)

Ve dā'imā aʻdāya ġalebe ḳılalar.

دین تو کیرد ز ماهی تا بماه

Dīn-i tu gīred zimāhī tā bemāh

(Seniñ dīniñ māhdan māha degin)

-ve şarḳdan ġarba degin dünyāyı ṭuta.

تا قیامت باقیش داریم ما

Tā ḳıyāmet bāḳīyeş dārīm mā

(Ḳıyāmet'e dek anı bāḳī ṭutarız)

تو مترس از نسخ دین ای مصطفی

Tu metırs eznesḫ-i dīn ey Muṣṭafá

(Ey Muṣtafá, sen dīniñ nesḫinden ḳorḳma)

Yaʻnī seniñ dīniñ sā'ir edyān gibi mensūḫ olmaz, ben anı ḥıfẓ eylerim" buyurdı Ḥaḳ ʻazīzim.

در قیامت نرسد شعر بفریاد کسی

Derḳıyāmet neresed şiʾr beferyād-i kesī

(Ḳıyāmet Günü'nde şi‘r bir kimesneniñ feryādına ėrişmez)

كه سراسر سخنش حكمت يونان كردد

Kĭ serāser suḫaneş ḥikmet-i Yūnān kerded

(Kĭ o şi‘iriñ sözini başdan başa Yūnān ḥikmeti ėtseler)

-yine fā’ide vėrmez ‘azīzim.

Ḳāle'l-Kāşifī

şaḥīfe (291)

وكويند ضمير عائد بحضرت رسالت است

Ve gūyend żamīr ‘ā’id beḤażret-i Risālet'est

(Ve ‘ulemā-yı müfessirīñ söylediler āyet-i kerīmede olan żamīr Hażret-i Risālet efendimize ‘ā’iddir)

يعنى نكهبان وبيم از مضرت اعدا

Yaʿnī nigehbān ve bīm ezmażarrat-i āʿdā

(Ya‘nī seni muḥāfaẓayım a‘dānıñ mażarratından)

كر جمله جهانم خصم كردند

Ger cumle cihānem ḫaṣm kerdend

(Eger cümle cihān baña ḥaṣm olsalar)

نترسم چون نكهدارم تو باشى

Netırsem çun nigehdārem tu bāşī

(Ḳorḳmam çünkĭ benim muḥāfaẓa bilicim sen olduñ)

ز شادى در همه حالم نكنجم

Zişādī derheme ḥālem nekuncām

(Şādīlıḳdan sürūrumdan cümle ḥālem ṣıġmam)

Ya‘nī ol ḳadar şād ü mesrūrum kĭ sürūrumdan cümle ḥālim ṣıġmaz oldı.

اكر يك لحظه غمخوارم تو باشى

Eger yek laḥẓa ġam-ḫ^{v}ārem tu bāşī

(Eger bir parça benim ġam-ḫ^{v}ārım sen olduñ)

Artıḳ ben cihāna ṣıġmam ‘azīzim.

Ḳāle's-Sa‘dī

کسی را که پندار در سر بود

Kesī-rā kĭ pindār derser buved

(Bir kimesneniñ kĭ başında ẓannı olur)

Ya‘nī ẓann ṣāḥibi olan ādem dėmekdir

مپندار هرکز که حق بشنود

Mepindār hergiz kĭ Ḥaḳ beşneved

(Ẓann ėtme-ki aṣlā Ḥaḳ işidir)

Ya‘nī Ḥaḳ sözi istimā‘ ėder ẓann ėtme; ėtmez.

349

ز علمش ملال آید از وعظ ننك

Zi‘ilmeş melāl āyed ezva‘ẓ neng

Öyle olan ya‘nī ẓann ṣāḥibi olan ādeme,

(‘İlmden melāl gelür, va‘aẓ ü naṣīḥatden de ‘ārr gelür)

-nāmūsuna doḳunur dėmekdir.

شقائق بباران نروید ز سنك

Şaḳā’iḳ bebārān nerevīd ziseng

(Şaḳāyıḳ dėnilen çiçek bārān, yaġmur ile taşda bitmez)

-ḥāṣıl olmaz

یعنی هر که از ایشان هلاك شده

Ya'nī her kĭ ezīşān helāk şode

(Ya‘nī onlardan her kimesne kĭ helāk oldılar)

بترك قبول حق وتكذيب رسل بوده

Beterk-i ḳabūl-i Ḥakḳ u tekẕīb-i rusul būde

(Ḥaḳḳ'ıñ ḳabūlüni terk daḫı enbiyā-yı ‘iẓāmı tekzīb ile olmuş idi)

نه هركز شنيدم درين عمر خويش

Ne hergīz şenīdem derīn ‘omr-i ḫ͗ᵛīş

(Aṣlā işitmedim kendimiñ ‘ömri içinde)

Ya‘nī ‘ömrümde aṣlā işitmedim

كه بد مرد را نيكى آمد به بيش

Kĭ bed merdrā nīkī āmed bebīş

(Ki kötü ādemiñ öñüne eygülük gele)

Ya‘nī bir ādem kötülük ėdüb-de eygülük bula, bunı ‘ömrümde işitmedim dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

پس باشند همه روز فرشتكان در نظر ايشان

Pes bāşend heme rūz ferişteġān dernaẓar-i īşān

(İmdi cümle gün ya‘nī her gün melekler anlarıñ naẓarında olalar)

Ya‘nī müşrikīn-i küffār her gün melā’ikeyi göreler,

در ان بر بالا ميروند واز ان در زير مى آيند

Derān berbālā mīrevend u ezān derzīr mī-āyend

(Melā’ike yerden yuḳaruya giderler ve semādan yere, arża gelirler)

Bunlarıñ böyle ‘urūc ü ṣu‘ūdunı ve nüzūlüni bunlar āşikāre görmek isterler.

يعنى اين صورت در خارج وجود ندارد

Ya‘nī īn ṣūret derḫāric vucūd nedāred

(Ya‘nī bu ṣūret bunlarıñ ‘urūc ü nüzūlüni müşāhede ėtmek ḫāricde vücūd ṭutmaz)

Ya‘nī mümkin degildir, ḥāṣıl olmaz böyle şey’ dėmekdir.

Ḳāle'l-Kāşifī

جزین نیست که بر بسته اند چشمهای ما را وخیره ساخته

Coz īn nīst kĭ berbeste'end çeşmhā-yi mārā vu ḫīre sāḫte

ṣaḥīfe (292)

(Bizim gözlerimiz baġlanmışdır ve bulanıḳ düzmüşdür bundan ġayrı degildir)

-dėdiler. Ya‘nī siḥr ėtmiş bize dėmekdir.

ای رسول ما تو جادو نیستی

Ey Resūl-i mā tu cādū nīstī

Ṭaraf-i İlâhī'den ḫiṭābdır,

(Ey bizim Resūl'ümüz sen cādū degilsiñ)

آنچنانکه هیچ مجنون نیستی

Ānçunān kĭ hīç mecnūn nīstī

(Öylece kĭ hīç mecnūn degilsin)

Anlar mecnūn dėdiler -küffārı reddir.

350

وبدرستی که ما آفریدیم و پیدا کردیم

Ve bedorostī kĭ mā āferīdīm u peydā kerdīm

(Doġrı vü saḥīḥdir kĭ biz ḫalḳ ėderiz, biz peydā vü ẓāhir ėderiz)

هفت کوکب که هست کیتی را

Heft kevkeb hest gītī-rā

(Yedi yıldız vardır kĭ dünyāda)

کاه ازیشان مدار وکاه خلل

Gāh ezīşān medār u gāh ḫalel

(Gāh anlardan medār-ı imdād ü i‘āne olur ve gāh anlardan ḫalel ṭārī vü ‘ārıż olur)

قمرست وعطارد وزهره

شمس ومریخ ومشتری وزحل

Ḳamerest u ‘Uṭārid u Zuhre

Şems u Merīḫ u Muşterī u Zuḥal

İşte bu kevākibdir.

Ḳāle's-Sa‘dī

دو چشم از پی صنع باری نکوست

Dū çeşm ezpey ṣun‘-i bārī nikūst

(İki göz ṣun‘-ı bārī müşāhede içün eygüdür)

ṣaḥīfe (293)

ز عیب برادر فرو کیر ودوست

Ziʿayb-i berāder furū gīr u dūst

(Ḳardaşınıñ ‘aybını görmekden bu gözlerini aşaġa ṭut ey dost)

غبار هوا چشم عقلت بدوخت

Ġubār-ı hevā çeşm-i ‘aḳlet bedūḫt

(Nefs ü hevā tozı seniñ ‘aḳlınıñ gözini dikmiş)

سموم هوا کشت عمرت بسوخت

Semūm-i hevā kişt-i ʿomret besuḫt

(Hevā semmi seniñ ‘ömriniñ ekinini yaḳmış)

بکن سرمهٔ غفلت از چشم پاك

Bekon surme-i ġaflet ezçeşm pāk

(Ġaflet sürmesini gözünden pāk eyle)

Ya‘nī ġaflet sürmesini gözünden izāle ve gözini pāk eyle

که فردا شوی سرمه در چشم خاك

Ki ferdā şevī surme derçeşm-i ḫāk

(Ki yarın ṭopraġıñ gözine sürme olursuñ ‘azīzim)

بدز دیدن

Beduzdīden

(Çelmek, sirḳat ėtmek)

بدزدد سخنی مسموع

Beduzded suḫenī-i mesmū‘

(İşidilmiş olan sözi sirḳat ėtmek)

dėmekdir.

پس از پی در آیدش وبدو رسد وبسوزدش

Pes ezpey derāyedeş u bedū resed u besūzdeş

(İmdi anlarıñ arḳasından gelür ve anlara ulaşur ve anları yaḳar)

-iḥrāḳ ėder dėmekdir.

مهی بر آمد وبازار تیرکی بشکست

Mehī berāmed u bāzār-i tīregī beşkest

(Bir ulu geldi ẓulmet bāzārını ḳırdı)

Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir.

کلی شکفت وهیاهوی خار آخر شد

Gulī şikeft u heyāhūy-i ḫār āḫir şod

(Bir gül açıldı - Ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimizdir- ḫārıñ ya‘nī dikeniñ fā’idesiz olan ḫavfı, ḳorḳısı āḫir oldı, netīce buldı)

Fī'l-Meṣnevī

şaḥīfe (294)

*Huy: ḥavf, ḳorḳu ma‘nāsınadır

ذكر حق كن بانك غولانرا بسوز

Ẕikr-i Ḥaḳ kon bāng-i ġūlānrā besūz

(Ey insān, Ḥakk'ı ẕikr eyle kĭ güllarıñ ṣadāsını yaḳasıñ)

چشم نركس را ازين كركس بدوز

Çeşm-i nergis-rā ezīn kerkes bedūz

(O seniñ-

351

-maḥbūb gözini bu aḳbaba gibi olan dünyādan yum)

Bu beytiñ müfredātıyla tafṣīlātı cild-i evvelde 120. ṣaḥīfede meẕkūrdur, mürāca‘at oluna.

ṣaḥīfe (295)

وزمين را باز كشيدم بر روى آب از زير خانه كعبه

Ve zemīn-rā bāz keşīdem berrūy-i āb ezzīr-i ḫāne-i Kaʿbe

(Zemīni, arżı girü çekdim ṣuyuñ yüzi üzerine, Ka‘be'niñ ḫānesi altından)

اين چه زمين است كه عرش برين

Īn çĭ zemīn'est kĭ ʿarş-i berīn

(Bu ne yerdir, ne zemīndir kĭ)

*Berīn: en ziyāde yüksek ve refī‘ olan

*Reşk: ḳısḳanmak, ḥased ėtmek

Ya‘nī fevḳa'l‘āde maḳbūliyyetden kināyedir, ‘ālī, refī‘ olan ‘arş-ı a‘lā.

رشك برد با همه رفعت بدين

Reşk bered bāheme refʿet bedīn

(Ḳısḳanmaḳ, ḥased ü ġıbṭa iletür cümle rif‘at ü ‘aẓm ve ḳadr-i ‘ālīsiyle berāber)

-bu zemīne, bu arża zīrā ṣalla'llâhu ‘aleyhi ve sellem Efendimiziñ cesed-i sa‘ādetleri zemīnde oldıġından ötiridir.

چونكه نيم محرم ديدار تو

Çu nigeh niyem maḥrem dīdār-i tu

(Çünkĭ seniñ dīdārına, cemāline maḥrem degilim)

(نکه نیم) nigeh niyem *degilim* dėmekdir.

می نکرم بر در ودیوار تو

Mī-nigerem berdar u dīvār-i tu

(Naẓar ėderim seniñ ḳapuna ve dīvārına)

آنکه شرف یافت بدیدار تو

Ān-kĭ şeref yāft bedīdār-i tu

(Ol kimse kĭ seniñ dīdār ü cemālinle şeref buldı)

جان چه بود تا کند إیثار تو

Cān çĭ buved tā koned īṯār-i tu

(Cān ne olur kĭ ḥattá saña īṯār ėder)

Ya‘nī cān īṯār ėtmeniñ laḳırdısı olmaz dėmekdir.

سرکشته بود خواه ولی خواه نبی

Ser geşte būd ḫ^{v}āh velī ḫ^{v}āh nebī

(İster velī ister nebī ḫayretde olur)

در وادئ ما أدری ما یفعل بی

Dervādī-i mā edrī mā yuf‘alu bī

ما ادری ما یفعل بی

Mā edrī mā yüf‘alü bī [142]vādīsinde bunlar ḫayretdedirler ‘azīzim.

کشتیء بی لنکر آمد مرد شر

Keştī-i bī-lenger āmed merd-i şerr

[142] De ki: “Ben türedi bir peygamber değilim. **Bana ve size ne yapılacağını da bilmem.** Ben sadece bana vahyedilene uyarım. Ben sadece apaçık bir uyarıcıyım.” (46:9)

(Timürsüz sefīne şerr olan insān geldi)

Ya‘nī şerrlü olan insān gibidir.

که ز باد کژ نمی یابد حذر

Kĭ zibād-i kej nemī-yābed ḥaẕer

(Zīrā egri, muḫālif olan rūzgārdan ḥaẕer, ṣaḳınmaḳ bulmaz, ḥaẕer ėtmez)

عقل کامل لنکر آمد زما

ʿAḳl-i kāmil lenger āmed zimā

(‘Aḳl-ı kāmil bize timür geldi)

هر کرا نباشد شد فنا

Her kirā nebāşed şod fenā

(Her kimesneniñ timüri ‘aḳl-ı kāmili olmadı, fenā oldı)

Fenā buldı, perīşān oldı dėmekdir.

برویانیدیم از زمین چیزهای نیکو

Berüyānīdīm ezzemīn çīzhā-yi nīkū

(Bitirdik, ḥāṣıl ėtdik zemīnden eygü nesneleri)

352

مشتمل بر منافع کلیه از أشجار ومزروعات با آنکه وزن کنند وبه پیمانند

Muştemil bermenāfiʿ-i kulliye ezeşcār ve mezrūʿāt bā ānkĭ vezn konend ve bepeymānend

(Menāfi‘-i külliyyeyi müştemil olaraḳ aġaçlardan ve mezrū‘ātdan ol nesneleri bitirdik kĭ anları vezn ėderler daḫı ölçek ile ölçeller [ölçerler])

İşte bu gibi menāfi‘-i küliyyeyi şāmil olan şeyleri bitirdik, ḥāṣıl ėtdik.

روزی دهند کان

Rūzī dehendegān

(Rızḳ vėriciler)

ṣaḥīfe (296)

dėmekdir.

در تحت فرماننا

Dertaḥt-i fermānenā

(Bizim fermānımızıñ altındadır)

مکر باندازۀ دانسته شده که نه کم از ان شاید

Meger beendāze-i dāniste şode kĭ ne-kem ezān şāyed

(İllā bilinmiş bir endāze ile olur kĭ ne andan noḳṣān lāyıḳ olur)

ونه زیاده بر ان باید

Ve ne ziyāde berān bāyed

(Ve ne de andan ziyāde gerek)

Ya‘nī gerekmez dėmekdir.

پس بخوارانیدیم شما را آن آب وتصرف دادیم در ان

Pes beḫorānīdīm şumārā ān āb taṣarruf dādīm derān

(İmdi sizi ol ṣudan içirdim daḫı o ṣuda size taṣarruf ėtmek vėrdim)

فروشدن آب در زمین

Furūşden āb derzemīn

şaḥīfe (297)

(Zemīn, arż içinde ṣuyı aşaġı ėtmek)

Ya‘nī ṣuyuñ aşaġı cereyān ėtdirmek

امام ما تریدی در تأویلات فرموده که نیستند شما مر خدایرا خزینه داران

Īmām Māturīdī derte’vīlāt fermūde kĭ nīstend şuma mer Ḫudāyerā ḫazīne-dārān

(İmām Māturīdī ḥażretleri bu āyātıñ te’vīl[in]de buyurmuşlar kĭ taḥḳīḳ Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḫazīnesi ṭuṭucılıḳ sizde yoḳdur, ḫazīnedār degilsiñiz)

یعنی خزاین او در دست شما نیست

Ya'nī ḫazāyin-i Ū derdest-i şuma nīst

(Ya‘nī o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḫazīnesi siziñ eliñizde degildir)

ز آنچه شما خزینه نهید همه از آن اوست

Z'ānçĭ şumā ḫazīne nehīd heme ezān-i Ūst

(Ol nesneden-ki siz ḫazīne ḳorsañız onuñ cümlesi o Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ ḫazīnesindendir)

Ya‘nī siziñ ḫazīneleriñiz daḫı Cenāb-ı Ḥaḳḳ'ıñ iḥsānı ve in‘āmıdır, siziñ bir şey’iñiz yoḳdur, cümlesi Ḥaḳ'dır dėmek olur.

در لطائف قشیری مذکور است که زندکی میدهیم دلها را بانوار مشاهده

Der*Leṭā’if-i Ḳuşeyrī* meẕkūr'est kĭ zindegī mīdehīm dilhārā beenvār-i muşāhede

(Leṭā’if-i Ḳuşeyrī'de ẕikr olunmuş kĭ Cenāb-ı Ḥaḳ buyurur kĭ göñüllere nūr-ı İlâhī'yi müşāhede ile ḥayāt, dirilik vėririz, iḥsān ėderiz)

ومی میرانیم نفوس را در نار مجاهده

Ve mī-mīrānīm nufūs-rā dernār-i mucāhede

(Daḫı nüfūsları nār-ı mücāhede ile öldiririz)

Ya‘nī riyāżāt ü mücāhede, ṭā‘āt ile nefsleri mürd ėderiz dėmekdir.

یا زنده می سازیم بواقت طاعات ومرده می کردانیم بمتابعت شهوات

Yā zinde mī-sāzīm bevaḳt-i ṭāʿāt u morde mī-kerdānīm bemutābaʿat-i şehevāt

353

(Yā diri, zinde düzeriz, ṭā‘āt vaḳtleriyle ya‘nī ṭā‘at vaḳtinde tā‘āt, ‘ibādet ėtmekle zinde ėderiz, yā mürde, ölü ėderiz şehevāt-ı nefsāniyyesine teba‘iyyetle)

و هو علی کل شیء قدیر [143]

Ve hüve ʿalá külli şey’ in ḳadīr

Fi'l-Meṣnevī

[143] O Allâh her şeye kadirdir. (2: 20, 106,109) ; (3:165) ; (6:17)

پشه آمد از حدیقه وز کیاه

Peşşe āmed ezḥadīḳa v'ez kiyāh

(Peşe ḥadīḳa ve kiyāhdan ya‘nī bostān, mer‘ādan geldi)

وز سلیمان کشته پشه داد خواه

V'ez Suleymān geşte peşşe dād-ḫ^{v}āh

(Ve Ḥażret-i Süleymān'dan peşe bād elinden dād-ḫāh oldı)

Meṡnevī cildi: Cild 3, ṣaḥīfe 400

*peşe, sivrisinek dėnilen ḥayvān-ı ẕāt-ı şerīfdir kĭ paşaların, begleriñ ḳulaġında saz çalar parasız pulsuz

-böyle deyu:

ای سلیمان معدلت می کستری

Ey Suleymān ma‘adalet mī-gosterī

(Ger ey Süleymān ‘adālet eylerseñ)

بر شیاطین وآدمی زاد و پری

BerŞeyāṭīn u Ādemī zād u perī

(Şeyāṭīn ü Ādemi zād ü perī üzre)

مشکلات هر ضعیفی از تو حل

Muşkilāt-i her żaʿīfī eztu ḥall

(Her bir żaʻīfiñ müşkilleri senden ḥalldir)

پشه باشد در ضعیفی خود مثل

Peşe bāşed derżaʿīfī ḫod meṯel

(Peşe ḫod żaʻīflikde meṯel oldı)

Ve tā anı ġāyetle żaʻīf olan şeyde ḍarb-ı meṯel ḳıldı. Nitekim bir kimesne ziyāde żaʻīf olsa ‘Arab anıñ ḥaḳḳında filānıñ

اضعف من بعوضة

Eż ‘afü min bu‘ūżati [144]dėrler ve bir şey’ bir yerde ġāyetle nādir ü ‘azīzü'l-vücūd olsa

اعز من مخ البعوض

E‘azzü min muḫḫi'l-bu‘ūżi[145] dėrler.

داد ده ما را ازین غم کن جدا

Dād deh mārā ezīn ġam kon cudā

(Dād vėr bizi bu ġamdan cüdā eyle)

دست کیر ای دست تو دست خدا

Dest gīr ey dest-i tu dest-i Ḫudā

(Elimizi ṭut ey Süleymān zīrā seniñ eliñ Ḫüdā elidir)

Ya‘nī sen Ḥażret-i Ḥaḳḳ'ıñ nā’ibisiñ ve sende olan ḳudret ü ḳuvvet Allâh'ıñ ḳudret ü ḳuvvetidir.

پس سلیمان کفت ای انصاف جو

Pes Suleymān goft ey inṣāf-cū

(Pes Süleymān ‘aleyhi's-selām peşeye dėdi, ey ‘adl ü inṣāf ṭaleb ėdici)

داد وانصاف از که میخواهی بکو

Dād u inṣāf ezkĭ mīḫ^{v}āhī begū

(‘Adl ü insāf kimden istersiñ söyle)

Ve saña ne ẓulm oldı bir bir naḳl eyle.

کیست آن ظالم که از باد بروت

---

[144] Sivrisinekten daha zayıf

[145] “Sivrisinek beyninden daha aziz (kıymetli, nadir)” Mustafa Merâğî, *“Tefsîru’l-Merâğî, “Bakara suresi 26.ayetin tefsiri”*, I,70.

Kīst ān ẓālim kĭ ezbād berūt

(Kimdir ol ẓālim kĭ kibr ü ġurūrundan)

ظلم کردست وخراشیده است روت

Ẓulm kerdest u ḫırāşīde'est rū't

(Saña ẓulm ėtmişdir ve seniñ yüzini ṭırmalamışdır)

Ve benden ḫavf eylememişdir

کفت پشه داد من از دست باد

Goft peşe dād-i men ezdest-i bād

(Peşe Ḥażret-i

354

-Süleymān ‘aleyhi's-selām'a dėdi, “Ey Süleymān benim dādım bādıñ elindendir”)

کو دو دست ظلم ما را برکشاد

K'ū du dest-i ẓulm mārā berguşād

(Ki yel, rūzgār bizim üzerimize ẓulmüñ iki elini açdı)

Ya‘nī ziyāde ẓulm ile bize ġalebe ḳıldı dėdi.

بانك زد آن شه که ای باد صب

Bāng zed ān şeh kĭ ey bād-i ṣabā

(Ol şāh bāng urdı böyle deyu kĭ ey bād-ı ṣabā)

پشه افغان کرد از ظلمت بیا

Peşe efġān kerd ezẓulmet biyā

(Peşe seniñ ẓulmünden efġān ü şikāyet eyledi ve gel)

-deyu Ḥażret-i Süleymān emr eyledi.

هین مقابل شو تو با خصم وبکو

Hīn muḳābil şev tu bāḫışm u begū

(Āgāh ol seniñ ḫaṣmınla muḳābil ol ve söyle)

پاسخ خصم وبکن دفع عدو

Pāsoḫ ḫaṣm ve bekon defʿ-i ʿaduvv

(Ve ḫasma cevāb söyle ve ʿadüvvi defʿ eyle)

باد چون بشنید آمد تیز تیز

Bād çun beşnīd āmed tīz tīz

(Bād çünkim Süleymān ʿaleyhi's-selām emrini işitdi, tīz tīz geldi)

پشه بکرفت آن زمان راه کریز

Peşşe begrift ān zamān rāh girīz

(Peşe ol zamān ḳaçmaḳ yolunı ṭutdı)

Ve ḳarārı firāra tebdīl ėtdi.

پس سلیمان کفت ای پشه کجا

Pes Suleymān goft ey peşşe koca

(Pes Süleymān ʿaleyhi's-selām peşeye dėdi, ey peşe, ḳande gidersiñ?)

باش تا بر هر دورانم من قضا

Bāş tā berher du rānem men ḳażā

(Ṣabr eyle tā ben her ikiniziñ üzerine infāẕ-ı ḥükm ėdem)

کفت ای شه مرك من از بود اوست

Goft ey şeh merg-i men ezbūd-i ūst

(Peşe Ḥażret-i Süleymān ʿaleyhi's-selām'a dėdi, ey şāh, benim merg ü helākim ol bādıñ būdundandır)

Yaʿnī ḥużūr ü vücūdundandır.

خود سیاه این روز من از دود اوست

Ḫod siyāh īn rūz-i men ezdūd-i ūst

(Benim günümüñ siyāhkār ü mükedder olması ḫod anıñ dūdundandır)

Ya‘nī ġalebe vü ḳahrındandır.

او چون آمد من کجا یابم قرار

Ū çun āmed men kocā yābem ḳarār

(Ol bād çünkim gele, ben ḳarārı ḳande bulurum?)

کو بر آرد از نهاد من دمار

K'ū berāred eznihād-i men demār

(Zīrā ol bād benim ṭabī‘atimden helāklik getürür)

Ya‘nī beni mertebe-i helāke yetürür. Pes bu ḳıṣṣadan ḥiṣṣe beyānına şürū‘ ėdüb buyururlar:

همچنین جویای درکاه خدا

Hemçunīn cūyā-yi dergāh-i Ḫudā

(Ḥażret-i Ḫüdā'nıñ dergāhını ṭaleb ėdici buncılayındır)

چون خدا آید شود جوینده لا

Çun Ḫudā āyed şeved cūyende lā

Çünkim Ḫüdā gele ve tecelliyāt-ı Zātiyye ve Esmā’ve ṣıfātiyye'siyle ẓuhūr ḳıla, ṭālibiñ vücūdı fānī-

SONUÇ

Üzerinde çalıştığımız eser, bir mutasavvıfın kaleminden çıkan ve henüz akademik metotla yeni harflere aktarılmamış olan **Tercemetü'l-Fārisiyye fī Tefsîri'l-Haḳḳiyye** adlı eserdir. Bu eser, **Rûhu'l-Beyân** isimli tefsirin Farsça bilmeyenlerce daha iyi anlaşılması amacını güder ve tefsirin içerisinde bulunan Farsça beyit ve ifadelerin tercümesini ve açıklamasını yapar. Aşçı İbrahim Dede'nin bu eserinin dördüncü cildinin sonunda **Kavâidü'l-Fârisiyye** adını verdiği bir de Farsça gramer çalışması bulunur.

Çalışmamızın kapsamı Aşçı İbrahim Dede'nin bu dört ciltlik eserinin ikinci cildinin bir kısmıdır (II/1-352). Eserin çalıştığımız kısıtlı bölümü dahi oldukça hacimlidir. Aşçı İbrahim Dede, ikinci cildin giriş bölümünde, bu ciltte nasıl bir yol izlediğini anlatır. Tercüme ve açıklamasıyla birlikte Mevlânâ'nın Mesnevîsinde geçen beyitleri ile Kâşifî, Hâfız, Câmî, Sâ'dî, Hocendi, Sâ'ib, eş-Şeyh Attar, eş-Şeyh Magribî, Husrev-i Dehlevi, İbni Hayyam ve Mevlâ el-Hâcī'dan Farsça şiirler ihtiva etmektedir. Bunun yanında beşi şiir olmak üzre yirmi iki Arapça ibare de barındırır.

Eserin çalıştığımız ikinci cildinde ilk ciltte olduğu gibi Farsça sözcüklerin manaları tek tek verilmemiş, yalnız Farsça ifade ve beyitlerin çevirileri, gerek duyulduğu yerlerde de sayfanın kenarında Farsça sözcüklerin manaları verilmiştir.

Tefsir kaynaklı olması bakımından eser, birçok ayet ve hadis barındırmaktadır. Aşçı İbrahim Dede, çalıştığımız bölümde altmış dokuz ayet ve elli iki hadis zikreder. Ancak çoğu kez bunların meal ve manalarını vermez. Çalışmamızda, faydalanacaklara kolaylık sağlaması açısından altmış dokuz ayetin meal ve sure-ayet numaraları ile elli iki hadisin manaları ve kaynakları dipnot olarak belirtilmiştir.

Çalışmamızda eserin dil ve imla özellikleri tek tek tespit edilmiştir.

Eserin günümüz harflerine aktarımında –imla ve ifade hataları dışında– metnin kendi imlasına sadık kalınmıştır.

Tespit edebildiğimiz imla ve ifade hataları ile tercüme yanlışları dışında Aşçı Dede'nin müellif yazması olan eseri oldukça anlaşılırdır.

Aşçı Dede'nin eserinde dikkat çeken önemli bir husus da **Mesnevî**'den aldığı beyitlerin yanında, beytin **Mesnevî**'de hangi ciltte ve kaçıncı sayfada geçtiğini belirtmesidir. Bu durum okura karşılaştırma imkânı sunmaktadır.

Tercemetü'l-Fārisiyye fī Tefsīri'l-Haḳḳiyye hem Fars dili ve edebiyatı gibi Türk edebiyatını derinden etkilemiş bir kültürle iç içedir hem de bir tefsir çalışmasına dayanması bakımından klasik edebiyatımız açısından mühim bir eserdir.

Rûhu'l-Beyân'ın daha iyi anlaşılması amacıyla eserini kaleme alan Aşçı Dede'nin eseri bu amacına ulaşır hatta Farsça öğrenenlere de önemli bir kaynak sağlar.

Mevlevî tarikatına mensup, ömrü memuriyetlerde ve dergâhlarda geçen ve dört önemli eser bırakan Aşçı İbrahim Dede'nin çalışmamız içerisinde sözünü ettiğimiz diğer eserlerinin tamamının gün yüzüne çıkarılması ve tarîkat ehlinden olan Aşçı Dede'nin yakından tanınması Türk edebiyatımız açısından önem arz etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

Ali Ekber, "Emsâl u Hikem", Tahran, I, s. 92.

ATEŞ Ahmet , *"Farsça Grameri*" 2. Baskı, Tercüman Yayınları, İstanbul, 1982.

ÇELİK, Ahmet, *"Tanzimat'tan Günümüze Türkiye'de Farsça Öğretimi"* İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Doktora Tezi, İstanbul, 2005

DEVELLİOĞLU Ferit, "*Osmanlıca-Türkçe Lugat*" Aydın Kitabevi, Ankara, 1993.

ETİK Arif, *"Farsça- Türkçe Lügat"* Salah Bilici Kitabevi Yay., İstanbul, 1968.

KANAR Mehmet, *"Büyük Farsça-Türkçe Sözlük"*, Say Yay., İstanbul, 2016.

KANAR Mehmet, *"Farsça Dilbilgisi; Konuşma, Çeviri Tekniği;Farsça-Türkçe / Türkçe-Farsça Sözlük "*, Say yay., İstanbul, 2011.

KANAR Mehmet, *"Hafız Divan'ı Üzerinde Yeni Bir Çeviri Çalışması: Hafız'ın Şiirlerinin Farsça Öğretimine Katkısı Üzerine Denemeler",* yy. , bty, s.143,144.

KARA Mustafa, *"Hüsamettin Çelebi"* TDV İslam Ansiklopedisi, c.XVIII Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2008, s. 512.

KOÇ M., TANRIVERDİ E., *"Aşçı Dede'nin Hatıraları: Çok Yönlü Bir Sufinin Gözüyle Son Dönem Osmanlı Hayatı"* 4 c., C: I, Kitabevi, İstanbul, 2006.

KOÇU R. Ekrem - AKBAŞ M. Ali, "*Geçen Asrı Aydınlatan Kıymetli Vesikalardan Bir Eser: HATIRALAR Aşçı Dede Halil İbrahim",* İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektifi Şirketi, İstanbul, 2004.

MENGİ Mine, *"Eski Türk Edebiyatı Tarihi"*, İstanbul, Akçağ Yay. 2014.

SAKAOĞLU Necdet, "*Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü"*, 1. bsk., İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 109.

SÜZER Azize, "*İsmail Hakkı Bursevî'nin Rûhu'l Beyân Adlı Tefsirindeki Hadislerin Tahrîci Ve Değerlendirilmesi (Nisa Sûresi Örneği),*" Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2014.

ŞEKER Mehmet Y., *"Kullukta Dört Esas; İhlâs, Murakabe, Râbıta-i Mevt, Tefekkür"* Işık Yay, 2010.

Şemsettin Sami, *"Kamus-i Türkî"* Çağrı Yay., İstanbul, 2004.

TANRIKORUR Ş. Barihüda, *"Mevleviyye"* TDV. İslam Ansiklopedisi, c.XXIX, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2004, s.46 8-475.

TARLAN, Ali Nihad, *"Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri; Ulvî-Me'âlî-Nihanî-Feyzî-Kâtibî",*İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1948.

TOP H.Hüseyin, *"Mevlana Celaleddin Rumi Mesnevi-i Manevi Şerhi, Cilt 7 "* Rumi Yay., İstanbul.

TURGUT, Kadir, *"Türkiye'de Fars Dili Ve Edebiyatı Alanında Yapılan Çalışmalar Bibliyografyası Denemesi I: Fars Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dallarında Hazırlanan Doktora Ve Yüksek Lisans Tezleri"*,

Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı:211/11 "Türkiyede Halk Ağzından Derleme Sözlüğü" TTK, Ankara, 1979.

ULUDAĞ Süleyman, *"Dede",* TDV İslam Ansiklopedisi, c. IX Türkiye Diyânet Vakfı Yay., İstanbul, s. 76.

UZUN Mustafa, *"Gülbank",* TDV. İslam Ansiklopedisi, c. XIV, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul , s.232.

YILDIRIM Nimet, "*Farsça'da Füller, Kipler ve Zamanlar"*, Altınsoy Yay., Erzurum, t.y.

http://shamela.ws/browse.php/book-23612 , (12.03.2015).

http://www.kuranmeali.com/, (18.02.2017).

http://www.lugatim.com/ , (13.03.2019)

https://ganjoor.net/, (03.01.2019).

https://www.vajehyab.com/ , (10.03. 2019)